

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ „ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА”

На правах рукопису

ПИЛИПЕНКО ЛЮБОМИР МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 657.1:657.37:005

**СИСТЕМА ПУБЛІЧНОЇ ЗВІТНОСТІ КОРПОРАЦІЙ В УМОВАХ
ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит
(за видами економічної діяльності)

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

Науковий консультант:
доктор економічних наук, професор
Яремко Ігор Йосафатович

Львів – 2016

ЗМІСТ

	Стор.
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	5
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ТА ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ: СТАН І ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ	21
1.1. Публічна звітність корпорацій в системі інформаційного забезпечення ринкової інфраструктури	21
1.2. Концептуальна спрямованість формалізації публічної фінансової звітності корпорацій та її адаптивності до умов постіндустріальної економіки	36
1.3. Суспільна диспозиція публічної фінансової звітності та її функціональна роль в процесах регулювання економіки	53
Висновки до розділу 1	70
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ БАЗИС ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ: ЗІСТАВНІСТЬ І ВІДМІННІСТЬ ПРИНЦИПІВ ЇЇ ФОРМУВАННЯ	73
2.1. Теоретичні засади фінансової звітності	73
2.2. Концептуальні засади вироблення стандартизованих регламентацій у різних системах та їх гармонізація	91
2.3. Концепція (парадигми) публічної фінансової звітності корпорацій	105
Висновки до розділу 2	123
РОЗДІЛ 3. ОБ'ЄКТИ ПУБЛІЧНОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ТА ПОВНОТА ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ	128
3.1. Прибутки як формалізований показник ефективності діяльності корпорації	128
3.2. Валюта балансу і величина власного капіталу: капіталізація як критерій ефективності функціонування корпорації	144
3.3. Обліково-звітне відображення гудвілу та його вплив на	158

	публічну репрезентацію вартості корпорації	
3.4.	Відображення деривативів корпорацій постіндустріального типу в системі їх бухгалтерського обліку та фінансової звітності	171
3.5.	Резервування і страхування капіталу в системі обліково-звітного забезпечення управління ризиками	183
	Висновки до розділу 3	198
РОЗДІЛ 4.	РОЗРОБЛЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ФОРМАТУ ПУБЛІЧНОЇ ЗВІТНОСТІ КОРПОРАЦІЙ	203
4.1.	Методологічні підходи до стандартизації облікових процедур акціонерного капіталу корпорацій	203
4.2.	Моделювання структурної будови бухгалтерського балансу корпорацій постіндустріального типу	220
4.3.	Обґрунтування формату фінансової звітності корпорацій постіндустріального типу	233
4.4.	Розвиток нефінансової компоненти у системі корпоративної звітності	261
	Висновки до розділу 4	271
РОЗДІЛ 5.	ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНКИ ТА АНАЛІЗУ ПУБЛІЧНОЇ ЗВІТНОСТІ КОРПОРАЦІЙ	276
5.1.	Розвиток аудиту публічної звітності корпорацій в умовах постіндустріальної економіки	276
5.2.	Інструментарій аналізування формалізованих показників фінансової звітності корпорацій постіндустріального типу	288
5.3.	Використання показників фінансової звітності ринковими інституціями	300
	Висновки до розділу 5	313
ВИСНОВКИ		318
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		326
ДОДАТКИ		363

Додаток А. Динаміка параметрів глобального ринку деривативів	364
Додаток Б. Порівняльна характеристика співвідношення балансової і ринкової вартості корпорацій	368
Додаток В. Динаміка параметрів глобального ринку цінних паперів	370
Додаток Г. Проформи фінансово-майнової позиції та результативності діяльності українських та іноземних корпорацій	372
Додаток Д. Аналіз економічного потенціалу корпорацій на основі показників їхньої фінансової звітності	387
Додаток Е. Динаміка ринкових індикаторів	414
Додаток Ж. Систематизація елементів наукової новизни дисертацій українських науковців щодо концептуально-теоретичних, методологічних та методичних засад формування фінансової звітності	416
Додаток З. Динаміка витрат на дослідження і розвиток у світовому масштабі	428
Додаток Й. Графічна інтерпретація методики відображення морального зносу основного капіталу в системі бухгалтерського обліку	430
Додаток К. Інтерпретація балансового відображення інтелектуального потенціалу підприємства	431
Додаток Л. Адаптивні баланси корпорацій постіндустріальної економіки	435
Додаток М. Порівняння складу корпоративної звітності США, ЄС та України	449
Додаток Н. Динаміка ринкової капіталізації найбільших публічних корпорацій	451
Додаток П. Практична обліково-звітна інтерпретація концептуально-теоретичних і методологічних наукових результатів дослідження	453
Додаток Р. Довідки про впровадження результатів дослідження	456

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ВВП – валовий внутрішній продукт;
- ЕСОРЕ – екологічно-соціально-орієнтована ринкова економіка;
- ЄС – Європейський Союз;
- МСБО – Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку;
- МСФЗ – Міжнародні стандарти фінансової звітності;
- НП(С)БО – Національні положення стандарти бухгалтерського обліку;
- НТП – науково-технічний прогрес;
- П(С)БО – Положення (стандарт) бухгалтерського обліку;
- ООН – Організація Об'єднаних Націй;
- РМСБО – Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку;
- СНР – Система національних рахунків;
- ЕВІТДА – Earnings before Interest, Taxes, Depreciation and Amortization – аналітичний показник, який відображає обсяг чистого прибутку підприємства до вирахування відсотків за позиками, сплачених податків та амортизаційних відрахувань;
- EVA – Economic Value Added – показник економічної доданої вартості;
- GAAP – General Accepted Accounting Principles – Система загальноприйнятих принципів бухгалтерського обліку (США);
- GRI – Global Reporting Initiative – Глобальна ініціатива зі звітності;
- IFRS – Міжнародні стандарти фінансової звітності;
- M&A – Mergers and Acquisitions – угоди із злиття (поглинання) бізнесу;
- РСАОВ – Рада з нагляду за аудитом та бухгалтерським обліком публічних компаній;
- ROA – Return on assets – аналітичний показник, що відображає рентабельність активів;
- SEC – Комісія з цінних паперів та бірж США.

ВСТУП

Актуальність теми. Кризові явища, стагнаційні й рецесійні процеси набули систематичних проявів на рівні як макроекономічних систем, так і окремих суб'єктів господарювання. Найбільш показовими вони є для корпоративних підприємств української економіки та відомих транснаціональних компаній. Серед важливих факторів непрогнозованості й виникнення кризових ситуацій в економіці – невідповідне інформаційне забезпечення управлінських і регулюючих органів, інститутів ринку, рейтингових агентств. Надмірне використання неформалізованої інформації у системах оцінювання довготермінового функціонування суб'єктів ринкової економіки спричинило неадекватний зміст управління й регулювання ринкових процесів.

Основним публічним формалізованим інформаційним інструментом для розкриття фінансово-майнового стану й операційних результатів діяльності суб'єктів господарювання традиційно вважається фінансова звітність. Проте використовуваний у сучасній практиці формат публічної фінансової звітності суб'єктів ринку не спроможний задовольнити інформаційні потреби і запити користувачів, особливо щодо встановлення потенціалу довготермінового розвитку корпорацій. Низький рівень адекватності формату звітності умовам ведення бізнесу в постіндустріальній економіці зумовлений, насамперед, теоретично-методологічними обмеженнями репрезентації ключових факторів генерування економічних вигод, серед яких визначальну роль відіграють фактори нематеріального (інформаційно-інтелектуального) типу. Загалом за останні 8 років ринкова капіталізація провідних високотехнологічних корпорацій зросла у 3–7 разів (Apple Inc. – з 76,83 млрд дол. США до 596,99 млрд дол. США, Alphabet Inc. – з 95,31 млрд дол. США до 514,92 млрд дол. США, Microsoft – з 172,93 млрд дол. США до 514,92 млрд дол. США, Facebook – з 56,13 млрд дол. США до 326,36 млрд дол. США), тоді як корпорації інших секторів економіки мають тенденцію до зниження цього показника. Індекс фондової біржі NASDAQ, яка спеціалізується на цінних паперах технологічних

корпорацій, навіть не відреагував на кризу 2008 р., а навпаки, зріс упродовж 2008–2009 рр. на 4%. Аналіз ринкової капіталізації провідних високотехнологічних корпорацій (компаній постіндустріального типу) засвідчив, що їхню вартість на 70–90% формують фактори нематеріального характеру, які в системі бухгалтерського обліку та фінансової звітності не представлені. Не відображає звітність і морального зносу основного капіталу, що є значним її недоліком в умовах високої динамічності розвитку й старіння технологій.

На теперішній час система показників публічної фінансової звітності залишається безальтернативним інструментом інформаційного забезпечення з дотриманням єдиних принципів її формалізації. Проте для відновлення довіри до неї як до інституту публічного інформування про фінансово-майновий стан і ефективність функціонування суб'єктів ринку з урахуванням домінування вартісних критеріїв у сучасних концепціях менеджменту формат звітності має бути приведений до вимог її користувачів, що потребує суттєвого перегляду й удосконалення методологічного базису її формування.

Проблеми розвитку теорії і методології публічної фінансової звітності корпорацій та її адаптації до сучасних умов функціонування економіки досліджені у працях багатьох вітчизняних та іноземних науковців. Серед вітчизняних вчених вагомий внесок у розв'язання цієї проблематики зробили В. Бачинський, М. Бондар, О. Брадул, Ф. Бутинець, Ю. Верига, А. Герасимович, С. Голов, З. Гуцайлук, В. Жук, З. Задорожний, С. Зубілевич, Л. Кіндрацька, Г. Кірейцев, М. Корягін, В. Костюченко, Я. Крупка, П. Куцик, С. Легенчук, Л. Ловінська, Н. Лоханова, Н. Малюга, Г. Партин, В. Пархоменко, О. Петрук, М. Пушкар, В. Сопко, П. Хомин, Ю. Цаль-Цалко, Л. Чижевська, М. Чумаченко, В. Шевчук, І. Яремко та ін. Дослідження проблематики та формулювання підходів до підвищення об'єктивності оцінно-аналітичного інструментарію та верифікації показників фінансової звітності здійснювали Г. Давидов, В. Дерій, Н. Дорош, А. Загородній, О. Зоріна, Т. Каменська, Г. Кіндрацька, М. Корінько, Р. Костирко, І. Лазаришина, Є. Мних, В. Пантелеєв, О. Петрик, І. Пилипенко,

Н. Проскуріна, К. Редченко, О. Редько, В. Рудницький. Методологічні й організаційно-методичні аспекти розвитку фінансової звітності були предметом дослідження в дисертаціях таких українських вчених, як Ю. Івахів, О. Коробко, В. Кулик, Т. Кучеренко, М. Лучко, А. Мейш, А. Озеран, І. Садовська, І. Семчук, О. Харламова, Я. Шеверя, В. Юденко та ін.

Фундаментальні теоретичні засади фінансової звітності суб'єктів господарювання розкриті в балансових теоріях – статичній (Г. Сімон), динамічній (О. Шмаленбах), органічній (Ф. Шмідт) та економетричній (П. Цьомпа). Серед зарубіжних вчених існуючі проблеми теорії і методології формування, аналізу й верифікації фінансової звітності досліджували Н. Антілл, Й. Бетге, М.Ф. Ван Бреда, С. Діпіаза, Р. Екклз, В. Ковальов, Б. Лев, В. МакКензі, М. Метьюс, В. Палій, М. Перера, Я. Соколов, Е. Хендріксен, К. Циганков.

Незважаючи на достатню кількість розробок за тематикою вдосконалення публічної корпоративної фінансової звітності, проблема забезпечення її адекватності сучасним умовам ведення бізнесу залишається невирішеною. Вагомість впливу формалізованих даних на інформаційне забезпечення розвитку процесів глобалізації економіки, розкриття потенціалу ефективності функціонування українських підприємств корпоративного типу та функціональний зміст публічної звітності у системі суспільно-економічних відносин обумовили вибір теми дисертації, її актуальність, визначення мети, завдань, предмету й об'єкта.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до головних напрямів наукових досліджень Національного університету «Львівська політехніка». Наукові результати дослідження використані при розробленні науково-дослідних тем кафедри обліку та аналізу Національного університету «Львівська політехніка», в яких автор був керівником: «Концептуальний базис адаптивного формату фінансової звітності компаній та оцінно-аналітичні засади її опрацювання» (номер державної реєстрації 0112U001220), зокрема при розробленні

підрозділів 1.1 «Роль фінансової звітності в управлінні ринковою економікою», 2.1 «Вплив сучасних тенденцій розвитку економіки на обґрунтування формату публічної корпоративної звітності» і 2.2 «Прибуток як бухгалтерська оцінка ефективності функціонування компаній» (акт впровадження від 11.05.2016 р.), та «Система обліку і звітності як інструментарій управління підприємством» (номер державної реєстрації 0115U004216), зокрема при розробленні підрозділів 1.1 «Теоретичні засади бухгалтерського обліку та фінансової звітності», 2.2 «Оцінювання в системі обліково-звітного забезпечення збереження основного капіталу» (акт впровадження від 11.05.2016 р.). Матеріали дослідження також увійшли у розробку науково-дослідної теми «Розвиток концептуальних і методологічних засад системи бухгалтерського обліку» (номер державної реєстрації 0115U004217), зокрема при розробленні підрозділу 2.1 «Дослідження методологічного потенціалу облікової системи для цілей агрегування об'єкта «інтелектуальний потенціал» (акт впровадження від 11.05.2016 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є узагальнення та розвиток науково-теоретичних засад формування системи публічної звітності корпорацій та обґрунтування концептуальної основи приведення її методології до умов постіндустріальної економіки. Мета дослідження зумовила постановку і вирішення таких завдань:

- розкрити інституційні засади використання системи публічної фінансової звітності корпорацій в умовах постіндустріальної економіки;
- проаналізувати передумови приведення формату публічної (корпоративної) фінансової звітності до інформаційних потреб стейкхолдерів корпорацій постіндустріального типу;
- удосконалити модель гармонізації публічної корпоративної звітності на міжнародному рівні для вироблення єдиної системи принципів глобальної стандартизації звітності;

- проаналізувати шляхи удосконалення системи теоретичного базису бухгалтерського обліку корпорацій для приведення її методології відповідно до реальних умов ведення бізнесу в постіндустріальній економіці;

- сформулювати концепцію збереження інтелектуального капіталу як елемента теоретичного базису розроблення методології бухгалтерського обліку та відображення у фінансовій звітності інтелектуальних економічних ресурсів корпорацій;

- обґрунтувати концептуально-методологічні підходи до обліково-звітного відображення прибутку корпорацій для підвищення рівня адекватності репрезентації економічної ефективності їх функціонування;

- оцінити методологічні підходи до бухгалтерського обліку гудвілу корпорацій як визначального об'єкта репрезентації їх інформаційно-інтелектуального потенціалу;

- встановити рівень відповідності існуючих методичних підходів до обліково-звітної репрезентації деривативів вимогам щодо прозорості публічної фінансової звітності корпорацій;

- обґрунтувати функціональну відповідність структури системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності потребам інформаційного забезпечення управління ризиками корпорацій;

- запропонувати методологічні основи обліково-звітного відображення морального зносу основного капіталу корпорацій як облікового інструменту забезпечення захисту їх акціонерного капіталу від редуції;

- розробити формат бухгалтерського балансу корпорацій для всеохопної репрезентації економічного потенціалу корпорацій постіндустріального типу;

- встановити шляхи удосконалення змістового наповнення звіту про прибутки і збитки корпорацій для приведення його до вимог користувачів звітності суб'єктів постіндустріальної економіки;

- сформулювати концептуальні засади формування нефінансової звітності для покращення якості інформаційного забезпечення заінтересованих сторін про соціально-екологічні результати діяльності корпорацій;

– дослідити напрями розвитку організаційно-методичного забезпечення аудиту публічної звітності корпорацій для підвищення рівня довіри суспільства до неї як до інструменту публічного інформування;

– розробити методичний інструментарій аналізу фінансової звітності корпорацій для оцінки їх інтелектуального потенціалу.

Об'єктом дослідження є система публічної звітності корпорацій.

Предметом дослідження є теоретичні та прикладні аспекти формування публічної звітності корпорацій в умовах постіндустріальної економіки.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектична теорія пізнання економічних явищ і процесів та їх контекст у системі бухгалтерського обліку і фінансової звітності, фундаментальні класичні положення економічної теорії, концептуальний базис і теоретичні положення фізичної економії, а також концепції постіндустріального суспільства та сталого розвитку. У роботі застосовано загальнонаукові й спеціальні методи пізнання, а також міждисциплінарні та спеціальні методи наукових досліджень у сфері бухгалтерського обліку і звітності. У процесі виконання дисертації використано: історичний і логічний методи – для дослідження сутності, ролі та призначення публічної корпоративної звітності в системі суспільно-економічних відносин (розд. 1), еволюції формування принципів та окремих положень і елементів теорії та методології бухгалтерського обліку та фінансової звітності (розд. 2, підрозд. 2.1, 2.2); нормативний і позитивний підходи, методи порівняння й узагальнення – для зіставлення змісту теорій бухгалтерського обліку та фінансової звітності (розд. 2, підрозд. 2.1); метод змістового аналізу – для порівняння парадигм бухгалтерського обліку й методологічного базису спрямованості теоретичних досліджень, а також метод аналогій – для формулювання концепції збереження інтелектуального капіталу (розд. 2, підрозд. 2.3); методи порівняльного аналізу, синтезу й підходи до виявлення причинно-наслідкових зв'язків – для дослідження методологічних підходів до бухгалтерського обліку та відображення у фінансовій звітності корпорацій прибутку і гудвілу (розд. 3, підрозд. 3.1, 3.2, 3.3); функціональний

аналіз – для розробки структури системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності як інструменту управління ризиками корпорації (розд. 3, підрозд. 3.5); системного підходу і структурного аналізу – для вивчення методологічних підходів до обліково-звітної репрезентації акціонерного капіталу корпорацій (розд. 4, підрозд. 4.1); економетричного аналізу й моделювання – для моделювання структури бухгалтерського балансу (розд. 4, підрозд. 4.2); формалізації – для адаптації формату корпоративної фінансової звітності до сучасних умов ведення бізнесу (розд. 4, підрозд. 4.3); метод аналогій – для формування методичного інструментарію аналізу фінансової звітності корпорацій.

Інформаційною базою дослідження стали: фундаментальні балансові теорії (статична, динамічна, органічна й економетрична); наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у сфері бухгалтерського обліку і фінансової звітності; концепції формування постіндустріального суспільства, фізичної економії та сталого розвитку; законодавча та нормативно-інструктивна база з бухгалтерського обліку та фінансової звітності; міжнародні системи стандартизації обліку і звітності; публічна корпоративна фінансова звітність українських та іноземних корпорацій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні та науковому обґрунтуванні теоретико-концептуальних і методологічних засад формування адаптивної системи публічної звітності корпорацій постіндустріальної економіки. Наукову новизну дисертації визначають такі положення:

вперше:

– розроблено концептуальну модель змісту і формату публічної корпоративної фінансової звітності відповідно до інформаційних потреб зовнішніх користувачів корпорацій, яка дає змогу репрезентувати сукупний економічний потенціал та результативність діяльності економічного суб'єкта з урахуванням ключових факторів генерування економічних вигод суб'єктів господарювання, які функціонують в умовах постіндустріальної економіки;

– сформульовано концепцію збереження інтелектуального капіталу, використану як елемент адаптивної концептуальної основи фінансової звітності, що дало змогу розробити більш змістовний методологічний базис репрезентації інтелектуальних економічних ресурсів підприємств постіндустріального типу у їхній публічній фінансовій звітності та підвищити рівень її адекватності умовам ведення бізнесу в постіндустріальній економіці;

– запропоновано методологічні основи обліково-звітного відображення морального зносу основного капіталу корпорації, що передбачає створення та репрезентацію у фінансовій звітності відповідного резерву капіталу, функціонально спрямованого не лише на формування джерела списання зносу, але й на забезпечення захисту акціонерного капіталу від редукації, що сприяє більш об'єктивній публічній характеристиці корпорацією свого капіталу;

удосконалено:

– модель гармонізації публічної корпоративної звітності, яка, на відміну від раніше сформульованих парадигм гармонізації та конвергенції фінансової звітності, передбачає не лише зближення найбільш поширених систем обліково-звітної стандартизації (процедурний аспект), а насамперед її відповідність загально визнаній моделі суспільно-економічних відносин та основам регламентації і стандартизації обліку та звітності (змістовний аспект). Це дає змогу сформулювати концептуально-теоретичну основу для розроблення гармонізованого формату публічної звітності корпорацій;

– методологічні підходи до бухгалтерського обліку гудвілу корпорацій, які, в розвиток до існуючих, містять імперативні обмеження щодо врахування вартості переданих інструментів власного капіталу при оцінюванні гудвілу, що дозволяє запобігти штучному завищенню величини валюти балансу та переоцінці економічного потенціалу корпорацій;

– формат бухгалтерського балансу корпорацій, який за рахунок введення відповідних статей («Інтелектуальні активи» в активі та «Інтелектуальний капітал», «Резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу» в пасиві) дає змогу об'ємніше репрезентувати нематеріальну (інформаційно-

інтелектуальну) складову економічного потенціалу корпорацій, а також створити механізми захисту акціонерного капіталу;

– змістове наповнення звіту про прибутки і збитки корпорацій, яке, для приведення його до вимог користувачів звітності суб'єктів постіндустріальної економіки, передбачає введення до розділу «Сукупний дохід» статей про результати переоцінки інтелектуальних активів та втрат від морального зносу основного капіталу, а до розділу «Показники прибутковості акцій» – індикаторів ринкової інвестиційної привабливості корпорації, що дозволяє істотно підвищити рівень інформаційного забезпечення стейкхолдерів щодо результативності функціонування корпорацій;

– методичний інструментарій аналізу фінансової звітності корпорацій, який, порівняно з використовуваним, дає змогу досягти вищого рівня об'єктивності при оцінюванні їх інтелектуального потенціалу та ефективності його використання за допомогою запропонованих аналітичних показників, побудованих на основі запропонованого адаптованого формату звітності;

набуло подальшого розвитку:

– інституційні засади системи публічної фінансової звітності корпорацій, які, на відміну від використовуваної концептуальної основи, передбачають обґрунтування ширшого суспільного значення фінансової звітності, а не лише її спрямування на задоволення інформаційних потреб окремих користувачів (передусім з фінансовим інтересом);

– теоретичний базис розвитку методології бухгалтерського обліку і фінансової звітності, який щодо фінансової репрезентації економічного потенціалу й ефективності діяльності корпорацій глибше враховує положення органічної балансової теорії, а щодо соціально-екологічної – наукові надбання української школи фізичної економії, що дає змогу об'єктивніше відобразити стан, діяльність корпорацій і їх вплив на навколишнє середовище з урахуванням екологічно-соціально-орієнтованої моделі розвитку суспільно-економічних відносин;

– концептуально-методологічне обґрунтування підходу до обліково-звітнього відображення прибутку корпорації, що, з урахуванням положень концепцій збереження капіталу, дає змогу пояснити відмінні та споріднені риси двох ключових показників прибутковості – чистого прибутку та сукупного доходу;

– методичні підходи до вирішення проблем обліково-звітньої репрезентації деривативів, які базуються на розвинутій методології обліку власного капіталу як основи формування критеріїв визнання результатів операцій з ними, що дозволяє підвищити рівень інформаційної прозорості публічної фінансової звітності корпорацій;

– функціональний підхід до розробки структури системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності як інструменту управління ризиками корпорації, який передбачає виділення трьох проекцій цієї системи (джерело інформації для оцінювання ризиків корпорації, джерело інформаційного ризику для стейкхолдерів корпорації, інструмент управління ризиками капіталу корпорації), що дає змогу удосконалити інформаційне забезпечення ризик-менеджменту корпорацій та інвестиційних контрагентів;

– концептуальні засади формування нефінансової звітності, які передбачають першочергову репрезентацію результатів діяльності корпорацій через показники впливу на баланс абсолютних благ і екстерналій з погляду теоретичних положень фізичної економії, що сприятиме змістовному вдосконаленню інформаційного забезпечення заінтересованих сторін корпорацій у частині соціально-екологічних результатів їхньої діяльності;

– організаційно-методичне забезпечення (інструментарій) аудиту публічної звітності корпорацій, яке, на відміну від існуючого, внаслідок розширення мети й предмета аудиту передбачає включення в програму перевірки нових об'єктів, пов'язаних з особливостями діяльності суб'єктів господарювання в умовах постіндустріальної економіки (інтелектуальні активи й капітал, моральний (технологічний) знос основного капіталу, фактори соціально-екологічної ефективності функціонування економічних суб'єктів

тощо), що дає змогу забезпечити вищий рівень прозорості діяльності корпорацій та рівень довіри суспільства (користувачів) до їх публічної звітності.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в дисертації методичні положення щодо обліково-звітної репрезентації визначальних для постіндустріальної економіки об'єктів економічного потенціалу корпорацій та адаптації формату публічної корпоративної фінансової звітності до інформаційних потреб стейкхолдерів впроваджені у діяльність корпорацій. Так, на ПАТ «Концерн-Електрон» використовуються методичні засади бухгалтерського обліку внутрішньогенерованого гудвілу та принципи обліково-звітного відображення морального зносу основного капіталу (довідка № 002/147-1 від 06.05.2016 р.). На ПАТ «Орлан-Транс» застосовуються концептуально-методологічні підходи до відображення в обліку та фінансовій звітності чистого прибутку і сукупного доходу товариства, базові принципи репрезентації внутрішньогенерованого гудвілу в інтегрованій звітності (довідка від 17.03.2016 р.).

Запропонований у дисертації функціональний підхід до аналізу системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності економічних суб'єктів як інструменту управління ризиками корпорації використовується при плануванні та проведенні аудиторських перевірок ПП АФ «Леополіс-аудит» (довідка про впровадження № 7 від 10.05.2016 р.).

Наукові результати методичного характеру (інструментарій аналізу показників фінансової звітності) використовувалися Департаментом економічної політики Львівської обласної державної адміністрації у процесі виконання регіональної Програми «Інвестиційний розвиток Львівської області на 2011–2015 роки», а також застосовуються для моніторингу економічного потенціалу суспільно значущих підприємств у контексті реалізації обласних програм розвитку, аналізу інноваційного потенціалу та конкурентоспроможності підприємств області (довідка про впровадження № 1-12-1109 від 28.04.2016 р.).

Теоретичні та прикладні аспекти результатів дослідження використані Навчально-методичним центром ВПГО «Спілка аудиторів України» при формуванні навчальних програм підвищення кваліфікації бухгалтерів (довідка від 12.04.2016 р.). У зміст навчальних програм включено обґрунтований теоретичний базис розвитку методології бухгалтерського обліку і фінансової звітності, розроблені методологічні основи обліково-звітного відображення морального зносу основного капіталу корпорації, формат бухгалтерського балансу та звіту про прибутки і збитки корпорацій, сформульовані концептуальні засади формування нефінансової звітності.

Основні теоретичні та методичні результати дослідження використовуються у навчальному процесі й науково-дослідній діяльності Національного університету «Львівська політехніка» для викладання навчальних дисциплін «Звітність підприємств» (для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» напряму підготовки 6.030509 «Облік і аудит»), «Облік і звітність в корпораціях» (для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» спеціальності 7.03050901 «Облік і аудит»), «Бухгалтерський облік в управлінні підприємством» та «Фінансовий аналіз» (для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» спеціальності 8.03050901 «Облік і аудит»), а також при формуванні освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування», зокрема освітньої компоненти дисциплін «Методологія наукових досліджень в обліково-аналітичній сфері знань» та «Обліково-звітна система в архітектоніці сучасної економіки» (довідка № 67-01-1097 від 31.05.2016 р.).

Особистий внесок автора. Дисертація є самостійно виконаною завершеною роботою здобувача. Наукові положення, розробки і пропозиції, що містяться в роботі та виносяться на захист, одержані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано тільки ті ідеї та положення, які є результатом самостійного дослідження здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження доповідались та апробовані на 29 міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, зокрема: міжнародній науково-практичній конференції „Стан і перспективи розвитку обліково-економічної системи в Україні” (м. Тернопіль, 23-24 квітня 2010 р. – Тернопільський національний економічний університет); першій, другій і третій міжнародних конференціях молодих вчених ЕМ-2010, ЕМ-2011 та ЕМ-2013 „Економіка і менеджмент” (м. Львів, 2010 р., 2011 р., 2013 р. – Національний університет „Львівська політехніка”); II міжнародній науково-практичній конференції „Проблеми формування та реалізації конкурентної політики” (м. Львів, 15-16 вересня 2011 р. – Національний університет „Львівська політехніка”); IV міжнародній науково-практичній конференції „Стан, проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу і контролю у контексті сучасних концепцій управління” (м. Львів, 28-29 квітня 2011 р. – Львівська комерційна академія); міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях „Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту в Україні: теорія, методологія, організація” (м. Київ, 2011-2016 рр. – Національна академія статистики, обліку та аудиту); міжнародній науково-практичній конференції „Сучасні проблеми економіки та менеджменту” (м. Львів, 2011 р. – Національний університет „Львівська політехніка”); першій і другій міжнародних науково-практичних конференціях „Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства” (м. Львів, 2012 р., 2014 р. – Національний університет „Львівська політехніка”); міжнародній науково-практичній конференції „Сучасні кризові явища в економіці і проблеми облікового, контрольного і аналітичного забезпечення управління підприємством” (м. Луцьк, 25 травня 2012 р. – Луцький національний технічний університет); другій і третій міжнародній науково-практичній конференції „Облік, контроль та аналіз на підприємствах АПК: стан та перспективи розвитку” (м. Вінниця, 2012 р., 2013 р. – Вінницький національний аграрний університет); п’ятій міжнародній науково-практичній конференції студентів, молодих вчених і викладачів „Современные проблемы методологи и

организации бухгалтерского учета, экономического анализа и аудита в условиях перехода на МСФО и МСА” V (м. Ставрополь, Росія, 19 грудня 2013 р. – ФГАОУ ВПО „Северо-Кавказский федеральный университет”); третій міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 70-річчю кафедри обліку підприємницької діяльності „Бухгалтерський облік, контроль і аналіз у сучасній економічній науці та практиці” (м. Київ, 3-4 квітня 2014 р. – ДВНЗ „Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”); сьомій міжнародній науково-практичній конференції „Теорія і практика бухгалтерського обліку, аналізу й аудиту: стан, проблеми та перспективи розвитку” (м. Львів, 16-17 травня 2014 р. – Львівська комерційна академія); третій міжнародній науково-практичній конференції „Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні” (м. Тернопіль, 10-11 жовтня 2014 р. – Тернопільський національний економічний університет); другій міжнародній науково-практичній конференції „Удосконалення обліку, аналізу, аудиту і звітності у сучасних умовах глобалізаційних процесів у світовій економіці” (м. Ужгород, 21-22 квітня 2015 р. – ДВНЗ „Ужгородський національний університет”); міжнародній науковій конференції „Wybrane zagadnienia współczesnej rachunkowości w Polsce i na Ukrainie” (м. Люблін, Польща, 21-22 травня 2015 р. – Uniwersytet Marii Curie-Sklodowskiej); міжнародній науково-практичній конференції до 20-річчя кафедри обліку і аудиту ІФНТУНГ „Сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу” (м. Івано-Франківськ, 16-17 жовтня 2015 р. – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу); п’ятій всеукраїнській науково-практичній конференції „Фінансово-економічний розвиток України в умовах трансформаційних перетворень” (м. Львів, 20 листопада 2015 р. – Львівська комерційна академія); міжнародній науково-практичній конференції „Глобалізаційні процеси в розвитку національних економік” (м. Львів, 31 березня 2016 р. – Львівська комерційна академія); четвертій міжнародній науково-практичній конференції „Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні” (м. Тернопіль, 11 травня 2016 р. –

Тернопільський національний економічний університет); четвертій міжнародній науково-практичній конференції „Перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу у контексті євро інтеграції” (м. Одеса, 26 травня 2016 р. – Одеський національний економічний університет).

Публікації. Результати дисертації опубліковано в одній одноосібній монографії, 5 колективних монографіях, 25 статтях у фахових наукових журналах і збірниках наукових праць, в тому числі 11 іноземних чи індексованих в міжнародних наукометричних базах, 28 тезах доповідей на конференціях, 1 підручнику, 2 навчальних посібниках та 1 термінологічному словнику. Кількість публікацій за темою дисертації становить 64 найменування загальним обсягом 279,64 друк. арк., з яких автору належить 60,23 друк. арк.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'ятьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 313 сторінок, 23 таблиці, 29 рисунків. Список використаних джерел містить 329 найменувань, викладений на 33 сторінках. Дисертація містить 15 додатків на 89 сторінках.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ТА ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ: СТАН І ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ

1.1. Публічна звітність корпорацій в системі інформаційного забезпечення ринкової інфраструктури

Фінансово-економічна криза та її прояви у подальшому функціонуванні національних економік змінили погляд на сформовану архітектуру світової фінансової системи та фондових ринків, викликали чисельні дискусії щодо адекватності інформаційної бази використовуваного інструментарію та ринкових механізмів. Проблеми об'єктивності базової інформації викривлюють результати оцінки ефективності функціонування та потенціалу розвитку сучасних суб'єктів ринкової економіки. Низка виявлених під час кризи факторів прикладного характеру на рівні макро- і мікроекономічних систем (волатильність і обвал фінансових та фондових ринків, банкрутство транснаціональних корпорацій тощо) обумовили явно виражені проблеми сучасної архітектури функціонування фінансових та фондових ринків, ринків капіталу та інвестицій, окресливши необхідність формування їх нової архітектоніки („архітектоніка (мистецтво побудови системи) є вченням про наукове в нашому пізнанні взагалі, і, отже, вона належить до методології” [76, с. 470]).

Кризові явища в сучасній економіці розкривають низку проблемних питань у побудові ринкового інструментарію. Відсутність формалізованої, прозорої та об'єктивної інформації, її підміна різнохарактерними експертними судженнями є однією з причин і наслідків кризових явищ у світовій економіці, а також недостатньої об'єктивності використовуваного ринкового інструментарію. Існуюча проблематика актуалізує наукові розвідки щодо паритетності інституціональних норм при формуванні нової архітектоніки цих інституцій: „на часі глобальна реструктуризація принципів, механізмів і методології функціонування міжнародних фінансових інституцій” [113].

Одним із важливих (визначальних, з точки зору прозорості ринку) аспектів у цих процесах є питання вирішення проблематики паритетності (асиметричності) використання у новосформованій архітектоніці фінансових і фондових ринків інформаційно-аналітичної бази формалізованих (наведених у фінансовій звітності) і неформалізованих (отриманих експертним шляхом) показників. При цьому бухгалтерський облік є важливим соціально-економічним інститутом, який, інформаційно забезпечуючи управління на всіх рівнях, здатний сигналізувати про економічні кризи та знаходити шляхи виходу з них [33].

Зміни в умовах функціонування суб'єктів ринкової економіки, викликані наслідками глобальної фінансово-економічної кризи, та перманентна непередбачуваність загальноекономічного середовища у посткризовий період, зумовлюють потребу не тільки аналізу факторів впливу на ці явища, а й ставлять питання про зміну методів та інструментів управління фінансовою системою, ринками капіталів та інвестицій: „формується новий каркас (архітектура / архітектоніка) системи економіки ... на часі зміна принципів, механізмів і методології функціонування фінансових інституцій” [253, с. 7]. Фінансові інституції суто практичного спрямування, консалтингові фірми, рейтингові агенства, надмірно зорієнтовані на пропаганду досконалості ринку, сформували хибне уявлення про крайній варіант ринкового фундаменталізму.

Методична спрямованість існуючих теоретико-прикладних засад економічного інструментарію будь-якого типу і їх функціональної орієнтованості підпорядковується натиску правил, сформульованих транснаціональними компаніями. Змістові аспекти цих правил спрямовані на сек'ютеризацію боргів, яка передбачає перенесення суспільнозначущими компаніями і банками своїх ризиків на ринок цінних паперів і похідних інструментів. Усуспільнення цих ризиків створило непомічений обсяг некомпенсованих синтетичних деривативних продуктів. Багато управлінців вищого рівня, провідних фінансових аналітиків погоджуються, що в сучасній економіці рішення приймаються на основі курйозної суміші фінансово-

економічних ідеологій, численних догм, у яких приховані ті чи інші мотиваційні аспекти, а тому „їх не можна пояснити з точки зору відпрацьованих моделей” [282, с. 26].

Надмірне використання неформалізованої інформаційної бази, „креативні” методи її опрацювання спричиняють галопуючі процеси віртуалізації капіталу, прояв чого знаходить вираз у гібридизації фінансових інструментів. У свою чергу гібридні інструменти стають дедалі небезпечнішими через свою нестійкість, віртуальність, спрямованість до самозростання та формування надзвичайно складної інфраструктури, включно у рамках якої вони визнаються цінністю. Волатильність ринку фінансових інструментів у кризовий період, обумовлена необґрунтованим його попереднім зростанням на основі неформалізованої інформації (чи взагалі без чіткого інформаційного підґрунтя щодо фінансової доцільності – ринок кредитних дефолтних свопів у США до 2008 р.) (Додаток А), розриви між ринковою і балансовою вартістю сучасних компаній (Додаток Б) обумовлюють доцільність формування нової фінансової архітекτονіки з урахуванням інституційного аспекту, зокрема щодо відведення більш значимої ролі (базової, допоміжної) формалізованим показникам публічної фінансової звітності. Ця проблематика актуалізує дослідження щодо обґрунтувань ролі і місця показників фінансової звітності компаній у параметрі нової архітектоніки фінансових і фондових ринків.

Розкриття ключових складових окресленої існуючої проблематики, формулювання цієї наукової праці базуються на останніх дослідженнях і розробках вітчизняних і зарубіжних науковців [113, 131, 239, 253, 276, 282], принципах та базовій інформаційно-аналітичній основі функціонування фінансових і фондових ринків (додатки А, В), ринкових механізмів встановлення потенціалу розвитку та ефективності функціонування економічних суб’єктів (додатки Д, Е), базових засадах сучасної стандартизації фінансової звітності. Загалом можна відзначити, що основні акценти останніх досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців [33, 37, 38, 44, 54, 61, 74, 79, 100, 242, 244, 251] спрямовані на проведення критичного аналізу сучасних

механізмів ринкового оцінювання, якості і відповідності вироблених стандартів підготовки і оприлюднення фінансової (корпоративної) звітності умовам функціонування підприємств постіндустріального типу, з'ясування якості обґрунтувань щодо паритетності узвичаєного в сучасній практиці використання формалізованих і неформалізованих індикаторів міжнародними фінансовими інституціями.

Так, наприклад, Ж. Сапір (дослідницький центр SEMI-EHESC), досліджуючи кризу, робить припущення про очікуваний „демонтаж інституцій, що призвели до фінансової кризи”, наводить цитування зі звіту МВФ „Глобальна фінансова стабільність” (Global Financial Stability Report), де відзначено, що надмірне використання неформалізованої інформації „дало інвесторам хибне відчуття безпеки”. Дедалі більше зміст „нормальних ринкових умов” співвідноситься з розробкою більш якісних стандартів обліку, а в документі „Стандарти фінансової звітності” („Financial Accounting Standards”) наводиться поняття „справедливої вартості” як ціни, що визначає ринок за „нормальних умов” [239, с. 73, 75]. Т. Кучеренко відзначає: „сучасні періодичні кризові явища, які спостерігаються в процесі розвитку світової економіки і окремих суб'єктів господарювання, є причиною і наслідком інформаційної системи, яка з різних причин не забезпечує корисною і прозорою інформацією стейкхолдерів. При цьому вказується, що генезис функції та концепцій публічної фінансової звітності для управління капіталом в умовах сталого розвитку вимагає подальшого дослідження” [100, с. 94].

У значній кількості публікацій аргументується можливість „коригування” надмірно умоглядних експертних оцінок формалізованими показниками фінансової звітності. Зокрема, П.І. Гайдуцький та В.М. Жук, розглядаючи роль бухгалтерського обліку в попередженні економічних криз, аргументують, що „вагомим підґрунтям загрозливих для світової економіки „віртуальних бульбашок” є маржинальні прогнози очікування, які мали б бути збалансовані фінансовою звітністю” [33]. Разом з тим, як і багато інших науковців, П.Я. Хомин і Г.П. Журавель вважають можливим домінування на фондових і

фінансових ринках показників фінансової звітності лише за умови удосконалення самої звітності, оскільки „сучасну структуру балансу не можна вважати досконалою навіть з погляду його архітектоники” [251, с. 362]. Більше того, М.С. Пушкар і М.Г. Чумаченко, оцінюючи репрезентовану у фінансовій звітності характеристику підприємств постіндустріального типу, вважають, що „у традиційному „бухгалтерському обліку” подають образ підприємства за уявленням щонайменше 150-річної давності і якщо не перетворити старий „бухгалтерський облік” на модернізовану систему, він не може вважатися надійною інформаційною системою сучасної економіки” [74, с. 9].

Така ж позиція щодо неспроможності відобразити у фінансовій звітності синергетичну продуктивну силу капіталу через відсутність у нормах існуючої стандартизації чітких регламентацій стосовно інформаційно-інтелектуальних активів і капіталу дотримується і в публікації [284]. Подолання окремих проблемних аспектів безпосередньо у системі обліку і звітності, формування більш гнучкої системи формалізованої бази даних для фінансових і фондових ринків С.Ф. Голов розглядає через „узгодження всіх професійних стандартів, які складають інфраструктуру бухгалтерського обліку” [39, с. 371].

Розглядаючи побудову ринкової інфраструктури загалом увага зосереджується на її інституціях, основу формування яких на початкових етапах визначають трансакції між різними суб'єктами ринку. Тобто, загальний зміст фінансової системи необхідно розглядати через взаємопов'язану і взаємозалежну мережу ринків (передусім ринку цінних паперів – market based financial system). З урахуванням сучасної хаотичності й невірноваженості глобальної економічної системи не останню роль відіграє відсутність афірмації (засвідчення фінансових документів) та обмежене оперування формалізованими даними на ринках капіталів та інвестицій. Такі дані, що їх може надати лише стандартизована і підтверджена аудитом звітність, підмінюються експертними оцінками, професійними судженнями, скритими методиками (комерційна таємниця) рейтингових агентств тощо. Зрештою якісний рівень фінансової звітності у цьому плані також понижується через

професійні судження, вироблені засадами креативного обліку, використовувані при формуванні статей балансу та показників звітності, включаючи процедури введення прогнозних показників.

Невпевненість фінансових інституцій щодо об'єктивності результатів використовуваних на теперішній час ринкових механізмів встановлення потенціалу довготермінового функціонування (розвитку) сучасних суб'єктів ринкової економіки, сумнівність в адекватності базових принципів і методологічно-процедурних підходів, застосовуваних аудиторськими фірмами при підтвердженні фінансово-майнової позиції і рівня ефективності функціонування публічних компаній на основі сучасного формату їх фінансової звітності, неспроможність інституційних інвесторів на підставі публічно оприлюдненої інформації компаніями об'єктивно оцінити їх потенціал для створення додаткової вартості капіталу – реальний стан фінансово-економічних інститутів в сучасній глобальній економіці.

Тенденції різкого зменшення прибутків чи отримання збитків, зниження платоспроможності та ліквідності підприємств, банкрутство великих транснаціональних корпорацій, а також падіння не лише курсів акцій окремих компаній, передусім суспільно значимих, але й обвал цілих інвестиційних, фінансових і фондових ринків (додаток Е) обумовлюють актуальність встановлення причин банкрутства, на перший погляд, успішних компаній, які показували хороші результати діяльності. Означені тенденції ставлять під сумнів реальність як результатів, відображених у фінансовій звітності (підтвердженій аудитом), так і підтвердженої ринковим механізмом величини власного капіталу, вираженої курсом емітованих цінних паперів (акцій і корпоративних облігацій) як об'єктивованої капіталізації активів.

Всі ці аргументи, безумовно, свідчать про явно виражені викривлення сучасним інформаційним забезпеченням реального стану і результативності (ефективності) суб'єктів господарювання в ринковій економіці. При цьому загально визнаним є той факт, що одним із важливих інструментів формалізованого інформаційного забезпечення ринкової інфраструктури є

фінансова звітність, яка, проте, на сьогодні не може розглядатися такою, що її показники домінують в системі інформації.

Проблемність піднятого питання підтверджується й тим, що із часу проголошення незалежності в Україні підготовлено та захищено близько тридцяти дисертацій зі спеціальності „Бухгалтерський облік, аналіз та аудит”, присвячених вирішенню проблем формування, подання, аналізу й аудиту фінансової звітності підприємств [73, с. 53]. Незважаючи на низку пропонувань науковцями удосконалень концептуально-теоретичних засад, методології формування, формату, форм і методики складання фінансової звітності (додаток Ж), проблематика адекватності її змісту умовам сучасної економіки, рівня об'єктивності її показників та прозорості загалом залишається невирішеною, як в концептуальному, так і в методологічному плані. Концептуальні засади в Міжнародних стандартах фінансової звітності подані у дуже узагальненому та умоглядному вигляді. Достатньо відзначити, що основного, на наш погляд, стандарту „Власний капітал” не сформульовано навіть в теоретичному змісті, хоча саме цей стандарт повинен бути основою фіксації взаємовідносин власності між різними учасниками (акціонерами, в тому числі міноритарними, інвесторами, кредиторами тощо). У цей же час Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку стверджує, що „подальше вдосконалення стандартів сприяє узгодженню МСБО з їхньою Концептуальною основою” [38, с. 10]; до узгодження концептуальної основи і стандартів „пріоритетними є вимоги МСБО” [38, с. 10].

Основна мета публічної фінансової звітності, ураховуючи її призначення, полягає у забезпеченні інформаційних потреб насамперед зовнішніх її користувачів щодо фінансово-майнового стану підприємства і ефективності його діяльності (зміст і сучасний погляд на ці категорії, зокрема складові економічного потенціалу, критерії ефективності розглянуті далі). Така базова інформація та її інтерпретація необхідна для прийняття управлінських рішень щодо придбання, володіння, реалізації цінних паперів та участі в капіталі підприємства, оцінювання його ліквідності та платоспроможності,

забезпеченості зобов'язань, розподілу прибутків, регулювання діяльності тощо.

Загалом до користувачів фінансової звітності належать всі зацікавлені сторони (стейкхолдери, групи економічного впливу) підприємства – власники й інвестори підприємства, його управлінський персонал і працівники, ділові партнери підприємства (постачальники та підрядники, замовники, покупці, клієнти, банківські і небанківські кредитні установи, інші кредитори тощо), органи державного і міжнародного регулювання та контролю (органи фіскальної (податкової) служби, органи державної статистики, органи державних і міжнародних цільових (зокрема, соціальних і пенсійних) фондів, органи державних і міжнародних комісій і комітетів), фінансові аналітики та радники, громадські організації, профспілки тощо. Сутність і відмінності понять „зацікавлені сторони”, „стейкхолдери”, „групи економічного впливу” детально досліджені І.Б. Олексівим у [140, с. 7-18]. В контексті цього дослідження відмінності між цими категоріями не є суттєвими, тому вони вживаються як синоніми в означенні сукупності користувачів публічної фінансової звітності корпорацій.

З погляду окремо взятого непублічного підприємства (навіть дуже великого) перелік користувачів його фінансової звітності є порівняно обмеженим, а їхні інтереси щодо цього підприємства та відповідні інформаційні потреби – прогнозованими. В такому разі фінансова звітність є „...механізмом інформаційного обміну між зацікавленими користувачами та підприємством” [268, с. 1]. Проте, в національному чи глобальному масштабі користувачем фінансової звітності суб'єктів господарювання, насамперед суспільно значимих компаній чи корпорацій, прямо чи опосередковано стає все суспільство через різноманітні суспільні організації – недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, які є найбільшими інвесторами та суб'єктами фондових та інших фінансових ринків, центральні та місцеві органи влади, міжнаціональні організації тощо.

Таким чином, публічна фінансова звітність є суспільно-важливою формою інформаційного забезпечення регулювання економіки загалом. З урахуванням

такого статусу її формат повинен визначатися, перш за все, інформаційними потребами зовнішніх щодо підприємства користувачів інформації, а не його менеджменту, який має інші механізми отримання необхідної інформації (прикладом може бути компанія Nemiroff, корпоративна криза якої була зумовлена офіційними претензіями до менеджменту щодо розкриття ефективності діяльності компанії без урахування інтересів усіх засновників). Парадигма асиметрії інформації, яка міститься у фінансовій звітності, її завуальованість у сфері таких предметних досліджень на теперішній час розкрита недостатньо.

Ключові засади сучасної постмодерністської методології, озброєні „умоглядними” поглядами на процеси і явища, разом із „принципами ліберальної економіки” сформулювали „прикладну фінансову архітектуру” сучасного глобального економічного середовища. В умовах постіндустріального суспільно-економічного середовища істотно змінилися не тільки характер і зміст функціонування економічних систем, а й змістилась вагомість економічних ресурсів; нематеріальні активи та неосяжний (за визначеннями багатьох вчених і експертів інтелектуальний) капітал стають основними факторами стабільного функціонування та розвитку суб'єктів інформаційно-інтелектуальної економіки. Невизначеність і обвал ринків капіталів, стагнація економіки, дедалі очевидніший прояв наявності фіктивного капіталу спричинили потреби перегляду постмодерністської методології, втіленої у новітніх моделях та інструментарії „ліберальної економіки”. На практичних і наукових рівнях ведеться обговорення потреби і змісту „посткризової моделі бізнесу”, забезпеченої інструментарієм з адекватним форматом концептуально-методологічних засад, ґрунтованих на достовірній базі даних.

У вітчизняній практиці роль фінансової звітності в інформаційному забезпеченні прийняття управлінських рішень суб'єктами господарювання ще менш істотна, що зумовлено недостатньою розвиненістю фондового ринку. Хоча формально більшість активів, які були в складі тотальної державної

власності, корпоратизовані та приватизовані у формі акціонерних товариств і практично всі громадяни України є (чи принаймні були) власниками цінних паперів, фактично повноцінного фондового ринку не існує. Якщо не враховувати фінансового сектору економіки, то в Україні практично немає публічних компаній. Більшість підприємств складають фінансову звітність лише через обов'язок подання її органам статистики. Набагато важливішим для них є формування і подання податкової звітності, викривлення якої тягне за собою чималі штрафні санкції. Як наслідок, організація бухгалтерського обліку таких підприємств часто підпорядкована податковому імперативу, а не концептуальній основі фінансової звітності.

Значним недоліком системи сучасної стандартизованої публічної фінансової звітності, зокрема балансу, є відсутність в ній повної й об'єктивної інформації про наявність і рух інтелектуального капіталу, який на сьогодні є важливим економічним ресурсом в діяльності будь-якого сучасного підприємства. З одного боку існує проблема визначення його реальної вартості, а з іншого – відсутність достатньо обґрунтованих як методичної основи, так і принципів підходів до перенесення цієї вартості у ціну продукту (амортизації).

Всі ці обставини зумовили переорієнтування інформаційного забезпечення ринку з фінансової звітності на інші інструменти оцінювання сукупного економічного потенціалу й ефективності діяльності його суб'єктів, які базуються на неформалізованій інформації. Ці інструменти включають певний перелік індивідуальних для кожного підприємства показників, визначених, як правило, експертним шляхом та зорієнтованих на очікування майбутніх економічних вигод. Проте, альтернативні фінансовій звітності механізми оцінювання результатів діяльності публічних компаній мають ряд недоліків, які безпосередньо впливають на якість сформованої ними інформації, зокрема:

- використання неформалізованих показників, які є індивідуальними для кожного підприємства, унеможлиблює порівняння результатів діяльності різних підприємств, тобто робить інформацію незіставною;

– результати оцінювання ефективності діяльності підприємства за такими альтернативними системами показників не підлягають незалежному контролю, зокрема публічному аудиту, що ставить під сумнів підтвердження їхньої об'єктивності.

Безконтрольне застосування різноваріативних альтернативних фінансовій звітності систем оцінювання результатів діяльності публічних компаній призвело до можливостей маніпулювання ключовими показниками, які демонструють їх фінансово-економічну позицію. Як наслідок спостерігається значна перекапіталізація вартості підприємств у зв'язку із завищеною оцінкою очікуваних майбутніх доходів та вартісної характеристики інтелектуального капіталу: „фінансово-економічна криза оголила хибність неформалізованого виміру (оцінки) нематеріальної (неосяжної) складової ринкової вартості капіталу, виявивши у переважній більшості відомих транснаціональних компаній світу різного роду „погані”, „токсичні”, „проблемні” активи” [289, с. 553].

Ідентифікацію і об'єктивовану вартісну оцінку, а також практичну верифікацію об'єктів інформаційно-інтелектуального типу здійснити важко як за допомогою ринкового інструментарію, так і в межах обліково-звітних систем. Вважається, що саме ці фактори зумовили критичні розбіжності теорії та емпірики: „такий, наприклад, феномен, як „провал ринку”, розуміється не тільки як „дефект ринку сам по собі, але також і як „дефект теорії” [131, с. 132]. Те ж саме стосується і сучасної стандартизації фінансової звітності: „... нездатність МСФЗ попереджувати й, тим більше, запобігати світовим економічним кризам, сприяння у „грі в доходах”, проблеми оцінки тощо, породжує світову і національні проблеми інформації” [54]. Для надання „статусу” базового інструментарію системам обліку і звітності на фінансових і фондових ринках необхідний ефект їх компарабельності з інструментами ринкового механізму: „висунута і обґрунтована наукова гіпотеза трактування бухгалтерського обліку як соціально-економічного інституту формує передумови для розгляду облікової оцінки крізь призму базових положень

інституціональної теорії, зокрема таких його об'єктів як фінансові інструменти (активи віртуальної економіки), специфічна природа яких вимагає застосування іншої оцінки, ніж традиційна витратна модель” [33, 62].

Сучасна стандартизація публічної фінансової звітності стає надмірно залежною від приватно-корпоративно-мотиваційних складових, а не виходить з реальної економічної дійсності. Домінування транснаціональних корпорацій і різних політичних сил в окремих державах впливають на рішення у сфері публічної фінансової звітності суспільно значимих компаній: „в основу МСФЗ покладено ідею про їх глобальні переваги, з яких вирішальне значення має потреба спростити укладання договорів купівлі-продажу цінних паперів. Природно, що міжнародні корпорації виникли на гроші міжнародних акціонерів, і мета у них одна – створити умови для можливої максимізації прибутків ... методологія обліку переходить до рук тих, хто здійснює купівлю, вкладення капіталу” [244, с. 30].

З цієї точки зору у сучасній практиці домінують вартісні критерії оцінювання бізнесу. На фондових ринках аксіомою вважається те, що очікувану вартість капіталу компанії у довготерміновій перспективі найвірогідніше можна оцінити методами дисконтування грошових потоків, що аргументується перевагами цих методів порівняно з бухгалтерськими у повноті розкриття вартості. Незважаючи на визнання вищої якості показника вартості капіталу, оціненої на основі системи фінансових і нефінансових показників, бухгалтерська модель цього показника все ж має широке застосування в діловому світі. Безперечно, з точки зору отримання інформації про очікувану вартість капіталу компанії вдаються до елементів прогностичного обліку. При цьому все ж потрібно відзначити, що „прогнозування статей фінансової звітності може здійснюватися за допомогою багатьох методів, які полягають у використанні формалізованих або інтуїтивних підходів і відрізняються один від одного точністю і формою подання результатів” [35, с. 28].

Центр фінансових досліджень та аналізу у США (Center for Financial Research Analysis – CFRA) відзначає низку перекручень у фінансових звітах,

спричинених застосуванням методів креативного обліку. Це пов'язано з тим, що „прогнозу фінансову звітність розглядають як закінчений „готовий продукт” дослідження, не акцентуючи „якість” результатів аналізу й оцінки через незіставність показників у просторі і часі” [254, с. 94]. Недостатня релевантність формалізованих показників фінансової звітності, невисокий рівень об'єктивності оціненого на основі сучасного ринкового інструментарію реального потенціалу функціонування компаній призводить до того, що окремі „аналітики прогнозують глибокі зміни в архітектоніці світової економіки відбудуться” [276, с. 7].

Система фінансових показників, визначення яких ґрунтується на стандартах фінансової звітності, є об'єктивнішою та більш аналітичною, оскільки містить зіставну щодо різних компаній інформацію. Саме тому аргументованою є позиція, що „... при складанні бухгалтерської звітності професійні судження неприйнятні” [79, с. 176]. Ураховуючи сучасні тенденції розвитку обліково-звітної системи (імплементация у принципи їх стандартизації елементів прогностичного і креативного обліку), які „послаблюють” формалізацію показників цих систем, „серед бухгалтерського істеблїшменту поживавлюється дискусія із приводу вивчення взаємопроникнення, взаємовпливу різних галузей знань, їх кібернетичний зв'язок з обліковою системою, пошуку оптимальної інформаційно-логічної структури цієї системи, дослідження впливу інституційної теорії на архітектоніку обліку в Україні” [242, с. 323, 324].

Додатковим і важливим фактором пріоритетності використання публічної фінансової звітності є норми юридичної відповідальності за наведену інформацію. Юридичне підтвердження показників публічної фінансової звітності у сучасних умовах стає важливим чинником забезпечення прозорості інформації підприємствами корпоративного типу як у вітчизняній, так і міжнародній практиці. Окреслені переваги публічної звітності є важливим фактором подальшого удосконалення та розвитку концептуальних основ сучасних систем оцінювання потенціалу й ефективності функціонування

суб'єктів господарювання, зокрема й інструментів, спрямованих на оцінювання ефективності за вартісними критеріями.

Для порівняння якісного змісту формалізованих і неформалізованих показників доцільно навести висновок із неопублікованого рукопису Вашингтонського університету „Evidence on the relative and incremental information content of EVA residual income, earnings and operating cash flow”, у якому американські аналітики Г. Біддл, Р. Бауен і Дж. Уеллс, на основі даних „Performance 1000” Штерна і Стюарта, обґрунтували вищий рівень надійності прибутку, використовуюваного як засіб прогнозування, порівняно з EVA – „все свідчить на користь того, що показник прибутку містить принаймні стільки ж (чи навіть більше) інформації, як показник EVA” [117]. Використовуючи дані „Performance 1000”, вони також провели порівняння EVA з ROA, за результатами якого відзначили: „хоча EVA може до певної міри передбачити вартість акцій, застосування показника ROA (рентабельність активів) є набагато кращим засобом прогнозування” [117, с.66]. зазначені аргументи обґрунтовано свідчать про необхідність формалізації нефінансових індикаторів з метою надання їм більшої прозорості у характеристиці вартості й ефективності компанії на ринку капіталів. У цьому контексті показник „економічної доданої вартості” займає якби „проміжний” стан між формалізованими і неформалізованими групами показників: відправна (вхідна) основа показника ґрунтується на формалізованому фінансовому прибутку, коригувальні процедури не мають твердої алгоритмізації, а тому його результатна величина носить „об'єктивно-суб'єктивне” змістове наповнення [289].

Для повноцінного застосування системи показників фінансової результативності у практиці оцінювання ефективності вітчизняних підприємств необхідні як традиційні індикатори фінансових результатів завершеної діяльності, так і нефінансові фактори, які визначають капіталізацію та її майбутній вплив на інвестиційну вартість цих підприємств. Однак для кожного окремо взятого підприємства такі показники, що характеризують нефінансові фактори, є індивідуальними, що виключає можливість однозначної

характеристики ефективності за стандартними уніфікованими критеріями створеної (доданої) вартості капіталу [289].

Для використання формалізованих показників фінансової звітності базовою основою інформації ринковими інститутами передусім необхідна їх об'єктивізація, тобто така обґрунтована система релевантних за змістом і якісним наповненням показників, яка б задовольняла запити користувачів. Таке позиціонування фінансової звітності може бути забезпечене кардинальною зміною (капітальна реконструкція) методологічної основи обліку, формулюванням і розробкою адаптивних до економічних умов наукових концепцій щодо цієї системи, їх урахуванням в процесах міжнародної стандартизації. Узагальнено необхідно вказати, що така інформаційна система повинна мати достатній рівень формалізації і системності, бути узгодженою з дієвим в сучасній практиці ринковим інструментарієм.

Дослідження змісту і якості інформаційної бази на ринках капіталу та інвестицій розкрито з акцентом на необхідність використання максимально можливої групи формалізованих критеріїв. Факти фінансово-економічної рецесії, стагнації глобального економічного середовища, флуктуації ринків капіталів та інвестицій до певної міри пов'язуються з надмірним використанням умоглядних припущень про потенціал і передумови успішної діяльності компанії в довготерміновій перспективі. Протидія негативним тенденціям у сфері корпоративної звітності, оперуванню неформалізованими показниками та індикаторами потребує жорстких заходів забезпечення формалізації й верифікації інформаційної бази.

Фінансово-економічна криза засвідчила вагомість об'єктивного й прозорого інформаційного забезпечення про стан і ефективність функціонування сучасних компаній для цілей управління ринковою економікою загалом, і особливо у фінансово-інвестиційному її сегменті. Оцінювання стану та результатів діяльності суб'єктів господарювання альтернативними інструментами, які передбачають визначення комплексу формалізованих і неформалізованих показників та індикаторів, призвела до

викривлення фінансової інформації, оскільки така інформація не є об'єктом зовнішнього незалежного контролю, а методики використання альтернативних інструментів слабо регулюються державними інституціями. Натомість, фінансова звітність складається на підставі національних чи міжнародних регламентацій, піддається обов'язковому (зокрема для публічних компаній) зовнішньому контролю – аудиту.

Формування нового формату інституційного середовища, коригування змісту формальних та неформальних інститутів вимагають суттєвої адаптації до цих змін системи обліку і фінансової звітності як важливої складової інформаційно-аналітичного інструментарію управління і регулювання фінансово-економічних процесів. Найважливіші інститути, які формують інституційний простір, висувують низку вимог до зміни концептуально-методологічних засад обліково-звітної системи, основними з яких є наближення балансової вартості суб'єкта ринкової економіки до його ринкової оцінки, забезпечення можливостей оцінювання ефективності його функціонування за критерієм створеної вартості.

1.2. Концептуальна спрямованість формалізації публічної фінансової звітності корпорацій та її адаптивності до умов постіндустріальної економіки

Сучасні тенденції розвитку глобальної економіки свідчать про зміни типів економічних систем більшості розвинених держав. При цьому еволюції зазнають практично всі елементи економічної системи – і продуктивні сили, і економічні відносини, і механізми державного регулювання загальноекономічних процесів й внутрішньогосподарського управління. Безумовно, функціонування суб'єктів господарювання в нових умовах економіки потребує удосконалення як підходів до управління ними та регулювання їхньої діяльності загалом, так і інформаційного забезпечення безпосередніх процесів управління й регулювання. Публічна корпоративна звітність, зокрема фінансова, як один з основних інструментів інформаційного забезпечення суб'єктів економіки, фактично

перестала бути релевантною, що підірвало довіру до неї та інтерес до її наповнення. Дійсно, чи може фінансова звітність, в якій нематеріальні активи відображені лише одним рядком, адекватно й об'єктивно відобразити фінансово-майновий стан і результати діяльності суб'єкта постіндустріальної інформаційно-інтелектуальної економіки, для якої характерне домінування інтелектуального ресурсу й капіталу як визначального фактора виробництва?! Безперечно, становлення нового типу економічної системи, в процесі якого нині перебуває глобальна економічна система, потребує якісно іншого, порівняно із сучасним форматом фінансової звітності, інструменту інформаційного забезпечення управління її суб'єктами.

Вчені-економісти, ринкові аналітики й експерти, представники органів державної влади, характеризуючи тенденції розвитку сучасної економіки, стверджують про становлення нового типу економічної системи, яку називають по різному – постіндустріальна економіка, інформаційно-інтелектуальна економіка, економіка знань тощо. Розвиток науки про постіндустріальну економіку переважним чином базується на концепції постіндустріального суспільства, яку ще в 60-тих роках минулого століття сформулював американський вчений-соціолог Даніел Белл. Він визначив постіндустріальне суспільство „як суспільство, в економіці якого пріоритет перейшов від переважного виробництва товарів до виробництва послуг, проведення досліджень, організації системи освіти і підвищення якості життя, в якому клас технічних спеціалістів став основною професійною групою і, що найважливіше, в якому впровадження нововведень все більшою мірою залежить від досягнення теоретичних знань” [83].

Вчення про постіндустріальну, інформаційно-інтелектуальну економіку та економіку знань розвивали іноземні й вітчизняні вчені, зокрема, В. Геєць, В. Іноземцев, Л. Лебедева, Т. Махлуп, О. Пильтяй, Ж. Сапір, Т. Умесао, Дж. Ходжсон, А. Чухно та інші. Л. Лебедева для характеристики постіндустріального суспільства виділила 16 ознак, які згрупувала за двома рівнями – загальносуспільні та індивідуальні (табл. 1.1) [104, с. 85-86]. Ці

ознаки характеризують постіндустріальне суспільство не лише як вид економічної системи за технологічним способом виробництва і рівнем розвитку продуктивних сил, а як повноцінний тип економічної системи. Більшість наведених ознак (значні витрати на освіту і науку, гуманізація праці, зміна системи вартісних оцінок створених благ, підвищення рівня освіченості людини, творчий підхід до вирішення завдань, домінування інтелектуального потенціалу як основного виробничого фактора тощо), можна вважати об'єктивними і обґрунтованими. Проте, деякі з них, зокрема збільшення кількості вільного часу у робітників, значні бюджетні витрати на соціальне забезпечення населення, викликають сумніви з позиції „класичних” канонів економіки та з огляду на сучасні тенденції її розвитку. Наведені вченими ознаки й характеристики постіндустріальної чи інформаційно-інтелектуальної економіки, на нашу думку, окреслюють скоріше бажані напрями розвитку економіки і суспільства, оскільки вони навряд чи будуть досягнуті повністю, як зрештою і не існує в чистому вигляді економік інших типів.

Таблиця 1.1

Ознаки постіндустріального суспільства

Загальносуспільні ознаки	Індивідуальні ознаки
1) заміна приватної власності особистою;	1) зниження ролі матеріальних мотивів діяльності;
2) значні витрати на освіту, науку, новітні технології;	2) домінування потреб вищого порядку в самореалізації та суспільному визнанні над базовими потребами;
3) значні бюджетні витрати на соціальне забезпечення населення;	3) високоморальні цінності у ставленні до інших;
4) збільшення кількості вільного часу у робітників;	4) творчий підхід до вирішення завдань;
5) зміна системи вартісних оцінок створених благ;	5) превалювання внутрішніх потреб над зовнішніми стимулами діяльності;
6) подолання експлуатації людини людиною;	6) саморозвиток та еволюція світосприйняття особи;
7) гуманізація праці;	7) підвищення рівня освіченості людини;
8) поєднання економічної та соціальної сфер господарства як рівнозначних елементів системи.	8) домінування інтелектуального капіталу як основного виробничого фактора.

Примітка: сформовано на основі [104]

Характеристика тенденцій розвитку глобальної економіки лише з погляду інформаційно-інтелектуальної еволюції (революції) технологій, зміни

структури виробленого продукту та сфер зайнятості населення є неповною. Не менш важливим є вплив на розвиток економіки зміни пріоритетів у відносинах „працівник-працедавець”, „людина-держава”, „людина-природа”. Як наслідок, на сьогодні сформульовано чимало людино-центричних концепцій розвитку економіки з урахуванням встановлення екологічного балансу життєдіяльності людини у споживанні та відтворенні природних ресурсів, а також забрудненні навколишнього середовища. Найвідомішою та найприйнятнішою на глобальному рівні виявилася концепція сталого розвитку, сформульована в 90-их роках ХХ ст. під егідою ООН у відповідь на виклики економічних, соціальних і екологічних проблем розвитку людства. Проте основа цієї концепції була закладена набагато раніше. „Синоптиками” концепції сталого розвитку без перебільшення можна назвати праці вчених української школи фізичної економії – С. Подолинського, В. Вернадського та М. Руденка, які фактично сформулювали теоретичну та методологічну базу сталого розвитку [84]. Крім того, вчення В. Вернадського про ноосферу значним чином корелює із концепцією постіндустріального суспільства.

Таким чином, інформаційно-інтелектуальний аспект відображає фактичний розвиток економіки з урахуванням досягнень НТП, а концепція сталого розвитку виокремлює бажані критерії соціально-екологічного розвитку економіки. Поєднання інформаційно-інтелектуального та сталого розвитку у цьому дослідженні розглядаються як визначальні передумови побудови економічної системи нового типу.

Проблеми недосконалого інформаційного забезпечення управління суб'єктами сучасної економіки та регулювання її функціонування загалом неодноразово піднімались у наукових працях та професійних економічних виданнях, озвучувались вченими та експертами на конференціях, форумах, засіданнях урядових та міжурядових органів. Деякі вчені та експерти навіть стверджують, що недосконале інформаційне забезпечення стало причиною світової фінансової кризи. Певні вирішення проблематики інформаційного забезпечення управління суб'єктами економіки запроновані іноземними та

вітчизняними вченими й експертами. Зокрема, американські економісти Samuel A. DiPiazza та Robert G. Eccles запропонували трирівневу модель корпоративної звітності для забезпечення прозорості компанії (рис. 1.1) [54].

Рис. 1.1. Трирівнева модель звітності в забезпеченні прозорості компанії

Примітка: джерело: [54]

Перший (базовий) рівень забезпечення прозорості корпоративної звітності компаній передбачає розроблення та імплементацію Всесвітніх стандартів фінансової звітності. Насьогодні існують різні імперативні регламентації бухгалтерського обліку та фінансової звітності – національні стандарти окремих держав, Міжнародні стандарти фінансової звітності (IFRS), американські стандарти GAAP тощо і проблема їхньої гармонізації чи конвергенції вже неодноразово піднімалась як експертами, представниками бізнес-середовища, так і науковцями. Проте, вона досі невирішена, що зумовлює значні труднощі як у складанні звітності компаніями (особливо, коли компанії мають намір вийти на нові ринки капіталів, які підпадають під „юрисдикцію” інших стандартів), так і в інтерпретації її показників інвесторами чи іншими зацікавленими особами (ускладнює зіставність показників звітності

компаній, що складені на основі різних стандартів). Вирішення цієї проблеми Samuel A. DiPiazza та Robert G. Eccles бачать у розробленні єдиних всесвітніх стандартів.

Другий рівень забезпечення прозорості корпоративної звітності компаній, на думку розробників ілюстрованої вище моделі, повинен бути спрямований на надання і менеджерам, і інвесторам та іншим зацікавленим особам можливості проведення детального аналізу функціонування компаній однієї галузі. Такий аналіз має базуватись як на фінансовій (особливості формування доданої вартості, прогнозування прибутків і грошових потоків тощо), так і нефінансовій інформації (інтелектуальних, екологічних, соціальних та інших аспектів). Методичні підходи до складання звітності другого рівня доцільно відобразити та затвердити в окремих для кожної галузі стандартах.

Проте, звітність перших двох рівнів не задовольнить повністю інформаційні потреби зацікавлених функціонуванням компаній осіб. Не менш важливою при прийнятті управлінських, інвестиційних чи інших рішень є інформація щодо стратегії розвитку компанії, принципів корпоративного управління, організації внутрішнього контролю, політики управління ризиками, суттєвих зобов'язань тощо. Така специфічна для кожної компанії інформація може бути представлена у звітності третього рівня.

Розробники трирівневої моделі корпоративної звітності критикують існуючі стандарти фінансової звітності через неможливість забезпечення ними відповідності балансової та ринкової вартості компаній у зв'язку з неврахуванням звітністю вагомої частки нематеріальних активів та інтелектуального капіталу, нефінансових факторів вартості, фондових опціонів, відмінностями між первісною та ринковою вартістю активів тощо. Проте реальних пропозицій вирішення цієї фундаментальної облікової проблеми не наводять – трирівнева модель не містить методики визначення реальної вартості компанії.

Напрями удосконалення системи обліку, звітності і господарського контролю з урахуванням концепції сталого розвитку та напрацювань вчених

української школи фізичної економії запропоновані у докторських дисертаційних дослідженнях українських вчених В.О. Шевчука („Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою: проблеми теорії, організації, методології”, 1998 р. – містить обґрунтування моделі балансу з погляду екологічно-соціально-орієнтованої ринкової економіки, що може бути використана для здійснення макроекономічного чи глобального контролю) [270], І.В. Замули („Бухгалтерський облік екологічної діяльності: теорія та методологія”, 2010 р.) [70] та інших. Затребуваність інформації про екологічно-соціальні результати діяльності компаній зумовила розвиток нефінансової звітності, найпоширенішими форматами якої є Звіт про прогрес реалізації принципів Глобального договору ООН [135] та Звіт зі сталого розвитку відповідно до вимог Глобальної ініціативи зі звітності [325], детальний аналіз яких та їх застосування в розвитку формату публічної корпоративної звітності наведені у четвертому розділі роботи.

Облік інтелектуального (нематеріального, людського тощо) капіталу і ресурсу як основного фактора виробництва в постіндустріальній економіці досліджували вітчизняні вчені І.Й Яремко [286], Т.В. Давидюк [46] та інші. Певні підходи до вирішення теоретичних і методологічних проблем обліку в умовах постіндустріальної економіки запропонував С.Ф. Легенчук [109].

Таким чином, вказані наукові праці та регламентації містять пропозиції та підходи щодо вирішення окремих проблем інформаційного забезпечення управління та регулювання діяльності суб'єктів інформаційно-інтелектуальної екологічно-соціально-орієнтованої економіки. Проте напрацювань, які б дали змогу комплексно та системно обґрунтувати формат публічної звітності компаній як основного інструменту інформаційного забезпечення на сьогодні немає, що акцентовано вказує на невирішену частину загальної проблеми невідповідності інформаційного забезпечення умовам функціонування сучасної глобальної економіки.

Концепції постіндустріального суспільства та сталого розвитку відображають здебільшого бажані напрями розвитку економіки. Проте, їхній

теоретичний базис не враховує усіх реальних тенденцій і факторів, які здійснюють визначальний вплив на розвиток економіки. Результати досліджень тенденцій та особливостей діяльності суб'єктів господарювання в умовах постіндустріальної економіки (зрізи фінансово-майнової позиції й аналіз економічного потенціалу корпорацій, відмінності між їх ринковою та балансовою вартістю – додатки Б, Г, Д) й функціонування ринкового середовища загалом (динаміка узагальнених ринкових індикаторів результатів роботи суб'єктів економіки, фондових і фінансових ринків – додатки Б, В, Е) дали змогу виявити такі відмінні ознаки, які головно визначають подальшу еволюцію економіки цього типу, а отже й формат і наповненість інформаційного забезпечення управління її суб'єктами:

- глобальна інтегрованість;
- перебування під істотним впливом великого бізнесу;
- інформаційно-інтелектуальна спрямованість;
- динамічність.

Сучасна економіка глобалізована, що закономірно спричиняє поглиблення взаємозв'язків на основі підвищення мобільності капіталу, робочої сили, інформації у світовому масштабі. Тому економіка держави, інтегрованої у світову спільноту, знаходиться під впливом економічних процесів та явищ, які відбуваються в інших державах, і не лише сусідніх. Не зважаючи на очевидність цих фактів, реальних механізмів прямого розкриття більшості глобальних макроекономічних ефектів (за винятком хіба що інфляції) у балансах мікроекономічних суб'єктів (навіть транснаціональних корпорацій) немає. У цьому контексті сучасні регламентації бухгалтерського обліку та фінансової звітності передбачають все ширше застосування бухгалтерського судження у визнанні й оцінках об'єктів обліку. Таким чином, бухгалтерське судження виявляється чи не єдиним інструментом, за допомогою якого можна врахувати вплив глобалізаційних процесів на фінансово-майновий стан суб'єктів економіки.

Глобалізація економічного середовища супроводжується процесами уніфікації, гармонізації чи конвергенції стандартів, які стосуються як якісно-технічних, так і соціально-економічних, екологічних та інформаційних аспектів діяльності соціально-економічних систем. В управлінні їх фінансовою складовою підприємств особливу роль відіграють процеси гармонізації чи конвергенції стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, які мають на меті зробити публічну фінансову звітність, як один з основних інструментів інформаційного забезпечення зовнішніх користувачів, зрозумілою і зіставною для будь-якого суб'єкта незалежно від його географічного походження та місця реєстрації.

Ще однією особливістю сучасної глобальної економіки є перебування управлінських і регуляторних органів державної влади під впливом транснаціональних корпорацій, фінансово-промислових та інших бізнес-груп. При цьому мова йде не лише про кланово-олігархічні утворення України та інших держав пострадянського і латиноамериканського простору, але й про високорозвинені держави. Свідченням цьому була неспроможність своєчасного реагування регуляторними органами США (Міністерством фінансів, Федеральною резервною системою тощо) на фінансову кризу 2008 року, хоча окремі експерти попереджали про її настання завчасно. Зрештою, крупні фінансові корпорації, діяльність яких фактично і спровокувала кризу, пролобіювали багатомільярдні державні субсидії та рефінансування, і практично всі (за винятком хіба що інвестиційного банку Lehman Brothers Holdings Inc., який збанкрутував у вересні 2008 р.) пройшли цю кризу без катастрофічних втрат.

Домінування фінансових корпорацій на ринку найбільшої економіки світу та її сателітів фактично несе в собі реальні загрози поглиблення кризових явищ і процесів. Емісія ними фінансових боргових інструментів без визначених забезпечень та без державного регулювання їхнього обігу (зокрема кредитних дефолтних свопів, CDS) „роздуває нову бульбашку” фінансового ринку, обсяг якої за даними експертів вже перевищив 60 трильйонів доларів США [281].

Механізм сек'юритизації фактично перетворився в предмет спекуляцій, в результаті чого втрати від ризиків при настанні кризи знову понесе суспільство (процеси усупільнення ризиків набувають загрозливих форм). Таким чином, як емісія, так і придбання таких „цінних” паперів, ліквідність яких є доволі сумнівною, неодмінно повинні бути окремим об'єктом звітності чи предметом іншого інструменту інформаційного забезпечення, що репрезентує фінансово-майновий стан та результати діяльності компанії. Формулювання їхнього змісту з метою забезпечення контролю ризиків компанії є важливим завданням економічної науки. Означені тенденції також актуалізують доцільність створення резервів (хоча б облікових) під такі боргові папери з метою амортизації потенційних втрат.

Істотним чином на становлення постіндустріальної економіки впливає розвиток інформаційно-інтелектуальних технологій. Створення й опрацювання інформації в сучасній економіці являє собою не лише послугу як вид економічної діяльності, а стала сферою виробництва повноцінного продукту. Такий продукт є специфічним (як правило, не масовим) і не має матеріальної форми, що зумовлює певні труднощі у визнанні його як активу та оцінюванні його вартості. Методологічна проблема оцінки інтелектуальних активів і капіталу ще й досі не розв'язана, всі існуючі регламентації обліку нематеріальних активів базуються на принципі об'єктивації, використання якого передбачалось статичною балансовою теорією ще в XIX ст. Натомість, динамічний розвиток ринку трансферу технологій, який на сьогодні передбачає насамперед трансфер знань, а не обладнання як це було в індустріальній економіці, потребує негайного розроблення інструментів оцінювання об'єктів трансферу, інакше на ринку може вирости нова „бульбашка”, пов'язана з переоцінкою інформаційно-інтелектуальних ресурсів.

Виразний прояв інформаційно-інтелектуального спрямування постіндустріальної економіки можна спостерігати за формалізованими фінансовими індикаторами, зокрема, динамікою показників витрат на

дослідження і розробки (додаток 3) та ринкової капіталізації високотехнологічних компаній (рис. 1.2).

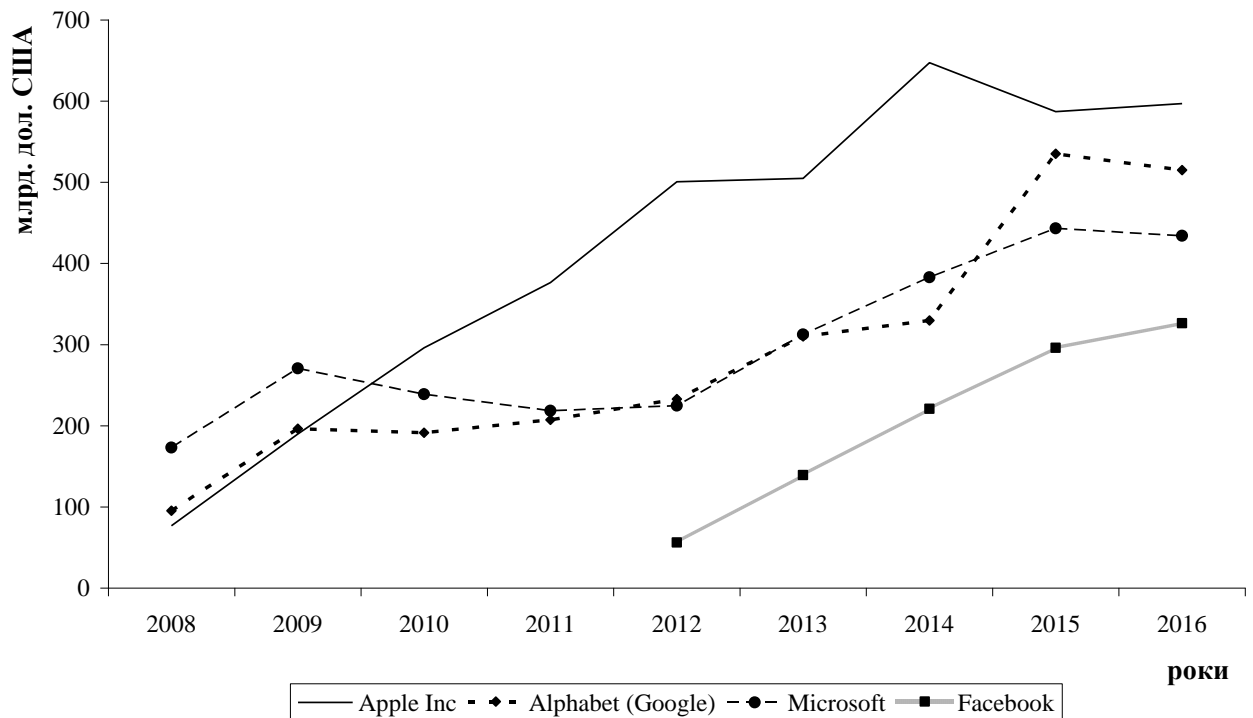

Рис. 1.2. Динаміка ринкової капіталізації найбільших високотехнологічних компаній

Примітка: Побудовано автором на основі даних щодо ринкової капіталізації з інтернет-порталу [329].

Зміни галузевих пріоритетів на ринку, яку можна простежити за тенденціями в рейтингу найбільших за капіталізацією публічних компаній (табл. 1.2), також свідчать про інформаційно-інтелектуальне спрямування сучасної економіки. Якщо на початку ХХІ століття (2006 р.) десятку лідерів за ринковою капіталізацією формували в основному корпорації нафтогазового та банківського сектору, то вже у 2015 р. склад першої десятки лідерів кардинально змінився і наполовину складається з корпорацій індустрії програмного забезпечення, інтернет-технологій та комп'ютерної техніки. Аналіз цього рейтингу свідчить, що ринковий механізм спрямований на капіталізацію більшою мірою нематеріальних, інформаційно-інтелектуальних, аніж матеріально-речових факторів.

**Порівняння рейтингових позицій найбільших за ринковою вартістю
компаній за 2006 і 2015 рр.**

№ позиції в рейтингу	Рейтинг 2006 р.			Рейтинг 2015 р.		
	Назва компанії	Галузь діяльності	Ринкова капіталізація, млрд. дол. США	Назва компанії	Галузь діяльності	Ринкова капіталізація, млрд. дол. США
1	Exxon Mobil	Індустрія нафти і газу	446,943	Apple Inc.	Комп'ютерна техніка, приладо- будування	586,900
2	General Electric	Машино- будівний конгломерат	383,564	Alphabet Inc.	Індустрія програмного забезпечення	535,100
3	Microsoft	Індустрія програмного забезпечення	293,537	Microsoft	Індустрія програмного забезпечення	443,200
4	Citigroup	Банківська сфера	273,691	Exxon Mobil	Індустрія нафти і газу	324,500
5	Gazprom	Індустрія нафти і газу	271,482	Berkshire Hathaway	Страховання	323,400
6	Industrial and Commercial Bank of China	Банківська сфера	254,592	Amazon Inc.	Інтернет- торгівля	316,800
7	Toyota Motor Corporation	Автомобіле- будування	241,161	General Electric	Машино- будівний конгломерат	314,900
8	Bank of America	Банківська сфера	239,758	Facebook Inc.	Інтернет індустрія	296,000
9	Royal Dutch Shell	Індустрія нафти і газу	225,781	Johnson & Johnson	Фармація і біотехнології	284,200
10	British Petroleum	Індустрія нафти і газу	218,643	Wells Fargo	Банківська сфера	277,700

Примітка: сформовано на основі інтернет-порталів [299, 311]

Стрімкий розвиток інформаційно-інтелектуальних і телекомунікаційних технологій зумовив динамічність сучасної глобальної економіки. Істотне скорочення терміну і вартості опрацювання та передачі (незалежно від відстаней) інформації дало змогу значним чином підвищити оперативність прийняття управлінських рішень, проведення фінансово-розрахункових операцій тощо. Розвиток інтелектуальних технологій призводить до швидкого

(передчасного) морального старіння основного капіталу компаній, як матеріальної його частини, так і нематеріальної. Таким чином, динамічність розвитку економіки посилює вимоги щодо релевантності інформаційного забезпечення суб'єктів економіки не лише щодо якісного і вартісного наповнення, але й часового подання.

Зважаючи на вище викладені аргументи, кожна відмінна ознака постіндустріальної економіки спровокувала певну важливу проблему теорії, методології чи організації бухгалтерського обліку, вирішення якої необхідне для побудови адекватного цій економіці формату публічної фінансової звітності корпорацій (рис. 1.3).

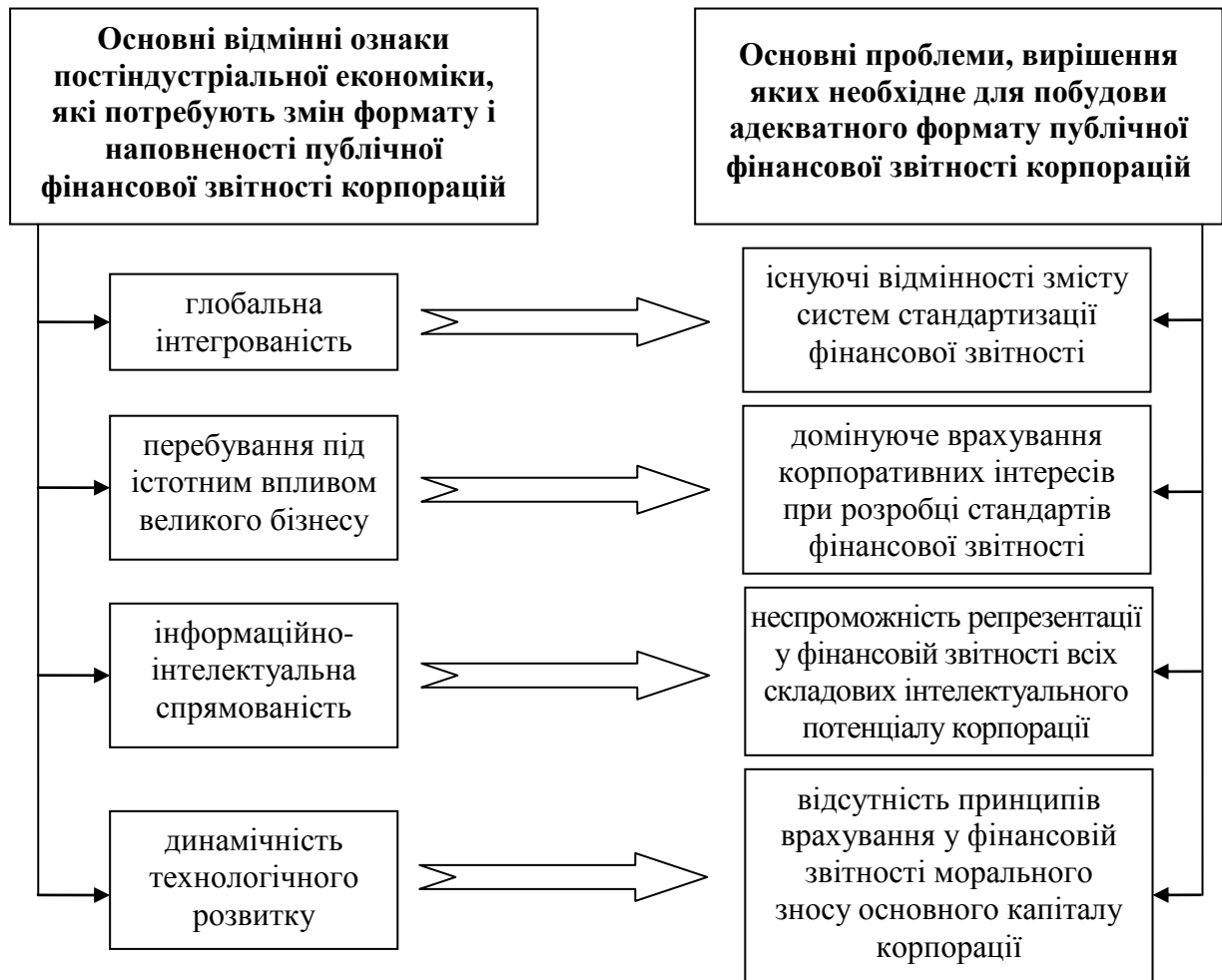

Рис. 1.3. Взаємозалежність проблем в системі публічної фінансової звітності корпорацій та відмінних ознак постіндустріальної економіки

Примітка: сформовано автором

Суспільний формат фінансової звітності зумовлює жорсткі вимоги щодо її наповнення та подання, незважаючи на намагання вітчизняних і зарубіжних науковців перевести облік і звітність у статус „м'якої інфраструктури” в управлінні економікою. В національних положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку ці вимоги сформульовані у дев'яти принципах формування фінансової звітності (автономності підприємства, безперервності його діяльності, періодичності, історичної (фактичної) собівартості, нарахування та відповідності доходів і витрат, повного висвітлення, послідовності, обачності, превалювання змісту над формою, єдиного грошового вимірника) та її обов'язкових якісних характеристиках (зрозумілість, доречність, достовірність, зіставність). В інших концептуальних основах (Міжнародних стандартах фінансової звітності, GAAP) аналогічні вимоги прописані як принципи, якісні характеристики, припущення, обмеження (аналіз вимог різних концептуальних основ, проведений у праці [3, с. 13-14], свідчить про відсутність істотних відмінностей між ними, окрім назв).

Принципи формування фінансової звітності, складові її якісної характеристики, на перший погляд, повинні забезпечити достатній рівень об'єктивності інформації про фінансовий стан і результати діяльності суб'єкта господарювання. Проте, детально проаналізувавши зміст концептуальних і методологічних засад стандартів фінансової звітності, можна зауважити фундаментальні допущення, які дають змогу маніпулювати показниками звітності. Згідно з Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку інформація є достовірною (*reliable*), якщо в ній відсутні помилки та перекручення, які здатні вплинути на рішення користувачів звітності. Міжнародні стандарти фінансової звітності достовірність інформації трактують як притаманність їй ознак повноти, нейтральності, обачності, превалювання сутності над формою та правдивого відображення фінансового стану і результатів діяльності. Зважаючи на такі визначення можна зробити висновок, що достовірність не є об'єктивованою якісною характеристикою фінансової звітності, а „прив'язаною” до певного формату концептуальної основи її

формування. Фінансові звіти одного і того ж підприємства, сформовані за різними підходами до концептуальної основи, можуть істотно відрізнятися один від одного (наприклад, дотримання концепцій фінансового чи фізичного капіталу при визначенні прибутків). Крім цього, використання альтернативних підходів стандартів (амортизація, оцінка матеріалів, створення резервів тощо) не посилює якісного рівня звітності; кожний звіт буде відповідати окремим якісним характеристикам з точки зору дотримання облікових регламентацій та буде вважатися достовірним. Але який з них буде реально об'єктивно відображати фінансовий стан і результати діяльності підприємства? Який з них найповніше задовольнить інформаційні потреби користувачів звітності?

Процеси стандартизації фінансової звітності перебувають під впливом глобальних корпоративних структур. Очевидно правдоподібною виглядає думка, що „домінування транснаціональних корпорацій і різних політичних сил в окремій державі впливають на рішення у сфері балансу. Цей фактор добре відслідковується на основі розвитку теорії балансознавства, що знаходить безпосереднє вираження у регламентаціях Міжнародних стандартів фінансової звітності, яка являє собою сукупність малопов'язаних положень, допущень і принципів, не вибудованих в ієрархічну структуру” [284, с. 548]. Таким чином, достовірність, як якісна характеристика інформації фінансової звітності, виявляється доволі суб'єктивною.

Зрозумілість (*Understandability*), як ще одна якісна характеристика фінансової звітності, передбачає, що користувач звітності знає і розуміє правила, згідно з якими вона складена. Таким чином, незалежно від концептуальної основи користувач звітності повинен однозначно тлумачити її зміст та робити відповідні висновки. Безперечно, що ці факти не засвідчують про вирішення проблеми об'єктивності й прозорості фінансової звітності. Категорія фінансової звітності фігурує в багатьох імперативних нормах. На основі фінансової звітності проводять розподіл прибутків і виплату дивідендів, приватизацію державного майна, реорганізацію підприємств і корпорацій тощо. Фінансовий аспект таких операцій (величина дивідендів, вартість майна, яке підлягає приватизації,

об'єднанню, розподілу тощо) безпосередньо залежить від фінансової звітності, концептуальну основу формування якої імператив не визначає.

Зазначені аргументи засвідчують, що характеристика зрозумілості фінансової звітності не така вже й однозначна. Аналізуючи цю характеристику З.В. Гуцайлюк наводить висловлювання В.Ф. Палія: „Зрозумілість звітної інформації природно вимагає певного мінімуму спеціальних знань бухгалтерського обліку, фінансів, деяких інших економічних дисциплін. Бо не можна спрощувати звітність, зводячи її зрозумілість до масових знань у даній сфері” [44, с. 33; 146, с. 14]. Тобто, зрозумілість фінансової звітності не стосується широкого загалу, всього суспільства (від простого користувача до президента банку, корпорації, держави), а лише того прошарку його громадян, які мають відповідний мінімум спеціальних знань. Однак, закономірно постає питання щодо критеріїв такого мінімуму, особливо з урахуванням не лише значної кількості систем стандартизацій і регламентацій обліку та звітності з постійними їх змінами, доповненнями та численними тлумаченнями, але й масовими тенденціями застосуванням бухгалтерських (чи інших експертних) суджень і креативності в обліку. Означені тенденції все більше звужують коло фахівців, які реально можуть читати й розуміти фінансову звітність.

Істотною перепорою об'єктивності фінансової звітності є проблема набуття методологічного дуалізму внаслідок оцінювання активів підприємства (для цілей фінансової звітності сформульовані чисельні методики оцінки активів матеріального і нематеріального характеру). Ця проблема зумовлена неможливістю одночасного застосування концепцій фінансового та фізичного збереження капіталу. Зміст багатьох облікових концепцій зводиться до того, що оцінюючи фінансово-майновий стан підприємства, можна об'єктивно визначити або величину його прибутків (якщо активи оцінюють за історичною собівартістю), або вартість майна, наближену до справедливої (якщо активи оцінюють за поточною вартістю). На думку деяких вчених превалювання оцінки за історичною собівартістю зумовило виникнення великої депресії 1929 р. та було основою причиною неплатежів і економічних криз 1990-их рр.. в

постсоціалістичних державах [18, с. 83]. Ця обставина також спричинила зниження вартості приватизації національних підприємств, що в подальшому дало змогу окремим особам чи фінансово-промисловим групам викупити у громадян України корпоративні права приватизованих підприємств за безцінь. Значною мірою це стосується й теперішньої кризи.

Таким чином, спрямування суспільством розвитку сучасної глобальної економіки можна обґрунтувати двома визначальними концепціями – постіндустріального суспільства та сталого розвитку. Економіка постіндустріального суспільства (постіндустріальна економіка) характеризується насамперед інформаційно-інтелектуальним та телекомунікаційним розвитком технологій, які призвели до істотної зміни структури зайнятості населення і виробленого продукту, а також до посилення динамічності та глобалізації її еволюції. Сталий розвиток передбачає встановлення соціально-екологічного балансу життєдіяльності людини у споживанні та відтворенні природних ресурсів, а також забрудненні навколишнього середовища. Вказані риси економічного розвитку істотним чином впливають на підходи до управління суб'єктами економіки, що зумовлює необхідність якісного удосконалення його інформаційного забезпечення.

Публічна звітність компаній, як основний інструмент інформаційного забезпечення суспільства і ринку щодо їхньої діяльності, з урахуванням тенденцій розвитку економіки, повинна набути вищого рівня релевантності. Зокрема, вона повинна об'єктивніше репрезентувати нематеріально-інтелектуальну складову майна і капіталу компанії, враховувати вплив глобалізаційних процесів на її фінансово-майновий стан, охоплювати та відображати резерви покриття ризиків, особливо щодо емісії та володіння цінними паперами без забезпечення та належного державного регулювання (таких як кредитні дефолтні свопи чи інші) тощо, зважаючи на динамічність розвитку економіки. Напрями подальших досліджень повинні стосуватись розроблення методик визнання й оцінювання означених факторів і об'єктів обліку та звітності.

1.3. Суспільна диспозиція публічної фінансової звітності та її функціональна роль в процесах регулювання економіки

Основним інструментом інформаційного забезпечення управління підприємством є система його бухгалтерського обліку та бухгалтерська звітність як її результатний продукт. Звітність як результатна й узагальнююча стадія процесу бухгалтерського обліку містить інформацію, на основі якої менеджери приймають управлінські рішення (рис. 1.4). Тому ефективність управління значним чином залежить від якості бухгалтерської звітності як важливої складової загальної системи інформаційного забезпечення управлінських рішень.

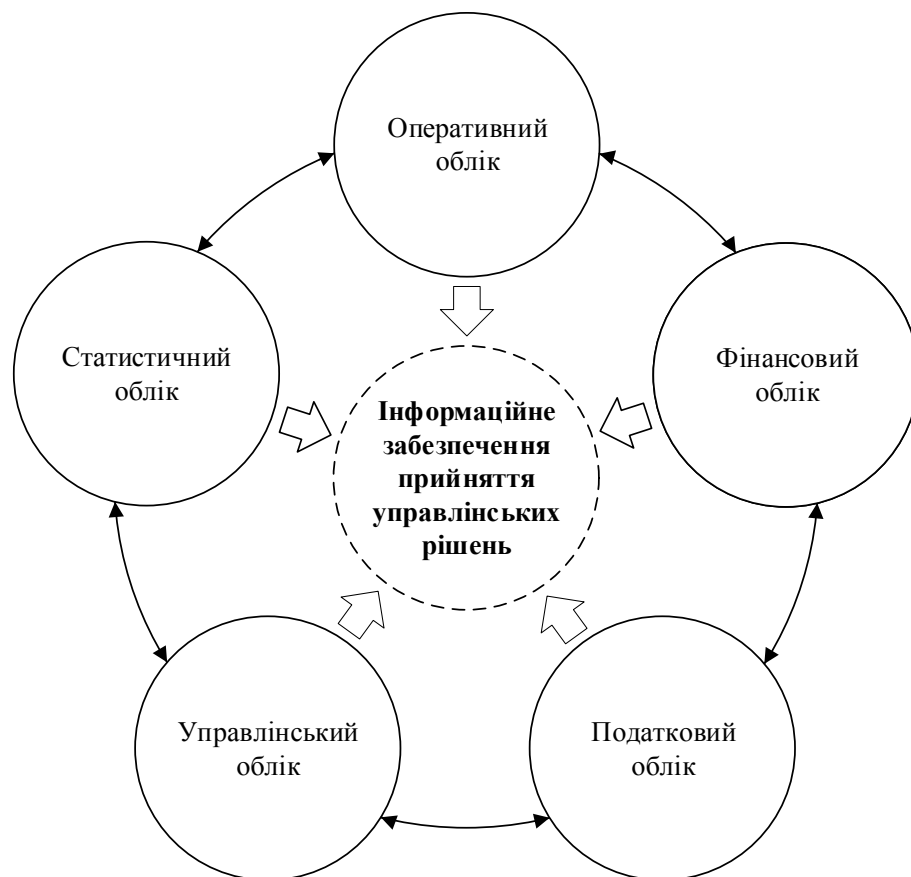

Рис. 1.4. Обліково-звітна система в інформаційному забезпеченні прийняття управлінських рішень

Примітка: сформовано автором на основі [148, с. 6]

Бухгалтерську звітність підприємств за змістом поділяють на фінансову, статистичну, податкову, соціально-екологічну, управлінську (внутрішньогосподарську) тощо. Серед цих видів звітності найважливішою в ринковій економіці є фінансова звітність, оскільки вона є публічною і призначена,

насамперед, для зовнішніх користувачів інформації – інвесторів, кредиторів, постачальників, покупців, різнохарактерних ділових партнерів, фінансових аналітиків, громадських організацій. В національному чи глобальному масштабі користувачем фінансової звітності підприємств принципово можна розглядати загальне суспільно-економічне середовище в особі різних суспільних організацій – пенсійних фондів, страхових компаній, органів влади тощо. Таким чином фінансова звітність є суспільно-важливою формою регулювання ринкової економіки.

Мета звітності досягається не лише за умови отримання на її основі повної, неупередженої та достовірної інформації про поточний стан і результати функціонування підприємства, а й можливостями на її підставі спрогнозувати подальший потенціал його розвитку. За оцінками німецьких науковців правильний аналіз звітності за допомогою певної системи показників повинен дати змогу передбачити кризовий розвиток підприємства ще за три роки до його початку [13, с. XIV]. Попри цю теоретичну аргументацію, факти не тільки сучасної фінансово-економічної кризи, але й низки інших докризових аналітичних оглядів це твердження ставлять під великий сумнів: або сучасна фінансова звітність не забезпечує можливість досягнення мети її складання і подання, або цим інструментом інформаційного забезпечення менеджменту своєчасно не скористались в повній мірі для прогнозування негативних тенденцій розвитку світової економіки.

Зважаючи на низку доказових фактів, об'єктивованою виглядає думка російського вченого Циганкова К.Ю., який відзначає, що „поки не вдалося створити концепцію бухгалтерської звітності, яка б визначала її складне інформаційне утворення та ідею, що об'єднувала б в одне ціле всі статті звітності”. Він слушно зауважує, що „замість визначень в літературі наведені лише описи форм звітності, що історично склалися, а також переліки розділів і статей, які до них включені... Не мають загальноприйнятих обґрунтованих визначень і певні об'єкти бухгалтерського обліку – капітал, прибутки, нематеріальні активи, резерви тощо, – інформація про які неодмінно повинна бути відображена у бухгалтерській звітності” [272, с. 3-4].

Загалом, за висновками останніх досліджень і публікацій, можна дотримуватись теоретико-наукової позиції, що проблема бухгалтерської звітності зумовлена як відсутністю чіткої обґрунтованої концепції її побудови та формування, так і проблемами теорії і методології бухгалтерського обліку окремих об'єктів – активів, капіталу тощо. Наведені об'єкти складають відправний базис невирішеної частини досліджуваної проблематики.

Результати аналізу існуючих недоліків фінансової звітності та невідповідності її методологічної основи, описані вище, дали підстави для формулювання концептуальної моделі змісту і формату публічної фінансової звітності корпорацій (рис. 1.5). Відповідно до запропонованої концептуальної моделі обґрунтування формату публічної фінансової звітності корпорацій постіндустріального типу має базуватись на акцентуванні ключових критеріїв, які домінують в інформаційних запитах користувачів цієї звітності. Таке обґрунтування, з урахуванням предмету фінансової звітності, охоплює концепції збереження капіталу в різних його формах (фінансовій, фізичній та інтелектуальній) та теорію (парадигму) примноження капіталу – облікові концепції прибутку (бухгалтерська інтерпретація примноження капіталу з позицій теорій власника, господарської одиниці, залишкового капіталу, підприємства, фонду). Теоретичний базис формату фінансової звітності складають, насамперед, фундаментальні балансові теорії (статична, динамічна, органічна й економетрична) та змістові теорії бухгалтерського обліку (економічна, соціологічна, етична, інституційна та інші).

Запропонована концептуальна модель спрямована на розробку формату публічної фінансової звітності, який дає змогу репрезентувати сукупний економічний потенціал та результативність діяльності економічного суб'єкта з урахуванням ключових факторів генерування економічних вигод в умовах постіндустріальної економіки. Більш поглиблений теоретико-прикладний рівень застосування запропонованої концептуальної моделі формату фінансової звітності розкритий на подальших етапах цього дослідження.

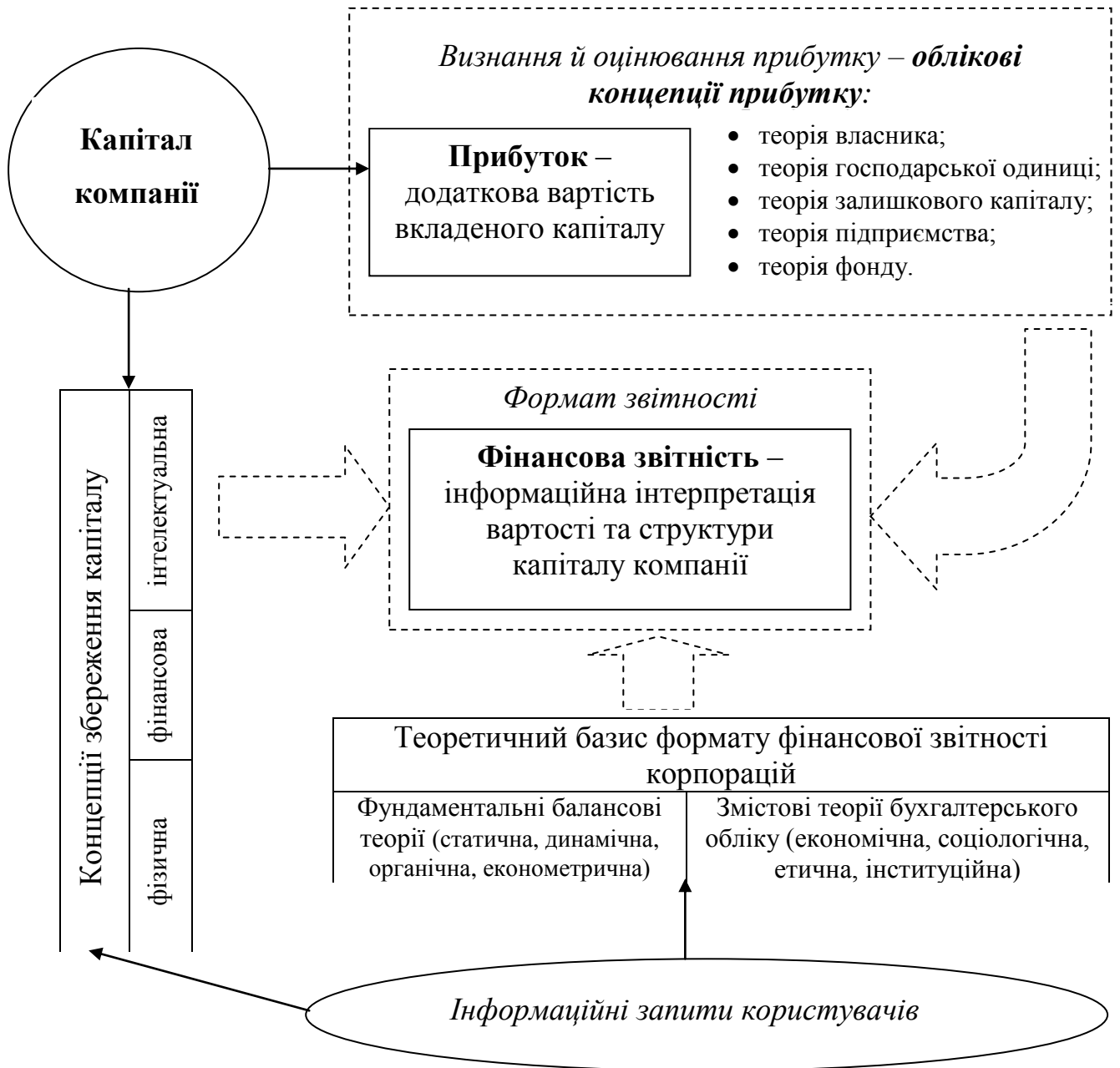

Рис. 1.5. Концептуальний базис формату фінансової звітності корпорацій постіндустріального типу

Примітка: сформовано автором

Різні користувачі фінансової звітності суб'єкта господарювання можуть мати різні інформаційні потреби, які визначаються насамперед характером інтересу до результатів функціонування такого суб'єкта. Інтереси різних користувачів інформації фінансової звітності можуть не лише відрізнятися, але й навіть бути діаметрально протилежними. Саме тому переважно виникає питання чи може фінансова звітність задовольнити інформаційні потреби всіх

зацікавлених осіб. З цього приводу Л.М. Кіндрацька зазначає: „...важливо наголосити на існуванні значної кількості користувачів з різними інтересами. Це дає підстави розглядати звітну інформацію як своєрідний бухгалтерсько-економічний товар, що виробляється з метою забезпечення попиту на інформацію” [79, с. 176]. Проте, як зазначає Ф.Ф. Бутинець „...облікова методологія не повинна бути упередженою і це розуміють всі або більшість суспільних груп, які мають відношення до господарської діяльності. Тому в останній час намітився шлях до розробки правил вибору компромісних облікових стандартів. ... Слід зрозуміти, що істина, яку мусить відображати облік, одна, але на неї впливають інтереси людей: адміністрація, наприклад, бажає одних викривлень, працівники – інших тощо. Але істина все рівно одна. Мета бухгалтера – знайти, відобразити її та розкрити вплив на цю єдину істину класових і групових інтересів” [20, с. 18].

Поряд з тим, фінансова звітність як економічна категорія присутня в багатьох імперативних нормах, на її основі розподіляють (спрямовують) прибутки, виплачують дивіденди, нараховують премії менеджменту тощо. Таким чином, від достовірності показників фінансової звітності щодо ефективності функціонування підприємства залежить об’єктивність розподілу суспільного доходу, інвестиційна привабливість конкретного суб’єкта і національної економіки загалом.

Методологія бухгалтерського обліку, визначена національними чи міжнародними стандартами, не передбачає однозначного алгоритму складання фінансової звітності та відображення в ній інформації про фінансово-майновий стан і результати функціонування суб’єктів господарювання. Це до певної міри зумовлено ще й тим, що стандарти (національні та міжнародні) містять альтернативні регламентації визнання й оцінювання активів, зобов’язань, капіталу, доходів і витрат (нарахування амортизації, оцінювання запасів, формування резерву сумнівних боргів, визнання й обліку фінансових витрат тощо). Для вибору конкретної методики бухгалтерського обліку в стандартах запропоновано використовувати бухгалтерське судження. Все це створює

можливості для „бурхливого” розвитку так званого „креативного обліку” на догоду окремим групам користувачів звітності, проте з ігноруванням, чи навіть маніпулюванням, інтересами інших [2].

Варто зауважити, що деякі користувачі фінансової звітності можуть мати вплив на процес її формування окремими суб'єктами. Це, зокрема, керівництво чи власники суб'єкта господарювання. Менеджмент найвищого рівня управління (*top-management*) може бути зацікавлений, наприклад, у відображенні у звітності значних за величиною прибутків (оскільки від їхньої величини, як правило, залежать преміальні (так звані бонуси) менеджерів цього рівня) чи показників, які б свідчили про високий рівень платоспроможності (для отримання кредитів чи інших фінансових позик), а власники корпоративних прав – у збільшенні вартості акцій компанії тощо. Саме на догоду таким користувачам в обліку може бути застосована креативність. Як стверджує Ф.Ф. Бутинець, „досягається це різними шляхами, в тому числі і за допомогою бухгалтерських процедур, адже в кінцевому випадку прибуток обчислює бухгалтер. При чому мова йде не про усвідомлену фальсифікацію даних звітності „оформлення липи”, а про узгоджений і законний вибір облікових процедур, що дають можливість отримати різні показники фінансового результату” [20, с. 17]. В результаті проведеного в Цюріхському університеті дослідження зв'язків 43 тисяч ТНК встановлено, що близько 40 % глобального корпоративного сектору знаходиться під контролем всього лиш 147 компаній [32]. Креативність обліку таких корпорацій, будь-які викривлення інформації у їхній фінансовій звітності можуть мати значні негативні наслідки для глобальної економіки.

Проте, „маніпулювання думкою” користувачів звітності відбувається не лише на мікрорівні, але й в глобальному масштабі. Варто погодитись і з думкою, що „цілісна облікова система, ґрунтована на традиційній методологічній основі, не може достатньо ефективно обслуговувати сучасну постіндустріальну (інтелектуальну) економіку, – методологія обліку увійшла у суперечність з реаліями економічного життя” [286, с. 178]. Це стосується як

бухгалтерського обліку традиційних облікових об'єктів (майна, зобов'язань, прибутків), так і вимог сучасних реалій щодо відображення у фінансовій звітності, на перший погляд, незвичних для обліку об'єктів – ділової репутації підприємства та інших видів інтелектуального капіталу, скритих і потенційних резервів тощо.

Не зважаючи на стрімкий розвиток інтелектуального капіталу та його широке застосування в господарській діяльності (чого варті лише розвиток комп'ютерної техніки та інформаційних технологій!), методологія бухгалтерського обліку нематеріальних об'єктів практично не зазнавала істотних змін ще з 1861 р. від часу публікації Г.В. Сімоном монографії з балансового права, яку О. Шмаленбах назвав статичною балансовою теорією. Концепція Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 38 „Нематеріальні активи” фактично сформована на основі положень статичної балансової теорії. Зокрема це стосується принципу об'єктивації при відображенні нематеріальних об'єктів в балансі: Г. Сімон вважав, що нематеріальні об'єкти можуть бути відображені в балансі лише у тому випадку, якщо вони були придбані у третіх осіб за плату [13, с. 11], а в п. 63 МСБО 38 чітко вказано „внутрішньо генеровані торгові марки, заголовки, назви видань, переліки клієнтів та інші подібні своєю сутністю об'єкти не слід визнавати як нематеріальні активи”. Безумовно такі регламентації не влаштовують суб'єктів господарювання ринкової економіки. Наприклад, вартість торгової марки „Coca-Cola” оцінюють у понад 60 млрд. доларів США, чи буде правильно не відображати її в балансі „The Coca-Cola Company”?

Проблемним є і питання методики оцінювання нематеріальних активів: оцінка за історичною вартістю може призвести до накопичення так званих „токсичних активів”, а справедлива вартість „має схильність” до різких змін, які безпосередньо відбиватимуться на ринковій позиції підприємства, відображеній у його балансі.

Застосування в бухгалтерському обліку принципу консерватизму, який з одного боку спрямований на збереження капіталу, з іншого боку зумовлює

виникнення скритих резервів, ліквідація яких призводить до формування прибутку в майбутніх періодах. Проте, поточний фінансово-майновий стан суб'єкта господарювання може виявитись недооціненим [13, с. 62]. Безумовно відмовлятися від принципу консерватизму не можна, проте формування скритих резервів вкотре доводить неможливість задоволення фінансовою звітністю інформаційних потреб всіх її користувачів.

Варто зауважити, що проблема відповідності фінансової звітності інформаційним запитам суспільства не є новою. Ще у 1910 р. львівський вчений (фундатор бухгалтерської економетричної теорії) П. Цьомпа писав: „Наші баланси якісь незрозумілі! Без детального ознайомлення з бухгалтерськими книгами у багатьох випадках просто неможливо найтямущому фахівцю негайно з'ясувати значення всіх статей лише на основі балансу, особливо коли у ньому зустрічаються резервні фонди, резерви та так звані рахунки взаємних заліків” [263].

Фінансову звітність у сучасному економічному середовищі необхідно розглядати суспільно-важливим інформаційним інструментарієм репрезентації фінансово-майнового стану і результатів діяльності суб'єктів ринкової економіки. Для забезпечення корисності показників фінансової звітності в стандартах бухгалтерського обліку, як міжнародних, так і національних, закладені здебільшого анонсовані вимоги до інформації, яка в ній міститься. На практиці забезпечити достовірність фінансової звітності, зважаючи на велику кількість її користувачів, наявність альтернативних методик обліку та вплив на процес стандартизації обліку глобальних корпоративних структур, вкрай важко, якщо можливо взагалі. Крім того, недосконалість методології обліку окремих об'єктів (нематеріальних активів, резервів, фінансових результатів тощо) спричиняє викривлення в балансі інформації про реальний стан і результати функціонування підприємств. Суб'єктивність інформації фінансової звітності та інші чинники зумовили переорієнтування інформаційного забезпечення ринку на інші інструменти оцінювання ефективності діяльності його суб'єктів, які базуються на неформалізованій інформації. Саме тому пропозицією

подальшого розвитку теорії фінансової звітності для її адаптивності умовам, що склалися у сучасній ринковій економіці, висувається вимога кардинальної зміни методології бухгалтерського обліку.

Адміністративні та інституційні методи, будь-якого типу організаційно-економічні механізми управління й регулювання загальноекономічних процесів й використовуваний у них інструментарій базуються на об'ємному параметрі формалізованих фінансово-економічних і статистичних показників, неформалізованих індикаторах, зокрема й щодо очікуваних змін в економіці. Із всієї сукупності даних в інформаційному полі переважають показники фінансової звітності підприємств. Тому, окрім прямого використання публічної звітності (безпосередньо зацікавленими сторонами), її суспільна диспозиція також обумовлена опосередкованим впливом якості цих показників на державно-інституційні функції зі створення нормальних умов роботи ринкової економіки [27, с. 3]. Загалом аксіомою є те, що ефективність, дієвість й результативність регулятивно-регламентаційних макроекономічних процесів значною мірою залежить від якості всієї сукупності базової інформації.

Концентрованою (синтезованою) формою виміру ефективності державних та інституційних механізмів є система національних рахунків (СНР), яка формує інтегральний показник вироблення валового внутрішнього продукту. Об'єктивність статистичної системи національних рахунків, призначеної не тільки встановлювати ефективність національної економіки, але й розкривати економічні процеси для аналізу і розроблення економічної політики на макрорівні, значною мірою залежить від якості й релевантності використовуваних показників фінансової звітності підприємств національної економіки всіх галузей і сфер економічної діяльності (базова вхідна інформація). Наведене формулює додаткові „вимоги до постановки обліку і звітності як документальної інформаційної бази СНР” [119, с. 11].

Реалізація державного стратегічного управління, спрямована на забезпечення ефективності суспільно-економічного відтворення національного багатства, обумовлює необхідність перегляду властивостей бухгалтерського

обліку як складної відкритої системи в контексті інформаційного забезпечення потреб макроекономічного управління. Однією з властивостей бухгалтерського обліку є його адаптивність до вимог макроекономічного управління, яка створює передумови для гармонізації облікових систем на мікро- та макрорівнях [252, с. 9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає змогу зробити висновок, що дослідження і розкриття інституційної природи бухгалтерського обліку, рівня впливу якості й релевантності стандартизованих показників фінансової звітності на суміжні сфери державного регулювання є актуальним завданням економічної науки. Досліджуючи шляхи повернення довіри громадськості до корпоративної звітності, зарубіжні науковці С. А. Діпіаза і Р. Дж. Екклз відзначають, що „всі учасники ринку і регулювальні органи мають потребу у прозорій корпоративній звітності” [54, с. 11]. Таке ж позиціонування обліково-звітної системи визначається й у праці вітчизняних науковців П. І. Гайдуцького і В. М. Жука – „бухгалтерський облік є унікальним інститутом, що забезпечує порозуміння та керованість у соціально-економічних середовищах різних рівнів”. Більше того, ними сформульована гіпотеза, що показники фінансової звітності можуть об’єктивно виступати „вагомим підґрунтям для збалансування загрозливих для світової економіки „віртуальних бульбашок”, утворених на основі маржинальних прогнозів й очікувань” [33].

У переважній більшості суто облікових досліджень, релевантність показників обліково-звітної системи для „сфери державного регулювання торкається лише попутно, в силу того, що акцент серед широкого кола користувачів фінансової звітності традиційно ставиться на інвесторів, хоча з показниками звітності пов’язано багато процесів державного регулювання” [27, с. 3]. Виходячи з реального стану обліково-звітної системи, рівня її взаємоузгодження з іншими інституційними механізмами, окремі науковці, зокрема С.Ф. Легенчук, обґрунтовує, що „одним із шляхів розвитку бухгалтерського обліку слід визнати проведення міждисциплінарних та трансдисциплінарних досліджень, які дозволять вийти за „класичні” рамки

дисципліни за рахунок залучення методологічного інструментарію інших наук, а також мультидисциплінарних методів” [107, с. 324]. Саме тому, як робить висновок М.М. Шигун, необхідність у „якісній зміні підходів до організації та функціонування бухгалтерського обліку як інформаційної системи актуалізує проблеми розробки сучасного модельно-методичного інструментарію для адаптації системи бухгалтерського обліку до змінюваних умов інформаційного забезпечення та підтримання процесів комплексного вирішення управлінських проблем” [274, с.2].

Наведене зумовлює тематичний зміст досліджень багатьох науковців, якими обґрунтовується потреба інституційної гармонізації та інтеграції систем бухгалтерського обліку, зокрема із системою національних рахунків. Так, наприклад, М. Меламед, досліджуючи проблемні аспекти інтеграції бухгалтерського обліку і системи національних рахунків в Україні, робить висновок, що „найважливішим моментом координації двох інформаційних систем є усунення вад у звітності господарських одиниць” [119, с. 12]. Досліджуючи контекст зіставності і напрями гармонізації бухгалтерського обліку і системи національних рахунків, В. В. Травін робить висновок, що „основним з ключових етапів побудови цілісної системи даних, необхідної для забезпечення збалансованого розвитку економіки на всіх її рівнях, є гармонізація бухгалтерського обліку та СНР, яка б передбачала можливість оцінки елементів національного багатства через адаптацію елементів системи бухгалтерського обліку до вимог макроекономічного середовища” [252, с. 1]. Ураховуючи низку проблем в сучасному глобальному соціально-економічному середовищі щодо довіри та об’єктивності інформаційних потоків, спричинених ліберальними підходами до їх формування, доцільною є необхідність більш жорстких норм державного та інституційного регулювання фінансово-економічних процесів. Введення у практичну площину цих норм, зважаючи на їх цільове призначення, повинно споріднюватися з використанням більш формалізованої інформаційної бази, яка у своїй основі спирається на оприлюднені і підтвердженні інститутом аудиту показники фінансової звітності.

Невирішена проблема адаптації системи обліку і звітності до сучасного суспільно-економічного середовища стосується, насамперед, його інституційного змісту, ролі і функцій сформованих і оприлюднених показників цих систем в різнопланових системах інформаційного забезпечення макроекономічних процесів.

Систему взаємопов'язаних показників фінансової звітності економічних одиниць будь-якої національної економіки можна об'єктивно розглядати інформаційною панеллю для багатьох сфер суспільно-економічної діяльності. Це пов'язано з тим, що „бухгалтерський облік є соціально-економічним інститутом, який створює передумови та одночасно накладає обмеження на дії і можливості у підприємстві” [154, с. 127]. Обліково-звітну систему в окремих дослідженнях визначають як “інститут соціально-економічного середовища, котрий забезпечує порозуміння та керованість у цьому середовищі” [61].

Безперечно, таке позиціонування цієї системи передусім стосується її бази даних, яка використовується для формування загальної інформаційної трансмісії у механізмах регулювання загальноекономічних процесів. В узагальненому змісті термін „трансмісія” означає „передавальний механізм”: в економічних дослідженнях витoki цього терміну йдуть від праць Дж. Кейнса, у яких подібний механізм прийнято розглядати через сукупність каналів або ланцюгів макроекономічних змінних, якими передаються впливи” [130, с. 24]; „механізм опосередкованого впливу певного роду імпульсів на макроекономічну рівновагу” [1, с.24].

Звітність як складова система управління на макро- і макрорівнях формувалася під впливом потреб відповідних соціально-економічних формацій, в яких виокремлюються основні користувачі відповідної інформації, які, як правило, здійснюють управління капіталом та забезпечують ефективність економічного розвитку окремих суб'єктів господарювання і суспільства загалом [100, с. 94]. Функції і концептуальна спрямованість публічної фінансової звітності повинні бути адаптованими відповідно до запитів соціально-економічного середовища, ураховуючи й те, що „норми

бухгалтерського інституційного дискурсу відображають етнічні цінності соціуму в цілому та цінності певної суспільної групи, що утворює інститут” [241, с. 185]. При цьому важливим є те, що „з логічного погляду система національних рахунків цілком адекватна бухгалтерській техніці моделювання обігу господарських засобів ... проводки СНР відображають усі балансові зміни в активах і пасивах” [119, с. 12], а „національні рахунки будуються за відомою схемою бухгалтерських рахунків” [267, с. 5].

Крім використання показників фінансової звітності для цілей СНР, основними сферами державного регулювання, залежного від показників фінансової звітності, є оподаткування (база оподаткування, контроль і моніторинг податкових платежів), державна статистика, нормативна база інституцій із забезпечення умов для розвитку ринку, регулювання фондового ринку, антимонопольне законодавство і регулювання (контрольна функція), судова система (відображення на балансі власності, реорганізація і ліквідація юридичних осіб, їх злиття і поглинання тощо). Для кожної із сфер властивий свій характер використання даних фінансової звітності, методи агрегування і трансформації показників та вимоги до їх якості, об’ємності, змістовності.

Завдання бухгалтерського обліку залежать від сукупності інституційних запитів, які генеруються на основі взаємодії ціннісних детермінант (уявлення, знання, інтереси, мотиви, потреби), що формуються на теоретичному та функціональному рівнях економічної системи. Загалом „головна особливість вимог органів статистики і деяких інших сфер державного регулювання полягає в тому, що для їх задоволення необхідна не перебудова правил складання бухгалтерської звітності, а надбудова до існуючих правил” [27, с. 4]. Так, наприклад, у зарубіжних розробках [114] наводиться принциповий параметр додаткової інформації, яка міститься у публічній фінансовій (корпоративній) звітності, її використання та інтерпретація різними групами користувачів. До таких інформаційних джерел, зокрема, віднесено: пенсійний облік, умовні зобов’язання і зобов’язання інвестиційного характеру, розкриття інформації про управління ризиками, деривативах та інших фінансових інструментах. Тут окремо виділено „сегментний

аналіз” (сегментна звітність), обґрунтування потреби в якому пов’язується з тим, що суспільно значимі компанії здійснюють різні види діяльності і на різних територіях, а тому для підвищення інформативності фінансової звітності необхідні більш детальні дані про роботу компанії на різних ринках для аналізу доходів від реалізації, прибутку і чистих активів окремих підприємств корпорації в розрізі їх географічного розташування [104, с.174].

У контексті наведеного принагідно можна відзначити, що „важливим групування в СНР відповідно до ринкових критеріїв є групування за інституційними секторами економіки, при цьому інституційна одиниця використовує повний набір бухгалтерських рахунків” [119, 230]. Такого типу інформація використовується не тільки для цілей макроекономічного регулювання економіки, формування регіональних програм збору податків, але й на ринках капіталів та інвестицій для оцінки ймовірних ризиків і довгострокових перспектив компанії. Тому існують такі вимоги (наприклад SSAP 25 „Звітність за сегментами”) щодо додаткової інформації суспільно-значимої компанії, які висуваються фондовими біржами, особливо стосовно до зареєстрованих і крупних компаній.

Показники фінансової звітності у „класичному” розумінні повинні інформаційно забезпечити не тільки макроекономічне регулювання та управління економічними процесами, але і національні інститути з регулювання ринку цінних паперів, фондових ринків, діяльності операторів організації процесів в рамках недержавного пенсійного забезпечення. Проте, „сучасний стан бухгалтерського обліку пасивів (капіталу, власності) характеризується: неузгодженістю у визначенні змісту бухгалтерського обліку капіталу; нерегульованістю методології бухгалтерського обліку та фінансової звітності пасивів” [241]. При цьому „спостерігається однобокий вплив формалізації бухгалтерських правил, втілених у нормативних приписах, на всі сфери „облікового життя” – на практику його діяльності, на діяльність регулюючих та контролюючих організацій” [61, с. 16].

В сучасних умовах важливо виробити ринково орієнтовану концепцію обліково-звітної системи, зокрема парадигми максимально узгодженої з провідною на теперішній час вартісно-орієнтованою концепцією менеджменту. З точки зору інформаційного забезпечення цієї концепції базовим завданням обліку є об'єктивне встановлення вартості (ринкової чи максимально наближеної до неї) власного капіталу суб'єкта ринкової економіки, оцінивши всі його фінансово-матеріальні та інформаційно-інтелектуальні активи. Для цього система бухгалтерського обліку повинна бути забезпеченою адекватними методиками оцінки та принципами формалізації показників.

Цей аспект адаптації обліково-звітної системи важливий й для сучасних потреб макроекономічного управління: „система національного рахівництва є макроекономічним числовим відображенням кругообігу капіталу та доходів замкнутого господарського періоду, який побудований з використанням принципів агрегування та подвійного запису” [267, с. 3]. У деяких дослідженнях вважається, що мінімізація існуючих проблем повинна проходити „через впровадження єдиного підходу до класифікації активів на мікро- та макрорівнях, повинна відбуватися на основі тих положень стандартів фінансової звітності, в яких передбачена характеристика активів з позиції їх належності до ресурсів” [252, с.10].

Вітчизняні економісти дотримуються погляду, що саме „відсутність даних обліку і статистики про стан національних сукупних активів (основний і фінансовий капітали, інтелектуальні, трудові та інші ресурси) мінус зовнішній борг, який відображається у пасивах національної балансової системи (системи фінансової звітності) не дозволяють економічній громадськості та органам державного управління повною мірою ідентифікувати кризові явища” [51, с.19, 27].

Для використання формалізованих показників фінансової звітності базовою основою інформації ринковими інститутами передусім необхідна їх об'єктивізація, тобто така обґрунтована система релевантних за змістом і якісним наповненням показників, яка б задовольняла запити користувачів. Таке позиціонування фінансової звітності може бути забезпечене кардинальною

зміною (капітальна реконструкція) методологічної основи обліку, формулюванням і розробкою адаптивних до економічних умов наукових концепцій, що до цієї системи, їх урахування в процесах міжнародної стандартизації. Узагальнено слід вказати, що така інформаційна система повинна мати достатній рівень формалізації і системності, бути узгодженою з дієвим в сучасній практиці ринковим інструментарієм.

Формування нового формату інституційного середовища, коригування змісту формальних та неформальних інститутів вимагають суттєвої адаптації до цих змін системи обліку і фінансової звітності як важливої складової інформаційно-аналітичного інструментарію управління і регулювання фінансово-економічних процесів. Найважливіші інститути, які формують інституційний простір, висувають низку вимог до зміни концептуально-методологічних засад обліково-звітної системи, основними з яких є наближення балансової вартості суб'єкта ринкової економіки до його ринкової оцінки, забезпечення можливостей оцінювання ефективності його функціонування за критерієм створеної вартості.

Позиціонування і дієвість системи обліку та фінансової звітності як соціального інституту залежить від відповідності показників, сформованих у цих системах, потребам різних груп користувачів. При цьому важливо позиціонувати системи обліку і публічної звітності повноцінним соціально-економічним інститутом, а не виключно інформаційною системою м'якої інфраструктури (рис. 1.6). Концептуальна основа фінансової звітності, прийнята Радою зі стандартів бухгалтерського обліку, серед користувачів цієї звітності визначає лише окреме обмежене коло зовнішніх щодо суб'єкта звітування осіб, насамперед з фінансовим інтересом. Проте проведений вище аналіз засвідчує існування набагато ширшого кола користувачів публічної фінансової звітності. Будучи інформаційною основою для прийняття рішень користувачами, фінансова звітність впливає на економічні процеси й управлінські рішення не лише на мікрорівні – функціонування корпорації та її контрагентів, але й на макрорівні – сек'юритизація корпоративних ризиків

Рис. 1.6. Ілюстрація обґрунтування суспільного статусу публічної фінансової звітності корпорацій

Примітка: розроблено автором

через суспільно значимі компанії (недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, фінансово-інвестиційні фонди тощо), а також національне й наднаціональне макроекономічне планування й регулювання через СНР. Базові принципи системи публічної фінансової звітності корпорацій як інституційного утворення повинні бути контекстно узгодженими з методологією системи національних рахунків, принципами побудови сучасного ринкового механізму. Важливість інституційного закріплення суспільного статусу публічної фінансової звітності також обґрунтовується необхідністю подолання впливу на її зміст і формат окремих груп заінтересованих сторін корпорацій, насамперед топ-менеджерів, для обмеження маніпулювання її показниками.

Висновки до розділу 1

1. Глобальна фінансово-економічна криза викрила факти впливу інформаційних чинників на недосконалість і нестійкість сформованої архітектури світової фінансової системи, яка надмірно використовувала експертні судження. Внаслідок віднесення формалізованих даних публічної фінансової звітності до другорядних показників ця система виявилась чутливою і вразливою до результатів використовуваних нею ринкових механізмів. Узвичаєна в сучасній практиці орієнтація управлінських концепцій на очікування (потенціал) майбутніх економічних вигод і принципів дисконтування результатів діяльності ринкових суб'єктів спричинює вплив на побудову ринкових механізмів, позбавляючи їхню методику врахування захисних функцій. В результаті використання вказаних принципів в ринковому механізмі, він об'єктивно програмується на кризу, зумовлюючи колапс ринку, який в останні десятиріччя спостерігався декілька разів. Основну причину такої поведінки ринку вбачають в незадовільному інформаційному забезпеченні його суб'єктів, що обумовлює необхідність вдосконалення (перепроєктування) архітектоники як самого ринкового механізму, так і базової основи його інформаційного забезпечення.

За результатами теоретичного узагальнення й оцінки аналітичних оглядів про діяльність відомих компаній зроблено висновок, що основним формалізованим інструментом інформаційного забезпечення суб'єктів ринку повинна визнаватися система показників публічної фінансової звітності суб'єктів ринкової економіки. Недостатній рівень адекватності змісту узвичаєного на практиці формату фінансової звітності сучасним умовам ведення бізнесу закономірно обумовив виведення цього інформаційного інструмента на другий план поряд з альтернативними нестандартизованими методиками оцінювання потенціалу підприємства. Результати дослідження показують, що головний недолік сучасної стандартизованої фінансової звітності, порівняно з іншими оцінно-аналітичними інструментами, полягає в неможливості повної репрезентації у ній нематеріальної складової економічного потенціалу суб'єкта господарювання. Не вирішує проблему й практика складання додаткових звітів про інтелектуальний потенціал

(капітал), оскільки через відсутність уніфікованої методики різні компанії використовують відмінні принципи їх формування й методики встановлення вартісного виразу й критеріїв продуктивності такого типу економічних ресурсів. Проте, явні переваги показників публічної фінансової звітності, які насамперед полягають в можливості верифікації й зіставлення даних різних суб'єктів за рахунок її формалізованого й стандартизованого змісту, обґрунтовано дають змогу позиціювати її як безальтернативний інформаційний інструмент в координатах глобального економічного середовища.

Узагальнюючи теоретичні й практичні результати дослідження, висновки аналітичних оглядів щодо публічної репрезентації потенціалу сучасних компаній та його реального втілення у практичну діяльність, аргументовано, що публічну фінансову звітність за її теперішньої стандартизації необхідно визнавати такою, що потребує істотного удосконалення, передусім концептуально-методологічного базису.

2. Розвиток змістового наповнення та формату публічної фінансової звітності корпорацій загалом необхідно спрямовувати на максимально можливе задоволення інформаційних запитів різних груп користувачів, але передусім це стосується зовнішніх груп стейкхолдерів. Результати проведеного аналізу показують, що інформаційні запити стейкхолдерів суспільно значимих компаній за своїм змістом зазвичай є відмінними, а за спрямуванням інтересу навіть протилежними. Саме тому побудувати універсальний формат звітності для компаній різних економік і видів діяльності, який би задовільнив усіх суб'єктів ринку, практично неможливо. Значною перешкодою в розвитку публічної інформації компаній є консервативність імперативних бухгалтерських положень, які становлять інформаційно-методологічну базу підготовки та оприлюднення фінансової звітності. На основі проведеного дослідження побудову формату публічної фінансової звітності корпорацій запропоновано здійснювати відповідно до сформульованого концептуального базису, який не лише охоплює концептуально-теоретичні положення бухгалтерського обліку та фінансової звітності (концепції збереження капіталу, концепції прибутку, фундаментальні балансові теорії), але й враховує сучасні інформаційні потреби користувачів звітності корпорацій. Аргументовано,

що така концептуальна основа дає змогу отримати адаптований до умов постіндустріальної економіки зміст та для його розкриття формат фінансової звітності, теоретично-методологічні положення складання яких узгоджені з інформаційними потребами заінтересованих сторін корпорацій.

3. Концептуальна основа фінансової звітності, прийнята Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, визначає обмежене коло користувачів фінансової звітності – інвестори, позикодавці та кредитори. Однак навіть вказані користувачі публічної звітності корпорацій (суспільно значимих компаній) через соціальні інституції (недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, фінансово-інвестиційні фонди тощо) репрезентують все суспільство. Обґрунтовано, що публічну фінансову звітність корпорацій необхідно визнавати інформаційним інструментом із суспільним статусом, внаслідок чого вона має бути зорієнтованою на всебічне задоволення інформаційних потреб усіх груп заінтересованих сторін корпорацій. Це дало змогу виробити новий погляд на призначення публічної фінансової звітності корпорацій та сформулювати критерії до її змістового наповнення.

4. Аргументовано, що більш поглиблений суспільний статус публічної корпоративної звітності створює передумови для розширення її змісту, який відповідно до запитів суспільства повинен охоплювати не лише фінансові, але й інші аспекти функціонування корпорацій. Формування моделі суспільно-економічних відносин в напрямі екологічно-соціально-орієнтованої ринкової економіки обумовлює крім економічного ще й соціально-екологічні критерії ефективності функціонування суб'єктів господарювання. З метою задоволення інформаційних запитів користувачів корпоративної звітності, побудову її формату запропоновано здійснювати не лише у фінансовому, але й соціально-екологічному аспектах. Це дасть змогу підвищити прозорість діяльності корпорацій та покращити якість публічної корпоративної звітності за рахунок введення додаткових інформаційних показників.

5. Результати дослідження, що увійшли до розділу 1, опубліковані в працях [162, 163, 168, 169, 184, 188, 192, 196, 200-202, 290, 291, 314, 316, 317].

РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ БАЗИС ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ: ЗІСТАВНІСТЬ І ВІДМІННІСТЬ ПРИНЦИПІВ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

2.1. Теоретичні засади фінансової звітності

Ефективність управління економікою загалом і її суб'єктами зокрема залежить від якості інформаційного забезпечення щодо фінансово-майнової позиції окремого економічного суб'єкта. Своєчасна, об'єктивна інформація про фінансово-майновий стан і результати функціонування суб'єкта господарювання необхідна як для прийняття поточних операційних чи довготермінових стратегічних управлінських рішень безпосередньо його менеджментом, так і зовнішніми суб'єктами – насамперед, інституційними інвесторами, окремими контрагентами, кредиторами, органами державної влади та суспільством загалом.

Основним інструментом забезпечення формалізованих інформаційних потреб щодо фінансового стану та результатів діяльності суб'єктів господарювання є їхня публічно оприлюднена бухгалтерська (фінансова) звітність. Суспільний інтерес до фінансової звітності та її публічність зумовлюють жорсткі вимоги до повноти і об'єктивності інформації, що її наповнює. На теперішній час існують різні регламентаційні вимоги, які істотним чином визначають методологію ведення бухгалтерського обліку та формат і зміст фінансової звітності, – національні та міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності, GAAP тощо. За висновками фахівців у сфері обліку та споріднених сфер економічної науки жодні із наявних регламентацій не можуть повністю забезпечувати об'єктивність та повноту репрезентації фінансово-майнової позиції сучасного підприємства показниками його фінансової звітності [2, 12, 28, 30, 93, 160]. З одного боку, недостатньо адекватними для сучасної практики є методики визнання й обліку інтелектуального капіталу (нематеріального економічного ресурсу), з іншого – окремі наявні методики закономірно призводять до „нагромадження” на балансі

підприємств так званих „токсичних” активів. Невирішеною залишається і фундаментальна проблема стандартизації обліку та відображення у звітності власного капіталу та багато інших. Зазначені проблеми зумовлюють пошук альтернативного інструментарію оцінювання потенціалу ефективності функціонування суб’єктів господарювання, застосування якого, на думку деяких вчених [33, 42, 54, 239], було однією з причин сучасної фінансово-економічної кризи.

Проблема невідповідності фінансової звітності сучасним інформаційним потребам різних державних, суспільних і ринкових інститутів управління та регулювання ринковою економікою є надзвичайно актуальною. Ця проблематика в різних ракурсах розглядається у працях як українських, так і зарубіжних науковців; вона ставала предметом обговорення на наукових конференціях, круглих столах, семінарах. Вчені наголошують на відставанні теорії бухгалтерського обліку від сучасних реалій економічного, технологічного та інформаційного розвитку [142, с. 482]. Вирішення цієї проблеми переважно вбачається у створенні нової парадигми бухгалтерського обліку, яка „повинна, забезпечуючи суспільну цінність науки, урахувати фундаментальні зміни в економіці (важливість інформаційно-інтелектуальних ресурсів, координати функціонування ринків капіталів та інвестицій, дію і вплив на фінансово-економічні процеси ринкових інституцій тощо)... Адекватна сучасній економіці система (конфігурація, зміст, набір) показників фінансової звітності як важливого засобу комунікації повинна вважатися пріоритетною і базисною для розробки концептуальних основ адаптивної теорії бухгалтерського обліку” [288, с. 517-518].

Теоретичні основи побудови системи публічної фінансової звітності підприємств безпосередньо впливають із теорій бухгалтерського обліку. Проте формулювання викінчених (завершених) бухгалтерських теорій, незважаючи на тисячолітню історію обліку як системи прикладних знань та кількасотлітню його історію як науки, ще й досі залишається проблемним і доволі дискусійним серед науковців (при чому серед представників і

бухгалтерських, і інших сфер економічних знань). Як стверджують американські вчені Е.С. Хендріксен та М.Ф. Ван Бреда „єдина загальна теорія обліку є лише бажаною” [258, с. 24]. Дійсно, бухгалтерський облік, з позиції інформаційно-інтелектуального суспільно-економічного середовища, як наука знаходиться на невідповідному рівні свого розвитку. Краще, що може бути досягнуто на теперішньому етапі дослідження його адаптивних засад, – це набір теорій, підтеорій, моделей, які можуть доповнювати і поєднувати одна одну. У підручнику згаданих вчених „Теорія бухгалтерського обліку”, який набув значного поширення в країнах англосаксонського простору, відзначається, що теорія бухгалтерського обліку може бути визначена „як взаємопов’язаний набір логічних принципів, які: 1) забезпечують краще розуміння існуючої практики інвесторами, менеджерами, студентами та практикуючими фахівцями; 2) подають Концептуальну основу для оцінювання існуючої облікової практики; 3) спрямовують розвиток нових практичних методів і процедур” [258, с. 24]. Ці вчені виділяють декілька підходів до формування теорій бухгалтерського обліку:

- податковий підхід – передбачає розробку теорії бухгалтерського обліку, в основі якої покладено податкові імперативи;
- правовий підхід – обумовлює теорію бухгалтерського обліку, методологія якої базується на юридичних аспектах визнання прав власності та вимог на майно;
- етичний підхід – насамперед враховує етичні критерії побудови теорії бухгалтерського обліку, зокрема істинність, правдивість, нейтральність (головно щодо інформації, яка формується в системі обліку та через звітність подається користувачам);
- економічний підхід – основний наголос робить на економічній інтерпретації облікових даних. Вчені розрізняють три підвиди цього підходу – макроекономічний, що зорієнтований на систему національних рахунків та інші показники макроекономічних програм розвитку; мікроекономічний, який передусім спрямований на об’єктивну репрезентацію діяльності підприємства

для ринкових суб'єктів (акціонерів, інвесторів, кредиторів тощо); соціально-корпоративний, що передбачає врахування впливу діяльності підприємства на суспільство;

– біхевіористичний (поведінковий) – зорієнтований на необхідність врахування впливу обліково-звітної інформації на подальшу поведінку її користувачів (управлінські рішення стейкхолдерів);

– структурний підхід – передбачає розробку теорії, що головню базується на закріпленні попередньо виявлених закономірностей та їх аналогічному послідовному перенесенні на подібні господарські факти, операції [258, с. 12-19].

Формування теорії бухгалтерського обліку в національних умовах значним чином ускладнене адаптацією української облікової системи до міжнародних систем стандартизації. У цьому контексті можна погодитись із думкою С.Ф. Легенчука: „в умовах глобалізації та гармонізації систем бухгалтерського обліку розвиток теорії бухгалтерського обліку в Україні відбувається шляхом впровадження готових теоретичних конструкцій, реалізованих в системі МСФЗ (IAS/IFRS)” [107, с. 51]. Поряд з цим, останніми роками проблема необхідності розроблення (удосконалення) теорії бухгалтерського обліку стала досить часто підніматись в працях українських науковців. Вітчизняні науковці М.С. Пушкар та С.Ф. Легенчук зробили спроби формулювання навіть основи метатеорії бухгалтерського обліку – теорії побудови теорій бухгалтерського обліку [107, с. 131, 143]. С.Ф. Легенчук визначає метатеорію бухгалтерського обліку як „множину висловлювань (метатеоретичні концепції і моделі) щодо теорій бухгалтерського обліку, яка забезпечує реконструкцію теоретичних облікових цінностей (принципів, методів обліку) та реорганізацію наукових знань в сфері бухгалтерського обліку” [107, с. 333].

У контексті бухгалтерської звітності детальний аналіз облікових теорій провели П.О. Куцик та М.В. Корягін [86, с. 8-49]. У монографії [86] вони використовували категорію „теорії бухгалтерської звітності”, хоча виділені ними теорії все ж належать до облікових, але розглянуті у контексті бухгалтерської звітності. З теоретико-методологічного погляду звітність – це

лише методичний прийом бухгалтерського обліку, що ставить під сумнів можливість існувати повноцінної автономної від бухгалтерського обліку теорії бухгалтерської звітності. Теорію звітності можна розглядати як часткову теорію бухгалтерського обліку, С.Ф. Легенчук її відносить до теорій середнього рівня бухгалтерського обліку, що „описують конкретну сферу реальності на базі фундаментальних теорій” [108, с. 199].

Узагальнюючи проведений у праці [83] аналіз теорій, а також підходи до побудови теорій бухгалтерського обліку в працях [107, 116, 258], можна навести класифікацію теорій бухгалтерського обліку у контексті бухгалтерської звітності (рис. 2.1).

Необхідність адаптації формату публічної фінансової звітності корпорацій до сучасних умов функціонування ринку, економіки загалом та суспільно-економічних відносин потребує аналізу придатності до них прокласифікованих існуючих теоретичних розробок у сфері бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

До *фундаментальних* теорій бухгалтерського обліку та фінансової звітності насамперед доцільно віднести балансові теорії, розроблені німецькою школою бухгалтерського обліку. Професор кафедри економіки та директор Інституту аудиторів Мюнстерського університету Йорг Бетге в якості теорій звітності розглядав саме (і лише) балансові теорії.

В системі показників фінансової звітності бухгалтерський баланс має найважливіше значення. Тому позиціонування бухгалтерського балансу як „не просто таблиці чи іншої форми вираження результатів облікової реєстрації, а сукупності властивостей окремого господарства, притаманних йому реально, незалежно від того, наскільки вони охоплюються бухгалтерським обліком як наукою” [18, с. 11], є основою розвитку існуючої теорії чи побудови нових парадигм обліку.

З економічно-правової точки зору бухгалтерський баланс відображає економічні ресурси (активи) суб'єкта господарювання та вартість вкладеного в них капіталу. Баланс є суспільно-важливою формою бухгалтерської звітності,

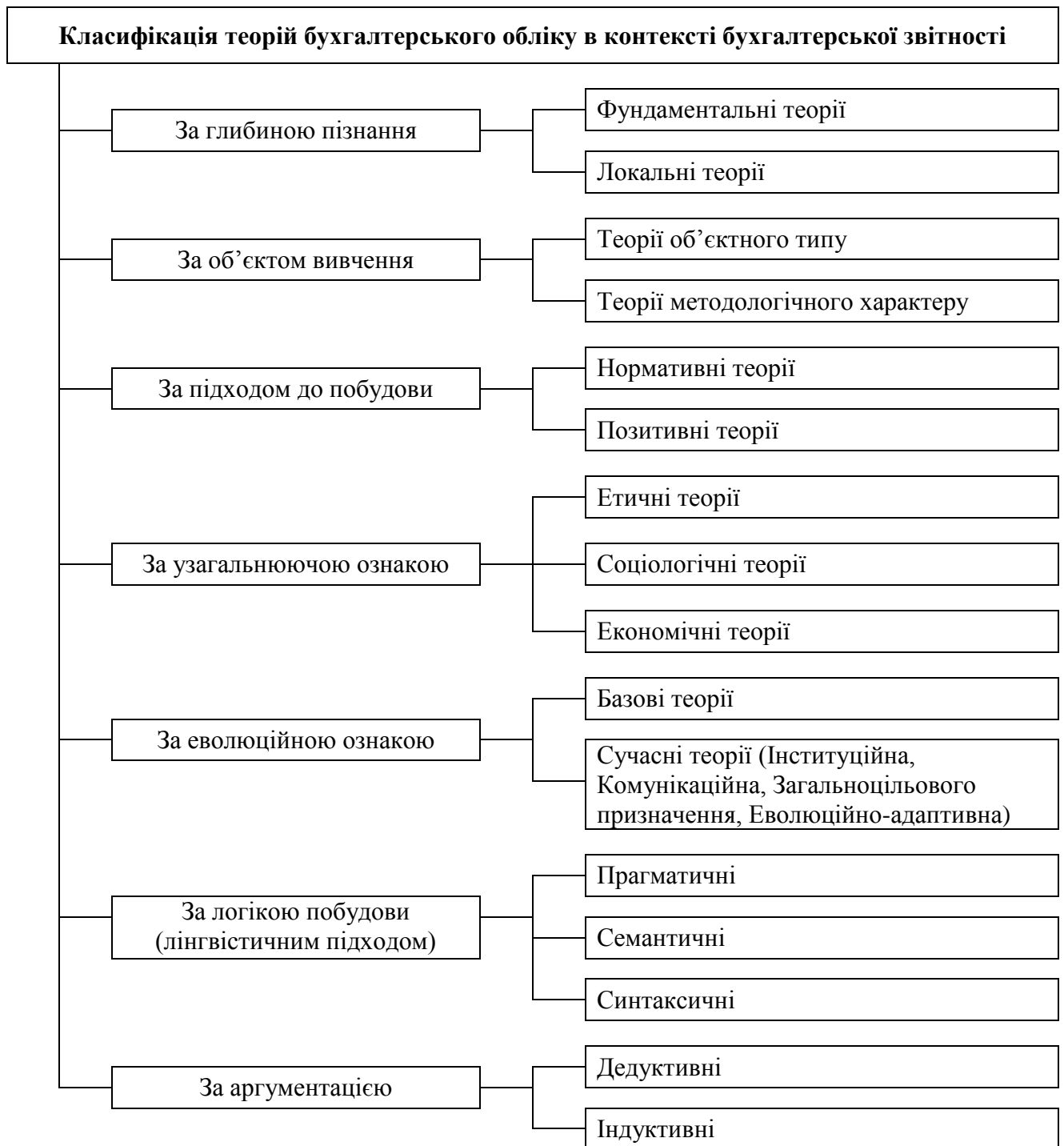

Рис. 2.1. Класифікація теорій бухгалтерського обліку в контексті бухгалтерської звітності

Примітка: узагальнено автором на основі [86, 107, 116, 258].

тому його формат у різні історичні періоди залежав від рівня економічного розвитку, який і визначав інформаційні потреби суб'єктів економіки. Еволюцію

балансів відображають положення фундаментальних балансових теорій – статичної, динамічної, органічної та економетричної.

Статична балансова теорія має суто „юридичне коріння”, оскільки фактично сформульована в результаті узагальнення практики правового врегулювання проблем неплатоспроможності та банкрутства. Її основоположником вважають німецького адвоката Г.В. Сімона, який в 1861 р. опублікував монографію з балансового права, основні положення котрої в подальшому О. Шмаленбахом були названі статичною балансовою теорією. Згідно з концептуальними засадами цієї теорії головним завданням бухгалтерського балансу є надання інформації про можливість суб’єкта господарювання погасити свої зобов’язання [13, с. 10]. Виконання поставленого завдання передбачає формування бухгалтерського балансу з урахуванням таких методологічних принципів і положень:

– пріоритетним для статичної балансової теорії є визначення вартості чистого майна (вартість майна суб’єкта господарювання за вирахуванням вартості його заборгованостей третім особам). Якщо вартість чистого майна на кінець звітного періоду перевищує вартість чистого майна на початок звітного періоду, то діяльність такого суб’єкта господарювання упродовж звітного періоду вважалась прибутковою. Визначення ж фінансового результату для статичної балансової теорії є другорядним;

– орієнтування балансу на зіставлення вартостей майна і зобов’язань зумовлювало використання оцінок, які б відображали їхню реальну поточну вартість на звітну дату, що у контексті сучасної термінології свідчить про превалювання поточної вартості над історичною;

– відображати в балансі нематеріальні активи необхідно відповідно до принципу об’єктивації, який передбачає визнання активами лише тих об’єктів, які придбані безпосередньо за плату (мають оборот в загальноекономічних процесах). Нематеріальні об’єкти, створені власними силами суб’єкта господарювання, активами не визнаються, а їхня собівартість відображається у складі витрат звітного періоду;

– не зважаючи на „статичність” балансу, в ньому потрібно також відобразити активні та пасивні антиципації – витрати і доходи майбутніх періодів тощо [13, с. 10-11].

Основоположником *динамічної* балансової теорії був німецький вчений О. Шмаленбах, який основною метою фінансової звітності вважав розкриття інформації про величину фінансового результату діяльності суб'єкта господарювання. Орієнтування динамічної балансової теорії на фінансовий результат зумовлює оцінювання майна за історичною вартістю з подальшим відображенням в балансі за мінімальною з можливих оцінок – вартістю придбання (виготовлення) чи поточною ринковою вартістю. Вклад О. Шмаленбаха і його балансової теорії у розвиток бухгалтерського обліку полягає, насамперед, в тому, що „він першим послідовно і ясно визначив роль балансу та звіту про прибутки і збитки як інструментів для визначення достовірного і зіставного фінансового результату звітного періоду” [13, с. 17]. Також вперше було обґрунтовано застосування принципів реалізації, первісної вартості та мінімальної оцінки тощо.

Різноманітність цілей фінансової звітності зумовлена різноманітністю цілей діяльності суб'єкта господарювання. Намагання з одного боку заробити якомога більші прибутки, а з іншого – зберегти джерела отримання доходів, втілене у двох управлінських концепціях збереження капіталу – фізичній і фінансовій. Інформаційне забезпечення управління суб'єктом господарювання в умовах фізичної концепції збереження капіталу базується на статичній балансовій теорії, а в умовах фінансової – на динамічній. Одночасне дотримання обох концепцій вважалось неможливим, що зумовило появу проблеми методологічного дуалізму в оцінюванні активів підприємства. Спробою вирішення цієї проблеми було розроблення Ф. Шмідтом органічної балансової теорії, яку вважають компромісною між статичною та динамічною теоріями.

Органічна балансова теорія передбачає одночасно дві мети складання бухгалтерського балансу – відображення майна суб'єкта господарювання

(статика) та відображення результатів його діяльності (динаміка) [245, с. 317]. Для подолання проблеми дуалізму в оцінюванні активів Ф. Шмідт пропонував застосовувати відновну вартість, яка з одного боку врегульовувала поточну вартість активів, а з іншого – усувала вплив інфляції на реальні фінансові результати. Шляхом оцінки активів за відновною вартістю автор виводить методику визначення репродуктивної вартості підприємства. Ф. Шмідт вважав, що лише знаючи репродуктивне значення вартості підприємства, менеджери чи власники можуть з'ясувати чи була діяльність такого підприємства продуктивною (ефективною), тобто чи заробило воно прибуток за звітний період. Ту частину прибутку, яка обумовлена ростом цін (інфляцією) Ф. Шмідт називає фіктивним прибутком і пропонує списувати його на рахунки резервів капіталу. Реальний же прибуток, на думку автора органічної балансової теорії, може бути обумовлений трьома аспектами – підприємницьким хистом, перевищенням маржі прибутковості бізнесу над середньоринковою вартістю капіталу, а також монополістичними перевагами підприємства (захищеними патентами технологіями, правами на експлуатацію тощо) [320].

Загалом, цінність органічної балансової теорії полягає не лише (і не стільки) в запропонованому способі вирішення проблеми методологічного дуалізму в оцінюванні вартості майна, реальних прибутків і капіталу, а насамперед у новому концептуальному підході до обліково-звітного відображення діяльності підприємства, що розглядає його як „клітину в ринковому організмі” [13, с. 18]. Таке бачення Ф. Шмідтом необхідності врахування системою бухгалтерського обліку і звітності впливів зовнішнього середовища на підприємство є актуальним і до сьогодні.

Процедурно-методологічні аспекти органічної балансової теорії, як і будь-якої іншої теоретичної розробки, мають свої недоліки. Зокрема Й. Бетге стверджує, що концепція органічної балансової теорії „у випадку зниження ринкової вартості [активів] недостатньо враховує захист інтересів кредиторів” [13, с. 20]. Однак, цей недолік міг бути допущений Ф. Шмідтом через те, що розробка теорії здійснювалась у 20-ті рр. ХХ ст. в післявоєнній Німеччині за

умов високих темпів інфляції, що природно не спонукало автора враховувати зниження цін. Не зважаючи на процедурно-методологічні недоліки органічної балансової теорії, її ідеологічні аспекти не повинні викликати сумніву, адже подібні ідеї стали основою розроблення більш сучасних управлінських оцінно-аналітичних моделей і методик (зокрема, широковідомої Збалансованої системи показників Р. Каплана і Д. Нортон).

Доречність застосування органічного підходу для розроблення методології бухгалтерського обліку підтверджується його актуальністю та значимістю в побудові нової моделі суспільно-економічних і суспільно-політичних відносин на усіх рівнях та в усіх сферах життєдіяльності людини. Розуміння необхідності застосування цього підходу було не лише в окремих науковців на кшталт Ф. Шмідта, але й у громадсько-політичних, релігійних діячів, тобто інтелігенції, лідерів націй і народностей (наприклад, див. працю [273]).

Очевидно, основні фундаментальні постулати органічного підходу, використані як в органічній балансовій теорії, так і в інших наукових чи публіцистичних працях, не втратили своєї актуальності і до сьогодні, а отже повинні стати базою для теоретичного обґрунтування системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності суб'єктів економіки.

Ще одну модель теорії бухгалтерського обліку, яку можна було б назвати „економетричною балансовою теорією”, розробив львівський економіст Павло Цьомпа. Він „з використанням економетричних рівнянь, намагався встановити єдино правильний і загальний для всіх статей балансу підхід до визначення „реальної” вартості майна і капіталу” [263]. В теорії П. Цьомпи „багато правильних і ефективних підходів до методології обліку з урахуванням елементів теоретичних засад політекономії, алгебри, юриспруденції, які автор передає у формі первинних, вторинних і третинних економетричних рівнянь... Проте, таку модель теорії бухгалтерії не змогла і не зможе (навіть з використанням комп'ютерних технологій) сприйняти практика” [263].

Виникнення балансових теорій було відповіддю на тогочасні інформаційні запити суспільства:

– баланс, сформований за статичною теорією, відображає поточну вартість майна і капіталу суб'єкта господарювання та дає змогу оцінити спроможність задоволення вимог кредиторів на дату його складання;

– „динамічний” баланс спрямований, насамперед, на визначення фінансового результату діяльності суб'єкта господарювання, тому його можна вважати інструментом оцінки інвестиційної привабливості;

– органічна балансова теорія є відповіддю на проблему методологічного дуалізму оцінювання активів, що походить з несумісності статичної та динамічної теорій;

– економетрична теорія має на меті математично обґрунтувати формування балансу суб'єкта господарювання з урахуванням концептуальних засад політекономії та юриспруденції.

Еволюція поглядів на бухгалтерський баланс безумовно вплинула на формат сучасної системи показників фінансової звітності загалом, та баланс зокрема. „Традиційні баланси – це набір статей різних типів, суми яких облічені за різними принципами, внаслідок чого отримуються суми з таким же невизначеним змістовим наповненням... З теоретичної точки зору, традиційні баланси, якої б структури вони не набували, є також „компромісом” статичної і динамічної балансових теорій” [286, с. 144]. Переконливою є й думка Т.Кучеренко: „Сучасна трактовка бізнесу передбачає побудову балансу за економічною ознакою, в основі якого лежить ресурсна концепція, що відповідає якісним характеристикам і принципам МСФЗ... Базуючись на визначених принципах фінансової звітності... баланс повинен задовольняти вимоги основних користувачів щодо потенційних економічних вигод від утримання активів і зобов'язань. При цьому структура балансу, який призначено для задоволення потреб усіх існуючих і можливих його користувачів, відрізняється від структури балансу, складеного із дотриманням діючих національних нормативних актів” [99, с. 149].

В той же час бухгалтерський баланс має надзвичайно важливе значення для регулювання економіки загалом, впливає на ділову активність суб'єктів

господарювання, і (без перебільшення) на добробут окремих громадян держави. Як аргумент цього можна навести припущення, що вилучення з балансу амортизаційного капіталу зумовило тотальну зношеність основних фондів. „Із балансу безпідставно вилучено амортизаційний капітал, який за своєю суттю подібний до забезпечень, оскільки його створення направлено на фінансування відшкодування первісної вартості необоротних активів, які підлягають амортизації” [99, с. 154].

Локальні теорії бухгалтерського обліку присвячені одному об’єкту, методу чи технічному прийому обліку. Теорія фінансової звітності може розглядатися як локальна бухгалтерська теорія. Однак вирішення проблем недосконалості сучасної системи публічної фінансової звітності загалом (не лише формату, а й верифікації, подання й оприлюднення тощо) неможливе на локальному теоретичному рівні – занадто вже багато невирішених методологічних бухгалтерських проблем (методологічного дуалізму в оцінюванні активів і капіталу, обліку інтелектуального потенціалу, репрезентації соціально-екологічних аспектів функціонування підприємства та багато інших) зумовлюють недосконалість звітної інформації. Таким чином, теоретичне обґрунтування системи публічної фінансової (корпоративної) звітності потребує застосування фундаментальних підходів.

Подібні аргументи можна навести і щодо поділу теорій за об’єктом вивчення: хоча звітність належить до методичних прийомів бухгалтерського обліку, розроблення сучасної теорії публічної фінансової (корпоративної) звітності як винятково методологічної не дасть позитивних результатів вирішення існуючих проблем інформаційного забезпечення стейкхолдерів підприємств без урахування існуючих актуальних проблем бухгалтерського обліку окремих об’єктів (зокрема, наведених вище).

Значний вплив на обґрунтування змісту теорії обліку чи звітності здійснює підхід її формулювання (виведення). Розвиткові вітчизняної науки про бухгалтерський облік загалом і фінансову звітність зокрема здебільшого притаманний нормативний підхід, який передбачає дедуктивні методи

виведення приписів методології, методики й організації бухгалтерського обліку та звітності і їх стандартизації. Натомість бухгалтерські теорії в країнах англо-саксонського простору головно побудовані на основі позитивного підходу, суть якого зводиться до узагальнення в теоретичному знанні кращої облікової практики, тобто сформульовані за індуктивною аргументацією. „Позитивний напрям розвитку облікових теорій передбачає дослідження (розуміння, опис) не змісту процесів, що вивчаються, а їх зовнішні прояви” [116, с. 145]. Не зважаючи на різновекторність нормативного і позитивного підходів, побудова сучасних бухгалтерських теорій здійснюється при їх поєднанні. Фактично жодна із сучасних теорій бухгалтерського обліку та звітності не може вважатися суто *нормативною* чи суто *позитивною*, а „подальший розвиток бухгалтерського обліку як науки та процес удосконалення облікової практики повинен відбуватись на основі одночасного застосування двох вищенаведених груп [нормативних і позитивних – Л.П.] теорій” [86, с. 16].

Зважаючи на вищенаведені аргументи, логічним є припущення, що не може бути єдиного підходу і в побудові теорії публічної фінансової (корпоративної) звітності. Однозначно така теорія не може бути винятково позитивною, оскільки навіть якщо б взяти до уваги найкращий за форматом і змістовим наповненням публічний корпоративний звіт, він не задовольнить інформаційні запити навіть учасників фондового ринку, не говорячи вже про інших зацікавлених осіб. Якщо б такий звіт на сьогодні існував, не набули б такого поширення альтернативні публічній звітності неформалізовані оцінно-аналітичні методики репрезентації економічного потенціалу корпорацій.

З іншого боку, теорія публічної фінансової (корпоративної) звітності не може виводитися із суто нормативного підходу. Недоліки сучасної системи бухгалтерського обліку і звітності, обумовлені недосконалим відображенням (чи взагалі його неможливістю) окремих облікових об'єктів вже понад століття не можуть отримати нормативно-теоретичного вирішення. До таких об'єктів зокрема належить інтелектуальний потенціал компанії, через неможливість визнання якого на балансі виникло явище гудвілу, що в обліковій практиці вже

не могло бути не відображене і перетворилось в повноцінний об'єкт бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Надзвичайно важливим в побудові теорії публічної фінансової (корпоративної) звітності є етичний підхід, який пов'язаний з „актуалізацією проблем етичної поведінки бухгалтерів під час ведення бухгалтерського обліку та складання і оприлюднення звітності в умовах стандартизації, коли бухгалтери стають суб'єктами прийняття рішень при реалізації облікової політики підприємства та розкриття звітності перед заінтересованими особами” [86, с. 17]. Цей підхід став основою для розроблення принципів професійної етики бухгалтерів. Однак розвиток *етичної* теорії приніс і певні загрози для публічної звітності: під прикриттям поняття „облікова правда”, що відповідає концепції репрезентативної достовірності, звітна інформація може подаватись користувачам лише з певною часткою достовірності (не на 100 %). Очевидно, що пошук істинного значення „облікової правди” може здійснюватись лише в онтологічно-філософському напрямі, однак з урахуванням тих обмежень і умовностей, які притаманні обліково-звітній інформації, вона завжди містить певну частку суб'єктивізму.

Прогресивною для теоретичного обґрунтування публічної фінансової (корпоративної) звітності в умовах постіндустріального суспільства можна розглядати *соціологічну* теорію, згідно з якою „соціальні цінності виступають основним критерієм, на основі якого повинен бути сформований набір видів, типів та форматів бухгалтерської звітності” [86, с. 20]. Однак розвиток цієї теорії повинен орієнтуватись на інтереси суспільства не лише з погляду сучасного покоління, але й майбутнього, що вимагає врахування ще й екологічних факторів.

Економічна теорія розглядає бухгалтерський облік як первинне джерело в системі інформаційного забезпечення макроекономічного управління й регулювання, що передусім обумовлює необхідність змістової та формальної кореляції із системою національних рахунків (СНР). Це стосується як самих рахунків бухгалтерського обліку, так і формату (статей) фінансової та

статистичної звітності. „З позиції економічної теорії бухгалтерської звітності, остання виступає інформаційним джерелом для прийняття рішень на макrorівні, що мають забезпечити загальний економічний добробут, під яким розуміється такий розподіл благ, що характеризує загальну економічну рівновагу...” [86, с. 23]. В такому контексті бухгалтерська звітність виконує не лише інформаційну, але й опосередковано регулювальну функцію. Розвиток бухгалтерської звітності з метою макроекономічного управління та гармонізації із Системою національних рахунків був предметом дослідження двох дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності „Бухгалтерський облік, аналіз, аудит” – В.М. Краєвського та В.В. Травіна [90, 215]. Однак, не применшуючи ролі бухгалтерського обліку та звітності в інформаційному забезпеченні макроекономічного управління, публічна фінансова (корпоративна) звітність є суспільним інструментом інформаційного забезпечення і крім державних регуляторних органів має багато інших користувачів, що уособлюють зацікавлених сторін (стейкхолдерів) компаній. Зосередження (концентрування) формату фінансової звітності на одному користувачі може негативно вплинути на її здатність задовольняти інформаційні запити інших.

Застосування міждисциплінарних підходів до розвитку облікового знання дало змогу побудувати нові теорії бухгалтерського обліку та звітності. Зокрема значного поширення в Україні в останнє десятиліття набула *інституційна* теорія бухгалтерського обліку і звітності, що передбачає врахування обліково-звітною методологією інституційного середовища, яке оточує компанію. Серед вітчизняних вчених проблему побудови системи обліку і звітності з урахуванням інституційних засад детально розвинули В.М. Жук та О.М. Петрук [61-63, 158-160]. Рівень придатності інституційних теоретичних розробок у сфері фінансової звітності значним чином залежить від типу інститутів, на які вона має бути зорієнтована. Доволі дискусійною є позиція проф. Л.А. Чайкоської, розроблена інституційна модель бухгалтерського обліку якої зорієнтована насамперед на інституційних інвесторів і фінансових аналітиків

[264]. Безперечно, в ринковому середовищі інвестори і фінансові аналітики є одні з найважливіших інституційних стейкхолдерів для суб'єктів бізнесу, тим більше, що такі стейкхолдери охоплюють ще й суспільно важливі фінансові інституції – пенсійні фонди, страхові компанії тощо. Однак в умовах постіндустріальної економіки не менш важливими зацікавленими в діяльності суспільних компаній сторонами є працівники, різноманітні громадські організації, громади, на території яких функціонують компанії, органи державної влади тощо. Аналіз тенденцій розвитку технологічного сектору свідчить, що працівники не рідко стають головними інвесторами у так званих стартапах на початкових етапах їхнього розвитку. Найбільш очевидними ці факти проявляються в тих випадках, коли відчувається нестача фінансових ресурсів і засновники нерідко розраховуються з ними опціонами на цінні папери чи іншими інструментами власного капіталу. Таким чином, усі вказані стейкхолдери також мають інституційне вираження і повинні бути враховані при здійсненні теоретичного обґрунтування системи публічної фінансової (корпоративної) звітності.

Комунікаційна теорія бухгалтерського обліку в контексті фінансової звітності спрямована на розвиток її комунікативної функції. Основними об'єктами цієї теорії є елементи процесу передачі звітності користувачам – кодування і декодування, канал передачі, викривлення інформації у процесі передачі (шум, спотворення) тощо. Тобто, ця теорія головно сконцентрована на технологічних аспектах підготовки і подання звітності, а не на її змістово-структурному наповненні.

Певне вирішення проблеми адаптації формату публічної фінансової (корпоративної) звітності до різновекторних проблем сукупності зацікавлених сторін компаній може дати *еволюційно-адаптивна* теорія, яка передбачає складання так званих похідних (скоригованих) балансів під конкретні інформаційні запити. Складання похідних балансів шляхом коригувальних процедур (чи з використанням трансформаційних і коригувальних записів на рахунках фінансового обліку) може лише частково вирішити проблему

недосконалості звітності. Зокрема, підхід цієї теорії дає змогу лише „обійти”, а не вирішити проблему методологічного дуалізму в оцінюванні активів і капіталу, адже сформовані похідні баланси і звіти про прибутки і збитки будуть неув’язані між собою, вони не поєднані зв’язками єдиного методологічного підходу. Наскрізний аналіз такого комплексу звітності втрачає сенс, оскільки його результати можуть бути позбавлені змісту економічної матерії. Такі звіти можуть інтерпретуватись лише відокремлено один від одного, для задоволення певних цільових інформаційних потреб. Крім того, ця теорія абсолютно не вирішує фундаментальних актуальних обліково-звітних проблем, зокрема оцінки і репрезентації в обліку та звітності інтелектуального потенціалу компанії, врахування соціально-екологічних результатів її діяльності тощо.

Еволюція менеджменту зумовила переорієнтування об’єктів управління господарською діяльністю з окремих підприємств до бізнесу загалом та вартості його капіталу, що безумовно вимагає змін в системі інформаційного забезпечення менеджменту. В умовах широкого використання різноманітних фінансових інструментів для залучення капіталу „показники динаміки грошових потоків витіснили традиційний показник ефективності діяльності акціонерних товариств – прибуток. Для інвестора найважливішою характеристикою об’єкта інвестицій є не поточний прибуток, а його здатність протягом визначеного терміну генерувати грошові потоки, а також можливість у майбутньому отримувати доходи від продажу своєї частки участі у фірмі... Тому ключовими критеріями оцінки ефективності діяльності фірми як об’єкта інвестицій стали дисконтовані грошові потоки та пов’язані із ними показники вартості акцій і підприємства в цілому” [100, с. 100].

Неможливість сучасною системою показників фінансової звітності, зокрема і балансом, сформованими за наявною концептуальною основою бухгалтерського обліку, репрезентувати об’єктивну позицію фінансово-майнового стану суб’єкта господарювання та вартості його капіталу зумовили пошук бізнесом інших, альтернативних методик оцінювання результатів свого функціонування. Використання альтернативних методик безумовно поживило

ділову активність на ринках капіталів, проте їхня неконтрольованість з боку суспільства (показники, розраховані за такими методиками, не підлягали публічному аудиту) стала однією з причин перманентних проявів фінансово-економічних криз.

Сучасні глобалізаційні процеси, негативні наслідки неконтрольованого використання сировинних ресурсів і, як результат, погіршення природно-кліматичних умов життя людини та життєдіяльності всієї екосистеми зумовили появу додаткових вимог щодо інформаційного наповнення звітності суб'єктів господарювання. В останні десятиліття предметом широкого обговорення стали пропозиції щодо необхідності включення до корпоративної звітності крім фінансових ще й екологічних і соціальних показників. При цьому закономірно, що єдиний підхід щодо складу такої звітності відсутній. Активну діяльність в напрямку розробки стандартизованої системи звітності про економічну, природоохоронну та соціальну діяльність компаній, яка б базувалась на принципах повноти інформації, здатності до аудиту, прозорості, нейтральності, зіставності та концепції сталого розвитку, веде Глобальна ініціатива зі звітності (GRI) – добровільна міжнародна мережа, заснована на співробітництві між компаніями, організаціями інвесторів і роботодавців, аудиторами, громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами. Науковцями, в переважній більшості випадків, „цілком виправдано обґрунтовується доцільність спрямування методологічної основи обліку у напрямку інтегральної форми реалізації інформаційної функції на забезпечення суспільних потреб” [288, с. 518].

Проведений аналіз теорій бухгалтерського обліку в контексті публічної фінансової (корпоративної) звітності засвідчує, що формат балансу, як основного компонента публічної звітності суб'єкта господарювання, визначається, насамперед, інформаційними потребами його користувачів, залежними, своєю чергою, від рівня розвитку суспільно-економічного середовища. Формат сучасних балансів в контексті різних стандартизаційних правил, хоча і побудований на компромісі майже всіх класичних балансових

теорій для урахування інформаційних потреб різних користувачів, все ж не є повноцінним джерелом інформаційного забезпечення управління як окремими суб'єктами господарювання, так і національним господарством загалом. Через невідповідність узвичаєної методології бухгалтерського обліку від реальній економічного, технологічного й інформаційного розвитку, фінансова звітність загалом, і бухгалтерський баланс зокрема (валюта балансу), не можуть об'єктивно відображати вартісно оцінене майно і капітал суб'єктів господарювання. Сучасні глобалізаційні процеси висувають додаткові вимоги до розкриття інформації про результати діяльності у звітності компаній, яка вже не може обмежуватися лише фінансовими показниками, потребуючи їх доповнення ще й екологічними та соціальними показниками.

Означені аргументи щодо принципів підходів і критеріїв охоплення сфер і характеристик діяльності підприємств фактично визначають контури нової парадигми публічної фінансової (корпоративної) звітності в умовах постіндустріальної економіки з урахуванням соціальних і екологічних аспектів (факторів, результатів, впливів) діяльності компаній.

2.2. Концептуальні засади вироблення стандартизованих регламентацій у різних системах та їх гармонізація

Глобалізація міжнародних ринків капіталів, умови доступу до них та узвичаєні на теперішній час ринкові механізми обумовлюють необхідність розроблення єдиних підходів до інформаційного забезпечення учасників ринку про ефективність функціонування економічних суб'єктів. Основним (і, по суті, єдиним) публічним інструментом формалізації інформаційного подання показників ефективності функціонування підприємств є їхня фінансова (корпоративна) звітність. Проте, застосування відмінних підходів до її формування на різних фондових площадках (Нью-Йоркській, Лондонській, Токійській, Варшавській та інших фондових біржах), що обумовлене різними принципами стандартизації бухгалтерського обліку і фінансової звітності, створює значні перешкоди та незручності для учасників ринків капіталів.

Витрати на трансформацію показників фінансової звітності (складання проформ) та її аудит відповідно до стандартів, прийнятих на обраній фондовій біржі, є релевантними при прийнятті рішень щодо введення цінних паперів в лістинг на такій біржі.

Проблема узгодження необхідного змісту і параметрів фінансової звітності з бухгалтерськими стандартами та вимогами до розкриття публічної інформації про діяльність підприємств різних держав є актуальною не лише для учасників міжнародних ринків капіталів, а тому вирішення існуючої проблематики має глобальне значення. Переважну більшість фінансових потоків та економічно-господарських взаємозв'язків у світі контролюють транснаціональні корпорації, зареєстровані в різних країнах. Ураховуючи вимоги національних регуляторів, в глобальному вимірі значний обсяг витрат спрямовується на здійснення процесів трансформації фінансової звітності при її консолідації чи підготовці інформації з певною метою її розкриття. Доцільність і необхідність таких процесів не викликає сумніву. Таким чином, вирішення проблеми узгодження різних систем стандартизації бухгалтерського обліку і фінансової звітності має не лише техніко-методологічне, але й фінансово-економічне значення. Зважаючи на інтеграційні процеси – розширення ЄС, створення різних міжнародних, міжурядових чи наднаціональних організацій, таких як ООН, СОТ тощо, можна вести мову і про політичне значення означеної проблеми.

Актуальність проблеми гармонізації систем бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємств обумовила популярність цієї тематики в дослідженнях українських науковців. Ця тема широко розкрита в докторських дисертаціях О.М. Петрука (2006 р.) та С.Ф. Голова (2009 р.). Аналіз окремих аспектів гармонізації бухгалтерського обліку та фінансової звітності також наведений в наукових працях Ф.Ф. Бутинця, Н.М. Воськало, В.І. Єфіменка, В.М. Жука, С.Я. Зубілевич, Р.В. Кузіної, П.О. Куцика, А.В. Озеран, В.М. Пархоменка, В.Ю. Світличної, Р.М. Моторин, І.Й. Яремка та багатьох інших.

При обґрунтуванні означення процесів узгодження різних систем бухгалтерського обліку і фінансової звітності професори В.І. Єфіменко, С.Ф. Голов і О.М. Петрук значну увагу приділили змісту і розмежуванню понять „уніфікація”, „гармонізація”, „стандартизація” та „конвергенція”. При цьому, В.І. Єфіменко [58] та О.М. Петрук [159] більш схильні називати означені процеси категорією „гармонізація”, а Голов С.Ф., залежно від вектору узгодження обліково-звітних систем при розробленні стандартів, використовує категорію „гармонізація” або „конвергенція” [37, с. 23-24].

Загалом, результати аналізу досліджень і публікацій у цій предметній сфері знань дають змогу зробити висновок, що крім категоріальної проблематики, праці українських науковців в означеній тематиці значним чином спрямовані на дослідження процесів і процедур приведення національної системи бухгалтерського обліку та звітності, регламентованої НП(С)БО, до вимог і регламентацій щодо розкриття інформації згідно з міжнародними системами обліково-звітної стандартизації, насамперед МСФЗ. Контекстно цьому також досліджуються історично-організаційні аспекти імплементації міжнародних систем стандартизації бухгалтерського обліку та фінансової звітності, зокрема періоди та організації – суб’єкти розроблення та впровадження цих систем.

Незважаючи на довготривалість процесів узгодження різних обліково-звітних систем, поки-що не сформована єдина глобальна система стандартів фінансової звітності, яка б задовольнила усіх суб’єктів глобальної економіки – від корпорацій та фондових площадок до урядів та міжнародних і наднаціональних організацій. Як стверджує А.В. Озеран, „більшість країн уже висловили готовність дотримуватись Global GAAP при веденні обліку та складанні фінансової звітності. Найбільш окреслено цей процес виражається у конвергенції МСФЗ та U.S. GAAP, що фактично використовуються як наднаціональні стандарти” [139, с. 267-268]. Проте дискусійним так і залишається питання яка із систем стандартизації має стати базою, орієнтиром, а яка повинна „приспосовуватись”.

З одного боку, аналізуючи зміни до систем стандартизації бухгалтерського обліку та фінансової звітності, виникає переконання про наближення U.S. GAAP до МСФЗ, розроблених міжнародною організацією як міжнародної системи. З іншого боку, тенденції узгодження U.S. GAAP та МСФЗ часто відображають фрагментарні наближення МСФЗ до U.S. GAAP, що „пояснюється певною недовірою до задекларованої високої якості МСФЗ, оскільки вже надто часто до них вносяться зміни” [59, с.21].

Використовуваний процедурно-методично-організаційний підхід до гармонізації систем бухгалтерського обліку та фінансової звітності переважно сконцентрований на тому як її проводити, що є недостатнім для забезпечення досягнення кінцевої мети. Результати дослідження свідчать, що мало уваги приділено змістовим причинам відмінностей між різними обліково-звітними системами та конкретним обліковим об'єктам гармонізації, що є невирішеною частиною досліджуваної проблеми.

Необхідність гармонізації різних систем бухгалтерського обліку та фінансової звітності обумовлена наявністю певних відмінностей між цими системами. Ці відмінності походять не тільки від безпосереднього формулювання стандартів чи інших імперативів різних обліково-звітних систем, але й від історично сформованих упродовж століть різних моделей бухгалтерського обліку. Безперечно, закладена ідеологія в ту чи іншу обліково-звітну систему є певним економічним відображенням особливостей суспільно-політичного й соціально-економічного розвитку народів, держав, регіонів чи навіть цивілізацій. Тому гармонізація різних облікових систем лише шляхом синтаксично-семантичного узгодження змісту стандартів неможлива і потребує з'ясування відмінностей між різними моделями бухгалтерського обліку та пошуку шляхів їх концептуально-методологічного подолання.

На концептуально-методологічному рівні переважно виділяють такі базові моделі бухгалтерського обліку: континентальну, англосаксонську, південноамериканську, ісламську. З метою обґрунтування змістової спрямованості гармонізації систем бухгалтерського обліку та фінансової

звітності вказані облікові моделі передовсім доцільно охарактеризувати за інформаційною спрямованістю, регулюванням та економічним змістом.

Континентальна модель бухгалтерського обліку (історично сформована в державах континентальної Європи) спрямована, насамперед, на забезпечення інформаційних потреб державних органів влади та кредиторів (зокрема, банківських установ). Зважаючи на таку інформаційну спрямованість, системи бухгалтерського обліку європейських країн є, як правило, жорстко регламентованими державними імперативами: в Німеччині, наприклад, Торговим кодексом, в Польщі – Комерційним кодексом тощо. Жорсткість регламентації посилюється також імперативними документами наднаціональних органів – відповідними Директивами ЄС. Економічний зміст континентальної облікової моделі передбачає: превалювання первісної вартості над справедливою в оцінюванні об'єктів бухгалтерського обліку, значний вплив податкових імперативів на методологію обліку доходів, витрат і фінансових результатів; двокругову систему рахунків фінансового і управлінського обліку; уніфікацію і стандартизацію форм облікових документів, форм звітності, планів рахунків, а також облікових процедур тощо.

Проте континентальну модель не можна розглядати як гармонійну систему бухгалтерського обліку, а радше як рамкову концепцією збалансування відмінних систем бухгалтерського обліку європейських народів, сформованих під впливом різних бухгалтерських наукових шкіл (Італійської, Німецької, Французької), об'єднаних певними спільними рисами. Більш того, тривалість і складність процесу імплементації бухгалтерських директив ЄС свідчить про значний рівень консерватизму і розрізненість облікових систем держав ЄС.

Англосаксонська (британоамериканська) модель бухгалтерського обліку насамперед спрямована на задоволення інформаційних потреб інвесторів. Розвиток фондового ринку, відхід власників підприємств від безпосереднього оперативного управління ними та передача цієї функції найманим менеджерам, розвиток процесів корпоратизації та акціонування об'єктивно зумовили необхідність періодичного публічного звітування про фінансово-майновий стан та

результати діяльності ринкових суб'єктів. Наведені аргументи та низка інших особливостей ведення бізнесу визначили інформаційну спрямованість цієї облікової моделі. Англосаксонська облікова модель не є жорстко регламентованою державними чи наднаціональними бухгалтерськими імперативами, а підлягає регулюванню професійними бухгалтерськими організаціями, що обумовлює її гнучкість та значну варіативність процедурно-технічних і методологічних регламентів. Це, зокрема, стосується плану бухгалтерських рахунків, методик їхньої кореспонденції, форм облікових реєстрів і фінансових звітів. Розвиток управлінського обліку сприяв розробленню різних оцінних методів бухгалтерського визнання і відображення витрат, доходів, прибутків (збитків). Концентруючись на запитах інвесторів і базуючись на вартісно-орієнтованій концепції управління, в питаннях оцінювання активів і зобов'язань бухгалтерська методологія значним чином переорієнтована з історичної вартості на справедливу, особливо щодо фінансових та непоточних бухгалтерських об'єктів.

Південноамериканська облікова модель сформована під дією факторів низького рівня економічного розвитку держав Латинської Америки. Економічним системам цих держав характерні значні частки державного сектору в реальній економіці, високі темпи інфляції, значний рівень концентрації капіталів (державний сектор, транснаціональні корпорації, окремі місцеві фінансово-промислові групи), багатоукладність економічних відносин тощо. Тому їх облікові системи здебільшого спрямовані на інформаційне забезпечення державних органів влади при виконанні ними фіскальних (оподаткування) і регулювальних функцій та управління державними підприємствами. Бухгалтерським методикам цих облікових систем притаманне застосування процедур коригування даних на темпи інфляції.

Ісламська облікова модель базується на постулатах мусульманської економічної доктрини, що передбачає суцільне проникнення релігії ісламу в усі сфери суспільно-економічних відносин. Розвиток ісламської економіки головно базується на етичних принципах релігії, а не комерційних законах. Облікові

системи ісламської моделі насамперед спрямовані на правильний розрахунок і сплату релігійного податку (закяту), соціальну справедливість в розподілі економічних благ, екологічну ефективність у споживанні природних ресурсів та впливі на навколишнє середовище. Внаслідок релігійного впливу на формування облікових систем, їм характерні високий рівень прозорості та повноти розкриття інформації, використання ринкових вартостей в оцінюванні активів, специфічні прийоми калькулювання та оцінювання через заборону відсоткових платежів за користування фінансовими ресурсами та інші етичні постулати розподілу економічних благ (ріба) тощо.

Зважаючи на вказані характеристики облікових моделей, можна зробити висновок, що ні ісламська облікова модель, ні південноамериканська не можуть бути основою в процесах гармонізації систем бухгалтерського обліку і фінансової звітності та розроблення глобальних GAAP, оскільки перша зазнає значного впливу однієї релігії, що не може бути сприйняте глобальним полірелігійним світом, а інша – спрямована на інформаційне забезпечення суб'єктів відсталих економік. За принципом виключення, основою гармонізації систем бухгалтерського обліку і звітності може бути континентальна або англосаксонська облікова модель, що зрештою відповідає сучасним тенденціям та спрямованості професійних дискусій щодо гармонізації МСФЗ та U.S. GAAP.

Українська система стандартизація бухгалтерського обліку та фінансової звітності історично формувалась з притаманними рисами континентальної моделі. З урахуванням того, що національні П(С)БО розроблялись на основі МСБО та МСФЗ, а для публічних компаній застосування МСФЗ є обов'язковим при підготовці й оприлюдненні публічної фінансової звітності, українську систему стандартизації бухгалтерського обліку та фінансової звітності слід визнавати такою, що перебуває у процесі міжнародної гармонізації.

Хід процесів гармонізації систем бухгалтерського обліку і звітності залежить від її виду та мети проведення. На основі опрацювання наукових

праць [37, 58, 60, 139, 159] можна запропонувати таку класифікацію гармонізації систем бухгалтерського обліку та фінансової звітності:

- за інституційним рівнем проведення доцільно виокремити внутрішньокорпоративну (відомчу), державну, регіональну, міжнародну гармонізації;

- за механізмами реалізації доцільним є виділення регульованої та ініціативної гармонізації;

- за методами проведення процесу гармонізації поділяють на формальні та принципові;

- за змістом можна виокремити гармонізації податкового і фінансового обліку, облікової документації, облікових процедур, бухгалтерської звітності, бухгалтерських стандартів тощо.

З прийняттям Податкового кодексу в Україні фактично відбулась державна гармонізація фінансового і податкового обліку (що позитивно сприйнялось як професійною бухгалтерською спільнотою, так і більшістю експертів і науковців.) Не менш важливою для ефективного державного управління є гармонізація стандартів бухгалтерського обліку та системи національних рахунків, що забезпечить якість і надійність макроекономічної і статистичної інформації. Прикладом регіональної гармонізації є приведення систем бухгалтерського обліку і звітності європейських держав до директивних документів ЄС (зокрема Директиви Європейського парламенту та Ради ЄС від 26.06.2013р. № 2013/34 ЄС).

З погляду консолідації фінансової інформації та налагодження ефективного інформаційного забезпечення управління бізнес-процесами важливою є гармонізація бухгалтерського обліку в усіх підприємств однієї корпорації (внутрішньокорпоративна) чи підприємств єдиного відомчого підпорядкування (внутрішньовідомча). Для такого виду гармонізації основними об'єктами є облікова документація, процедурно-методичні аспекти бухгалтерського обліку тощо. Одним з позитивних прикладів внутрішньокорпоративної гармонізації є побудова системи бухгалтерського

обліку та управління фінансово-розрахунковими операціями в корпорації Nestle, яка акумулювала бухгалтерські та розрахункові бізнес-процеси з усіх своїх підприємств лише в 5 центрах NBS, найбільший з яких знаходиться у Львові.

З точки зору глобального рівня актуальності проблеми гармонізації бухгалтерського обліку та фінансової звітності надважливим є її проведення на міжнародному рівні. Основною метою міжнародної гармонізації систем бухгалтерського обліку та фінансової звітності є забезпечення зіставності публічної фінансової інформації для оцінювання фінансово-майнового стану і ефективності функціонування суб'єктів ринкової економіки. Поряд з головною метою, гармонізація фінансової звітності мала б подолати наявну проблему повернення довіри суспільства до неї як до інструменту публічного інформаційного забезпечення, без чого будь-які намагання гармонізувати звітність не мають сенсу. Для цього фінансова звітність, враховуючи інформаційні потреби її користувачів, має, насамперед, прозоро і об'єктивно репрезентувати стан і рівень ефективності діяльності підприємства за звітний період, потенціал його майбутнього розвитку.

Міжнародна гармонізація бухгалтерського обліку та фінансової звітності має здійснюватись з урахуванням того, що фінансова звітність є основним (а інколи і єдиним) джерелом публічної фінансової інформації підприємства, доступної для значної сукупності його стейкхолдерів. Тому здійснюючи гармонізацію фінансової звітності, необхідно зважати на усю різноплановість і суперечливість інформаційних потреб усіх груп стейкхолдерів підприємства. При цьому, інформаційні потреби держави у забезпеченні виконання фіскальної функції не повинні розглядатися першочерговими: „вмонтовування” системи фінансової звітності в рамки податкової політики не забезпечить її гармонізованого формату (хоча б тому, що податкові політики різних держав базуються на різних концептуально-принципових засадах). Для інформаційного забезпечення виконання фіскальної і регулювальної функції державні органи

влади можуть впроваджувати інші види і форми звітності, зокрема податкову і статистичну.

До основних груп стейкхолдерів, на інформаційне забезпечення яких спрямована публічна фінансова звітність, належать акціонери, інвестори, кредитори та інші суб'єкти організованих ринків капіталів (брокери, аудитори, аналітики, фінансові експерти, інші суб'єкти інфраструктури фондових бірж). Саме для цих стейкхолдерів, які функціонують в глобальних економічних умовах, визначальним є критерій зіставності фінансової звітності, а також її прозорість і об'єктивність. Тому в процесах гармонізації облікових систем першочерговим доцільно розглядати узгодження форматів фінансової звітності і їх змістового наповнення, що може бути забезпечене насамперед дотриманням таких умов:

- 1) уніфікація форм у комплексах фінансової звітності різних облікових систем та підходів до їхньої побудови;
- 2) впровадження єдиних підходів до оцінно-аналітичної репрезентації активів і зобов'язань в обліку і звітності;
- 3) формулювання єдино узгоджених методологічних принципів бухгалтерського обліку капіталу підприємств.

Перша умова пов'язана із дотриманням формальних вимог забезпечення зіставності фінансових звітів. Адже неможливо порівняти фінансову звітність, яка у різних компаній відрізняється кількістю чи видами форм звітності, або форми звітності яких мають різну побудову з відмінними переліками статей та їхніми взаємозв'язками. Друга і третя умови забезпечують змістову зіставність фінансової звітності.

Застосовувані підходи до вартісного оцінювання активів і зобов'язань в бухгалтерському обліку значним чином впливають на оцінку фінансово-майнового стану і результатів діяльності підприємства, обчислених за даними його фінансової звітності. Зважаючи на динамічність розвитку економіки, відмінності в оцінках активів і зобов'язань за історичною і справедливою вартостями можуть бути настільки великими, що порівняння фінансових звітів,

складених з використанням різних підходів до оцінювання об'єктів обліку, стає абсолютно недоречним. В сучасних процесах гармонізації облікових систем значна увага приділена узгодженню підходів до бухгалтерського оцінювання активів і зобов'язань з превалюванням оцінок за справедливою вартістю над оцінками за первісною (історичною) вартістю. Але не вся бухгалтерська спільнота позитивно сприймає такі тенденції. Зокрема, українські вчені П.І. Гайдуцький та В.М. Жук стверджують, що „запровадження в облікову практику оцінки за справедливою вартістю пов'язано з появою таких об'єктів обліку, як фінансові інструменти – активи віртуальної економіки” [33], а поширення „методології оцінки за справедливою вартістю на нефінансові активи” вважають дискусійним та нав'язаним інститутами транснаціонального капіталу [32].

Значною (фактично базовою) обліковою проблемою є відсутність обґрунтованих і чітко формалізованих підходів до методології бухгалтерського відображення власного капіталу підприємств. Жодна існуюча сьогодні система стандартизації бухгалтерського обліку і фінансової звітності не містить стандарту „Власний капітал”, хоча на думку деяких вчених, зокрема І.Й. Яремка, саме цей стандарт мав би бути висхідним у побудові всієї облікової методології [284, с. 548]. Це можна аргументувати тим, що концепція фінансової звітності будь-якої системи бухгалтерського обліку побудована на компромісі фінансової і фізичної концепцій збереження капіталу, а також тим, що рівень компромісу для різних облікових систем є різним. Крім цього, зважаючи на інформаційно-інтелектуальну спрямованість розвитку сучасної глобальної економіки, у форматі такого компромісу неодмінно треба врахувати ще й збереження інтелектуального капіталу. Надзвичайно актуальним є й узагальнення методології обліку окремих компонентів власного капіталу – сукупного доходу, резервів і, особливо, інструментів власного капіталу, які сьогодні постійно ускладнюються й набувають гібридних форм.

Суспільне значення функціонування суб'єктів господарювання на сьогодні обумовлене не лише економічними, але й соціальними й екологічними

факторами, що зумовлює необхідність розширення формату публічної корпоративної звітності. На сучасному етапі розвитку інструментів публічного корпоративного інформаційного забезпечення можна спостерігати декілька тенденцій розширення корпоративної звітності. Зокрема, однією із таких тенденцій є включення до складу корпоративної звітності нефінансових звітів (наприклад, Звіту про прогрес дотримання принципів Глобального договору ООН чи Звіту зі сталого розвитку GRI), формування інтегрованої корпоративної звітності тощо. Науковий аналіз змісту і структури цих звітів та системи їх показників, що репрезентовані суспільно важливими суб'єктами економіки, свідчить, що вони не вирішують проблеми повернення довіри суспільства до публічної корпоративної звітності.

Намагання гармонізувати публічну звітність сучасних компаній шляхом узгодження принципів різних систем стандартизації бухгалтерського обліку і фінансової звітності та „доштукування” до неї форм з нефінансовими показниками є помилковим. Така звітність у своїй теоретизованій конструкції певною мірою відповідатиме моделі ринкових суспільно-економічних відносин, тоді як у суспільства реально існує запит на модель, яка б враховувала принципи екологічно-соціально-орієнтованої ринкової економіки. Для такої моделі соціальні і економічні фактори є не просто визначниками індикаторів результатів діяльності підприємства, а засадничими критеріями його ефективності. З урахуванням вказаних аргументів, в основі процесів гармонізації системи бухгалтерського обліку і фінансової звітності повинна бути схвалена суспільством (а не транснаціональними корпораціями) модель суспільно-економічних відносин. Концептуально-методологічна основа цієї моделі, з урахуванням притаманних (в тому числі окреслених вище) критеріїв ефективності функціонування суб'єктів ринку та характеру інформаційних запитів суспільства, визначає базові засади розроблення і формулювання принципів обліку і звітності (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Концептуальна спрямованість гармонізації публічної корпоративної звітності

Примітка: Сформовано автором

Зважаючи на запропоновану модель концептуальної спрямованості гармонізації публічної корпоративної звітності, хід процесів гармонізації не може бути швидким, рівномірним і безпроблемним. Нормальному проходженню гармонізації систем бухгалтерського обліку та звітності перешкоджають принаймні такі обставини:

1) глобальне середовище неоднорідне, рівень розвитку економік і суспільно-економічних відносин у різних державах різний. Відповідно різними є й інформаційні запити суспільства щодо публічного розкриття інформації суб'єктами економіки, що обумовлює певні часові лаги у проведенні окремих етапів гармонізації в різних державах чи регіонах (наприклад, часові періоди впровадження МСФЗ у різних державах можуть бути різними);

2) облікові моделі та системи стандартизації бухгалтерського обліку і фінансової звітності відрізняються за рівнем складності: чим вищий рівень економічного розвитку та дерегуляції бухгалтерського обліку в державі, тим, як правило, складнішими і багатограннішими є принципи, стандарти й методики його ведення. Перехід від простішої облікової моделі до складнішої часто виявляє проблему недостатності кваліфікованих кадрів з бухгалтерського обліку, що також може гальмувати процеси його гармонізації.

Міжнародна гармонізація систем бухгалтерського обліку та фінансової звітності є важливим фактором розвитку процесів глобалізації світової економіки. Основною її метою є забезпечення зіставності публічної фінансової інформації різних економічних суб'єктів для оцінювання їхнього фінансово-майнового стану і ефективності функціонування. Незважаючи на важливість і практичну значимість розглянутих процесів, застосовувані до теперішнього часу підходи гармонізації обліково-звітних систем достатніх позитивних результатів не дали.

Таким чином, висхідним завданням гармонізації існуючих систем бухгалтерського обліку та фінансової звітності, виконання якого б засвідчило досягнення мети такої гармонізації, є узгодження адекватного до умов реальної економіки формату публічної (корпоративної) звітності. Для вирішення цього завдання передовсім необхідно забезпечити уніфікацію форм фінансової звітності різних облікових систем та принципів до їхньої побудови, виробити єдині підходи до оцінно-аналітичної репрезентації активів і зобов'язань в обліку і звітності, а також єдині методологічні принципи бухгалтерського обліку капіталу підприємств. Виконання цих умов потребує перегляду концептуально-методологічних засад бухгалтерського обліку і принципів публічного звітування суб'єктів господарювання відповідно до нової моделі суспільно-економічних відносин, яка повинна враховувати рівнозначно і економічні, і соціальні, і екологічні фактори сталого розвитку економіки та цивілізаційних процесів.

2.3. Концепція (парадигми) публічної фінансової звітності корпорацій

Недосконалість обліково-звітної методології, її неспроможність вирішувати актуальні проблеми інформаційного забезпечення зацікавлених сторін щодо компаній постіндустріального типу об'єктивно обумовлюють необхідність розроблення нової обліково-звітної парадигми. Глибина актуальності цієї проблеми підтверджується значним інтересом до цього питання як з боку вітчизняних і іноземних науковців різних фінансово-економічних сфер, так і практиків. Серед українських науковців проблематику шляхів надання адаптивності обліку і звітності досліджували, зокрема, Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Легенчук, Н.М. Малюга, О.М. Петрук, М.С. Пушкар, П.Я. Хомин, а також представники інших бухгалтерських наукових шкіл – М.П. Войнаренко, О.К. Леонтович–Пелих, О.В. Пасько, С.Ф. Голов, М.П. Павлюковець, І.Й. Яремко та інші.

Варто зауважити, що детальний аналіз підходів українських та іноземних вчених до виділення парадигм бухгалтерського обліку провів С.Ф. Легенчук у [100]. Головний наголос у цьому дослідженні зроблено на аналізі відповідності виділених та прокласифікованих різними вченими парадигм бухгалтерського обліку фундаментальному базису парадигмальної теорії Т.С. Куна. Основними передумовами нової парадигми, відповідно до цієї теорії, є виникнення аномалій – „нових феноменів, що не вписуються в традиційну парадигму”, кризи – „розмивання парадигми і початок розвитку її декількох версій”, революції – „заперечення старої і виникнення нової парадигми” [107, с.154]. Перші дві передумови – аномалії і кризи, – вже давно проявилися в обліково-звітній методології. Зокрема, до аномалій існуючої, проте застарілої парадигми бухгалтерського обліку можна віднести:

- суттєву різницю між балансовою і ринковою вартостями компаній;
- зростання (превалювання) ролі інтелектуально-інформаційних факторів у створенні вартості та ефективній діяльності суб'єктів економіки, яких наявною бухгалтерською методологією неможливо формалізовано ввести в

систему бухгалтерського обліку і, відповідно, репрезентувати у звітності, а, отже, надати користувачам релевантно-об'єктивовану інформацію;

– актуалізація необхідності врахування взаємних впливів результатів діяльності суб'єктів економіки та навколишнього середовища, особливо соціальної та економічної сфер, а також у контексті глобалізації економічних процесів;

– суттєве розширення складу заінтересованих в діяльності компаній осіб (стейкхолдерів, груп економічного впливу), на задоволення інформаційних потреб яких спрямована публічна корпоративна звітність тощо. З урахуванням введення накопичувальної системи пенсійного забезпечення коло суспільно-зацікавлених осіб необхідно вважати набагато ширшим, ніж традиційно розглядається.

Ці та інші аномалії обумовили чимало наукових криз в бухгалтерському обліку, спричинивши, зокрема, і розвиток альтернативних оцінно-аналітичних інструментів репрезентації ефективності діяльності та економічного потенціалу компаній, введення до складу корпоративної чи управлінської звітності звіту про інтелектуальний капітал та звіту про управління вартістю, нефінансових компонентів звітності, а також розвиток концепцій інтегрованої звітності тощо (рис. 2.3). Розмиття парадигми та виникнення її декількох версій спостерігається не лише щодо бухгалтерського обліку загалом, але й щодо методологічних підходів бухгалтерського відображення його окремих об'єктів – капіталу, прибутків, нематеріальних активів, гудвілу та інших.

Незважаючи на актуальність і значний інтерес до теми нової парадигми бухгалтерського обліку та звітності, за дослідженням С.Ф. Легенчука [107], більшість науковців лише наголошують на необхідності її розроблення чи виділяють окремі передумови та критерії її формування. Спроби побудувати нову парадигму бухгалтерського обліку зробили В.М. Жук, Н.М. Малюга, Б. Лев, Л.А. Чайковська (табл. 2.1).

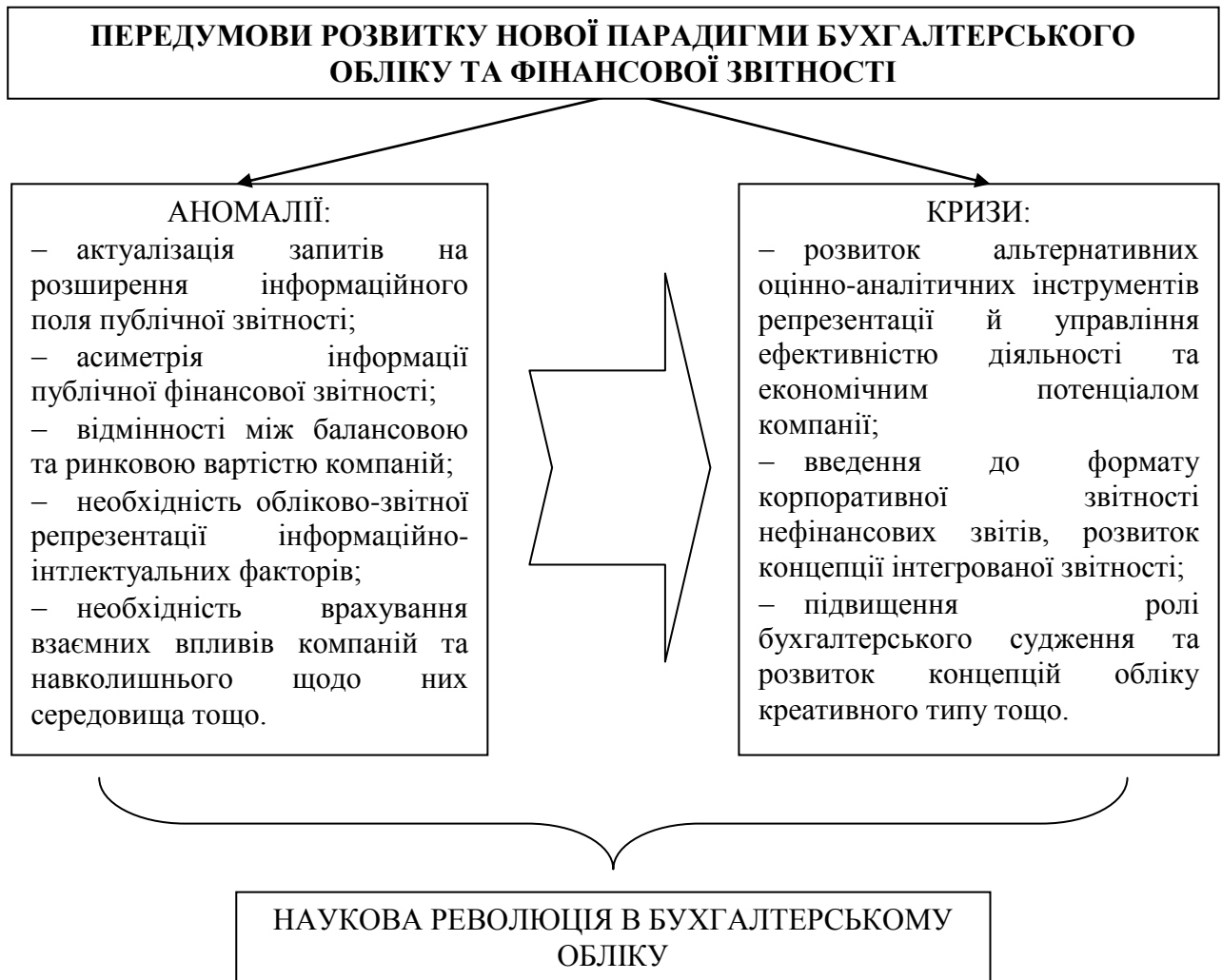

Рис. 2.3. Передумови розвитку нової парадигми бухгалтерського обліку та фінансової звітності

Примітка: побудовано автором на основі [107]

Підхід Б. Лева, який побудову нової парадигми базує на покращених U.S. GAAP, є досить дискусійним. Не через недосконалість цих принципів (хоча вони ніби мають бути покращеними), і не через полеміку їхнього порівняння з іншими системами стандартизації, наприклад МСФЗ. Дискусійність проявляється найбільшою мірою через сам підхід покладення в основу теоретичної конструкції (якою є парадигма) динамічної системи стандартизації. Така система постійно змінюється і є всього лише набором принципів і правил, які не завжди теоретично та методологічно ув'язані між собою.

Нові парадигми бухгалтерського обліку

Автор парадигми та її назва	Концептуальна спрямованість парадигми
Б. Лев [107, с.182]	В основу парадигми покладена ділова модель компанії, що функціонує в умовах економіки знань. Розробка охоплює 3 блоки: поліпшені GAAP US, фінансово-економічний капітал та нефінансовий капітал
В.М. Жук [60], Л.А. Чайковська [264] – Інституційна парадигма бухгалтерського обліку	Облікова парадигма сформульована з точки зору інституційної концепції бухгалтерського обліку. Ця концепція передбачає розвиток облікової системи з урахуванням взаємодії базових соціально-економічних мотивів користувачів бухгалтерської інформації та бухгалтерів, імперативів бухгалтерського регулювання, а також форм організації та самоорганізації бухгалтерської діяльності
Н.М. Малюга [116, с. 341-342] – парадигма „Подвійна інформаційна динаміка”	Парадигма визначає мету обліку як забезпечення інформацією зацікавлених користувачів, а основне завдання – перерозподіл ресурсів в економічній системі. Передбачає врахування нових об’єктів обліку – інтелектуального капіталу, природно-ресурсного потенціалу та інформації.

Виділення нової парадигми, враховуючи наукові положення парадигмальної теорії Т.С. Куна, на думку С.Ф. Легенчука, має характеризуватись некумулятивністю (повна чи часткова несумісність старої і нової парадигми) та неспіввимірністю (неможливість логічного доведення більшого рівня об’єктивності (істинності) нової чи старої парадигми їхніми прихильниками) [107, с. 193]. Хоча з іншого боку, у його ж праці наведено й інші аргументи, зокрема М.П. Войнаренка, що „формування нової облікової парадигми зовсім не означає, що відбудеться повна заміна системи поглядів. ... нова парадигма обліку ... має врахувати нові тенденції ... [та] ввібрати позитивні елементи попередньої парадигми” [107, с. 195]. Н.М. Малюга також стверджує, що „нова парадигма повинна врахувати нові технології та нові об’єкти, властиві сучасному стану розвитку суспільства. Вона не повинна

втратити подвійний характер як найвищий прояв діалектичного методу в бухгалтерському обліку” [116, с. 341]. Таким чином, нова облікова парадигма не може характеризуватись повною некумулятивністю щодо старої парадигми.

З огляду на встановлені аномалії та кризи існуючої парадигми бухгалтерського обліку та фінансової звітності, можна виділити основні критерії, яким повинна відповідати нова парадигма:

– суспільне значення бухгалтерського обліку та публічної фінансової звітності (інституційний контекст). Якщо стара парадигма головно зорієнтована на задоволення інформаційних запитів інвесторів і кредиторів, що прямо виписано в Концептуальній основі фінансової звітності („мета фінансової звітності загального призначення – надати фінансову інформацію про суб’єкт господарювання, що звітує, яка є корисною для нинішніх та потенційних інвесторів, позикодавців та інших кредиторів у прийнятті рішень про надання ресурсів цьому суб’єктові господарювання” [82]), то нова парадигма має однаково враховувати інтереси всіх стейкхолдерів компанії як інституційних суб’єктів. Суспільне значення інституту бухгалтерського обліку обумовлює спрямування розбудови обліково-звітної методології в контексті забезпечення формування публічної звітності від її формату, визначеного інформаційними потребами суспільних груп економічного впливу, до методів бухгалтерського обліку, які спроможні забезпечити відповідний формат звітності;

– повноцінна репрезентація системою бухгалтерського обліку та фінансової звітності інтелектуального потенціалу компанії;

– врахування соціально-екологічних та етичних аспектів функціонування компаній як повноцінних критеріїв ефективності їх діяльності;

– врахування в підходах до оцінювання об’єктів обліку ефекту динамічності розвитку економіки. З одного боку, це вимагає відходу від принципу історичної вартості (наприклад, в питаннях оцінки необоротних активів нарахування зносу втрачає сенс через швидке моральне старіння), проте з іншого, й справедлива вартість, зорієнтована на ринок, під дією волатильності втрачає свою об’єктивність.

Вписана у ці критерії парадигма бухгалтерського обліку змістовно досить близька до парадигми Н.М. Малюги „Подвійна інформаційна динаміка”, однак має і певні суттєві відмінності, а саме:

- основна суспільно-економічна функція¹ бухгалтерського обліку, на нашу думку, полягає у перерозподілі ресурсів не лише в економічній системі, але й у часі (між людськими поколіннями). Інтенсивне споживання сьогодні може залишити майбутні покоління взагалі без ресурсів. При чому мова йде не лише про дороговартісні для теперішнього суспільства дорогоцінні метали та каміння, вуглеводні та інші енергоносії, запаси яких вже на межі вичерпання, але й про фундаментальні ресурси, без яких неможливе життя – вода, повітря, гумусний шар ґрунту тощо;

- мета балансу – об’єктивно і репрезентативно відобразити фінансово-майновий стан компанії, а не лише її ринкову реальну вартість;

- серед нових об’єктів обліку доцільніше виділяти, на наш погляд, не інтелектуальний капітал, а інтелектуальний потенціал (концепція його обліково-звітного відображення розкрита нижче); замість природно-ресурсного потенціалу – виокремити соціально-екологічні фактори та результати діяльності компаній тощо.

Через неможливість існуючою бухгалтерською методологією облікувати нові об’єкти, враховуючи їхнє різноманіття та динамічність розвитку, деякі вчені й експерти предметної сфери знань наполягають на доцільності застосування різнохарактерних засад обліку креативного типу, які переважно передбачають підвищення ролі бухгалтерського судження, обґрунтовують доцільність „розширення [в обліку] свободи та творчості, оскільки сучасні умови (скорочення часових проміжків) вимагають розкриття в бухгалтерській

¹ Н.М. Малюга у запропонованій новій парадигмі „Подвійна інформаційна динаміка” перерозподіл ресурсів в економічній системі визначає не як суспільно-економічну функцію обліку, а як основне завдання. Однак завдання обліку, з одного боку, повинно чітко корелювати з його метою, розкривати і конкретизувати шляхи її досягнення, а з іншого – завдання обліку має виходити із його концептуально-методологічних спроможностей, а останні не можуть охоплювати методичні інструменти перерозподілу ресурсів. Система бухгалтерського обліку та фінансової звітності може формувати юридично-економічні передумови (базис) перерозподілу ресурсів, що, на нашу думку, повинно бути визнано однією з основних суспільно-економічних функцій нової парадигми обліку.

звітності прихованих, небачених до цього факторів, які визначають рівень розвитку зовнішнього середовища підприємства” [107, с. 172]. Однак, до таких перспектив розвитку бухгалтерського обліку треба ставитись з обережністю, оскільки втрата обліком своєї формалізованої конструкції істотно розбалансиє якісний рівень продукуюваної ним формалізованої інформації. Зрештою, достатньо обширно обговорено й той факт, що саме креативність в обліку дала змогу маніпулювати публічною фінансовою звітністю, а отже й думками та рішеннями інвесторів й акціонерів, що призвело до корпоративної фінансової кризи вкінці 1990 – на початку 2000 рр. (скандал в компанії „Enron”, „Parmalat” та інших детально розкриті в засобах масової інформації).

Загалом, можна зробити узагальнюючий висновок, що методологічні підходи до розвитку обліку й репрезентації в публічній фінансовій звітності нових бухгалтерських об’єктів у контексті нової парадигми потребують ґрунтовніших досліджень й обґрунтувань, аніж існуючі напрацювання.

Концептуальний підхід обліково-звітної репрезентації інтелектуального потенціалу компанії

Динамічний розвиток сучасної постіндустріальної економіки зумовлений, насамперед, дією нематеріальних факторів інформаційно-інтелектуального характеру на ефективність функціонування сучасних підприємств. Саме інтелектуальні фактори, а не традиційні економічні ресурси (земля, праця, капітал) визначають ефективність функціонування суб’єктів такої економіки та їхній потенціал щодо генерування доходів, прибутків, грошових потоків, доданої вартості чи інших економічних вигод. Важливість інтелектуальної компоненти сукупного потенціалу забезпечення стабільного функціонування та розвитку підприємств й економіки загалом актуалізують потреби якісного й, очевидно, з достатнім рівнем формалізації інформаційного забезпечення управління економічними процесами як на мікро-, так і на макрорівні.

Основним джерелом фінансової складової загальної інформації для внутрішніх та зовнішніх щодо підприємства користувачів є система бухгалтерського обліку і публічної фінансової звітності. Проте існуюча

методологія бухгалтерського обліку (регламентована як міжнародними, так і національними системами стандартизації) не дає змоги повністю агрегувати та репрезентувати фактично наявні інформаційно-інтелектуальні ресурси підприємств постіндустріального типу. Як наслідок, оцінка вартості переважної більшості підприємств (особливо високотехнологічного сектору економіки) за даними їхньої публічної звітності є істотно заниженою порівняно з реальною ринковою вартістю. За сучасної практики оцінювання вартості економічних ресурсів і потенціалу провідних компаній виникають розриви між балансовими і ринковими оцінками, які у багатьох випадках є настільки великими, що часто спричиняють труднощі в прийнятті ефективних управлінських рішень (особливо, інвестиційних). Натомість, альтернативні обліку і фінансовій звітності інструменти інформаційно-аналітичного забезпечення та процесів оцінювання економічного потенціалу підприємства загалом та його інтелектуальної складової зокрема викликають чимало питань. З одного боку, методики цих інструментів зазвичай є недоступними для широкого загалу зовнішніх щодо підприємства стейкхолдерів, а з іншого – позбавлені обґрунтованих аргументів щодо об'єктивності отриманих результатів у процесах оцінювання. Враховуючи формалізований характер показників, системи обліку і звітності можуть вважатися адекватнішим інструментом оцінки й репрезентації економічного потенціалу підприємства. При цьому, безперечно, що суттєвого удосконалення потребує методологія обліку його інтелектуальної компоненти.

Проблеми теорії, методології й методики бухгалтерського обліку компонентів інтелектуального потенціалу підприємств неодноразово ставали предметом досліджень (зокрема, і дисертаційних) як іноземних, так і українських науковців. Серед досліджень іноземних вчених варто виділити праці Е. Брукінга, Л. Едвінсона, Б. Лева, М. Мелоуна, Т. Стюарта та інших. Серед українських науковців цю тематику досліджували Т.М. Банасько, В.М. Геєць, В.М. Диба, А.Г. Загородній, Г.Г. Кірейцев, С.Ф. Легенчук, Н.М. Малюга, Х.І. Скоп, А.А. Чухно, В.О. Шевчук, С.В. Шульга, І.Й. Яремко та інші [9, 13, 19, 53, 89, 105,

109, 243, 270, 286]. Значна частка пропозицій, сформульованих за результатами їхніх досліджень, є раціональними, тобто такими, що можуть бути використані для удосконалення безпосередньо методики обліку компонентів інтелектуального потенціалу підприємства (передусім, нематеріальних (інтелектуальних) активів). Проте проблеми, пов'язані із загальною адаптивністю бухгалтерського обліку й репрезентації у фінансовій звітності інтелектуального потенціалу підприємств залишаються невирішеними, потребуючи істотного удосконалення як теоретичних, так і методологічних підходів до їх вирішення.

Проблеми облікового відображення компонентів інтелектуального потенціалу зумовлені невідповідністю методології бухгалтерського обліку до сучасної практики ведення бізнесу, оскільки базові принципи обліку нематеріальних активів залишились практично незмінними понад століття (фактично з часу опублікування статичної балансової теорії). Притаманний цій теорії принцип об'єктивації передбачає визнання нематеріальними лише придбаних активів, тоді як створені власними силами підприємства інтелектуальні об'єкти не визнаються активами взагалі. Зміст цього принципу значним чином притаманний і сучасній методології бухгалтерського обліку, яка, з одного боку, створює істотні перешкоди для визнання інтелектуального потенціалу підприємства та його репрезентації у фінансовій звітності, проте, з іншого – оберігає цю звітність від формування в балансовому узагальненні поряд з реальними ще й фіктивних („токсичних”) активів, створюючи на їх основі уможливленний ефект „мімікрії капіталу”.

Основною причиною вартісних розбіжностей між ринковими й балансовими оцінками публічних компаній є недооцінка їх інтелектуального потенціалу. Значні обсяги таких розривів свідчать про надмірну „жорсткість” принципу об'єктивації як механізму захисту від фіктивних чи токсичних активів. Багато експертів і науковців вважають надзвичайно актуальним і необхідним пошук виходу з такого методологічного тупика шляхом розроблення й формулювання об'єктивних передумов (принципів, критеріїв

тощо) визнання активами підприємства створених власними силами інтелектуальних продуктів.

Пошук концептуальних передумов розвитку методології бухгалтерського обліку інтелектуального потенціалу повинен ґрунтуватись, насамперед, на визначенні його суті як об'єкта бухгалтерського обліку та проведенні класифікації. В наукових працях вчені використовують різні категорії для означення об'єктів інтелектуального потенціалу – нематеріальні активи, інтелектуальні активи, інтелектуальний ресурс, інтелектуальний капітал та багато інших. Неузгодженість категорійного апарату не лише призводить до плутанини, але й зумовлює додаткові методологічні проблеми. Зокрема, Легенчук С.Ф. виокремлює ряд „оман” та невирішених проблем з бухгалтерського обліку і контролю інтелектуального капіталу, серед яких наголошує на дискусійності щодо використання терміну „інтелектуальні активи” та помилковості віднесення інтелектуального капіталу до складу пасиву балансу [109, с. 504-506]. З іншого боку, нелогічним може видатися використання категорії капітал в назві бухгалтерських об'єктів, які належать до активу балансу, адже серед складових інтелектуального капіталу виділяють торгові марки, авторські й інші види прав інтелектуальної власності, патенти, програмне забезпечення та інші технологічні розробки, знання, ноу-хау, а також виокремлюють його компоненти – клієнтський, людський та організаційний капітали. Сукупність таких складових утворює інтелектуальну „кашу”, для якої важко (або й неможливо) підібрати єдину об'єктивну назву як бухгалтерському об'єкту. З бухгалтерської точки зору ці компоненти мають різну природу та економічну сутність. Тому все ж доцільно розрізняти інтелектуальні активи та інтелектуальний капітал як відмінні об'єкти бухгалтерського обліку.

Терміном „інтелектуальні активи” доцільно означати активи підприємства, які не мають матеріально-речової форми та є результатом (продуктом) інтелектуальної діяльності людини. До них можна віднести торгові марки, авторські права, ноу-хау, патенти, програмне забезпечення, технологічні

розробки тощо. Інтелектуальний капітал відображає джерела походження інтелектуальних активів, він є субстанцією не лише з характерними для капіталу властивостями відтворення, примноження чи редукції, а й змістом набуття продуктивної енергії (сили) без явно виражених витрат. Інтелектуальний, як і інші види капіталу підприємства, здатен приносити економічні вигоди не безпосередньо, а через сформовані ним інтелектуальні активи.

Таким чином, між інтелектуальним капіталом та інтелектуальними активами підприємства існує нерозривний зв'язок, оскільки останні є результатом продуктивної енергії першого. Але інтелектуальний капітал підприємства не єдине джерело походження його інтелектуальних активів. Інтелектуальні активи можуть бути придбані у інших суб'єктів господарювання (згідно із сучасними імперативними положеннями бухгалтерської методології такі об'єкти визначаються та відображаються в балансі як нематеріальні активи), тобто бути сформованими за рахунок інших видів капіталу – акціонерного, прибуткового, залученого.

З погляду репрезентації в балансі підприємства логічним є подання інформації про інтелектуальні активи в активі балансу, а про інтелектуальний капітал – відповідно в пасиві. Проте бухгалтерському визнанню інтелектуальних активів та інтелектуального капіталу перешкоджає низка узвичаєних методологічних положень, які хоча і мають корінний фундаментальний характер, але надзвичайно високий рівень актуальності суспільних запитів на вирішення загальної досліджуваної проблематики (насамперед, повноти репрезентації інтелектуального потенціалу у фінансовій звітності) дає вотум їхнього вирішення і поза межами існуючої імперативної методології чи за рахунок її модернізації.

Традиційний монетарний підхід до формування пасиву балансу підприємства як сукупності джерел фінансування його активів, на перший погляд, не дає змоги відобразити інтелектуальний капітал. Дійсно, створення інтелектуальних активів фінансується іншими видами капіталу через заробітну

плату, матеріальні та інші витрати. Проте реальна вартість інтелектуальних активів (з погляду їх корисності) суттєво відмінна від суми витрат на їхнє створення, що підтверджується появою гудвілу. Отже існує інша, додаткова до джерел фінансування, субстанція створення та формування вартості інтелектуальних активів – інтелектуальний капітал, що обґрунтовує доцільність і необхідність його репрезентації в пасиві балансу підприємства.

На відміну від інтелектуальних активів, інтелектуальний капітал не може бути придбаний або проданий чи переданий іншому суб'єктові господарювання. З іншими видами капіталу – акціонерним, прибутковим, залученим, – інтелектуальний капітал має як спільні риси, так і відмінності. До спільних рис зокрема належать вже згадані властивості відтворення, примноження чи редукції, а також наявність продуктивної енергії капіталу. Проте, він не може бути погашений, розподілений чи вилучений, оскільки є невіддільний від підприємства. І. Й. Яремко такий капітал називає „ідеальним” і стверджує, що він „справжній власний капітал підприємства, здатний існувати лише з самим підприємством, його не можна вилучити як, наприклад, частину статутного капіталу”, а з погляду традиційної бухгалтерії він є „абсолютним капіталом економічної одиниці” [286, с. 52-53].

В сучасному динамічному економічному середовищі розвиток підприємства без інновацій неможливий (що було доведено відомим вченим Йозефом Шумпетером ще на початку ХХ ст. [278]), а інновації безпосередньо пов'язані з інтелектуальними активами (як результат їхнього застосування чи впровадження). Зважаючи на те, що інтелектуальні активи можуть бути створені власними силами (як результат продуктивної енергії інтелектуального капіталу) або придбані, інновації можуть бути забезпечені інтелектуальним або іншими видами капіталу підприємства. За відсутності інтелектуального капіталу, інтелектуальні активи можуть бути лише придбаними, а отже інноваційний розвиток підприємства потребуватиме постійного витрачання акціонерного, прибуткового чи залученого капіталу. Таким чином, припустивши однакову ефективність продукування та використання

інтелектуальних активів, можна зробити висновок, що підприємство без інтелектуального капіталу знаходиться в значно гіршому економічному становищі, ніж підприємство, яке такий капітал має. Отже, інтелектуальний капітал є невід'ємним фактором ефективного функціонування підприємства, що ще раз актуалізує потребу його обліку та репрезентації у звітності для інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень з боку різних стейкхолдерів підприємства.

Методологія бухгалтерського обліку виділяє такі основні критерії визнання активів, які, очевидно, мають бути застосованими і при визнанні інтелектуальних активів:

- контроль з боку підприємства;
- очікування надходження економічних вигод від використання активів;
- можливість достовірної оцінки вартості активів.

Забезпечення контролю підприємства над інтелектуальними об'єктами як можливості вирішального впливу на них з метою отримання економічних вигод від їхнього використання визначається технічними та юридичними аспектами. Відсутність у інтелектуальних активів матеріально-речової форми створює можливості для їх безслідного розмноження та поширення серед інших суб'єктів господарювання. Проте, обсяг економічних вигод від використання інтелектуальних активів значним чином залежить від їхньої унікальності, яка втрачається при масовому безконтрольному поширенні таких активів. З іншого боку, особи, залучені до процесу створення інтелектуальних об'єктів, можуть претендувати на участь у праві власності на такі об'єкти, що також ускладнює контроль з боку підприємства над ними.

Інші два критерії визнання інтелектуальних активів тісно пов'язані між собою: зважаючи на невідповідність затратного підходу оцінювання інтелектуальних об'єктів (особливо створених власними силами) ринковим тенденціям, визначення їхньої вартості повинно базуватись на очікуваних економічних вигодах від використання таких об'єктів. Проте, динамічність розвитку економічного середовища та швидкі темпи морального старіння усіх

видів технологій (враховуючи й управлінські технології) роблять будь-які прогнози (особливо, довготермінові) надзвичайно суб'єктивними, що обумовлює глибоку методологічну проблему оцінювання інтелектуальних активів та створює вагому перешкоду для їхнього визнання в обліку та балансах підприємств.

Інтелектуальний потенціал сучасного підприємства є ключовим фактором не лише генерування його економічних вигод, але й стійкого функціонування в умовах економіки кризового характеру. Своєю чергою потенційні економічні вигоди повинні стати основою вартісного виміру інтелектуального потенціалу (і активів, і капіталу). Однак, виникає бухгалтерське методологічне питання: яка частина отриманих економічних вигод повинна визнаватись як отримання прибутку підприємства, а яка – відводитись на збереження та регенерацію інтелектуального потенціалу. Відповідь на питання про розмежування прибутковості та збереження інтелектуального потенціалу має ґрунтуватись на концепції збереження інтелектуального капіталу. Використовуючи загальнонауковий метод аналогії, зміст цієї концепції для інформаційно-інтелектуальної економіки можна сформулювати так: прибуток заробляється тільки за умов, що продуктивна енергія інтелектуального потенціалу (або ресурси чи кошти на його відтворення) на кінець періоду перевищує продуктивну енергію інтелектуального потенціалу на початок періоду без урахування будь-яких виплат власникам та внесків власників упродовж цього періоду. Таким чином, розвиток фундаментального базису облікової моделі з метою усунення існуючих її недоліків, на нашу думку, необхідно здійснювати в напрямі узгодження чи компромісу як мінімум трьох концепцій збереження капіталу – фінансового, фізичного та інтелектуального капіталу; вибір визначальної концепції істотним чином може залежати від профілю підприємства.

Концептуальний підхід обліково-звітної репрезентації соціально-екологічних факторів та результатів діяльності компаній

Модель суспільно-економічних відносин, яка сьогодні реально затребувана переважною більшістю суспільства, можна вважати людино-центричною. Це модель, що зорієнтована на благополучне і безпечне життя та діяльність кожної людини зокрема та людства в його різноманітних організаційних формах – соціуму, загалом. Деякі вчені й експерти називають таку модель суспільно-економічних відносин соціально-орієнтованою економікою. Однак розглядати безпеку життєдіяльності людини у контексті як сучасного, так і майбутніх поколінь без урахування тенденцій розвитку та взаємовпливів навколишнього середовища безглуздо. Тому концептуальні рамки соціально-орієнтованої економіки доповнюють екологічними критеріями, що призводить до формування моделі ESCOPE.

Зрештою, „екологічний додаток” до моделі суспільно-економічних відносин обумовлений реальними екологічними проблемами глобального масштабу – глобальне потепління, вичерпання ресурсів, забруднення навколишнього середовища та багатьма іншими, вирішення яких, з одного боку, неможливе без докорінної зміни методів економічного господарювання, а з іншого – потребує значних фінансових асигнувань. Відмова від вирішення цих проблем безперечно призведе до глобальної катастрофи чи апокаліпсису.

Концептуальний базис моделі ESCOPE, як вже було вказано вище, становлять концепції постіндустріального суспільства та сталого розвитку. Вагомий внесок у розвиток фундаментального базису концепції сталого розвитку зробили українські вчені, яких за їхніми науковими працями сьогодні відносять до національної школи фізичної економії. Це, передусім, Сергій Подолинський, Володимир Вернадський та Микола Руденко.

Фізична економія, на відміну від політичної, основним і єдиним джерелом багатства людства розглядає енергію, що надходить на Землю від Сонця. Основоположник української школи фізичної економії С.А. Подолинський стверджував, що саме енергія Сонця є субстанцією формування додаткової

вартості [212]. У своїй науковій роботі „Праця людини та її відношення до розподілу енергії” він показав, що „нагромадження енергії на земній поверхні можливе завдяки усвідомленій і корисній праці” [272, с. 226], однак зробив застереження про те, що „нічого не може бути створене працею” [212, с. 284]. При цьому, праця людини щодо розподілу енергії, на думку вченого, може бути як сприятливою, тобто спрямованою на нагромадження сонячної енергії, її акумулювання та зв'язування у різних формах, так і несприятливою, що призводить до витрачання та розсіювання енергії – ентропії. С.А. Подолинський вважав, що лише сприятлива по відношенню до енергії сонця праця, пов'язана з виконанням антиентропійних функцій – нагромадженням енергії та її захистом від розсіювання, може забезпечити індивідуальне та суспільне збагачення. Натомість „людська діяльність, пов'язана з використанням створеної природою енергії, вже нагромадженої на Землі у вигляді живої речовини, покладів енергоносіїв та інших корисних копалин, є протилежним явищем, цебто збідненням чи навіть пограбуванням нащадків, а з погляду вічності – самообкраданням людства, що майже впритул підвело його до омніциду”. Така людська діяльність „може бути економічно та екологічно виправданою тоді, коли поклади [корисних копалин] використовуються з метою нагромадження енергії на земній поверхні та запобігання її ентропії” [272].

Послідовником С.А. Подолинського в економічній сфері його наукових досліджень можна вважати М.Д. Руденка. У своїх працях „Енергія прогресу” та „Гносис і сучасність (Архітектура Всесвіту)” [235, 272] він розвиває вчення С.А. Подолинського про розподіл енергії та субстанцію додаткової вартості. Дослідження М.Д. Руденка базуються на поєднанні знань з економіки, філософії, космології, фізики та математики, що обумовило унікальний і відмінний від усталених на той час підхід економіко-філософської оцінки моделей суспільно-господарського розвитку. Основною рушійною силою такого розвитку, на думку вченого, є „енергія прогресу – абсолютна додаткова вартість, джерелом якої є космічне випромінювання, а її здобуття людьми можливе завдяки використанню фотосинтезу” [272]. Фізична економія

спонукає М.Д. Руденка до переосмислення сутності капіталу, і в результаті досліджень він подає таку його формалізовану модифікацію :

$$K = E - F, \quad (2.1)$$

де K – капітал;

E – енергія прогресу;

F – кількість ентропії [264].

Зважаючи на те, що енергія космосу може бути стимульована і зв'язана на Землі лише завдяки процесу фотосинтезу, М.Д. Руденко в питаннях суспільного та загально-цивілізаційного прогресу головну і визначальну роль відводить сільському господарству, а саме – землеробству. На основі запропонованої натурально-продуктової структури абсолютної додаткової вартості він виводить критерій суспільно-господарського прогресу: не менше 3/5 продукції аграрного сектору має залишатись у сільському господарстві для підтримки родючості земель та споживання селянами, а 2/5 – відводиться для промислового розвитку та державного управління. Таким чином, М. Д. Руденко трактує капітал „не з грошового обігу, а з космічної субстанції” [272].

В.О. Шевчук розвиває надбання української наукової школи фізичної економії в контексті формування нової обліково-звітної парадигми на їх основі [269, 270]. Він наголошує на необхідності еколого-економічної ідентифікації та інтерпретації активів як об'єктів бухгалтерському. При цьому, за основу, на думку В.О. Шевчука, варто брати підхід В.І. Вернадського до поділу природного середовища життєдіяльності людини, за яким він виділяв сфери живого, неживого і розумного – біо-, гео- та ноосферу [269, с. 67]. Ресурси у сфері живого В.О. Шевчук поділяє на дві групи – абсолютні блага та екстерналії. До абсолютних благ, наслідуючи вчення М.Д. Руденка, він відносить гумус, зерно, солому, худобу і гній. „З погляду задоволення людських потреб вони невідривні одне від одного: погіршення якості чи втрата будь-якого з благ унеможливили б людське існування” [269, с. 68]. Серед екстерналій вчений виділяє найважливіші умови, що необхідні для збереження „середовища, завдяки якому стає можливим фотосинтез як запорука

продукування й нарощування абсолютних благ... Це наявність сонячної енергії, атмосферного повітря, прісної води, біоценозів океану і суходолу, комах-запилювачів рослин” [269, с. 71]. На думку В.О. Шевчука, і абсолютні блага, і екстерналії належать до активів як об’єктів обліку, контролю та аналізу.

Незважаючи на філософсько-космологічний характер фізичної економії, її фундаментальні наукові положення можна розглядати як основу для розробки економічних концепцій, теорій та парадигм, що мають більш прикладне значення. Окрім облікових розробок В.О. Шевчука, підтвердженням цьому можуть бути результати наукових досліджень вчених з інших предметних сфер економіки. Наприклад, Л.С. Гринів на основі теоретичних положень фізичної економії розробила модель грошових відносин в національній економіці [41]. На наукових конференціях висловлюється думка щодо доцільності формування енергетичної теорії вартості.

Загалом, розвиток фізичної економії, на думку В.О. Шевчука, може бути одним із шляхів подолання новітньої кризи економічної думки, яку спровокували „домінування політичної економії над фізичною; відірваність одна від одної; відокремлений „розвиток”; навіть паритет” [269]. Адже існуюча економічна доктрина, базована на фундаменті політичної економії, не може вирішити сучасні проблеми і перепони сталого розвитку, чи лише поглибити екологічну кризу. Обмеженість ресурсів та вичерпання їхніх запасів лише стимулює ріст їхніх цін, а отже й інтенсивне розроблення родовищ. У той час суспільство може залишитись неспівідомим масштабів катастрофи, оскільки існуюча система інформаційного забезпечення (бухгалтерський облік і публічна звітність) методологічно не спроможні попередити про неї. Це зокрема підтверджується подальшим аналізом форматів нефінансової звітності – Звіту про дотримання принципів Глобального договору ООН, Звітності зі сталого розвитку GRI та інших.

Таким чином, нова обліково-звітна парадигма в контексті репрезентації соціально-екологічних факторів та результатів діяльності суб’єктів ринку, з огляду на вищенаведені аргументи, має будуватись з урахуванням наукових

положень фізичної економії – необхідності бухгалтерського обліку та репрезентації в публічній звітності активів, що представляють абсолютні блага й екстерналії. Важливим питанням також є вибір облікового вимірника для цих та інших соціально-екологічних активів. І хоча, на думку М.Д. Руденка, за відсутності в суспільному русі вимірювальних приладів для врахування витрат і прибутку енергії, таким вимірником мають стати гроші, однак вимірювати через систему грошових відносин, що сьогодні побудована на засадах політичної економії, об'єкти фізичної економії може виявитись безглуздо. На наш погляд, в репрезентації соціально-екологічних факторів і результатів діяльності суб'єктів господарювання доцільним є застосування натуральних вимірників.

Висновки до розділу 2

1. Практика складання й оприлюднення публічної фінансової звітності корпорацій показує, що регламентовані різними імперативами та застосовувані в різних державах принципи й базові положення щодо її формування істотно відрізняються один від одного, спричинюючи чимало проблем для учасників ринків капіталів та створюючи перешкоди інформаційної систематизації у процесах оцінювання їх діяльності в координатах глобалізації світової економіки. Аргументовано, що вирішення цих проблем має не тільки техніко-методологічну, але й фінансово-економічну та політичну складові.

За результатами дослідження встановлено, що відмінності у змістовому наповненні формату фінансової звітності зумовлені, насамперед, різними історично-сформованими обліково-звітними моделями. Концептуально-методологічний аналіз основних моделей бухгалтерського обліку (континентальної, англосаксонської, південноамериканської, ісламської) – засвідчив, що основою міжнародної гармонізації принципів і методик складання й оприлюднення фінансової звітності найбільш доцільно прийняти континентальну або англосаксонську облікові моделі, зміст яких найбільшою мірою відповідний критеріям зближення систем МСФЗ та U.S. GAAP.

Обґрунтовано, що міжнародна гармонізація систем бухгалтерського обліку та фінансової звітності має бути спрямована на досягнення подвійної мети – забезпечення зіставності публічної фінансової інформації (для оцінювання фінансово-майнового стану і ефективності функціонування компаній) та повернення довіри суспільства до звітності як базового інструменту інформаційного забезпечення. Доведено, що гармонізацію систем бухгалтерського обліку та фінансової звітності (узгодження форматів фінансової звітності та їх змістовного наповнення) необхідно здійснювати через уніфікацію форм фінансової звітності різних облікових систем, принципів та підходів до їхньої побудови, вироблення єдиних положень репрезентації активів і зобов'язань в обліку та звітності, формулювання єдиних методологічних принципів обліку капіталу суб'єктів господарювання. Запропонована концептуальна спрямованість гармонізації публічної корпоративної звітності базується на прийнятній для суспільства моделі суспільно-економічних відносин. При цьому принципи її складання ґрунтуються на концепціях, прийнятних і для обліку та звітності (концепції збереження капіталу, визнання прибутку, сталого розвитку та інших), що дає змогу сформулювати відповідні засади стандартизації бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Доведено, що на такій основі може бути розроблений зміст гармонізованого формату публічної корпоративної фінансової звітності.

2. Суспільний статус корпорацій обумовлює відповідне значення їх публічної фінансової звітності як інструмента інформаційного забезпечення заінтересованих сторін про їх фінансово-майновий стан і результати діяльності. Аналіз проведених досліджень за цим аспектом показує, що сучасне наповнення показників і формат публічної звітності корпорацій загалом характеризуються недоліками, які насамперед пов'язані з низьким рівнем повноти і об'єктивності наведеної інформації, обумовлюючи методологічну проблему невідповідності фінансової звітності інформаційним потребам її користувачів. На основі проведених узагальнень встановлено, що в основі цієї проблеми лежать об'єктивні реалії відставання теорії бухгалтерського обліку від економічного, технологічного та інформаційного розвитку суспільно-

економічного середовища. У ході дослідження обґрунтовано, що вирішення проблеми невідповідності фінансової звітності необхідно здійснювати крізь призму розроблення нової парадигми бухгалтерського обліку як інформаційної системи процесів управління й регулювання економічних явищ загалом, складової управлінського інструментарію. Встановлені проблемні аспекти дають підстави сформулювати додаткові критерії для такої парадигми, які забезпечать можливість розширення існуючих теоретико-методологічних обмежень бухгалтерського обліку щодо репрезентації нових об'єктів, притаманних постіндустріальній економіці.

3. Необхідність розроблення нової парадигми бухгалтерського обліку та фінансової звітності обґрунтована явно вираженими аномаліями та кризами існуючої парадигми. Серед цих аномалій виділено: актуалізацію запитів на розширення інформаційного поля публічної звітності; асиметрію інформації публічної фінансової звітності; відмінності між балансовою та ринковою вартістю компаній; необхідність обліково-звітної репрезентації інформаційно-інтелектуальних факторів; необхідність врахування впливу діяльності компаній на навколишнє середовище. Наведені аномалії спричинили кризи в бухгалтерському обліку, серед яких виокремлено розроблення альтернативних без чітко визначеної методики оцінно-аналітичних інструментів для репрезентації ефективності діяльності та економічного потенціалу компаній, введення до складу корпоративної чи управлінської звітності звіту про інтелектуальний капітал та звіту про управління вартістю, нефінансових компонентів у додатках до традиційної звітності, а також розвиток концепцій інтегрованої звітності тощо.

З огляду на встановлені аномалії та кризи запропоновано основні критерії, яким повинна відповідати нова парадигма бухгалтерського обліку та фінансової звітності: конкретизоване позиціонування суспільного значення бухгалтерського обліку та публічної фінансової звітності (інституційний контекст); повноцінна репрезентація системою бухгалтерського обліку та фінансової звітності інтелектуального потенціалу компанії; врахування соціально-екологічних та етичних аспектів функціонування компаній як важливих критеріїв загальної

ефективності їх діяльності; врахування у підходах до оцінювання об'єктів обліку фактора динамічності в розвитку економіки. Доведено, що врахування вказаних критеріїв дає змогу побудувати парадигму бухгалтерського обліку та фінансової звітності, теоретико-методологічні засади якої забезпечують об'єктивніше розкриття фінансово-майнового стану і результатів діяльності корпорацій в умовах постіндустріальної економіки.

4. Встановлено, що в системі показників фінансової звітності найважливішу роль відіграє бухгалтерський баланс, який забезпечує інформаційну базу й для регулювання економіки. Показники балансу також впливають на ділову активність на ринку, розподіл додаткової вартості. Концептуально-теоретичний базис побудови бухгалтерського балансу, сформульований у фундаментальних балансових теоріях (статичній, динамічній, органічній та економетричній), є основою для вироблення сучасного формату балансового узагальнення. Аналіз структури та наповнюваності статей сучасного балансового звіту показує, що концептуально він побудований на базі компромісу статичної та динамічної теорії, обумовлюючи певні проблеми методологічного характеру. До них, зокрема, віднесено: втрату структурованої цілісності в репрезентації фінансово-майнового стану компаній, методологічний дуалізм в оцінюванні майна і капіталу тощо. Обґрунтовано, що більш доцільний теоретичний базис вирішення існуючих проблем подає органічна балансова теорія, яка передбачає суттєво інший концептуальний підхід до обліково-звітного відображення діяльності компанії, розглядаючи її як клітину в організмі ринкового господарства. Аргументовано, що застосування цього підходу дає змогу враховувати в обліково-звітній системі вагомі фактори зовнішнього середовища корпорації, що також забезпечує її відповідність сучасній моделі сталого розвитку та змісту суспільно-економічних відносин.

5. Інтелектуальний потенціал є визначальним фактором генерування економічних вигод сучасних суб'єктів господарювання, що підтверджується результатами їх діяльності в глобальному суспільно-економічному середовищі.

Встановлено, що існуюча бухгалтерська методологія не дає змоги повноцінно відобразити інтелектуальний потенціал в обліку і звітності. Вирішення цієї методологічної проблеми запропоновано здійснити базуючись на сформульованій концепції збереження інтелектуального капіталу. Запропонована парадигма передбачає розвиток концептуальних засад облікового визнання основних компонент інтелектуального потенціалу підприємства шляхом розмежування інтелектуальних активів та інтелектуального капіталу. На практиці така організація бухгалтерського обліку корпорації дає змогу подолати обмеження щодо визнання цих інтелектуальних об'єктів, зумовлені принципом об'єктивації, та ввести у формат фінансової звітності створені власними силами нематеріальні об'єкти, що підвищить рівень її повноти, об'єктивності й прозорості. Більш конкретизований розвиток такої бухгалтерської методології, яка ґрунтується на запропонованих концептуальних засадах, потребує вироблення суттєво інших підходів у сфері оцінки вартісного виміру інтелектуальних об'єктів, що визначає перспективи міждисциплінарних наукових досліджень.

6. Обліково-звітна репрезентація соціально-екологічних аспектів функціонування компаній повинна відповідати вимогам суспільно-економічної моделі ECOPE, яка тісно корелює з концепцією сталого розвитку. У ході дослідження обґрунтовано, що у фундаментальний базис цієї моделі і виробленої концепції доцільно покласти наукове надбання української школи фізичної економії. Розглядаючи абсолютну додаткову вартість з позиції енергії прогресу, науково обґрунтовано доцільність введення у парадигму бухгалтерського обліку та фінансової звітності нових об'єктів – абсолютних благ та екстерналій, які забезпечують основу урахування суспільно-господарського розвитку та загальноцивілізаційного прогресу. Це дасть змогу підвищити рівень інформативності й прозорості публічної корпоративної звітності щодо відображення соціально-екологічних аспектів ефективності функціонування корпорацій.

7. Результати дослідження, що увійшли до розділу 2, опубліковані в працях [164, 175, 177, 180, 191, 192, 199, 203, 205, 208, 318].

РОЗДІЛ 3. ОБ'ЄКТИ ПУБЛІЧНОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ТА ПОВНОТА ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ

3.1. Прибутки як формалізований показник ефективності діяльності корпорації

Прибуток корпорацій, поряд з іншими вартісними критеріями, є одним з найважливіших показників ефективності їхнього функціонування. Цьому формалізованому показнику відведена пріоритетна роль серед індикаторів вираження фінансових інтересів багатьох суб'єктів ринкової економіки. Обсяг прибутку є релевантною інформацією, яка визначально впливає на прийняття важливих управлінських рішень контрагентами ринкових відносин щодо оцінки діяльності суб'єкта господарювання. Інтерес до прибутку в багатьох зацікавлених суб'єктів (власників, інвесторів тощо) визначає його одним з основних об'єктів бухгалтерського обліку, а необхідність доведення інформації про його величину до широкого загалу зумовлює одну з цілей складання та подання публічної фінансової звітності.

Незважаючи на теоретико-концептуальну і прикладну значимість показника про фінансові результати, недостатня відповідність методології бухгалтерського обліку, особливо для потреб оцінювання ефективності діяльності компаній та їхнього фінансово-майнового стану, призвела до нівелювання фінансовою звітністю своєї ролі як інструмента інформаційного забезпечення суб'єктів ринку. Цей загально визнаний факт зумовив потребу пошуку інших, альтернативних звітності, методик визначення результативності функціонування та економічного потенціалу підприємств. Застосування таких альтернативних методик, які не мають чіткої формалізації та публічної відкритості (доступності), спричиняє, як правило, суб'єктивні (переважно завищені) результати в оцінюванні як потенціалу, так і ефективності діяльності компаній. З одного боку, це, безперечно, хоча й необґрунтовано, але у певному часовому просторі стимулювало ріст ринків, а з іншого, на думку багатьох експертів, стало одним з головних чинників настання фінансово-економічної

кризи. Для подолання існуючих проблем об'єктивного розкриття інформації про діяльність суспільно-значимих компаній, в суспільстві визріла потреба повернення до формалізованих інструментів інформаційного забезпечення, які мають публічний характер. Корпоративна фінансова звітність, адекватна сучасним умовам ведення бізнесу, повинна набути якісно нового формату, зокрема щодо репрезентації стану та результатів діяльності компаній. Надання адаптивності фінансовій звітності, серед іншого, вимагає розвитку концептуальних основ бухгалтерської інтерпретації прибутку.

Прибуток є багатогранною (багатоаспектною) економічною категорією в бухгалтерській науці, а його зміст у різних облікових теоріях, концепціях чи парадигмах може трактуватись по-різному. Американські вчені Е.С. Хендріксен та М.Ф. Ван Бреда, досліджуючи категорію прибутку в бухгалтерському обліку, застосовують наукові підходи до характеристики бухгалтерського обліку як мови бізнесу – прагматичний, семантичний та синтаксичний [258, с. 205-215].

Прагматичний підхід дає змогу з'ясувати яким чином інформація про прибуток впливає на її користувачів. Цей підхід передбачає дослідження розуміння сутності прибутку різними групами користувачів інформації з урахуванням їхніх інформаційних потреб. До основних користувачів інформації про прибуток компанії належать: засновники, інвестори, акціонери, топ-менеджмент, працівники і держава. Зазначені користувачі інформації, зазвичай, мають прямий фінансовий інтерес, що полягає в розподілі прибутків. Поряд з ними є користувачі (кредитори, профспілкові, громадські та інші організації) з непрямим фінансовим інтересом, який проявляється у можливості забезпечення високого рівня фінансової стійкості та платоспроможності компанії, що гарантуватиме її подальшу життєдіяльність тощо.

Інвесторів і акціонерів цікавить, насамперед, розмір прибутку на вкладений ними капітал, зокрема показники чистого прибутку та прибутку на акцію. Для топ-менеджменту значний інтерес має інформація про чистий прибуток та розмір прибутку на акцію, оскільки вона характеризує інвестиційну привабливість компанії. Важливою також є інформація про

величину операційного прибутку як вимірника ефективності основної діяльності, яка забезпечує подальше існування та розвиток компанії. У працівників підприємства викликає інтерес величина прибутку, який скеровується на поповнення фонду оплати праці (преміювання чи інші заохочувальні виплати), пенсійного забезпечення тощо. Державу ж цікавить насамперед частина прибутку, що сплачується до бюджету у формі відповідного податку, хоча її інтерес до прибутковості функціонування компаній є набагато ширшим, обумовленим і багатьма іншими чинниками (успішна діяльність окремих компаній є запорукою соціально-економічного добробуту всього суспільства тощо).

На формування облікової інформації про прибуток впливають здебільшого запити користувачів, які мають прямий фінансовий інтерес у прибутку компаній. Проте перелік таких користувачів не є однозначним і у різних облікових концепціях прибутку може включати як лише власників (теорія власника), так і широке коло суб'єктів – інвесторів, кредиторів, державу (теорії господарської одиниці, підприємства).

Семантичний підхід дає змогу дослідити зміст прибутку як економічної категорії. З фінансово-економічної точки зору прибуток відображає додаткову вартість вкладеного безпосередньо у фінансово-господарську (насамперед, операційну) діяльність капіталу, а не інвестованого в підприємство капіталу загалом. Таким чином визначення його змісту необхідно здійснювати у контексті облікової інтерпретації категорії капіталу.

З позиції впливу складу і структури вкладеного капіталу компанії на сутність прибутку в бухгалтерському відображенні його формування та розподілу, науковці виділяють різні теоретичні концепції:

- теорію власника;
- теорію господарської одиниці;
- теорію залишкового капіталу;
- теорію підприємства;
- теорію фонду [258, с. 480-486].

Відповідно до теорії власника всі активи підприємства, за вирахуванням кредиторської заборгованості, вважаються власністю його засновника і відображають вартість вкладеного ним капіталу. Таким чином, будь-який приріст вкладеного капіталу (власності) ідентифікують як прибуток власника підприємства.

Згідно з теорією господарської одиниці діяльність компанії розглядається відособлено від її власників, а весь її капітал як вкладений. З точки зору підприємства немає значення ким вкладений капітал – акціонерами (власний капітал) чи кредиторами (залучений капітал), – усіх їх вважають інвесторами, проте з різними рівнями пріоритету пред'явлення прав на прибуток чи активи [258, с.226]. Чистий прибуток в теорії господарської одиниці ідентифікується як залишок приросту власного капіталу після вирахування плати залученого капіталу (відсотків за кредит) та податку на прибуток. Проте, відсотки за кредит ця теорія розглядає не як витрати, а як розподіл корпоративного прибутку [258, с. 482].

Теорія залишкового капіталу передбачає ілюстрацію взаємовідносин між різними учасниками капіталу акціонерного товариства. Вона спрямована на обґрунтування теоретичних концепцій формування інформації про фінансово-майновий стан та ефективність діяльності компанії для власників простих акцій. Тому основним релевантним показником прибутку в цій теорії є чистий прибуток після сплати відсотків за кредит, податку на прибуток та дивідендів за привілейованими акціями.

Відповідно до теорії підприємства кожна компанія є соціальною інституцією, діяльність якої полягає у задоволенні інтересів багатьох соціальних груп – акціонерів, кредиторів, працівників, клієнтів, органів державної влади, широкої громадськості тощо. Для трактування прибутку такої компанії, на думку Е.С. Хендріксена та М.Ф. Ван Бреди, найкраще підходить концепція доданої вартості, яка передбачає його ідентифікацію як сукупність платежів акціонерам (дивіденди), кредиторам (відсотки), працівникам (заробітна плата), державі (податки), а також нерозподіленого прибутку [258, с. 485].

За теорією фонду власники підприємства до уваги не беруться взагалі, а власний капітал розглядається як система певних юридично-фінансових обмежень на використання активів. Відповідно їй розподіл прибутку здійснюється за наперед визначеними критеріями з урахуванням встановлених ззовні (власниками, кредиторами чи державою) обмежень.

Таким чином, трактування сутності прибутку залежить як від характеристик суб'єкта, який його генерує (організаційно-правової форми компанії чи підприємства, масштабів їхньої діяльності тощо), так і від суб'єкта, який виявляє інтерес до прибутку (акціонери, кредитори, працівники, держава, громадськість тощо).

Формально той формат фінансової звітності, який передбачений як українськими, так і міжнародними стандартами, включає якщо не безпосередньо описані вище базові засади прибутку, то окремі їхні елементи, інтеграція яких дає змогу отримати необхідне значення фінансових результатів (як, наприклад, величина доданої вартості сукупним показником не наведена, проте подана інформація про витрати на оплату праці та соціальні заходи, податок на прибуток, сплачені відсотки і дивіденди). Але на практиці бухгалтерське визначення прибутку є доволі суб'єктивним. Відмінності між економічним і бухгалтерським прибутком дає змогу зрозуміти синтаксичний підхід в його дослідженні.

Синтаксичний підхід до вивчення прибутку в бухгалтерському обліку передбачає дослідження методики його визначення. Найпростіший спосіб формалізації прибутку відображає різницю зіставлення доходів і витрат компанії. Проте, економічна сутність прибутку є набагато складнішою: „термин „прибыль” в равной мере относится и к превышению чистых активов на конец отчетного периода над чистыми активами, которые находились в распоряжении предприятия в начале отчетного периода. ... прибыль по-прежнему остается одним из показателей, которые труднее всего определить объективно” [238, с. 235].

Методика обчислення прибутку базується на певних принципах, умовах, обмеженнях чи способах, які сформульовані в результаті певних

домовленостей між представниками професійної бухгалтерської спільноти, і як зазначають науковці, часто не мають відповідностей у реальному економічному житті [258, с. 205]. До таких принципів, зокрема, можна віднести принцип нарахування і відповідності, який є базовим для більшості міжнародних та національних регламентацій бухгалтерського обліку, чи принцип імпаритету (очікування можливих збитків), передбачений німецьким торговим кодексом [13, с. 61].

Загалом, бухгалтерський прибуток досить суб'єктивно відображає реальну ефективність функціонування компанії, і є предметом гострої критики з боку різних експертів і науковців. Натомість, економічний прибуток, на відміну від бухгалтерського, не залежить від різноманітних принципів чи правил (тим більше, від можливої їх зміни), що підвищує рівень його об'єктивності. Проте, визначити економічний прибуток від систематичної діяльності в короткотерміновій перспективі, і особливо за окремий звітний період, дуже важко, якщо можливо взагалі. Наведені проблемні аспекти, зрештою, і зумовили необхідність формулювання окремих принципів і правил оцінки прибутку в бухгалтерському обліку.

На визнання і методик визначення прибутку значним чином впливає вибір базової концепції капіталу, що лежить в основі побудови формату фінансової звітності та методології бухгалтерського обліку. Виділяють дві основні концепції збереження капіталу – фізичну і фінансову. Згідно з концепцією збереження фінансового капіталу, прибуток заробляється, тільки тоді, коли фінансова (грошова) сума чистих активів на кінець періоду перевищує фінансову (грошову) суму чистих активів на початок періоду після вирахування будь-яких виплат власникам або внесків власників протягом цього періоду. Відповідно ж до концепції збереження фізичного капіталу, прибуток визнається, якщо фізична виробнича потужність (або продуктивність) суб'єкта господарювання (ресурси чи кошти, необхідні для досягнення такої потужності) на кінець періоду перевищує фізичну виробничу потужність на

початок періоду після вилучення будь-яких виплат власникам та внесків власників протягом цього періоду [82].

Концепція збереження фінансового капіталу націлена на оцінювання поточного фінансового результату діяльності компанії, тоді як концепція збереження фізичного капіталу – на об'єктивне розкриття її фінансово-майнового стану. Неможливість одночасного застосування обох концепцій зумовила проблему методологічного дуалізму в оцінюванні активів.

Аналіз змісту теоретичних підходів дослідження економічної матерії сутності прибутку в бухгалтерському обліку засвідчує, що з позиції репрезентації ефективності функціонування та фінансового-майнового стану компанії у її звітності бухгалтерський прибуток виконує функцію регулятиву власного капіталу, відображаючи обсяг його примноження за результатами звітного періоду. Такої ж думки притримуються багато інших науковців з предметної сфери бухгалтерського обліку. Зокрема, І.Й. Яремко стверджує, що „прибуток, так само як збиток, не утворює самостійних цінностей, а взаємопов'язаний приріст (убуток) майна і капіталу”. Більше того, прибуток, який подають в балансовому узагальненні, він пропонує означати „прибутковим капіталом”, який „точніше відбиває результати функціонування економічної одиниці в постіндустріальній економіці і глобальному переплетенні капіталів” [286, с. 67-68]. Зрештою, у фундаментальній для бухгалтерів науковій праці „Трактаті про рахунки і записи” Лука Пачолі для рахунку прибутків визначає саме регулятивну функцію [152].

Різновекторність інтересів суб'єктів ринкової економіки до результатів функціонування компаній зумовлює різноплановість їхніх інформаційних запитів, які важко задовільнити єдиним інформаційним інструментом – публічною фінансовою звітністю. Як наслідок, сучасний формат фінансової звітності сформований на компромісних засадах, проте повністю задовільнити інформаційні запити не може щодо жодної (конкретної) групи її користувачів.

Концептуальна основа фінансової звітності основними її користувачами визначає нинішніх та потенційних інвесторів, позикодавців та інших

кредиторів, рішення яких про придбання, продаж або утримування інструментів власного капіталу та боргових інструментів, чи надання позик залежить від прибутку, який вони очікують отримати від інвестиції у ці інструменти [82]. Закладені в Концептуальній основі припущення про те, що прогнозування інвесторами прибутку базується насамперед на їхній оцінці чистих майбутніх грошових надходжень (при цьому варто відзначити, що в умовах невизначеності сучасної економіки прогнозувати майбутні грошові потоки вкрай складно), створює передумови для застосування фінансової концепції капіталу при складанні фінансової звітності.

Зосередження концептуальної основи фінансової звітності на інформаційних запитах інвесторів і кредиторів зумовило зміщення облікових моделей в сторону мікроекономічних пріоритетів на шкоду стабільності, що вимагає переосмислення якісних аспектів методології бухгалтерського обліку.

Сучасні регламентації фінансової звітності, зокрема GAAP, зазнали чималої критики через надмірну зорієнтованість на прибутки. На думку експертів, суб'єкти ринку при оцінюванні фінансового результату все більше орієнтуються на готівкові (грошові) надходження, а не на прибутки [56, с. 57]. Крім того, враховуючи фокусування ринку на показниках чистого прибутку та прибутку на акцію, стандарти GAAP (як зрештою і інші міжнародні регламентації) сприяють „грі в доходи” через можливість вирівнювання прибутків між звітними періодами.

Вирівнювання інформації у фінансовій звітності потрібне для створення потенційним інвесторам привабливої „картини” фінансово-майнового стану, на основі якої робитимуться прогнози про стабільні дивіденди, що в результаті має призвести до збільшення курсу акцій. Проте, саме таке вирівнювання інформації бухгалтерськими методами для забезпечення рівномірної тенденції показників прибутковості, на нашу думку, було однією з причин відсунення ринковими механізмами фінансової звітності на другий план серед інструментів інформаційного забезпечення прийняття інвестиційних рішень.

Таким чином, репрезентація ефективності функціонування підприємств сучасної економіки з використанням традиційного індикатора прибутку є мало релевантною. Спостерігаючи начебто суперечливі тенденції зростання капіталізації на фондових ринках збиткових компаній, особливо, високотехнологічних (наприклад, компанії „Tesla Motors Inc.” (додаток Г.14)), мимоволі можна зробити висновок про другорядність індикатора прибутку в оцінюванні результатів діяльності суб’єктів господарювання. Зниження ролі прибутку обумовлене багатьма причинами. Зокрема, оцінювання інвестиційної привабливості в сучасних економічних умовах базується більшою мірою на очікуваннях майбутніх економічних вигод, ніж на фінансових результатах поточного і минулих звітних періодів (чим, до речі, можна пояснити зростання вартості збиткових підприємств). Крім того, методика обчислення офіційного прибутку (наведеного у публічній звітності) значним чином залежить від бухгалтерських принципів, умовностей і регламентацій, ускладнення яких все більше „віддаляє” бухгалтерський прибуток від економічного.

Гучні скандали довкола банкрутств компанії „Enron” та інших сіспільно важливих глобальних компаній, головно зумовлених бухгалтерськими приписками та маніпуляціями методиками визнання й оцінювання доходів і витрат (а отже й фінансових результатів), засвідчують, що применшення ролі прибутку в оцінюванні результатів діяльності і ринкової позиції підприємств є упередженим. Прибуток, обчислений в системі бухгалтерського обліку, все ж необхідно розглядати одним з визначальних критеріїв ефективності функціонування компаній. Проте, вся багатогранність цієї економічної категорії, очевидно, не може „поміститися” в одному звіті – Звіті про прибутки і збитки. Як наслідок, цей звіт постійно зазнає удосконалень, які часто передбачають розширення його формату, зокрема, через поєднання різних підходів до репрезентації формування прибутку – функціонального й економічного тощо (зокрема, в українській бухгалтерській практиці функціональний підхід реалізований у розділі 1 Звіту про фінансові результати, де доходи і витрати подають за видами діяльності, а економічний – у третьому

розділі цього звіту через репрезентацію елементів операційних витрат [134]). Остання зміна формату Звіту про прибутки і збитки пов'язана із введенням до його складу інформації про сукупний дохід.

Категорія сукупного доходу в українську бухгалтерську науку та практику введена порівняно недавно. Її поява зумовлена прийняттям у 2013 р. Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 „Загальні вимоги до фінансової звітності”, який передбачив розширення Звіту про фінансові результати додатковим розділом „Сукупний дохід”. В міжнародній бухгалтерській практиці необхідність звітування про сукупний дохід підприємств виникла у 2009 р. відповідно до прийнятих 06.09.2007 р. змін до МСБО 1 „Подання фінансової звітності”. В американську бухгалтерську практику звітування про сукупний дохід запроваджено ще у 1997 р. згідно зі стандартом SFAC 130 [139, с. 306]. Цим стандартом американська рада FASB ввела у фінансову звітність поняття глобального прибутку, котрий „як вимірник фінансового результату визначається як величина змін у власному капіталі підприємства за певний період, зумовленими трансакціями, подіями і ситуаціями – іншими, ніж за рахунок джерел, що належать власникам підприємства” [286, с. 68]. У Великій Британії згідно з вимогами стандарту FRS 3 „Reporting Financial Performance” в червні 1993 р. був запроваджений Звіт про визнання прибутків і збитків [114, с. 158], який фактично є відповідним аналогом Звіту про сукупний дохід.

Дебати про введення у міжнародну бухгалтерську практику категорії сукупного доходу та необхідності відповідного звітування засвідчили неоднозначне ставлення до нього бухгалтерської спільноти [286, 297, 299, 313]. Не применшуючи доцільності цього звіту, необхідно вказати і на певні проблемні питання щодо його можливого використання. Зокрема, деякі експерти вважають, що сукупний дохід зумовлює плутанину у виборі критеріїв ефективності діяльності підприємства: „відображаючи сукупний дохід у безпосередній близькості до чистого прибутку та показника прибутку на акцію, користувачам може бути незрозуміло на основі якого показника розраховувати

прибуток на акцію – чистого прибутку чи сукупного доходу” [139, с. 307]. Таким чином, нерозуміння чи недостатнє розуміння призначення цього звіту, як бухгалтерами, так і користувачами, може виявитись проблемою в забезпеченні якості його інформаційного наповнення й аналізу.

В дослідженнях українських науковців тема впровадження категорії сукупного доходу підприємства та звітування про нього поки залишається недостатньо розробленою і проаналізованою. Зокрема, в працях [11, 30, 50, 115, 226] лише констатується зміна формату Звіту про фінансові результати та введення до його складу звіту про сукупний дохід, без належного аналізу його змісту і призначення.

МСБО 1 „Подання фінансової звітності” визначає загальний сукупний дохід (Total Comprehensive income)² як зміну у власному капіталі упродовж періоду внаслідок операцій та інших подій, окрім тих змін, що виникли внаслідок операцій з власниками, які діють згідно з їх повноваженнями власників. Цей стандарт передбачає, що загальний сукупний дохід включає всі компоненти „прибутку або збитку” та „іншого сукупного доходу” [122]. Якщо прибутки і збитки є традиційними об’єктами бухгалтерського обліку і фінансової звітності, то інший сукупний дохід є відносно новим об’єктом звітного відображення, а отже потребує детального осмислення.

Інший сукупний прибуток містить статті доходів або витрат (включаючи коригування перекласифікації), які не визнані у прибутку або збитку, як вимагають або дозволяють інші Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ). Одним з найпростіших методів дослідження змісту будь-якого об’єкта чи явища є аналіз, тобто розчленування його на складові елементи. МСБО 1 визначає такі компоненти іншого сукупного доходу:

² Незрозумілою є позиція Міністерства фінансів України щодо терміну „Сукупний дохід”: в офіційному перекладі МСБО 1 „Подання фінансової звітності” терміну „Comprehensive income” відповідає „Сукупний прибуток”, тоді як в назві відповідного звіту згідно з НПСБО 1 „Загальні вимоги до фінансової звітності” використовується „Сукупний дохід”. Дослідження особливостей застосування термінів дохід і прибуток (income, profit) згідно з американським підходом і МСФЗ наведено у праці [139, с. 302-303]. Тому в цій статті розмежування перекладів термінології доходів і прибутків не розглядається, а використано категорію, що відповідає офіційній назві відповідного фінансового звіту згідно з НПСБО 1 „Загальні вимоги до фінансової звітності”.

- зміни у надлишку переоцінки відповідно до МСБО 16 „Основні засоби” та МСБО 38 „Нематеріальні активи”;
- актуарні прибутки та збитки за програмами з визначеними виплатами, визнаними відповідно до МСБО 19 „Виплати працівникам”;
- прибутки та збитки, що виникають внаслідок переведення фінансової звітності закордонної господарської одиниці згідно з МСБО 21 „Вплив змін валютних курсів”;
- прибутки та збитки від інвестицій в інструменти власного капіталу, оцінені за справедливою вартістю з відображенням результату переоцінки в іншому сукупному доході відповідно до МСФЗ 9 „Фінансові інструменти”;
- ефективна частка прибутків та збитків за інструментами хеджування при хеджуванні потоків грошових коштів згідно з МСБО 39 „Фінансові інструменти: визнання та оцінка”;
- зумовлена змінами кредитного ризику величина зміни справедливої вартості зобов’язань, класифікованих як такі, що оцінюються за справедливою вартістю з відображенням результату переоцінки у прибутку або збитку відповідно до МСФЗ 9 [122].

Крім наведених компонентів до сукупного доходу також необхідно включати коригування перекласифікації – суми, перекласифіковані у прибуток або збиток у поточному періоді, які були визнані в іншому сукупному прибутку у поточному чи попередньому періодах. Таке представлення сукупного доходу не сприяє розумінню його сутності як агрегованого економічного показника ефективності діяльності підприємства. На нашу думку, його можна зрозуміти лише з використанням теоретично-методологічних підходів дослідження формування та репрезентації у звітності прибутку підприємства.

Сучасний формат публічної фінансової звітності побудований на компромісі різних теоретичних концепцій. Зважаючи на те, що прибуток відображає примноження власного капіталу підприємства, його формування і репрезентацію у звітності необхідно досліджувати з урахуванням впливу на формат звітності як концепцій прибутку, так і концепцій збереження капіталу.

Побудова формату балансу на двох концепціях збереження капіталу – фінансовій і фізичній, – передбачає одночасне використання двох видів оцінок активів і зобов'язань – історичної та справедливої (прирівняної до неї видів) вартості. Оцінювання активів за історичною вартістю відповідає фінансовій концепції збереження капіталу і спрямоване на забезпечення об'єктивного визначення величини прибутку підприємства, тоді як справедлива вартість активів обумовлена положеннями фізичної концепції збереження капіталу і призначена для об'єктивної репрезентації вартості майна в балансі підприємства. Об'єктивне визначення і репрезентація у звітності одночасно і величини прибутку, і вартості майна суб'єкта господарювання неможливі, що спричинює проблему методологічного дуалізму в оцінюванні вартості його активів і результатів діяльності.

В обліку операційної діяльності перевага, як правило, надається історичній собівартості, адже саме за такою вартістю списують використані у процесах операційної діяльності ресурси – матеріали, працю тощо. Таким чином, результати операційної діяльності фактично повністю репрезентовані обсягом прибутку, отриманого суто в таких процесах. Тоді як в обліку інвестиційної та фінансової діяльності імперативна бухгалтерська методологія часто вимагає застосування справедливої вартості, що призводить до виконання бухгалтерських процедур переоцінювання основних засобів, фінансових активів і зобов'язань тощо. Проте, результати такого переоцінювання не визнаються доходами чи витратами, а отже вони не впливають на обсяг фінансових результатів діяльності підприємства, а безпосередньо змінюють величину відповідних складових власного капіталу – додаткового чи резервів. Ці зміни складових власного капіталу у фінансовій звітності репрезентують наведені вище компоненти іншого сукупного доходу. Таким чином, загальний сукупний дохід, який охоплює прибутки (збитки) та інший сукупний дохід, фактично відображає обсяг примноження вкладеного капіталу підприємства, що відповідає економічній природі його прибутку. В традиційній бухгалтерській методології ще від часів Луки Пачолі прибуток відображає примноження за результатами

звітнього періоду вкладеного капіталу та розглядається як його (капіталу) регулятив [315]. Наведені аргументи дають змогу зробити висновок, що категорія сукупного доходу уможлиблює частково, лише у визнанні результатів діяльності підприємства, вирішити вказану вище бухгалтерську проблему методологічного дуалізму оцінювання його активів і результатів діяльності.

Для з'ясування напрямів використання показника сукупного доходу доцільно звернутись до концепцій прибутку, при цьому варто врахувати прагматичний і семантичний підходи до його пізнання [110, 250]. З точки зору прагматичного підходу переважну більшість стейкхолдерів підприємства з прямими фінансовими інтересами цікавить інформація про ту частину прибутку, яка підлягає розподілу у формі дивідендів, премій, заохочувальних виплат тощо. Із загального обсягу сукупного доходу підприємства лише величина чистого прибутку може бути розподілена, тому саме цей показник передовсім може задовольнити інформаційні запити таких користувачів. Проте, стейкхолдерів з прямим фінансовим інтересом цікавить не лише обсяг прибутку до розподілу, але й потенціал стійкості майбутньої діяльності суб'єкта господарювання (особливо при домінуванні на теперішній час вартісно-орієнтованої концепції менеджменту). За таких умов зростає важливість інших компонентів сукупного доходу, які більшою мірою ніж чистий прибуток визначають потенціал подальшого розвитку підприємства.

З точки зору семантичного підходу сукупний дохід необхідно розглядати крізь призму теоретичних концепцій вкладеного капіталу – теорій власника, господарської одиниці, залишкового капіталу тощо. Відповідно до теорії власника будь-яке збільшення власного капіталу підприємства розглядається як прибуток його засновника, отже таким прибутком є загальний сукупний дохід за період.

Згідно з теорією господарської одиниці весь капітал підприємства вважають залученим. При цьому, якщо будь-яку плату за користування капіталом (як дивіденди, так і відсотки за кредит) визнають не як витрати, а як розподіл корпоративного прибутку, то при аналізі ефективності діяльності підприємства із

розрахунку сукупного доходу необхідно виключати фінансові витрати та результати переоцінювання фінансових зобов'язань.

За теорією залишкового капіталу основним релевантним показником прибутку є чистий прибуток після сплати відсотків за кредит, податку на прибуток та дивідендів за привілейованими акціями. Таким чином, саме ця складова сукупного доходу і є основним індикатором, що репрезентує ефективність функціонування підприємства.

Загалом можна узагальнити, що особливості інтерпретації сукупного доходу залежать як від самого підприємства, складу і структури його власного капіталу, так і від стейкхолдера, характеру інтересу, який він проявляє до підприємства тощо. Репрезентація сукупного доходу підприємства в його публічній фінансовій звітності може здійснюватись декількома способами. МСБО 1 передбачає два підходи до відображення сукупного доходу і його компонентів у звітності:

1) в єдиному звіті про прибутки та збитки, який містить усі статті доходів і витрат;

2) в двох звітах, при цьому в одному необхідно відображати компоненти прибутку або збитку (окремий звіт про прибутки та збитки), а в другому, починаючи з прибутку або збитку, – компоненти іншого сукупного доходу (звіт про сукупні доходи) [122].

В українській бухгалтерській практиці імперативами визначено подання єдиного Звіту про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід), у якому інформація про формування чистого прибутку (збитку) та компоненти іншого сукупного доходу наведена у різних розділах – відповідно „І. Фінансові результати” та „ІІ. Сукупний дохід”. В британській бухгалтерській практиці, наприклад, застосовується підхід, згідно з яким інформація про прибутки (збитки) і про сукупний дохід розкривається в окремих звітах – Звіті про прибутки і збитки та Звіті про загальні визнані прибутки і збитки. З погляду інформативності вибір з-поміж двох передбачених МСБО 1 підходів репрезентації сукупного доходу, на нашу думку, не релевантний. Аналіз цих підходів не дає змоги виявити суттєві

принципові переваги будь-якого з них порівняно з іншим. Набагато важливішим є змістове наповнення звіту про сукупний дохід, який згідно з вимогами МСБО 1 має розкривати окремими статтями:

- дохід;
- прибутки та збитки, що виникають внаслідок припинення визнання фінансових активів, оцінених за амортизованою собівартістю;
- фінансові витрати;
- частку прибутку або збитку асоційованих та спільних підприємств, що обліковуються за методом участі в капіталі;
- будь-який прибуток або збиток, що виникає внаслідок різниці між попередньою балансовою вартістю та його справедливою вартістю на дату перекласифікації, якщо фінансовий актив перекласифікований так, що він оцінюється за справедливою вартістю;
- податкові витрати;
- підсумок прибутку (збитку) від припинених видів діяльності після сплати податків та прибутку (збитку) після сплати податків, визнаного після оцінки до справедливої вартості за вирахуванням витрат на продаж або після вибуття активів чи вибуття ліквідаційної групи (груп), що становить припинену діяльність;
- прибуток або збиток;
- кожний компонент іншого сукупного прибутку, класифікований за своїм характером;
- частку іншого сукупного прибутку асоційованих та спільних підприємств, що обліковуються за методом участі в капіталі;
- загальний сукупний прибуток.

Крім того, у звіті про сукупний дохід необхідно окремо наводити інформацію про прибутки (збитки) та сукупний дохід, що відносяться до неконтрольованих часток та власників материнської компанії [122].

3.2. Валюта балансу і величина власного капіталу: капіталізація як критерій ефективності функціонування корпорації

Аналіз основних причин фінансово-економічної кризи та подальшої нестабільності глобального економічного середовища засвідчує наявність серед них методологічних проблем оцінювання ефективності функціонування суб'єктів господарювання. Значна перекапіталізація ринків інвестицій та капіталів у передкризовий період (додаток В) була зумовлена, на думку багатьох експертів, недостатньою об'єктивністю використовуваних оцінних інструментів. Ринкова та інвестиційна вартості підприємств, передусім корпоративного типу, визначені за показниками й індикаторами альтернативних до фінансової звітності неформалізованих методик, виявились істотно завищеними. При цьому факт завищення вартостей переважної більшості компаній, акції яких котирувались на фондових біржах, набув виразного прояву лише в умовах кризи, оскільки в докризовий період перекапіталізація навпаки ще більше „підігрівала” ринок та спричинила накопичення фіктивного (переоціненого) капіталу у суспільно-важливих компаній – пенсійних фондах, страхових компаніях тощо. На теперішній час значна кількість науковців дотримуються позиції щодо потреби формалізації показників вартісної характеристики економічних ресурсів суб'єкта ринкової економіки з відображенням їх в офіційній публічній фінансовій звітності. Такий напрям дослідження (ринково-орієнтована концепція звітності) є актуальним як із суто теоретичного погляду (приведення звітності в адекватність економічним умовам), так і практичних потреб.

Неможливість своєчасного виявлення „спекулятивних мотивів” завищення вартості підприємств зумовлена з одного боку тим, що для кожного підприємства вона розраховувалась за окремою методикою, яка включає спеціальний набір агрегованих нею показників, відомих, як правило, лише менеджменту підприємств та особам, які проводили оцінювання. З іншого боку такі оцінки не піддаються незалежному зовнішньому контролю – аудиту, оскільки він переважно ґрунтується на законодавчо стандартизованих показниках: „сьогодні зайшли так далеко, що будь-який дослідник або фірма може на свій розсуд „чаклувати”

вартісну оцінку і обґрунтовувати рівень майбутньої капіталізаційної ефективності потенціалу будь-якого підприємства тільки за їм відомим способом, названим моделлю або системою вимірювання. Складові компоненти, синергетична основа інтегрального показника, як правило, приховані в „утаємненій методиці” як комерційна таємниця консалтингових фірм; деякі із додатково-новітніх пропозицій просто вражають своєю шедевральністю” [292, с. 11]. Зазначені аргументи свідчать про те, що інструменти оцінювання вартості компаній повинні бути чітко формалізовані, а їхні результати – зіставними та підтвердженими аудитом. На переконання багатьох експертів таким базисом є лише стандартизована фінансова звітність підприємств, зокрема бухгалтерський баланс.

Характеристика вартості капіталу підприємства за показниками його балансу не є однозначною. Насамперед виникає запитання який саме вид капіталу повинен бути об’єктом оцінювання: власний чи сукупний: „Як в умовах корпоратизації, так і в умовах одноосібного власника сформований капітал завжди залучений від власників корпоративних прав (одноосібного власника) та від інших осіб у вигляді зобов’язань. Відмінність цих видів капіталу становлять умови залучення” [99, с. 149]. Залежно від оцінюваного об’єкта можливе використання різних показників, що характеризують вартість капіталу – балансових, зокрема валюта балансу, сума чистих активів (власного капіталу)³, чи небалансових, наприклад економічна додана вартість (*EVA*), прибуток до сплати процентів, податків і дивідендів (*EBITDA*) тощо.

Дослідження українських та іноземних науковців [4, 54, 69, 85, 86, 97, 99, 110] показують, що бухгалтерський баланс за сучасного формату не репрезентує об’єктивну вартість капіталу підприємства через недосконалість концептуальних основ бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Еволюція економічних відносин зумовила розроблення і використання різних інструментаріїв оцінювання потенціалу (синергетичний ефект структури активів і компонентів капіталу) функціонування суб’єктів господарювання.

³ Використання показника чистих активів для оцінювання вартості капіталу вітчизняних підприємств є доволі дискусійним, оскільки за даними балансів багатьох українських підприємств цей показник має від’ємне значення.

Конкретні методики визначення фінансово-економічної позиції, які використовувались на різних етапах розвитку економічних відносин, визначалися, насамперед, інформаційними потребами суб'єктів господарювання залежно від типу економічної системи і рівня її розвитку.

Розвиток фондових ринків і збільшення обсягів обороту цінних паперів на них зумовили значне накопичення та рух фіктивних капіталів. В умовах широкомасштабної торгівлі цінними паперами та корпоративними правами набула актуальності потреба оцінювання їхньої вартості, яка повинна характеризувати не лише фінансово-майновий стан, але й економічний потенціал подальшого функціонування їхніх емітентів. Така багатоаспектність вимог до необхідного інструментарію оцінювання значно ускладнювала (ускладнює й досьогодні) розроблення методологічних підходів до його побудови. Найоптимальнішим з переліку показників та індикаторів, які узагальнено характеризують фінансово-майнову позицію суб'єкта господарювання, більшість вчених і експертів вважають вартість його власного капіталу.

Поняття вартості капіталу підприємства є доволі складним; на теперішній час розроблено чимало методик для забезпечення процесів її оцінювання. Більшість наявних методик спрямовані на визначення лише ринкової вартості акцій підприємства (ринкової капіталізації). Проте, з настанням фінансово-економічної кризи багато науковців, експертів і представників бізнесу та різних міжнародних і міжурядових організацій (Організації об'єднаних націй, Світового банку, Міжнародного валютного фонду та інших) дедалі частіше заявляють про потребу зміни світової фінансової інфраструктури [36, 42, 239, 253, 276, 278-282]. Дедалі більше дискутується, що в питаннях оцінювання вартості бізнесу необхідно зміщувати акценти із суто ринкової капіталізації: „...події світової фінансової кризи показали, що в умовах нестабільності ринкова капіталізація акцій компаній значно коливалася, падаючи за день та знову зростаючи на 10-15 %. Це не означало, що справи компаній так стрімко змінювалися. Зазначені тенденції відображали попит і пропозиції на фінансовому ринку на цінні папери підприємства як додаткового інструменту для спекуляцій. У такій ситуації

унеможлиблюється використання вартісної моделі управління, цільовою функцією якої є ринкова капіталізація” [259, с. 153]. Більше того, переоцінена вартість фіктивного капіталу може спровокувати нову, ще глибшу фазу кризи: „на думку керівника Templeton Asset Management Марка Мобіуса нова хвиля світової фінансової кризи вже „не за горами” ... сумарна вартість деривативів переважає обсяг світового ВВП, підвищуючи волатильність і створюючи передумови для нової кризи на фондових ринках” [280].

Безперечно, розроблення нових методик оцінювання капіталу підприємств повинно здійснюватись з урахуванням переходу суспільства від економіки індустріального типу до інформаційно-інтелектуальної економіки (економіки знань), якій притаманні зовсім інші чинники економічного зростання. При цьому до уваги насамперед потрібно взяти, що „...постіндустріальне суспільство характеризується домінуванням знань, які є головним продуктивним ресурсом компаній ... зі зміною джерел формування конкурентних переваг змінюються і пріоритети в формуванні капіталу компанії, відбувається перерозподіл ролей фінансового, промислового та інтелектуального капіталів” [259, с. 151].

Зважаючи на динамічність розвитку глобального конкурентного економічного середовища, вартість капіталу окремого підприємства повинна бути вимірником його економічного потенціалу (майбутньої вартості власного капіталу, його спроможності приносити дохід [292, с. 39]) та економічної ефективності. Узвичаєний формат і зміст балансу неспроможний об’єктивно репрезентувати інформаційний базис для оцінки потенціалу підприємств, що зумовлено недосконалістю методології бухгалтерського обліку: „...на підставі балансу, за певної інтерпретації його показників, можна виділити три елементи економічного потенціалу: майновий стан, фінансовий стан з позиції короткострокової перспективи і, в принципі, з певним ступенем оцінений фінансовий стан з позиції довгострокової перспективи. Разом з тим, потрібно все ж відзначити основний недолік балансового узагальнення потенціалу підприємства – ринкових складових вартості капіталу він не відображає” [292, с. 53].

Ринковий потенціал підприємства безперечно повинен враховувати інтелектуальну складову його капіталу, в структуру якого входять:

- людський капітал, який характеризують освіта працівників, їхні професійні знання, навички, досвід та інші професійні характеристики;
- організаційний (структурний) капітал, який враховує ефективність концепції управління, організаційну та фінансову структури, управлінські процеси та інформаційні системи тощо;
- клієнтський капітал, який характеризує лояльність споживачів, взаємини з ними, портфель замовлень тощо;
- інноваційний капітал, що враховує науково-дослідницькі та дослідницько-конструкторські роботи, проекти, розробки, ноу-хау та інше.

Визначення потенціалу підприємства на підставі балансу сучасного формату дає, як правило, занижені його оцінки. Це зумовлене тим, що в структуру потенціалу необхідно вводити значний перелік його окремих характеристик, які не мають прямої грошової вартості (наприклад, досвід чи професійна компетентність працівників), а стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності не передбачають конкретних методик їхнього оцінювання. Це, безумовно, спричиняє втрату актуальності фінансової звітності як джерела інформаційного забезпечення для власників підприємств, акціонерів та потенційних інвесторів, особливо на організованих ринках капіталів. Як наслідок, суб'єкти ринку нерідко застосовують альтернативні методики оцінювання потенціалу, результати яких також не можна назвати об'єктивними; часто вони є істотно завищеними. Переоцінка потенціалу призводить до підвищення фіктивної капіталізації, що в остаточному результаті зумовлює сек'юритизацію підприємницьких ризиків на суспільство.

Тенденцію переоцінки потенціалу компаній можна добре простежити на угодах продажу українських банків іноземним інвесторам в докризовий період, за результатами яких коефіцієнт співвідношення вартості продажу акцій до вартості їхньої частки у власному капіталі за даними балансів коливався в межах від 3 до 7. За понад вісім років після укладення зазначених угод

об'єктивно можна стверджувати – потенціал жодного з таких банків не був виправданим (особливо з урахуванням їхньої теперішньої поточної діяльності). Сьогоднішній аналіз тогочасних подій дає змогу ідентифікувати конкретні елементи потенціалу, які були переоцінені. Зокрема це стосується організаційного та клієнтського капіталу: попередні власники банків намагались за будь-яку ціну максимально розширити мережу відділень та клієнтську базу для якомога дорожчого продажу установи іноземному інвестору, що особливо простежувалось на невеликих банках.

Ще одним свідченням суб'єктивності альтернативних до фінансової звітності неформалізованих методик оцінювання вартості потенціалу підприємств є зрив багатьох угод злиття-поглинання (*M&A*) компаній, особливо високотехнологічних (*Apple, Google, Yahoo* та багато інших). Основною причиною таких зривів були, як правило, істотні відмінності в оцінках взаємних потенціалів партнерів.

Зазначені аргументи переконливо свідчать про необхідність використання формалізованих методик репрезентації потенціалу підприємства – адаптованої до сучасної економіки, але стандартизованої фінансової (корпоративної) звітності, зокрема й відповідного формату бухгалтерського балансу. Проте, для досягнення необхідного рівня об'єктивності відображення в балансі вартості капіталу (потенціалу) підприємства, необхідно вирішити певні проблеми методологічного характеру, зокрема:

– повноцінне й з достатнім рівнем об'єктивності відображення в балансі інтелектуальних економічних ресурсів та інтелектуального капіталу. Значною перешкодою для подолання цієї проблеми є узвичаєний для теорії і практики канон дотримання в сучасних умовах розробленого в минулому принципу об'єктивації, який дає змогу включати в баланс лише ті нематеріальні активи, які придбані за плату в інших суб'єктів господарювання. З одного боку, принцип об'єктивації, базуючись на принципі обачності, „оберігає” баланс підприємства від надмірного накопичення так званих „токсичних активів”, а з іншого – занижує вартість його капіталу через „заборону” включення в баланс

реальної вартості інтелектуальних активів (насамперед, внутрішньо генерованого гудвілу). Економічний потенціал підприємства повинен враховувати не лише ідентифіковані на теперішній час активи, але й неідентифіковані (ділову репутацію, людський капітал, корпоративну організацію тощо), які в сучасному балансі не відображені;

– відсутність достатньо обґрунтованих методик оцінювання інтелектуального капіталу та інтелектуальних активів;

– дуалізм в оцінюванні економічної ефективності функціонування підприємств. Зважаючи на дві концепції оцінювання ефективності – прибуткову та вартісно-орієнтовану, розвиток балансу як одного з основних інструментів інформаційного забезпечення на ринках капіталів та інвестицій повинен, зокрема, врахувати вирішення проблеми методологічного дуалізму в оцінюванні активів тощо.

Превалювання вартісно-орієнтованої концепції в стратегічному управлінні суб'єктами господарювання все більше актуалізує категорію вартості компанії як цілісного бізнесу в оцінюванні перспектив її стабільного функціонування. Більшість стейкхолдерів з прямим фінансовим інтересом зорієнтовані не так на прибуток від діяльності компанії, як на величину та динаміку її вартості. Більше того, на ринках капіталів, зокрема позабіржових, можна спостерігати суперечливі тенденції зростання капіталізації збиткових компаній, особливо високотехнологічних, що може свідчити про другорядність показника прибутку в оцінюванні економічної ефективності їхньої діяльності.

Процес визначення вартості суб'єкта господарювання доволі складний, що обумовлено як неоднозначністю самої категорії „вартість компанії”, так і різноманітністю підходів і методик її обчислення. Найоб'єктивнішим мав би вважатися показник вартості капіталу, обчислений за ринковим курсом акцій компанії (показник капіталізації). Але високий рівень волатильності фондових ринків та спекулятивні операції на них нівелюють аргументацію (артикуляцію) справедливості вартості компанії відповідно до курсу її акцій.

Результати оцінювання вартості компанії на підставі її фінансової звітності – валюта балансу, чисті активи тощо, є, як правило, істотно заниженими, головню через неврахування інтелектуальної складової потенціалу компанії (порівняльна характеристика співвідношення балансової і ринкової вартостей вибірки українських й іноземних корпорацій та аналіз причин їх невідповідності наведені у додатку Б). Фактично формат фінансової звітності непристосований до умов постіндустріальної економіки, в якій саме інтелектуальна складова потенціалу визначає продуктивність капіталу суб'єкта господарювання.

Банкрутство великих корпорацій (Enron, Lehman Brothers Holdings тощо), глобальна діяльність яких мала суспільне значення, з одного боку, та неможливість формалізованого факторного обґрунтування різкого зростання капіталізації високотехнологічних компаній (Google, Apple, Facebook та багато інших), з іншого, актуалізували наукові дослідження проблем формування вартості компаній та управління ними. Зважаючи на те, що банкрутство суспільно значимих компаній супроводжувалось обґрунтованими претензіями стейкхолдерів до топ-менеджерів і аудиторів таких компаній щодо об'єктивності фінансової звітності, то особливої гостроти набула й проблема обліково-аналітичного забезпечення формування вартості компаній та репрезентації її у публічній фінансовій звітності як єдиному верифікованому джерелі інформації для зовнішніх користувачів.

Серед вітчизняних науковців означені проблеми у своїх докторських дисертаціях досліджували І.Й. Яремко („Оцінювання та формування вартості машинобудівних підприємств”, Національний університет „Львівська політехніка”, 2010 р.) [289], О.А. Лаговська („Розвиток бухгалтерського обліку та аналітичного забезпечення вартісно-орієнтованого управління: теорія, методологія, організація”, Житомирський державний технологічний університет, 2012 р.) [101], М.В. Корягін („Теорія та методологія бухгалтерського обліку в системі формування вартості підприємства”, Львівська комерційна академія, 2013 р.) [87].

Зарубіжні науковці, зокрема, Т. Коллер, Т. Коупленд, А. Раппапорт, Г. Руан, А. Холлер та багато інших у своїх працях увагу приділяють здебільшого

розвитку концепції вартісно-орієнтованого управління, чинникам формування вартості компаній та методичним підходам її оцінювання тощо. Тоді як проблема неповної репрезентації вартості компанії її фінансовою звітністю, незважаючи на відзначену багатьма експертами і вченими актуальність, залишається невирішеною. Більше того, у Концептуальній основі фінансової звітності зазначено, що „Фінансові звіти загального призначення **не призначені** для того, щоб показати **вартість суб'єкта господарювання**, який звітує; але вони надають інформацію з метою допомогти визначити вартість суб'єкта господарювання” [82].

Вартість капіталу компанії у фінансовій звітності представлена насамперед показниками валюти балансу та величини власного капіталу або чистих активів. Проте, балансова вартість компанії, як правило, істотно відрізняється від її ринкової вартості. Причини таких відмінностей доцільно дослідити як через призму неоднозначності категорії вартості, так і через особливості, а інколи й суперечливості різних підходів її оцінювання.

Проведені М.В. Корягіном дослідження сутності вартості підприємства засвідчили наявність різних підходів до її трактування – адитивного, цінового, комплексного за ефективністю, зовнішнього, стратегічного та ціннісного [85]. Зважаючи на принципи й методики складання фінансової звітності, балансова вартість компанії сформована за адитивним підходом, тоді як її ринкова капіталізація – за ціновим, оскільки є результатом фактичних трансакцій з купівлі-продажу корпоративних прав компанії. Оскільки переважна більшість поданих в балансі активів і пасивів оцінені за історичною собівартістю, то балансову вартість компанії можна вважати зорієнтованою на минуле. Натомість, ринкова капіталізація базується на очікуваннях майбутніх результатів діяльності компанії.

Формат сучасного балансу побудований на методології півтораєста літньої давності, коли основними стейкхолдерами суб'єктів господарювання були кредитори. Сьогодні ж, в умовах глобальної постіндустріальної економіки стейкхолдером корпорацій фактично є все суспільство, яке інституціонально представлене не лише кредиторами, акціонерами чи потенційними інвесторами, але й органами влади, громадсько-суспільними інституціями та суспільно-

важливими інвестиційно-фінансовими організаціями (насамперед, недержавними пенсійними фондами), аудиторськими фірмами, рейтинговими чи іншими експертно-аналітичними агентствами.

Зміна складу стейкхолдерів компаній безперечно повинна зумовити зміну змістового призначення фінансової звітності. Таким чином, сучасний баланс повинен відображати не лише достатність майна для погашення зобов'язань, але насамперед репрезентувати потенціал суб'єкта господарювання. Саме ринковий потенціал компанії найбільше цікавить її стейкхолдерів, інтереси яких спрямовані в майбутнє її функціонування. Проте, найважливіша для постіндустріальної економіки інтелектуальна компонента ринкового потенціалу, сформована людським, організаційним (структурним), клієнтським та інноваційним компонентами функціонуючого капіталу, через необхідність застосування принципу об'єктивації не може бути відображена в бухгалтерському обліку та репрезентована у фінансовій звітності компаній.

У фінансово-економічній науці сформовано три альтернативні обліковому підходи до розкриття вартісної характеристики капіталу компаній – дохідний, ринковий (порівняльний) і майновий (затратний). Найбільш наближеним до бухгалтерського є майновий (затратний) підхід. Проте, той же принцип об'єктивації істотно викривлюватиме оцінку вартості компаній інформаційно-інтелектуальної економіки (особливо, високотехнологічних) через неможливість визнання нематеріальних активів. Оцінювання ж нематеріальних об'єктів (об'єктів права інтелектуальної власності), які не можуть бути визнані активами, проте використовуються в операційній діяльності і є невід'ємними факторами генерування доходів (такі об'єкти в обліку репрезентовані, як правило, у витратах на дослідження і розробки, а у фінансовій звітності – у витратах майбутніх періодів), можна здійснювати з використанням методів прямого відтворення чи заміщення. Перший метод фактично ґрунтується на принципі історичної собівартості, що зумовлює занижену оцінку, а другий не завжди можливо використати через унікальність об'єктів щодо застосування оцінки типу „справедлива вартість”.

Порівняльний підхід широко застосовується експертами-аналітиками, суб'єктами оцінювальної діяльності тощо. При цьому якщо для компаній

„традиційних” видів економічної діяльності аналітичними агентствами визначені та систематично відслідковуються типові ринкові галузеві коефіцієнти, такі як P/S (Price to Sales Ratio) чи EV/EBITDA (Enterprise Value / EBITDA), то для високотехнологічних компаній, яких вважають „флагманами” сучасної економіки, важко навіть здійснити відбір надійних (достовірних) базових індикаторів для формування мультиплікаторів чи галузевих коефіцієнтів (адже на початкових етапах розроблення та впровадження їхніх продуктів діяльність, як правило, є збитковою та фінансується венчурними фондами), що безумовно ускладнює застосування порівняльного підходу.

Дохідний підхід базується на припущенні динамічного зростання прибутків і грошових потоків компаній, при чому темп їхнього росту повинен істотно перевищувати ставку дисконту, інакше цей підхід не дасть суттєвого перевищення оцінювальної вартості компанії над балансовою. Таким чином, використання цього підходу з точки зору менеджерів компаній може бути доцільним лише за умови зростання частки ринку компанії чи зростання масштабів ринку загалом. В умовах кризової чи посткризової економіки істотного зростання ринків, за винятком окремих галузей, практично не спостерігається. Найпоказовішими винятками таких тенденцій є ринки високотехнологічної продукції та її інтелектуально-інформаційного забезпечення. Проте, як вже зазначалось, багато компаній цього сектору економіки, особливо так званих „стартапів”, є збитковими і функціонують за рахунок „донорського” фінансування венчурними фондами. Наприклад, придбання в жовтні 2007 р. компанією „Microsoft” 1,6 % акцій компанії „Facebook” засвідчило про оцінку загальної вартості компанії „Facebook” близько 15 млрд. доларів, хоча чистий позитивний грошовий потік у „Facebook” був вперше заявлений лише у вересні 2009 р., тобто за два роки після угоди придбання. Закономірно виникають підозри щодо обґрунтування надвисокої оцінки вартості таких компаній!

Більшість компаній технологічного сектору до свого першого IPO є доволі непублічними з точки зору розкриття фінансової інформації. Найдоступнішим джерелом інформації про їхню вартість є угоди їхнього злиття-поглинання (M&A) великими компаніями-лідерами – Apple, Microsoft, Google, Facebook (табл. 3.1-3.4).

Таблиця 3.1

Характеристика найбільших за вартістю угод (M&A) компанії „Facebook”

Об'єкт поглинання	Рік поглинання	Ринкова оцінка, млрд. доларів США		Обсяги розрахунків за угодою (M&A)		Вартість придбаного гудвілу
		до придбання	в угоді (M&A)	грошовими коштами	цінними паперами Facebook	
Instagram	2012	0,5	1	0,3	~ 0,7	0,43
Oculus VR	2014	~ 0,1	2	0,4	1,6	1,5
WhatsApp	2014	1,5	19	4	15	~ 15

Таблиця 3.2

Характеристика найбільших за вартістю угод (M&A) компанії „Google”

Об'єкт поглинання	Вартість угоди (M&A), млрд. доларів США	Вартість придбаних активів, млрд. доларів США				
		Гудвіл	Нематеріальні активи	Клієнтський капітал (customer relationships)	Грошові кошти	Інші активи (зобов'язання)
Waze Limited	0,969	0,841	0,193	–	–	(0,065)
Motorola Mobility	12,4	2,5	5,5	0,7	2,9	0,8
Nest Labs, Inc	~ 2,5	2,32	0,43	–	0,051	(0,129)

Таблиця 3.3

Характеристика найбільших за вартістю угод (M&A) компанії „Microsoft”

Об'єкт поглинання	Вартість угоди (M&A), млрд. доларів США	Вартість придбаних активів, млрд. доларів США		
		Гудвіл	Нематеріальні активи	Інші активи (зобов'язання)
Yammer, Inc.	1,1	0,937	0,178	–
Skype Global S.á r.l.	8,6	7,1	1,6	(0,2)
Nokia's Devices and Services Business	9,5	5,5	4,5	5 / (5,5)

Характеристика найбільших за вартістю угод (M&A) компанії „Apple”

Об'єкт поглинання	Вартість угоди (M&A), млрд. доларів США	Вартість придбаних активів, млрд. доларів США		
		Гудвіл	Нематеріальні активи	Інші активи (зобов'язання)
Beats Electronics LLC	2,6 ⁴	2,2	0,636	(0,258)
Інші угоди 2014 р.	0,957 ⁵	0,828	0,257	(0,128)
Інші угоди 2013 р.	0,496 ²	0,419	0,179	0,102

Примітка: сформовано автором на основі [295, 304, 312]

Результати аналізу найбільших за вартістю угод (M&A) технологічного ринку засвідчили значні обсяги „переплати” за придбані компанії порівняно з їх балансовою вартістю і, як наслідок, визнання в балансах компаній-лідерів гудвілу досить великої вартості. Проте, деякі угоди просто шокують. Зокрема, придбання компанією „Facebook” месенджера „WhatsApp” за близько 20 млрд. доларів США: чим обґрунтована така висока ціна?! Невже клієнтський капітал, який охоплює кількості мільйонів користувачів месенджера (значна частка такого капіталу напевне була присутня у компанії „Facebook” і до придбання „WhatsApp”) буде спроможний у найближчому майбутньому акумулювати додатковий чистий грошовий потік від рекламної (основний згідно зі звітністю „Facebook” вид діяльності, який генерує доходи) чи іншої діяльності у 20 млрд. доларів США? Проте сумніви щодо об'єктивності угоди викликають і її умови – чи справедливою є ціна у 20 млрд. доларів США, якщо з них грошовими коштами сплачено лише 4 млрд. доларів США, а решту – обмін корпоративними правами? Більше того, до придбання компанія „WhatsApp” не була публічною, тому обґрунтувати ціну навіть в 4 млрд. доларів США, які були сплачені грошовими коштами, будь-яким з трьох поширених підходів оцінки вартості компанії досить проблематично.

⁴ Вартість угоди без урахування емітованих для колишніх власників Beats Electronics LLC акцій Apple (понад 400 млн. доларів США)

⁵ Вартість угод вказана за вирахуванням вартості придбаних активів у грошових коштах

Аналіз M&A-угод компаній-лідерів технологічного ринку та порівняння їх ринкової і балансової вартостей та питомої ваги в них гудвілу (табл. 3.5) наводить на думку, що їхні менеджери почали використовувати гудвіл як інструмент формальної капіталізації інтелектуального капіталу, який не міг бути визнаним та відображеним в їхніх балансах через принцип об'єктивності (неможливість визнання нематеріальних активів, створених власними силами компанії). Структура гудвілу у примітках до річної фінансової звітності фактично розкривається через елементи інтелектуального капіталу (Marketing-related (trade names), Technology-based, Customer-related, Contract-based) [295, 304, 312]. А компанії „Facebook” одне лиш поглинання „WhatsApp” дасть змогу практично „вирівняти” ринкову і балансову капіталізацію.

Загальна тенденція стосовно кількості угод M&A (у Apple понад 60, у Microsoft понад 160, у Google понад 175, у Facebook понад 50) та їхньої вартості [307-310] може свідчити про подальше зростання питомої ваги гудвілу у їхніх балансах. Проте, чи не сформує це нову, „віртуальну бульбашку”, зважаючи на недостатню з точки зору публічності обґрунтованість цін таких угод?!

Таблиця 3.5

Порівняння ринкової і балансової вартостей компаній-лідерів технологічного ринку та питомої ваги гудвілу

Компанія	Сукупна вартість активів, млрд. доларів США	Вартість власного капіталу, млрд. доларів США	Ринкова капіталізація, млрд. доларів США	Гудвіл		
				Вартість, млрд. доларів США	у % до вартості власного капіталу	у % до ринкової капіталізації
Apple	231,839	111,547	462,522	4,616	4	1
Microsoft	169,656	90,17	284,540	20,081	22	7
Google	125,781	98,815	~ 214	15,461	16	7
Facebook	24,188	21,238	49,067	2,612 ⁶	12	5

Примітка: сформовано автором на основі [307-310]

⁶ Без урахування придбання „WhatsApp”

Одним з дієвих інструментів запобігання тенденції надмірної капіталізації компаній може бути принцип, аналогічний принципу об'єктивації: *визнаний в результаті угод об'єднання бізнесу гудвіл має бути оцінений без урахування вартості переданих покупцем інструментів власного капіталу як компенсації при об'єднанні бізнесу.*

3.3. Обліково-звітне відображення гудвілу та його вплив на публічну репрезентацію вартості корпорації

Динамічний розвиток сучасних суб'єктів інформаційно-інтелектуальної економіки реально пов'язаний з використанням ними нематеріальних факторів функціонування. Саме компоненти нематеріального потенціалу утворюють інформаційно-інтелектуальний ресурс підприємства, визначають його конкурентну позицію на ринку та є запорукою ефективної діяльності й основним фактором формування його вартості. Разом з тим, чимало компонентів такого інформаційно-інтелектуального ресурсу у багатьох випадках неможливо чітко ідентифікувати й об'єктивно оцінити. З цієї причини існуючі принципи ведення бухгалтерського обліку, передбачені майже усіма системами стандартизації, не допускають визнання та відображення в обліку і звітності значної кількості інформаційно-інтелектуальних активів, головно створених власними силами суб'єкта господарювання.

Зазначені аргументи значною мірою пояснюють вартісні розриви ринкової та балансової капіталізації сучасних компаній, особливо високотехнологічних. Для публічних компаній, акції яких котуються на фондових ринках, вартість неідентифікованих інтелектуальних активів (капіталу) можна встановити шляхом оцінки вартісних розбіжностей, визначених на основі дії ринкових механізмів. Для інших функціонуючих суб'єктів господарювання внутрішньогенерований інформаційно-інтелектуальний потенціал формалізувати у будь-який спосіб неможливо. Це стає досяжним лише у випадках об'єднання, приєднання, поглинання бізнесу (так звані угоди M&A), коли різницю між ринковою вартістю бізнесу і балансовою оцінкою підприємства покупець

приймає на свій баланс у формі гудвілу. Фактично, гудвіл виявився чи не єдиним механізмом врахування вартості неідентифікованих інформаційно-інтелектуальних активів (капіталу) у вартості підприємств, формалізованих в публічній звітності. Потреба публічної репрезентації внутрішньогенерованого інформаційно-інтелектуального потенціалу компаній визначає актуальність тематики сучасних розробок у сфері бухгалтерського обліку.

Перші згадки гудвілу як економічної категорії й обліково-звітного об'єкта датують XVI ст. Первісна сутність гудвілу відображала „добру волю” інвестора сплатити за об'єкт придбання суму, яка перевищує його балансову вартість [256]. В подальшому науковці трактують категорію гудвілу набагато ширше – як ділову репутацію, ділові активи, бренд, імідж, ефективність системи корпоративного управління підприємства тощо. Проте єдиного підходу до облікового відображення гудвілу вчені виробити не змогли, як в історичній ретроспективі, так і в сучасний період розвитку обліково-економічної науки. Загалом можна простежити діаметрально протилежні погляди провідних вчених на цю категорію – від повного сприйняття та визнання гудвілу у формі нематеріального чи спорідненого особливого активу, який дає змогу підприємству генерувати надприбутки (Ф. Пікслей), або ж у формі витрат майбутніх періодів, пов'язаних з підвищенням кваліфікації персоналу та удосконаленням управління ним, що сприятиме формуванню додаткового продукту (Е. Шмаленбах), – до цілковитого несприйняття такого облікового об'єкта. Так наприклад, відомий вчений у сфері бухгалтерського обліку І. Шер розглядав гудвіл як спосіб вуалювання та викривлення балансу [246].

Аналіз сучасних наукових досліджень засвідчує наявність різних підходів науковців до визначення сутності гудвілу. Деякі з них пропонують розглядати гудвіл як окрему, повноцінну внутрішню характеристику потенціалу підприємства [23]. Виходячи з цього вченими ведуться дискусії й щодо економічного змісту внутрішньогенерованого гудвілу для визнання його обліковим об'єктом. Сформульовані навіть цілісні наукові праці щодо управління процесами формування позитивного гудвілу, зокрема у публікації

[213], пропонується виділення екологічного гудвілу [250] тощо. Проте, таке різноманіття підходів до означення сутності і значення (ролі) гудвілу в діяльності і розвитку підприємств ще більше поглиблює проблему невизначеності в методології обліку загалом, а не тільки цього об'єкта.

Аналізуючи наукові повідомлення про перші згадки гудвілу в науково-публіцистичних чи юридично-правових документах [8, 16, 23, 246, 256], можна зробити висновок, що первісно гудвіл як окремий об'єкт в обліку відігравав роль регулятиву стосовно наведених в ньому інвестицій, оскільки він відображав суму переоплати підприємства-покупця понад вартість ідентифікованих уречевлених активів, отриманих при придбанні. Однак, зважаючи на те, що придбані інвестиції включають в баланс підприємства-покупця не однією статтею, а в розрізі ідентифікованих активів (основних засобів, запасів, коштів, вимог тощо), то після прийняття на баланс гудвіл не можна вважати регулятивом інвестицій. Такий висновок випливає з того, що регулятив не може існувати без основного об'єкта (як знос без необоротних активів, резерв сумнівних боргів без дебіторської заборгованості, неоплачений капітал без статутного тощо).

З іншого боку, гудвіл також не можна вважати повноцінним активом. Повноцінним у контексті цього дослідження вважається актив, який відповідає не лише критеріям ймовірнісних економічних вигод і контролю з боку підприємства, але й критерію можливості відділення від підприємства і передачі (в результаті реалізації, обміну, внесення до статутного капіталу тощо) іншим суб'єктам господарювання.

Гудвіл дійсно неможливо відокремити, відділити від підприємства (бізнесу), якому він притаманний. Як окремий об'єкт його не можна продати чи вчинити з ним інші господарські операції, що передбачають передання іншому суб'єктові. Таким чином, гудвіл не маючи ні ціни, ані справедливої вартості, не може бути предметом купівлі-продажу. З огляду на наведене внутрішньогенерований гудвіл (не пов'язаний з M&A-угодами) не можна розглядати окремим економічним об'єктом, що спричинює дискусійність

можливості його визнання як активу. Незважаючи на те, що категорія внутрішньогенерованого гудвілу присутня в окремих системах стандартизації бухгалтерського обліку і фінансової звітності (зокрема, GAAP SFAS 142 „Goodwill and Other Intangible Assets”), в них не міститься жодних позитивних рекомендацій щодо можливостей обліку такого типу гудвілу, а навпаки акцентується на неможливості його визнання.

Економічну природу гудвілу визначають фактори, які його зумовлюють. Науковці й експерти до таких факторів зокрема відносять:

- ділову репутацію підприємства – об’єкта придбання;
- бренд, торгові марки, патенти придбаного підприємства;
- клієнтську базу та лояльність клієнтів до бренду чи підприємства;
- розроблене програмне забезпечення, інші технічні та технологічні розробки;
- культуру управління, бізнес-модель та ефективно налагоджені бізнес-процеси, кваліфікацію персоналу тощо.

Виокремлення факторів гудвілу дає змогу з’ясувати його сутність і природу. Саме такі очевидні фактори формують додатковий щодо ідентифікованих активів потенціал підприємства. Але через неможливість визнання цих факторів об’єктами бухгалтерського обліку потенціал їх продуктивної сили репрезентує гудвіл. В багатьох наукових розробках вказані фактори формування гудвілу називають його компонентами (складовими), що передбачає встановлення так званого „котлового підходу” до його визнання. Такий підхід є доволі простим і зручним у застосуванні, оскільки не передбачає чіткої ідентифікації з виокремленням вартісних характеристик окремих компонентів, а обумовлює оцінювання вартості гудвілу загалом за регулятивним методом – вартістю придбання бізнесу за вирахуванням його балансової вартості.

При використанні такого підходу в подальшому виникають проблеми з обліком гудвілу, коли необхідно підтвердити чи генерує він дохід або грошовий потік (і якщо так, то якого обсягу), чи він є лише „баластом”, „токсичним активом” в балансі об’єднаного бізнесу. Крім того, „котловий підхід” позбавляє

розуміння економічної матерії гудвілу, а щодо зовнішніх стейкхолдерів підприємства взагалі є нерелевантним, оскільки методологія його подальшого обліку та репрезентації у публічній звітності не може задовільнити їх інформаційні запити. „Котловий метод” визнання й подальшого обліку гудвілу фактично спричинює відображення на балансі „кота в мішку”, адже структура і призначення складових гудвілу є невідомими для більшості стейкхолдерів підприємств.

Для підвищення рівня релевантності показників фінансової звітності, як для зовнішніх стейкхолдерів, так і з метою управління підприємством, ідентифікація видів чи компонентів гудвілу є не лише доцільною, але й конче необхідною. Для подолання існуючих проблем американські науковці Steven L. Henning, Barry L. Lewis, Wayne H. Shaw у статті „Valuation of the Components of Purchased Goodwill” в *Journal of Accounting Research* [323] запропонували виділяти чотири компоненти гудвілу:

1) перевищення ринкової вартості активів придбаного підприємства над їх балансовою вартістю;

2) ефективність придбаного підприємства як окремо діючого бізнесу (*going-concern*), величину якої розраховують як різницю між ринковою вартістю такого підприємства і ринковою вартістю його активів;

3) ринкова оцінка синергетичної вартості (*synergy*), створеної в результаті об’єднання; оцінку такої вартості здійснюють на основі сукупного аномального (надлишкового) доходу;

4) будь-яка завищена оцінка при визнанні окремих об’єктів чи переплаті за придбане підприємство [323, с. 375-376].

Наведене вище представлення складу гудвілу добре відображає його відмінності від нематеріальних активів (адже відповідно до деяких систем стандартизації обліку і звітності, зокрема GAAP SFAS 141 „Business Combinations”, термін нематеріальні активи не включає гудвіл (*the term intangible asset excludes goodwill*)), оскільки крім інтелектуальних об’єктів, він може охоплювати вартісний вимір різниці в оцінках активів чи дії спекулятивних механізмів на ринку.

Експертно-аналітичні агентства у власних методиках оцінювання вартості бізнесу також враховують факт існування гудвілу. Передумовою визначення вартості гудвілу при цьому є детальний аналіз його складу та походження. Наприклад, оцінно-аналітичний інструмент „ValuAdder” передбачає виділення інституційного гудвілу (Institutional goodwill), пов’язаного з функціонуванням бізнесу загалом, його ефективністю та ринковою позицією тощо, та гудвілу, пов’язаного з професійною практикою (Professional practice goodwill), що притаманний суб’єктам, які надають професійні послуги – архітекторам, лікарям, бухгалтерам, аудиторам, юристам [296].

З урахуванням вищенаведеного, класифікацію гудвілу можна провести як мінімум за чотирма ознаками – походженням, факторами, що його зумовлюють, складом і суб’єктом-носієм гудвілу (рис. 3.1).

Історичний огляд дає змогу виявити різні підходи і методи оцінки гудвілу, що запропоновані провідними вченими, експертами чи професійними бухгалтерськими організаціями (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Основні підходи і методи оцінювання гудвілу

Назва підходу оцінювання гудвілу	Сутність підходу оцінювання гудвілу	Методи оцінювання гудвілу в межах вказаного підходу
Залишковий (бухгалтерський) підхід	Полягає в оцінюванні гудвілу як різниці між вартістю бізнесу та вартістю ідентифікованих активів	Розрахунок величини гудвілу як різниці між сумою сплачених грошових коштів, переданих активів чи іншої компенсації та справедливою (балансовою) вартістю ідентифікованих активів
„Надлишковий” підхід	Базується на припущенні, що гудвіл генерує „надлишкові” (додаткові) економічні вигоди для підприємства	Оцінювання гудвілу через вимірювання обсягу генерованих ним „надлишкових” прибутків, доходів, грошових потоків
Вартісний підхід	Базується на порівнянні ринкової та балансової чи відновної вартості підприємства	Визначення вартості гудвілу як різниці між ринковою капіталізацією підприємства та балансовою, справедливою або відновлювальною вартістю його активів
Емпіричний підхід	Полягає в оцінюванні гудвілу шляхом розрахунку спеціальних коефіцієнтів, мультиплікаторів тощо	Визначення величини гудвілу шляхом розрахунку коефіцієнта ділової активності, мультиплікаторів прибутку тощо
Евристичний підхід	Базується на застосуванні евристичних методів	Експертне опитування та інші евристичні методи

Примітка: згруповано та узагальнено авторами на основі [8, 16, 23, 126, 234, 246, 257, 267]

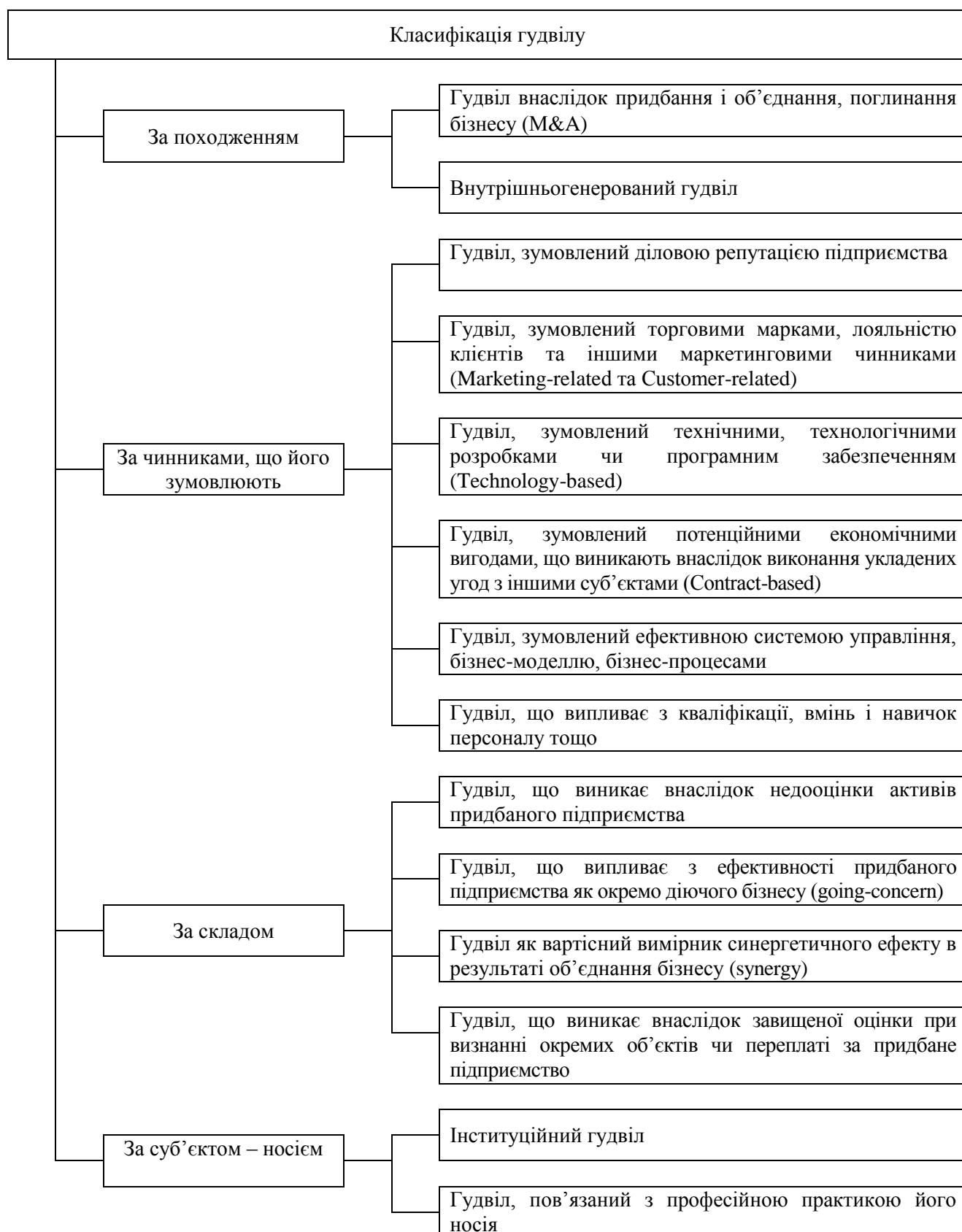

Рис. 3.1. Класифікація гудвілу

Примітка: згруповано та узагальнено автором

Кожен з наведених у табл. 3.6 підходів і методів оцінювання гудвілу має істотні недоліки. Імперативна бухгалтерська методологія (IFRS, GAAP, НП(С)БО тощо) фактично передбачає можливість застосування лише залишкового, „котлового” підходу, недоліки якого зазначені вище.

Надлишковий підхід потребує виокремлення компонентів гудвілу, які здатні генерувати надлишкові економічні вигоди. Обчислення надлишку отриманої економічної вигоди базується на порівнянні її обсягу з певними нормативними значеннями, проте встановити для економічної вигоди (прибутку, доходу тощо) суб'єктів ринкової економіки об'єктивні нормативи неможливо. А пропозиції щодо обчислення надлишку економічної вигоди через зіставлення із середньогалузевими показниками також є необґрунтованими і хибними, оскільки вони або не враховують існування гудвілу в інших суб'єктів галузі, або ж надлишок буде обчислений без урахування середнього обсягу гудвілу в галузі, який також є невідомим. Проблема застосування надлишкового підходу ще більше поглиблюється, якщо її досліджувати в межах не тільки національної, але й глобальної економіки.

Вартісний підхід до оцінювання гудвілу можна розглядати похідним від „котлового”. Цей підхід може бути застосований до підприємств, вартість яких визначена ринковим механізмом (ринкова капіталізація підприємств, акції яких котуються на фондових біржах) або емпіричними оціночними методами. Проте, ринкова капіталізація може бути сформованою під впливом спекулятивних механізмів, а суб'єктивність оціночної вартості підприємства обумовлена обмеженнями й умовностями методик оцінювання та судженнями оцінювачів. Таким чином, досягнути високого рівня об'єктивності у визначенні величини гудвілу за вартісним підходом доволі важко.

Обґрунтованість оцінок гудвілу за емпіричним чи евристичним підходом, на нашу думку, має ще нижчий рівень, адже методики цих підходів значним чином ґрунтуються на судженнях експертів щодо прямої чи опосередкованої залежності гудвілу від різноманітних кількісних чи якісних факторів. В умовах відсутності єдиного підходу до встановлення економічної матерії гудвілу

доцільність застосування суджень та непрямих оцінок для формалізованого представлення релевантної інформації є сумнівною, чи навіть небезпечною.

В методології бухгалтерського обліку також немає єдиного принципу формалізації об'єкта гудвілу, а тому використовують три основні підходи до організації його обліку:

- 1) списання гудвілу відразу після придбання підприємства (бізнесу);
- 2) капіталізації як нематеріального чи іншого особливого активу з подальшою амортизацією;
- 3) капіталізації як нематеріального чи іншого особливого активу без подальшої амортизації, проте з періодичною перевіркою зменшення його корисності [16].

Методика оцінювання й обліку гудвілу при його визнанні залежить від способу обліку операцій з об'єднання бізнесу. Методологія бухгалтерського обліку передбачає два основних способи обліку операцій з об'єднання (злиття, приєднання) бізнесу – метод злиття часток (*pooling of interest*) та метод придбання (*acquisition method*). З початку 2000-их рр. основні міжнародні системи стандартизації обліку і звітності (*IFRS, GAAP*) для відображення в бухгалтерському обліку операцій з об'єднання бізнесу передбачають застосування лише методу придбання, ключовими аспектами застосування якого є визначення підприємства-покупця (*acquirer*), підприємства – об'єкта придбання (*acquiree*), дати придбання (*acquisition date*), неконтрольованої частки (*Noncontrolling interest*), гудвілу та звітної або генеруючої одиниці (*reporting unit*), до якої він буде віднесений. Відповідно до методу придбання вартість гудвілу на дату придбання бізнесу визначають як різницю між сумою справедливої вартості переданої компенсації і вартості неконтрольованої частки та вартістю придбаних ідентифікованих активів за вирахуванням прийнятих зобов'язань [126].

Визнаний в бухгалтерському обліку гудвіл підлягає систематичним експертним оцінкам щодо його знецінення (*Test Goodwill for Impairment*) з використанням того ж залишкового підходу, що й при визнанні, а амортизації

не підлягає. При цьому, гудвіл може бути лише уцінений (якщо справедлива вартість звітної одиниці (fair value of a reporting unit) менша її балансової вартості, включаючи гудвіл); дооцінка гудвілу не дозволяється. Оцінку (переоцінку) гудвілу здійснюють не безпосередньо як окремого об'єкта, а через співвідношення оцінок справедливої і балансової вартості підприємства, що додатково підтверджує відсутність у гудвілу справедливої вартості.

На основі проведених емпіричних досліджень компонентів гудвілу, Steven L. Henning, Barry L. Lewis, Wayne H. Shaw дійшли висновку, що для інвесторів важливими є два компоненти гудвілу – ефективність придбаного підприємства як окремо діючого бізнесу (going-concern) та ринкова оцінка синергетичної вартості, створеної в результаті об'єднання (synergy). Зважаючи на те, що ці два компоненти не є витратоутворюючими, то очевидним є те, що їх не потрібно амортизувати. Тоді як вага двох інших компонент гудвілу здебільшого є перебільшеною, тому інвестори їх часто списують з балансу в рік придбання [323, с. 385-386].

Дослідження Steven L. Henning, Barry L. Lewis, Wayne H. Shaw підтверджують доцільність та необхідність класифікації гудвілу через компоненти. Адже, окремі компоненти гудвілу можуть бути ідентифіковані як активи за умови можливості їх об'єктивного оцінювання. Зокрема, певні інтелектуальні об'єкти маркетингового чи технологічного характеру придбаного підприємства, які не могли бути визнані нематеріальними активами через принцип об'єктивації, проте можуть бути ідентифіковані, після придбання бізнесу доцільно визнати окремими активами. Такі нематеріальні активи можна розглядати не як створені власними силами, а як придбані, щоправда в складі цілісного бізнесу. Для окремих компонентів гудвілу все ж легше підібрати прийнятні методи оцінювання. Наприклад, маркетингові чи технологічні компоненти гудвілу можна оцінити за допомогою доходного підходу, за якого функцію дохідного індикатора можуть виконувати альтернативні платежі роялті чи франчайзі тощо. При цьому, сума вартостей визнаних нематеріальних активів не повинна перевищувати величину гудвілу (рис. 3.2).

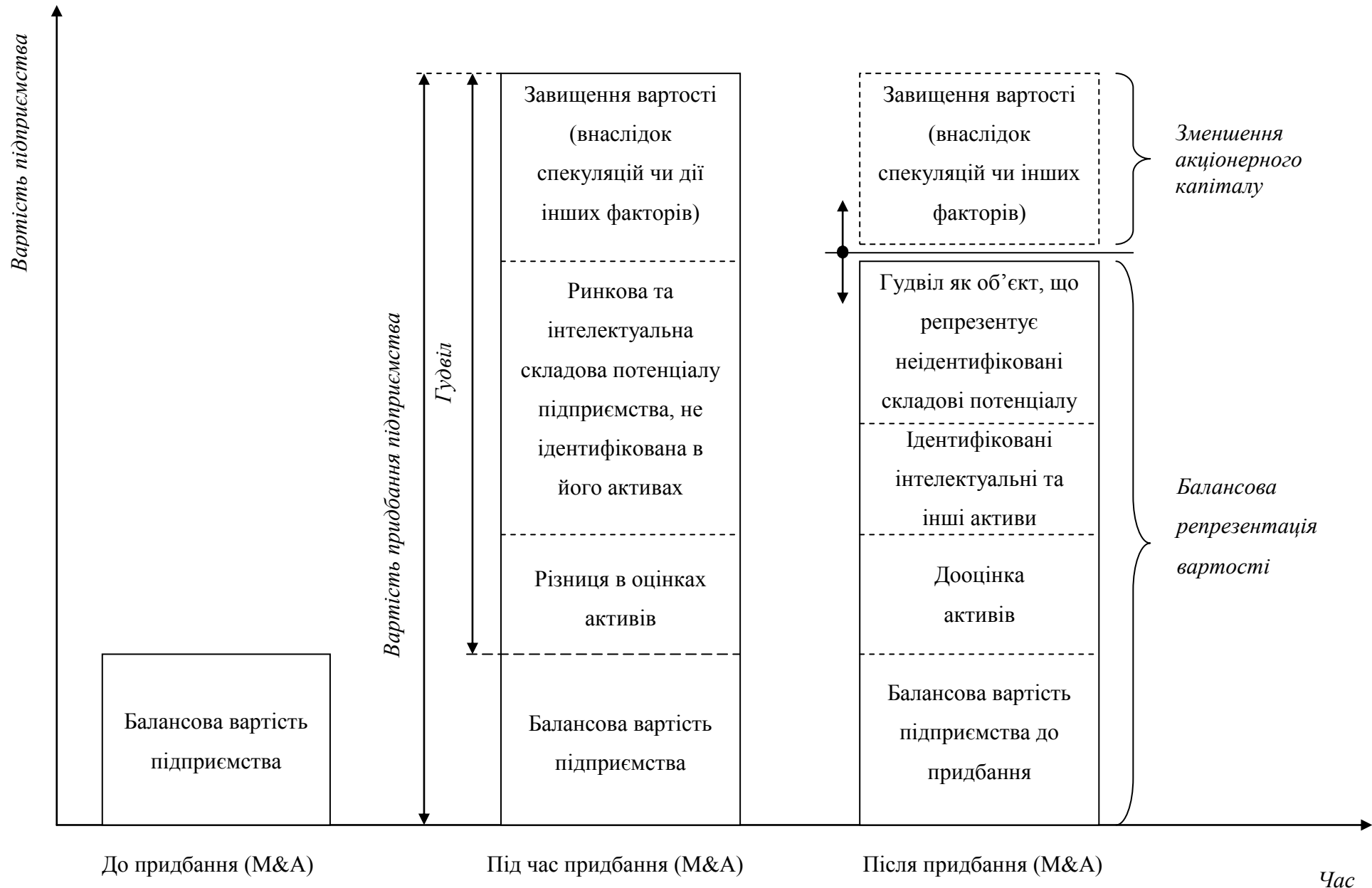

Рис. 3.2. Інтерпретація балансової репрезентації вартості компанії при угодах (M&A). Примітка: сформовано автором

У складі гудвілу можуть бути компоненти, які неможливо ідентифікувати, відділити від бізнесу чи оцінити, тому вони, відповідно, не можуть бути визнані окремими активами і надалі обліковуються у складі гудвілу. Частка гудвілу, зумовлена недооцінкою придбаних ідентифікованих активів, повинна бути списана в результаті проведеної переоцінки.

На величину гудвілу, оціненого за котловим підходом, крім об'єктивних чинників здебільшого інтелектуального характеру, впливають також спекулятивні ринкові механізми, які провокують його волатильність. Ці механізми, через викривлення вартості підприємства, зумовлюють і викривлення вартості його гудвілу.

В сучасній інформаційно-інтелектуальній економіці проблема визнання, оцінювання, обліку гудвілу та його репрезентації у фінансовій звітності набуває дедалі більшої гостроти. Особливо відчутною вона стає для підприємств високотехнологічного сектору, в яких і основний ресурс, і вироблений продукт мають нематеріальну сутність. Неможливість відображення в обліку і звітності створених власними силами нематеріальних об'єктів, тобто невизнання їх активами, істотно занижує балансову вартість таких підприємств і призводить до виникнення значних розривів між ринковою і балансовою вартістю. При чому, такі вартісні розриви можуть бути значними за величиною, навіть в декілька разів перевищувати балансову вартість таких підприємств. Такі великі вартісні розриви можна часто спостерігати при укладенні угод придбання/поглинання (M&A) високотехнологічних стартапів.

Аналіз доступної публічної звітності найбільших компаній України⁷ свідчить, що в консолідованих балансах лише трьох з десяти компаній (холдингів) величина гудвілу набувала суттєвих значень (табл. 3.7). Проте, на відміну від звітності досліджуваних технологічних компаній (табл. 3.5), структура гудвілу українських лідерів економіки в примітках до річної фінансової звітності не розкрита (за винятком DTEK Holdings B.V. 2012 р.), що не дає змоги проаналізувати його сутність. Та історичний аналіз формування цих холдингів та власні судження щодо галузевих і технологічних аспектів їхньої діяльності дають

⁷ Вибірка охопила найбільші (перша двадцятка) за рейтингом журналу „Форбс. Україна” компанії, які подають свою публічну звітність на власних веб-сайтах у вільному доступі

змогу зробити припущення, що їхній гудвіл утворений внаслідок придбання (приватизації) підприємств, баланси яких були суттєво недооцінені.

Таблиця 3.7

Аналіз гудвілу найбільших компаній України (станом на 31.12.2014 р.)

Компанія	Сукупна вартість активів, млн. дол. США	Вартість власного капіталу, млн. дол. США	Гудвіл		
			Вартість, млн. дол. США	у % до вартості активів	у % до вартості власного капіталу
ТОВ „Метінвест холдинг”	12556	6762	754	6	11
DTEK Holdings B.V. ⁸	9550	4086	570	6	14
ПАТ „АрселорМіттал Кривий Ріг”	3240	2447	0	0	0
Kernel Holding S.A.	1919	1031	139	7	13
ПАТ „Укртатнафта” ⁹	4072	2175	0	0	0
ПАТ „Полтавський ГЗК” (Феррекспо)	579	285	0	0	0
ПАТ „Миронівський хлібопродукт”	2477	1156	3	0,1	0,3
ПАТ „Галнафтогаз”	354	108	0	0	0
ПАТ „Київстар” ⁴	1368	1087	0	0	0
ПАТ „Донецьксталь”	577	74	0	0	0

Примітка: сформовано автором на основі публічної фінансової звітності компаній

Зважаючи на реальний стан сучасних фінансово-економічних відносин, гудвіл стає визначальним об’єктом бухгалтерського обліку для компаній інформаційно-інтелектуальної економіки. Наявна методологія обліку цієї економічної категорії та репрезентації її у звітності не може задовільнити інформаційні запити стейкхолдерів підприємств. „Котловий” метод визнання й обліку гудвілу зумовлює утворення на балансі „кота в мішку”, адже сутність, структура і призначення гудвілу є невідомою для більшості стейкхолдерів підприємств. Тому, з метою підвищення рівня релевантності бухгалтерської інформації, доцільно рекомендувати такі напрями покращення методології бухгалтерського обліку гудвілу та репрезентації інформації про нього у фінансовій звітності:

⁸ Станом на 31.12.2012 р.

⁹ Станом на 31.12.2013 р.

1) при визнанні гудвілу при придбанні здійснювати його розподіл не лише за звітними (генеруючими) одиницями, але й за компонентами в розрізі чинників, що його зумовлюють. Це дасть змогу визнати компоненти гудвілу, які представляють інтелектуальний капітал придбаного бізнесу, нематеріальними активами. Такі нематеріальні активи можна розглядати не як створені власними силами, а як придбані, щоправда в складі цілісного бізнесу. Для інтелектуальних компонентів гудвілу легше підібрати прийнятні методи оцінювання. При цьому, сума вартостей визнаних нематеріальних активів не повинна перевищувати величину гудвілу. Залишок вартості гудвілу представлятиме решту його компонентів, вартість яких повинна тестуватись на знецінення;

2) до складу приміток до річної фінансової звітності внести опис складу і структури гудвілу, що, з одного боку, дасть змогу підвищити рівень інформативності публічної звітності і, відповідно, ліквідувати ефект „кота в мішку” щодо сприйняття гудвілу стейкхолдерами компаній, а з іншого – посилити обґрунтованість їх економічного потенціалу (особливо інформаційно-інтелектуальної його складової);

3) для запобігання тенденції надмірної капіталізації підприємств визнаний в результаті угод об'єднання бізнесу гудвіл має бути оцінений без урахування вартості переданих покупцем інструментів власного капіталу як компенсації при об'єднанні бізнесу. Зазначена методична пропозиція спрямована на попередження формування „віртуальної бульбашки” в балансах компаній, особливо високотехнологічних.

3.4. Відображення деривативів корпорацій постіндустріального типу в системі їх бухгалтерського обліку та фінансової звітності

Невід'ємним елементом функціонування фінансового сектору сучасної глобальної економіки є похідні фінансові інструменти. Роль цих інструментів в розвитку економіки важко переоцінити, оскільки вартісні масштаби їхнього обігу не лише здатні „розігрівати” ринок і стимулювати його розвиток, але й на думку багатьох експертів можуть спровокувати глобальні фінансові кризи.

Ф.У. Ендгаль вказує на те, що такі нові фінансові інструменти як кредитні дефолтні свопи „роздувають нову бульбашку” фінансового ринку, обсяг якої за даними експертів вже перевищив 60 трильйонів доларів США [281].

Подібної думки дотримуються і деякі урядові експерти. Зокрема, глава ФРС США 1987-2006 рр. Алан Грінспен, аналізуючи динаміку обсягів тіньового банкінгу (хедж-фонди, фонди грошового ринку, інвестиційні організації – активні трейдери деривативами), стверджує, що „практично всі системні ризики в США обумовлені ризиками, пов’язаними з фінансовими інститутами і ринками ... дефолт цих інститутів може розвалити фінансову систему, а разом з нею і економіку загалом” [78, с. 80]. Дійсно, глобальна фінансова криза кінця 2000-их рр. значним чином була спричинена недостатньою контрольованістю американськими регуляторами фінансових ринків процесів емісії похідних фінансових інструментів (особливо це стосується кредитних дефолтних свопів та подібних фінансових інструментів), обсяги яких обумовлювались насамперед „спекулятивними апетитами” фінансових інститутів, а не потребою страхування кредитних ризиків (характеристика біржового й позабіржового глобального ринку деривативів наведена у додатку А).

Незважаючи на можливий негативний вплив деривативів на економіку на глобальному рівні, вони все ж є чи не найефективнішим інструментом управління фінансовими (процентними, валютними та цінними) ризиками. В Україні ринок деривативів хоча все ще не розвинений, інтеграція в глобальну економіку, перехід до вільного курсоутворення на валютному ринку та багато інших макроекономічних процесів все більше актуалізують доцільність і необхідність застосування похідних фінансових інструментів. Проте, ефективне хеджування потребує належного рівня інформаційного забезпечення управління ним, що обумовлює необхідність адаптації методології обліку деривативів та операцій хеджування. З іншого боку, оцінка зовнішніми стейкхолдерами ризиків, пов’язаних з хеджуванням чи спекулятивними операціями з деривативами, неможлива без належного їх відображення у публічній фінансовій звітності суб’єктів економіки. До того ж, зважаючи на

суспільно-важливий інституційний статус бухгалтерського обліку, доцільною можна розглядати потребу передбачення в ньому не лише механізмів інформаційного забезпечення, але й формування базової інформаційної основи для оцінювання та попередження можливості настання кризових явищ та превентивного захисту від їхніх наслідків.

Проблема бухгалтерського обліку деривативів не часто ставала об'єктом досліджень українських науковців, а тому, на відміну від інших проблем обліку, пов'язаних з більш традиційними бухгалтерськими об'єктами, недостатнього розкрита в наукових працях. Окремі контекстні публікації з питань обліку, аналізу чи контролю деривативів та похідних фінансових інструментів відображені у працях таких українських науковців, як Й.Я. Даньків, Я.Ю. Крамаренко, Л. Петришин, Г. Сиротюк, Г.О. Супрович, А.О. Шуліко та інші. Здебільшого їхні праці присвячені питанням сутності деривативів та їх класифікації як об'єкта бухгалтерського обліку, а також нормативному регулюванню методики їхнього облікового відображення Національними П(С)БО, МСБО чи МСФЗ. Не зважаючи на існуючі регламентації, вчені й експерти нерозвиненість вітчизняного ринку деривативів часто пов'язують з недосконалістю методики їх бухгалтерського обліку та принципами відображення таких об'єктів у звітності.

Проблеми обліку, аналізу і контролю деривативів та операцій з ними ґрунтовніше розкриті в монографіях Л.О. Примостки [216] та В.С. Здреника і О.В. Ярощука [71]. Дослідження Л.О. Примостки (2001 р.), зважаючи на тогочасне неврегулювання обліку фінансових інструментів НП(С)БО, базувалось на міжнародних стандартах (МСБО 32 „Фінансові інструменти: подання” та МСБО 39 „Фінансові інструменти: визнання та оцінка”), а також на існуючій практиці бухгалтерського обліку фінансових деривативів у банківському секторі, реформа бухгалтерського обліку для якого була проведена раніше. Проте, до сьогодні відбулось чимало змін в облікових імперативах, що пов'язано не лише з прийняттям П(С)БО 13 „Фінансові

інструменти”, але й набуттям чинності МСФЗ і відповідної зміни методології обліку.

Наступна (2011 р.) тематична розробка українських вчених [71] є більш ґрунтовною науковою працею. У цьому дослідженні автори виділили чимало проблемних питань бухгалтерського обліку похідних фінансових інструментів, а окремі організаційно-методичні пропозиції первинного, синтетичного й аналітичного обліку таких облікових об’єктів безперечно заслуговують на увагу. Проте, виявлений авторами парадокс переоцінки фінансового зобов’язання за похідними фінансовими інструментами на рахунках бухгалтерського обліку, з одного боку, може свідчити про помилковість гіпотез, покладених в основу досліджень (зокрема, балансового обліку основних сум похідних фінансових інструментів), а з іншого, обумовлює обмеження щодо практичного застосування окремих наукових результатів дослідження.

Серед іноземних науковців проблему бухгалтерського обліку деривативів та операцій хеджування досліджували А. Альфорд (Alford, 1995), А. Ахмед (Ahmed, 2006), Дж. Бартон (Barton, 2001), Дж. Боцман (Boatsman, 1995), М. Венкатачалам (Venkatachalam, 1996), М. Вудз (Woods, 2004), Р. Герз (Herz, 1994), П. Демарзо (DeMarzo, 1995), Д. Дуффі (Duffie, 1995), Д. Кієсо (Kieso, 2010), Е. Кілік (Kilic, 2006), Дж. Лобо (Lobo, 2006), Д. Марґінсон (Marginson, 2004), Д. Скіннер (Skinner, 1996). Значна увага в їхніх працях присвячена проблемним питанням обліку деривативів банків (яким чи не найбільше притаманні відсоткові і валютні ризики), їх вартісної оцінки, а також зміни методології бухгалтерського обліку у зв’язку з прийняттям МСФЗ.

Загалом у цій предметній сфері економічних досліджень вчені й експерти дотримуються думки про необхідність розвитку та формулювання концепції обліку фінансових інструментів на основі розроблення нових засад їх репрезентації у фінансовій звітності.

Деривативи належать до похідних фінансових інструментів. За понад столітню історію розвитку деривативів експертами з фінансів („фінансовими інженерами”) розроблено різні їх види, які в економіках з розвиненим

фондовим ринком та фінансовою інфраструктурою набули широкого застосування (особливо в останні 30-40 років). З метою бухгалтерського обліку деривативи доцільно класифікувати за такими ознаками: формою контракту, формою торгівлі, базовим активом, призначенням, цілісністю та відокремленістю тощо (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Класифікація деривативів з метою бухгалтерського обліку

Ознака класифікації деривативів	Види деривативів
Вид контракту	форварди; ф'ючерси; опціони; свопи тощо.
Форма торгівлі	біржові (ф'ючерси, опціони); позабіржові (форварди, опціони, свопи).
Вид базового активу	товарні; фондові; валютні; кредитні.
Призначення	для хеджування: <ul style="list-style-type: none"> – справедливої вартості; – грошових потоків; – чистих інвестицій в закордонну господарську одиницю; спекулятивні.
Цілісність та відокремленість	автономні; вбудовані ¹⁰ .

Примітка: узагальнено на основі [38, 71, 94, 216, 248]

На сьогодні бухгалтерський облік деривативів, операцій з ними (хеджування) та їх відображення у фінансовій звітності регламентують такі нормативно-правові документи: П(С)БО 13 „Фінансові інструменти”; МСФЗ 7 (IFRS) „Фінансові інструменти: розкриття інформації”; МСФЗ 9 (IFRS) „Фінансові інструменти”; МСБО (IAS) 32 „Фінансові інструменти: подання”; МСБО (IAS) 39 „Фінансові інструменти: визнання та оцінка”; Методичні рекомендації з відображення у бухгалтерському обліку операцій з ф'ючерсними та опціонними контрактами учасниками фондового ринку, затверджені

¹⁰ Вбудовані деривативи – це елементи комплексних гібридних контрактів, що є комбінацією похідних і непохідних фінансових інструментів (наприклад, конвертовані облигації тощо)

Рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 08.05.2012 р. № 650 [120, 123, 125, 127, 128, 214].

Незважаючи на наявність кількох імперативних рекомендаційно-інструктивних документів щодо регламентації бухгалтерського обліку деривативів та представлення інформації про них у фінансовій звітності, у цій предметній сфері теоретико-прикладних знань існує чимало проблемних питань, які стосуються як методологічного, так і методичного змісту. Деякі методичні проблеми, що притаманні вітчизняній науці та практиці бухгалтерського обліку деривативів, зумовлені відсутністю в бізнесу реального досвіду здійснення операцій з ними. Такі проблеми можна вирішити, звернувшись до іноземного досвіду, який охоплює як теоретичні напрацювання, так і практичні методики бухгалтерського обліку деривативів. Проте окремі проблеми все ж мають методологічний характер. Аналіз наукових досліджень, нормативно-правових документів, а також власні судження автора дають змогу виокремити такі основні проблемні питання методології та методики бухгалтерського обліку деривативів та їх репрезентації у звітності:

- 1) доцільності та обґрунтованості балансового визнання деривативів, визначення їх первісних вартостей;
- 2) вибору підходів і способів визнання результатів переоцінки деривативів, результатів операцій хеджування чи спекулятивних операцій з деривативами та їх облікового відображення на бухгалтерських рахунках;
- 3) формування облікових механізмів страхування негативних наслідків операцій хеджування та спекулятивних операцій з деривативами тощо.

Відповідно до національної та міжнародних систем стандартизації бухгалтерського обліку та фінансової звітності (П(С)БО, МСФЗ, GAAP) деривативи як різновиди фінансових інструментів визнаються фінансовими активами або фінансовими зобов'язаннями на дату виникнення зобов'язання щодо придбання чи продажу предмета контракту (для форвардів і ф'ючерсів) чи на дату укладення контракту (для опціонів) [125, 128, 214]. Згідно з цими ж імперативними документами, первісне оцінювання деривативів при їх визнанні

здійснюють за справедливою вартістю з урахуванням витрат, пов'язаних з операціями їхнього придбання (укладання).

Закономірно виникає запитання: яка вартісна оцінка деривативу відображає його справедливу вартість? Зміст і фінансово-економічна матерія деривативів посилює цю проблему, оскільки вони характеризуються кількома грошово-вартісними вимірниками, а саме:

- основною сумою контракту, яка подає фіксовану вартість базових активів;
- початковою маржею (гарантійним внеском), яку учасник контракту сплачує брокеру, іншому посереднику чи безпосередньо кліринговій палаті;
- премією (у разі придбання опціонів);
- внутрішньою вартістю деривативу, яка відображає різницю між спотовою ціною та ціною виконання деривативу (ціною страйк) тощо.

Загалом зрозуміло, що справедлива вартість характеризує суму, за якою може бути здійснений обмін активу або проведена оплата зобов'язання в результаті операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами. Деривативи як похідні фінансові інструменти при придбанні або не потребують початкових інвестицій, або ж величина цих інвестицій є незначною порівняно з вартістю базових активів за контрактом (у випадку придбання опціону та сплати премії за нього). Отже, в бухгалтерському обліку первісне визнання деривативів здійснюють за вартістю, що дорівнює сумі премії (у випадку придбання опціону) та витрат, понесених у зв'язку зі здійсненням операції, або за нульовою вартістю (за умови відсутності таких витрат і премії). При цьому, сплата початкової маржі не визнається витратами на придбання деривативу, оскільки маржа виконує функцію гарантійного внеску, який забезпечує можливість примусового закриття відкритої позиції на біржі [218]. Сплачена початкова маржа до погашення фактично є дебіторською заборгованістю з боку організації, в якій відкрито депозитний рахунок (брокерської фірми, іншого посередника чи безпосередньо клірингової палати).

Таким чином, первісне визнання деривативів може не відобразитись на рахунках бухгалтерського обліку та в балансі підприємства (за винятком

опціону, який доцільно відобразити як фінансовий актив чи фінансове зобов'язання в сумі премії). Такі ж підходи передбачені і іноземною практикою обліку похідних фінансових інструментів [305, 324].

Враховуючи низку проблемних аспектів обліку таких об'єктів, деякі українські науковці вважають вище наведений підхід до визнання деривативів недостатньо об'єктивним з погляду репрезентації їх у фінансовій звітності. Зокрема, в праці [71] автори пропонують при придбанні похідного фінансового інструменту одночасно визнавати і фінансовий актив, і фінансове зобов'язання на суму вартості базового активу. Не погоджуючись з такою позицією авторів, можна навести такі аргументи:

- фіксована в контракті, який є похідним фінансовим інструментом, вартість базового активу не відображає справедливої вартості такого інструменту, оскільки при придбанні контракту сплата базової вартості не відбувається. Крім того, для переважної більшості похідних фінансових інструментів вартість базових активів є умовною, оскільки лише незначна частка таких контрактів завершується реальною поставкою базових активів, а більшість – через закриття позиції шляхом укладання офсетної угоди;

- якщо контракт заплановано завершити реальною поставкою базових активів, то визнавати дериватив одночасно як фінансові активи та фінансові зобов'язання на суму вартості базових активів все одно недоцільно, оскільки відповідно до п. 34 П(С)БО 13 фінансові активи і фінансове зобов'язання згортаються з відображенням в балансі згорнутого сальдо, якщо підприємство має можливість і намір реалізувати активи і погасити зобов'язання одночасно;

- необґрунтоване визнання фінансових активів і зобов'язань призводить до „роздування” статей балансу та штучного завищення його валюти.

Імперативні положення національної та міжнародних систем стандартизації бухгалтерського обліку і фінансової звітності вимагають оцінювати похідні фінансові інструменти за справедливою вартістю не лише на момент визнання, але й на кожну дату балансу до їх списання. Списання з балансу похідних фінансових інструментів здійснюють у разі їх продажу,

укладання офсетних угод, реальної поставки базових активів чи іншого припинення визнання їх як фінансових активів чи фінансових зобов'язань відповідно до вимог імперативних документів (зокрема, МСФЗ 9).

Переоцінку деривативів здійснюють відповідно до даних про спотові ціни – фактичні котирування вартостей базових активів на біржах чи інших організованих ринках. Методика бухгалтерського обліку переоцінки деривативів залежить від таких ключових критеріїв:

- 1) функціонального призначення деривативів – хеджування чи спекуляції;
- 2) типу операцій хеджування;
- 3) ефективності операцій з деривативами.

З одного боку, переоцінка деривативу зумовлює зміну його справедливої вартості як фінансового активу чи фінансового зобов'язання. На цей аспект облікового відображення переоцінки деривативу згадані критерії впливу не мають. Проте, з другого боку (як наслідку реалізації методу подвійного запису), результат переоцінки деривативу повинен бути врахований у результатах діяльності підприємства. При цьому, вибір способу визнання такого результату визначається критеріями функціонального призначення, типу хеджування та ефективності (рис. 3.3): результат переоцінки деривативів, використовуваних в спекулятивних операціях, операціях хеджування справедливої вартості та операціях неефективного хеджування грошових потоків і чистих інвестицій в закордонну господарську одиницю відносять до доходів чи витрат, а деривативів в операціях ефективного хеджування грошових потоків і чистих інвестицій в закордонну господарську одиницю – до сукупного доходу.

Така методика переоцінки деривативів провокує декілька методологічних питань:

1. Чому результати операцій переоцінки деривативів можуть призводити до змін величин різних видів капіталу – в одних випадках прибуткового, а в інших – додаткового (фактично, фіктивного)?

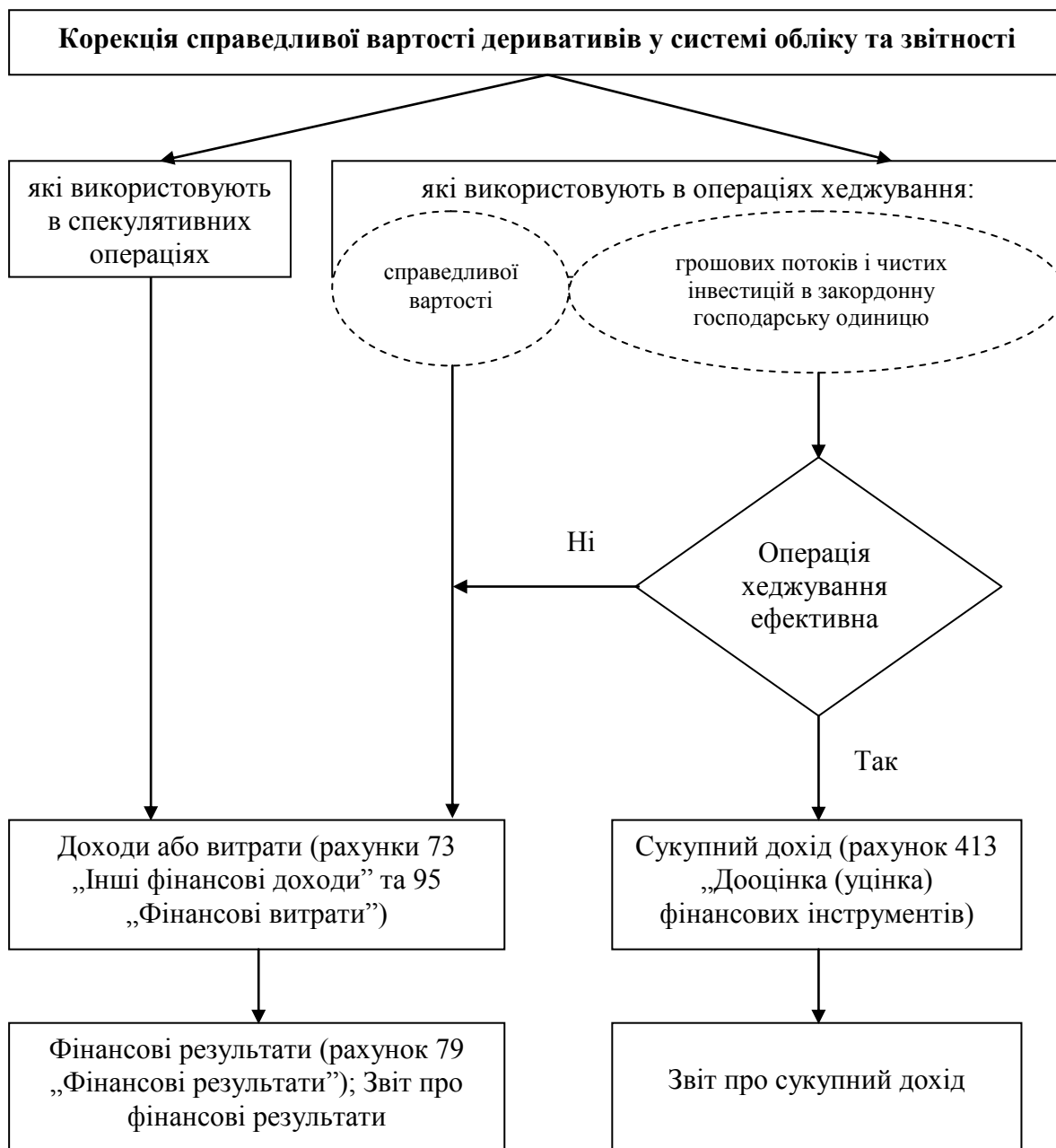

Рис. 3.3. Алгоритм обліково-звітнього відображення зміни справедливої вартості деривативів

Примітка: розроблено автором

2. Який рівень критерію ефективності хеджування? Чому в П(С)БО 13 ефективним вважається хеджування при значенні коефіцієнта ефективності саме в межах 0,8-1,25?

Перше питання пов'язане з можливістю розподілу капіталу: прибутковий капітал може бути розподілений, а додатковий – ні. Проте, проблема має глибший, методологічний корінь: досі відсутнє теоретичне обґрунтування

методології обліку власного капіталу, що підтверджується й відсутністю стандарту „Власний капітал”. Існуюча парадигма бухгалтерського обліку загалом та обліку власного капіталу зокрема сформована на стику та компромісі різних теоретичних концепцій (зокрема, концепцій збереження капіталу), що часто зумовлює сприйняття й використання власного капіталу в балансі як регулятиву, хоча насправді він має бути основою і висхідним етапом побудови методології бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Доки не буде сформульовано змістової теоретизації конструкції та на її основі загально визнаної методології бухгалтерського обліку власного капіталу, дати об’єктивні й обґрунтовані відповіді на поставлені (на перший погляд, процедурно-методичні) запитання буде практично неможливо.

Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій [75] для обліку результатів операцій переоцінки деривативів не передбачено окремих рахунків чи субрахунків. Обліковою політикою та робочим планом рахунків корпорації для обліку результатів переоцінки деривативів у разі їх визнання в складі сукупного доходу можна передбачити (згідно з логікою побудови Плану рахунків [211] та інструкцією про його застосування) використання субрахунку 413 „Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів”, а у випадках їх визнання у доходах чи витратах – рахунків 73 „Інші фінансові доходи” чи 95 „Фінансові витрати”. В.В. Ксендзук з цією метою пропонує відкривати до рахунків 73 і 95 відповідні субрахунки: 734.1 „Нереалізовані фінансові доходи за операціями з інструментами хеджування”, 734.2 „Нереалізовані фінансові доходи за операціями з об’єктами хеджування”, 953.1 „Нереалізовані фінансові витрати за операціями з інструментами хеджування” та 953.2 „Нереалізовані фінансові витрати за операціями з об’єктами хеджування” [94].

Іноземна практика облікового відображення переоцінки деривативів часто передбачає використання відповідних регулятивних рахунків, таких як „Нереалізовані надходження чи втрати капіталу” („Unrealized Holding Gain or

Loss – Equity ”). Така методика може зумовити виникнення на дату проміжного балансу регулятивних статей звітності, які в окремих випадках можна трактувати як облікові резерви в операціях хеджування.

Способи, змістові та якісні вимоги до репрезентації деривативів і операцій з ними у фінансовій звітності визначаються інформаційними потребами і запитами стейкхолдерів підприємства (здебільшого – інвесторів чи інших суб'єктів з фінансовим інтересом). Відповідно до МСФЗ підприємство повинно розкрити у фінансовій звітності інформацію про операції хеджування, яка відображає опис кожного типу хеджування, фінансових інструментів, призначених інструментами хеджування, та їхню справедливу вартість на кінець звітного періоду, характер ризиків, які хеджують, прибутки і збитки від інструмента та об'єкта хеджування, ефективність хеджування тощо. Проте, обов'язкові критерії розкриття інформації не повністю характеризують суттєві аспекти застосування похідних фінансових інструментів.

Операції хеджування за змістом і призначенням можна розглядати як аналогію страхування чистих ризиків: за несприятливих цінових тенденцій базових активів (проти яких здійснюють хеджування) підприємство отримує компенсацію, яка дає змогу повністю або частково відшкодувати втрати, зумовлені такими тенденціями; за сприятливих цінових тенденцій базових активів підприємство не отримує вигоди (крім опціону), або передає отриману вигоду контрагенту за деривативом для компенсації його втрат (тобто, несе певні видатки, які будуть компенсовані економією від позитивних цінових тенденцій базових активів). Натомість, використання деривативів зі спекулятивною метою зумовлює спекулятивні ризики, які можуть призвести як до вигод, так і до втрат.

Отже, хеджування – це управління ризиками з метою їхнього зниження, а спекуляції – це прийняття нових ризиків задля отримання потенційної вигоди. Безперечно, такі операції стейкхолдери можуть сприймати по різному, оскільки хеджування – страхує фінансові результати й акціонерний капітал, а спекулятивні операції – піддають їх волатильності. Це зумовлює доцільність

синтетичного розподілу деривативів у фінансовій звітності як мінімум за двома групами – на хеджеві та спекулятивні з відповідним розкриттям інформації.

3.5. Резервування і страхування капіталу в системі обліково-звітного забезпечення управління ризиками

Будь-яка фінансово-господарська діяльність ведеться за умов ризику та невизначеності. Більше того, ризик є невід'ємною умовою підприємництва, а інколи (коли мова йде про спекулятивні ризики) й джерелом прибутку. Повністю уникнути ризиків неможливо, натомість менеджерам необхідно систематично вести діяльність з управління ризиками. Проте, фінансово-економічні кризи (початку і кінця 2000-их років) засвідчили неефективність здійснюваного ризик-менеджменту, як на мікро-, так і на макрорівні. Застосовувані інструменти ідентифікації й оцінювання ризиків не дали змоги ні менеджерам компаній, ні урядовим контрольно-регулятивним органам своєчасно виявити ризики для „безболісної” щодо суспільства їх нейтралізації. При цьому, значні претензії експерти висловлювали до інститутів бухгалтерського обліку і фінансової звітності та аудиту, хоча насправді ринок „підігрівався” і „роздувався” альтернативними обліку і звітності інструментами оцінювання й репрезентації потенціалу підприємств.

Історичний аналіз краху компанії Enron засвідчує, що одним із перших, хто виявив її перекапіталізацію, був менеджер-аналітик хедж-фонду Дж. Чанос. Для цього він лише прочитав і проаналізував фінансову звітність цієї компанії, в результаті чого було встановлено, що „ринкова вартість компанії надзвичайно переоцінена порівняно з балансовою, вона в 55 разів перевищила величину річного прибутку” [42]. Отже, вагомість бухгалтерського обліку та фінансової звітності як інструмента ідентифікації й оцінювання ризиків суб'єктів господарювання є доволі істотною, що засвідчує актуальність такого типу досліджень.

Проведений проф. З.В. Гуцайлюком аналіз показує, що зважаючи на істотний вплив ризику на діяльність суб'єктів господарювання, деякі вчені-економісти піднімають проблему ризику як об'єкта бухгалтерського обліку. Інші ж стверджують, що ризики не можуть бути об'єктом бухгалтерського обліку, не потрібно розширювати його предмет, і обліковувати те, що взагалі неможливо облікувати [43, с. 85].

Теоретичні аспекти бухгалтерського обліку висвітлюють його предмет через конкретні об'єкти – господарські засоби за їх складом і використанням, джерела формування господарських засобів і господарські процеси, які зумовлюють рух господарських засобів, коштів і джерел формування. Дійсно, серед традиційних об'єктів бухгалтерського обліку немає безпосереднього виділення ризику, але він притаманний як господарським процесам, так і використовуваним активам й капіталу. Тобто, як мінімум, можна стверджувати про необхідність врахування ризику в бухгалтерському обліку.

Результати дисертації І.М. Вигівської „Бухгалтерський облік діяльності підприємств в умовах ризику: організація та методика” свідчать, що бухгалтерський облік необхідно розглядати повноцінним інструментом управління ризиками підприємства. В дослідженні „обґрунтовано трактування фактів господарської діяльності як об'єкта бухгалтерського обліку через складові ризику”, що передбачає виділення ризиків-причин, які обумовлені умовними фактами господарської діяльності, та ризиків-наслідків, спричинених реальними фактами [26].

Динамічний розвиток інформаційно-інтелектуальної економіки зумовлює необхідність розширення предмета бухгалтерського обліку, в якому присутність ризиків буде ще вагомішою. Поряд з цим, „бурхливий” розвиток ринків похідних фінансових інструментів (таких як кредитні дефолтні свопи (CDS), забезпечені боргові зобов'язання (CDO)), на основі яких фактично відбуваються *спекулятивні операції з інструментами управління чистими ризиками* (кредитними, іпотечними тощо), може призвести до нових кризових явищ у глобальній економіці, оскільки масштаби таких операцій, практично нерегульованих імперативно, зіставні з обсягами світового ВВП [168, с. 70]. При цьому серед винуватців потенційної кризи знову можуть виявитись інститути бухгалтерського обліку і фінансової звітності та аудиту, які „чогось методично не врахували” чи своєчасно „не поінформували суспільство”.

З урахуванням суб'єкта управління та виду ризику можна виділити принаймні три ракурси (проекції) ролі бухгалтерського обліку в управлінні ризиками з урахуванням предмету, об'єктів і функцій обліку (рис. 3.4).

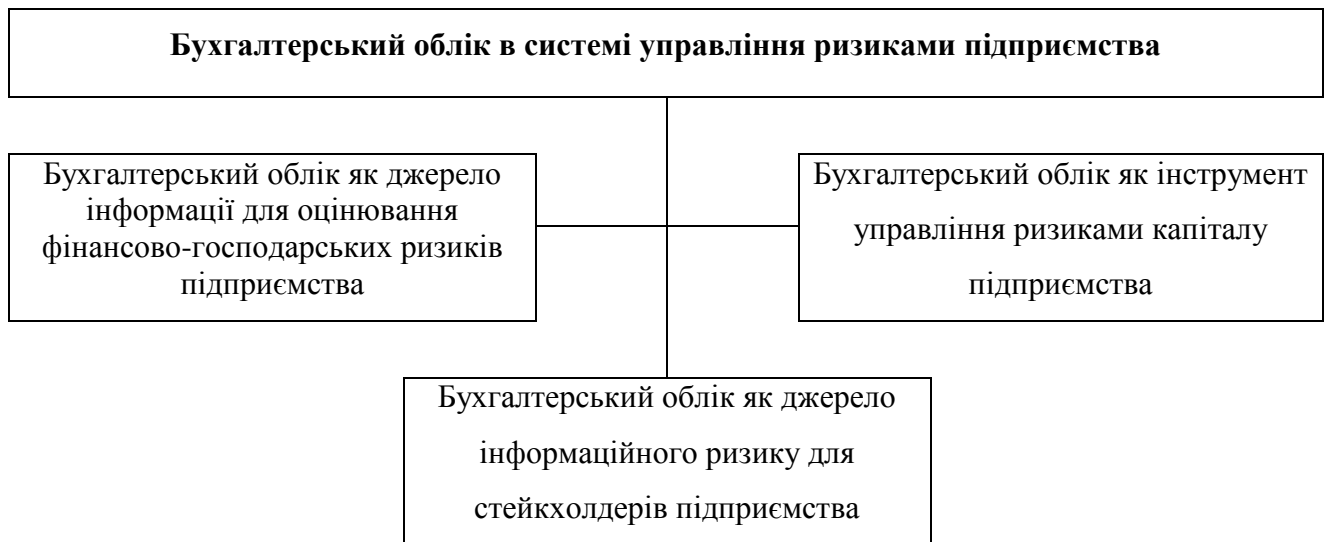

Рис. 3.4. Три ракурси функціонального змісту бухгалтерського обліку в системі ризик-менеджменту

Примітка: сформовано автором

Будь-який ризик пов'язаний із можливими втратами для підприємства, а будь-які втрати мають фінансовий вимір через оцінювання можливих збитків. Таким чином, система бухгалтерського обліку є одним із визначальних джерел інформаційного забезпечення оцінювання ризиків підприємства. Зокрема, із системи бухгалтерського обліку отримують інформацію для оцінювання більшості комерційних і фінансових ризиків (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Обліково-звітна інформація в оцінюванні комерційних і фінансових ризиків підприємства

Вид ризику	Обліково-звітна інформація, яку використовують для оцінювання ризику
Ризик неплатоспроможності клієнтів	Обсяг сумнівної і безнадійної заборгованості
Валютний ризик	Величина курсових різниць
Ризик руйнівної дії сил природи	Балансова вартість майна; вартість втраченого чи пошкодженого майна
Ризик браку	Втрати від браку; витрати на виправлення браку та на виконання гарантійних зобов'язань
Інвестиційний ризик	Втрати від зменшення вартості чи повного знецінення інвестицій
Фінансовий ризик	Витрати, пов'язані зі зниженням рівня ліквідності, зростанням відсоткової ставки, невиконанням кредитних зобов'язань (пеня, штрафні санкції), зміни курсу цінних паперів тощо

Примітка: узагальнено автором

Рішення зовнішніх щодо підприємства зацікавлених осіб ґрунтуються передусім на його фінансовій звітності. Ефективність цих рішень значним чином залежить від об'єктивності репрезентації майна, капіталу і результатів діяльності підприємства його фінансовою звітністю. Таким чином, система бухгалтерського обліку та фінансової звітності є джерелом інформаційного ризику для стейкхолдерів підприємства.

Якщо ж дослідити еволюцію фінансової звітності, то вона (зокрема баланс) формувалась для задоволення інформаційних потреб насамперед кредиторів підприємства, репрезентуючи при цьому можливість покриття активами підприємства його зобов'язань. Тобто, з позиції ризику баланс можна розглядати як джерело інформації для оцінки кредитного ризику і ризику банкрутства підприємства та інвестиційного ризику його власників, акціонерів чи інвесторів. Проте, недосконалість облікової методології, можливе маніпулювання методиками та принципами бухгалтерського обліку, їх неякісна верифікація знижують об'єктивність і прозорість фінансової звітності, що зумовлює інформаційний ризик для її користувачів.

Оцінюючи власні ризики, стейкхолдери здебільшого використовують методики аналізу публічної звітності підприємства, як фінансової, так і нефінансової (табл. 3.10). А основними методами зниження інформаційного ризику зовнішніх щодо підприємства зацікавлених осіб є аудит і Due Diligence.

Таблиця 3.10

Підходи до оцінювання ризиків на основі публічної звітності підприємства

Вид ризику	Підходи до оцінювання ризиків	Джерело інформації
1	2	3
Інвестиційний ризик	оцінювання рентабельності діяльності підприємства; оцінювання прибутковості та ліквідності емітованих підприємством цінних паперів; оцінювання фінансової незалежності підприємства на основі аналізу фінансової стійкості;	Баланс; Звіт про фінансові результати; Примітки до річної звітності із розшифруванням і поясненням окремих статей
Фінансовий ризик	оцінювання платоспроможності підприємства; оцінювання фінансового левериджу;	
Операційний ризик	оцінювання операційного (виробничого) левериджу;	

1	2	3
Екологічний ризик	оцінювання можливих економічних втрат від негативного впливу на навколишнє середовище діяльності підприємства;	Нефінансова звітність (Звіт про прогрес дотримання принципів Глобального договору ООН, Звіт про сталий розвиток згідно з GRI тощо)
Соціальний ризик	оцінювання впливу соціальних наслідків управління та діяльності підприємства на його фінансово-майновий стан, імідж, ринкову позицію, стійкість внутрішнього середовища тощо.	

Примітка: узагальнено автором

В узагальненому вигляді об'єктом бухгалтерського обліку є капітал підприємства. В системі обліку і звітності капітал підприємства повинен бути відображений з урахуванням не лише чинників його відновлення і примноження, але й ризиків втрати. Таким чином, бухгалтерський облік є одним з інструментів управління ризиками капіталу підприємства. Адже значна частина бухгалтерського інструментарію спрямована на попередження редукції капіталу підприємства (рис. 3.5). До таких інструментів, зокрема, належать:

Рис. 3.5. Бухгалтерський інструментарій в управлінні ризиками капіталу підприємства

Примітка: узагальнено автором

1) принципи бухгалтерського обліку:

- обачності – унеможливорює заниження оцінки витрат і зобов'язань та завищення оцінки доходів і активів;
- повного висвітлення – запобігає приховуванню суттєвої інформації, чим знижує рівень невизначеності, а отже й ризику;
- автономності – через відокремлений облік майна забезпечує підприємство від ризиків його власників;
- послідовності – запобігає маніпулюванню обліковою політикою підприємства, чим знижує інформаційний ризик для стейкхолдерів;
- превалювання сутності над формою – забезпечує повну ідентифікацію ризиків за рахунок не лише юридично-формального, але й економіко-змістового підходів до обліку майна, капіталу і господарських операцій;
- об'єктивації – оберігає підприємство від так званих „токсичних активів” при визнанні й оцінюванні нематеріальних об'єктів обліку;

2) прийоми бухгалтерського обліку:

- інвентаризація – дає змогу виявити ризики шляхом встановлення якісних і кількісних характеристик об'єктів обліку. Наприклад, за допомогою інвентаризації розрахунків можна встановити обсяги сумнівної заборгованості, інвентаризації незавершеного виробництва і готової продукції – величину втрат від браку, пошкодження чи крадіжок тощо;
- оцінювання – встановлення вартісної оцінки втрат чи витрат як однієї з кількісних характеристик ризику;
- амортизація – поступове відрахування вартості основного капіталу для формування джерела його подальшого відновлення (відтворення). Варто зауважити, що після свого запровадження амортизація була повноцінним методом зниження ризику капіталу, бо передбачала формування грошового фонду для відтворення основних засобів. Проте сьогодні амортизація не виконує цієї функції, натомість знос можна вважати методом оцінювання ризику капіталу;

– формування резервного капіталу – унеможливило надмірне виведення капіталу у формі дивідендів та створює певний буфер від редукції статутного капіталу;

– нарахування резерву сумнівних боргів – створення джерела покриття безнадійної дебіторської заборгованості тощо.

Менеджери будь-якого суб'єкта господарювання прагнуть убезпечити його діяльність від можливих негативів майбутньої невизначеності, а тому особливої актуальності та гостроти набувають процеси страхування та резервування основного капіталу в надзвичайно динамічних умовах розвитку сучасної економіки з притаманними їй глобалізаційними тенденціями. Серед бухгалтерського інструментарію резервування також відіграє значну роль в управлінні ризиками капіталу підприємства. Незважаючи на традиційні погляди фінансово-економічної науки щодо створення резервів покриття майбутніх витрат і втрат (історичний аналіз резервування свідчить, що первинно створення резервів на підприємствах здійснювалось для формування певного „запасу” активів), резервні фонди як цільові запаси матеріальних, фінансових чи інших ресурсів підприємства на сьогодні не формують (за винятком хіба що компаній фінансового сектору), натомість резервування за економічним змістом фактично перетворилось у формальні обліково-фінансові процедури. Резерви виконують насамперед регулятивну функцію і не передбачають виокремлення будь-якого запасу грошових чи інших активів. Тому деякі науковці ввели в бухгалтерську термінологію категорію облікових резервів [81, 208, 210]. Сутність сучасних резервів найкраще, на нашу думку, характеризує визначення, подане проф. І.Й. Яремком: резерви – це „підставні об'єкти, що вводяться в облікову систему для уточнення вартості інших об'єктів” [286].

Основне призначення резервів, на наш погляд, – страхування власного капіталу підприємства. Формування резервів насамперед спрямоване на захист капіталу підприємства від його редукції, а також надмірного вилучення коштів у формі дивідендів та іншого розподілу прибутку. Дійсно, якщо розглянути класифікацію резервів за призначенням, то як статутні резерви, так і резерви

майбутніх витрат і оціночні резерви перешкоджають передчасному визнанню прибутків чи їхньому виведенню у формі дивідендів. Тому репрезентація резервів у публічній фінансовій звітності має важливе значення для поінформованості інвесторів та інших стейкхолдерів підприємства.

Питання формування резервів капіталу в системі бухгалтерського обліку та фінансової звітності неодноразово ставало предметом досліджень як українських, так і закордонних науковців. Серед українських науковців цю тему у своїх працях розвивали Ф.Ф. Бутинець, Ю.А. Верига, Н.М. Воськало, Ю.В. Демська, М.О. Козлова, Я.Д. Крупка, М.М. Орищенко, О.П. Рудановський, П. Цьомпа, І.Й. Яремко та багато інших. Теоретично-методологічні результати їхніх досліджень насамперед зводяться до встановлення у сучасних резервів здебільшого облікової інтерпретації, що обумовлене відсутністю необхідності формування резервів як запасів високоліквідних засобів. Як наслідок, вченими обґрунтовано доцільність впровадження і застосування економічної категорії „облікові резерви”.

Сучасні публікації іноземних науковців переважно розкривають проблемні питання обліку і контролю резервів банківських та інших фінансових установ. Дослідження фундаментальних підходів до репрезентації резервів у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності проведені такими іноземними науковцями, як Й. Бетге, М.Ф. Ван Бреда, Ж.Б. Дюмарше, І.А. Кошкін, Я.В. Соколов, Е.С. Хендріксен та іншими. Зокрема, німецький науковець Й. Бетге значну увагу приділив розмежуванню критеріїв формування резервів у бухгалтерському обліку згідно з положеннями статичної та динамічної балансових теорій [13, с. 240-241], а французький вчений Ж.Б. Дюмарше – відмінностям між резервами та регульовальними статтями балансу [245, с. 337-338].

Проте, наукові дослідження переважної більшості вчених з предметної сфери бухгалтерського обліку та фінансової звітності, зокрема і вказаних вище, спрямовувались на інформаційне забезпечення стейкхолдерів підприємств індустріального етапу суспільно-економічного розвитку. В сучасних умовах отримані наукові результати та їхнє практичне впровадження частково

втратили свою актуальність, що обумовлює невирішену частину загальної проблеми та потребу подальших наукових пошуків і обґрунтувань.

Методологія бухгалтерського обліку, регламентована міжнародними та національними системами його стандартизації, законодавчо-імперативні документи, а також науково-теоретичний наробок у цій предметній сфері передбачають формування в системі обліку і фінансової звітності різних видів резервів. До їх складу переважно відносять резерв сумнівних боргів, резервний капітал, забезпечення майбутніх витрат і платежів та інші. Кожний вид утвореного на підприємстві резерву повинен мати конкретне призначення, обумовлене функцією захисту капіталу від певних ризиків його втрати. Економічний механізм резервування полягає у „зв’язуванні” частини заробленого (прибуткового) капіталу, що не може бути розподілений, а утримується для використання у разі настання певних (здебільшого негативних для підприємства) подій. Зв’язування капіталу підприємства передбачає формування певного запасу вартості його майна, при чому формований запас стосується саме вартості майна без конкретизації його складу чи виду. Тобто жодному резерву неможливо поставити у відповідність конкретний актив, що утримується для його забезпечення.

Резервний капітал підприємства утворюють відповідно до регламентацій законодавчо-імперативних документів. Господарським кодексом України передбачено формування кожним господарським товариством резервного (страхового) фонду обсягом не менше 15% його статутного капіталу шляхом щорічних відрахувань (не менше 5% заробленого чистого прибутку). Проте, законодавчий регламент не містить вимоги формування фонду як недоторканого запасу високоліквідних засобів, який би міг бути використаний при настанні несприятливих для підприємства подій. Тому цілком логічним є застосування для цього виду резерву категорії капітал, а не фонд (як, зрештою, і передбачено в Плані рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій [211]).

Таким чином, резервний капітал виконує функцію захисту акціонерного (статутного) капіталу від можливих негативних результатів діяльності підприємства. Тому негативні результати діяльності підприємства у формі збитків за умови відсутності залишку нерозподілених прибутків минулих звітних періодів мали би покриватись резервним капіталом із взаємним списанням з балансу. Одночасна наявність в балансі підприємства вартісних позицій за статтями „Збитки” і „Резервний капітал” суперечить економічному глузду та логіці методології обліку власного капіталу: „...втрачений капітал не може відобразитись у балансі. Насамперед втрата повинна регулярно списуватись з резервного капіталу, а за його недостатності – з іншого виду власного капіталу” [286, с. 66].

Формування резерву сумнівних боргів пов'язане із ризиком неплатоспроможності дебіторів підприємства. Резерв сумнівних боргів утворює запас капіталу, призначеного для покриття можливих втрат від непогашення дебіторами вимог підприємства. Тому доволі дискусійною є методика відображення резерву сумнівних боргів в балансі з від'ємним значенням. Така методика, спрямована здебільшого на задоволення інформаційних потреб кредиторів підприємства, з одного боку, фактично передчасно визнає втрату частини його майна, а з іншого – занижує вартість його капіталу. Більш того, сумнів викликає відповідність вартості дебіторської заборгованості, скоригованої на резерв сумнівних боргів, критеріям чистої реалізаційної заборгованості, вартість якої, крім імовірності, має враховувати ще й терміни погашення.

Ще одним, не менш важливим видом облікових резервів, які формують підприємства, є забезпечення. Міжнародні стандарти фінансової звітності, зокрема МСБО 37, визначають забезпечення як зобов'язання з невизначеним терміном чи сумою і передбачають їх визнання в обліку та відображення у фінансовій звітності за таких умов:

- 1) підприємство має існуюче юридичне чи конструктивне зобов'язання внаслідок минулої події;

2) ймовірно, що вибуття ресурсів, які втілюють в собі економічні вигоди, буде необхідним для виконання такого зобов'язання;

3) величину такого зобов'язання можна достовірно оцінити [124].

Перша і друга умова формування забезпечень обумовлені факторами, які мають юридичне й економічне навантаження. Юридичне навантаження пов'язане з можливим виникненням зобов'язань перед третіми особами. Ці зобов'язання можуть мати законодавчо-імперативне походження, тобто виникати внаслідок приписів законів чи інших нормативно-правових документів, або впливати із договірних чи інших взаємовідносин з третіми особами (гарантійні зобов'язання), чи навіть добровільно взятих на себе в односторонньому порядку обов'язків (додаткове пенсійне забезпечення). Економічне навантаження забезпечень обумовлене можливістю зменшення економічних вигод внаслідок виконання цих зобов'язань.

Третя умова формування забезпечень має певні особливості. Якщо критерій достовірної оцінки при визнанні переважної більшості об'єктів бухгалтерського обліку є досить жорстким, то застосування цього критерію до резервів загалом чи забезпечень зокрема є доволі суб'єктивним, адже оцінка резервів значним чином базується на судженнях бухгалтера щодо майбутніх подій, їх взаємозв'язку з минулими подіями тощо. Тому оцінка резервів є чи не найпроблемнішим питанням їхнього обліку та репрезентації у фінансовій звітності: „якщо величину резервів капіталу розраховано правильно, то при настанні відповідної події їх погашають автономно по відношенню до фінансових результатів, якщо їх розмір перевищує фактичну потребу, то невикористана частина відображається як доходи у звіті про фінансові результати; якщо ж розмір резервів замалий, то його недостатня частина є витратами” [286, с. 57-58]. Відповідно до положень МСБО 37 забезпечення необхідно переглядати на кінець кожного звітного періоду та коригувати для об'єктивного відображення поточної оцінки. Якщо для погашення зобов'язань вже не передбачається вибуття ресурсів, котрі втілюють у собі економічні вигоди, забезпечення необхідно сторнувати [124].

Загалом оцінювання резервів є чи найпроблемнішим питанням методології їхньої обліку, що обумовлене базуванням розроблених методик насамперед на судженнях бухгалтера чи експерта, а не на об'єктивних критеріях. Як наслідок, в обліку можна нарахувати завеликий обсяг резервів, що викривлюватиме фінансовий результат поточного звітного періоду, або замалий, що не дасть змоги повністю реалізувати захисну функцію резервів.

Основна відмінність забезпечень від резервного капіталу впливає з їхнього призначення: резерви створюють для покриття визначених потенційних зобов'язань чи втрат, імовірність виникнення яких в недалекому майбутньому є досить високою, тоді як резервний капітал формують для покриття збитків підприємства, що обумовлені неефективністю його діяльності загалом чи певними непередбаченими (надзвичайними, форс-мажорними) подіями.

Формування резервів насамперед пов'язане із необхідністю дотримання в бухгалтерському обліку таких принципів:

- обачності – нарахування резервів здійснюють, як правило, за рахунок витрат підприємства, чим понижують обсяг заробленого прибутку (обмеження поточних прибутків для покриття майбутніх витрат);

- нарахування та відповідності доходів і витрат – резерви формують для покриття майбутніх потенційних витрат при визнанні доходів чи економічних вигод (і, як правило, за їхній рахунок), з якими такі витрати безпосередньо пов'язані. Зокрема, гарантійні резерви утворюють при реалізації продукції та визнанні доходів від такої реалізації, резерви на пенсійне забезпечення чи на відпустки нараховують одночасно зі споживанням результатів праці співробітників тощо;

- періодичності – резервування обумовлене належністю економічних вигод і потенційних витрат, пов'язаних з певною господарською подією, до різних звітних періодів, при чому період втрат настає після періоду отримання економічних вигод, що і визначає необхідність формування резерву.

Методологічна основа обліку резервів і їх репрезентації у публічній фінансовій звітності не обмежується лише принципами, а також визначається

теоретико-концептуальними підходами до бухгалтерської методології. Зокрема, Й. Бетге розрізняє підходи до резервування згідно зі статичною та динамічною балансовими теоріями. Оскільки статична теорія спрямована на репрезентацію звітністю насамперед платоспроможності підприємства та його спроможності покривати борги, то її застосування передбачає формування резервів лише у формі забезпечень правових зобов'язань щодо третіх осіб. При цьому склад резервів може відрізнитись залежно від обраної облікової моделі – статика ліквідації (резерви створюються під чіткі правові зобов'язання, що можуть бути пред'явлені у разі ліквідації підприємства) чи статика продовження (можливе формування резервів і без жорстких правових зобов'язань підприємства). Своєю чергою динамічна теорія спрямована на визначення фінансового результату діяльності підприємства, розподіленого між звітними періодами. Тому ця теорія передбачає нарахування не лише резервів, що забезпечують правові зобов'язання підприємства, але й резервів майбутніх витрат і платежів [13, с. 240-241].

Таким чином, всі забезпечення, які формують підприємства, можна поділити на дві групи:

- забезпечення для покриття правових зобов'язань щодо третіх осіб;
- забезпечення наступних витрат і платежів.

До першої групи належать юридично-обумовлені резерви, такі як резерви виконання гарантійних зобов'язань, резерви на пенсійне забезпечення, інші резерви покриття невизначених зобов'язань.

На думку Й. Бетге основною відмінністю забезпечень наступних витрат і платежів від інших видів забезпечень є те, що „в їх основі лежить не правовий чи економічний обов'язок щодо третіх осіб, а лише внутрішній обов'язок” [13, с. 235]. Такі резерви часто утворюють згідно з положеннями законодавчо-нормативних документів, зокрема в Німеччині їх формування регламентував Торговий кодекс, відповідно до якого Й. Бетге виділив такі види резервів наступних витрат і платежів: резерви на відкладений капітальний ремонт; резерви на проведення добровільного аудиту звітності; резерви на покриття витрат відкладених соціальних послуг; резерв на покриття витрат

відтермінованих заходів з утилізації відходів; резерв на покриття витрат відтермінованих робіт з планового зносу (розробки) [13, с. 237].

Варто зауважити, що більшість наведених Й. Бетге видів резервів наступних витрат і платежів або вже не актуальні, або суперечать методологічним основам бухгалтерського обліку і звітності. Зокрема, формування резервів на капітальний ремонт було актуальним в індустріальну епоху розвитку економіки, проте динамічність постіндустріальної економіки настільки поглибила явище морального зносу, що капітальний ремонт часто може виявлятися економічно недоцільним чи навіть неможливим. Зрештою, одночасне нарахування зносу і резервів на ремонт обумовлює подвійну амортизацію основного капіталу підприємства. Функцію облікового регулятиву щодо формування резерву на відновлення основного капіталу виконує амортизація, тож резерви на капітальний ремонт створюють додаткове навантаження на фінансові результати діяльності і їх доцільність є доволі сумнівною.

Проведення аудиту фінансової звітності є нормальною практикою в репрезентації основних результатів функціонування підприємства. Відповідно до принципу неперервної діяльності підприємство щороку нестиме витрати на проведення аудиту. Можливі дві методики обліку витрат на аудит: 1) визнання в поточному році витрат на аудит минулорічної звітності; 2) нарахування в поточному році резерву на проведення аудиту, а в наступному році при визнанні витрат списувати їх не за рахунок фінансового результату, а за рахунок резерву. З погляду репрезентації у фінансовій звітності формування резервів на проведення аудиту є релевантним лише у перший рік його проведення, а в подальшому – не релевантне.

Натомість формування резервів на утилізацію відходів на сьогодні є надзвичайно актуальним і повністю відповідає сучасним концепціям суспільного розвитку, зокрема концепції сталого розвитку. Більш того, обов'язок формування резервів на ліквідацію наслідків негативного впливу діяльності підприємства на навколишнє та соціальне середовище має бути імперативно закріпленим у відповідних законодавчо-нормативних документах,

а інформація про їх склад і обсяг має бути репрезентована у публічній фінансовій звітності підприємств.

Поряд з явними видами резервів, деякі вчені (Й. Бетге, І. Яремко, П. Цьомпа) виділяють резерви, не представлені безпосередньо в системі бухгалтерського обліку та фінансової звітності (скриті та потенційні резерви). Проте, ці резерви мають зовсім іншу природу. Вони не є „підставними об'єктами” для уточнення вартості інших облікових об'єктів та не створюються для покриття передбачених зобов'язань чи майбутніх витрат, а відображають потенціал подальшого розвитку підприємства, зміцнення його фінансово-майнового стану.

Репрезентація у звітності резервів загалом виконує як мінімум три основні функції – захисну, регулятивну й інвестиційно-стимулювальну. Захисна функція полягає в оберіганні акціонерного капіталу підприємства від редукації, а також від надмірного розподілу і вилучення його складових. Регулювальна функція обумовлена обліковою природою резервів, вона забезпечує приведення витрат до звітного періоду доходів, з якими такі витрати безпосередньо пов'язані. Інвестиційно-стимулювальна функція резервів впливає з того, що їхнє формування не передбачає вилучення ліквідних засобів з обороту підприємства, а отже такі засоби продовжують брати участь у створенні додаткової вартості.

Оцінюючи дієвість резервування на прикладному рівні, все ж необхідно зазначити, що значний розмір резервів не гарантує абсолютного захисту акціонерного капіталу підприємства від редукації. Наприклад, великий обсяг резервів капіталу компанії „VOLKSWAGEN GROUP” (а це понад 14 млрд. євро проти 1,218 млрд. євро сплаченого капіталу – див. табл. 3.11) не запобіг падінню курсу його акцій. У вересні 2015 року у зв'язку з виявленням викривлення результатів дослідження викидів в атмосферу шкідливих речовин їхня вартість зменшилась майже на третину. Одним з пояснень такої тенденції в динаміці курсу акцій може бути те, що резерви насамперед призначені для захисту акціонерного

капіталу від фінансово-господарських ризиків діяльності підприємства, а не для компенсації втрат, обумовлених соціально-екологічними факторами.

Таблиця 3.11

Витяг з консолідованого балансу VOLKSWAGEN GROUP (млн. євро)

Показники капіталу	Значення показників станом на 31.12.2014 р.
Передплатний капітал (Subscribed capital)	1218
Резерви капіталу (Capital reserves)	14616
Інші резерви (Other reserves)	-2081
Нерозподілені прибутки (Retained earnings)	71197
Разом власного капіталу	90189

Примітка: формовано автором на основі [327]

Соціально-екологічні фактори впливу на вартість капіталу підприємств в сучасному глобалізаційному суспільстві є такими ж важливими, як і економічні, що актуалізує питання доцільності резервування такого виду втрат. Негативний вплив соціально-екологічних результатів діяльності підприємств на суспільство не завжди може бути компенсований виключно фінансовими засобами. Пошук відповідних компенсаторів повинен базуватись на багатомірних (щонайменше тримірних) характеристиках діяльності підприємства, супроводжуючись поданням відповідних звітів суспільству. Реальні умови ведення бізнесу актуалізують потребу інформаційного забезпечення внутрішніх і зовнішніх стейкхолдерів форматом показників через систему нефінансової (Звіт про прогрес реалізації принципів Глобального договору ООН чи Звіт зі сталого розвитку GRI тощо) чи інтегрованої звітності.

Висновки до розділу 3

1. Одним з найважливіших показників результативності діяльності корпорацій безперечно є прибуток, проте його величина, наведена у фінансовій звітності, повинна розкривати компоненти примноження власного капіталу компанії. За сучасними регламентаціями обсяг прибутку, визначений в системі бухгалтерського обліку та наведений у статтях фінансової звітності, не

відображає реальної економічної природи взаємозв'язку прибутку і капіталу. За результатами теоретико-методологічного аналізу основними причинами такої невідповідності встановлена проблема методологічного дуалізму в оцінюванні майна (теорія господарської одиниці) і капіталу (теорія власника), а також вплив принципів побудови облікової методології на компромісі фінансової і фізичної концепцій збереження капіталу. Аргументовано, що додатковим фактором цієї проблематики виступають умовності й обмеження бухгалтерської методології, які, зокрема, регламентують поділ діяльності суб'єктів господарювання на звітні періоди, розмежування грошових і доходних потоків тощо. Наведено докази, що зазначені фактори спричиняють недоліки фінансової звітності в об'єктивному відображенні ефективності функціонування корпорацій, а також створюють методологічні можливості для маніпулювання показниками звітності.

Доведено, що введення в бухгалтерську практику категорії сукупного доходу та звіту про нього дає змогу частково вирішити означену проблему. За результатами дослідження встановлено, що проблему методологічного дуалізму можна частково вирішити більш об'ємним використанням категорії сукупного доходу. Аргументовано, що представлення у фінансовій звітності інформації про компоненти іншого сукупного доходу, які не могли бути визнані в обліку доходами і витратами та, відповідно, не враховані у розрахунку фінансового результату, забезпечує можливість формувати агрегований показник сукупного доходу. Обґрунтовано, що з теоретичної точки зору цей показник максимально наближений до економічної природи прибутку як фундаментальної категорії для репрезентації результативності діяльності корпорації, а з практичної – формує інформаційну базу для оцінювання потенціалу фінансово-економічної ефективності.

2. Важливим індикатором, який відображає загальну ефективність діяльності корпорацій, є динаміка вартісної характеристики їх капіталу, вираженого через продуктивну силу наявних економічних ресурсів. Доступним для заінтересованих сторін джерелом інформації про фінансово-майновий стан

корпорацій залишається публічна фінансова звітність, сучасний зміст якої повноцінно не розкриває вартість капіталу корпорацій. Встановлено, що основною причиною цього є неспроможність бухгалтерської методології визнавати й оцінювати інтелектуальний компонент сукупного економічного потенціалу, розкривати такі показники у фінансовій звітності.

У процесі аналізу сучасних тенденцій на ринках капіталів оцінено зміст й рівень об'єктивності „легальних механізмів” формалізації інтелектуального капіталу корпорацій. Проаналізовані методичні підходи такого інструментарію, що застосовується у високотехнологічному секторі економіки при відображенні операцій з об'єднання бізнесу й встановлено, що визначені на їх основі результати передбачають „абстрактне” визнання гудвілу. Узвичаєна для цих операцій методика обліку гудвілу фактично уособлює невизнану бухгалтерським обліком вартість реально існуючої інформаційно-інтелектуальної складової капіталу, вводячи її до складу фінансової звітності – сукупно як статтю балансу з коротким розкриттям її структури у примітках до звітності. Проведений аналіз аналітичних оглядів у сфері об'єднання бізнесу засвідчує, що деякі угоди поглинання не викликають довіри щодо обґрунтованості вартості придбаного бізнесу. Ці аргументи можуть свідчити про імперативно закладені можливості зловживання означеним механізмом, спричиняючи надмірну капіталізацію компаній, яка, в свою чергу, спроможна спровокувати необґрунтовану перекапіталізацію ринку. Обґрунтовано необхідність жорсткішої формалізації цих процесів. З метою запобігання таким зловживанням запропоновано ввести в методологію бухгалтерського обліку і звітності принцип, відповідно до якого визнаний в результаті угод об'єднання бізнесу гудвіл необхідно оцінювати без урахування вартості переданих покупцем інструментів власного капіталу як компенсації при об'єднанні бізнесу. З практичного погляду, дотримання цього принципу обмежуватиме необґрунтоване завищення валюти балансу й переоцінку економічного потенціалу корпорації.

3. Вітчизняній методиці бухгалтерського обліку деривативів притаманні проблеми, які умовно можна поділити на дві групи: проблеми, зумовлені відсутністю практичного досвіду здійснення операцій з деривативами; проблеми суто методологічного характеру. Визначено, що першу групу проблем можна вирішити звернувшись до іноземного досвіду щодо методики й організації бухгалтерського обліку деривативів. Друга група проблем, пов'язана з недосконалістю існуючої парадигми бухгалтерського обліку загалом та власного капіталу зокрема, потребує поглиблених наукових досліджень щодо розроблення адаптивної концептуальної основи системи бухгалтерського обліку. У ході дослідження встановлено, що для вирішення методологічних проблем бухгалтерського обліку та відображення у фінансовій звітності деривативів (а також інших споріднених об'єктів) необхідна попередня розробка змістової теоретизації методології власного капіталу, що визначає зміст та спрямованість подальших досліджень у цій предметній сфері.

4. Одним з проявів інформаційної функції бухгалтерського обліку та фінансової звітності є формування джерела інформації для управління ризиками корпорації. Ефективність ризик-менеджменту корпорації перебуває в прямій залежності від якості його інформаційного забезпечення. За результатами дослідження виокремлено три ракурси (проекції) системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в ризик-менеджменті корпорації: 1) як джерела інформації для оцінювання фінансово-господарських ризиків підприємства; 2) як джерела інформаційного ризику для стейкхолдерів підприємства; 3) як інструмента управління ризиками капіталу підприємства. Такий поділ дав змогу встановити, що система бухгалтерського обліку та фінансової звітності виконує роль не лише інформаційного інструмента ризик-менеджменту, але й безпосереднього інструмента управління ризиками. Бухгалтерський інструментарій управління ризиками капіталу підприємства сформований на методологічному та методичному рівнях бухгалтерського обліку, в його принципах та прийомах, у яких закладені відповідні механізми протидії ризикам. Отримані результати свідчать про зв'язок розвитку теорії

ризик-менеджменту з розвитком теоретико-методологічних засад бухгалтерського обліку та фінансової звітності, а в практичному плані – утворюють методичний базис для врахування ризикових аспектів при формуванні облікової політики корпорації. Запропонований функціональний підхід до аналізу системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності економічних суб'єктів як інструмента управління ризиками корпорації також дає змогу удосконалити існуючу методику та підвищити рівень об'єктивності оцінки властивого ризику при проведенні аудиторських перевірок.

5. Резервування як обліково-фінансовий інструмент спрямоване на захист капіталу корпорації від редукції та надмірного вилучення його складових. Зважаючи на відсутність законодавчих вимог щодо обов'язкового формування резервів як запасів грошових чи товарно-матеріальних цінностей, у практиці організації бухгалтерського обліку процедурам резервування відведена другорядна роль. У ході дослідження встановлено, що поряд із захисною, резерви виконують також обліково-регулятивну й інвестиційно-стимулювальну функції. Ефективність цього інструментарію значним чином залежить від використовуваної на підприємстві методології бухгалтерського обліку резервів та їх відображення у фінансовій звітності. Обґрунтовано, що імперативне регулювання й облікова політика щодо резервів мають базуватись на концептуально-методологічних підходах існуючого науково надбання у цій предметній сфері, а також враховувати сучасні тенденції розвитку економіки й відповідні їм зміни інформаційних запитів суспільства. Одним з напрямів удосконалення обліково-звітної репрезентації резервів є обґрунтування їх складу згідно з вимогами сучасної постіндустріальної економіки та розроблення методик їхнього оцінювання, які більшою мірою повинні базуватись на формалізованих (об'єктивних) критеріях, а не судженнях бухгалтера. Це дасть змогу посилити захисну функцію бухгалтерської методології щодо збереження акціонерного капіталу корпорацій.

6. Результати дослідження, що увійшли до розділу 3, опубліковані в працях [48, 49, 165, 166, 181-183, 185, 189, 192, 194, 198, 315, 319, 326].

РОЗДІЛ 4. РОЗРОБЛЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ФОРМАТУ ПУБЛІЧНОЇ ЗВІТНОСТІ КОРПОРАЦІЙ

4.1. Методологічні підходи до стандартизації облікових процедур акціонерного капіталу корпорацій

Формування звітності облікової одиниці є завершальною стадією облікового процесу. Публічна фінансова звітність зорієнтована, насамперед, на задоволення інформаційних потреб зовнішніх стейкхолдерів підприємств; особливо це стосується суспільно-значимих підприємств. Стейкхолдери підприємств корпоративного типу представляють переважну більшість суспільно-економічних інститутів, що обумовлює суспільний формат фінансової звітності корпорацій.

Інформаційні запити стейкхолдерів корпорацій визначають основні акценти щодо предмету і об'єктів фінансової звітності, а зважаючи на базове джерело і походження фінансової звітності, – предмет і об'єкти бухгалтерського обліку. У фінансовому аспекті основним предметом інформаційних запитів зацікавлених сторін є фінансово-майновий стан і результати діяльності корпорації, які сукупно й узагальнено репрезентують статистику (стан, склад і структуру) й динаміку (зміни і трансформацію) капіталу корпорації. Загалом, можна виходити з диспозиції, що в сучасних умовах ведення бізнесу саме капітал визначає основний предмет і об'єкт як фінансової звітності, так і бухгалтерського обліку корпорацій. Тому, капітал, на наш погляд, не тільки доцільно, але й необхідно ставити в основу вихідного критерію побудови формату фінансової звітності та базових засад адаптації існуючої методології бухгалтерського обліку.

Однак капітал (особливо та його компонента, яка розкриває відносини прав корпоративної власності – власний капітал) є чи не найпроблемнішим і найменш методологічно розробленим об'єктом бухгалтерського обліку. Незважаючи на концептуально визначальну роль власного капіталу, у

сформульованих методологіях та існуючих регламентаціях обліку йому відведена фактично другорядна (інколи навіть регулятивна) роль. Очевидно, це пов'язано як зі складністю та багатогранністю цієї економічної категорії, так і з динамічною зміною природи й економічної матерії такого обліково-звітнього об'єкта. Додатково посилює проблематику й наявність різнохарактерних парадигм капіталу, кожне теоретичне спрямування політичної (а також фізичної) економії містить власне бачення його змісту й природи.

Результати аналізу різноманітних дефініцій капіталу багато чисельно наведені в наукових працях в розрізі різноманітних економічних знань і не є предметом цього дослідження. Проте, для надання обґрунтованості базовим засадам розроблення (удосконалення) формату фінансової звітності корпорацій (центральною об'єктом якої позиціюється капітал), доцільним розглядаємо з'ясування особливостей і властивостей цього обліково-звітнього об'єкта контекстно постіндустріальним умовам функціонування підприємств корпоративного типу.

Термінологічний словник з обліку і аудиту подає широке визначення капіталу: „Капітал (нім. Kapital, від лат. capitalis – головний) – 1) загальна величина коштів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, вкладених в активи (майно) підприємства, тобто джерела коштів підприємства (пасиви балансу), що приносять дохід. Унаслідок вкладання цих коштів формується основний і оборотний капітал. У процесі функціонування основний капітал набуває форми необоротних активів, а оборотний – оборотних; 2) початкова сума коштів, призначених для здійснення підприємницької діяльності; 3) чиста вартість (вартість активів за мінусом суми зобов'язань); 4) вартість – носій додаткової вартості; 5) гроші, велика сума грошей (грошовий капітал); 6) один з чотирьох факторів виробництва. Інші – земля, робоча сила та менеджмент (управління виробництвом)” [66].

Н.М. Малюга визначає капітал як „складну категорію, яка в бухгалтерському обліку проявляється через майно (засоби) підприємства та джерела його утворення (сукупність правових відносин), відображаючи

економіко-правовий аспект капіталу або єдність протилежностей в межах згаданої категорії” [116, с. 78].

Наведені визначення відображають декілька ключових характеристик капіталу:

1) його двоїсту економічно-юридичну природу: з одного боку, капітал – це майно, ресурси, активи в різних формах (фінансовій, матеріально-речовій, інформаційно-інтелектуальній), а з іншого – відносини корпоративних прав власності на це майно;

2) невіддільність від підприємницької (господарської) діяльності – „капітал може виникнути тільки тоді, коли набуто в процесі діяльності майно, або коли він вкладений у підприємство” [286, с.126];

3) „є продуктивною енергією майна” [286, с. 39]. Саме продуктивна енергія капіталу є носієм і фактором додаткової вартості.

Економічна природа капіталу тісно пов’язана з майново-ресурсним потенціалом суб’єкта господарювання: „в широкому значенні, під капіталом потрібно розуміти накопичені грошові кошти чи інші ресурси, які можуть бути використані для отримання додаткової вартості” [286, с. 38]. Однак, майно і ресурси ознаки капіталу набувають лише в сукупності; окремо взятий об’єкт майна продуктивною енергією не володіє, тож капіталу не формує. Прояв продуктивної енергії майна відбувається внаслідок синергетичного ефекту, який виникає при поєднанні об’єктів майна і ресурсів та залученні їх у фінансово-господарський оборот. Саме це визначає економічну природу капіталу, обумовлює формат базової субстанції для цілей обліку і фінансової звітності.

Юридичний зміст капіталу впливає з правових відносин корпоративної власності. В теорії та практиці бухгалтерського обліку юридичний зміст капіталу відображають пасиви, які за джерелами походження поділяють на власні та залучені, внаслідок чого розрізняють власний та залучений капітал. Однак такий поділ є досить умовним: з точки зору суб’єкта господарювання будь-який капітал доцільно розглядати як залучений – від власників

(засновників, акціонерів), кредиторів чи позикодавців (саме така концептуальна позиція лежить в основі теорії підприємства). Фактично власний капітал охоплює дві складові: одна належить власникам (засновникам, акціонерам), а інша – безпосередньо підприємству як юридичній особі. Перша частина при потребі може бути розподілена між власниками, а друга – невіддільна від підприємства і не може бути ні фізично, ні юридично розподіленою. Бо як розподілити синергетичний ефект? Вилучаючи майно з капіталу він втрачається, пропадає продуктивна енергія. Цю складову власного капіталу вчені називають по різному – ідеальний капітал, невідчутний капітал, інтелектуальний капітал. Власники підприємства не мають не лише права його розподілу і вилучення, але й можливостей; вони мають лише корпоративне право на цей капітал, яке можуть економічно реалізувати винятково через продаж часток у власності (акцій) підприємства.

Таким чином, обидві складові власного капіталу підприємства поєднані спільною ознакою корпоративних прав власності з боку засновників. Для корпорацій цей вид капіталу, зважаючи на суперечливість застосування прикметника „власний” в його назві, доцільно означати як „акціонерний”, що відповідає юридично-корпоративному змісту функціонування економічного суб’єкта.

Методологія облікових процедур акціонерного капіталу має враховувати не лише його економічно-юридичний зміст та структуру, але й джерела та шляхи формування і напрями використання (споживання) його складових (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Характеристика складових акціонерного капіталу корпорації

Основні складові акціонерного капіталу корпорації	Шляхи (джерела) формування складових акціонерного капіталу	Напрями використання (споживання) складових акціонерного капіталу
1	2	3
Статутний (підписний, зареєстрований) капітал	Залучений від акціонерів, трансформований з інших складових капіталу (додаткового, прибуткового)	Формування продуктивного майна корпорації; розподіл можливий лише при ліквідації корпорації
Прибутковий капітал	Створений завдяки продуктивній енергії майна	Розподіл, капіталізація або скерування на збільшення статутного капіталу

Продовження табл. 4.1

1	2	3
Додатковий капітал	Сформований в результаті дії кон'юнктурних факторів ринку	Капіталізація або спрямування на збільшення статутного капіталу
Резерви капіталу	Утворені за рахунок зниження („зв'язування”) прибуткового капіталу	Покриття втрат від настання визначених ризикових подій, трансформація в прибутковий капітал за умови завищення резервів
Інтелектуальний капітал	Сформований в результаті трансформації інших форм капіталу	Створення резервів капіталу для відновлення інтелектуальних активів; не може бути розподілений, проте підлягає редуції при зниженні репродуктивності інтелектуальної складової сукупного майна.

Примітка: узагальнено автором

Статутний капітал корпорації формується головно шляхом емісії її акцій. Економічна функція статутного капіталу, з одного боку, полягає в набутті залученого мінімального обсягу продуктивного майна у різних формах, необхідного для досягнення мети та виконання основних завдань створення і функціонування корпорації. А з іншого боку, статутний капітал репрезентує характеристику основного критерію, який розкриває захист корпорації від банкрутства, рівень інвестиційних й кредитних ризиків контрагентів.

Доволі важливими є юридичні аспекти формування статутного капіталу корпорації. Спродуковане суспільством різноманіття інструментів власного капіталу, з використанням яких акції можуть набувати особливих статусних форм, значно ускладнює відносини власності та розподілу прибутків між акціонерами: прості акції дають право участі в управлінні корпорацією, проте не гарантують дивідендів; привілейовані акції гарантують дивіденди, проте не дають прав управління; іменні акції посилюють контроль за їх обігом, але ускладнюють продаж чи інше відчуження корпоративних прав; розвідні та антирозвідні акції дають змогу регулювати питомий обсяг розподіленого прибутку тощо.

Незважаючи на такий широкий юридичний зміст, в балансі статутний капітал подають лише однією статтею, вартісна величина якої має строго відповідати розміру статутного капіталу, вказаному в статутних документах та зареєстрованому у відповідних регулятивних органах (тому цей вид капіталу ще називають зареєстрованим). Якщо у ході діяльності корпорації її статутний капітал збільшується (в результаті додаткової емісії, за рахунок додаткового капіталу чи нерозподілених прибутків), то такі його формалізовані зміни можливі лише за умови їх попереднього відображення в статутних документах та реєстрації відповідними регулятивними органами. Юридично-реєстраційні приписи формування статутного капіталу передбачають можливість виникнення регулятивної до нього статті „Неоплачений капітал”. Однак такий вид капіталу за своєю економічною природою є по суті лише правовими вимогами до акціонерів щодо погашення їхніх зобов’язань за внесками до статутного капіталу. У момент виникнення й до погашення така стаття звітності розкриває дебіторську заборгованість, а не капітал.

З урахуванням того, що відкриті (публічні) акціонерні товариства (корпорації) є суспільно важливими суб’єктами народногосподарського комплексу, а їхні статутні капітали – певною гарантією забезпечення інтересів кредиторів, мінори тарних акціонерів тощо, мінімальний обсяг такого капіталу та порядок його зміни здебільшого є суворо імперативно регульованими. Зокрема, Законом України „Про акціонерні товариства” від 17.09.2008 р. № 514-VI встановлено, що мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства становить 1250 мінімальних заробітних плат виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення (реєстрації) акціонерного товариства. Збільшення обсягу статутного капіталу може відбуватись шляхом підвищення номінальної вартості акцій або розміщення додаткових акцій існуючої номінальної вартості. При цьому акціонерне товариство не має права приймати рішення про збільшення статутного капіталу шляхом публічного розміщення акцій, якщо загальний (сумарний) розмір його власного капіталу (вартість чистих активів) є меншим, ніж розмір його статутного капіталу. Зменшення статутного

капіталу може здійснюватись шляхом зменшення номінальної вартості акцій або анулювання раніше викуплених товариством акцій та зменшення їх загальної кількості, якщо це передбачено статутом товариства. Проте, зменшення акціонерним товариством статутного капіталу нижче встановленого законом розміру передбачає ліквідацію товариства [217].

Прибутковий капітал корпорації формується внаслідок дії продуктивної енергії майна всіх видів капіталу та створення додаткової вартості. Цей вид капіталу відображає основний економічний результат діяльності корпорації та, як вже зазначалось, може бути розподілений між акціонерами. Якщо прибутковий капітал не розподіляється, то відбувається капіталізація, тобто майно у формі прибутків не вилучається, а продовжує брати участь у кругообороті капіталу та продукуванні додаткової вартості.

Основне джерело утворення додаткового капіталу корпорації – зміна ринкової кон'юнктури. Збільшення ринкової вартості всіх чи окремих об'єктів майна корпорації обумовлює їхню дооцінку, а реалізація інструментів власного капіталу (насамперед, акцій) за ціною, що перевищує номінальну вартість, призводить до утворення емісійного доходу. Дооцінка активів та емісійний дохід – основні фактори і компоненти додаткового капіталу корпорації, що в динамічних умовах економіки забезпечують збереження продуктивної сили акціонерного капіталу та його репродуктивної вартості. Тому додатковий капітал не може підлягати розподілу, але може бути скерований на збільшення обсягу статутного капіталу.

Резерви акціонерного капіталу спрямовуються, насамперед, на його страхування від редукації, на захист від певних ризиків втрати цього капіталу в майбутньому. Як вже зазначалось у попередньому розділі, резерви капіталу формують за рахунок „зв'язування” частини прибуткового капіталу, що не підлягає розподілу. Використання резервів капіталу може бути лише цільовим при настанні визначених ризиків, під які такі резерви утворені. Можна, однак, припустити, що за умови переоцінки резервів капіталу, їх завищений обсяг має бути трансформований в прибутковий капітал.

Законом України „Про акціонерні товариства” від 17.09.2008 р. № 514-VI передбачено обов’язковість формування резервного капіталу у розмірі не менше ніж 15 відсотків статутного капіталу товариства шляхом щорічних відрахувань від чистого прибутку товариства або за рахунок нерозподіленого прибутку. При цьому, до досягнення встановленого статутом розміру резервного капіталу розмір щорічних відрахувань не може бути меншим ніж 5 відсотків суми чистого прибутку товариства за рік [217].

Потенціал продуктивної здатності акціонерного капіталу насамперед проявляється в його динаміці. Будь-яке примноження цього капіталу переважно більшістю стейкхолдерів корпорації розглядається критерієм ефективності її діяльності і має безпосередній вплив на курс її акцій. В ідеалі вартість акціонерного капіталу і ринкова капіталізація корпорації за курсом її акцій мають бути тотожними. Тому вартість акціонерного капіталу та її динаміка є одним з найважливіших індикаторів потенціалу фінансово-майнового стану й ефективності функціонування корпорації. Однак, як вже неодноразово зазначалось вище, сучасний формат фінансової звітності (насамперед, балансу) вартість акціонерного капіталу об’єктивно не репрезентує. Очевидно, що вирішення цієї проблеми потребує перегляду концептуально-методологічних засад обліково-звітної репрезентації акціонерного капіталу загалом та його компонент зокрема. Для цього, на наш погляд, потрібно вирішити принаймні такі основні проблеми:

- методологічного дуалізму в оцінюванні майна і капіталу;
- облікового визнання інтелектуального потенціалу.

Спосіб вирішення проблеми методологічного дуалізму в оцінюванні майна і капіталу впливає на формування структури акціонерного капіталу. З точки зору підсумку акціонерного капіталу в балансі обраний підхід оцінювання майна в довготерміновій перспективі не можна вважати релевантним: недооцінене майно обумовлює вищі прибутки в майбутніх звітних періодах, а своєчасна його переоцінка призводить до збільшення додаткового капіталу в поточному періоді. Як прибутки, так і додатковий капітал є складовими

акціонерного капіталу корпорації, а тому будь-яка їх зміна відповідно спричиняє рівновелику зміну синтетичного індикатора.

Структура акціонерного капіталу є важливою й щодо напрямів його подальшого використання. Прибутки формують ту частину акціонерного капіталу, яка може бути розподілена між акціонерами і вилучена, тоді як інші його складові (додатковий капітал, резерви капіталу тощо) не підлягають розподілу. Методологія бухгалтерського обліку результатних господарських операцій повинна враховувати ці відмінності в характеристиках складових акціонерного капіталу. Відповідно до принципу неперервності діяльності господарського суб'єкта бухгалтерські процедури мають передбачати необхідність забезпечення збереження акціонерного капіталу. При цьому фундаментальним базисом розроблення методології облікових процедур акціонерного капіталу є відповідні концепції збереження капіталу. Існуюча концептуальна основа фінансової звітності містить дві концепції збереження капіталу – фінансову і фізичну, а наявна бухгалтерська методологія побудована на їхньому компромісі. Саме цей компроміс і призвів до виникнення проблеми методологічного дуалізму в оцінюванні майна і капіталу.

В ідеальному випадку вирішення проблеми методологічного дуалізму в оцінюванні майна і капіталу мало б ґрунтуватись на визначенні форми, в якій капітал підлягає збереженню. Однак реально капітал перебуває в безперервних процесах трансформації. Крім того, для нормального функціонування корпорації капітал необхідний у різних формах – і фізичній, і фінансовій, і інтелектуальній.

Вирішення цієї проблеми потребує дуалістичного підходу. Такий підхід притаманний органічній балансовій теорії, яка передбачає застосування в методології бухгалтерського обліку відновної вартості активів. В методології обліку капіталу відновна вартість має декілька переваг, зокрема:

– спрямованість на збереження (підтримку) репродуктивної вартості підприємства фактично забезпечує й збереження його капіталу в потрібних йому формах і обсягах (тобто, збереження продуктивної енергії капіталу);

– застосування відновної вартості призводить до виділення двох видів прибутку – фіктивного і реального. Реальний прибуток формується завдяки реалізації додаткової вартості, створеної внаслідок дії продуктивної енергії капіталу, тоді як фіктивний прибуток генерується здебільшого в результаті впливу кон'юнктурних факторів ринку. Фіктивний прибуток, на відміну від реального, прибуткового капіталу не створює, а формує додатковий капітал корпорації, тож розподілу не підлягає.

Органічна балансова теорія формувалась на початку ХХ ст. в Німеччині, економіці якої були притаманні значні темпи інфляції. Редукція капіталу суб'єктів господарювання в таких економічних умовах головно була пов'язана з його „вимиванням” через фіктивний прибуток. Тому фундаментальний базис цієї теорії насамперед спрямований на протидію інфляційним та кон'юнктурним ринковим факторам через забезпечення обліковою методологією збереження капіталу підприємств.

В умовах інформаційно-інтелектуальної економіки (економіка знань) редукція капіталу обумовлена не лише кон'юнктурними факторами ринку, інфляційними процесами чи фізичним зношенням капіталу, але й значним чином моральним зносом¹¹ багатьох компонентів основного капіталу. Тому збереження продуктивної сили капіталу має передбачати можливість його відтворення в якісно новій (інноваційній) технічно-технологічній формі.

Таким чином, метод відновної вартості в оцінюванні основного капіталу як облікова процедура в методології нової парадигми бухгалтерського обліку повинен забезпечувати підтримання репродуктивної вартості власного капіталу підприємства з урахуванням усіх можливих факторів його редукції, як кон'юнктурно-ринкових, так і морального зносу.

З погляду необхідності збереження капіталу в умовах дії кон'юнктурно-ринкових чи інфляційних факторів (зміни рівня цін), облікова практика виробила відповідні бухгалтерські процедур переоцінки й індексації, що

¹¹ У західній практиці активи, які фактично застаріли перш ніж їхня вартість повністю списана, називають витиснутими (вичавленими, вижатиими) – Stranded assets [238, с. 41]

передбачають доведення балансової вартості об'єктів капіталу до реальної вартості через коригування їх первісної вартості, зносу та додаткового капіталу (в американській практиці „резерви переоцінки”). Однак щодо дії фактора агресивного морального зносу ця облікова методика неприйнятна. Абсолютно неприпустимо з точки зору вартісної репрезентації існуючих об'єктів майна в балансі доводити їхню вартість до рівня вартості активів-замінників, які очевидно є значно дорожчими з урахуванням стадії інноваційного розвитку. Інакше можна отримати баланс, який репрезентує старе майно за вартістю нового не лише з точки зору фізичного зношення, але й з погляду етапу техніко-технологічного розвитку.

Збереження капіталу в умовах морального зносу може забезпечити бухгалтерська методологія нарахування такого зносу через відповідні облікові процедури. За своєю економічною природою будь-який знос, як фізичний, так і моральний – це редукція (скорочення продуктивної енергії) власного капіталу.

У процесі фізичного зносу капіталу, як правило, відбувається його трансформація у фінансову форму (виручка від реалізації), а потім знову у фізичну форму (придбання нового обладнання чи інших матеріальних засобів). Таким чином, фізичний знос з економічної точки зору є природнім супутником процесу кругообігу (трансформації) капіталу. Якщо за отримані від реалізації кошти купується нове обладнання¹², то редукція капіталу не відбувається¹³. Отже, згідно з бухгалтерським принципом неперервності діяльності фізичний знос не підлягає відображенню в пасиві балансу.

Натомість, моральний знос не передбачає жодної трансформації капіталу, а є його редукцією в „чистому вигляді”. Таким чином, бухгалтерське визнання й нарахування морального зносу має одночасно супроводжуватись зниженням розміру власного капіталу підприємства. При цьому, важливим методологічним

¹² На невеликому підприємстві придбання об'єкта основних засобів може й розглядається як неординарна подія, яка відбувається вкрай рідко, однак в масштабах корпорації оновлення капіталу є постійним, неперервним, перманентним.

¹³ В процесі експлуатації основного капіталу нараховують його амортизацію, що, як обліковий регулятив, обмежує визнання й нарахування прибутків і їх виведення. Однак, якщо основний капітал втрачає свої фізичні властивості не у процесі експлуатації (наприклад, пошкоджується обладнання, що не експлуатується або під час природних катаклізмів тощо), амортизація не нараховується і трансформація капіталу не відбувається. За таких умов фізичний знос є винятково редукцією капіталу.

питанням є вибір компонента власного капіталу, величина якого має зменшитись при нарахуванні морального зносу. Редукції підлягає, насамперед, вкладений капітал. Однак за умов жорсткої фіксації розміру статутного капіталу в статутних документах (для корпорацій ще й реєстрації у відповідних органах державного нагляду за фондовим ринком), облікове відображення його редукції неможливе.

Серед інших компонентів власного (акціонерного) капіталу найбільш придатними для застосування в операціях бухгалтерського відображення нарахування морального зносу є резервний та додатковий капітал. Однак, формування цих компонентів власного капіталу не пов'язане із забезпеченням збереження капіталу на випадок його редукції через моральний знос (додатковий капітал здебільшого утворюється внаслідок переоцінки майна при зміні кон'юнктурних факторів ринку або в результаті отримання емісійного доходу тощо, а резервний взагалі формують „на всі випадки життя”). Тому доцільним видається створення окремого резерву капіталу – резерву на моральний (технологічний) знос основного капіталу.

Таким чином, резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу має формуватись за рахунок прибуткового капіталу. Питання визначення конкретного джерела формування резерву на моральний (технологічний) знос основного капіталу є дискусійним, адже резерви капіталу можуть формуватись як за рахунок інших видів капіталу, так і за рахунок витрат підприємства. Принаймні з урахуванням податкового підходу до теорії обліку і звітності, вирішення цього проблемного питання можна зробити на користь прибуткового капіталу, оскільки на сьогодні імперативи навряд чи дозволять зменшувати оподатковуваний прибуток на величину морального зносу.

При виникненні морального зносу його нарахування необхідно здійснювати за рахунок зниження величини резерву на моральний (технологічний) знос основного капіталу, а залишок цього резерву відображає

певний страховий запас капіталу на випадок його редуції (рис. 4.1, табл. 4.2, Додаток Й).

БАЛАНС	
Актив	Пасив
Необоротні активи	Акціонерний капітал
... 4	... Прибуток звітного року
Основні засоби (Знос) ← 3	... Резервний капітал
... 2	... Резерви капіталу, в т.ч.: - резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу ← 1
...	... Прибутковий капітал
...	...
Баланс	Баланс

Рис. 4.1. Інтерпретація балансової репрезентації морального зносу основного капіталу

Примітка: запропоновано автором

Таблиця 4.2

Облікова репрезентація морального зносу основного капіталу корпорації

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
Формування резерву на моральний (технологічний) знос основного капіталу	Нерозподілені прибутки	Резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу
Нарахування морального зносу	Резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу	Знос основного капіталу
Нарахування морального зносу за відсутності чи недостатності резерву на моральний (технологічний) знос основного капіталу	Резервний капітал	Знос основного капіталу
	Прибуток звітного року	

Примітка: запропоновано автором

Ще одним методологічним питанням облікового нарахування морального зносу є встановлення необхідного обсягу резерву на моральний (технологічний) знос основного капіталу підприємства. Вирішення цього питання, очевидно,

потребує застосування експертних оцінок щодо тенденцій технологічного розвитку в конкретній сфері економіки та застосування принципу бухгалтерських суджень. В динамічних умовах розвитку сучасної економіки „вгадати” мінімально необхідний чи достатній розмір цього резерву неможливо. Доречним прикладом в цьому випадку є обвал компанії Nokia, що стався через неправильний прогноз розвитку ринку мобільних телефонів: в той час, коли компанія вкладала кошти в розвиток моделей мобільних „кнопочкових” телефонів, на ринку вже з’явилися смартфони. При недостатності величини резерву на моральний (технологічний) знос основного капіталу, моральний знос може списуватись за рахунок резервного капіталу чи прибутку звітного періоду. Таким чином, відновна вартість має сприяти формуванню нормальної (адекватної) структури акціонерного капіталу.

Визначальною складовою капіталу для ефективного функціонування господарських суб’єктів у сучасній інформаційно-інтелектуальній економіці є інтелектуальний капітал. Інтелектуальний капітал підприємства відображає здатність продукувати інтелектуальні активи, необхідні для ведення діяльності в постіндустріальних умовах економічного розвитку; спроможність системи корпоративного управління (управлінського персоналу, технології управління, бізнес-моделі тощо) через досягнення оптимальної структури різних форм майна і капіталу досягти синергетичного ефекту за динамічних умов ринкової кон’юнктури. Цей вид капіталу не може бути розподілений, переданий чи в інший спосіб відчужений, оскільки є невіддільним від господарського суб’єкта.

Інтелектуальний капітал може бути внесений у формі нематеріальних активів при формуванні первинного майна господарського суб’єкта. В такому разі інтелектуальний капітал репрезентує складову (часткову форму) статутного капіталу господарського суб’єкта. Проте, інтелектуальний капітал здебільшого утворюється в результаті трансформації інших видів і форм капіталу підприємства. При цьому, вартість утвореного інтелектуального капіталу може складатись як з вартості трансформованих форм капіталу, так і з додатково створеної в результаті трансформації та синергії вартості.

Створення чи придбання інтелектуальних об'єктів майна (інтелектуальних активів) підприємства потребує певних затрат фінансового та фізичного капіталу у зв'язку зі сплатою коштів постачальникам таких об'єктів, нарахуванням і виплатою заробітної плати працівникам, які здійснювали розробку інтелектуальних активів, затраченими при цьому матеріально-технічними ресурсами тощо. Формування вартості інтелектуальних активів через акумулювання вартостей трансформованих форм капіталу відповідає затратному підходу щодо створення первісної вартості активів. Однак оцінювання інтелектуальних активів за затратним підходом зумовлює істотно занижену їхню вартість (за умови, що такі активи продуктивні, а не фіктивні (токсичні)). Одним з можливих варіантів облікового відображення інтелектуальних активів може бути їхня дооцінка з одночасним визнанням в пасиві балансової статті щодо репрезентації інтелектуального капіталу.

При такій обліковій методології показник інтелектуального капіталу в пасиві балансу відображає не всю вартість майна інтелектуальної форми та походження, а лише ту її частину, що відповідає додатково створеній інтелектуальній вартості, – вартісному виміру синергетичного ефекту трансформованого поєднання інших форм капіталу підприємства. Інтелектуальний капітал в пасиві балансу репрезентує не форму майна чи капіталу, а субстанцію походження вартості капіталу підприємства (рис. 4.2).

Альтернативні погляди на інтерпретацію балансового відображення інтелектуального потенціалу підприємства наведені у додатку К, а їх критика – у попередніх розділах роботи.

Збереження інтелектуального капіталу як форми майна підприємства може забезпечуватись обліковими процедурами амортизації інтелектуальних активів (втрата вартості активів) шляхом їх тестуванням на зменшення корисності.

Найпроблемнішим аспектом методології бухгалтерського обліку інтелектуального капіталу є визнання й оцінювання окремих видів інтелектуальних активів. Критерії визнання інтелектуальних активів повинні давати змогу не лише відокремити такі активи за їх видами й функціональним призначенням, але й відрізнити токсичні активи від продуктивних. Очевидно,

Рис. 4.2. Балансова репрезентація інтелектуального потенціалу підприємства (Примітка: узагальнено автором)

навряд чи можливо встановити уніфіковані критерії визнання продуктивних інтелектуальних активів. Головною умовою визнання має бути спроможність активів генерувати економічні вигоди в майбутніх звітних періодах, початок яких повинен бути чітко визначеним, а не гіпотетичним. Чіткість часового критерію має бути строго дотримана, а у разі його порушення факт визнання активу повинен бути переглянутий.

Ще один критерій визнання інтелектуальних активів – перевищення потенційного обсягу економічних вигод від їхнього використання над обсягом затрат на їхнє створення.

Не менш складною є проблема оцінювання інтелектуальних активів. Кожен з трьох класичних підходів оцінювання майна (ринковий, затратний та дохідний) має істотні методичні недоліки та перешкоди щодо їх застосування до інтелектуальних активів. Основною перешкодою в застосуванні ринкового підходу є високий рівень унікальності інтелектуальних об'єктів. Неефективність затратного підходу, як вже зазначалось, обумовлена заниженими результатами оцінки. Хибність методики агресії доходів в оцінюванні економічного потенціалу корпорацій підтверджена двома останніми глобальними фінансовими кризами, що в сучасних, ще більш динамічних умовах розвитку економіки викликає ще більше сумнівів у доцільності застосування методик дохідного підходу.

Одним з можливих варіантів вартісної репрезентації інтелектуального капіталу в балансі, окремі вчені розглядають методичний арсенал його нормування залежно від галузі чи сфери економічної діяльності суб'єкта господарювання з корекцією на соціально-економічне середовище його функціонування [286].

Введення до складу балансу корпорації інтелектуальних активів та інтелектуального капіталу дає змогу наблизити її балансову вартість до ринкового рівня. Однак низький рівень впевненості представників суспільних інститутів в адекватності й об'єктивності інструментів оцінювання інтелектуального потенціалу потребує від топ-менеджерів корпорацій

детального розкриття складових цього потенціалу та підходів до їх оцінювання в примітках до річної фінансової звітності, а від стейкхолдерів – розуміння, що інтелектуальний капітал в балансі представляє не лише потенціал, але й фінансово-інвестиційні ризики.

4.2. Моделювання структурної будови бухгалтерського балансу корпорацій постіндустріального типу

Суттєві зміни, пов'язані з динамічним розвитком постіндустріального соціально-економічного середовища, безпосереднім чином вплинули на умови функціонування сучасних суб'єктів ринкової економіки. Достатньо виражені передумови формування фактично нової архітектури інституційних фінансів і глобального ринкового середовища потребують адекватного цим умовам інформаційно-аналітичного інструментарію для формалізованого забезпечення процесів управління і регулювання економікою.

Балансове узагальнення фінансово-майнового стану і потенціалу економічних ресурсів підприємства, як найважливіша складова фінансової (корпоративної) звітності, фактично є єдиним, із достатнім рівнем формалізації, джерелом інформації, доступним зовнішнім аналітикам і ринково-інвестиційним інституціям. Ураховуючи публічний характер фінансової звітності, показники балансу, на відміну від „утаємнених” методик інших інституційних агенцій, прихованих комерційною таємницею, мають набагато вищий рівень формалізації даних. Розбіжності у процесах формалізації обліково-звітної інформації на окремих підприємствах в основному залежать від наявних і використовуваних ними альтернатив окремих стандартів фінансової звітності.

З теоретико-узагальної точки зору приймається постулат, що формат бухгалтерського балансу залежить від рівня використовуваного складу економічних ресурсів та стану суспільно-економічних відносин, що в сукупності й визначає інформаційні потреби власників. На форму балансного узагальнення також впливає тиск різноманітних державних і наддержавних фінансово-регулятивних інституцій, комерційних структур, фондових бірж чи

інвестиційних компаній тощо. Останнім часом у публікаціях наводиться низка аргументацій про істотний вплив на змістову будову балансу транснаціональних корпорацій.

Моделювання бухгалтерського балансу з метою адаптації його формату до вимог широкого кола користувачів передбачає, насамперед, визначення його структури – економічно-юридичної архітектури, яка охоплює впорядкований набір згрупованих у розділи та розподілених між активом і пасивом (економічними ресурсами і капіталом) статей за певною методикою розрахунку. Склад і розміщення статей відображають побудову бухгалтерського балансу, а методики оцінювання їхніх сум – його економічний зміст і призначення, величину юридичної власності на майно економічного суб'єкта.

У багатьох випадках вважається, що саме формат бухгалтерського балансу виступає базисом для розроблення методології бухгалтерського обліку, і, відповідно, рівень його адаптивності до існуючих умов та правових відносин переважною мірою обумовлює рівень якості всієї обліково-звітної системи. Враховуючи суспільний інтерес до балансу як до джерела інформаційного забезпечення управління не лише окремими суб'єктами господарювання, а й економікою держави загалом, можна вважати об'єктивною позицію, що „формування національних моделей обліку відбувається під впливом багатьох факторів, серед яких: тип економіки, особливості політичної системи, офіційні принципи регулювання бізнес-відносин, національні та міжнародні економічні зв'язки, соціальні явища, культура і традиції. Вказані фактори визначають інформаційну спрямованість бухгалтерського обліку кожної країни та ускладнюють типізацію макромоделей обліку” [274, с. 13].

Потреба приведення балансового узагальнення, як і всієї системи фінансової (корпоративної) звітності до реально існуючих суспільно-економічних умов, підтримується переважною більшістю відомих науковців як предметної сфери знань, так і суміжних економічних наук. Одним із шляхів подолання зазначеної проблеми вважається можливість застосування

інструментарію економетричної науки, яка може дати новий, додатковий імпульс у вирішенні розглядуваної проблематики.

У фінансово-економічному словнику А.Г. Загороднього під економетрією (економетрикою) розглядається „... наука, що досліджує конкретні кількісні закономірності та зв'язки економічних об'єктів і процесів за допомогою математичних та математично-статистичних методів і моделей” [68, с. 214]. Загалом, в економічній науці вважається, що термін „економетрія” в науковий оборот ввів норвезький вчений-економіст Р. Фріш, проте львівські вчені-економісти у своїх працях переконують, що вперше як сам термін „економетрія”, так і основоположні засади економетричної науки сформулював львівський вчений, викладач Львівської торгової школи (нині Львівська комерційна академія), економіст Павло Цьомпа [283, с. 402-403]. Оpubлікована у 1910 р. праця „Нариси економетрії і побудована на національній політекономії теорія бухгалтерського обліку”, як особлива розробка, своєю базисною основою вибудована на постулаті, що „... практичним застосуванням економетрії на математичному поданні вартості майна та її перетворень є бухгалтерія. І навпаки, у зворотному, економетрія є лише теорією бухгалтерії” [263, с. 5]. У цій розробці моделювання використано як засіб опису й удосконалення методики бухгалтерського обліку через первинні і вторинні економетричні рівняння з виходом на економетричну квадригу та економетричний октагон для дослідження акомодативної рівноваги (пристосування) майна і капіталу у процесах їхньої трансформації. При цьому базисною основою в дослідженні було застосування аналітичного розкладання й синтетичного узагальнення економічної інформації та часової складової...

Базисом економетричної науки є бухгалтерський облік, на противагу широко розповсюдженому застосуванню „класичної” економетрії, де передбачають використання методів математики і статистики в дослідженні економічних процесів і явищ. Принагідно можна відзначити, що такий підхід був об'єктом гострої критики з боку видатних вчених-економістів Дж. Кейнса, Ф. Брауна, В. Леонтьєва та багатьох інших.

Економетричне дослідження балансу потребує побудови спеціальних бухгалтерських моделей. Тематику моделювання в бухгалтерському обліку у своїх працях досліджували чимало вітчизняних та іноземних науковців, зокрема: Ф.Ф. Бутинець, А.М. Герасимович, Г.Г. Кірейцев, Я.Д. Крупка, В.Ф. Палій, Я.В. Соколов, Л.О. Сухарева, М.М. Шигун, І.Й. Яремко та багато інших. У працях з моделювання бухгалтерського обліку значна увага зосереджується на дослідженні способів економіко-математичного обґрунтування формату бухгалтерського балансу, зважаючи на проблематику вартісного виміру економічних ресурсів і капіталу, що особливо загострюється в умовах інформаційно-інтелектуальної економіки. У цих умовах дедалі більшої виразності набувають принципові суперечності у вирішенні проблеми оцінювання майна (всієї сукупності економічних ресурсів матеріального і нематеріального характеру) і капіталу, які формують його склад і структуру.

Основною невирішеною проблемою балансового узагальнення є викривлення відображення в балансі реально існуючого економічного потенціалу, який володіє продуктивною здатністю капіталу.

Еволюція функціонування економічних систем від індустріального типу економіки до інформаційно-інтелектуального потребує і відповідної зміни підходів до економіко-математичного моделювання багатьох процесів (використання новітніх фінансових інструментів – ф'ючерсів, форвардів, інших деривативів тощо). Сучасний формат балансу викривлено відображає низку важливих об'єктів інформаційно-інтелектуальної економіки, передусім всієї сукупності нематеріальних активів і наявності та вартісної характеристики складових інтелектуального капіталу.

Моделювання економічних процесів як метод наукового пізнання в теорії економічної науки є широко застосовуваним. У сфері бухгалтерського обліку достатньо добре відомий економетричний підхід до відображення господарських процесів. Зрештою, й сам бухгалтерський облік інколи характеризується як система послідовного моделювання фінансових і господарських процесів, а елементи методу обліку – своєрідними моделями. На рахунках обліку моделюється кругообіг капіталу, а балансове узагальнення моделює структурний взаємозв'язок майна і капіталу підприємства на певну дату.

Значний внесок у розвиток моделювання бухгалтерського обліку загалом, окремих його методів, зокрема балансового узагальнення, зробили радянські вчені В.Ф. Палій та Я.В. Соколов. Вони розглядають бухгалтерське моделювання як „засіб опису й удосконалення методики бухгалтерського обліку” та поділяють бухгалтерські моделі на п’ять видів [147, с. 75-76]:

- 1) моделі вхідної та вихідної інформації – системи первинної документації та носіїв впорядкованої узагальненої інформації;
- 2) моделі рахунків бухгалтерського обліку та інформаційного зв’язку між ними за допомогою подвійного запису;
- 3) моделі балансових рівнянь та відображення господарських операцій на бухгалтерських рахунках;
- 4) ітеративні, логічні та емпіричні моделі пошуку принципово нових методологічних рішень;
- 5) моделі економічного аналізу.

Метою моделей балансових рівнянь зазначені вчені вважають відображення взаємозв’язку господарських засобів і процесів та розкриття математичної форми подвійного запису [147, с. 76]. Математичний зміст подвійного запису вони подають через опис господарської операції за допомогою тривимірної прямокутної системи координат, осі якої відображають номери рахунків, які дебетують і кредитують, та суму господарської операції. В подальшому таке відображення подвійного запису в системі координат трансформують в три матриці [147, с. 93-94].

Цікавою, на наш погляд, є описана В.Ф. Палієм і Я.В. Соколовим система облікових координат (рис. 4.3). Під обліковими координатами вони розуміють „математично коректну систему, яка включає чотири квадранти” [147, с. 96]. В практиці бухгалтерського обліку використовуються облікові координати першого квадранта для відображення господарських операцій та третього квадранта для здійснення сторнувальних облікових записів. Координати другого і четвертого квадрантів автори вважають допоміжними, але в рамках методу подвійного запису їхнє використання є неможливим.

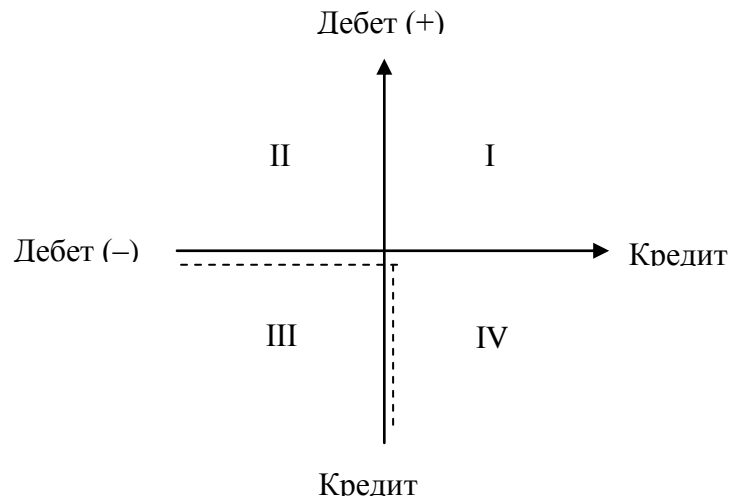

Рис. 4.3. Система облікових координат (Джерело: [147, с. 96])

Подальшого розвитку система облікових координат набула в працях І.Й. Яремка, який її трансформував з метою відображення чотирьох (основних) типів балансових змін (рис. 4.4) [285, с. 452-453].

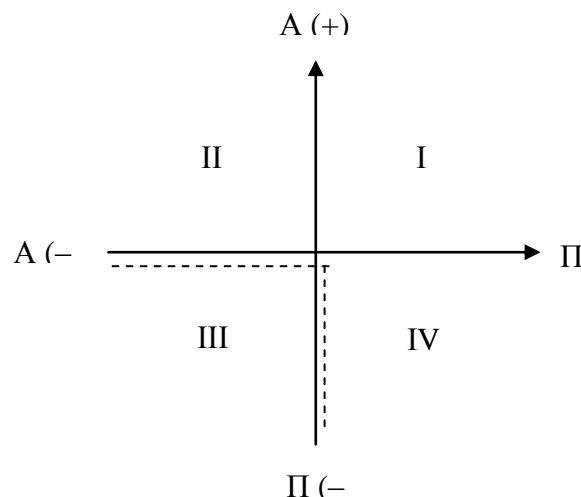

Рис. 4.4. Система облікових координат для відображення балансових змін (Джерело: [285, с. 453])

Балансове узагальнення ґрунтується на акомодативній рівновазі майна і капіталу. Для аналізу змісту балансу за економічною структурою та його призначення часто використовують моделі балансового рівняння – алгебраїчного співвідношення, яке відображає взаємозв'язок складових балансу. Точну кількість моделей балансових рівнянь важко порахувати: концептуальний базис більшості бухгалтерських теорій формалізується відповідним балансовим рівнянням. Крім того, багатьма науковцями, об'єктом досліджень яких був баланс, сформульовано певні пропозиції щодо корекції базової моделі балансового рівняння (табл. 4.3).

Моделі балансового рівняння

Автори моделей балансових рівнянь	Форми моделей балансових рівнянь
Класична модель (рівняння Дюмарше)	$A = K + Z$, де А – активи; К – власний капітал; З – зобов'язання.
Й. Шер	$A - Z = K$
Й. Шер	$A - Z - K = Пр - Зб$, де Пр – прибуток; Зб – збиток.
Е. Леоте, А. Гільбо	$A - K + Пр - Зб = Кр - Д$, де Кр – кредиторська заборгованість; Д – дебіторська заборгованість.
А. Рудановський	$A = (K + Кр - Д) + (Пр - Зб)$
Е. Шмаленбах	$K - ОЗ = ОА + Д + Зб - Кр - Пр$, де ОЗ – основні засоби; ОА – оборотні засоби без дебіторської заборгованості.
С. Легенчук	$A + АЗС = K + Z + КЗС$, де АЗС – активи зовнішнього середовища; КЗС – капітал зовнішнього середовища.
В. Кулик	$ПА + ДА + ПНА = ПЗ + ДЗ + ПВК$, де ПА – поточні активи; ДА – довгострокові активи; ПНА – потенційні активи; ПЗ – поточні зобов'язання; ДЗ довгострокові зобов'язання; ПВК – потенційний власний капітал.
І. Яремко	$ДА + ОА + Ана + ПА = ВлК + ВкК + ПК + ЗК + СК + ПлК$, де ДА – довгострокові активи; ОА – оборотні активи; Ана – антиципаційні активи; ПА – поточні (плавучі) активи; ВлК – власний капітал; ВкК – вкладений капітал; ПК – позиковий капітал; ЗК – залучений капітал; СК – суспільний капітал; ПлК – поточний (плавучий) капітал.
В. Шевчук	$A1 + A2 + A3 = П1 + П2 + П3$, де А1 – джерела відтворюваних та невідтворюваних ресурсів; А2 – акумульовані, нагромаджені та створені людьми блага; А3 – видобуті з надр копалини та заповідяна природі і людям шкода; П1 – загальнолюдська власність (власність усіх поколінь); П2 – власність сучасних поколінь; П3 – позики, взяті минулими та сучасними поколіннями у прийдешніх поколінь.

Примітка: узагальнено автором на основі праць [97, 109, 146, 265, 270, 286]

Узагальнюючи приклади моделей балансових рівнянь, подані в табл. 4.3, можна погодитись із думкою В.Ф. Палія та Я.В. Соколова, що відмінності між різними моделями балансових рівнянь залежать від того, що є їх центральним моментом [147, с. 75]. Дійсно, модель Дюмарше – це модель статичного балансу, мета якої полягає в оцінюванні достатності активів для покриття зобов'язань підприємства; моделі Й. Шера – це моделі динамічного балансу, основним призначенням якого є визначення фінансового результату; модель Е. Леоте і А. Гільбо спрямовані на обчислення сальдо кредиторської і дебіторської заборгованостей; основним призначенням моделі А. Рудановського є визначення сумарної вартості активів, а Е. Шмаленбаха – визначення власних оборотних засобів підприємства.

Зважаючи на те, що концептуальна основа бухгалтерського обліку та фінансової звітності, базуючись на принципі об'єктивації, не дає змоги відображати в балансі створені власними силами підприємства інформаційно-інтелектуальні активи, пропозиції багатьох сучасних науковців з бухгалтерського обліку щодо трансформації моделі балансового рівняння спрямовані саме на вирішення цієї проблеми. Наприклад, С. Легенчук пропонує додатково ввести у формат балансу активи і капітал зовнішнього середовища, а В. Кулик – потенційні активи і потенційний власний капітал.

З наведених у табл. 4.3 балансових моделей найповніше задовольнити сучасні інформаційні потреби користувачів фінансової звітності може модель балансу, запропонована І. Яремком, що зумовлено притаманними їй такими структурними характеристиками:

- введенням в структуру балансу ідеальних активів (які, на відміну від нематеріальних, обліковуваних згідно з концептуальною основною бухгалтерського обліку, включають ще й нематеріальні активи, створені власними силами підприємства) та ідеального капіталу;
- відображенням в балансі плавучих активів і плавучого капіталу з метою приведення вартості майна і капіталу підприємства до їх справедливого рівня;

- виділенням із власного капіталу в окремий розділ капіталу, вкладеного засновниками;
- розподілом залученого капіталу на позиковий, залучений та суспільний тощо [286, с. 162].

Надзвичайно важливим, з погляду управління соціально-орієнтованою економікою, є виділення в балансі суспільного капіталу та об'єктів муніципальної власності.

З юридичної точки зору бухгалтерський баланс відображає джерела походження (фінансування) майна суб'єкта господарювання. При цьому бухгалтерське рівняння, яке називають майновим балансом, записують „Актив = Пасив”. Тобто, „в цьому представленні важлива не просто форма аналітичного рівняння, а його глибокий економіко-правовий зміст: обмінні цінності, що знаходяться під контролем підприємства і мають властивість приносити їх власнику доход, мають досить чітко обмежені права на їх безумовне володіння” [265, с. 278-279].

Деяко інший погляд на формулювання балансового рівняння мав П. Цьомпа. У своїй праці [226] він стверджував, що представлення відношення майна і капіталу за допомогою алгебраїчного рівняння „Майно = Капітал” є неправильним, оскільки капітал може бути сформований лише продуктивним майном, а непродуктивне майно капіталу не формує. Таким чином, між майном і капіталом існує набагато глибший *економічний* зв'язок, який виразити алгебраїчно неможливо. Відношення капіталу до майна П. Цьомпа подає за допомогою економетричного рівняння (4.1), вираження якого цифрами, на його думку, може розглядатися як бухгалтерське рівняння, що відображає не що інше як баланс [263, с. 11-12]:

$$\underline{V} \mid \underline{C}, \quad (4.1)$$

де V – майно;

C – капітал.

Економетричне відображення зміни вартості майна і капіталу (рис. 4.5) дало змогу П. Цьомпі підтвердити „фундаментальні принципи бухгалтерії:

збільшення майна і зменшення капіталу постійно пишеться зліва; збільшення капіталу і зменшення майна постійно пишеться справа бухгалтерського рівняння” [263, с. 17]. Таким чином, економетричні рівняння є графічними відображеннями моделі бухгалтерських рахунків.

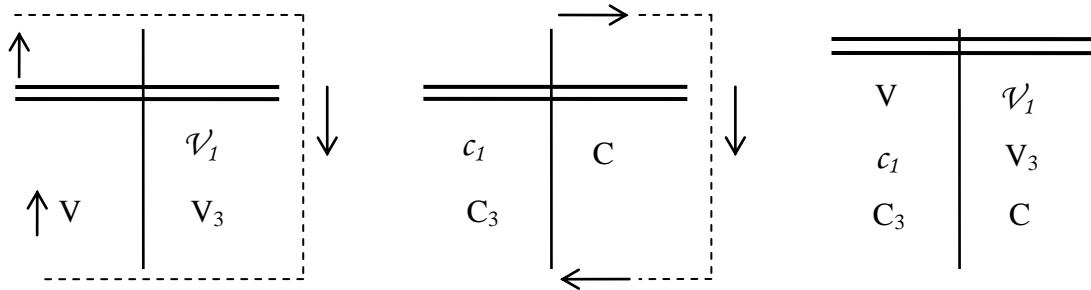

Рис. 4.5. Економетричне моделювання будови бухгалтерських рахунків

Примітка: джерело [263, с. 16-17]

Економетричне відображення трансформації майна і капіталу формує фігуру з чотирьох величин двох взаємно залежних економетричних рівнянь, яку П. Цьомпа назвав економетричною квадригою (рис. 4.6) [263, с. 15].

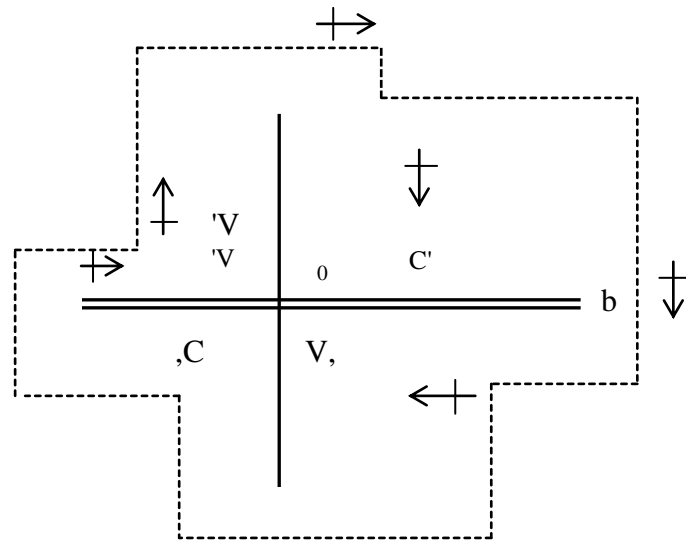

Рис. 4.6. Економетричне відображення трансформації майна і капіталу через економетричну квадригу (Джерело: [263, с. 60])

Отже, з економетричної точки зору сучасний формат бухгалтерського балансу визнається неправильним. Аргументом такої позиції зокрема може

бути подання в балансі гудвілу, який не є продуктивним майном, проте капітал на протипагу йому в пасиві відображають.

Неможливість структурованого запису відношення капіталу до майна (які є основними об'єктами бухгалтерського обліку) алгебраїчним рівнянням заперечує твердження, що бухгалтерський облік є прямим наслідком арифметики чи алгебри. Разом з тим, цей факт свідчить про аргументованість позиціонування бухгалтерського обліку як окремої науки з відповідним методологічним апаратом, частиною якого безперечно є окремі математичні (економіко-математичні) методи.

Російський науковець М.Ю. Медведєв для характеристики адаптивного (адекватного) бухгалтерського балансу використовує поняття природного („естественного”) балансу, який від бухгалтерського відрізняється, насамперед, відсутністю контрарних і підставних рахунків [118, с. 432]. За результатами дослідження динаміки природного балансу відповідно до принципу коллації (взаємне і узгоджене відображення одного факту господарської діяльності усіх сторін угоди) він виводить формулу обчислення майна (всіх об'єктів обліку), яке знаходиться на балансі всіх суб'єктів природного обліку (4.2) [118, с. 424-426]:

$$M = \sum P + \sum \frac{Z}{2}, \quad (4.2)$$

де M – вартість всього майна;

P – вартість речей;

Z – вартість заборгованості.

Ця формула базується на твердженні, що річ, відображена в природному балансі, є самодостатньою, а заборгованість потребує свого відповідника протилежного виду (дебіторська – кредиторської, а кредиторська – дебіторської) в іншій сторони угоди.

Використання запропонованої цим автором формалізації вартості майна у бухгалтерському обліку, на нашу думку, не можна визнавати об'єктивним. Якщо для зведення вартості майна можливість використання формули (4.2) ще можна припустити, то для консолідації, яка передбачає виключення взаємних

заборгованостей, використання цієї методики не забезпечить об'єктивних результатів.

Важливе значення при побудові балансового рівняння має і порядок запису його елементів. Зокрема, американська модель обліку, яка побудована на максимальному врахуванні факторів ризику при прийнятті управлінських рішень, передбачає розміщення в балансі активів – в порядку зниження рівня їхньої ліквідності, а пасивів – спершу зобов'язань, а потім власного капіталу [12, с. 12].

Актуалізовані останнім часом дискусії щодо розширення інформаційного наповнення звітності суб'єктів господарювання за рахунок соціальних й екологічних показників вимагають внесення відповідних змін і до формату бухгалтерського балансу. Погоджуємось із думкою В. Шевчука: „оскільки найбільш прийнятною для сучасної стадії розвитку національного господарства є модель екологічно та соціально орієнтованої ринкової економіки (ЕСОРЕ), то наближення системи макроекономічного контролю до вимог цієї моделі пов'язане з необхідністю модифікації канонічної облікової методології. Отже, коли йдеться про модифікацію СНР та бухгалтерського обліку, як найважливіших джерел забезпечення контролю на макро- та мікроекономічному рівнях релевантними даними, треба мати на увазі необхідність предметного „наповнення” балансу та його складових (активу, пасиву) принципово новим економічним змістом” [241, с. 202]. Запропонована модель балансу (табл. 4.3) може бути використана для здійснення макроекономічного чи глобального контролю, а також для удосконалення моделі бухгалтерського балансу з метою приведення його формату до умов ЕСОРЕ.

Загалом, значна кількість моделей балансового рівняння може бути пояснена не лише різними концептуально-методологічними підходами до розуміння балансу та його формування, але і його видами (рис. 4.7).

З урахуванням запропонованої в підрозділі 4.1 структури капіталу корпорації постіндустріального типу можна запропонувати таку модель балансового рівняння:

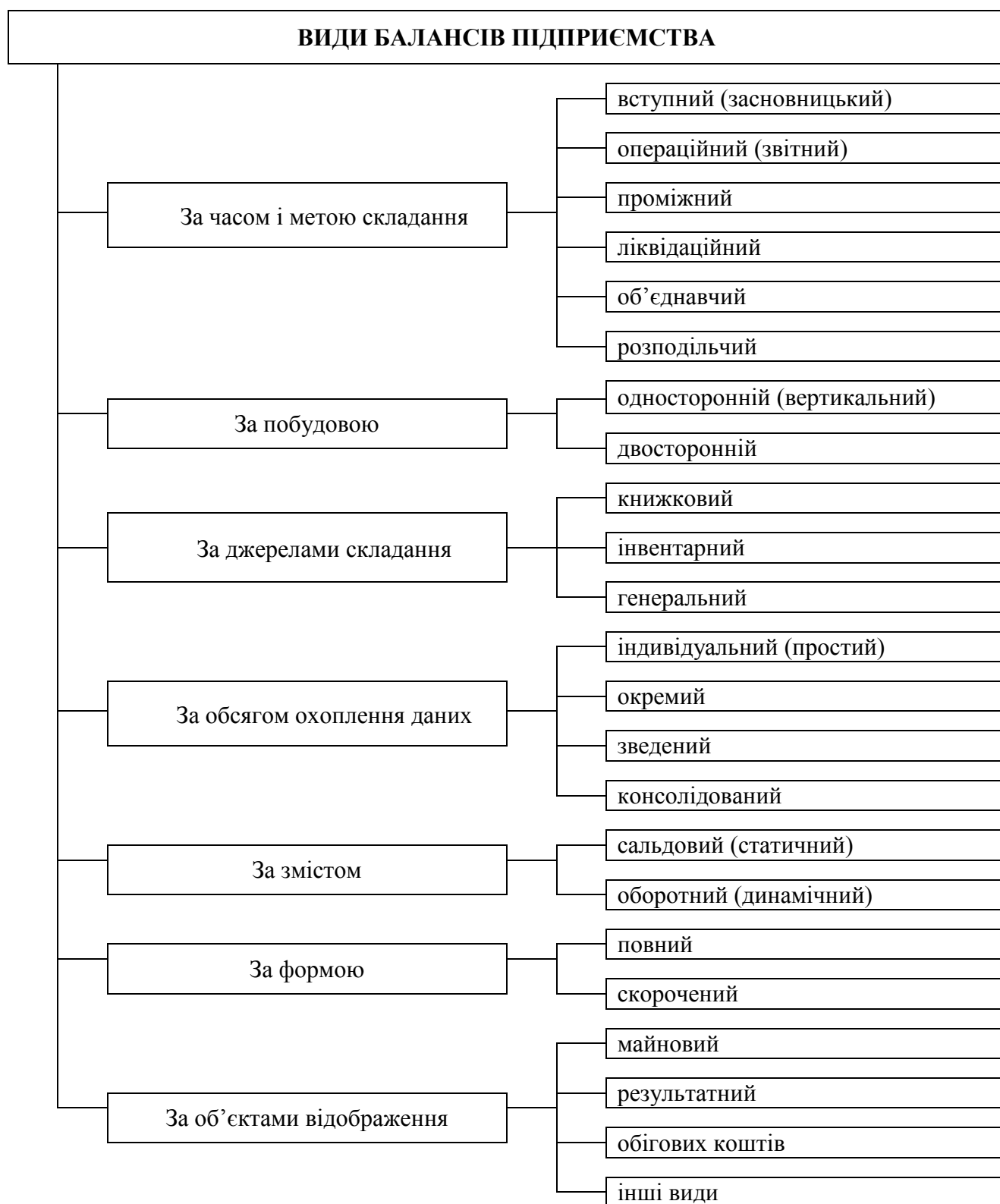

Рис. 4.7. Класифікація балансів підприємства

Примітка: джерело [65]

$$HA + OA + BМП = AK + ПК, \quad (4.3)$$

де *HA* – необоротні активи;

OA – оборотні активи;

ВМП – витрати майбутніх періодів;

AK – акціонерний капітал;

PK – позиковий капітал.

Відмінна особливість цього рівняння від інших моделей проявляється у структурній будові його компонентів, особливо щодо акціонерного капіталу:

$$AK = CK^c + DK + P + PK + PrK + IK, \quad (4.4)$$

де CK^c – статутний капітал, скоригований на величину заборгованості акціонерів за внесками та вилученого капіталу;

DK – додатковий капітал;

P – резерви капіталу;

PK – резервний капітал;

PrK – прибутковий капітал;

IK – інтелектуальний капітал.

До невідображених у рівнянні (4.4) особливостей моделі балансу корпорації постіндустріальної економіки також належать:

– наявність в активі балансу інтелектуальних активів, в тому числі створених власними силами;

– створення в складі резервів капіталу резерву на моральний (технологічний) знос основного капіталу, що обумовлене використанням підходу відновної вартості до оцінювання такого капіталу та спрямоване на його збереження в необхідних для подальшої діяльності формах тощо.

4.3. Обґрунтування формату фінансової звітності корпорацій постіндустріального типу

Фінансову звітність доцільно розглядати моделлю, яка через абстракцію парадигми обліково-звітної методології відображає статику й динаміку обсягу і структури капіталу підприємства. Формальне і змістове відображення у фінансовій звітності капіталу з урахуванням взаємозв'язків його компонентів визначає формат звітності.

Формат фінансової звітності – це не простий перелік статей і їх груп (розділів), розміщених в різних формах, а проекція методології бухгалтерського обліку капіталу на інформаційні запити суспільства. Обґрунтування адаптивного постіндустріальної економіці формату балансу корпорацій здійснено шляхом удосконалення існуючих форматів балансів з урахуванням їхніх недоліків, описаних вище. За основу взято формат бухгалтерського балансу (рис. 4.8), регламентованого НП(С)БО 1 „Загальні вимоги до фінансової звітності”, яке декларує відповідність Міжнародним стандартам фінансової звітності. Міжнародні стандарти фінансової звітності, зокрема МСБО 1 „Подання фінансової звітності”, не містять безпосереднього опису форми бухгалтерського балансу підприємств, а лише визначають перелік обов’язкових статей, які він повинен містити. Тому за основу взято вітчизняну форму балансу.

Зважаючи на геополітичні обставини, зокрема процеси асоціації України і Європейського Союзу та взяті у зв’язку з цим урядом зобов’язання щодо гармонізації законодавчо-нормативних документів, удосконалення формату фінансової звітності необхідно здійснювати з урахуванням регламентацій ЄС у цій сфері. На сьогодні актуальним імперативом, який регламентує формат фінансової звітності суб’єктів господарювання ЄС, є Директива 2013/34/ЄС від 26.06.2013 р. [298]. Ця Директива передбачає дві альтернативи: горизонтальну та вертикальну побудову бухгалтерського балансу. Оскільки баланс, регламентований НП(С)БО 1 має горизонтальну форму, то аналіз формату балансу згідно з Директивою 2013/34/ЄС проведений також за горизонтальною побудовою (рис. 4.9).

Аналізуючи формат балансу згідно з Директивою 2013/34/ЄС, відразу зауважуємо „нетрадиційне” розміщення в ньому неоплаченого капіталу. Про місце неоплаченого капіталу в бухгалтерському балансі дискусії точаться давно. Як вже зазначалось вище, за економічним змістом неоплачений капітал корпорації – це дебіторська заборгованість акціонерів за емітованими корпорацією акціями. Напевне з таких міркувань „Підписний неоплачений капітал” в балансі,

БАЛАНС (Звіт про фінансовий стан)	
Актив	Пасив
I. Необоротні активи	I. Власний капітал
Нематеріальні активи	Зареєстрований (пайовий) капітал
Незавершені капітальні інвестиції	Капітал у дооцінках
Основні засоби	Додатковий капітал
Інвестиційна нерухомість	Резервний капітал
Довготермінові біологічні активи	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)
Довготермінові фінансові інвестиції	Неоплачений капітал
Довготермінова дебіторська заборгованість	Вилучений капітал
Відтерміновані податкові активи	
Інші необоротні активи	II. Довготермінові зобов'язання і забезпечення
II. Оборотні активи	Відтерміновані податкові зобов'язання
Запаси	Довготермінові кредити банків
Поточні біологічні активи	Інші довготермінові зобов'язання
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	Довготермінові забезпечення
Дебіторська заборгованість за розрахунками	Цільове фінансування
Інша поточна дебіторська заборгованість	III. Поточні зобов'язання і забезпечення
Поточні фінансові інвестиції	Короткотермінові кредити банків
Гроші та їх еквіваленти	Поточна кредиторська заборгованість
Витрати майбутніх періодів	Поточні забезпечення
Інші оборотні активи	Доходи майбутніх періодів
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	Інші поточні зобов'язання
	IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття
Баланс	Баланс

Рис. 4.8. Форма бухгалтерського балансу, передбачена НП(С)БО 1 „Загальні вимоги до фінансової звітності”

Примітка: джерело: [134]

регламентованому Директивою 2013/34/ЄС, поданий в активі. Однак доцільність застосування бруто-методу до репрезентації в балансі власного (акціонерного) капіталу, на нашу думку, необґрунтована. На відміну від інших видів дебіторської

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ БАЛАНС	
Активи	Капітал, резерви і зобов'язання
А. Підписний неоплачений капітал	А. Капітал і резерви
В. Засновницькі (організаційні) витрати	I. Підписний капітал
С. Основні засоби	II. Рахунок емісійного доходу
I. Нематеріальні активи	III. Резерв переоцінки
II. Матеріальні активи	IV. Резерви
III. Фінансові активи	V. Прибуток або збиток, перенесені на наступний період
Д. Оборотні активи	VI. Прибуток або збиток за фінансовий рік
I. Запаси	В. Забезпечення
II. Дебіторська заборгованість	С. Кредиторська заборгованість
III. Інвестиції	Д. Нараховані витрати і доходи майбутніх періодів
IV. Готівкові засоби в банку і в обороті	
Е. Передплата і нарахований дохід	
Баланс	Баланс

Рис. 4.9. Горизонтальна розбивка балансу, передбачена Директивою 2013/34/ЄС

Примітка: джерело: [298]

заборгованості, що виникають з кругообігу майна і капіталу, заборгованість акціонерів – це недоотримане майно статутного капіталу. Такий статутний капітал не володіє продуктивною енергією, він існує лише юридично (формально), а економічно (фактично) – відсутній. Тому правильніше, на наш погляд, відображати неоплачений капітал в пасиві як регулятив підписного капіталу.

Ще одним недоліком форми балансу, регламентованої Директивою 2013/34/ЄС, можна вважати відсутність в ній розмежування зобов'язань за термінами погашення, що ускладнює аналіз ліквідності балансу та платоспроможності корпорації.

Перевагою цього балансу слід визнати можливість подання в ньому нематеріальних активів, створених власними силами підприємства, за умови, що національні імперативи передбачають таку можливість. Однак,

незрозумілими при цьому залишаються принципи визнання й оцінювання створених нематеріальних активів.

Директива 2013/34/ЄС фактично містить лише опис форми фінансової звітності та окремих принципів її подання й оприлюднення, але не розкриває цілісної методології її підготовки, тобто має фрагментарний зміст. Зокрема, ця директива не вирішує вказаних вище важливих проблем об'єктивної репрезентації капіталу у фінансовій звітності:

– *щодо інтелектуального потенціалу* – за наявного формату балансу можна запропонувати два варіанти відображення інтелектуального потенціалу: 1) лише в активі у статті „Нематеріальні активи” за історичною собівартістю, але в такому разі валюта балансу буде недооцінена; 2) в активі „Нематеріальні активи” подавати за ринковою (справедливою) вартістю, в пасиві – дооцінку за статтею „Резерви переоцінки”. Однак при цьому істотно знижується рівень інформативності статті „Резерв переоцінки” щодо аналізу ризиків (за цією статтею необхідно відображати резерви переоцінки і по основних засобах, і по нематеріальних активах, і по фінансових інструментах);

– *щодо методологічного дуалізму в оцінюванні майна і капіталу* – передбачена Директивою 2013/34/ЄС можливість застосування бухгалтерського прийому переоцінки не вирішує проблеми, оскільки індексація (яка є найпоширенішим видом переоцінки) спрямована всього лише на ліквідацію інфляційних впливів, але не спроможна забезпечити утримання репродуктивності майна і капіталу підприємства, збереження капіталу у всіх його формах з урахуванням фізичного і морального зносу майна.

Вказані недоліки враховані при формулюванні адаптивного формату бухгалтерського балансу корпорації (рис. 4.10).

Запропонований формат бухгалтерського балансу корпорації має декілька принципових характеристик, відмінних від інших структурних побудов, зокрема:

1) весь капітал, який з корпоративно-правової точки зору належить акціонерам, об'єднано в розділі „Акціонерний капітал”. Окрім безпосереднього

БАЛАНС КОРПОРАЦІЇ	
Актив	Пасив
I. Необоротні активи	I. Акціонерний капітал
Інтелектуальні активи	Статутний (підписний) капітал
Основні засоби	Неоплачений капітал
Інвестиційна нерухомість	Вилучений капітал
Незавершені капітальні інвестиції	Додатковий капітал
Довготермінові біологічні активи	Резерви капіталу, в т.ч.
Довготермінові фінансові інвестиції	- Резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу
Довготермінова дебіторська заборгованість	Резервний капітал
Відтерміновані податкові активи	Прибутковий капітал
Інші необоротні активи	Інтелектуальний капітал
II. Оборотні активи	II. Довготермінові зобов'язання і забезпечення
Запаси	Відтерміновані податкові зобов'язання
Поточні біологічні активи	Довготермінові кредити банків
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	Інші довготермінові зобов'язання
Дебіторська заборгованість за розрахунками	Довготермінові забезпечення
Інша поточна дебіторська заборгованість	Цільове фінансування
Поточні фінансові інвестиції	III. Поточні зобов'язання і забезпечення
Гроші та їх еквіваленти	Короткотермінові кредити банків
Інші оборотні активи	Поточна кредиторська заборгованість
III. Витрати майбутніх періодів	Поточні забезпечення
	Доходи майбутніх періодів
	Інші поточні зобов'язання
Баланс	Баланс

Рис. 4.10. Форма бухгалтерського балансу корпорації (власна розробка)

Примітка: запропоновано автором

внеску акціонерів (сукупної номінальної вартості акцій – статутного (підписного) капіталу, скоригованого на заборгованість акціонерів та вартість вилучених з обігу акцій), він включає компоненти власного капіталу корпорації, що не підлягають розподілу – *додатковий капітал* (сформований як емісійний дохід, дооцінка активів в облікових процедурах збереження фізичного капіталу, переоцінка фінансових активів і зобов'язаннях в операціях

хеджування тощо), *резерви капіталу* (резервний капітал, утворений відповідно до статутних та імперативних вимог, та облікові резерви, спрямовані на страхування акціонерного капіталу), а також *інтелектуальний капітал*, та компонент, що може бути розподілений між акціонерами – *прибутковий капітал* – нерозподілені прибутки минулих звітних періодів та зароблений прибуток у звітному періоді;

2) незважаючи на те, що за формою балансу достатньо виразно не проглядається, але пропонується формат побудований на фундаментальному дуалістичному підході збереження і фінансового, і фізичного капіталу. Загальна зміна підсумку розділу „Акціонерний капітал” відображає його примноження за звітний період, що фактично уособлює загальний економічний прибуток корпорації (без урахування виплат акціонерам). Проте можливого розподілу між акціонерами підлягає лише його частина – прибутковий капітал та, за виняткових обставин (недостатності прибуткового капіталу для виплати дивідендів за привілейованими акціями), резервний капітал;

3) містить репрезентацію крім фінансової та фізичної ще й інтелектуальної складової економічного потенціалу корпорації відповідно до концепції збереження інтелектуального капіталу. Така репрезентація передбачає подання в активі балансу інтелектуальних активів за справедливою (ринковою) вартістю, а в пасиві у розділі „Акціонерний капітал” – інтелектуального капіталу відповідно до методологічних засад, описаних в підрозділі 4.1;

4) ураховує таку важливу складову активів корпорацій постіндустріального типу як витрати майбутніх періодів (антиципаційні активи). З одного боку, вони є основою формування інтелектуального потенціалу корпорації, а з іншого – можуть містити „токсичні” активи, що не принесуть економічних вигод в майбутньому. З точки зору ліквідності, ці активи недоцільно поєднувати разом з поточними в одному розділі балансу. Проте основного капіталу, з погляду економічної віддачі, вони ще не формують. Тому пропонується ці активи подавати окремим розділом

(моделювання адаптивних балансів за запропонованим форматом для вибірки корпорацій наведено в додатку Л).

Порядок розміщення статей активу та пасиву в балансі – за зростанням рівня ліквідності / спаданням термінів погашення чи навпаки, – не є принциповим для аналізу балансу. Кредиторів насамперед цікавлять високоліквідні активи для оцінювання платоспроможності, тоді як інвестори в постіндустріальній економіці свою увагу мали б зосереджувати передовсім на нематеріальній складові майна і капіталу, яка є основним фактором генерування додаткової вартості та економічних вигод. Американська практика розкриття фінансової інформації у публічній звітності передбачає розташування активів за спаданням ліквідності, а пасивів – за зростанням термінів погашення. Європейські обліково-звітні регламентації здебільшого визначають зворотній порядок розташування активів і пасивів у балансі.

Звіт про прибутки і збитки

Якщо баланс статично репрезентує склад і структуру, а баланси за декілька періодів і динаміку капіталу підприємства, то примноження (редукція) капіталу відображається у звіті про прибутки і збитки.

Звіт про прибутки і збитки є одним з найперших (після балансу) „класичних” фінансових звітів. Його головне призначення – розкриття інформації про фінансові результати діяльності суб’єкта господарювання за звітний період у формі отриманих прибутків чи збитків, які зіставно наводяться з показниками доходів і витрат.

Поряд з балансом, звіт про прибутки і збитки є важливим джерелом інформації для інвесторів, кредиторів та інших стейкхолдерів підприємства з фінансовим інтересом, виконуючи функцію головного інструмента публічної репрезентації ефективності діяльності звітної одиниці. Тому перелік статей цього звіту повинен містити аналітичний розріз факторів формування прибутку, достатній для прийняття обґрунтованих рішень зовнішніми стейкхолдерами підприємства.

На відміну від балансу, який має статичну часову основу (складається на певну дату), звіт про прибутки і збитки за своєю природою є динамічним (складається за певний звітний період). В окремих теоріях та парадигмах бухгалтерського обліку звіт про прибутки і збитки можуть розглядати як динамічний додаток до балансу, що призначений для детальної репрезентації результатів діяльності підприємства, які в балансі відображені лише динамікою з двох чисел – залишком прибутків (збитків) на початок і кінець звітного періоду.

Формування прибутків (збитків) розкривається у звіті через відповідні принципи визнання доходів і витрат підприємства. Складність економічної природи прибутків вимагає застосування певних умовностей і обмежень при їх визнанні в бухгалтерському обліку, що обумовлює складну будову звіту про прибутки і збитки: з одного боку цей звіт має подавати вартісний вимір складної економічної матерії та змісту прибутку як неоднозначної економічної категорії– примноження (втрату) вкладеного капіталу, а з іншого – відобразити традиційну й узвичаєну для цієї системи результативність (зіставлення визнаних доходів і витрат) операційної діяльності за звітний період. Для цього в бухгалтерській практиці поряд з категорією прибутку застосовують поняття сукупного доходу (обґрунтування розмежування цих категорій наведено в 3 розділі роботи). Серед найпоширеніших на сьогодні систем регламентації фінансової звітності звіт про прибутки і збитки обов'язково включає репрезентацію формування і чистого прибутку, і сукупного доходу. Більше того, цей звіт може навіть мати назву „Звіт про сукупний дохід”.

Відповідно до НП(С)БО 1 фінансовий звіт про прибутки і збитки підприємства має назву Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) і містить чотири розділи: I. Фінансові результати; II. Сукупний дохід; III. Елементи операційних витрат; IV. Розрахунок показників прибутковості акцій.

МСБО 1 чітко окресленої структури звіту про прибутки і збитки не регламентує, однак визначає декілька суттєвих особливостей побудови його формату:

– формування прибутку та сукупного доходу може відображатись в єдиному звіті про прибутки і збитки або у двох окремих звітах – в одному компоненті прибутку (доходи і витрати), а в іншому компоненті іншого сукупного доходу;

– розкриття інформації про витрати у цьому звіті можна здійснювати за однією з двох форм їхньої деталізації – за методом характеру витрат (наприклад, амортизація, придбання матеріалів, транспортні витрати, виплати працівникам, витрати на рекламу) або методом функції витрат (собівартості реалізації) [122].

Директива 2013/34/ЄС також передбачає дві альтернативи подання інформації про витрати у звіті про прибутки і збитки – за характером або функцією витрат, однак на відміну від МСБО 1 цей імператив не передбачає репрезентації компонентів іншого сукупного доходу: звіт завершується показником чистого прибутку.

В американській практиці бухгалтерського обліку публічна корпоративна звітність включає два звіти, що відображають результати діяльності компанії:

1) Звіт про операції (Statements of Operations¹⁴) – розкриває склад доходів і витрат у формуванні чистого прибутку, а також показники прибутковості акцій;

2) Звіт про сукупний дохід (Statements of Comprehensive Income) – відображає структуру сукупного доходу корпорації, зокрема такі його складові як чистий прибуток та інші компоненти сукупного доходу, серед яких невизнані доходи (втрати) за похідними фінансовими інструментами (зокрема, від зміни справедливої вартості деривативів, коригування визнаних доходів і витрат тощо), нереалізовані доходи (втрати) за ринковими цінними паперами тощо.

¹⁴ Назву цього звіту також перекладають як Звіт про прибутки

Детальний постатейний аналіз звітів про прибутки і збитки (сукупний дохід) за різними системами стандартизації бухгалтерського обліку та фінансової звітності наведений в [139, с. 308-313].

Якщо проаналізувати відповідність формату звіту про фінансові результати згідно з НП(С)БО 1 вищенаведеним міжнародним системам стандартизації та регламентації, можна зробити такі висновки:

– хоча формування чистого прибутку і сукупного доходу наведене в одному звіті, проте у різних (першому і другому), не пов'язаних між собою розділах;

– перший („Фінансові результати”) і третій („Елементи операційних витрат”) розділи звіту можна розглядати як розкриття витрат за їхньою функцією та характером.

Тобто, національний формат звіту про прибутки і збитки (у формі Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід)) значним чином відповідає структурним вимогам міжнародних регламентацій.

З урахуванням запропонованих концептуальних засад бухгалтерського обліку інтелектуального потенціалу корпорації, переоцінка інтелектуальних активів обумовлює зміну акціонерного капіталу корпорації, а саме її інтелектуального капіталу. Оскільки така балансова трансакція не впливає на прибутковий капітал (чистий прибуток), то вона повинна бути також відображена у звіті про прибутки і збитки (сукупний дохід) серед інших компонентів сукупного доходу.

З погляду національного формату Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) можна запропонувати статтю „Дооцінка (уцінка) інтелектуальних активів” у розділі II „Сукупний дохід”. У форматі звіту про прибутки і збитки за МСФЗ аналогічною статтею доцільно доповнити той компонент звіту, який відображає сукупний дохід (залежно від обраної альтернативи – інтегрований з репрезентацією доходів і витрат чи окремий). Директива 2013/34/ЄС не передбачає розкриття інших крім чистого прибутку компонентів сукупного доходу, тож в її форматі переоцінку інтелектуальних

активів (як і інших необоротних активів, фінансових інструментів тощо) розкривати ніде.

Методологія нарахування морального зносу передбачає зміни складу й обсягу акціонерного капіталу корпорації. При цьому формування резерву на моральний (технологічний) знос основного капіталу обумовлює лише зміни у складі акціонерного капіталу без зміни його загального обсягу. Такі трансакції підлягають репрезентації у Звіті про зміни у власному капіталі. Нарахування морального зносу обумовлює зниження загального обсягу акціонерного капіталу без впливу на величину прибутку звітного періоду, тому має відображатись як зниження сукупного доходу. Для цього у Звіті про сукупний дохід доцільно подавати статтю „Втрати від морального зносу основного капіталу”.

Звіт про прибутки і збитки може бути побудований у формі бухгалтерського рахунка чи сальдової таблиці. В першому разі форма звіту відповідає формі результатного бухгалтерського рахунка: в лівій (дебетовій) частині подають інформацію про витрати підприємства, а у правій (кредитовій) – дані про його доходи. Отримані прибутки записують у лівій частині, а збитки – у правій (табл. 4.4) [13, с. 343].

Таблиця 4.4

Звіт про прибутки і збитки у формі рахунка

Витрати	Доходи
Виробничі витрати	Виручка від реалізації
Управлінські витрати	Інші операційні доходи
Комерційні витрати	Збільшення вартості запасів
Зменшення вартості запасів	Інші доходи
Інші витрати	<i>Збитки</i>
<i>Прибуток</i>	

Примітка: джерело [13, с. 343].

При сальдовій формі звіт про прибутки і збитки будують у формі таблиці, в якій зіставляють однорідні групи доходів і витрат. Результат зіставлень становить обчислене сальдо, яке характеризує величину прибутку певного виду. Кожне наступне сальдо прибутку розраховують наростаючим підсумком з

урахуванням величини попереднього показника, отримуючи таким чином остаточне значення чистого прибутку підприємства.

Фактично всі звіти про прибутки і збитки, регламентовані вищевказаними системами стандартизації бухгалтерського обліку та фінансової звітності, побудовані у формі сальдової таблиці. Така форма вважається інформативнішою, оскільки розкриває складові прибутку та дає змогу проаналізувати джерела його формування.

Не менш важливою для стейкхолдерів корпорацій з фінансовим інтересом, особливо для інвесторів (інституційного погляду вони по суті репрезентують все суспільство), є інформація, що відображає отриманий фінансовий ефект від інвестицій в цінні папери корпорації у зіставленні з величиною інвестиційних вкладень. У звіті про прибутки і збитки таку інформацію презентують показники прибутковості акцій. Однак індикатори, які включені до існуючих форматів звіту (і в українській практиці, і в американській), а саме „Чистий прибуток на одну просту акцію” та „Дивіденд на одну просту акцію”, – малоінформативні, оскільки не враховують головного – реальної вартості акцій, їхнього курсу на фондовій біржі. Такі показники мають радше довідковий, а не релевантний характер. Для надання показникам прибутковості акцій більшої інформативної ваги їх доцільно дещо трансформувати або доповнити показниками „Чистий прибуток на одну грошову одиницю акціонерного капіталу (ринкової вартості акцій)” та „Дивіденд на одну грошову одиницю акціонерного капіталу (ринкової вартості акцій)”.

Адаптивний формат (фрагмент) звіту про прибутки і збитки з урахуванням вищенаведених пропозицій наведений на рис. 4.11

Звіт про рух грошових коштів

Ефективність використання грошових коштів визнається одним з найважливіших критеріїв забезпечення стабільного функціонування економіки мікро- і макросистем. Зважаючи на свої функції (міра вартості, засіб обігу, засіб нагромадження, засіб платежу, світові гроші), гроші, з одного боку (обсяг

Звіт про прибутки і збитки

I. Фінансові результати
Чистий дохід від реалізації – Собівартість реалізації
Валовий прибуток + Операційні доходи – Операційні витрати
Прибуток від операційної діяльності
Чистий прибуток
II. Сукупний дохід
Дооцінка (уцінка) необоротних активів Дооцінка (уцінка) інтелектуальних активів* Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів Втрати від морального зносу основного капіталу*
Сукупний дохід
III. Елементи операційних витрат
Матеріальні витрати
IV. Показники прибутковості акцій
Середньорічна кількість простих акцій Скоригована середньорічна кількість простих акцій Чистий прибуток на одну гривню акціонерного капіталу (ринкової вартості акцій)* Дивіденд на одну гривню акціонерного капіталу (ринкової вартості акцій)*

* запропоновано автором з урахуванням концептуальних положень обліково-звітної репрезентації акціонерного капіталу й інтелектуального потенціалу корпорації

Рис. 4.11. Адаптивний формат (фрагмент) звіту про прибутки і збитки корпорації

грошового ресурсу, стабільність грошової одиниці, швидкість обігу тощо) впливають на збалансованість функціонування окремих господарських суб'єктів та економіки загалом, а з іншого – є вимірником як ефективності їхньої діяльності, так і потенціалу розвитку (моделі дисконтування грошових потоків). Тому інформація про обіг грошових коштів є надзвичайно важливою як на мікро-, так і на макрорівні економіки.

Для стейкхолдерів корпорацій користь звіту про рух грошових коштів насамперед полягає в отриманні можливості проаналізувати спроможність корпорацій генерувати позитивні грошові потоки для фінансування задекларованої, як операційної, так і діяльності стратегічного розвитку. Тому форма звіту про рух грошових коштів передбачає аналітичний розріз грошових потоків за видами діяльності – операційною, інвестиційною та фінансовою.

Практика фінансової звітності на сьогодні передбачає два методи репрезентації грошових потоків від операційної діяльності – прямий і непрямий.

Прямий спосіб формування грошового потоку від операційної діяльності полягає в безпосередньому відображенні позитивних грошових потоків у розрізі джерел надходження коштів, а негативних – за напрямками витрат грошей. Такий метод ґрунтується на детальному дослідженні кореспонденцій рахунків з обліку грошових коштів, тому він є досить трудомістким. Проте, прямий метод має і ряд переваг, зокрема дає змогу:

- визначити основні джерела та статті доходів, що приносять найбільший притік грошових коштів на підприємство;
- дослідити ключові напрямки відтоку грошових коштів у розрізі як конкретних контрагентів, так і статей витрат підприємства;
- здійснювати оперативне планування руху грошових коштів та прогнозування грошових потоків на довший період часу;
- контролювати надходження і витрачання грошових коштів тощо.

В узагальненому вигляді рух грошових коштів за прямим методом можна відобразити за допомогою такого звіту (табл. 4.5):

Таблиця 4.5

Узагальнений звіт про рух грошових коштів за прямим методом

Показники	Надходження, грн.	Видаток, грн.
Залишок грошових коштів на початок звітного періоду	√	
Рух коштів в результаті операційної діяльності		
Надходження грошових коштів - всього	√	
в тому числі:		
- виручка від покупців за реалізовану продукцію, роботи,	√	

послуги		
- виручка від реалізації запасів	√	
- отримані від покупців аванси	√	
- погашення отриманих векселів	√	
- отримані на користь підприємства штрафи, пеня, неустойка	√	
- погашення іншої дебіторської заборгованості	√	
- цільове фінансування та бюджетні асигнування	√	
Виплати грошових коштів - всього		√
- оплата постачальникам за придбані матеріали, роботи, послуги		√
- аванси постачальникам		√
- виплати працівникам		√
- сплата внесків за соціальним страхуванням		√
- сплата податків і інших обов'язкових платежів		√
- погашення виданих векселів		√
- сплата штрафів, пені, неустойки		√
- погашення іншої кредиторської заборгованості		√
Чистий рух коштів від операційної діяльності	+	-
Рух коштів в результаті інвестиційної діяльності		
Надходження грошових коштів - всього	√	
в тому числі:		
- від реалізації фінансових інвестицій	√	
- від реалізації необоротних активів	√	
- від реалізації майнових комплексів	√	
- отримані відсотки	√	
- отримані дивіденди	√	
- інші надходження	√	
Виплати грошових коштів - всього		√
в тому числі:		
- придбання фінансових інвестицій		√
- придбання необоротних активів		√
- придбання майнових комплексів		√
- інші виплати грошових коштів		√
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	+	-
Рух коштів в результаті фінансової діяльності		
Надходження грошових коштів - всього	√	
в тому числі:		
- поповнення власного капіталу	√	
- отримані позики	√	
- інші надходження	√	
Виплати грошових коштів – всього		√
в тому числі:		
- погашення позик		√
- виплати дивідендів		√
- інші платежі		√
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	+	-
Рух коштів від надзвичайних подій		
Надходження грошових коштів - всього	√	

в тому числі:		
- отримані страхове відшкодування та інші компенсації пошкодженого чи втраченого майна	√	
- надходження від реалізації пошкодженого майна	√	
- інші надходження	√	
Виплати грошових коштів – всього		√
в тому числі:		
- виплати, пов'язані з ліквідацією наслідків надзвичайних подій		√
- інші виплати		√
Чистий рух коштів від надзвичайних подій	+	-
Чистий рух коштів за звітний період	+	-
Залишок грошових коштів на кінець звітного періоду	√	

Примітка: ілюстровано відповідно до [136]

Інколи такий звіт доповнюють показниками сумарного позитивного та сумарного негативного грошового потоку. Така інформація потрібна для того, щоб в подальшому можна було проаналізувати їхню структуру і визначити питому вагу грошових потоків від видів діяльності й окремих джерел чи напрямів використання.

Проте, прямий спосіб не дає змоги дослідити взаємозв'язок між чистим грошовим потоком і фінансовим результатом діяльності підприємства за звітний період, що є надважливим з погляду прогнозування майбутньої фінансової стійкості та ймовірності банкрутства (отримання прибутку не завжди означає наявність грошових коштів, і навпаки отримання значних сум грошових коштів зовсім не означає, що підприємство працює прибутково). Невідповідність між чистим грошовим потоком і фінансовим результатом зумовлена принципами, умовами й обмеженнями бухгалтерської методології. До основних причин такої невідповідності, зокрема, належать:

– *застосування принципу нарахування* – доходи і витрати, і, як наслідок, фінансові результати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності не в момент отримання чи сплати грошових коштів, а відповідно до принципу нарахування та відповідності доходів і витрат (в момент переходу права власності на активи тощо);

– *вплив на фінансові результати операцій негрошового характеру* (операції з нарахування амортизації, бартерні операції тощо);

– здійснення грошових операцій, які не впливають на величину фінансових результатів (наприклад, залучення чи погашення кредитів, емісія цінних паперів, придбання необоротних активів).

Сутність непрямого способу полягає у визначенні чистого грошового потоку через коригування величини прибутку від звичайної діяльності до оподаткування на суми змін поточних активів і зобов'язань, і зокрема передбачає:

1) збільшення величини прибутку від звичайної діяльності до оподаткування на суми:

- амортизаційних відрахувань;
- зменшення поточних активів (крім грошових коштів, їх еквівалентів і поточних фінансових інвестицій);
- збільшення поточних зобов'язань;
- збитку від неопераційної діяльності;
- зменшення витрат майбутніх періодів;
- збільшення доходів майбутніх періодів;
- збільшення забезпечень;

2) зменшення величини прибутку від звичайної діяльності до оподаткування на суми:

- збільшення поточних активів (крім грошових коштів, їх еквівалентів і поточних фінансових інвестицій);
- зменшення поточних зобов'язань;
- прибутку від неопераційної діяльності;
- збільшення витрат майбутніх періодів;
- зменшення доходів майбутніх періодів;
- зменшення забезпечень.

Цей спосіб ґрунтується на основному балансовому співвідношенні бухгалтерського обліку, згідно з яким сума активів повинна дорівнювати сумі зобов'язань і власного капіталу. В узагальненому вигляді рух грошових коштів

від операційної діяльності за непрямим методом можна відобразити за допомогою такого звіту (табл. 4.6):

Таблиця 4.6

**Узагальнений звіт про рух грошових коштів від операційної діяльності
за непрямим методом**

Показники	Надходження, грн.	Видаток, грн.
Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування		
Коригування прибутку на:		
- амортизацію необоротних активів		X
- збільшення (зменшення) забезпечень		
- збиток (прибуток) від нереалізованих курсових різниць		
- збиток (прибуток) від не операційної діяльності		
- витрати на сплату відсотків		X
Прибуток (збиток) від операційної діяльності до зміни в чистих оборотних активах		
Зменшення (збільшення):		
- оборотних активів		
- витрат майбутніх періодів		
Збільшення (зменшення):		
- поточних зобов'язань		
- доходів майбутніх періодів		
Грошові кошти від операційної діяльності		
Сплачені:		
- відсотки		
- податки на прибуток		
Чистий рух коштів до надзвичайних подій		
Рух коштів від надзвичайних подій		
Чистий рух коштів від операційної діяльності		

Примітка: ілюстровано відповідно до [136]

В НП(С)БО 1 наведено дві форми Звіту про рух грошових коштів – за прямим і непрямим методом відображення грошових потоків від операційної діяльності. При цьому суб'єкти господарювання можуть вибирати форму звітування на власний розсуд без жодних застережень.

МСБО 7 „Звіт про рух грошових коштів” також передбачає альтернативу вибору методу репрезентації грошових потоків від операційної діяльності, однак „заохоче” суб'єктів господарювання застосовувати прямий метод, що „надає інформацію, яка може бути корисною для оцінки майбутніх грошових потоків і яку не можна отримати із застосуванням непрямого методу”.

Актуальність звіту про рух грошових коштів загалом та прямого методу в репрезентації грошових потоків від операційної діяльності зокрема значним

чином обумовлена ще й превалюванням концепції справедливої вартості в сучасній парадигмі бухгалтерського обліку. Досить часто в оцінюванні справедливої вартості орієнтуються на дохідний підхід, який ґрунтується на майбутніх (потенційних) грошових потоках. Таким чином звіт про рух грошових коштів не лише репрезентує ефективність діяльності суб'єкта господарювання, але й (що не менше важливо) дає змогу перевірити об'єктивність й адекватність закладеної в бухгалтерській методології моделі оцінювання активів та бухгалтерських й експертних суджень, що використані в обліково-звітних процедурах. У цьому контексті можна виділити як мінімум два предмети для аналітичної оцінки:

1) „план–факт” – на скільки фактичні темпи росту грошових потоків згідно із звітом про рух грошових коштів відповідають темпам росту, що були заплановані на ці періоди і використовувались в облікових моделях визначення справедливої вартості;

2) „факт–прогноз” – на скільки фактичні темпи росту грошових потоків згідно із звітом про рух грошових коштів відповідають темпам росту, що декларуються компанією в майбутньому.

Ще одна альтернатива МСБО 7 стосується класифікації сплачених і отриманих відсотків та дивідендів: з метою репрезентації у звіті про рух грошових коштів їх можна класифікувати як грошові потоки від операційної діяльності або як грошові потоки від фінансової діяльності.

Звіт про власний капітал

Основним предметом інформаційної зацікавленості стейкхолдерів корпорацій, як вже зазначалось вище, є статика і динаміка їх капіталу, зокрема акціонерного. Інформація про склад номінального акціонерного капіталу корпорацій наведена у їхніх балансах. Баланси відображають залишки капіталу у розрізі його складових станом на початок і кінець звітного періоду, однак не репрезентують причин і джерел його зміни. Фактори формування прибуткового капіталу подані у звіті про прибутки і збитки, але цей звіт не містить інформації про напрями використання прибутку. Ці аргументи актуалізують необхідність

складання окремого звіту, який детально репрезентує зміни в акціонерному капіталі корпорацій – звіту про власний капітал.

Звіт про власний капітал будують, як правило, за принципом шахматки: по горизонталі наводять компоненти власного капіталу, а по вертикалі – джерела, напрями й причини їхньої зміни.

Відповідно до МСБО 1 звіт про зміни у власному капіталі повинен розкривати:

- загальний сукупний прибуток за період, із зазначенням окремо загальних сум, що відносяться до власників материнського підприємства та до неконтрольованих часток;

- впливи на компоненти власного капіталу ретроспективного застосування або ретроспективного перерахунку (зміни в обліковій політиці чи виправлення помилок);

- зіставлення вартості кожного компонента власного капіталу на початок та на кінець періоду, окремо розкриваючи зміни в результаті прибутку (збитку), іншого сукупного доходу та операцій з власниками (показуючи окремо внески власників та виплати власникам, а також зміни у частках власності у дочірніх підприємствах, які не спричинили втрату контролю) [122].

Варто зауважити, що імперативи досить „супо” регламентують формат звіту про власний капітал та принципи й порядок його складання. Це, мабуть, пов’язано з недостатнім визначенням методології обліку власного капіталу та відсутністю відповідного повноцінного імперативу (стандарту „Власний капітал”¹⁵).

Ні МСБО 1, ні форма звіту згідно з вимогами НП(С)БО 1 не передбачають відображення у звіті про власний капітал актуальних для постіндустріальної економіки компонентів акціонерного капіталу, обґрунтованих вище, а саме інтелектуального капіталу та резерву на моральний (технологічний) знос основного капіталу. З огляду на це, шляхом удосконалення форми звіту про власний капітал згідно з НП(С)БО 1, можна запропонувати адаптований до

¹⁵ Аргументація цієї проблеми наведена у другому розділі та в підрозділі 4.1.

сучасних умов постіндустріальної економіки корпоративний формат цього звіту (рис. 4.12).

Звіт про власний капітал

Статті	Компоненти акціонерного капіталу						
	Статутний (підписний) капітал	...	Резерви капіталу*	...	Інтелек- туальний капітал*	...	Всього капіталу
Залишок на початок року							
Коригування залишку							
Скоригований залишок на початок року							
Чистий прибуток (збиток) за звітний період							
Інший сукупний дохід за звітний період							
Розподіл прибутку, в т.ч. ...							
Формування резерву на моральний (технологічний) знос основного капіталу*							
...							
Разом змін у капіталу							
Залишок на кінець року							

* запропоновано автором з урахуванням концептуальних положень обліково-звітної репрезентації акціонерного капіталу й інтелектуального потенціалу корпорації

Рис. 4.12. Адаптивний формат (фрагмент) звіту про власний капітал корпорації

Розкриття облікової політики в примітках пов'язане з необхідністю надання користувачам фінансової звітності можливості правильної інтерпретації інформації, яка в ній наведена. Висновки про фінансово-майновий стан та результати діяльності суб'єкта господарювання на основі його фінансової звітності можна робити лише за умови знання і розуміння як

загальної методології складання такої звітності, так і конкретних методик ведення бухгалтерського обліку капіталу і діяльності такого суб'єкта. Одні і ті ж значення показників фінансової звітності будуть сприйматися стейкхолдерами абсолютно по різному за умови відмінності застосовуваних облікових політик при формуванні звітності. І навпаки, різні облікові політики обумовляють різні значення багатьох показників фінансової звітності одного і того ж суб'єкта за один і той же звітний період.

Основні форми фінансової звітності, передусім баланс та звіт про прибутки і збитки, не можуть містити детального фінансового аналітичного розрізу всіх суттєвих аспектів стану і результатів діяльності суб'єкта господарювання. Переповнювати форми звітів аналітичними показниками, з одного боку, недоцільно з погляду погіршення їхнього сприйняття, розпорошення уваги користувачів, а з іншого – це суперечить засадничим підходам до формування звітності, яка за своєю суттю є узагальненням, синтетичним відображенням певного об'єкта. Таким чином, фінансово-аналітичний розріз всіх суттєвих аспектів діяльності суб'єкта господарювання необхідно наводити в примітках до фінансової звітності.

Відповідно до МСБО 1 у примітках необхідно розкривати інформацію, яка вимагається за МСФЗ і яку не подано в інших компонентах звітності. Крім того, в примітках потрібно подавати інформацію, яка не наведена у фінансовій звітності, але яка є доречною для її розуміння. В стандарті передбачено, що суб'єкт господарювання повинен подавати примітки до фінансової звітності у впорядкованому вигляді. При цьому запропоновано такий порядок наведення інформації [122]:

- зазначення відповідності МСФЗ;
- стислий виклад суттєвих складових застосованих облікових політик;
- інформація, що підтверджує статті, подані у звіті про фінансовий стан, звіті про сукупні доходи, окремому звіті про прибутки та збитки (якщо він подається), звіті про зміни у власному капіталі та звіті про рух грошових коштів, у тому порядку, в якому подано кожний звіт та кожний рядок;

– розкриття іншої інформації, включаючи умовні зобов'язання, невизнані контрактні зобов'язання та нефінансову інформацію (наприклад, цілі та політики щодо управління фінансовими ризиками суб'єкта господарювання) [122].

Системи стандартизації й регламентації бухгалтерського обліку та фінансової звітності містять детальний перелік видів інформації, яка повинна бути розкритою в примітках до фінансової звітності. Ця інформація стосується практично всіх об'єктів, методологія обліку яких розкрита у відповідних системах стандартизації.

В українській практиці організації та ведення обліку й складання фінансової звітності примітки до річної звітності є доволі формалізованими і крім описової частини охоплюють 15 табличних форм розкриття фінансової інформації щодо різних об'єктів бухгалтерського обліку [222], а також Додаток до приміток до річної фінансової звітності „Інформація за сегментами” згідно з П(С)БО 29 [215]. Варто зауважити, що подання інформації за сегментами також відповідає вимогам Директиви 2013/34/ЄС, що передбачають необхідність розкриття великими підприємствами та суб'єктами суспільного інтересу інформації про чистий оборот за видами діяльності та географічними ринками збуту [298].

З урахуванням запропонованих концептуально-методологічних засад розширення формату корпоративної фінансової звітності, розширенню підлягають і примітки до фінансової звітності. Насамперед це стосується репрезентації визнаних компонентів інтелектуального потенціалу корпорації та ефективності їхнього використання. Зокрема, в примітках до фінансової звітності рекомендовано висвітлювати таку інформацію стосовно інтелектуального потенціалу корпорації:

– елементи облікової політики щодо визнання й підходів до оцінювання інтелектуальних активів та інтелектуального капіталу – критерії визнання, методи оцінювання, чіткі терміни корисної експлуатації, порядок тестування на зменшення корисності та переоцінки;

- склад інтелектуальних активів та їхні вартості, згруповані за видами чи призначенням;
- критерії і терміни ідентифікації економічної доцільності результатів досліджень і розробок, наслідком чого є визнання інтелектуальних чи „токсичних” активів;
- елементи облікової політики щодо постановки на баланс й оцінювання гудвілу, перелік ідентифікованих компонентів гудвілу та їх вартостей з описом економічного обґрунтування утримання їх на балансі тощо.

Крім того, зважаючи на обґрунтовану вище доцільність і концептуально-методологічні засади застосування методу відновної вартості в оцінюванні капіталу, в примітках до фінансової звітності доцільно розкривати елементи облікової політики щодо формування резерву на моральний (технологічний) знос основного капіталу (обґрунтування його оптимальної величини, порядок нарахування і списання тощо) та всі прецеденти нарахування морального зносу в звітному періоді.

Загалом, аналіз приміток до фінансової звітності суспільно важливих компаній засвідчує формальне ставлення керівництва до їхнього формування. Українські компанії часто обмежуються лише регламентованою формалізованою табличною частиною приміток. Іноземні компанії (наприклад, провідні високотехнологічні Apple, Microsoft, Google, Facebook) хоча і подають примітки в доволі широкому форматі, однак наведена в них інформація не завжди є достатньою для прийняття ефективних рішень зовнішніми стейкхолдерами. Зокрема, можна навести проблему розкриття інформації про гудвіл, що описано в третьому розділі роботи.

Сучасні концепції стратегічного управління вимагають більш об’ємного масиву різномірних кількісно-якісних даних, зокрема й розширеного поля фінансової інформації. Визначальним для таких концепцій є якість інформаційної бази про очікувані події та процеси, ураховуючи й потребу у фінансових даних перспективного характеру. Інформаційно-аналітичне забезпечення процесів розроблення прогнозів, планів та бюджетів

підприємства, а також оцінка його потенціалу зовнішніми аналітиками формується на основі найрізноманітніших джерел. Незважаючи на низку пропонуваніх систем і моделей, процедура розрахунків покладається, передусім, на базову основу, отриману із даних системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності. При цьому загальновідомими фактами є й те, що ретроспективний характер обліково-звітної інформації не забезпечує повною мірою інформаційний базис для розроблення фінансових прогнозів, формування стратегічних планів загалом.

Підвищення методологічного потенціалу системи обліку та публічної звітності, як джерела інформації для фінансового прогнозування і планування можливе лише у випадку його реформування, розширення часових меж та горизонтів облікової системи підприємства [231, с. 51]. У багатьох випадках дотримуються позиції, що вирішування існуючих проблем можна забезпечити шляхом складання прогностичної фінансової звітності. Використання трансформованих показників традиційної обліково-звітної системи пов'язується із формуванням інструментарію прогностичної фінансової звітності, який розглядається важливою функцією управління, зорієнтованого на стратегію. Отриманий інформаційний зміст показників такої звітності за сутністю й економічною природою слід розглядати лише результатом фінансового аналізу, який відповідним способом (методикою) опрацьовує дані обліку і фінансової звітності, формуючи інформацію необхідну для прийняття управлінських рішень стратегічного і прогностичного характеру.

Прогностична фінансова звітність передбачена передусім для внутрішніх користувачів, а в окремих випадках й для потенційних інвесторів. Вважається, що прогностична фінансова звітність (формат балансу, звіт про рух грошових коштів, звіт про фінансові результати прогностичного типу) забезпечує систему стратегічного розвитку інформацією про вплив конкретних дій на майбутні фінансові результати і фінансово-економічний стан підприємства [35, с. 27]. У теоретичних викладах та аналітичних оглядах прикладного характеру аргументується, що „привабливість прогностичної фінансової звітності полягає

в тому, що з її допомогою можна окреслити в простих фінансових поняттях контури майбутньої діяльності для отримання максимуму переваг із сприятливих можливостей і забезпечити відповідне фінансування підприємства для отримання максимального прибутку” [255].

Прогностичні фінансові звіти, складені на основі екстраполяції очікуваних тенденцій, уточнюють базисну основу звершених фінансово-економічних процесів за допомогою методу бюджетування або експертних оцінок. Вважається, наприклад, що на основі системи гнучких бюджетів можна періодично отримувати проектований баланс і звіт про фінансові результати. Загалом прогностичний метод формування звіту являє собою поєднання сформульованих статико-математичних прийомів для прогнозування та оцінки фінансово-економічних показників. Аналітичні розрахунки, пов’язані із складанням прогностичних (проектів) фінансових звітів, базуються на вироблених у світогосподарській практиці підходах до прогнозування статистичних показників. Всі без виключення існуючі підходи містять низку умовних припущень, широко застосовують метод абстрагування. Відсутність налагоджених прийомів і методик складання фінансової звітності прогнозного формату, різнохарактерні способи прогнозування показників балансу, звіту про фінансові результати і звіту про рух грошових коштів, закономірно спричинює різні результати.

Висхідною (базовою) інформацією для складання прогнозової фінансової звітності виступають дані безпосередньо системи бухгалтерського обліку та інформаційні потоки, отримані із зовнішніх джерел (індикатори, що відбивають очікувані зміни загальноекономічної ситуації). Незважаючи на достатньо широке оперування терміном „прогностичний облік”, мова очевидно повинна йти про звітність такого типу: „прогностичний облік, виникнення якого передбачалося вже давно, досі не знайшов належного визнання у бухгалтерів-практиків і майже не згадується у теоретичних наукових працях” [231, с. 51]. Деякі науковці вважають, що „настав час об’єднати фінансову, бухгалтерську (квазі бухгалтерську) та всю публічну звітність, базовану на основі бухгалтерського обліку і позаоблікових джерел” [144, с. 90].

Прогностична звітність формується з урахуванням сподіваних тенденцій, імовірності виникнення тих чи інших подій і процесів. При цьому здійснюється і оцінка, аналіз кожної статті фінансової звітності, визначення (моделювання) на їх основі найбільш вірогідної динаміки елементів звітності (доходи, витрати, активи, зобов'язання і капітал) у прогнозованому періоді. При складанні фінансового звіту прогнозного типу притримуються певних підходів. За одним із них процес визначення окремих статей такого звіту базується на динаміці ключового показника, який концентровано розкриває діяльність підприємства. Проте, визначення статей і позицій окремих форм звітності переважно ґрунтується на динаміці окремих показників, що синтезовано формують зміст статті. При цьому враховується взаємозв'язки і взаємопов'язаність статей у різних формах звітності. При застосуванні будь-якого із існуючих підходів у методику інструментарію прогнозування вводиться інтуїтивна (експертна, умоглядна) складова, спричинюючи різні значення прогностичної статті звіту.

Непередбачувані зміни загальноекономічного середовища й, відповідно, умови діяльності сучасного підприємства, труднопередбачуваність результатів його функціонування не забезпечують факту лінійної залежності між показниками. Намагання деяких авторів довести дієвість регресійного методу в процесах отримання прогнозних показників за рахунок розширення часових рядів (10-20 років) та використання новітніх й адаптивних для складання фінансових прогнозів програмних продуктів, є дискусійним. В умовах невизначеності глобального економічного середовища очевидно не доцільно використовувати надмірно детерміновані числа і довірчі інтервали. Крім цього, різкі коливання ринкової інфраструктури зумовлюють потребу періодичного коригування ймовірностей майбутніх операцій, явищ і процесів для надання більшої вірогідності прогностичній фінансовій звітності. При цьому можна дотримуватися погляду про доцільність такого типу звітності лише для фінансово-стійких компаній і стабільного економічного середовища та про незначний ефект від її складання підприємствами трансформаційної економіки.

4.4. Розвиток нефінансової компоненти у системі корпоративної звітності

Система публічної звітності корпорацій спрямована на задоволення різноманітних інформаційних запитів стейкхолдерів. Не всі стейкхолдери корпорацій належать до зацікавлених сторін з прямим чи опосередкованим фінансовим інтересом, і не всі інформаційні запити за змістом є фінансовими. Тому, крім фінансової, система публічної корпоративної звітності містить і інші звітні компоненти (рис. 4.13).

До найпоширеніших компонентів публічної звітності належать (порівняння складу корпоративної звітності США, ЄС та України наведено в додатку М):

- фінансова звітність;
- звіт найвищого керівництва (звіт про управління чи звіт про корпоративне управління);
- звіт про інтелектуальний капітал;
- соціальна звітність;
- екологічна звітність.

Фінансова звітність є на сьогодні найважливішим компонентом публічної корпоративної звітності в репрезентації ефективності діяльності компаній. Однак стейкхолдери не можуть задовільнятися лише порцією інформації з фінансової звітності. Поряд з нею, стейкхолдери прагнуть як іншої фінансової інформації, що не охоплена форматом фінансової звітності (наприклад, щодо перспектив подальшого розвитку компанії), так і інформації нефінансового характеру, зокрема щодо соціально-екологічної ефективності діяльності.

Основне завдання звіту найвищого керівництва (звіту про управління) полягає в репрезентації бачення топ-менеджерів корпорації перспектив подальшого її розвитку з урахуванням притаманних ризиків та невизначеності. Крім опису бізнесу, цей звіт згідно з вимогами Директиви 2013/34/ЄС повинен розкривати:

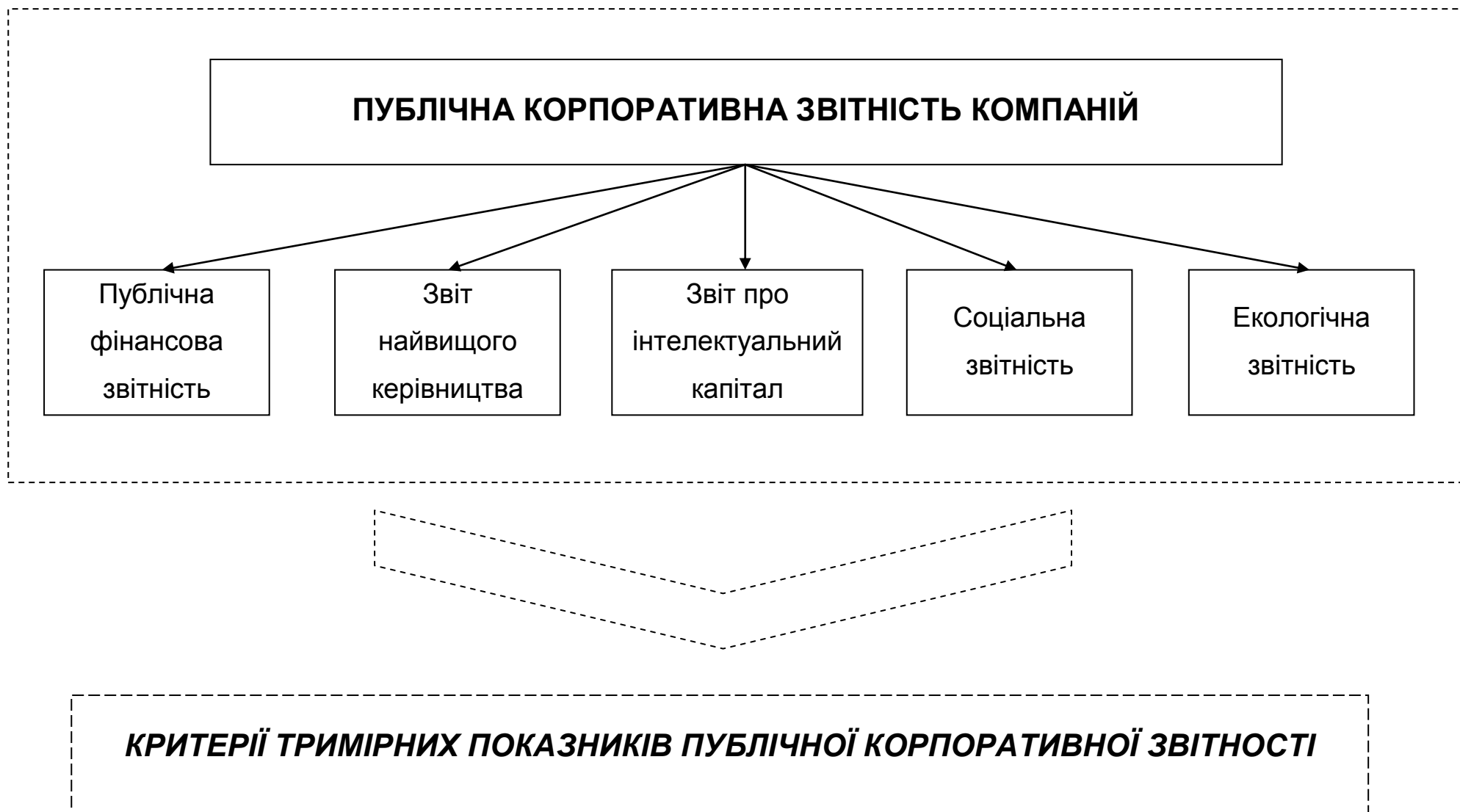

Рис. 4.13. Склад публічної корпоративної звітності компаній

- імовірні перспективи подальшого розвитку компанії;
- діяльність у сфері досліджень і розвитку;
- інформацію про придбання власних акцій;
- наявність філій;
- застосування фінансових інструментів, ризики та політики управління ними;
- характеристику системи внутрішнього контролю;
- кодекс корпоративного управління тощо.

Головним недоліком сучасного формату фінансової звітності, визначеного національними чи міжнародними стандартами обліку та звітності (НП(С)БО України, IFRS, GAAP тощо), є викривлення оцінки нематеріальної частини майна та капіталу компанії (управлінського, клієнтського тощо), що зумовлено принципом об'єктивації, який вже понад сто років використовується в теоріях бухгалтерського обліку та облікових регламентаціях. За таких умов інформацію про нематеріальні об'єкти корпорацій розкривають у звіті про інтелектуальний капітал. Проте, з урахуванням запропонованих вище концептуально-методологічних засад обліково-звітної репрезентації інтелектуального потенціалу корпорацій потреба в цьому звіті відпаде, або його доцільно наповнювати нефінансовою інформацією, що відображає технічно-технологічні характеристики нематеріальних об'єктів та перспективи їх подальшого використання.

Після настання кризи більшість вчених та експертів зійшлися на думці, що основним інструментом оцінювання фінансово-майнового стану підприємства має бути його фінансова звітність, формат якої є стандартизований та регламентований певними імперативами, і яка піддається обов'язковому зовнішньому незалежному контролю – аудиту. Проте, така звітність повинна бути істотно удосконалена – її формат необхідно розширити та доповнити актуальними для користувачів показниками, зокрема які відображають нематеріальну частину майна і капіталу компанії, а також соціально-екологічні аспекти її функціонування.

Насьогодні декларується два ключові напрями розширення змісту й наповнюваності корпоративної звітності компаній з метою кращого задоволення інформаційних потреб її користувачів:

1) включення до корпоративної звітності крім фінансової ще й нефінансової компоненти;

2) введення у формат фінансової звітності соціально-екологічних та інших показників, які характеризують потенціал та результати діяльності суб'єкта господарювання з погляду особливостей функціонування сучасної інформаційно-інтелектуальної екологічно-соціально-орієнтованої економіки.

Розвиток нефінансової звітності пов'язаний, насамперед, із Глобальним Договором ООН (UN Global Compact) та Глобальною ініціативою зі звітності (Global Reporting Initiative – GRI). Глобальний договір є ініціативою, спрямованою на сприяння соціальній відповідальності бізнесу та підтримку вирішення підприємницькими колами проблем глобалізації та створення більш стабільної та всеохоплюючої економіки. Ця ініціатива передбачає формування соціальної відповідальності у бізнес-структурах шляхом дотримання десяти ключових принципів, які сукупно визначають урахування в його діяльності прав людини, стандартів праці, захисту навколишнього середовища та протидії корупції. Компанії, які добровільно приєднались до Глобального договору, беруть на себе зобов'язання щодо дотримання цих принципів та щорічного складання і оприлюднення Звіту про прогрес реалізації принципів Глобального договору ООН (надалі – Звіт про прогрес) [302].

Звіт про прогрес включає такі елементи:

- заяву керівництва компанії про підтримку Глобального договору ООН;
- опис практичної реалізації принципів Глобального договору ООН;
- результати оцінювання кількісних та якісних показників виконання принципів Глобального договору ООН.

Проте, розробники нефінансової звітності визначили їй набагато ширшу функціональну роль ніж просто джерела інформаційного забезпечення зацікавлених діяльністю компанії суб'єктів, – роль інструмента формування

соціально відповідального бізнесу. Тому обсяг змістового наповнення нефінансової звітності залежить від етапу розвитку моделі соціально відповідального бізнесу компанії [135].

Глобальна ініціатива зі звітності (GRI) – це організація, діяльність якої спрямована на розроблення та сприяння використанню такої системи звітності, яка б забезпечувала функціонування компаній з урахуванням сталого розвитку економіки. Сталий розвиток глобальної економіки повинен поєднувати довготермінову прибутковість з етичною поведінкою бізнесу, його соціальною справедливістю та турботою про довкілля. Таким чином, Звіт зі сталого розвитку відповідно до вимог GRI повинен відображати діяльність компанії в чотирьох аспектах – економічному, соціальному, екологічному та управлінському. Основні категорії та аспекти, які підлягають розкриттю в цьому звіті, подані на рис. 4.14 [303].

Складання звітності відповідно до GRI здійснюють відповідно до Керівництва зі звітності у сфері сталого розвитку (Sustainability Reporting Guidelines), яке встановлює принципи та стандарти розкриття інформації. Згідно з четвертою редакцією цього Керівництва (G4) Звіт зі сталого розвитку може складатись за одним і двох форматів:

1. Основний (базовий) звіт (Core option).
2. Комплексний звіт (Comprehensive option).

Ці два формати відрізняються між собою змістом та обсягом наповнення. Базовий звіт містить основні показники, що відображають наслідки економічної, екологічної, соціальної та управлінської діяльності компанії. А комплексний звіт, крім показників базового, містить ще додаткові показники, які ширше розкривають суттєві результати діяльності компанії, зокрема стратегічні, управлінські та етичні аспекти діяльності тощо (рис. 4.15) [325].

ГЛОБАЛЬНА ІНІЦІАТИВА ЗІ ЗВІТНОСТІ (GRI): ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ РОЗКРИТТЯ У ЗВІТІ ЗІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ			
Загальна стандартна інформація для розкриття:			
<ul style="list-style-type: none"> – Стратегія та аналіз – Профіль (опис) організації – Визначені сфери охоплення та межі звітності (параметри звітності) – Зобов'язання та взаємодія із зацікавленими сторонами – Профіль звіту – Управління – Етика і порядність 			
Спеціальна стандартна інформація для розкриття:			
Економічний аспект			
Економічна продуктивність; присутність ринку; непрямі економічні впливи; здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг			
Екологічний аспект			
Використані матеріали; енергія; вода; біорізноманіття; викиди в атмосферу; фільтрат (очищення стічних вод) і відходи; вплив продуктів і послуг на навколишнє середовище; конформізм (згідливість); транспорт; спецодяг; екологічна оцінка постачальників; механізм подання і розгляду скарг щодо екологічних питань			
Соціальний аспект			
Трудова діяльність і гідна праця: <ul style="list-style-type: none"> – Працевлаштування – Трудові/управлінські відносини – Охорона і безпека праці – Навчальна підготовка і освіта – Різноманіття і рівні можливості – Рівноцінна винагорода для чоловіків і жінок – Оцінка трудової діяльності постачальників – Механізм подання і розгляду скарг з питань трудової діяльності 	Права людини: <ul style="list-style-type: none"> – інвестиції – відсутність дискримінації – Свобода зібрань і колективних переговорів та угод – Дитяча праця – Примусова або обов'язкова праця – Заходи з безпеки – Права корінного населення – Оцінка – Дотримання прав людини постачальниками – механізм подання і розгляду скарг з питань прав людини 	Суспільство: <ul style="list-style-type: none"> – Місцеві громади – Протидія корупції – Державна політика – Неконкурентна поведінка – Конформізм (згідливість) – Оцінка постачальників щодо впливів на суспільство – Механізм подання і розгляду скарг з питань впливу на суспільство 	Відповідальність за продукцію: <ul style="list-style-type: none"> – Безпека і здоров'я клієнта – Маркування продуктів і послуг – Робота з потенційними клієнтами – Конфіденційність клієнтів – Конформізм (згідливість)

Рис. 4.14. Основні елементи (категорії та аспекти), які підлягають розкриттю у Звіт зі сталого розвитку відповідно до вимог GRI

Примітка: сформовано автором відповідно до [269]

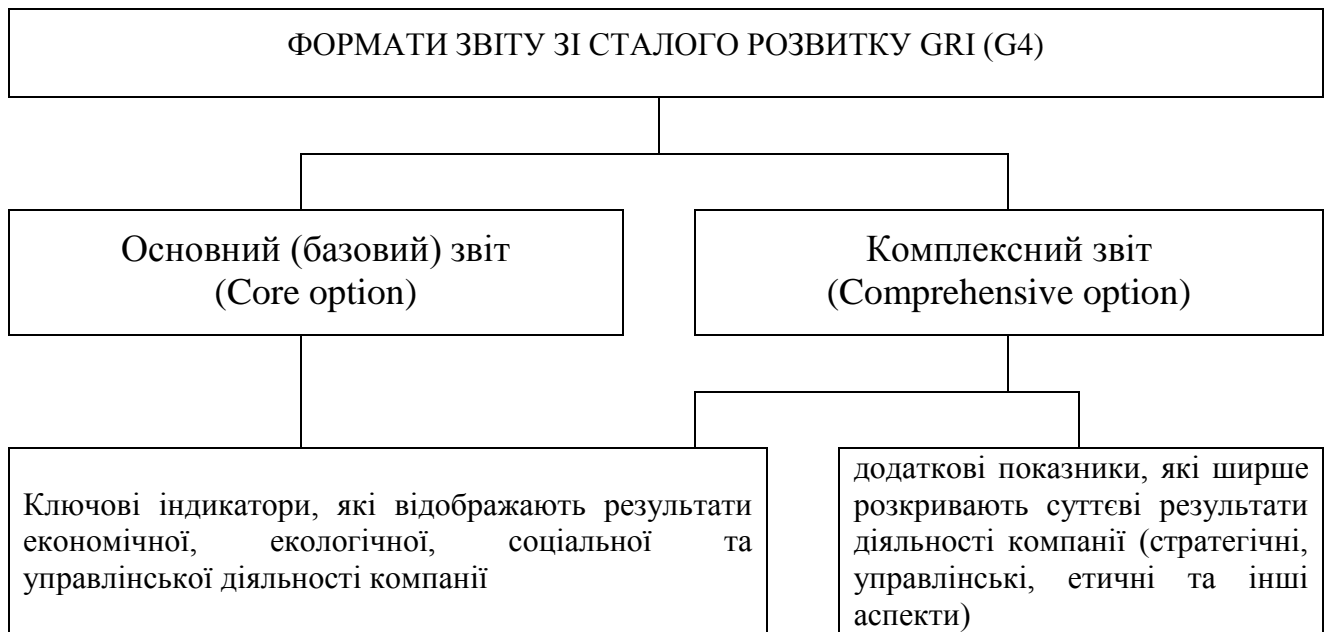

Рис. 4.15. Формати Звіту зі сталого розвитку GRI (G4)

Примітка: сформовано автором відповідно до [288]

Складання нефінансової звітності на сьогоднішній день ще не є обов'язковим для всього глобального ринку і може мати для компанії як позитивні, так і негативні результати. Зокрема, розробники Звіту про прогрес виділяють такі вигоди та ризики для компаній від його складання та оприлюднення (табл. 4.7) [135, с. 7-11].

Таблиця 4.7

Вигоди та ризики складання і оприлюднення Звіту про прогрес

Вигоди нефінансової звітності для компанії	Ризики нефінансової звітності для компанії
1. Сприяння розбудові процесу управління соціально відповідальним бізнесом компанії. 2. Підвищення рівня довіри до компанії з боку різних груп впливу. 3. Підвищення прозорості компанії. 4. Підвищення готовності компанії до роботи на інших ринках. 5. Зміцнення ділових відносин та сприяння розширенню ринків.	1. Можлива критика. 2. Дилентатизм і невігластво. 3. Ресурсозатратність. 4. Достовірність даних. 5. Невідворотність подальшого звітування.

Примітка: узагальнено автором відповідно до [135]

Нефінансова звітність, безперечно, істотно розширює наповнення інформаційного забезпечення суб'єктів ринку щодо результатів та перспектив їхнього функціонування. Проте, ця звітність надважливої проблеми – повернення довіри суспільства до інструментів інформаційного забезпечення не вирішує, так само як і підвищення прозорості фінансової компоненти корпоративної звітності. Керівництва зі складання нефінансової звітності не містять принципів визнання об'єктів, репрезентованих показниками економічної результативності (доходи, витрати, прибуток тощо), які в ній відображають. Ці показники, зокрема відповідно до Sustainability Reporting Guidelines, беруться з фінансових звітів, підготовлених на основі IFRS чи IASB, національних чи регіональних стандартів, визнаних на міжнародному рівні. Отже, нефінансова звітність, хоча і розширює формат корпоративної, проте перебирає на себе недоліки фінансової звітності.

Серед науковців немає єдиної думки щодо розвитку методологічної концепції формування нефінансової звітності. Деякі з них вважають за доцільне розроблення формату звітності, як б складалась на основі бухгалтерської інформаційної системи, оскільки більшість компаній розглядають нефінансову звітність, насамперед, як інструмент зростання їхньої вартості, а не підвищення прозорості діяльності. Відповідно дослідження таких науковців, як наприклад [47], спрямовані здебільшого на розвиток методики репрезентації людського (інтелектуального) капіталу.

Проте, в науковців існують й інші погляди на зміст нефінансових інформаційних джерел. Зокрема, Т.В. Боцян стверджує, що нефінансова звітність повинна бути „проекцією етичної діяльності підприємства” [17, с. 51], а розробка методичних підходів до її формування на основі практики бухгалтерського обліку істотно звузить інформаційну наповненість такої звітності. Крім того, подані нею дослідження праць закордонних вчених, зокрема Е. Кохен (E. Cohen) та М. Бейкер (M. Baker), свідчать про зловживання компаніями інструментом нефінансової звітності, в якій часто подають неправдиву або не відображають дійсно актуальну інформацію.

Останніми роками набула поширення та розвитку концепція інтегрованої звітності компаній, яку розробляє Міжнародна комісія з інтегрованої звітності (IIRS). Суть цієї концепції полягає в поєднанні єдиним форматом звітності інформації з фінансів, суспільного нагляду, навколишнього середовища та соціальних аспектів, відображенні взаємозв'язку між фінансовими та соціальними, екологічними і наглядовими чинниками діяльності компаній, зміщенні акцентів в поданні результатів функціонування з короткотермінових на довготермінові [94, с. 192-193]. Такий формат звітності безперечно розширить можливості об'єктивного прогнозування перспектив розвитку компаній. Проте, зорієнтованість на довготермінові цілі та стратегічне спрямування послаблюють контрольну функцію та придатність звітності для моніторингу ризиків.

Таким чином, усі наявні формати нефінансової чи інтегрованої звітності мають істотні недоліки, які перешкоджають підвищенню рівня прозорості та об'єктивності корпоративної звітності. До основних недоліків (проблем) наявних форматів нефінансової звітності можна віднести:

1. *Неправильні акценти в призначенні звітності.* Розробники Звіту про прогрес реалізації принципів Глобального договору ООН стверджують, що звітність є інструментом побудови системи соціально-відповідального бізнесу, а мала би насамперед бути інструментом інформаційного забезпечення. В першому випадку звітність є внутрішньоорієнтованою, а в другому – зовнішньоорієнтованою, хоча в обох випадках – публічна.

2. *Недоліки фінансової звітності.*

3. *Відсутність повноцінної верифікації.* Дослідження праць закордонних вчених, зокрема Е. Кохен (E. Cohen) та М. Бейкер (M. Baker), свідчать про зловживання компаніями інструментом нефінансової звітності, в якій часто подають неправдиву або не відображають дійсно актуальну інформацію.

4. *Низький рівень формалізації і стандартизації показників звітності, що може бути причиною неможливості її повноцінної верифікації.*

5. *Невизначеність відповідальності.* Жодними нормативними документами чітко не передбачено відповідальності за викривлення чи перекручення показників нефінансової звітності.

Розвиток нефінансової компоненти корпоративної звітності не повинен зорієнтовуватись суто на розроблення форм звіту як певного набору показників, формалізованих чи неформалізованих, описових. Акценти мають бути зміщені на вироблення концептуальних підходів, які визначають філософію й ідеологію звітності. Соціальна відповідальність стосується не лише персоналу компанії (відпустка, соціальний пакет, освітлення робочого місця тощо) і громади (інвестиції в дитячі майданчики, школи, басейни, парки, сквери), на території якої вона розміщена. Вона стосується **всього суспільства** (суспільні фонди). Крім того, актуальності набуває врахування форматом нефінансової звітності політичних факторів, участі в розподілі бюджетних коштів тощо.

Безперечно врахування усіх чинників зробить цю звітність надзвичайно трудомісткою і громіздкою, що зумовлює необхідність пошуку критеріїв балансу прозорості звітності та її економічної доцільності. При цьому, потрібно враховувати й те, що мова йде про **публічну звітність суспільно-важливих компаній**, а не усіх суб'єктів господарювання (в тому числі малих підприємств).

Дотримуючись погляду оптимальності впровадження екологічно-соціально-орієнтованої економіки як моделі суспільно-економічних відносин, що значним чином враховує концептуально-теоретичний базис фізичної економії, нефінансова (соціально-екологічна) звітність корпорацій мала б репрезентувати вплив їхньої діяльності на сферу живого в природному середовищі життєдіяльності людини – абсолютні блага та екстерналії. Враховуючи важливість збалансованості абсолютних благ і екстерналій для життєдіяльності людини, ефективність їхнього формування і споживання має підлягати жорсткому суспільному нагляду і контролю. Однак у цьому контексті фінансова інформація абсолютно непридатна. Людина як істота споживає не

гроші, а продукти харчування, дихає не грішми, а повітрям; гроші не можуть бути вимірником ефективності запилення сільськогосподарських культур тощо. Тому сучасні тенденції введення соціально-екологічних критеріїв ефективності в площину фінансового вимірника (той же Кіотський протокол) є або помилковими, або свідомою технологією введення суспільства в оману. Таким чином, соціально-екологічна ефективність діяльності корпорацій має бути репрезентована в нефінансовій звітності і, головне, нефінансовими – натуральними чи умовними вимірниками. А базою для визначення ефективності мають бути відповідні нормативні критерії, розроблені уповноваженими суспільством інституціями. Наприклад, в сільському господарстві соціально-екологічні критерії ефективності стосуються не лише поживності й безпечності продукції, але й збереження рівня гумусу в ґрунтах, дотримання сівозмін як основи збереження якості ґрунтів і багато інших. Такі критерії можуть бути як абсолютними, так і відносними (розподіл абсолютних благ, „п’ять хлібин” М.Д. Руденка тощо).

Висновки до розділу 4

1. Результати дослідження показують, що основним об’єктом інформаційних запитів стейкхолдерів серед показників публічної фінансової звітності корпорацій є дані про статистику та динаміку вартості їхнього капіталу. Встановлено, що домінування юридичного змісту капіталу, виходячи із врегульованих правовідносин корпоративної власності, обумовлює більш конкретизоване виділення власного та залученого капіталу. Обґрунтовано, що для формалізованого оперування показником про власний капітал корпорації, який за ознакою корпоративних прав власності формує акціонерний капітал, такий показник повинен відповідати вартості корпорації за ринковим курсом її акцій. Однак практика використання показників обліку й звітності показує, що таку відповідність неможливо досягнути через недосконалість бухгалтерської методології, що проявляється в проблемах методологічного дуалізму при

оцінюванні майна і капіталу та регламентації облікового визнання й надання вартісних характеристик об'єктам інтелектуального потенціалу.

2. Вирішення проблеми методологічного дуалізму в оцінюванні майна і капіталу запропоновано здійснювати за допомогою притаманного органічній балансовій теорії підходу до визначення відновної вартості активів. Доведено, що такий підхід дає змогу, з одного боку, спрямувати процедурно-методичні аспекти обліку на збереження капіталу та репродуктивної вартості корпорацій, а з іншого – розмежувати фіктивний і реальний прибуток, примноження додаткового і прибуткового капіталів.

Практичне застосування підходу відновної вартості в умовах інформаційно-інтелектуальної економіки спрямоване на оберігання капіталу від редукції не лише внаслідок дії кон'юнктурних факторів ринку, інфляційних процесів чи фізичного зносу, але і його морального зносу. Нарахування морального зносу в бухгалтерському обліку запропоновано здійснювати за рахунок спеціально створеного резерву капіталу – резерву на моральний (технологічний) знос основного капіталу. Аргументовано, що застосування таких облікових процедур забезпечує збереження продуктивної енергії капіталу та можливість його відтворення в якісно новій (інноваційній) технічно-технологічній формі. Прикладне застосування запропонованого підходу передбачає відкриття відповідного рахунку бухгалтерського обліку „Резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу”.

3. Загальновизнана невирішеність проблеми невідповідності ринкової та балансової вартостей корпорацій дає підстави науковцям, експертам, бухгалтерам і фінансистам стверджувати про методологічне відставання теорії бухгалтерського обліку від змісту фінансово-економічних процесів сучасних корпорацій. Проведений аналіз економетричної розробки структурної будови бухгалтерського балансу та дослідження змісту сформульованої в економетричній та інших балансових теоріях моделі балансового узагальнення засвідчують, що суть проблеми полягає у методологічній неможливості подання в балансі реальної вартості інтелектуальних активів та

інтелектуального капіталу, які є визначальними для підприємств економіки інформаційно-інтелектуального типу.

Проблему облікового визнання і відображення інтелектуального потенціалу запропоновано вирішувати через репрезентацію в активі балансу інтелектуальних активів, а в пасиві – інтелектуального капіталу. При цьому, якщо вартість інтелектуальних активів охоплює дві складові – вартість трансформованих інших форм капіталу та додатково створену вартість, то вартість інтелектуального капіталу, згідно із запропонованою методикою, відображає лише вартісний вимір синергетичного ефекту трансформації інших форм капіталу, встановлюючи в такий спосіб реальне створення додаткової інтелектуальної вартості. Аргументовано, що такі базові положення дають змогу підвищити рівень повноти репрезентації інтелектуального капіталу в балансі корпорацій та об'єктивності їх фінансової звітності загалом. З практичної точки зору факт повноцінного відображення інтелектуального потенціалу в балансі корпорацій призведе до очікуваного зниження вартісних розривів між їх балансовими та ринковими капіталізаціями.

4. Запропонований в роботі розвиток концептуально-методологічних положень обліково-звітної репрезентації капіталу корпорацій постіндустріального типу передбачає розширення формату їхньої публічної фінансової звітності на основі введення нових об'єктів, які дають змогу повноцінно репрезентувати компоненти інтелектуального потенціалу корпорацій та забезпечувати збереження основного капіталу від морального зносу. Для цього запропоновано: в пасиві балансу в розділі „Акціонерний капітал” відображати інтелектуальний капітал та резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу; у звіті про прибутки і збитки в розділі „Сукупний дохід” додати статті „Дооцінка (уцінка) інтелектуальних активів” та „Втрати від морального зносу основного капіталу”. Крім цього, доречно внести відповідні доповнення до звіту про власний капітал і приміток до річної фінансової звітності, що на практиці дозволить поглибити інформаційно-

аналітичний базис управління економічним потенціалом та ефективним функціонуванням підприємств корпоративного типу.

Для посилення інформативності показників прибутковості акцій запропоновано доповнити відповідний розділ звіту про прибутки і збитки статтями „Чистий прибуток на одну гривню акціонерного капіталу (ринкової вартості акцій)” та „Дивіденд на одну гривню акціонерного капіталу (ринкової вартості акцій)”. З практичного погляду це дає змогу об’єктивніше оцінити рентабельність інвестицій в акції корпорацій, базуючись на реальних, а не номінальних оцінках їхніх вартостей.

Запропонований формат публічної фінансової звітності корпорацій утворює об’ємнішу інформаційну базу, яка сприяє підвищенню об’єктивності розкриття потенціалу корпорацій та демонстрації їхньої інвестиційної привабливості на міжнародних ринках капіталів.

5. Проаналізовано зміст процесів удосконалення формату корпоративної звітності, які відбуваються під керівництвом різних міжнародних організацій у кількох напрямках: розвиток нефінансової звітності, яка відображає економічні, екологічні й соціальні аспекти діяльності компаній – Звіт про прогрес реалізації принципів Глобального договору ООН та Звіт зі сталого розвитку відповідно до вимог GRI; формування та розвиток концепції інтегрованої звітності компаній, яку розробляє Міжнародна комісія з інтегрованої звітності (IIRS).

Встановлено, що розвиток корпоративної звітності за такими напрямами істотно розширює її формат та інформаційне наповнення, проте не вирішує проблеми відновлення довіри до публічної корпоративної звітності. На основі результатів аналізу встановлено, що застосовувані у сучасній практиці змістові формати нефінансової звітності базуються на використанні економічно-фінансових індикаторів, розрахованих на основі бухгалтерської інформації, перебираючи на себе відомі недоліки фінансової звітності. Виявлено, що розроблені парадигми нефінансової звітності не мають необхідного обґрунтування з точки зору реального розвитку предметної сфери знань – за

своїм акцентом вони спрямовані швидше на піар чи маркетинг, ніж на об'єктивне інформування суспільства.

З метою покращення якісного рівня інформаційного забезпечення зовнішніх стейкхолдерів, нефінансову компоненту публічної корпоративної звітності запропоновано будувати з урахуванням концептуально-теоретичного базису фізичної економії. Основними об'єктами нефінансової компоненти публічної корпоративної звітності повинні стати абсолютні блага та екстерналії, що забезпечують нормальну життєдіяльність людини та відсутність шкідливого впливу на навколишнє середовище. Це сприятиме змістовному удосконаленню інформаційного забезпечення заінтересованих сторін корпорацій про соціально-екологічні результати їхньої діяльності.

6. Результати дослідження, що увійшли до розділу 4, опубліковані в працях [167, 170, 180, 186, 187, 191-193, 197, 204].

РОЗДІЛ 5. ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНКИ ТА АНАЛІЗУ ПУБЛІЧНОЇ ЗВІТНОСТІ КОРПОРАЦІЙ

5.1. Розвиток аудиту публічної звітності корпорацій в умовах постіндустріальної економіки

Корисність інформації при прийнятті управлінських рішень обумовлюється багатьма її ознаками, визначальними серед яких є об'єктивність (правдивість) і повнота. Саме ці ознаки впливають на рівень довіри до інформації та її базового джерела. Об'єктивність і повнота інформації шляхом її верифікації забезпечується, зокрема, інститутом аудиту, що є важливим для системи публічного інформування про стан і діяльність суб'єктів економіки.

Аудит фінансової звітності, визначений ключовою суспільно-доцільною сферою суспільної діяльності, спрямований насамперед на формалізацію механізму інформаційного забезпечення суб'єктів економіки, забезпечуючи об'єктивність потоків фінансової інформації. Проте корпоративні скандали та банкрутство великих транснаціональних корпорацій у США, наприклад вкінці 90-их рр. ХХст. – на початку 2000-их рр., що головно були обумовлені (спровоковані) бухгалтерськими приписками у звітності під безпосереднім наглядом аудиторів, істотно підірвали довіру суспільства як до інституту обліку і публічної звітності, так і до інституту аудиту. Аудитори фактично не забезпечили покладену на них суспільством функцію і місію, а негативні наслідки цих корпоративних скандалів ще й досі не подолані. Чимало урядових і міжурядових організацій, експертів і вчених у сфері бухгалтерського обліку та фінансової звітності вже понад десяток років працюють над вирішенням проблеми відновлення довіри суспільства до інститутів обліку, звітності й аудиту.

Проблеми аудиту українські науковці почали досліджувати ще до прийняття Закону України „Про аудиторську діяльність” (1993 р.). До сьогодні чимало науковців захистили дисертації з тематики аудиту, зокрема й докторські

– В.С. Рудницький (1999 р.), Н.І. Дорош (2004 р.), О.А. Петрик (2004 р.), Г.М. Давидов (2007 р.), В.П. Бондар (2009 р.), О.Ю. Редько (2009 р.), С.В. Івахненко (2011 р.), Т.О. Каменська (2011 р.), К.І Редченко (2012 р.) та інші. Значний внесок у становлення вітчизняної науки про аудит зробили М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, З.В. Гуцайлюк, М.В. Кужельний, А.М. Кузьмінський, І.І. Пилипенко, В.В. Сопко, Л.О. Сухарєва, Б.Ф. Усач, В.О. Шевчук та інші. Зважаючи на те, що аудит був відносно новим видом діяльності і контролю у суспільно-економічному середовищі України, більшість наукових праць присвячувались вирішенню проблем його становлення і розвитку, організації і впровадження у практику української економіки. Для врахування специфіки діяльності підприємств і вітчизняної економіки науковцями і практиками проведені чисельні напрацювання для розроблення та впровадження методології й методики аудиту, а також адаптації міжнародних стандартів аудиту до вітчизняних реалій.

Через надзвичайно повільний розвиток фондового ринку в Україні, „мейнстрімні” проблеми аудиту в глобальному середовищі (корпоративні скандали в США кінця 90-их рр. ХХ ст., їхній вплив на аудит і аудиторів, а також на довіру до публічної звітності), проблематика об’єктивності та суспільної корисності аудиторської діяльності набули належної актуалізації лише з початком виходу українських промислово-фінансових груп на IPO на західних біржах. Проблеми низького рівня довіри суспільства до аудиту в Україні не подолані і до сьогодні, що формує одну з невирішених частин проблеми відновлення довіри суспільства до інструментів публічного інформування про фінансово-майновий стан і результати функціонування компаній.

В державах з розвинутою економікою та фондовим ринком, особливо у США, вирішення проблеми подолання наслідків корпоративних криз, забезпечення прозорого корпоративного управління та відновлення довіри суспільства до корпоративних інституцій стало першочерговим завданням для урядових й міжурядових органів та суспільних інститутів. Найвідомішим та

найдієвішим у цьому сенсі стало прийняття сенатом США у 2002 р. Закону Сарбейнса-Окслі (Закон про реформу відкритих акціонерних товариств і захист інвесторів, SOX). Окрім вимог побудови прозорої системи корпоративного управління та розширення обсягу розкриття інформації у фінансовій звітності, цей закон містить чимало положень, які безпосередньо стосуються організації й методики аудиту компаній, акції яких перебувають в лістингу на фондових біржах США. Закон Сарбейнса-Окслі, зокрема, передбачає:

- побудову багаторівневої системи незалежного внутрішнього контролю в корпорації. Організаційно така система включає Аудиторський комітет з незалежних аудиторів, які до того ж входять до Ради директорів корпорації, а також службу внутрішнього аудиту, яка повністю підконтрольна і підзвітна Аудиторському комітету;

- включення до річної публічної звітності корпорацій Звіту про систему внутрішнього контролю;

- забезпечення незалежності аудиторів й уникнення конфліктів інтересів завдяки забороні надання ними будь-яких супутніх чи інших (в тому числі консалтингових) послуг корпорації у разі проведення аудиту її фінансової звітності (Ефективність цієї імперативної норми може бути сумнівною, оскільки аудиторські компанії, прагнучи не втратити чималі гонорари клієнтів за консалтингові та інші супутні аудиту послуги, просто вивели відповідні підрозділи з формального юридичного підпорядкування [237]);

- створення під наглядом Комісії з цінних паперів і бірж США (SEC) Ради з нагляду за аудитом та бухгалтерським обліком публічних компаній (РСАОВ);

- жорсткі вимоги щодо формування та збереження зовнішніми аудиторами робочих документів при проведенні аудиту фінансової звітності та надання їх РСАОВ за її запитам.

Вказані імперативні положення організаційно-методичного характеру спрямовані на забезпечення належного рівня якості аудиторських послуг, що вважається невід'ємною й обов'язковою умовою відновлення довіри суспільства до інститутів обліку, звітності й аудиту. І хоча ці імперативні

положення безпосередньо стосуються лише аудиту звітності тих компаній, акції яких перебувають в лістингу на фондових біржах США (що підпадає під регулювання SEC і PCAOB), вони успішно можуть бути імплементовані в юрисдикціях інших держав, зокрема і в Україні. Варто погодитись із думкою Н.М. Проскуріної та В.П. Коваленко, що „проблему підвищення якості аудиту і створення системи контролю за наданням аудиторських послуг в Україні загострює ситуація, яка склалася на світовому ринку аудиту й обумовлена особливостями взаємовідносин між користувачами інформації та аудиторськими фірмами” [225, с. 53].

Поряд з очевидною перевагою Закону Сарбейнса-Окслі, а саме підвищення рівня прозорості функціонування й управління публічними компаніями та зниження рівня ризиків співпраці з ними (насамперед, інвестиційних ризиків), він зумовив і певні недоліки в їхній діяльності, найбільшим серед яких експерти [237] виділяють істотне (близько 30%) підвищення витрат на аудит, консалтинг, підготовку річної звітності та інших адміністративних витрат із забезпечення прозорості управління (зокрема, на внутрішній контроль).

Спроби вирішити проблеми повернення довіри суспільства до публічної звітності й аудиту як головного інструменту її верифікації здійснили і самі аудитори. Зокрема, широкого розголосу набула книга керівників аудиторської компанії PriceWaterhouseCoopers С.А. Діпіази та Р.Дж Екклза „Building Public Trust. The Future of Corporate Reporting” (в рос. перекладі „Будущее корпоративной отчетности. Как вернуть доверие общества” [54]). Головною наскрізною ідеєю цієї праці є побудова трирівневої моделі забезпечення прозорості компаній та організаційного ланцюжка корпоративної звітності. Аудит і аудитори в цій моделі і ланцюжку відіграють одну з провідних ролей. При цьому виділено декілька проблем аудиту та способів їхнього вирішення, а саме:

– доцільність „переходу від підтвердження відповідності фінансової звітності у всіх її суттєвих аспектах визначеним правилам до забезпечення гарантій повноти, точності і зрозумілості звітних даних для інвесторів та інших

зацікавлених сторін” [54, с. 185]. Таку доцільність автори обумовлюють існуючим розривом очікувань, що полягає у відмінностях в поглядах аудиторів та стейкхолдерів на рівень гарантій, який повинен забезпечити аудиторський висновок [54, с. 186];

– розширення об’єктів і поля аудиту, що передбачає охоплення ним так званої корпоративної звітності другого (галузеві стандарти) та третього (специфічна для кожної компанії інформація) рівня. Проте, як зауважують самі автори, це потребує створення „всеохопних систем стандартів, які будуть поширюватись на всі компоненти категорій факторів вартості” [54, с.197];

– гармонізація підходів до аудиту для прийняття Всесвітніх стандартів аудиту [54, с.192];

– оперативність верифікації публічної інформації завдяки забезпеченню неперервності аудиту [54, с.199] тощо.

Таке бачення напрямів розвитку аудиту фактично є похідним від концептуально-методологічних засад забезпечення адаптивного формату публічної корпоративної звітності, який на сьогодні не може репрезентувати ані капітал, ані економічні ресурси компанії постіндустріального типу.

Перехід до безперервного аудиту та розширення поля його об’єктів і відповідальності безперечно призведуть до зростання затрат праці аудиторів на виконання додаткових аудиторських процедур, а отже й вартості аудиторських послуг загалом. За таких умов ще більшої актуальності набуває застосування при перевірках методики ризико-орієнтованого аудиту. Зважаючи на те, що визначення аудиторських ризиків значним чином базується на якісних оцінках факторів цих ризиків та судженнях аудиторів, доцільною може вважатися запропонована в [129] методика оцінювання ризиків аудиторської діяльності з використанням нечіткої логіки. Методичний інструментарій нечіткої логіки (теорії нечітких множин) дає змогу не лише „кількісно охарактеризувати поняття, виражені лінгвістичним описом” (наприклад, значний вплив на аудиторський ризик, помірний чи незначний тощо), але й „враховувати

невпевненість експерта в якісних (лінгвістичних) оцінках, побудувати моделі, яким притаманна властивість адаптивності до змінних умов” [67, с. 94].

Цікавого підходу щодо напрямів розвитку аудиту, зокрема його стратегічної орієнтації, дотримується К.І. Редченко. Оцінюючи розвиток аудиту, він наголошує, що „майбутнє за аудитом, орієнтованим на стратегію (аудитом стратегічних систем)” [232, с. 317]. На основі результатів досліджень аудиторської компанії „Ernst&Young” та консалтингової компанії „Vonya Global” вчений робить висновок про надзвичайну актуальність виконання аудиторськими функціями „стратегічного радника” бізнесу [232, с. 319].

Актуальність аудиту стратегії починає набувати й свого імперативного виразу. Директива 2013/34/ЄС чітко вимагає від аудиторів відзначення у висновку факту про те, чи не суперечить „Звіт про управління” фінансовій звітності компанії за звітний період. Враховуючи те, що звіт про управління спрямований на розкриття бачення менеджерами перспектив подальшого функціонування компанії, аудит цього звіту фактично зводиться до аудиту стратегії. Однак, таке другорядне¹⁶, з формального погляду, завдання для аудитора насправді виявляється не таким вже й простим і однозначним:

– по перше, чи можна об’єктивно оцінити й спрогнозувати можливість (рівень) реалізації довготермінової стратегії? Перепонами, при цьому, є не лише невизначеність і варіабельність розвитку суспільно-економічного середовища в глобальному вимірі і, відповідно, низька прогнозованість ефективного функціонування окремої компанії. Важливим у цьому плані є й те, що рівень реалізації стратегії та досягнення мети значним чином залежить ще й від особистих ділових якостей менеджерів (система корпоративного управління), які її реалізують. У цих умовах аудитор може дати лише суб’єктивну оцінку щодо забезпеченості реалізації стратегії наявним

¹⁶ Це завдання названо другорядним, оскільки згідно з Міжнародними стандартами аудиту воно не входить в основний обсяг завдань з аудиту фінансової звітності, а Директива 2013/34/ЄС визначає його як додаткове: „Крім того, офіційний аудитор чи аудиторська фірма (а) дають висновок про: (і) несуперечливість звіту про управління фінансовій звітності за той же фінансовий рік...” [298]. Але очевидно, що другорядним воно є лише з формального погляду, а за змістом – досить важливим з погляду сучасних принципів й узвичаєної практики формування інформаційних потоків, однак неоднозначним як щодо предмету, так і стосовно можливості реалізації задекларованого.

фінансово-майновим базисом компанії. Тобто, апіорі аудитор не може з достатнім рівнем впевненості висловити думку щодо можливості реалізації стратегії в заплановані терміни;

– по друге, важко визначеним є обґрунтування відповідальності за висловлену думку (офіційно наведену в аудиторському висновку), яку аудитор може понести за таких умов.

Якщо інформація не може бути повноцінно верифікована і за її якість немає адекватної відповідальності, то чи потрібна така верифікація взагалі?

Об'єктивно якість стратегії та прогнозної інформації може бути перевірена лише постфактум і саме таку оцінку стейкхолдери здійснюють за даними публічної фінансової звітності. На теперішній час це очевидно єдиний спосіб **об'єктивного** оцінювання стратегії. Тому покладання на аудиторів обов'язку економічної оцінки стратегії не може бути виправдане, а лише є додатковим, проте без достатніх підстав, аргументом для стейкхолдерів щодо надання їм більшої впевненості в інвестиційних чи інших ризиках.

Зіставлення звіту про управління та фінансової звітності може бути корисним для перевірки обґрунтованості бухгалтерської методології та бухгалтерських суджень. Особливо це стосується прийомів оцінювання облікових об'єктів за справедливою вартістю, що сьогодні базуються головню на підходах за доходами та дисконтуванні потенційних майбутніх грошових потоків. Закладені в бухгалтерській методиці темпи зростання грошових потоків і прибутку мають чітко корелювати з прогнозними темпами зростання обсягів продажів, часток ринку та інших індикаторів, пов'язаних із стратегією компанії. Саме на обґрунтуванні бухгалтерської методології має бути сконцентрована увага аудитора при дослідженні зіставності звіту про управління та фінансової звітності компанії.

Загалом імперативи повинні передбачати чіткішу постановку завдання для аудиторів, особливо щодо об'єктів і предмету контролю, які не підлягають стандартизації та однозначній фінансовій формалізації. Довільне трактування змісту обов'язкових верифікаційних завдань може сприяти маніпуляції думкою

користувачів інформації і, як наслідок, привести до ще глибшої кризи довіри до інструментів публічного інформування ринку.

Досягнення завдань аудиту повинно бути відображене в аудиторському висновку та аудиторському звіті. Директива 2013/34/ЄС передбачає такі обов'язкові компоненти аудиторського звіту:

- вступну частину, яка встановлює обов'язковість аудиту фінансової звітності та стандарти, які використовувались при її підготовці;
- опис обсягу обов'язкового аудиту та стандартів, на основі яких він проводився;
- аудиторський висновок без зауважень, із зауваженнями чи негативний¹⁷, які містять чітко виражену думку аудитора щодо забезпечення річною фінансовою звітністю достовірного і об'єктивного відображення аспектів стану і діяльності компанії відповідно до стандартів фінансової звітності та вимогам законодавства;
- опис питань, на яких аудитор акцентує увагу без формулювання застережень в аудиторському висновку;
- висновок про відповідність звіту про управління річній фінансовій звітності компанії за звітний період, а також відповідність звіту про управління вимогам законодавства.

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновок про багатогранність поглядів на розвиток сучасного аудиту:

- вимоги регламентацій урядових чи надурядових (міжурядових) органів спрямовані на організаційне посилення аудиту як механізму забезпечення об'єктивності публічної звітності та прозорості діяльності суспільно важливих компаній;

¹⁷ Міжнародні стандарти аудиту передбачають дещо іншу класифікацію аудиторських висновків, виділяючи висновки з безумовно-позитивною думкою та модифіковані, серед яких висновки з умовно-позитивною думкою, з негативною думкою та з відмовою від висловлення думки. Останній вид модифікованого висновку (відмова від висловлення думки) не охоплений положеннями Директиви 2013/34/ЄС, хоча це абсолютно відмінний від інших видів висновків. Аудитора не можна змушувати висловлювати будь-яку думку – чи позитивну, чи негативну, якщо він не мав змоги отримати достатньо доказів для її обґрунтування та підтвердження, а вважати такий висновок негативним (звітність не відповідає, справедливо й достовірно не відображає інформацію відповідно до визначеної концептуальної основи) також недоречно і безпідставно.

– представники професійної аудиторської спільноти намагаються поширити аудит у консалтингові сфери – ефективність управління, створення додаткової вартості, стратегію розвитку підприємства тощо. Таке бачення розвитку аудиту з боку самих аудиторів може бути обумовлене не лише об'єктивною необхідністю оцінювання ефективності управління для задоволення інформаційних запитів стейкхолдерів, але й намаганням обійти імперативні обмеження щодо одночасного надання клієнтам аудиторських і консалтингових послуг. Зважаючи на те, що близько половини своїх доходів аудиторські компанії отримували від консалтингових і супутніх аудиту послуг, то такі імперативні обмеження (зокрема, Закону Сарбейнса-Окслі) негативно впливають на фінансові результати їхньої діяльності.

Однак, вказані напрями розвитку аудиту не повною мірою враховують сучасні запити суспільства щодо верифікації суспільної інформації. Аудит як був, так і залишився спрямованим головно на підтвердження фінансової інформації про стан і результати діяльності компаній. За крайньо критичною оцінкою весь аудиторський процес зводиться до підтвердження здійснення обліково-звітних процедур відповідно до стандартизованих і регламентованих приписів у цій сфері.

З урахуванням сформульованих пропозицій щодо розширення формату публічної фінансової звітності корпорацій показниками їх інтелектуального потенціалу, виникають ризики невиправданого чи штучного „роздування” балансу і його валюти за рахунок надмірної переоцінки інтелектуальних активів та інтелектуального капіталу, а також через визнання активів типу „токсичні” інтелектуальними ресурсами. Для уникнення надмірного викривлення показники фінансової звітності та необґрунтованого підвищення вартості фінансово-майнової позиції корпорації, означені аспекти мають стати першочерговим об'єктом перевірки в процесі проведення аудиту. У цьому контексті до основних завдань аудиту зокрема можна віднести:

– контроль відповідності об'єктів інтелектуальних активів критеріям визнання активами;

- встановлення економічної обґрунтованості й адекватності елементів облікової політики корпорації щодо визнання й оцінювання наявних в неї інтелектуальних активів;

- перевірка відповідності процедур бухгалтерського обліку інтелектуальних активів та інтелектуального капіталу обраній обліковій політиці компанії;

- контроль повноти й достовірності репрезентації інтелектуальних активів й капіталу у фінансовій звітності.

Зважаючи на значимість інтелектуального потенціалу в створенні додаткової вартості та генеруванні доходів економічними суб'єктами постіндустріального типу, їх представлення у фінансовій звітності корпорацій становить підвищений інтерес для стейкхолдерів, особливо для інвесторів. Тому комплекс означених завдань з аудиту інтелектуального потенціалу корпорацій має бути одним з найпріоритетніших серед загального обсягу завдань під час аудиту фінансової звітності. І цьому питанню, очевидно, доцільно присвятити окремий розділ в аудиторському висновку чи аудиторському звіті.

Серед нових об'єктів аудиту фінансової звітності корпорацій, виходячи із пропозицій розширення її формату, варто також виділити моральний знос та резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу. При цьому предметом аудиту мали б бути:

- елементи облікової політики корпорації, які встановлюють критерії визнання й нарахування морального зносу та обґрунтування оптимального обсягу резерву на моральний (технологічний) знос основного капіталу;

- відповідність облікових процедур нарахування морального зносу та резерву на моральний (технологічний) знос основного капіталу обраній обліковій політиці компанії;

- повнота й достовірність репрезентації морального зносу та резерву на моральний (технологічний) знос основного капіталу у фінансовій звітності.

Не менш важливим аспектом верифікації фінансової звітності корпорацій для стейкхолдерів з фінансовим інтересом є об'єктивність репрезентації показників прибутковості акцій. У цьому контексті інтерес становлять, з одного боку, дохідність цінних паперів у зіставленні з їхньою ринковою вартістю (курсом акцій на фондовій біржі), а з іншого – тенденції розбавлення акцій, які можуть обумовлювати додаткові інвестиційні ризики як для міноритарних, так і для мажоритарних акціонерів. Ці аспекти також мають бути відображені в аудиторському висновку чи звіті.

Важливим аспектом загальної адаптації аудиторського процесу до сучасної практики ведення бізнесу є те, що фінансовий критерій вже не визнається єдино визначальним в оцінюванні ефективності функціонування компаній. Сучасна модель суспільно-економічних відносин, яку деякі експерти й науковці називають екологічно-соціально-орієнтованою ринковою економікою, поряд з фінансовим, вимагає рівнопозиційного врахування соціального й екологічного критеріїв ефективності функціонування компаній. Дедалі вагомішими стають базові принципи, за якими діяльність компанії не може вважатися економічно ефективною, якщо хоча б один з цих трьох критеріїв носить явно негативний зміст.

Незважаючи на декларування соціально-екологічної орієнтованості, нині навряд чи багато транснаціональних корпорацій чи інших суспільно важливих компаній у своїй діяльності дотримуються таких тримірних критеріїв ефективності. Ці висновки можна зробити не лише за результатами спостереження за змінами в навколишньому природному і соціальному середовищі, але й на основі виявлених вченими й експертами маніпуляцій і викривлень нефінансових звітів суб'єктів бізнесу [17]. Очевидно, соціально-екологічна сфера публічної інформації компаній має стати обов'язковим об'єктом аудиторського підтвердження. Але високий рівень обґрунтованості такого підтвердження можливий лише за умов чіткої формалізації та стандартизації такої інформації на глобальному рівні.

З огляду на вищенаведені аргументи, предметом аудиту нефінансової звітності корпорацій має бути не лише підтвердження її достовірності, виконання програм соціально-екологічного розвитку, але й повноти репрезентації впливу діяльності корпорації на баланс абсолютних благ і екстерналій відповідно до суспільно встановлених балансових нормативів. Думка аудитора щодо повноти відображення в нефінансовій звітності впливу діяльності корпорації на навколишнє середовище загалом і баланс абсолютних благ та екстерналій зокрема повинна б стати обов'язковим компонентом аудиторського висновку чи звіту за результатами аудиту публічної корпоративної звітності.

Загалом, для забезпечення повноти задоволення інформаційних запитів стейкхолдерів аудиту доцільно піддавати повний комплект публічної фінансової звітності корпорацій, а не окремо фінансової й нефінансової звітності, звіту про управління та інших компонентів публічної звітності. Інтегрований аудиторський звіт і аудиторський висновок, що містить висловлення думки аудитора щодо всіх компонентів публічної фінансової звітності корпорацій, має кращу інформативність.

Безперечно, що мета і обсяг обов'язкового аудиту публічної корпоративної звітності мають бути розширені. З урахуванням відзначених аспектів щодо розширення мети аудиту корпоративної звітності, її можна визначити як надання аудиторіві можливості висловити думку про те, чи складені компоненти корпоративної звітності за всіма суттєвими аспектами відповідно до сформульованих концептуальних основ звітності. Аудиторіві доцільно, на наш погляд, висловлювати інтегровану думку щодо корпоративної звітності загалом та окремі думки щодо кожного обов'язкового компонента корпоративної звітності (звіту про управління, фінансової звітності, нефінансової звітності), оскільки, по перше, компоненти можуть мати різне призначення, а по друге, вони базуються на різних (але не суперечливих) концептуальних основах, посилення на які необхідно безпосередньо вказувати у висловленій аудиторській думці.

Очевидно, що для досягнення такої мети проведення аудиту потребуватиме збільшення обсягу безпосередніх процедур для здійснення аудиторського контролю. Для реалізації повного комплексу завдань відповідно до означеної мети аудиту необхідний розвиток не лише систем стандартизації корпоративної звітності, але й нормативно-методичного забезпечення безпосередньо самого аудиту. Сучасна редакція Міжнародних стандартів аудиту головно спрямована на регламентацію аудиту фінансової звітності чи супутніх аудиту послуг, які також переважно стосуються фінансової інформації. Аудит нефінансової компоненти корпоративної звітності може потребувати дещо інших, особливих підходів до оцінювання аудиторських ризиків, формування системи аудиторських доказів та їх збору, виконання аналітичних процедур у процесі аудиту, використання роботи різнопрофільних фахівців (різноманітних експертів, наприклад з питань екології та багатьох інших), а також до побудови системи контролю якості, як при проведенні аудиторської перевірки, так і в аудиторській компанії загалом.

5.2. Інструментарій аналізування формалізованих показників фінансової звітності корпорацій постіндустріального типу

Розвиток сучасної економіки має інформаційно-інтелектуальну спрямованість, а тому конкурентоспроможність окремих економічних суб'єктів, потенціал їх функціонування набувається здебільшого під дією факторів нематеріального характеру. Поряд з традиційними економічними факторами (земля, праця, капітал) значного рівня важливості набуває інтелектуальний фактор (фактор знань), який фактично вже й на теперішній час виявився основною рушійною силою розвитку економіки загалом й окремих економічних суб'єктів. Аналіз тенденцій на фондових біржах засвідчує, що найдинамічнішого зростання за критерієм капіталізації досягають саме високотехнологічні компанії, а не фінансові чи енергетичні, як це було буквально років п'ятнадцять тому назад (див. табл. 1.2, додаток Н).

Нові умови функціонування та новітні фактори і ресурси забезпечення ефективної діяльності компаній актуалізують потребу розвитку існуючих чи вироблення нових адекватних інструментів аналізування та оцінювання продуктивності використання (споживання) як окремих видів таких ресурсів, так і їх синергетичної взаємодії з традиційними фінансово-матеріальними засобами. Сформульований економічною наукою та використовуваний й дотепер аналітичний апарат значним чином виявився непридатним для оцінювання фінансово-майнового стану компаній і результатів їхньої діяльності. Цей факт стає особливо очевидним, коли йдеться про формування інформаційної бази прогнозування потенціалу їх подальшого економічного функціонування. Як приклад можна навести суперечливі тенденції зростання ринкової вартості й інвестиційної привабливості збиткових підприємств високотехнологічного сектору (зокрема, компанії „Tesla Motors Inc.” (додатки Г.14, Б)), що практично неможливо пояснити за допомогою існуючого методологічного апарату економічного аналізу та спорідненого з ним управлінського інструментарію.

Безперечно, пов'язувати недосконалість оцінно-аналітичного апарату дослідження ефективності діяльності підприємств лише з методологією традиційно використовуваного для таких цілей економічного аналізу при існуючій інформаційній базі, якою є система бухгалтерського обліку та фінансової звітності, не зовсім доречно. Проте, сукупно недоліки як методології аналізу, так і методології обліку і звітності формують значну науково-практичну проблему у предметних сферах управлінського інструментарію та економічного управління загалом, яка сьогодні набула глобального масштабу.

Проблеми аналізу фінансової звітності розглядали чимало науковців, зокрема, А.Г. Загородній, Л.М. Кіндрацька, Н.О. Лоханова, В.Ф. Максимова, Є.В. Мних, О.В. Олійник, І.Д. Лазаришина, О.І. Пилипенко, М.Г. Чумаченко, С.І. Шкарабан, Г.В. Савицька, І.О. Бланк та багато інших. Наукові праці цих та інших вчених здебільшого присвячені питанням розвитку теорії, методології й

організації економічного аналізу, а також методики аналізу фінансових звітів чи інвестиційно-фінансових характеристик функціонування підприємств, передусім структурних утворень корпоративного типу. Розроблені методики фінансово-економічного аналізу надмірно „прив’язані” до його основної інформаційної бази – фінансової звітності, формат якої не відповідає ані стану реально сформованого потенціалу для сучасної економіки та суспільно-економічних відносин, ані сучасному технологічному укладу, вираженому в механізмах управління економічним суб’єктом.

За методикою С.Ю. Глазьева [36] технологічний розвиток економіки поділяють на сім технологічних укладів. Чим вищий технологічний уклад, тим вищий рівень наукомісткості виробництва і виробленої продукції, а отже більший вплив інтелектуального фактора на економічний розвиток та створення додаткової вартості. За оцінками експертів з економіки у високорозвинутих державах (США, Японія, Західна Європа) сучасні підприємства за структурою виробленої продукції в переважній більшості належать до п’ятого технологічного укладу, який розпочався у 80-их рр. ХХ ст. і триватиме орієнтовно до 2020 р. Базовими галузями п’ятого технологічного укладу є мікроелектроніка, телекомунікації, програмне забезпечення, біотехнології, гена інженерія та інші галузі високих технологій. В структурі вартості як вхідних ресурсів, так і вихідної продукції підприємств цього технологічного укладу переважна частка припадає на нематеріальні об’єкти інформаційно-інтелектуального характеру.

За оцінками В. Василенка [24] станом на 2010 р. за структурою вартості виробленої продукції понад половина економіки України (57,9 %) належала до третього технологічного укладу (чорна металургія, залізниця, кораблебудування, неорганічна хімія, важке машинобудування, електроенергетика), трохи більше третини (38 %) – до четвертого технологічного укладу (автомобілебудування, літакобудування, органічна хімія (нафтохімія), кольорова металургія), і лише 4 % – до п’ятого технологічного укладу, який у розвинених державах вже завершується. Проте ще тривожнішою є структура інвестицій та витрат на

інновації, понад 90 % яких також припадали на третій і четвертий технологічні уклади.

Третій і четвертий технологічні уклади фактично відповідають індустріальній епісі розвитку суспільно-економічних відносин з низьким рівнем наукомісткості продукції. Для такого рівня розвитку суспільно-економічних відносин і технологічних укладів існуючий аналітичний апарат можна характеризувати як адекватний і достатній для об'єктивного оцінювання фінансово-майнового стану і ефективності діяльності підприємств. Цими фактами можна пояснити недостатню актуальність розкриття проблеми та спрямованість досліджень на розроблення оцінно-аналітичного інструментарію для постіндустріальної економіки вітчизняними науковцями.

Складність аналізу фінансово-майнового стану й ефективності діяльності підприємств постіндустріального типу (п'ятого і вище технологічного укладу) насамперед пов'язана з недосконалістю існуючої імперативної методології бухгалтерського обліку, яка через принцип об'єктивації обмежує визнання і репрезентацію у звітності нематеріальних активів, створених власними силами підприємства. Тому єдине джерело, представлене у формі публічної фінансової інформації для зовнішніх стейкхолдерів підприємства, фактично позбавлене об'єктивної і повної інформації про основний його ресурс і стан економічного потенціалу. Це одна з основних проблем аналізу фінансової звітності підприємств постіндустріального типу.

Ще однією важливою проблемою аналізу фінансової звітності є оцінка ефективності діяльності підприємства, особливо з точки зору інвестора чи акціонера (рентабельність акціонерного капіталу). Ця проблема обумовлена: по перше, необхідністю врахування впливу різноманітних гібридних інструментів власного капіталу чи інших фінансових інструментів (опціони, варанти, розбавляючі і антирозбавляючі акції тощо); по друге, значною кількістю індикаторів ефективності, розрахованих на основі бухгалтерського прибутку (прибуток від операційної діяльності, чистий прибуток, сукупний дохід, EBITDA тощо) та залежністю їх величини від облікової політики підприємства.

Інноваційний розвиток сучасної економіки зумовлює застосування інтелектуальних ресурсів як невід'ємної та обов'язкової умови ефективного функціонування її суб'єктів. Аналіз інтелектуальної складової економічного потенціалу підприємства є першочерговим завданням в оцінюванні перспектив його подальшого розвитку. З погляду публічної репрезентації фінансової інформації про підприємство, можна зазначити, що окремі компоненти його інтелектуального потенціалу безпосередньо відображені лише в балансі за статтею „Нематеріальні активи”. Проте, ця стаття не повністю репрезентує наявний інтелектуальний потенціал підприємства, що обумовлено вище зазначеними недоліками методології бухгалтерського обліку, зокрема так званим принципом об'єктивації. Пошук шляхів вирішення означеної проблеми пропонуємо здійснювати у двох напрямках:

1) розвивати окремі (цілеорієнтовані) інструменти оцінювання інтелектуального потенціалу, включаючи до традиційної бази аналізу додаткові індикатори, розрахунок яких базується на відмінних від фінансової звітності джерелах інформації, як публічних (наприклад, індикатори фінансового ринку), так і непублічних;

2) розвивати методологію бухгалтерського обліку як засіб розширення базової основи аналізу в напрямі забезпечення більш об'ємної і об'єктивної обліково-звітної репрезентації компонентів інтелектуального потенціалу підприємств.

Одним із способів визначення обсягу недооціненого інтелектуального потенціалу є методи порівняння балансової та ринкової вартості підприємства (Market-to-Book Value, коефіцієнт Тобіна тощо) [29]. Багато експертів (зокрема, з оцінки вартості активів та майнових комплексів) і науковців перевищення ринкової вартості підприємства над балансовою схильні вважати вартістю дооціненого інтелектуального капіталу. Проте, не зважаючи на простоту, цей метод має істотні недоліки:

– ринкова вартість підприємства, виражена курсом його акцій, істотним чином залежить від волатильності ринку та спекулятивних тенденцій на ньому.

Інколи амплітуда динаміки курсу акцій настільки велика, що нівелює будь-які судження про реальну вартість такого підприємства на основі його капіталізації, і тим більше про вартість його інтелектуального капіталу;

– його можна застосувати лише до публічних підприємств, акції яких вільно котуються на фондових біржах. Використання в цьому методі оціночної справедливої вартості замість ринкової ще більше викривлює його результати. Справедлива вартість підприємства, оцінена за будь-яким з відомих підходів (доходний, витратний чи порівняльний), є досить суб'єктивною, оскільки її розрахунок базується на численних теоретичних обмеженнях й умовностях та судженнях експерта-оцінювача тощо.

Крім нематеріальних активів, баланс підприємства містить інші статті, які можуть репрезентувати певні компоненти інтелектуального потенціалу. До таких статей зокрема належать „Витрати майбутніх періодів” і „Гудвіл”. До сукупності витрат майбутніх періодів відносять, зокрема, витрати на дослідження і розробки, які за своєю суттю є інноваційними та спрямованими на розвиток інтелектуального потенціалу підприємства. Проте не всі витрати на дослідження і розробки є продуктивними, оскільки не всі дослідження і розробки завершуються прикладними результатами – формуванням продуктивного економічного ресурсу, який в майбутньому може принести економічні вигоди підприємству. Крім того, для забезпечення економічної ефективності обсяг економічних вигод повинен істотно перевищувати обсяг витрат на дослідження і розробки. Якщо ж результати досліджень і розробок не можуть принести економічних вигод в майбутньому, або ж обсяг таких вигод є недостатнім, то витрати на їх здійснення є непродуктивними і до моменту їхнього списання в балансі фактично акумулюють „токсичні” активи.

Найвищий рівень витрат на дослідження і розробки характерний для високотехнологічного сектору економіки. Саме в цьому секторі й можна спостерігати найбільший обсяг „токсичних активів” на балансах підприємств, особливо у так званих стартапів, багато з яких банкрутують в перші роки своєї діяльності.

Зовнішні стейкхолдери в реальній практиці можуть оцінювати витрати на дослідження і розробки для вартісної характеристики інтелектуального потенціалу підприємства (зокрема, його інтелектуально-інноваційної складової) за умов:

- розкриття інформації про структуру витрат майбутніх періодів у примітках до фінансової звітності та виокремлення серед їх складу витрат на дослідження і розробки;

- наявності критеріальних ознак підтвердження продуктивності витрат на дослідження і розробки (тестування продуктивності) у примітках.

Гудвіл утворюється при об'єднанні підприємств чи поглинанні одного підприємства іншим. Аналіз обставин і факторів утворення гудвілу свідчить, що він обумовлений здебільшого такими причинами: ефектом синергії при об'єднанні бізнесів; недооцінкою вартості активів поглинутих (приєднаних) підприємств; неврахуванням у складі активів поглинутих (приєднаних) підприємств нематеріальних об'єктів, які здатні генерувати економічні вигоди. Структура гудвілу найбільших високотехнологічних компаній, розкрита у примітках до їх фінансової звітності, переважно характеризує його інтелектуальне походження. Зокрема компанії „Apple”, „Google Inc.”, „Microsoft Corporation” розкривають структуру свого гудвілу через компоненти інтелектуального капіталу – Marketing-related (trade names), Technology-based, Customer-related.

Позицію цих компаній щодо розкриття гудвілу можна вважати цілком об'єктивною і адекватною. Превалювання концепції справедливої вартості над концепцією первісної (історичної) вартості у провідних міжнародних системах стандартизації бухгалтерського обліку і фінансової звітності практично виключає можливість недооцінки вартості активів публічних компаній. А ефект синергії при об'єднанні бізнесу, який раніше обумовлювався економією виробничих витрат (постійних, накладних) та захопленням більшої частки ринку, менш актуальний в інформаційно-інтелектуальній економіці, де

маркетингова стратегія базується не на збільшенні частки ринку, а на створенні нових ринків для нових продуктів.

Таким чином гудвіл, за умови об'єктивного тестування його вартості на знецінення, також може бути одним з індикаторів характеристики інтелектуального потенціалу підприємства. Проте, він репрезентує не весь обсяг потенціалу підприємства, а лише його частину, яка стосується приєднаного бізнесу.

З урахуванням вказаних аргументів та методологічних обмежень щодо репрезентації інтелектуального потенціалу в публічній фінансовій звітності підприємства, можна запропонувати такий його балансовий індикатор (I_{III}^{ϕ}):

$$I_{III}^{\phi} = \frac{HA + B_{др} + \Gamma}{K}, \quad (5.1)$$

де HA – вартість нематеріальних активів підприємства;

$B_{др}$ – обсяг акумульованих продуктивних витрат на дослідження і розробки підприємства;

Γ – сума гудвілу, відображеного в балансі підприємства;

K – сумарний обсяг капіталу підприємства.

Множина значень I_{III}^{ϕ} становить $[0;1]$. Чим вище значення I_{III}^{ϕ} , тим більшу роль в діяльності підприємства відіграють активи інтелектуального змісту і тим вищий рівень інтелектуального потенціалу, репрезентованого в його балансі.

Одним з можливих шляхів розвитку обліково-звітної репрезентації компонентів інтелектуального потенціалу підприємства і, відповідно, методів аналізу, є обґрунтована пропозиція включення до бухгалтерських об'єктів і статей фінансової звітності інтелектуальних активів та інтелектуального капіталу. Але така пропозиція потребує розширення концептуальної основи фінансової звітності, зокрема шляхом доповнення її концепцією збереження інтелектуального капіталу.

Якщо припустити можливість репрезентації в активі балансу підприємства всіх його інтелектуальних ресурсів, а в пасиві – інтелектуального капіталу,

можна формалізувати кілька індикаторів для характеристики інтелектуального потенціалу (5.2)-(5.7).

$$I_m^K = \frac{IK}{K}, \quad (5.2)$$

де I_m^K – інтелектуаломісткість капіталу підприємства;

IK – обсяг інтелектуального капіталу підприємства, представленого в його балансі;

K – сумарний обсяг капіталу підприємства.

I_m^K відображає частку інтелектуального капіталу у вартості загального капіталу підприємства. Цей індикатор характеризує рівень інтелектуальної складової продуктивної енергії сукупного капіталу підприємства.

$$I_m^A = \frac{IA}{A}, \quad (5.3)$$

де I_m^A – інтелектуаломісткість майна (активів) підприємства;

IA – вартість інтелектуальних активів (ресурсів) підприємства, представлених в його балансі;

A – сумарна вартість всіх активів підприємства (валюта балансу).

I_m^A відображає частку інтелектуальних активів (ресурсів) у вартості всього майна (активів) підприємства.

$$I_m^D = \frac{Am_{IA}}{B^D}, \quad (5.4)$$

де I_m^D – інтелектуаломісткість операційної діяльності підприємства;

Am_{IA} – обсяг амортизації інтелектуальних активів за звітний період;

B^D – обсяг операційних витрат діяльності за звітний період.

$$I_m^D = \frac{Дох^D}{Am_{IA}}, \quad (5.5)$$

де I_m^D – інтелектуаловіддача в операційній діяльності підприємства;

$Дох^D$ – обсяг операційного доходу від діяльності за звітний період.

$$I_m^{np} = \frac{Am_{IA}^{sup}}{C^{np}}, \quad (5.6)$$

де I_m^{np} – інтелектуаломісткість продукції підприємства;

$Ам_{IA}$ – обсяг амортизації інтелектуальних активів, які використовують у виробництві продукції, за звітний період;

C^{np} – собівартість реалізованої продукції за звітний період.

$$I_{\epsilon}^{np} = \frac{Дох^{np}}{Ам_{IA}^{вир}}, \quad (5.7)$$

де I_{ϵ}^{np} – інтелектуаловіддача продукції підприємства;

$Дох^{np}$ – обсяг доходу (виручки) від реалізації продукції за звітний період.

Зважаючи на те, що в постіндустріальній економіці інтелектуальний фактор є визначальним у створенні додаткової вартості, I_{ϵ}^{np} є важливим індикатором не лише інтелектуального, але й загального економічного потенціалу підприємства.

З урахуванням пропозицій щодо розширення формату фінансової звітності, можна адаптувати окремі існуючі традиційні фінансові індикатори. Зокрема, при обчисленні показників страхування бізнесу і капіталу суспільно значимих компаній, на наш погляд, неодмінно треба враховувати не лише резервний капітал, але й інші резерви капіталу, репрезентовані в балансі (5.8-5.10):

$$K_{стр}^B = \frac{P + PK}{K}, \quad (5.8)$$

де $K_{стр}^B$ – коефіцієнт страхування бізнесу;

P – резерви капіталу;

PK – резервний капітал;

K – загальна балансова вартість капіталу компанії (валюта балансу).

$$K_{стр}^{CK} = \frac{P + PK}{CK}, \quad (5.9)$$

де $K_{стр}^{CK}$ – коефіцієнт страхування статутного капіталу;

CK – обсяг статутного капіталу компанії.

$$K_{стр}^{AK} = \frac{P + PK}{AK}, \quad (5.10)$$

де $K_{стр}^{AK}$ – коефіцієнт страхування акціонерного капіталу;

AK – величина акціонерного капіталу компанії.

Множина значень усіх показників страхування становить $[0;1]$. Чим вище значення показника страхування, тим вищий буфер захисту за рахунок резервів має капітал компанії. Однак наближення значень коефіцієнтів страхування до 1 мало ймовірно і свідчить про занадто обережну фінансову політику менеджерів компанії.

Важливою також є оцінка рівня захисту капіталу від морального зносу, що з кожним етапом технологічного поступу стає все більш актуальним. Таке оцінювання можна провести за допомогою відповідного індикатора (5.11):

$$\kappa_3^{МЗН} = \frac{P^{МЗН}}{OЗ}, \quad (5.11)$$

де $\kappa_3^{МЗН}$ – коефіцієнт захисту (страхування) основного капіталу від морального зносу;

$P^{МЗН}$ – величина резерву на моральний (технологічний) знос основного капіталу компанії;

$OЗ$ – балансова вартість основних засобів компанії.

Формула (5.11) є досить узагальненою і в конкретних представленнях майна і капіталу може набувати різних інтерпретацій. Зокрема, під $OЗ$ можна розуміти вартість як усіх основних засобів компанії, так і вартість лише об'єктів технологічних засобів, які найбільше піддаються ризику морального зносу. Моральний знос інтелектуальних активів у цій формулі не врахований, оскільки він має списуватись не за рахунок резерву на моральний (технологічний) знос основного капіталу, а за рахунок інтелектуального капіталу. Проте, якщо інтелектуальний капітал в балансі компанії відсутній, то знаменник формули (5.11) можна доповнити балансовою вартістю нематеріальних активів.

Ефективність діяльності компаній здебільшого аналізують за допомогою показників рентабельності (рис. 5.1), що відображають відношення отриманого економічного ефекту до наявних або використаних ресурсів. Традиційно отриманий економічний ефект вимірювали різноманітними показниками прибутку компанії залежно від мети аналізу та конкретного показника

рентабельності. Однак сучасний формат фінансової звітності містить два критерії визначення ефекту – прибуток і сукупний дохід, що природно обумовлює дилему котрий з них використати для визначення індикаторів рентабельності. З урахуванням змісту прибутку і сукупного доходу, функціонального призначення і суті показників рентабельності, до розрахунку більшості з них необхідно застосовувати показники прибутку як вимірники економічного ефекту. Однак при формулюванні показників рентабельності капіталу економічний ефект повинен розглядатися таким, що розкриває і характеризує рівень примноження капіталу. За своїм економічним змістом примноження капіталу найбільш об'єктивно репрезентує категорія сукупного доходу.

Рис. 5.1. Класифікація показників рентабельності

З урахуванням вищенаведених аргументів, показник рентабельності власного капіталу для корпорацій доцільно трансформувати у показник

рентабельності акціонерного капіталу (P_{AK}), який за економічним змістом відображає ефективність використання акціонерного капіталу корпорації (продуктивність акціонерного капіталу) (5.12).

$$P_{AK} = \frac{CD}{AK} = \frac{\Delta'AK}{AK}, \quad (5.12)$$

де CD – величина сукупного доходу за звітний період;

AK – величина акціонерного капіталу корпорації;

$\Delta'AK$ – зміна величини акціонерного капіталу корпорації за звітний період, за вирахуванням обсягу змін, що обумовлені розрахунками з акціонерами.

Рентабельність (доходність) акціонерного капіталу, з одного боку, можна розрахувати як відношення обсягу сукупного доходу за звітний період до величини акціонерного капіталу, а з іншого – як темп приросту акціонерного капіталу без урахування його змін внаслідок будь-яких операцій з акціонерами (номінальної вартості емісії акцій, виплат дивідендів, вилучення акцій, погашення акціонерами заборгованості за внесками до статутного капіталу тощо). Аналіз економічних потенціалів вибірки корпорацій за допомогою запропонованих індикаторів наведений у додатку Д.

5.3. Використання показників фінансової звітності ринковими інституціями

Сучасна фінансово-економічна криза, крім низки різноманітних факторів, зумовлена, значним чином, неможливістю об'єктивного оцінювання рівня потенціалу фінансово-майнового стану суб'єктів ринку та на цій основі хибним прогнозуванням перспектив їхнього розвитку, істотно знизила рівень довіри до використовуваних оцінно-аналітичних інструментів. Система фінансової звітності як основний формалізований інструмент інформаційного забезпечення, регламентований урядовими чи міжнародними імперативами, не задовольняє ні тих суб'єктів, котрі її складають (корпоративний сектор), ні користувачів інформації. Основною причиною такого незадоволення є

неспроможність форматом фінансової звітності репрезентації реальної вартості майна і капіталу компанії. І хоча положення Концептуальної основи фінансової звітності декларують, що фінансові звіти загального призначення не призначені для того, щоб показати вартість суб'єкта господарювання, котрий звітує, а лише надають інформацію для забезпечення спроможності оцінити таку вартість, проте саме вартість компанії і є найбільш затребуваною інформацією на ринках капіталів та інвестицій.

Вартість майна і капіталу компанії, оцінена на підставі її фінансової звітності, як правило, істотно занижена, що є неприйнятним для менеджерів, акціонерів та інших зацікавлених груп. Крім того, в методологію обліку закладені засадничі протиріччя щодо принципів оцінювання майна і капіталу, які виникають у зв'язку з її методологічною орієнтацією на різні концепції збереження капіталу.

Вироблення й практичне впровадження альтернативних фінансовій звітності методик та різнохарактерних інструментів оцінювання фінансово-майнового стану компаній не вирішують проблем надійного інформаційного забезпечення ринкових механізмів щодо визначення потенціалу розвитку і ефективності діяльності ринкових суб'єктів. Таким методикам притаманна низка суттєво важливих недоліків, які додатково зумовлюють викривлення інформації щодо вартості майна і капіталу компаній. До таких недоліків, зокрема, належать:

1) суб'єктивність – сформульовані альтернативні методики розроблені окремими експертами (чи групами експертів) і відображають їхнє бачення принципів і способів оцінювання вартості компаній. Крім того, такі методики суб'єктивними є й щодо територіального характеру і часу їхнього вироблення, а також галузевої приналежності об'єкта оцінювання. Наприклад, одна і та ж методика не може з однаковим рівнем об'єктивності оцінити вартість американської машинобудівної компанії у 90-их роках минулого століття та української ІТ-компанії на сьогодні;

2) незіставність результатів застосування різних методик чи навіть однієї методики щодо різних компаній чи різних часових періодів;

3) неконтрольованість об'єктивності використання інструментального засобу – результати оцінювання вартості компаній не піддаються зовнішньому незалежному контролю (аудиту) з чітко формалізованими та стандартизованими (уніфікованими) методиками проведення.

Виділені недоліки альтернативних до формалізованої звітності методик встановлення фінансово-майнового стану суб'єктів господарювання зумовлюють, як правило, істотне завищення вартості компанії при застосуванні будь-якого із сучасних управлінських інструментів. Саме вони, на думку багатьох експертів, і спровокували перекапіталізацію ринків капіталів та спричинили ефект бульбашки, яка лопнула з настанням кризи (1998 р.; 2008 р.).

Формування ринкової вартості (капіталізації) компаній за курсом її акцій на фондових біржах відбувається під дією чисельних (не завжди об'єктивних) факторів, значна частка яких не формалізована через показники публічної фінансової звітності (інколи, використовувані в оцінних методиках фактори не можуть бути кількісно чи вартісно формалізованими взагалі). Проте, незважаючи на значні відмінності показника ринкової капіталізації компаній від балансової оцінки, вплив формалізованих індикаторів фінансової звітності (чи похідних – розрахованих на основі фінансової звітності) на кон'юнктуру фондових ринків залишається беззаперечним, а в більшості випадків – визначальним. Курс акцій переважно формується на підставі очікувань і прогнозів учасників ринку, що базуються на аналізі економічного потенціалу компанії. Однак рано чи пізно очікування і прогнози мають призвести до реальних фінансово-економічних результатів, які мають чіткий вимір в показниках публічної фінансової звітності. Тому в час публікації фінансових звітів компаній часто можна спостерігати пошавлення ділової активності на фондових ринках.

На основі фінансової звітності компаній учасники ринку (потенційні інвестори, біржові, брокери, дилери, аналітики й експерти) здебільшого оцінюють їх інвестиційну привабливість як з точки зору потенційних і

фактичних економічних вигод від інвестицій, так і інвестиційних ризиків. Для цього переважно використовують вже традиційні ринкові індикатори – дохід (прибуток) на акцію, цінність акції, дивідендна дохідність акції, дивідендний вихід, коефіцієнт котирування акції та інші (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Основні індикатори на ринку цінних паперів

Назва індикатора	Порядок розрахунку індикатора	Економічна характеристика індикатора
Дохід (прибуток) на акцію (Earnings Per Share, EPS)	Відношення обсягу чистого прибутку, зменшеного на величину дивідендів за привілейованими акціями, до кількості простих акцій	Відображає прибутковість інвестиційних вкладень в цінні папери, прямо пропорційно впливає на курс акцій
Цінність акції (Price/Earnings Ratio, P/E)	Відношення ринкової ціни акції до доходу на акцію	Відображає попит на акції компанії
Дивідендна дохідність (прибутковість) акції (Dividend Yield)	Відношення обсягу дивідендів, які виплачуються на одну акцію, до ринкової ціни такої акції	Репрезентує дивідендну політику компанії. Характеризує повернення капіталу, вкладеного в акції компанії. Відображає прямий ефект прибутковості акцій.
Дивідендний вихід (Dividend Payout)	Відношення обсягу дивідендів, які виплачуються на одну акцію, до прибутку на акцію	Частка чистого прибутку, який виплачується акціонерам у формі дивідендів
Коефіцієнт реінвестування прибутку (Retention Rate)	Відношення залишку прибутку за звітний період, що не виплачений у формі дивідендів, до загального обсягу прибутку за звітний період	Відображає частку прибутку, спрямованого на розвиток компанії
Коефіцієнт котирування акції (Market-to-Book Ratio)	Відношення ринкової ціни акції до її книжкової (облікової, балансової) вартості	Співвідношення ринкової і балансової капіталізації компанії

Вказані ринкові індикатори є похідними і часто базуються на зіставленні показників фінансової звітності з показниками, які характеризують позицію компанії на фондовому ринку.

Будь-який аналітичний показник набуває цінності лише за умови можливого порівняння його значення з певною базою – нормованим значенням, середньогалузевим, значенням показника конкурентної компанії тощо. Тому варто погодитись з думкою В.В. Ковальова про „необхідність якнайшвидшого вирішення проблем інформаційного забезпечення просторово-часових зіставлень... Одним з першочергових завдань цієї проблематики є розробка нормативних (середньогалузевих, прогресивних тощо) значень основних аналітичних показників і коефіцієнтів, диференційованих за підприємствами різних форм власності, товарного профілю, складу матеріально-технічної бази, регіональної належності тощо” [80, с.404-305]. Автор зауважує, що ізольований розгляд економічних коефіцієнтів безглуздий, тому в економіках з розвинутим фондовим ринком існує практика публікації багатьох бюлетенів з різноманітними фінансовими індикаторами, зокрема й усередненими (Dun and Bradstreet, Key Business Ratios, New York та Robert Morris Associates, Annual Statements Studies, Philadelphia) [80, с. 405].

В.В. Ковальов також наголошує на певних об’єктивних особливостях ринкових індикаторів, які необхідно враховувати під час аналізу, зокрема:

- базування на даних бухгалтерського обліку, а не на ринкових оцінках активів;
- історична природа коефіцієнтів – надають характеристику фінансового стану компаній за результатами періоду, який вже завершений;
- методика розрахунку коефіцієнтів, яка може відрізнятись у різних компаній;
- на значення коефіцієнтів можуть впливати елементи облікової політики компаній (зокрема, методи оцінки активів) [80, с. 405].

Ці та інші недоліки аналізу індикаторів, розрахованих на основі фінансової звітності, призвели до впровадження у практику проформ, які компанії

складають як додаток до фінансової звітності. Практика використання проформ (з лат. Pro forma – заради форми), як методичний прийом репрезентації явища чи процесу, акцентуючи увагу її користувача на головному та відкидаючи другорядне й ігноруючи традиційні (формалізовані, стандартизовані) правила подання інформації про таке явище чи процес, набула поширення у сфері інвестицій в 90-их рр. ХХ ст.

У інвестиційному контексті проформа передбачає метод розрахунку і репрезентації фінансових результатів, який ставить акцент не лише на поточних, але й на прогнозних показниках. Загалом цей метод спрямований на надання інвесторам інформації для кращого розуміння змісту результативності операційної діяльності компанії. Тому найпоширенішим видом фінансових проформ є проформа прибутків (Pro-Forma Earnings)¹⁸.

Чистий прибуток, як базовий показник результативності діяльності компанії, є інтегрованим індикатором, що містить результати як операційної, так і різного типу неопераційної діяльності. З погляду інвесторів неопераційну діяльність доцільно розглядати несистематичною (разовою, випадковою), такою, що не відбуватиметься в майбутньому. Відповідно до таких міркувань щодо очікування перспектив діяльності, результати такого типу операцій часто можуть ігноруватись при оцінюванні інвестиційної привабливості та прогнозуванні подальшого розвитку економічного суб'єкта.

Складання проформ прибутку, із суто бухгалтерської точки зору, передбачає виключення з прибутків результатів разових і надзвичайних операцій і подій, що не характерні для нормальної діяльності компанії – витрат на реструктуризацію чи злиття і поглинання, гудвілу, негрошових статей витрат (амортизації), фінансових (відсоткових) витрат, податків тощо. Таким чином, проформа прибутків часто містить показники, відмінні від звіту про прибутки і збитки, зокрема, EBIT, EBITDA, EBITDAR, OIBDA та інші (табл. 5.2).

¹⁸ Дослідження сутності проформ фінансової звітності контекстно узгоджено з матеріалами інтернет-сайту для інвесторів Investopedia [306]

Основні показники проформи прибутку корпорації

Назва показника	Розшифрування назви показника	Характеристика показника
ЕВІТ	Earnings Before Interest and Taxes	Аналітичний показник, який відображає обсяг чистого прибутку компанії до вирахування відсотків за позиками та сплаченими податками
ЕВІТДА	Earnings Before Interest, Taxes, Depreciation and Amortization	Аналітичний показник, який відображає обсяг чистого прибутку компанії до вирахування відсотків за позиками, сплачених податків та амортизаційних відрахувань
ЕВІТДАР	Earnings Before Interest, Taxes, Depreciation, Amortization, and Restructuring or Rent Costs	Аналітичний показник, який відображає обсяг чистого прибутку компанії до вирахування відсотків за позиками, сплачених податків, амортизаційних відрахувань, витрат на реструктуризацію або рентних платежів
ОІВДА	Operating Income Before Depreciation and Amortization	Аналітичний показник, який відображає обсяг операційного прибутку компанії до вирахування амортизації необоротних активів

Примітка: джерело [306]

Основна перевага проформ полягає в тому, що вони, репрезентуючи головні фактори операційної ефективності та відкидаючи разові й неординарні *з погляду менеджерів компанії* операції, очевидно можуть відображати внутрішню операційну ефективність бізнесу та бути базою для прогнозування майбутніх результатів. Крім того, показники проформ дають змогу побороти деякі вказані вище недоліки ринкових індикаторів, розрахованих на підставі фінансової звітності, а також виключити вплив на фінансові результати нерелевантних факторів. Наприклад, у побудові показника ЕВІТДА виключення амортизації елімінує фактор облікової політики, а вирахування податків і відсоткових витрат – відкидає нерелевантні для глобальних суб'єктів фактори (транснаціональна корпорація може спрямовувати свої прибутки у

юрисдикції з нижчим рівнем оподаткування та залучати порівняно недорогі фінансові ресурси).

Проте, будучи досить гнучким інструментом інформаційного забезпечення інвесторів, проформа має суттєві недоліки. По перше, не всі аналітики, експерти й інвестори сприймають індикатори проформ прибутку як такі, що адекватно й об'єктивно репрезентують операційну ефективність діяльності компаній. У цьому контексті показник EBITDA виявився доволі дискусійним. Наприклад, найвідомішою критикою недоречності виключення з операційних фінансових результатів амортизаційних відтворень є фраза відомого американського інвестора Уоррена Баффета „Невже менеджери думають, що капітальні витрати несе зубна фея?” [301].

Однак основним недоліком проформ є відсутність чіткої формалізації та стандартизації агрегування її показників. Довільне виведення індикаторів на власний розсуд менеджерів дає змогу маніпулювати думкою користувачів проформ. На відміну від складання фінансових звітів, що базуються на строгому нормативному забезпеченні у формі керівних принципів МСФЗ, US GAAP чи інших систем стандартизації бухгалтерського обліку та фінансової звітності, проформи відображають фінансові показники на основі набору суджень і припущень топ-менеджерів, що можуть бути відомі тільки їм самим. В таких випадках часто виникає спокуса „прикрасити” звіти (проформи) шляхом приховування „зайвих” витрат, активів чи пасивів. Під приводом покращення інформаційного забезпечення інвесторів може відбуватись виключення з проформ негативних результатів, обумовлених неефективністю чи поганим менеджментом (Earnings excluding bad stuff (EEBS) – прибутки за винятком поганих речей).

На теперішній час експерти й представники регуляторних організацій слушно зауважують про неприпустимість креативного підходу в репрезентації витрат, доходів і фінансових результатів, зокрема, наголошують на недоречності виключення амортизаційних відрахувань з витрат, адже амортизація – це втрата вартості активів; виведення з проформи балансу

залишків залежаних товарно-матеріальних цінностей приховує неефективне управління; вирахування з фінансових результатів збитків інноваційних підрозділів (або таких, що не відповідають основному профілю діяльності компанії) необґрунтоване, оскільки навряд чи є достатньо аргументів доказу відсутності таких збитків в майбутньому і т.д.

Дискусійним також є виключення гудвілу з проформ. Зважаючи на кількість і динаміку угод злиття-поглинання (M&A), особливо у високотехнологічному секторі (див. підрозділи 3.2 і 3.3), гудвіл перестав бути екстраординарною подією, а скоріше став закономірністю планової інвестиційної діяльності корпорацій. Тому умисне виключення гудвілу з проформ можна розглядати як введення інвесторів в оману.

На відміну від офіційної фінансової звітності, проформи є незіставними, оскільки базуються на судженнях, які у різних менеджерів можуть бути абсолютно різними. Таким чином, інвестори не можуть провести адекватний аналіз, порівнюючи проформи різних компаній, а отже, й не можуть об'єктивно порівняти їхню інвестиційну привабливість. Це ще один, проте дуже вагомий недолік проформ. Порівняння проформ без розуміння методики їхнього складання подібне до порівняння „яблук з апельсинами” [306].

Масштабний прояв недоліків проформ відбувся в кінці 90-их рр. ХХ ст. під час кризи так званих доткомів¹⁹. Менеджери цих компаній настільки „вправно” склали проформи, що різниця прибутків за проформами та за офіційною фінансовою звітністю склала понад один мільярд доларів! Акції більшості доткомів перебували в лістингу біржі Nasdaq. Інвестори і брокери приймали рішення головно на основі проформ, а не фінансових звітів. Після краху більшості (начебто економічно ефективних згідно з даними проформ) доткомів, Комісія з цінних паперів і бірж США (SEC) була змушена проводити численні розслідування щодо спроб введення інвесторів в оману за допомогою проформ. З того часу SEC наполегливо рекомендує інвесторам застосовувати саме офіційну публічну фінансову звітність, а не проформи компаній при прийнятті

¹⁹ Дотком – компанія, основна діяльність якої пов'язана з Інтернетом

рішень щодо доцільності інвестиційних вкладень. Більше того, викривлення у проформах показників, які використовуються у фінансовій звітності компаній, розглядається як шахрайство та передбачає понесення відповідної юридичної відповідальності, якщо інвесторів введено в оману. Проформи повинні містити чітке застереження, що вони підготовлені не відповідно до офіційних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності (Non-GAAP).

Загалом, проформи, за умови адекватного й об'єктивного складання, можуть бути дієвим інструментом не лише в процесах інвестиційного аналізу, але й прогнозування (формування проформи прогнозів – Pro-forma forecast), представлення бізнес-планів тощо. Застосування проформ може бути виправдане для внутрішнього управління компанією, а також в операціях прямих інвестицій та угод злиття-поглинання (M&A), коли інвестор може отримати розширений доступ до фінансової інформації, зокрема через процедури due diligence чи інші. Проте, при здійсненні портфельних інвестицій, регуляторні органи рекомендують скептично ставитись до проформ і обов'язково аналізувати відмінності їх показників від показників офіційної звітності. Індикатори об'єктивно складених проформ повинні бути сателітами показників офіційної фінансової звітності й відображати кореляцію в тенденціях.

Таким чином, публічна фінансова звітність залишається єдиним надійним джерелом інформації для зовнішніх зацікавлених сторін компанії. Головний недолік фінансової звітності – запізнілість показників, які її наповнюють, тоді як більшість користувачів звітності (особливо з прямим фінансовим інтересом) передусім зорієнтовані на прогноз, що актуалізує потребу у випереджувальних індикаторах. „Переваги системи раннього попередження є такими, що при виявленні інформації про майбутні загрози з'являється можливість оперативного втручання в ситуацію, коригування оперативних планів і здійснення блокувальних та стабілізаційних заходів” [230, с.212 – 213].

Дослідження класифікації індикаторів за зміною в часі щодо фактичного перебігу економічного циклу здебільшого стосуються показників макрорівня.

Однак, зважаючи на актуальність розроблення випереджувальних індикаторів для компаній, доцільною видається спроба адаптації результатів таких досліджень до мікрорівня. Як зауважують науковці, „за допомогою простих індикаторів важко охарактеризувати механізм перебігу економічного циклу та сповна відобразити чергування його фаз” [207, с. 59]. Тому випереджувальні індикатори часто будують як агреговані індекси із складною структурою. Наприклад, збільшення залишків готової продукції на складі ще не свідчить про настання кризи надвиробництва, оскільки це може бути обумовлене ростом обсягів діяльності. Однак співвідношення темпів росту залишку готової продукції та доходу від реалізації вже може бути підставою для таких висновків.

Найвідомішим випереджувальним індикатором на мікрорівні є Z-модель Альтмана для прогнозування імовірності банкрутства компаній. Але це емпірично виведена модель, тому їй притаманна суворо вибудована просторово-часова приналежність (компанії США 1968р., акції яких котуються на фондових біржах, та компанії США 1983р., акції яких не котуються на фондовій біржі). Вибудувати аналогічну *універсальну* модель для сучасних динамічних умов розвитку економіки вкрай складно.

При розробленні випереджувальних індикаторів важливим є не лише змістове обґрунтування їхньої структури, але й об’єктивне встановлення їх нормативних значень, що ще раз актуалізує проблему інформаційного забезпечення просторово-часових зіставлень.

Загалом, аналіз фінансової звітності часто ускладнений неоднозначністю інтерпретації її показників. Без розуміння застосованої при складанні фінансової звітності облікової політики компанії, її аналіз навряд чи буде об’єктивним і корисним при прийнятті рішень. Н. Антілл та К. Лі виділяють такі основні проблемні об’єкти звітності, підготовленої на основі МСФЗ, що ускладнюють її аналіз: дохід від реалізації; опціони на акції; податки; пенсійні зобов’язання; резерви; орендні операції; деривативи; основні засоби і нематеріальні активи; розрахунки в іноземній валюті [4, с.111-188].

Дохід від реалізації є ключовим базовим показником фінансової звітності для розрахунку ринкових індикаторів оцінки ефективності діяльності компаній, оскільки він формалізує згенеровані й зароблені економічні вигоди, відображає базове джерело примноження капіталу. Однак дохід у фінансовій звітності – це умовний показник, розрахований відповідно до бухгалтерських принципів і суджень. Аналізуючи доходи фінансової звітності та похідні показники, насамперед необхідно усвідомлювати їхню відмінність від грошових потоків. Доходи – це ще не надходження грошових коштів, і не обов'язково, що такі надходження відбудуться взагалі. Крім того, складність визнання нарахованих (не касових) доходів може бути обумовлена галузевими аспектами (будівництво, нерухомість, реклама, програмне забезпечення й інформаційні технології, телекомунікації тощо), контрактними умовами (зокрема, тривалістю виконання контракту), операціями, що супроводять процеси реалізації товарів, продукції, робіт і послуг (знижки, акції, купони, гарантійні забезпечення тощо). Складність методики визнання й оцінювання доходів може призвести до того, що їх певні обсяги в майбутньому можуть бути сторновані. Усі ці аспекти обмежують як просторову, так і часову зіставність доходів, що неодмінно має бути враховано при їх аналізі.

В сучасних умовах масштабного поширення набув такий механізм мотивацій персоналу (особливо топ-менеджменту), як виплати опціонів на акції. Такі операції обумовлюють потенційне розбавлення капіталу. Сучасні імперативні положення репрезентації прибутку на акцію, зокрема МСФЗ 33, передбачають врахування опціонів лише з позитивною внутрішньою вартістю, що може обумовити скрите (не відображене у звітності) розбавлення капіталу за допомогою опціонів з нульовою внутрішньою вартістю чи неприбуткових опціонів. Тому науковці й експерти, зокрема Н. Антілл й К. Лі, наполягають на необхідності відображення витрат на операції з виплат опціонів на акції у фінансовій звітності [4, с.126-127]. Очевидно, що така інформація, з одного боку, мала б бути наведена у розділі „Сукупний дохід” звіту про прибутки і збитки, а з іншого – в „Показниках прибутковості акцій” цього ж звіту через

коригування відповідних ринкових індикаторів. Скоригована на опціони (розбавлення капіталу) фінансова інформація більш об'єктивно репрезентує інвестиційну привабливість компанії.

Оцінюючи сплачені податки й податкове навантаження, аналітику необхідно враховувати, так звані, відкладені податки – відтерміновані податкові активи і зобов'язання. Частина з репрезентованих податкових платежів може бути сплачена наперед, а частину можливо ще доведеться платити в майбутньому.

У контексті аналізу соціальної ефективності бізнесу та для груп стейкхолдерів, що репрезентують діяльність працівників компаній і їх профспілкові організації, надзвичайно важливу актуальність мають показники пенсійних забезпечень – суспільного капіталу корпорацій. В більшості українських компаній пенсійні зобов'язання обмежуються відрахуваннями до відповідного фонду. Однак, у розвинутих державах пенсійне забезпечення має багаторівневу структуру, в якій корпоративні пенсійні фонди відіграють важливу (інколи й провідну) роль. Тому найбільш чутливим для вказаних груп стейкхолдерів є показник дефіциту чи профіциту пенсійних фондів корпорацій. При цьому необхідно враховувати, що обсяги пенсійних програм і фондів базуються на актуарних оцінках і розрахунках, які у свою чергу ґрунтуються на багатьох показниках з високим рівнем невизначеності й волатильності: рівень заробітної плати, вік виходу на пенсію, середня тривалість життя, плинність кадрів, інвестиційна віддача активів фонду, рівень гарантованих виплат тощо [4, с.142]. До основних релевантних показників аналізу пенсійного забезпечення можна віднести: обсяг (активи) фонду і пенсійної програми, дохід на активи фонду, поточні пенсійні виплати, вартість обслуговування фонду, актуарні прибутки/збитки тощо.

Невід'ємною частиною діяльності сучасних корпорацій є операції хеджування та деривативи, які беруть в них участь. Аналіз деривативів за показниками фінансової звітності значним чином ускладнений методологією їх бухгалтерського обліку (дослідження обліково-звітної репрезентації

деривативів наведені в 3 розділі роботи). Результати операцій з деривативами можуть визнаватися по різному, залежно від характеру операцій, – як прибутки (збитки) чи як сукупний дохід. Тому оцінюючи прибутковість похідних фінансових інструментів, аналітику необхідно розуміти декомпозицію показників результатів операцій з деривативами у різних розділах й статтях звіту про прибутки і збитки.

Операції хеджування та похідні фінансові інструменти також повинні бути враховані при аналізі ризиків операційної й фінансової діяльності компанії. Проте, такий аналіз можливо провести лише за наявності потрібної інформації в примітках до фінансової звітності.

З вищенаведених аргументів можна зробити висновок, що публічна фінансова звітність є достатньо задовільним джерелом інформації для багатьох груп стейкхолдерів, а зважаючи на відповідність критеріям формалізованості, стандартизованості та верифікованості, – єдиним на теперішній час таким джерелом. Однак, для ефективного аналізу та іншого опрацювання фінансової звітності користувач повинен мати відповідні знання й розуміння принципів її формування та змісту показників, що її наповнюють.

Висновки до розділу 5

1. Для забезпечення довіри суспільства до публічної звітності корпорацій вагоме значення мають процеси її аудиторського підтвердження. Саме тому розвиток аудиторської діяльності спрямований на підвищення інформаційної прозорості про діяльність й ефективність управління компаніями. Аналіз розробок вітчизняних і зарубіжних науковців, інституційних напрацювань засвідчує, що удосконалення принципів організації аудиту головним чином пов'язано з відновленням довіри суспільства до інститутів публічного інформування про стан і результати діяльності суб'єктів господарювання. Встановлено, що існують різні погляди з боку регулятивних органів і аудиторської спільноти на механізми забезпечення розвитку аудиту. Обґрунтовано, що ці погляди не є кардинально суперечливими, а можуть

вважатися такими, що здебільшого мають взаємодоповнювальний характер. У пропонуваніх напрацюваннях розвиток аудиту переважно містить контекст більш об'єктивного підтвердження фінансової інформації про стан і результати діяльності компаній. На основі аналізу сформульованих парадигм адаптивного аудиту, можна стверджувати, що дотепер його задовільної системи не розроблено навіть в теоретичному плані, а тому залишається проблема можливостей, шляхів і методів об'єктивної верифікації соціально-екологічної інформації, актуальної для суспільства.

Передумови поглиблення змісту й розширення формату публічної корпоративної звітності, зокрема фінансової, обумовлюють нові об'єкти аудиту, необхідні для підтвердження повноти й достовірності звітності. До таких об'єктів, зокрема, віднесено інтелектуальні активи й інтелектуальний капітал, моральний знос і резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу, показники прибутковості акцій тощо. В інтегрований аудиторський висновок (звіт) за результатами аудиту корпоративної звітності запропоновано введення обов'язкового висловлення аудиторської думки щодо повноти репрезентації соціально-екологічної ефективності та впливу діяльності корпорації на навколишнє середовище через призму дотримання балансу абсолютних благ і екстерналій. Введення вказаних об'єктів у програму аудиту та висловлення думки аудитора про них в аудиторському висновку (звіті) дасть змогу підвищити об'єктивність корпоративної звітності та рівень довіри до неї з боку користувачів.

2. Системний фінансово-економічний аналіз показників фінансової звітності слід вважати основним методичним інструментом оцінки фінансово-майнового стану та результатів діяльності підприємств. Встановлено, що використовувана в теорії і практиці методика фінансового аналізу не може вважатися досконалою та ефективною для умов постіндустріальної економіки, що спричинено неспроможністю існуючим аналітичним інструментарієм об'єктивно кількісно оцінити вплив інтелектуальних факторів на фінансово-економічну позицію та ефективність функціонування підприємств.

Розвиток методології аналізу фінансової звітності з метою удосконалення оцінки інтелектуального потенціалу підприємств пропонується здійснювати за двома підходами: розроблення нових індикаторів оцінювання інтелектуального потенціалу підприємства в межах існуючої методології бухгалтерського обліку та фінансової звітності як основного джерела аналізу; розроблення індикаторів на основі розширення існуючої методології бухгалтерського обліку та фінансової звітності, що дасть змогу більш об'ємно репрезентувати компоненти інтелектуального потенціалу в балансі підприємства. Перший підхід здебільшого передбачає порівняння ринкової та балансової вартостей підприємств або визначення частки балансових компонент інтелектуального потенціалу (нематеріальні активи, витрати на дослідження і розробки, гудвіл) в сукупному капіталі підприємства. Побудовані за цим підходом індикатори можуть застосовуватись до існуючого формату фінансової звітності, що обумовлює його значимість для практики фінансового аналізу. При цьому акцентується, що такі методи мають суттєві недоліки й обмеження, котрі призводять до викривлення оцінок інтелектуального потенціалу.

Використання другого підходу потребує зміни концептуальних засад обліку і звітності, принципи побудови яких і стануть базовою формулювання методології адаптивної системи економічного аналізу.

3. Обґрунтоване розширення змісту та формату показників фінансової звітності дало змогу удосконалити її оцінно-аналітичний інструментарій. Зокрема, запропоновано формалізацію індикаторів аналізу інтелектуального потенціалу корпорацій, що базуються на балансовій репрезентації інтелектуальних активів та інтелектуального капіталу. При цьому передбачено використання удосконаленої системи показників страхування капіталу корпорації, які враховують усі види резервів капіталу, в тому числі резерв на моральний (технологічний) знос, і показника рентабельності акціонерного капіталу, який виведений з показника сукупного доходу, а не чистого прибутку. Побудовані аналітичні індикатори, на відміну від існуючих, дають змогу повніше оцінити економічний потенціал корпорації, оскільки враховують усі

його компоненти, зокрема й нематеріальні об'єкти, створені власними силами. З практичної точки зору результати такого аналізу, маючи вищий рівень об'єктивності, підвищують ефективність управлінських процесів.

4. Ураховуючи фактор формалізації показників фінансової звітності, використовуваних як джерело базової інформації для аналізу фінансово-майнового стану та результатів діяльності корпорацій, обґрунтовано, що такий інструментарій має переваги порівняно з іншими альтернативними оцінно-аналітичними моделями. До цих переваг віднесено формалізованість, стандартизованість та верифікованість фінансової звітності, що, з одного боку, обумовлює аналітичну зіставність її показників, а з іншого – обґрунтовує певний рівень довіри до неї з боку користувачів.

На основі показників фінансової звітності розраховують аналітичні індикатори, які характеризують ринкову позицію корпорації та її інвестиційну привабливість. За результатами дослідження встановлено, що для надання таким індикаторам практичного значення необхідне вирішення проблеми інформаційного забезпечення просторово-часових зіставлень, застосування яких пропонується здійснювати через обґрунтування їхніх нормативних значень. Це дасть змогу посилити аргументованість висновків на основі розрахованих значень аналітичних індикаторів.

5. Для посилення інформативності публічної фінансової інформації про інвестиційну привабливість компаній менеджери застосовують методично-інформаційний інструмент проформ (проформи прибутків, проформи фінансових звітів, проформи прогнозів тощо). Встановлено, що використовуваний на практиці формат проформ дає змогу менеджерам корпорацій акцентувати увагу інвесторів на найважливіших, на думку менеджерів, фінансових показниках. У ході дослідження доведено, що існуюча можливість зміни у проформах інтерпретації ключових фінансових показників виводить їх формат за межі систем стандартизації й регламентації бухгалтерського обліку та фінансової звітності, нівелюючи такі важливі якісні характеристики інформації як зіставність та достовірність. За результатами

дослідження цього аспекту сформульовані рекомендації, які обґрунтовують практичну доцільність аналізу проформ лише після їхньої верифікації через призму формалізованих показників фінансової звітності, що дасть змогу забезпечити об'єктивність і корисність отриманих аналітичних висновків.

6. Одним з основних недоліків фінансової звітності є її запізнілість. Доведено, що часткове подолання цього недоліку можливе через розроблення випереджувальних індикаторів фінансово-економічного розвитку корпорацій. До таких індикаторів запропоновано віднести агреговані індекси зі складною структурою, які формуються на основі емпіричних спостережень, що зумовлює вузьку просторово-часову сферу їхнього застосування. Обґрунтовано, що прикладне застосування випереджувальних індикаторів дасть змогу завчасно виявити негативні тенденції в діяльності корпорацій, імовірно погіршення їх фінансово-майнового стану в майбутніх звітних періодах.

7. Результати дослідження, що увійшли до розділу 5, опубліковані в працях [161, 171, 173, 178, 190, 192, 195].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі обґрунтовано нове вирішення науково-прикладної проблеми формування системи публічної звітності корпорацій в умовах постіндустріальної економіки. На основі обґрунтування змісту і спрямованості розвитку концептуально-теоретичних засад бухгалтерського обліку сформульовано методологічні підходи до обліково-звітної репрезентації визначальних для постіндустріальної економіки об'єктів економічного потенціалу корпорацій та запропоновано адаптований формат публічної (корпоративної) фінансової звітності відповідно до сучасних інформаційних потреб стейкхолдерів. За результатами дослідження зроблено такі висновки та пропозиції.

1. Ефективність управління й регулювання діяльності окремих економічних суб'єктів та функціонування економіки загалом значним чином залежить від якості інформаційного забезпечення цих процесів. Встановлено, що основним і єдиним публічним інструментом формалізованого розкриття інформації про потенціал фінансово-майнового стану і результативність діяльності суб'єктів ринку є їхня фінансова звітність. Прийнята РМСБО Концептуальна основа фінансової звітності до її користувачів відносить лише інвесторів, позикодавців і кредиторів. У сучасному суспільно-економічному середовищі вказані користувачі через розвинуту мережу соціальних інституцій (недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, фінансово-інвестиційні фонди тощо) репрезентують все суспільство, що посилює суспільний статус фінансової звітності корпорацій. Це дало змогу аргументувати орієнтацію функціонального призначення фінансової звітності на задоволення інформаційних потреб значної кількості груп заінтересованих сторін корпорацій.

2. Низький рівень адекватності змісту й формату показників фінансової звітності сучасним умовам ведення бізнесу закономірно обумовив виведення цього інформаційного інструмента на другий план поряд із новітніми альтернативними нестандартизованими методиками оцінювання потенціалу та

його результативного використання в діяльності ринкових суб'єктів. Результати дослідження показали, що головний недолік сучасної стандартизованої фінансової звітності, порівняно з іншими оцінно-аналітичними інструментами, полягає в неможливості повноцінної репрезентації економічного потенціалу, реально існуючого в суб'єкта господарювання. Побудову формату публічної фінансової звітності корпорацій запропоновано здійснювати відповідно до розробленої моделі концептуального базису, який не лише охоплює концептуально-теоретичні положення бухгалтерського обліку та фінансової звітності (концепції збереження капіталу, концепції прибутку, фундаментальні балансові теорії), але й враховує інформаційні потреби користувачів звітності корпорацій в постіндустріальних умовах. Це дало змогу отримати адаптований за змістом до умов постіндустріальної економіки формат фінансової звітності, який забезпечує більш повне відображення економічного потенціалу корпорацій.

3. Відмінності у змістовому навантаженні та статейному наповненні формату фінансової звітності спричинюють чимало проблем для учасників ринків капіталів та створюють перешкоди інформаційної систематизації у процесах глобалізації світової економіки. Сучасні тенденції гармонізації фінансової звітності охоплюють головно процедурні аспекти зближення систем обліково-звітної стандартизації. Встановлено, що міжнародна гармонізація систем бухгалтерського обліку та фінансової звітності має бути спрямована на досягнення подвійної мети – забезпечення зіставності публічної фінансової інформації та повернення довіри суспільства до звітності як базового інструменту інформаційного забезпечення. Обґрунтовано концептуальну спрямованість гармонізації публічної корпоративної звітності, яка базується на прийнятній для суспільства моделі суспільно-економічних відносин та концептуальних основах обліку і звітності. Пропонована модель за концептуальною спрямованістю процесів гармонізації корпоративної звітності може бути використана міжнародними інституціями у сфері регламентації й стандартизації обліково-звітних систем для формулювання єдиних принципів

бухгалтерського обліку та фінансової звітності, вироблення адаптованого за змістовим наповненням показників формату публічної фінансової звітності корпорацій.

4. Встановлено, що однією з причин невідповідності узвичаєного на теперішній час формату публічної фінансової звітності реальним умовам ведення бізнесу суспільно значимими компаніями є відставання теоретичних положень бухгалтерського обліку від реалій цивілізаційного розвитку. Аналіз існуючих теорій бухгалтерського обліку й фінансової звітності засвідчив, що жодна з розроблених до теперішнього часу концептуально-методологічних конструкцій не спроможна задовольнити висунуті до формату звітності вимоги щодо задоволення інформаційних запитів її користувачів. Обґрунтовано, що вирішення цієї проблеми необхідно здійснювати крізь призму розроблення нової парадигми бухгалтерського обліку, теоретичний базис якої, на відміну від інших парадигмальних облікових конструкцій, слід розширити введенням прийнятних для сучасної практики положень органічної балансової теорії та окремих аспектів фізичної економії. Це дає змогу вирішити проблеми методологічного дуалізму при репрезентації результативності діяльності корпорацій та підвищити рівень прозорості звітності за рахунок відображення соціально-екологічної ефективності їхнього функціонування.

5. За результатами дослідження встановлено, що визначальним фактором генерування економічних вигод в умовах постіндустріальної економіки є інтелектуальний потенціал суб'єктів господарювання. Аргументовано, що розвиток парадигми бухгалтерського обліку та фінансової звітності повинен також враховувати необхідність розширення методологічного апарату для забезпечення повноцінного визнання інтелектуальної складової економічного потенціалу підприємства, формалізованого введення цього об'єкта в обліково-звітну систему. У цьому контексті сформульовано концепцію збереження інтелектуального капіталу, яку пропонується використовувати як теоретичний базис при розробленні методології обліково-звітного відображення інтелектуального потенціалу підприємств корпоративного типу. У практиці

організації бухгалтерського обліку вітчизняних корпорацій це дає змогу подолати обмеження щодо визнання цих інтелектуальних об'єктів та ввести у формат фінансової звітності створені власними силами нематеріальні об'єкти, що підвищить рівень повноти, об'єктивності й прозорості їх публічної звітності.

6. Серед показників результативності діяльності вітчизняних корпорацій провідну роль відіграють прибутки. Умовності й обмеження бухгалтерської методології, а також проблема методологічного дуалізму в оцінюванні майна і капіталу обумовлюють невідповідності показника прибутку, поданого у їх фінансовій звітності, його економічній природі у взаємозв'язку з характеристикою змін вартості власного капіталу корпорацій. Доведено, що введення в бухгалтерську практику категорії сукупного доходу та звіту про нього дає змогу частково вирішити означену проблему. Аргументовано, що за рахунок представлення у фінансовій звітності компонентів іншого сукупного доходу, які не могли бути визнані в обліку доходами і витратами та, відповідно, не враховані у розрахунку фінансового результату, можна сформуванати агрегований показник сукупного доходу, який з теоретичної точки зору максимально наближений до економічної природи прибутку як фундаментальної категорії для репрезентації результативності діяльності корпорації, а з практичної – формує інформаційну базу для оцінювання потенціалу фінансово-економічної ефективності.

7. Аналіз фінансових звітів провідних високотехнологічних транснаціональних корпорацій та деяких вітчизняних компаній засвідчує представлення в них гудвілу зі значною питомою вагою по відношенню до валюти балансу. Результати об'єднання бізнесу вказують на інформаційно-інтелектуальне, нематеріальне походження гудвілу, що робить його інструментом відображення в балансі інтелектуальної складової економічного потенціалу корпорації. Дослідження змісту окремих угод з поглинання (придбання) підприємств не викликають довіри щодо обґрунтованості вартості придбаного бізнесу, переважно спричиняючи завищені оцінки валюти балансу

об'єднаного бізнесу. Запропоновано ввести в методологію бухгалтерського обліку і звітності принцип, відповідно до якого визнаний в результаті угод об'єднання бізнесу гудвіл необхідно оцінювати без урахування вартості переданих покупцем інструментів власного капіталу як компенсації при об'єднанні бізнесу. З практичного погляду це дасть змогу запобігти перекапіталізації корпорацій в результаті процесів об'єднання (поглинання) бізнесу. Використання цих положень Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку дасть змогу відслідковувати спекулятивні операції в національній економіці та запобігати проведенню агресивного виду перерозподілу бізнесу.

8. У ході дослідження встановлено дві групи проблем обліково-звітного відображення деривативів вітчизняними суб'єктами господарювання. Перша група проблем організаційного характеру, вона обумовлена відсутністю практичного досвіду здійснення операцій з деривативами та може бути вирішена в результаті засвоєння іноземного досвіду щодо методики й організації таких операцій. Друга група становить проблеми методологічного характеру, пов'язані зі складностями та відсутністю чітко обґрунтованого регламенту визнання результатів таких операцій. У роботі наведено аргументи, що вирішенню методологічних проблем бухгалтерського обліку та відображення у фінансовій звітності деривативів повинно передувати формулювання змістової теоретизації методології власного капіталу, що визначає зміст та спрямованість подальших досліджень у цій предметній сфері. Наведене може стати спонукальним аргументом для організації Департаментом податкової, митної політики та методології бухгалтерського обліку розроблення нормативно-методичного забезпечення бухгалтерського обліку капіталу в контексті сучасних теорій капіталу та інвестицій.

9. Функціонування підприємств корпоративного типу в сучасному ринковому середовищі здійснюється в умовах підвищених ризиків. В управлінні ризиками застосовують як безпосередньо ринкові, так і суто облікові механізми й інструменти. За результатами дослідження виокремлено

три ракурси (проекції) системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в ризик-менеджменті корпорації: 1) як джерела інформації для оцінювання фінансово-господарських ризиків підприємства; 2) як джерела інформаційного ризику для стейкхолдерів підприємства; 3) як інструмента управління ризиками капіталу підприємства. Цей поділ дав змогу встановити, що система бухгалтерського обліку та фінансової звітності виконує роль не лише інформаційного інструмента ризик-менеджменту, але й безпосереднього інструмента управління ризиками. Бухгалтерський інструментарій управління ризиками капіталу підприємства сформований на методологічному та методичному рівнях бухгалтерського обліку, що виражено в принципах та прийомах обліку, у яких закладені відповідні механізми протидії ризикам. Запропонований функціональний підхід до аналізу системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності економічних суб'єктів як інструмента управління ризиками корпорації можуть застосовувати фахівці служб ризик-менеджменту вітчизняних корпорацій в процесах управління ризиками, а також аудитори, вводячи окремі положення в методики оцінювання властивого ризику при проведенні аудиторських перевірок фінансової звітності корпорацій.

10. Аналіз змісту й походження недоліків сучасного формату публічної фінансової звітності підприємств корпоративного типу засвідчив, що їх подолання лежить в координатах розвитку концептуально-теоретичних і методологічних підходів до обліку капіталу. За результатами дослідження узвичаєний теоретичний базис фінансової звітності запропоновано доповнити окремими положеннями органічної балансової теорії, адаптованими до сучасних умов ведення бізнесу, зокрема підходом відновної вартості в оцінках основного капіталу. Пропонована адаптація підходу встановлення відновної (репродуктивної) вартості до умов постіндустріальної економіки передбачає формування на балансах корпорацій резерву на моральний (технологічний) знос основного капіталу, що дасть змогу створити захисні облікові механізми від знецінення майна (основного капіталу) не лише внаслідок інфляційних процесів, а головню через його моральне зношення, а також сприяє більш

об'єктивній характеристиці акціонерного капіталу корпорацій у їх публічній фінансовій звітності.

11. Розвиток концептуально-теоретичного базису бухгалтерського обліку дає змогу вдосконалити узвичаєний формат публічної фінансової звітності. Зокрема, внаслідок впровадження в обліково-звітну методологію положень концепції збереження інтелектуального капіталу та підходу відновної вартості в оцінюванні активів, формат бухгалтерського балансу запропоновано доповнити статтями „Інтелектуальні активи” в активі та „Інтелектуальний капітал”, „Резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу” в пасиві, а розділ „Сукупний дохід” звіту про прибутки і збитки – статтями „Дооцінка (уцінка) інтелектуальних активів” і „Втрати від морального зносу основного капіталу”. Включення вказаних статей не просто доповнює формат звітності, а принципово покращує її репрезентативну спроможність, дає змогу скоротити різниці між балансовими й ринковими вартостями капіталу корпорацій.

12. Забезпечення сучасних інформаційних запитів заінтересованих сторін корпорацій постіндустріального типу щодо соціально-екологічної ефективності їхньої діяльності досить важко реалізувати за допомогою традиційної системи фінансової звітності чи навіть дещо розвинутого її варіанту. Це, насамперед, обумовлено необхідністю застосування нефінансових соціально-екологічних критеріїв оцінювання їхньої ефективності. Аналіз розроблених на сьогодні форматів нефінансової звітності (Звіт про прогрес дотримання принципів Глобального договору ООН, Звіт зі сталого розвитку GRI) засвідчив їхню неадекватність запитам суспільства. Побудову формату такої звітності запропоновано здійснювати з урахуванням положень теоретичних концепцій фізичної економії, і в цьому контексті одним з обов'язкових об'єктів звітності розглядаються абсолютні блага й екстерналії. Пропонований підхід до репрезентації соціально-екологічних характеристик функціонування корпорацій може бути використаний їхніми бухгалтерськими та фінансово-економічними службами при розробленні форматів нефінансових звітів.

13. Рівень довіри до публічної звітності корпорацій залежить від рівня верифікації інформації, представленої в ній. Запропоновані шляхи розвитку формату публічної корпоративної звітності обумовлюють необхідність розширення поля її верифікації – включення в програми аудиту нових об'єктів (інтелектуальні активи й капітал, моральний (технологічний) знос основного капіталу, фактори соціально-екологічної ефективності функціонування економічних суб'єктів тощо), розроблення методик їхньої перевірки тощо. Удосконалення в такий спосіб організаційно-методичного забезпечення аудиту публічної звітності корпорацій створить передумови для підвищення рівня прозорості їхньої діяльності.

14. За результатами дослідження встановлено, що використовувана в теорії і практиці методика фінансового аналізу не може вважатися досконалою та ефективною для умов постіндустріальної економіки, що спричинено неспроможністю існуючим аналітичним інструментарієм об'єктивно кількісно оцінити вплив інтелектуальних факторів на фінансово-економічну позицію та ефективність функціонування підприємств. Введення до формату звітності додаткових статей дає змогу побудувати нові оцінно-аналітичні індикатори, які, на відміну від існуючих аналітичних показників, забезпечують можливості проведення аналізу стійкості фінансово-майнової позиції корпорації з урахуванням ефективності реалізації інтелектуального потенціалу. У процесі проведеного дослідження також встановлено, що незважаючи на запізнілий характер показників фінансової звітності, використання її проформ є ненадійним через низький рівень їхньої стандартизованості й верифікованості. Обґрунтовано можливість посилення випереджувальної спроможності аналізу корпоративної звітності через забезпечення просторово-часових зіставлень ключових індикаторів та аналітичних показників, отриманих безпосередньо із публічної фінансової звітності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алімпієв Є.В. Фінансова й монетарна трансмісія в економіці України Алімпієв // Фінанси України. – 2010. - №5. – С.23-30.
2. Амеліна О.В. Креативний облік та маніпулювання фінансовою звітністю / О.В. Амеліна // Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна. – 2011. – Вип. 35. – С. 9-12.
3. Андрієнко В.О. Принципи формування фінансової звітності на підприємствах України та за кордоном / В.О. Андрієнко, П.С. Тютюнник // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2009. - № 3 (49). – С. 12-15.
4. Антилл Н. Оценка компаний: анализ и прогнозирование с использованием отчетности по МСФО / Ник Антилл, Кеннет Ли; Пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. – 440 с.
5. Аренс А. Аудит / А. Аренс, Дж. Лоббек; пер. с англ.; гл. редактор серии проф. Я.В.Соколов. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 560 с.
6. Аудит / Монтгомери Ф.Л. Дефлиз, Г.Р. Дженик и др.; пер. с англ. С.М. Бычковой; под ред. проф. Я.В. Соколова. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 542с.
7. Аудит: Методика документування / [І.І. Пилипенко, В.І. Драч, Н.М. Проскуріна, Л.Г. Церетелі, В.О. Шевчук]; за заг. ред. академіка АЕНУ, д.е.н., проф. І.І.Пилипенка. – К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України. – 2003. – 457 с.
8. Бадалова А.Г. Гудвил как составляющая интеллектуального капитала: экономическая сущность, подходы к оценке, риски / Бадалова А.Г., Еленева Ю.А., Еленева Ю.Я. // Экономика образования. – 2014. – № 1. – С. 120-122.
9. Банасько Т.М. Бухгалтерський облік і контроль нематеріальних активів: оцінка та порядок відображення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності) / Т.М. Банасько. – Житомирський державний технологічний університет, 2010. – 18 с.

10. Безверхий К.В. Методичні засади формування інтегрованої звітності підприємства / К.В. Безверхий // Облік і фінанси. – 2014. – № 3 (65). – С. 8-14.
11. Безверхий К.В. Перше національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку: а що буде далі? / К.В. Безверхий // Облік і фінанси. – 2013. – № 2 (60). – С. 8-12.
12. Белоусов А.И. Учетная мысль: эволюция развития: монография / А.И. Белоусов. – М.: Вузовская книга, 2011. – 160 с.
13. Бетге Й. Балансоведение / Йорг Бетге; пер. с нем.: Научн. редактор В.Д. Новодворский. – М.: Изд-во “Бухгалтерский учет”, 2000. – 454с.
14. Бойчук А.А. Сучасні моделі бухгалтерського обліку та можливість їх застосування в Україні / А.А. Бойчук, Н.П. Петришина // Наука й економіка. – 2011. – № 1 (21). – С. 68-71.
15. Бондар М. Сучасні тенденції розвитку теорії обліку, аналізу та аудиту / М. Бондар // Економічний аналіз. – 2010. – Вип. 6. – С. 13-16.
16. Бондар М.І. Визначення гудвілу при придбанні підприємства з метою його відображення в обліку / М.І. Бондар // Формування ринкової економіки. – 2010. – № 24. – С. 528-537.
17. Боцян Т.В. Етичність бізнесу в Україні крізь призму нефінансової звітності // Економічний часопис-XXI. – 2013. – № 3-4 (1). – С. 50-53.
18. Бреславцева Н.А. Балансоведение. Учебное пособие / Н.А. Бреславцева, В.И. Ткач, В.А. Кузьменко. – М.: „Издательство Приор”, 2001. – 160 с.
19. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал / Э Брукинг. Пер. с англ. – СПб: Питер, 2001. – 288 с.
20. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік: роздуми вченого / Ф.Ф. Бутинець. – Житомир: ПП „Рута”, 2001. – 100 с.
21. Бутинець Ф.Ф. Ще раз про бухгалтерський облік як науку / Ф.Ф. Бутинець // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – № 10. – С. 22.

22. Бычкова С.М. Риски аудиторской деятельности / С.М. Бычкова, Л.Н. Растамханова; под ред. проф. С.М. Бычковой. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 416 с.: ил.

23. Ваганова Л.В. Особливості оцінки та визнання в обліку невідчутних активів / Л.В. Ваганова, Н.А. Хрущ // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2009. – № 4. Т. 2. – С. 59-64.

24. Василенко В. Технологические уклады в контексте стремления экономических систем к идеальности // Соціально-економічні проблеми і держава : журнал. — Тернополь, 2013. — Т. 8, № 1. — С. 65-72.

25. Верига Ю.А. Резервования капитала: облік, аудит та звітність: монографія / Ю.А. Верига, М.М. Орищенко. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. – 177 с.

26. Вигівська І.М. Бухгалтерський облік діяльності підприємств в умовах ризику: організація та методика: автореф. дисертації на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит / І.М. Вигівська. – Житомир, 2010. – 23 с.

27. Влияние внедрения Международных стандартов финансовой отчетности в Российской Федерации на смежные области государственного регулирования : материалы аналитического доклада рабочей группы Фонда “Национальная организация по стандартам финансового учета и отчетности” // Международный бухгалтерський учет. – 2006. – № 12 (96). – С.3-9.

28. Войнаренко М.П. До нової парадигми бухгалтерського обліку в Україні / М.П. Войнаренко, О.К. Леонтович-Пелих // Вісник ЖІТІ. – 2000. – № 12. – С. 133.

29. Волощук Л.О. Методичні засади та проблеми оцінювання інтелектуальної складової інноваційного розвитку промислового підприємства / Л.О. Волощук // Економічний аналіз. – 2014. – Том 18, № 2. – С. 87-94.

30. Воськало В.І. Зміни у фінансовій звітності: підвищення якості та гармонізація із міжнародними стандартами / В.І. Воськало, Н.М. Воськало // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.10. – С. 175-180.

31. Воськало В.І. Проблеми формування та використання резервного капіталу / В.І. Воськало, Н.М. Воськало // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. Вісник Національного університету „Львівська політехніка”. – 2009. – №647. – С. 305-309.

32. „Всесвітня змова” існує? Вся світова економіка – під контролем однієї „суперкорпорації” // АРАТТА: український національний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://aratta-ukraine.com/news_ua.php?id=15590.

33. Гайдуцький П.І. Роль бухгалтерського обліку в попередженні економічних криз / П.І. Гайдуцький, В.М. Жук // Економіка України. –2012. – № 12. – С. 78-82.

34. Галькевич А.В. Вітчизняний та міжнародний підходи до бухгалтерського обліку процесів придбання та об’єднання підприємств способом злиття / А.В. Галькевич // Економічні науки. Серія „Облік і фінанси”. – 2012. – Вип. 9 (33). Ч.4. – С. 107-115.

35. Гаркуша Н.М. Аспекти методики складання прогнозованої фінансової звітності підприємства / Н.М. Гаркуша, О.О. Горошанська // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. Збірник наукових праць ХДУХТ. – 2010. – Вип. 2(12). – С.26-30.

36. Глазьев С.Ю. Эволюция технико-экономических систем: возможности и границы централизованного регулирования / С.Ю. Глазьев, Д.С. Львов, Г.Г. Фетисов. – М.: Наука, 1992. – 207 с.

37. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку: Монографія / С.Ф. Голов. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 522 с.

38. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік та фінансова звітність за міжнародними стандартами. Практичний посібник / С.Ф. Голов, В.М. Костюченко. – К.: Лібра, 2004. – 880 с.

39. Голов С.Ф. Сучасний стан та перспективи розвитку бухгалтерського обліку в Україні: дис. ... доктора екон. наук: спец. 08.00.09 – бухгалтерський

облік, аналіз та аудит / С.Ф. Голов. – Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, 2009. – 374 с.

40. Господарський кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI.

41. Гринів Л. С. Розвиток фізичної економії: нові проблеми та моделі / Л. С. Гринів // Фізична економія: методологія дослідження та глобальна місія України : зб. матеріалів Міжнар. наук. конф., 8–10 квіт. 2009 р., м. Київ / М-во освіти і науки України, ДВНЗ „Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана”, Громад. орг. „Наук. тов-во ім. Сергія Подолинського” ; редкол.: С. В. Степаненко (голова) [та ін.]. – Київ : КНЕУ, 2009. – С. 178–187.

42. Гуриев С. Банкротства лидеров рынка: причины, последствия, выводы / под. ред. О. Алисовой [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slon.ru/calendar/event/875884/>.

43. Гуцайлюк З.В. Економічні ризики в інформаційній системі бухгалтерського обліку // Економічні ризики: фінансово-обліково-аналітичний аспекти : монографія / за ред. докт. екон. наук, проф. З.В. Гуцайлюка. – Тернопіль: ТНТУ ім. І. Пулюя, 2011. – С. 84-91.

44. Гуцайлюк З.В. Облік і контроль у ринковій економіці: елементи концепції : Монографія / З.В. Гуцайлюк. – Тернопіль: Крок, 2013. – 176 с.

45. Давидов Г.М. Шляхи реформування системи аудиту в Україні / Г.М. Давидов, О.А. Петрик // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2012. – Вип. 22. Ч. 2. – С. 3-9.

46. Давидюк Т.В. Бухгалтерський облік в системі управління людським капіталом: теорія та методологія: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук: спец. 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит / Т.В. Давидюк. – Житомирський державний технологічний університет, 2011. – 38 с.

47. Давидюк Т.В. Конвергенція бухгалтерської та соціальної звітності в частині людського капіталу: розвиток існуючих підходів // Економіка: реалії часу. – 2012. – № 2 (3). – С. 123-129.

48. Демська Ю.В. Класифікація резервів в бухгалтерському обліку / Ю.В. Демська, Л.М. Пилипенко // Облік, контроль та аналіз на підприємствах

АПК: стан та перспективи розвитку: Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 3-4 жовтня 2013 р.) / Вінницький національний аграрний університет. – Вінниця: Редакційно-видавничий відділ ВНАУ, 2013. – С. 23-26.

49. Демська Ю.В. Первинний облік резервів на підприємствах / Ю.В. Демська, Л.М. Пилипенко // Вісник Національного університету „Львівська політехніка” „Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку”. – 2014. – № 794. – С. 158-163.

50. Деньга С.М. Бухгалтерське відображення процесів продукування підприємством економічних вигод / С.М. Деньга // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2013. – № 6 (62). – С. 160-167.

51. Дергачова В. Моніторинг національного розвитку як фактор економічної безпеки держави / В. Дергачова, М. Савельєв // Економіка України. – 2010. - №1. – С.19-28.

52. Дерій В.А. Витрати і доходи підприємств у системі обліку та контролю: монографія / В.А. Дерій. – Тернопіль: ТНЕУ, „Економічна думка”, 2009. – 272 с.

53. Диба В.М. Інтелектуальний капітал як об’єкт бухгалтерського обліку / В.М. Диба // Фінанси України. – 2009. – № 2. – С. 118-125.

54. Дипиаза С. Будущее корпоративной отчетности. Как вернуть доверие общества / С. А. Дипиаза, Р.Дж. Экклз; пер. с англ. В. Ионова, Ю Езерского. – М.: Альпина Паблшер, 2003. – 212с.

55. Дорош Н.І. Аудит: методологія і організація / Н.І. Дорош. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2001. – 402 с.

56. Економіка. Підприємництво. Менеджмент: Словник афоризмів-визначень. Книга I (А – К) / Укладачі А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К.: Видавничий центр „Логос Україна”, 2013. – 144 с.

57. Економіка. Підприємництво. Менеджмент: Словник афоризмів-визначень. Книга II (Л – Я) / Укладачі А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К.: Видавничий центр „Логос Україна”, 2013. – 160 с.

58. Єфіменко В.І. Напрямки гармонізації бухгалтерського обліку та звітності в Україні / В.І. Єфіменко // Фінанси, облік і аудит. – 2011. – № 18. – С. 278-284.

59. Жук В.М. До проблем стратегії запровадження МСФЗ в Україні / В.М. Жук // Бухгалтерський облік і аудит. — 2010. — №10. — С. 16—22.

60. Жук В.М. Застосування інституціональної теорії у вирішенні проблем розвитку бухгалтерського обліку / В.М. Жук // Фінанси України. – 2010. – № 9. – С. 115-123.

61. Жук В.М. Наукова гіпотеза трактування бухгалтерського обліку як соціально-економічного інституту / В. М. Жук // Облік і фінанси АПК. –2012. – № 2. – С. 14-22.

62. Жук В.М. Стандартизація обліку капіталу в контексті інституційних змін / В.М. Жук // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2013. – № 2 (64). – С. 52-55.

63. Загальні вимоги до фінансової звітності: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 1: Наказ Міністерства України від 31.03.1999 р. № 87.

64. Загородній А.Г. Бухгалтерський облік за видами економічної діяльності: Навч. посібник. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 216 с.

65. Загородній А.Г. Бухгалтерський облік: Основи теорії та практики: Підручник / А.Г. Загородній, Г.О. Партин, Л.М. Пилипенко, Т.І. Партин. – 3-тє вид., доопрац. і доп. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. – 340 с.

66. Загородній А.Г. Облік і аудит: термінологічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Г.О. Партин, Л.М. Пилипенко. – 2-ге вид. доопр. та доп. – Львів: Видавництво Львівської політехніки; ПП НВФ „Біарп”, 2012. – С. 250-252.

67. Загородній А.Г. Ризики аудиторської діяльності : методика виявлення й оцінювання : Монографія / А.Г. Загородній, Л.М. Пилипенко. – Львів: ЗУКЦ, 2010. – 230 с.

68. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – 3-тє вид., доп. та перероб. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 844 с.

69. Задорожний З.В. Формування інформації про капітал у балансі підприємства / З.В. Задорожний, Я.Д. Крупка // Торгівля, комерція і підприємництво. Зб. наук. Праць Львівської комерційної академії. – 2002. – № 5. – С. 185-188.

70. Замула І.В. Бухгалтерський облік екологічної діяльності: теорія та методологія: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук: спец. 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит / І.В. Замула. – Житомирський державний технологічний університет, 2010. – 36 с.

71. Здреник В.С. Бухгалтерський облік і контроль операцій з похідними фінансовими інструментами: організація та методика: монографія / В.С. Здреник, О.В. Ярощук. – Тернопіль: Крок, 2011. – 272 с.

72. Зубілевич С. Облікова директива ЄС, її вплив на склад і зміст звітів європейських компаній та перспективи для України / С. Зубілевич // Бухгалтерський облік і аудит. – 2014. – № 7. – С. 3-15.

73. Іваненко В.О. Систематизація наукових досліджень з проблем звітності підприємства / В.О. Іваненко, І.В. Семчук // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2009. - № 4 (50). – С. 53-64.

74. Ідеальна система обліку: концепція, архітектура, інформація: [монографія] / М.С. Пушкар, М.Г. Чумаченко. – Тернопіль: Карт-бланш, 2011. – 336с.

75. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291.

76. Кант І. Критика чистого розуму / І. Кант; Пер. з нім. та приміт. І. Бураковського. – К.: Юніверс, 2000. – 504с.

77. Каплан Р. Стратегическое единство: создание синергии организации с помощью сбалансированной системы показателей / Р. Каплан, Д. Нортон: Пер. с англ. – М.: ООО „И.Д. Вильямс”, 2006. – 384 с.
78. Карта и территория // Форбс. Україна. – 2015. – № 2 (48). – С. 78-81.
79. Кіндрацька Л.М. Звітність у загальній обліковій системі суб'єктів господарювання: розвиток та вдосконалення / Л.М. Кіндрацька // Вісник Львівської комерційної академії. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2011. – Вип. 35. – С. 175-178.
80. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры / В.В. Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 560 с.
81. Козлова М.О. Облік і контроль процесу резервування (на прикладі діяльності великих промислових підприємств України) : автореф. дис... канд. екон. наук: спец. 08.06.04 „Бухгалтерський облік, аналіз, аудит” / М.О. Козлова. – К.: ДАСОА, 2006. – 20 с.
82. Концептуальна основа фінансової звітності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_009.
83. Концепція постіндустріального суспільства [Електронний ресурс] // Вікіпедія – вільна енциклопедія. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
84. Корнійчук Л. Фізична економія. Українська школа / Л. Корнійчук, В. Шевчук, Л. Воробйова // Економіка України. – 2006. – № 9. – С. 55–63. ; № 10. – С. 66–73.
85. Корягін М.В. Бухгалтерський облік у системі управління вартістю підприємства: теоретико-методологічні концепції : монографія / М.В. Корягін. – Львів: ЛКА, 2012. – 389 с.
86. Корягін М.В. Проблеми та перспективи розвитку бухгалтерської звітності : монографія / М.В. Корягін, П.О. Куцик. – Київ: Інтерсервіс, 2016. – 276 с.
87. Корягін М.В. Теорія та методологія бухгалтерського обліку в системі формування вартості підприємства : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.09 /

М. В. Корягін; Держ. служба статистики України, Нац. акад. статистики, обліку та аудиту. – К., 2013. – 40 с.

88. Костирко Р.О., Лісничка Т.В. Інтегрована звітність – інструмент забезпечення сталого розвитку суспільства // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2012. – № 24 (1). – С. 189-195.

89. Кравченко С.І. Обліково-аналітичне забезпечення управління інтелектуальним капіталом / С.І. Кравченко, О.В. Корнева // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку [Текст] : [зб. наук. пр.] / відп. ред. О. Є. Кузьмін. – Л. : Видавництво Національного університету „Львівська політехніка”, 2009. – 652 с. : іл. – (Вісник / Національний університет „Львівська політехніка” ; № 647). – С. 393-398.

90. Краєвський В.М. Бухгалтерський облік в системі макроекономічного управління : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.06.04 / В.М. Краєвський; Нац. аграр. ун-т. – Київ, 2004. – 20 с.

91. Крупка Я.Д. Балансове узагальнення та звітність підприємств в період реорганізаційних перетворень / Я.Д. Крупка, І.Я. Назарова // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. – 2016. – №1 (5). – С.108-114.

92. Крупка Я.Д. Консолідована звітність у постіндустріальній економіці / Я.Д. Крупка // Економічний аналіз. Збірник наукових праць. – Том 22, № 1. – Тернопіль: ТНЕУ, 2015. – С.174-180.

93. Крупка Я.Д. Користувачі облікової інформації та проблеми задоволення їх інформаційних потреб / Я.Д. Крупка // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 3 (53). – С. 132-134.

94. Ксендзук В.В. Бухгалтерський облік та аналіз операцій хеджування валютних ризиків: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит / В.В. Ксендзук. – Житомирський державний технологічний університет, 2015. – 21 с.

95. Кузіна Р.В. Гармонізація фінансової звітності: міжнародний досвід та українська практика / Р. В. Кузіна // Вісник Національного університету

"Львівська політехніка". – 2012. – № 721 : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – С. 126–131.

96. Кузьменко Л.М. Контроль у процесах реорганізації підприємств: практичний аспект / Л.М. Кузьменко, В.М. Ращупкіна // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 3. Т.2. – С. 14-20.

97. Кулик В.А. Бухгалтерський баланс: минуле, сучасне, майбутнє: монографія / В.А. Кулик. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. – 186 с.

98. Куцик П.О. Передумови та проблеми впровадження уніфікованої корпоративної системи обліку та звітності / П. О. Куцик // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2012. – № 722 : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – С. 146–150.

99. Кучеренко Т. Баланс в контексті з ресурсною концепцією капіталу / Т. Кучеренко // Вісник ТНЕУ. – 2009. - № 1. – С. 148-159.

100. Кучеренко Т. Генезис функції і концепції фінансової звітності в системі управління / Т. Кучеренко // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2009. - № 3. – С. 94-104.

101. Лаговська О.А. Розвиток бухгалтерського обліку та аналітичного забезпечення вартісно-орієнтованого управління: теорія, методологія, організація : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.09 / О. А. Лаговська; МОНМС України, Житомир. держ. технол. ун-т. – Житомир, 2012. – 40 с.

102. Лазаришина І.Д. Економічний аналіз: теорія, методологія, практика: Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.06.04 / Лазаришина І.Д. ; Тернопільський держ. економічний ун-т. - Т., 2006. - 36 с.

103. Ларіков В.Ю. Вплив реорганізаційних процесів на обліково-аналітичну систему підприємства / В.Ю. Ларіков // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – 2014. – № 1 (208). – С. 74-77.

104. Лебедева Л. Проблеми становлення постіндустріального суспільства / Л. Лебедева // Вісник КНЕУ. – 2012. – № 6. – С. 83-91.

105. Лев Б. Нематериальные активы: управление, измерение, отчетность : науч. изд. / Б. Лев; пер. с англ.: Л.И. Лопатникова, В.М. Рутгайзер. – М: Квинто-Консалтинг, 2003. – 240 с.

106. Легенчук С.Ф. Бухгалтерське відображення інтелектуального капіталу : Автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.09 / С. Ф. Легенчук; Нац. аграр. ун-т. – К., 2006. – 21 с.

107. Легенчук С.Ф. Бухгалтерське теоретичне знання: від теорії до метатеорії : монографія / С.Ф. Легенчук. – Житомир : ЖДТУ, 2012. – 336 с.

108. Легенчук С.Ф. Класифікація теорій бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] / С.Ф. Легенчук // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. / Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. Випуск 3 (18). / Відповідальний редактор д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинець. – Режим доступу: rbo.ztu.edu.ua/article/download/61323/57475.

109. Легенчук С.Ф. Теорія і методологія бухгалтерського обліку в умовах постіндустріальної економіки: монографія / С.Ф. Легенчук. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – 652 с.

110. Ловінська Л.Г. Оцінка в бухгалтерському обліку : монографія / Л.Г. Ловінська. – К.: КНЕУ, 2006. – 256 с.

111. Лоханова Н. Класифікація та оцінка фінансових інструментів – огляд змін у зв'язку з оновленням МСФ 39 (IFRS 9) [Текст] / Н. Лоханова // Бухгалтерський облік та аудит. –2014.– № 7. – С. 16-22.

112. Лоханова Н.О. Інтеграційні процеси в обліку в умовах інституціональних перетворень: монографія / Н.О. Лоханова. – Херсон: Грінь Д.С., 2012. – 400 с.

113. Луцишин З. Сучасна фінансова архітектоніка : тенденції та суперечності в умовах глобалізації / З. Луцишин // Економічний Часопис. – 2005. – XXI - № 5.

114. МакКензі В. Використання та інтерпретація фінансової звітності / Венді МакКензі / пер. з англ.; за наук. ред. Г.В. Григораши. – Дніпропетровськ: Баланс Бізнес Букс, 2006. – 528 с.

115. Маліков В.В. Аналіз форм фінансової звітності в контексті НП(С)БО 1 „Загальні вимоги до фінансової звітності” / В.В. Маліков, Т.В. Ковальова // Вісник НТУ „ХПІ”. – 2013. – № 66 (1039). – С. 169-174.

116. Малюга Н.М. Бухгалтерський облік в Україні: теорія й методологія, перспективи розвитку : Монографія / Н.М. Малюга. – Житомир: ЖДТУ, 2005. – 548 с.

117. Маршал В. Оценка эффективности бизнеса / Маршал В. Мейер: [Пер. с англ. А.О. Корсунский]. – М.: ООО «Вершина», 2004. – 272с.

118. Медведев М.Ю. Общая теория учета: естественный, бухгалтерский и компьютерный методы / М.Ю. Медведев. – М.: Издательство «Дело и Сервис», 2001. – 752 с.

119. Меламед М. Про інтеграцію бухгалтерського обліку і системи національних рахунків в Україні / М. Меламед // Бухгалтерський облік і аудит. – 1994. - №12. – С.11-15; 1995. - №1. – С.8-11.

120. Методичні рекомендації з відображення у бухгалтерському обліку операцій з ф'ючерсними та опціонними контрактами учасниками фондового ринку: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 08.05.2012 р. № 650.

121. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства: Наказ Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. № 635.

122. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 „Подання фінансової звітності”.

123. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 „Фінансові інструменти: подання”.

124. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 37 „Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи”.

125. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 „Фінансові інструменти: визнання та оцінка”.
126. Міжнародний стандарт фінансової звітності 3 „Об’єднання бізнесу”.
127. Міжнародний стандарт фінансової звітності 7 „Фінансові інструменти: розкриття інформації”.
128. Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 „Фінансові інструменти”.
129. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: Видання 2006 року / пер. з англ. мови О.В. Селезньов, О.Л. Ольховікова, О.В. Гик, Т.Ц. Шарашидзе, Л.Й. Юрківська, С.О. Куликов. – К.: ТОВ “ІАМЦ АУ “СТАТУС”, 2006 р. – 1152 с.
130. Міщенко В. Монетарний трансмісійний механізм в Україні / В. Міщенко, А. Сомик // Вісник НБУ. – 2007. - №6.
131. Московский А. Смысл дискуссий о современных измерениях в экономической науке / А. Московский // Вопросы экономики. – 2008. - №1. – С. 131-140.
132. Моторин Р.М. Гармонізація бухгалтерського обліку й національного рахівництва / Р.М. Моторин // Фінанси України. – 2010. – № 3. – С. 101-109.
133. Назарова І.Я. Аналіз методів оцінки активів, зобов’язань та капіталу при реорганізації підприємств / І.Я. Назарова // Економічний аналіз. – 2013. – № 2. Т.4. – С. 214-220.
134. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 „Загальні вимоги до фінансової звітності”: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73.
135. Нефінансова звітність: інструмент соціально відповідального бізнесу / Global Compact Network Ukraine [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.globalcompact.org.ua/ua/rcenter/resources/33>.
136. Облік і аудит: вступ до фаху: Навч. посібник / За заг. ред. проф. А.Г. Загороднього. – 2-ге вид., доопрац. і доп. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015. – 288 с.

137. Облік і аудит: програми підготовки магістрів: Навч. посібник / За заг. ред. проф. А.Г. Загороднього та доц. Г.І. Кіндрацької. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 208 с.
138. Одінцева Н.Г. Теоретичні основи реструктуризації підприємств / Н.Г. Одінцева // Бізнес-інформ. – 2013. – № 11. – С. 302-307.
139. Озеран А.В. Теорія та методологія формування фінансової звітності підприємств : монографія / А.В. Озеран. – К.: КНЕУ, 2015. – 471 с.
140. Олексів І.Б. Групи економічного впливу в системі управління підприємством: концепція і інструментарій їх відбору та узгодження інтересів : монографія / І.Б. Олексів. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. – 292 с.
141. Олійник О.В. Розвиток економічного аналізу в умовах інституційних змін: теорія, методологія, організація : автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.00.09 / Олійник О.В. ; Державна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. - К., 2009. - 36 с.
142. Павликівська О.І. Проблеми розвитку теорії та практики бухгалтерського обліку в постіндустріальному суспільстві / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак // Сучасні проблеми економіки і менеджменту: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С. 482-483.
143. Павлюковець М.П. Роль комп'ютеризації бухгалтерського обліку в умовах зміни його парадигми / М.П. Павлюковець // Реформування обліку, звітності та аудиту в системі АПК України: Тези доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. : 29-30 лист. 2007 р. / Відп. За вип. В.М. Жук. – К.: „Юр-Агро-Веста”, 2007. – С. 201.
144. Палий В.Ф. Бухгалтерская и финансовая отчетность / В.Ф. Палий // Бухгалтерский учет. – 2011. – № 2. – С. 88-90.
145. Палий В.Ф. Введение в теорию бухгалтерского учета: [монографія] / В.Ф. Палий, Я.В. Соколов. – М.: Финансы, 1979. – 304 с.

146. Палий В.Ф. Комментарии к международным стандартам финансовой отчетности / В.Ф. Палий. – М.: Аскери, 1999. – 352 с.
147. Палий В.Ф. Теория бухгалтерського учета: учеб. Пособие / В.Ф. Палий, Я.В. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 1984. – 279 с.
148. Партин Г.О. Управлінський облік : підручник / Г.О. Партин, А.Г. Загородній, Т.І. Свідрик, А.І. Ясінська, Т.М. Бойчук. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. – 280 с.
149. Пархоменко В. Євроконвергенція бухгалтерського обліку / В. Пархоменко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2014. – № 8. – С. 3-4.
150. Пасько О.В. Облікові парадигми / О.В. Пасько // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. „Створення інтелектуальної системи обліку для економіки України” : 21-22 лист. 2007 р. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – 526 с.
151. Патров В.В. Как читать баланс / В.В. Патров, В.В. Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 128 с.
152. Пачоли Л. Трактат о счетах и записях / Под. ред. Я.В. Соколова. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 368 с.
153. Петренко Н.І. Бухгалтерський облік і контроль операцій з руху пасивів підприємства: проблеми теорії, методології, практики : монографія / Н.І. Петренко. – Житомир: ЖДТУ, 2012. – 544 с.
154. Петренко С.Н. Риски аудиторской деятельности: науч.-практ. пос. / С.Н. Петренко. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2003. – 84 с.
155. Петрик О.А. Аудит: методологія і організація : Монографія / О.А. Петрик. – К.: КНЕУ, 2003. – 260 с.
156. Петрик О.А. Планування та етапи аудиту оподаткування / О.А.Петрик // Економічні науки. Серія „Облік і фінанси”. – 2012. – № 9 (33).– С. 125-132.
157. Петрик О.А. Проблеми адаптації українського законодавства у сфері аудиту до положень 43 Директиви ЄС та Зеленої книги „Політика аудиту: уроки кризи” / О.А. Петрик // Вісник Львівської комерційної академії. – 2011. – С. 265-268.

158. Петрук О. М. Розвиток національної системи бухгалтерського обліку в Україні: стратегія, гармонізація, регламентація: дис. ... доктора екон. наук: спец. 08.06.04 / О.М. Петрук. – Житомир, 2006. – 336с.

159. Петрук О.М. Гармонізація національних систем бухгалтерського обліку : монографія / О.М. Петрук. – Житомир: ЖДТУ, 2005. – 420 с.

160. Петрук О.М. Нова парадигма бухгалтерського обліку / О.М. Петрук // Регіональні перспективи. Науково-практичний журнал. – 2003. – № 1 (26). – С. 70-72.

161. Пилипенко Л.М. Аналіз негайної платоспроможності підприємства / Л.М. Пилипенко // Стан і перспективи розвитку обліково-економічної системи в Україні : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 23-24 квітня 2010 р.) / Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль: Крок, 2010. – с. 214-215.

162. Пилипенко Л.М. Баланс як інформаційне джерело управління капіталом підприємства / Л.М. Пилипенко // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия „Экономика и управление”. – 2012. – Том 25 (64). № 2. – С. 90-95.

163. Пилипенко Л.М. Баланс як складова інструментарію оцінювання капіталу підприємства / Л.М. Пилипенко, Т.І. Партин // Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства: Тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 26-28 квіт. 2012 р.) / Національний університет „Львівська політехніка”. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. – С. 251.

164. Пилипенко Л.М. Балансові теорії: еволюційно-змістові та структурні аспекти / Л.М. Пилипенко // Вісник Національного університету „Львівська політехніка” „Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку”. – 2012. – № 722. – С. 305-310.

165. Пилипенко Л.М. Бухгалтерський облік деривативів та їх репрезентація у фінансовій звітності: проблеми методики та методології / Л.М. Пилипенко // Економічний часопис-XXI. – 2016. – 156 (1-2). – С. 116-120.

166. Пилипенко Л.М. Бухгалтерський облік і звітність в управлінні ризиками підприємства / Л.М. Пилипенко // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації. – 2015. – № 1 (14). – С. 153-160.

167. Пилипенко Л.М. Вплив регулюючих статей на формат фінансової звітності / Л.М. Пилипенко, Ю.В. Демська // Бізнес Інформ. – 2013. – № 1. – С. 261-265.

168. Пилипенко Л.М. Вплив сучасних тенденцій розвитку економіки на обґрунтування формату публічної корпоративної звітності / Л.М. Пилипенко // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. – 2014. - № 794 – С. 67-71.

169. Пилипенко Л. Достовірність як невід’ємна характеристика фінансової звітності / Л. Пилипенко, І. Луцишин // Економіка і менеджмент: Матеріали II Міжнар. конф. молодих вчених ЕМ-2011 (м. Львів, 24-26 листопада 2011 р.) / Національний університет „Львівська політехніка”. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С. 190-191.

170. Пилипенко Л.М. Економетричний погляд на структурну будову балансу / Л.М. Пилипенко // Облік, контроль та аналіз на підприємствах АПК: стан та перспективи розвитку: Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 27 вересня 2012 р.) / Вінницький національний аграрний університет. – Вінниця: ФОП Рогальська І.О., 2012. – С. 23-25.

171. Пилипенко Л.М. Забезпечення якості обліково-звітної інформації торговельних підприємств/ Л.М. Пилипенко, А.Г. Загородній // Торговельне підприємництво: механізм розвитку і фінансової підтримки : монографія / За науковою редакцією д.е.н. С.В. Князя. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015. – С. 586-593.

172. Пилипенко Л.М. Залежність величини амортизаційних відрахувань основних засобів підприємства від методів нарахування зносу / Л.М. Пилипенко // Економіка і менеджмент: Матеріали I міжнар. конф. молодих вчених ЕМ-2010

(м. Львів, 25-27 листопада 2010 р.) / Національний університет „Львівська політехніка”. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2010. – с. 190-191.

173. Пилипенко Л.М. Змістові аспекти й функціональне призначення прогностичної фінансової звітності / Л.М. Пилипенко // Глобалізаційні процеси в розвитку національних економік: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Ч. 2. (м. Львів, 31 березня 2016 р.) / Львівська комерційна академія. – Тернопіль: Крок, 2016. – С. 168-170.

174. Пилипенко Л.М. Інтенсивність амортизації основних засобів підприємства з використанням різних методів нарахування зносу / Л.М. Пилипенко // Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту в Україні: теорія, методологія, організація: Тези доп. ІХ Міжнар. наук. конф. (м. Київ, 25 березня 2011 р.) / Національна академія статистики, обліку та аудиту. – К.: Бізнес Медіа Консалтинг, 2011. – С. 99-106.

175. Пилипенко Л.М. Концептуально-методологічна спрямованість гармонізації систем бухгалтерського обліку та фінансової звітності / Л.М. Пилипенко // Облік і фінанси. – 2016. – № 1 (71). – С. 66-73.

176. Пилипенко Л.М. Майбутнє професії бухгалтера / Л.М. Пилипенко, О.І. Тивончук // Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства : Тези доповідей ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 24-25 жовтня 2014 р.) / Національний університет „Львівська політехніка”. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. – С. 173.

177. Пилипенко Л.М. Напрями гармонізації систем бухгалтерського обліку та фінансової звітності / Л.М. Пилипенко // Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту в Україні: теорія, методологія, організація: Збірник тез доповідей учасників ХІV-ої Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 25 березня 2016 р.) / Національна академія статистики, обліку та аудиту. – К.: ДП „Інформ.-аналіт. агентство”, 2016. – С. 96-98.

178. Пилипенко Л.М. Напрями розвитку аудиту публічної корпоративної звітності відповідно до запитів суспільства / Л.М. Пилипенко // Економічний простір. – 2016. – № 107. – С. 229-237.

179. Пилипенко Л.М. Обліково-аналітичне забезпечення реорганізації підприємств: етапи, проблеми та шляхи їх вирішення / Л.М. Пилипенко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2015. - № 25.5. – С. 276-280.

180. Пилипенко Л.М. Обліково-звітна репрезентація інтелектуального потенціалу підприємств: розвиток концептуальних засад / Л.М. Пилипенко // Фінансово-економічний розвиток України в умовах трансформаційних перетворень : Матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 20 лист. 2015 р.) / Львівська комерційна академія. – Львів : ЛКА, 2015. – 282 с.

181. Пилипенко Л.М. Обліково-звітна репрезентація резервів підприємств постіндустріальної економіки / Л.М. Пилипенко // Економічний простір. – 2015. – № 104. – С. 206-216.

182. Пилипенко Л.М. Підходи до визнання й оцінювання гудвілу в міжнародній практиці: проблеми і шляхи їх вирішення / Л.М. Пилипенко, О.І. Тивончук // Wybrane zagadnienia wspolczesney rachunkowosci w Polsce i na Ukrainie : monografia / Pod redakcja Henryka Ronka i Anatolia Zahorodnego. – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Sklodowskiej, 2015. – S. 73-82.

183. Пилипенко Л.М. Проблеми бухгалтерського обліку деривативів / Л.М. Пилипенко // Сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу : Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. до 20-річчя кафедри обліку і аудиту ІФНТУНГ (м. Івано-Франківськ, 16-17 жовтня 2015 р.) / Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. – Івано-Франківськ: Вид-во ІФНТУНГ, 2015. – С. 106-107.

184. Пилипенко Л.М. Проблеми застосування фінансової звітності в інформаційному забезпеченні управління підприємством / Л.М. Пилипенко // Сучасні проблеми економіки та менеджменту: Тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 10-12 листопада 2011 р.) / Національний університет „Львівська політехніка”. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С. 486.

185. Пилипенко Л.М. Проблеми презентації вартості компанії у її фінансовій звітності / Л.М. Пилипенко // Розвиток системи обліку, аналізу та

аудиту в Україні: теорія, методологія, організація: Збірник тез доповідей учасників XIII-ої Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 27 березня 2015 р.) / Національна академія статистики, обліку та аудиту. – К.: Типографія „ППНВ”, 2015. – С. 84-86.

186. Пилипенко Л.М. Проблеми репрезентації капіталу корпорацій у фінансовій звітності / Л.М. Пилипенко // Перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу у контексті євроінтеграції: Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф.(м. Одеса, 26 трав. 2016 р) / Одеський національний економічний університет. – Херсон: Грінь Д.С., 2016. – С. 392-394.

187. Пилипенко Л.М. Проблеми та недоліки нефінансової звітності компаній / Л.М. Пилипенко // Теорія і практика бухгалтерського обліку, аналізу й аудиту: стан, проблеми та перспективи розвитку : Матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 16-17 травня 2014 р.) / Львівська комерційна академія. – Львів : ЛКА, 2014. – С.177-178.

188. Пилипенко Л.М. Проблеми узгодження мети публічної фінансової звітності та інформаційних запитів її користувачів / Л.М. Пилипенко // Бухгалтерський облік, контроль і аналіз у сучасній економічній науці та практиці : Зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 70-річчю кафедри обліку підприємницької діяльності (м. Київ, 3-4 квіт. 2014 р.) / ДВНЗ „Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”. – К.: КНЕУ, 2014. – С. 147-149.

189. Пилипенко Л.М. Ринкова вартість компанії: паритетність показників фінансової звітності і ринкових методів оцінювання / Л.М. Пилипенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія „Економічні науки”. – 2014. – Вип. 9-1. Част. 1. – С. 225-228.

190. Пилипенко Л.М. Розвиток інструментарію аналізу фінансової корпоративної звітності підприємств постіндустріальної економіки / Л.М. Пилипенко // Економічний простір. – 2016. – № 105. – С. 200-209.

191. Пилипенко Л.М. Розвиток концептуальних засад бухгалтерського обліку та репрезентації у фінансовій звітності інтелектуального потенціалу

підприємств / Л.М. Пилипенко // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: збірник наукових праць. – 2015. – № 4 (47).

192. Пилипенко Л.М. Розвиток концепцій побудови системи публічної звітності корпорацій в умовах постіндустріальної економіки : монографія / Л.М. Пилипенко. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. – 336 с.

193. Пилипенко Л.М. Розвиток нефінансової компоненти корпоративної звітності / Л.М. Пилипенко // Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту в Україні: теорія, методологія, організація: Збірник тез доп. учасників XII-ої міжнар. наук. конф. (м. Київ, 28 березня 2014 р.) / Національна академія статистики, обліку та аудиту. – К.: ТОВ „Інтердрук”, 2014. – С. 85-90.

194. Пилипенко Л.М. Розвиток підходів до визнання гудвілу в бухгалтерському обліку підприємств / Л.М. Пилипенко // Тези виступів Другої міжнародної науково-практичної конференції „Удосконалення обліку, аналізу, аудиту і звітності у сучасних умовах глобалізаційних процесів у світовій економіці” (м. Ужгород, 21-22 квітня 2015 р.) / ДВНЗ „Ужгородський національний університет”. – Ужгород: ДВНЗ „УжНУ”, 2015. – С. 184-185.

195. Пилипенко Л.М. Роль аудиту в системі інформаційного забезпечення управління й регулювання ринкової економіки / Л.М. Пилипенко // Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту в Україні: теорія, методологія, організація. Збірник тез доп. учасників XI-ої міжнар. наук. конф. (м. Київ, 29 березня 2013 р.) / Національна академія статистики, обліку та аудиту. – К.: Типографія „ППНВ”, 2013. – С. 153-156.

196. Пилипенко Л.М. Роль фінансової звітності в управлінні ринковою економікою/ Л.М. Пилипенко // Вісник Національного університету „Львівська політехніка” „Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку”. – 2011. – № 714. – С. 505-509.

197. Пилипенко Л.М. Структурна будова балансу: економетричний підхід / Л.М. Пилипенко // Економічний простір. – 2012. – № 66. – С. 260-272.

198. Пилипенко Л.М. Сукупний дохід в репрезентації ефективності діяльності підприємств постіндустріальної економіки / Л.М. Пилипенко // Бізнесінформ. – 2016. – № 1. – С. 253-257.

199. Пилипенко Л.М. Теорії балансу: еволюційні аспекти / Л.М. Пилипенко // Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту в Україні: теорія, методологія, організація: Тези доп. X Міжнар. наук. конф. (м. Київ, 30 березня 2012 р.) / Національна академія статистики, обліку та аудиту. – К.: Бізнес Медіа Консалтинг, 2012. – С. 99-106.

200. Пилипенко Л.М. Фінансова звітність: відповідність сучасним інформаційним потребам управління та регулювання ринковою економікою / Л.М. Пилипенко // Вісник Національного університету „Львівська політехніка” „Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку”. – 2011. – № 720. – С. 230-233.

201. Пилипенко Л.М. Фінансова звітність як інструмент інформаційного забезпечення управління ринковою економікою / Л.М. Пилипенко // Проблеми формування та реалізації конкурентної політики: Матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 15-16 вересня 2011 р.) / Національний університет „Львівська політехніка”. – Львів: ТзОВ „Сплайн”, 2011. – С. 132.

202. Пилипенко Л.М. Фінансова звітність як формалізований інформаційний інструментарій / Л.М. Пилипенко // Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні: Матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 11 травня 2016 р.) / Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – С. 191-193.

203. Пилипенко Л.М. Фундаментальний базис фінансової звітності / Л.М. Пилипенко // Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні : Матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 10-11 жовтня 2014 р.) / Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – С. 98-100.

204. Пилипенко Л.Н. Нефинансовая отчетность в обеспечении прозрачности функционирования компании / Л.Н. Пилипенко // Современные

проблемы методологии и организации бухгалтерского учета, экономического анализа и аудита в условиях перехода на МСФО и МСА / V Междунар. науч.-практ. конф. студентов, молодых ученых и преподавателей // Сборник научных статей (г. Ставрополь, 19 декабря 2013 г.) / ФГАОУ ВПО „Северо-Кавказский федеральный университет”. – Ставрополь: СКФУ, 2013. – С. 419-424.

205. Пилипенко Л.Н. Теоретические аспекты и концепции бухгалтерского учета резервов и регулятивов / Пилипенко Л.Н., Ю.В. Демська // Развитие бухгалтерского учета и аналитического инструментария предприятия: коллективная монография / Под ред. проф. И.Й. Яремко и проф. Г. Ронэка. – Львов: Издательство Львовской политехники, 2014. – С. 67-75.

206. Пилипенко О.І. Бухгалтерський облік операцій з корпоративними правами при реорганізації підприємства / О.І. Пилипенко // Міжнародний збірник наукових праць. – Вип. 3 (18). – С. 284-292.

207. Пирч М.І. Теоретичні аспекти використання індикаторів ділової активності / М. І. Пирч // Вісник Національного університету „Львівська політехніка”. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2013. – № 767. – С. 56-62.

208. Пікуш Ю.В. Принципи формування резервів у системах бухгалтерського обліку/ Ю.В. Пікуш, Л.М. Пилипенко // Вісник Національного університету „Львівська політехніка” „Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку”. – 2012. – № 721. – С. 211-215.

209. Пікуш Ю.В. Резерви, забезпечення, регулятиви та фонди: проблеми термінології понять / Ю.В. Пікуш, Л.М. Пилипенко // Сучасні кризові явища в економіці і проблеми облікового, контрольного і аналітичного забезпечення управління підприємством: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 25 травня 2012 р.) / Луцький національний технічний університет / відп. ред. З.В. Герасимчук. – Луцьк: РВВ Луцького національного технічного університету, 2012. – С. 185-186.

210. Пікуш Ю.В. Сутність і класифікація резервів підприємства з метою їх бухгалтерського обліку / Ю.В. Пікуш, Л.М. Пилипенко // Менеджмент та

підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. – 2012. - № 727 – С. 280-285.

211. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291.

212. Подолинський С.А. Вибрані твори / Упорядник Л.Я. Корнійчук. – К.: КНЕУ, 2000. – 328 с.

213. Подольна В.В. Формування позитивного гудвілу на малих підприємствах (на прикладі легкої промисловості): автореф. дис...канд. екон. наук : 08.00.04 / В.В. Подольна; Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. – К., 2009. – 17 с.

214. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 „Фінансові інструменти”: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.2001 р. № 559.

215. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 29 „Фінансова звітність за сегментами”: Наказ Міністерства фінансів України від 19.05.2005 р. № 412.

216. Примостка Л.О. Фінансові деривативи: аналітичні та облікові аспекти: монографія / Л.О. Примостка. – К.: КНЕУ, 2001. – 263 с.

217. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI.

218. Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку операцій з похідними фінансовими інструментами в банках України: Постанова Правління НБУ від 31.08.2007 р. № 309.

219. Про затвердження Національного стандарту № 1 „Загальні засади оцінки майна і майнових прав”: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 р. № 1440.

220. Про затвердження Національного стандарту № 3 „Оцінка цілісних майнових комплексів”: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2006 р. № 1655.

221. Про затвердження Національного стандарту № 4 „Оцінка майнових прав інтелектуальної власності”: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2007 р. № 1185.

222. Про примітки до річної фінансової звітності: Наказ Міністерства фінансів України від 29.11.2000 р. № 302.

223. Про суттєвість у бухгалтерському обліку і звітності: Лист Міністерства фінансів України від 29.07.2003 р. № 04230-108.

224. Проскуріна Н.М. Процедурне забезпечення аудиту. Теорія та практика : монографія / Н.М. Проскуріна. – К. : ДП „Інформ.-аналіт. Агентство”, 2011. – 739 с.

225. Проскуріна Н.М. Якість аудиторських послуг в Україні: реалії та перспективи / Н.М. Проскуріна, В.П. Коваленко // Економічний часопис–ХНІ. – 2010. – № 9-10. – С. 53-57.

226. Прохар Н.В. Особливості та дискусійні аспекти фінансової звітності відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку / Н.В. Прохар // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2013. – Вип. 23. – С. 341-345.

227. Пушкар М.С. Метатеорія обліку або якою повинна стати теорія: Монографія / М.С. Пушкар. – Тернопіль: Карт-бланш, 2007. – 359 с.

228. Пушкар М.С. Тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку в Україні (теоретико-методологічні аспекти): Монографія. – Тернопіль: Економічна думка, 1999. – 422 с.

229. Редченко К.І. Аудит стратегій розвитку підприємства: методологія та організація : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.09 / К.І. Редченко; Нац. акад. статистики, обліку та аудиту. – К., 2012. – 36 с.

230. Редченко К.І. Концепція раннього попередження у сучасних системах управлінського контролю / К.І. Редченко // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія Економіка. – 2015. – Вип. 1 (3). – С. 212-217.

231. Редченко К.І. Концепція формування прогностичного обліку / К.І. Редченко // Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна. – 2002. – Вип.11. – С.50-59.
232. Редченко К.І. Сучасна візія: аудитор як стратегічний радник бізнесу / К.І. Редченко // Теорія та практика бухгалтерського обліку, аналізу й аудиту: стан, проблеми та перспективи розвитку. Матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 16-17 трав. 2014 р.). – Львів: ЛКА, 2014. – С. 316-319.
233. Редько О.Ю. Аудит в Україні. Морфологія : Монографія / О.Ю. Редько. – К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2008. – 493 с.
234. Романів Р. Оцінка інтелектуального капіталу та її застосування в управлінських концепціях епохи глобалізації економіки / Р. Романів // Економічний аналіз. – 2008. – Вип. 2 (18). – С. 390-392.
235. Руденко М. Енергія прогресу. Нариси з фізичної економії / М. Руденко. Видання друге, доповнене. – Тернопіль: Джура, 2005. – 412 с.
236. Рудницький В.С. Методологія і організація аудиту / В.С. Рудницький. – Тернопіль: «Економічна думка», 1998. – 192 с.
237. Рябокучка Л. Закон Сарбейнса-Окслі: вплив на аудит і наслідки прийняття / Л. Рябокучка : Інтернет-сайт журналу «Незалежний аудитор» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/198?view=material.
238. Сазерленд Дж., Кэнуэлл Д. Бухгалтерский учет и финансы: Ключевые понятия / Пер. с англ; Под ред. А.В. Григораш. – Днепропетровск: Баланс Бизнес Букс, 2005. – 400 с.
239. Сапір Ж. Наскільки тяжко, наскільки довго? /Ж. Сапір // Економіка України. – 2008. - №10. – С.73-93.
240. Світлична В.Ю. Гармонізація національної фінансової звітності з міжнародними стандартами / В.Ю. Світлична, С.М. Малик // Комунальне господарство міст: науково-технічний збірник. – 2011. – № 100. – С. 234-241.

241. Семенишина Н. В. Бачення дефініції поняття «бухгалтерський облік» крізь призму інституційної теорії / Н. В. Семенишина // Торгівля, комерція, підприємництво. Збірник наукових праць ЛКА. – 2013. – Вип. 15. – С. 181-186.

242. Семенишина Н.В. Бухгалтерський облік і інституційна економічна теорія: до питання міждисциплінарних зв'язків / Н.В. Семенишина // Вісник Львівської комерційної академії. Збірник наукових праць. Серія економічна. – 2011. – Вип.35. – С.323-325.

243. Скоп Х.І. Бухгалтерський облік нематеріальних активів: відображення та переоцінка : дис.. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. – 08.00.09 бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності) / Х.І. Скоп. – Львів: Львівська комерційна академія, 2015. – 254 с.

244. Соколов Я. Досвід змін у бухгалтерському обліку Росії / Я.Соколов // Бухгалтерський облік і аудит. Науково-практичний журнал. – 2004. - №5. – С.28-34.

245. Соколов Я.В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней: Учебн. пособие для вузов / Я.В. Соколов. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 638 с.

246. Соколова Н.А. Загадки гудвила / Н.А. Соколова // Финансы и бизнес. – 2005. – № 1. – С. 108-112.

247. Сопко В.В. Концепція бухгалтерського обліку пасивів (капіталу, власності) в управлінні підприємницькою діяльністю: автореф. дис. ... доктора екон. наук: спец. 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит / В.В. Сопко. – КНЕУ, 2008. – 33 с.

248. Сохацька О.М. Міжнародні ф'ючерсні ринки: теоретико-методологічні аспекти: монографія / О.М. Сохацька. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 454 с.

249. Спільник І. Економічний аналіз і виклики глобалізації / І. Спільник // Економічний аналіз. – 2008. – Вип. 3 (19). – С. 14-17.

250. Тарасенко С.В. Екологічний гудвіл як елемент вартості сучасного підприємства / С.В. Тарасенко // Вісник СНАУ: Серія „Економіка та менеджмент”. – 2010. – Вип. 5/1. – С. 155-160.

251. Теорії бухгалтерського обліку: студії [Балансове узагальнення та його транспозиція у звітність за вітчизняною теорією бухгалтерського обліку; Звітність підприємств: суперечність методології і практики організації за сучасною парадигмою]: Монографія / Г.П. Журавель, П.Я. Хомин. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 400с.

252. Травін В.В Бухгалтерський облік і система національних рахунків : напрями гармонізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит / В.В. Травін. – Житомирський державний технологічний університет, 2010. – 21с.

253. Тридід О.М. Фінансова архітектоніка як узагальнювальна характеристика організації взаємодії фінансових потоків / О.М. Тридід, Г.М. Азаренкова // Вісник університету банківської справи Національного банку України. – 2009. - №1(4). – С.7-12.

254. Тринька Л.Я. Методика прогнозування фінансової звітності: принципи зіставності показників / Л.Я. Тринька // Вчені записки. Збірник наукових праць Університету “КРОК”. – 2011. – Вип.27.Т.2. – С.93-97.

255. Уилсон П. Финансовый менеджмент в малом бизнесе / П. Уилсон; пер. с англ. – М. : Аудит : ЮНИТИ-ДАНА, 1995. – 256 с.

256. Уманців Г. Внутрішній гудвіл підприємства. Економічна природа, проблеми оцінки та обліку / Г. Уманців // Бухгалтерський облік і аудит. – № 9. – с.20-23

257. Фоміна О.В. Облік і аудит в управлінні продажами товарів: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит / О.В. Фоміна; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К., 2008. – 23 с.

258. Хендриксен Э.С., Ван Бреда М.Ф. Теория бухгалтерского учета: Пер. с англ. / Под ред. проф. Я.В. Соколова. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 576 с.

259. Хіміон О.О. Теоретичні і методичні засади оцінки й управління вартістю компанії / О.О. Хіміон // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 5 (107). – С. 150-158.

260. Хомин П.Я. Парадигми і контрверзи бухгалтерського обліку та звітності (спроба консеквентного аналізу): Монографія / П.Я. Хомин, Г.П. Журавель. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – 299 с.
261. Хорин А.Н. Рыночно ориентированная финансовая отчетность: баланс корпоративного капитала / А.Н. Хорин // Бухгалтерский учет. – 2006. - № 15. – С.39-44.
262. Цыганков К.Ю. Теория и методология бухгалтерского учета капитала: автореф. дис. ...доктора экон. наук: спец. 08.00.12 – бухгалтерский учет, статистика / К.Ю. Цыганков. – Новосибирск, 2009. – 38с.
263. Цьомпа Павло. Нариси економетрії і побудована на національній політекономії теорія бухгалтерського обліку / Пер. з нім. Я. Гончарук, І. Копич, Г. Башнянин, І. Яремко. – Львів: Каменяр, 2001. – 223 с.
264. Чайковская Л.А. Современные концепции бухгалтерского учета (теория и методология) : автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра экон. наук : 08.00.12 / Л.А. Чайковская. – Москва, 2007. – 57 с.
265. Чижевська Л.В. Бухгалтерський баланс: проблеми теорії і практики: монографія / Л.В. Чижевська. – Житомир: ЖІТІ, 1998. – 408 с.
266. Шаша Е.И. Комплексный анализ методов оценки гудвила предприятия / Е.И. Шаша // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». – 2010. – №5. – С. 182–188.
267. Швець В. Г. Національне рахівництво – як інструмент макроекономічного аналізу / В.Г. Швець // Світ бухгалтерського обліку. – 1997. – №2. – С. 3-11.
268. Шеверя Я.В. Фінансова звітність у системі інформаційного забезпечення прийняття рішень: автореф. дисертації на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук: спец. 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит/ Я.В. Шеверя. – Житомир, 2011. – 21 с.
269. Шевчук В.О. Активи як об'єкти обліку, контролю та аналізу: проблеми еколого-економічної ідентифікації та інтерпретації / В.О. Шевчук // Облік і фінанси. – 2013. № 1 (59). – С. 66-73.

270. Шевчук В.О. Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою (проблеми теорії, організації, методології): монографія / В.О. Шевчук. – К.: Київ. держ. торг.-екоп. ун-т, 1998. – 371 с.

271. Шевчук В.О. Теоретико-методологічні аспекти аналізу процесів сталого розвитку: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nam.kiev.ua/ape/n_01_5-6/Shevchyk.htm

272. Шевчук В.О. Українська наукова школа фізичної економії: світовий вимір та цивілізаційна перспектива / в кн. М. Руденко. Гносис і сучасність (Архітектура Всесвіту). – Тернопіль: Джура, 2001. – 248 с.

273. Шептицький А. Як будувати рідну хату?. – Брус турів : Дискурсус, 2014. – 56 с.

274. Шигун М.М. Розвиток теорії та методології моделювання системи бухгалтерського обліку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екоп. наук : спец. 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит / М.М. Шигун. – Державна академія статистики, обліку, та аудиту, 2010. – 37с.

275. Шигун М.М. Фінансова звітність підприємства: ознаки якості / М.М. Шигун // Вісник ЖДТУ: Економічні науки. – 2008. – № 3 (45). – С. 201-209.

276. Шкурупій О.В. Архітектоніка сучасних транснаціональних корпорацій: мережевий підхід / О.В. Шкурупій, І.О. Пінчук, Т.А. Дейнека // Вісник Хмельницького національного університету. Науковий журнал. – 2010. - №4.Т.4. – С.7-11.

277. Шубенко Є.С. Облік в умовах реорганізації підприємств: організаційні аспекти / Є.С. Шубенко // Наука й економіка. – 2012. – № 4 (28), Т. 2. – С. 111-114.

278. Шумпетер Й.А. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Йозеф. А. Шумпетер. Пер. з англ. В. Старка. – К.: Видавничий дім „Києво-Могилянської академії”, 2011. – 242 с.

279. Щирба М. Суттєвість в обліковій політиці підприємства / М. Щирба // Економічний аналіз. – 2008. – № 3(19). – С. 337-341.

280. Эксперт: Грядет новый финансовый кризис // Интернет-видання „FundMarket”. – Режим доступу: <http://fundmarket.ua/news/zhkspyert-gryadyet-novyyu-finansovyyu-krizis-20110530154351>.

281. Энгдаль Ф. Уильям. Финансовое цунами: высшая точка еще не достигнута [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.warandpeace.ru/ru/hots/view/24125/>.

282. Яременко О.Л. Историчний зміст кризи економічної науки / О.Л. Яременко // Економічна теорія. – 2004. - №2. – С. 25-31.

283. Яремко І.Й. 100-ліття витоків економетричної науки / І.Й. Яремко // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. – 2010. - № 691. – С. 400-406.

284. Яремко І.Й. Балансознавство у контексті і форматі методології економічної науки / І.Й. Яремко, Т.В. Федак // Менеджмент та підприємництво в Україні : етапи становлення і проблеми розвитку. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. – 2009. - № 647. – С.547-552.

285. Яремко І.Й. Економетричні дослідження на сучасному етапі: обліковий аспект / І.Й. Яремко // Економічні системи: монографія. Т. 2 / За ред. Г.І. Башнянина. – Львів: Видавництво комерційної академії, 2011. – С. 446-469.

286. Яремко І.Й. Економічні категорії в методології обліку : монографія / І.Й. Яремко. – Львів: Каменярь, 2002. – 192 с.

287. Яремко І.Й. Капітал в методології обліку / І.Й. Яремко // Матеріали ІV Міжнар. наук.-практ. конф. “Стан, проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу і контролю у контексті сучасних концепцій управління”. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2011. – с. 551-553.

288. Яремко І.Й. Об’єктивованість концептуальних засад методологічної основи обліку у постіндустріальній економіці / І.Й. Яремко // Сучасні проблеми економіки і менеджменту: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С. 517-518.

289. Яремко І.Й. Оцінювання та формування вартості машинобудівних підприємств : автореферат дисертації доктора економічних наук : 08.00.04 / І.Й. Яремко ; Національний університет „Львівська політехніка”. – Л., 2010. – 41 с.

290. Яремко І.Й. Показники фінансової звітності у трансмісії інформаційного забезпечення механізмів регулювання економіки / І.Й. Яремко, Л.М. Пилипенко // Торгівля, комерція, підприємництво : збірник наук. праць / [редакц. кол.: Апопій В.В., Куцик П.О., Семак Б.Б. та ін.]. – Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2015. – Вип. 19. – С. 105-109.

291. Яремко І.Й. Суттєвість афірмації фінансової звітності для її визнання інструментарієм у новій архітектоніці фінансової системи і фондових ринків / І.Й. Яремко, Л.М. Пилипенко // Вісник Національного університету „Львівська політехніка” „Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку”. – 2015. – № 835. – С. 225-232.

292. Яремко І.Й. Теоретичні і прикладні засади формування вартості машинобудівних підприємств : Монографія. – Львів : Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2008. – 260 с.

293. Яремко І.Й. Фінансова звітність підприємств корпоративного типу: стан і перспективи / І.Й. Яремко // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. – 2010. - № 682 – С. 201-207.

294. Apple Inc.: Annual report pursuant to section 13 or 15(d) of the securities exchange act of 1934 (form 10-k) : For The Fiscal Year Ended September 27, 2014.

295. Boda G. Alternative accounting to manage Intellectual Capital / G. Boda, P. Szlavik. // The Electronic Journal of Knowledge Management. – 2007. – Vol. 5. Issue 1. – P. 7-18.

296. Business Goodwill / Small business valuation glossary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.valuadder.com/glossary/business-goodwill.html>.

297. Dan Dhaliwal, Is comprehensive income superior to net income as a measure of firm performance? / Dan Dhaliwal, K.R. Subramanyam, Robert Trezevant

// Journal of Accounting and Economics. – 1999. – Volume 26, Issues 1–3. – P. 43–67.

298. Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings, amending Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013L0034>

299. FT 500 // Financial Times [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ft.com/indepth/ft500>.

300. Gary C. Biddle. Is Comprehensive Income Useful? / Gary C. Biddle, Jong-Hag Choi // Journal of Contemporary Accounting & Economics. – 2006. – Volume 2, Issue 1. – P. 1–32.

301. Gavin T. Top five reasons why EBITDA is a great big lie [Электронный ресурс] / T. Gavin // Forbs. – Режим доступа: <http://www.forbes.com/sites/tedgavin/2011/12/28/top-five-reasons-why-ebitda-is-a-great-big-lie/2/#559a48167beb>

302. Global Compact Network Ukraine [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.globalcompact.org.ua/ua/about/inukraine>.

303. Global Reporting Initiative [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.globalreporting.org/Pages/default.aspx>.

304. Google Inc. : Quarterly report pursuant to section 13 or 15(d) of the securities exchange act of 1934 (form 10-q) : For The Quarterly Period Ended September 30, 2014

305. Guide to Accounting for Derivative Instruments and Hedging Activities/ PricewaterhouseCoopers [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.pwc.com/us/en/cfodirect/assets/pdf/accounting-guides/pwc_derivatives_2013.pdf.

306. Investopedia [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.investopedia.com>.

307. List of mergers and acquisitions by Apple / Wikipedia, the free encyclopedia [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_mergers_and_acquisitions_by_Apple.

308. List of mergers and acquisitions by Facebook / Wikipedia, the free encyclopedia [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_mergers_and_acquisitions_by_Facebook

309. List of mergers and acquisitions by Google / Wikipedia, the free encyclopedia [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_mergers_and_acquisitions_by_Google

310. List of mergers and acquisitions by Microsoft / Wikipedia, the free encyclopedia [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_mergers_and_acquisitions_by_Microsoft

311. List of public corporations by market capitalization // Wikipedia [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_public_corporations_by_market_capitalization#cite_note-39.

312. Microsoft Corporation: Annual report pursuant to section 13 or 15(d) of the securities exchange act of 1934 (form 10-k) : For The Fiscal Year Ended June 30, 2014

313. Philippe Van Cauwenberge. On the IASB comprehensive income project: an analysis of the case for dual income display / Philippe Van Cauwenberge, Ignace De Beelde // Abacus. – 2007. – Volume 43, Issue 1. – P. 1–26.

314. Pylypenko L. Directions for the development of a corporate reporting format as a tool for providing companies' performance transparency / L. Pylypenko // Problems of accounting and analytical support for the management system of an enterprise: collective monograph / Edited by prof. A. Zahorodniy and prof. H. Ronck. – Lviv: Publishing House of Lviv Polytechnic, 2014. – P. 102-111.

315. Pylypenko L. Income as an accounting evaluation of company operating efficiency / L. Pylypenko, Y. Demska // Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska. Section H: Oeconomia. – 2013. – Vol. XLVII, 4. – P. 105-111.

316. Pylypenko L. Financial reporting as a component of information support for economy regulations and governance / L. Pylypenko // Accounting and analytical support of the management system of an enterprise: collective monograph / Edited by prof. A. Zahorodniy and prof. H. Ronek. – Lviv: Publishing House of Lviv Polytechnic, 2013. – P. 64-76.

317. Pylypenko L. Financial reporting in the system of information support of market economy management/ L. Pylypenko, O. Tyvonchuk // Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska. Section H: Oeconomia. – 2012. – Vol. XLVI, 4. – P. 733-741.

318. Pylypenko L. / Normative legal regulation of forming and accounting reserves of the enterprise / L. Pylypenko, Y. Demska // Матеріали III Міжнародної конференції молодих вчених ЕМ-2013 (м. Львів, 21-23 листопада 2013 р.) / Національний університет „Львівська політехніка”. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – С. 20-21.

319. Pylypenko L. Podejscia do ujmowania I wyceny wartosci firmy w praktyce miedzynarodowej: problemy i rozwiazania / L. Pylypenko, O. Tyvonchuk // Miedzynarodowa konferencja naukowa „Wybrane zagadnienia wspolczesnej rachunkowosci w Polsce i na Ukrainie” (Lublin, Polska, 21-22 maja 2015 r.) / Uniwersytet Marii Curie-Sklodowskiej. – S. 27-28.

320. Schmidt F. Die organische Bilanz im Rahmen der Wirtschaft: Betriebs- und Finanzwirtschaftliche Forschungen/ F.Schmidt. – Leipzig.: Herausgegeben von Prof. Dr.F.Schmidt, 1922. – 190 s.

321. Statement of Financial Accounting Standards No. 141. Business Combinations.

322. Statement of Financial Accounting Standards No. 142. Goodwill and Other Intangible Assets.

323. Steven L. Henning, Barry L. Lewis, Wayne H. Shaw. Valuation of the Components of Purchased Goodwill // Journal of Accounting Research. – 2000. – № 2. – P. 375-386.

324. Terry D. Warfield. Intermediate Accounting: Principles and Analysis // Terry D. Warfield, Jerry J. Weygandt, Donald E. Kieso, 2nd Edition. – Wiley, 2008.

325. The GRI Sustainability Reporting Guidelines / Global Reporting Initiative [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.globalreporting.org/reporting/g4/Pages/default.aspx>.

326. Yaremko I.Yo. Problems and prospects of reflecting goodwill in accounting system and financial reporting / I.Yo. Yaremko, O.I. Tyvonchuk // Economics, Entrepreneurship, Management. – 2015. Vol. 2. № 2. – P. 1-10.

327. Volkswagen moving progress: Annual report 2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.volkswagenag.com/content/vwcorp/info_center/en/publications/2015/03/Y_2014_e.bin.html/binarystorageitem/file/GB+2014_e.pdf

328. WhatsApp, Facebook's \$22 Billion Acquisition, Did \$10.2 Million In Revenue Last Year / Business Insider [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.businessinsider.com/whatsapp-facebooks-22-billion-acquisition-did-102-million-in-revenue-last-year-2014-10>.

329. Ycharts [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ycharts.com/dashboard>.

ДОДАТКИ

Додаток А

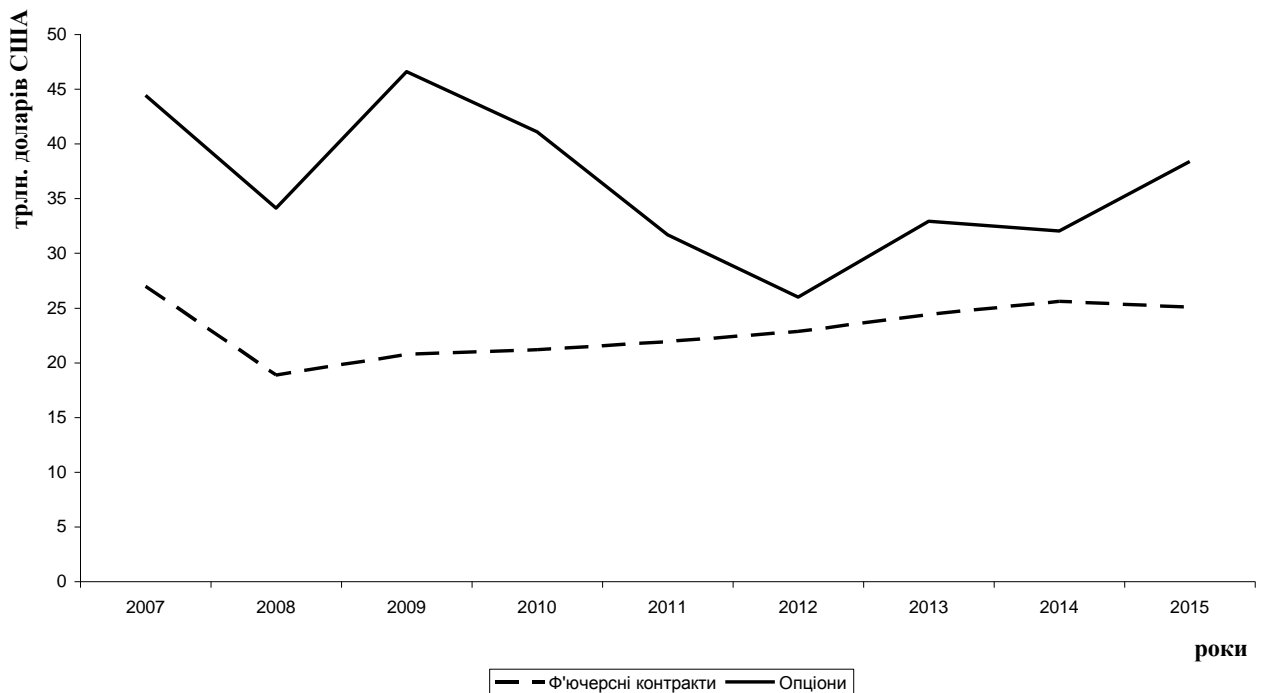
Динаміка параметрів глобального ринку деривативів

Додаток А.1

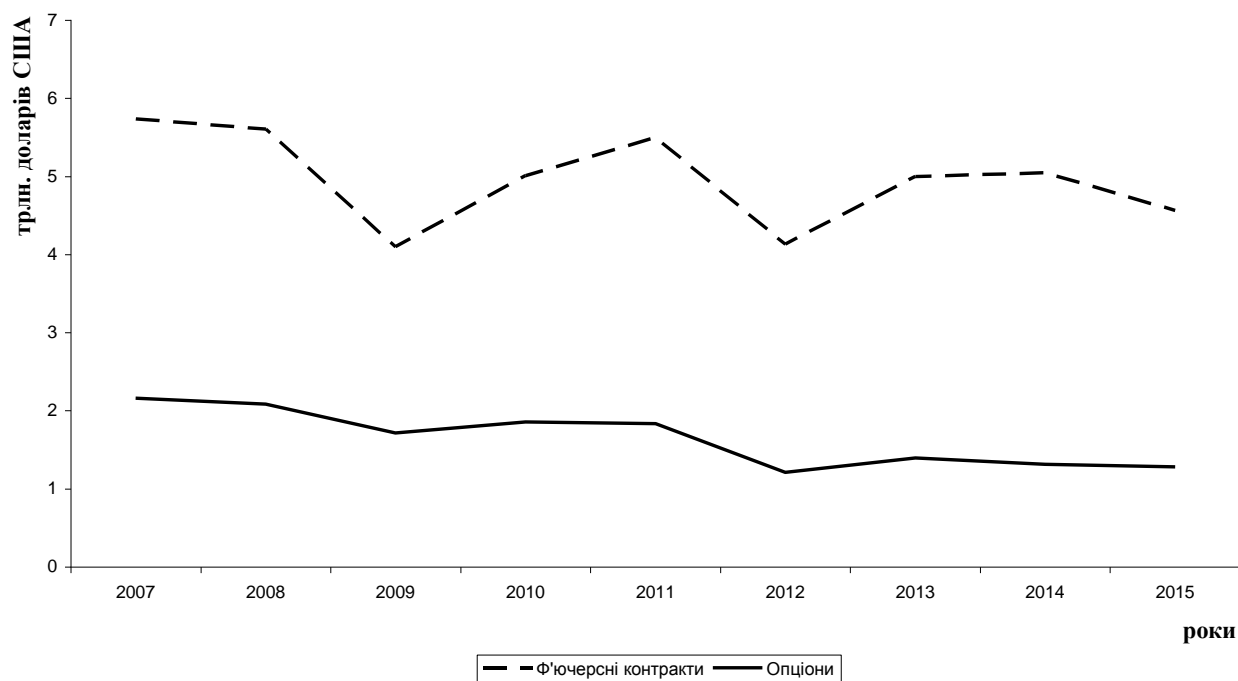
Характеристика біржового ринку деривативів (трлн. доларів США)²⁰

Види контрактів	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Відкриті позиції									
<i>Ф'ючерсні контракти:</i>	26,948	18,857	20,775	21,181	21,933	22,858	24,409	25,582	25,054
процентні	26,767	18,729	20,629	21,009	21,709	22,626	24,165	25,348	24,817
валютні	181	128	146	172	224	232	244	234	237
<i>Опціони:</i>	44,414	34,108	46,576	41,073	31,663	26,001	32,929	32,017	38,392
процентні	44,282	33,979	46,428	40,929	31,576	25,896	32,786	31,874	38,261
валютні	133	129	147	144	88	106	143	143	131
Середньоденний оборот									
<i>Ф'ючерсні контракти:</i>	5,736	5,604	4,096	5,006	5,495	4,131	5	5,046	4,565
процентні	5,646	5,499	3,998	4,864	5,348	4,005	4,872	4,933	4,457
валютні	89	105	98	142	147	125	128	113	108
<i>Опціони:</i>	2,157	2,082	1,716	1,858	1,836	1,209	1,396	1,314	1,279
процентні	2,148	2,071	1,708	1,846	1,826	1,2	1,384	1,302	1,265
валютні	9	11	8	12	10	9	12	12	14

Динаміка відкритих позицій біржового ринку деривативів

²⁰ Сформовано на основі даних Банку міжнародних розрахунків (<http://www.bis.org>)

Динаміка середньоденного обороту біржового ринку деривативів

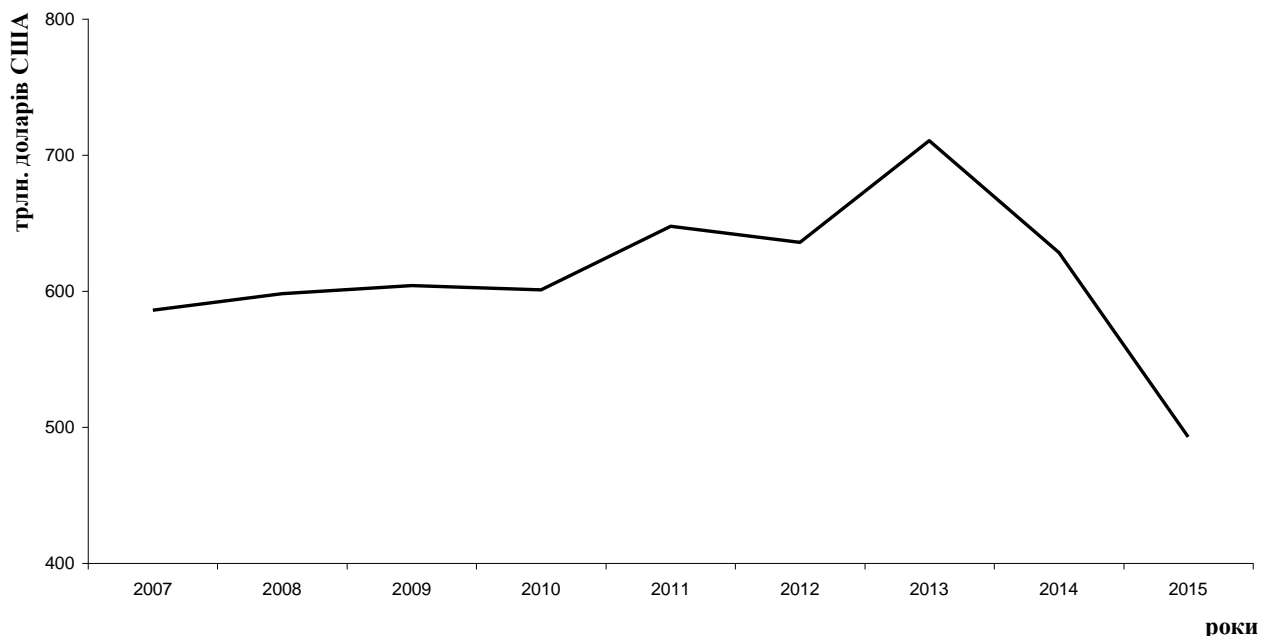

Додаток А.2

Характеристика позабіржового ринку деривативів (трлн. доларів США)²¹

Види контрактів	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Умовна сума заборгованості									
Всі контракти	585,932	598,147	603,9	601,046	647,811	635,685	710,633	628,251	492,911
Валютні контракти	56,238	50,042	49,181	57,796	63,381	67,358	70,553	75,043	70,446
Процентні контракти	393,138	432,657	449,875	465,26	504,117	492,605	584,799	505,431	384,025
ELC ²²	8,469	6,471	5,937	5,635	5,982	6,251	6,56	6,968	7,141
Валова ринкова вартість									
Всі контракти	15,802	35,281	21,542	21,298	27,297	24,953	18,825	20,848	14,499
Валютні контракти	1,807	4,084	2,07	2,482	2,592	2,313	2,284	2,936	2,579
Процентні контракти	7,177	20,087	14,02	14,746	20,001	19,038	14,2	15,586	10,148
ELC	1,142	1,112	708	648	673	600	700	612	49

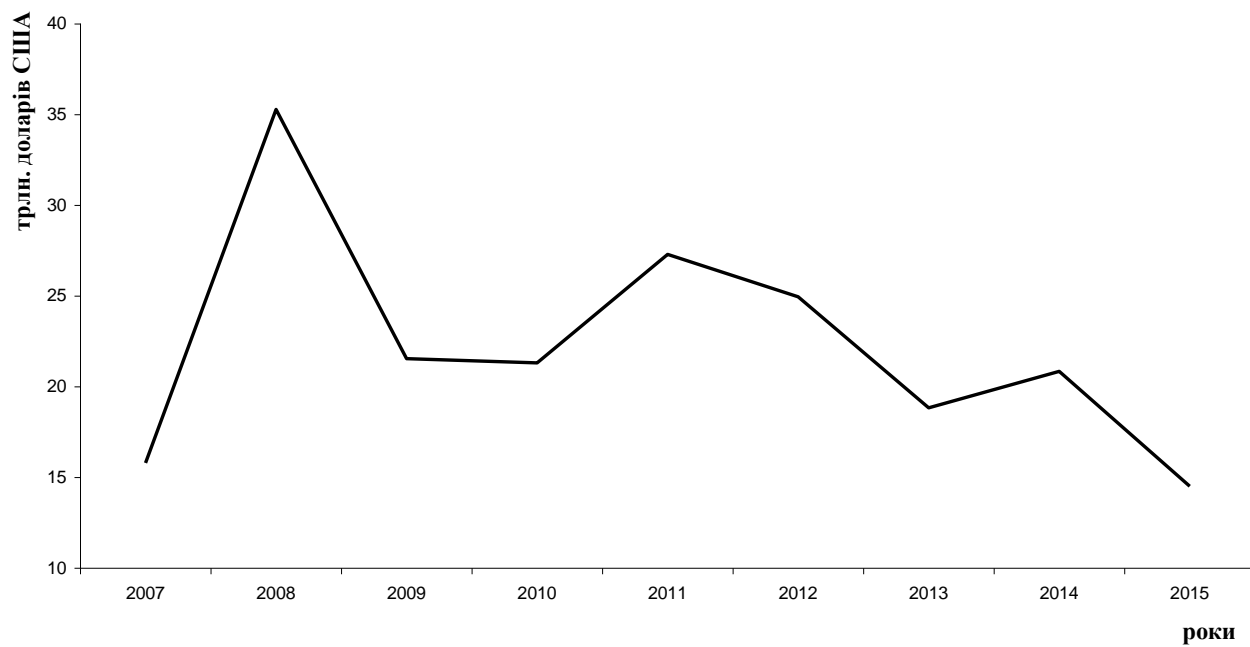
Динаміка умовної суми заборгованості позабіржового ринку деривативів

²¹ Сформовано на основі даних Банку міжнародних розрахунків (<http://www.bis.org>)

²² Equity-linked contracts (ELC) – гібридний борговий інструмент, пов'язаний з ринком капіталу (акціями чи фондовими індексами)

Динаміка валової ринкової вартості деривативів на позабіржовому ринку

Додаток Б

Порівняльна характеристика співвідношення балансової і ринкової вартості корпорацій

Співвідношення балансової і ринкової вартостей вибірки українських корпорацій у 2016 р.

Корпорації	Балансова вартість акціонерного капіталу, млн. грн.	Ринкова вартість, млн. грн. ²³	Величина внутрішньо-генерованого гудвілу, млн. грн.	Внутрішньо-генерований гудвіл у зіставленні з ринковою вартістю
ПАТ „Миронівський хлібопродукт”	1744,5	21399	19654,5	0,92
ПАТ „Концерн-Електрон”	343,5	н/д	*	*
ПАТ „Концерн Галнафтогаз”	2532,1	2998	465,9	0,16
ПрАТ „Київстар”	10873,6	22660	11786,4	0,52
ПАТ „МОТОР СІЧ”	14234,0	14072	0	0
ПрАТ „МТС Україна”	9399,4	29154	19754,6	0,68
ПАТ „Орлан-Транс”	(2,5)	н/д	*	*

Співвідношення балансової і ринкової вартостей вибірки іноземних корпорацій у 2016 р.

Корпорації	Балансова вартість акціонерного капіталу, млн. доларів США	Ринкова вартість, млн. доларів США ²⁴	Величина внутрішньо-генерованого гудвілу, млн. доларів США	Внутрішньо-генерований гудвіл у зіставленні з ринковою вартістю
Apple Inc.	119355	586000	466645	0,80
Facebook Inc.	44218	314800	270582	0,86
Google Inc. (Alphabet Inc.)	120331	500100	379769	0,76
Microsoft Corporation	80083	407000	326917	0,80
Volkswagen Group	98492	73100	0	0
Vodafone Group plc	85769	87300	1531	0,02
Tesla Motors Inc.	1089	33500	32411	0,97

За результатами аналізу балансової та ринкової вартостей вибірки українських та іноземних корпорацій встановлено:

1) найбільші відмінності між ринковою і балансовою вартістю спостерігаються в інформаційно-технологічних (Apple Inc., Facebook Inc.,

²³ Джерело: портал <http://forbes.net.ua>.

²⁴ Джерело: портал <http://www.forbes.com>.

Google Inc., Microsoft Corporation) і телекомунікаційних (ПрАТ „Київстар”, ПрАТ „МТС Україна”) корпораціях, які найбільше відповідають технологічному укладу постіндустріальної економіки, тоді як в корпорацій інших галузей (машинобудування, паливно-енергетичного комплексу тощо) такі відмінності не суттєві. Такі тенденції можна пояснити наявністю в інформаційно-технологічних корпорацій значного обсягу внутрішньогенерованого гудвілу, який не відображений в системі бухгалтерського обліку та фінансової звітності;

2) відмінні тенденції у співвідношенні внутрішньогенерованого гудвілу з ринковою вартістю українських (ПрАТ „Київстар”, ПрАТ „МТС Україна”) та іноземних (Vodafone Group plc) телекомунікаційних корпорацій може бути пов’язане, з одного боку, відмінними підходами до ринкової оцінки компаній (Vodafone Group plc оцінена за ринковою капіталізацією, тоді як ПрАТ „Київстар” і ПрАТ „МТС Україна” – за оціночним мультиплікаторами), а з іншого – з вищим потенціалом розвитку українського ринку;

3) значний обсяг внутрішньогенерованого гудвілу в українських аграрних компаній (зокрема, ПАТ „Миронівський хлібопродукт”) обумовлений насамперед врахуванням у їх ринкових вартостях контрольованих земельних ресурсів, які не представлені як активи в балансах.

Результати аналізу підтверджують актуальність проблеми обліково-звітної репрезентації інформаційно-інтелектуальних активів, які для корпорацій постіндустріального типу є важливим факторами генерування економічних вигод.

Додаток В

Динаміка параметрів глобального ринку цінних паперів

Динаміка капіталізації глобального ринку цінних паперів (трлн. доларів США)²⁵

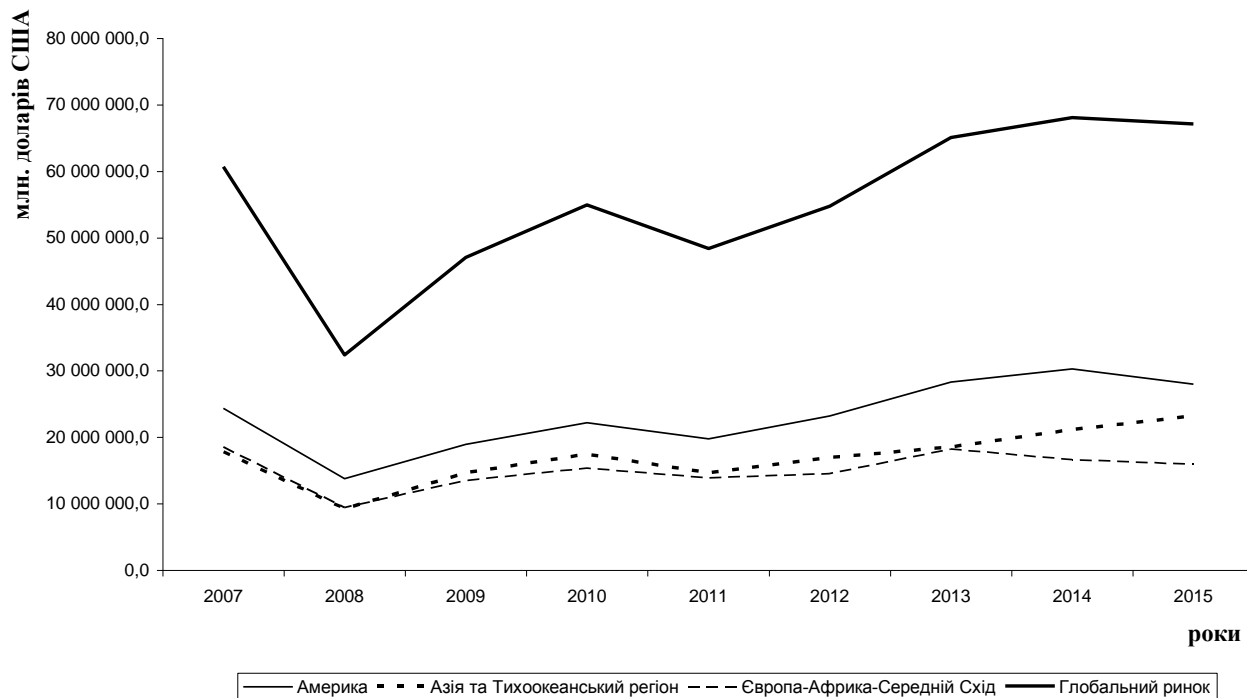
Назва регіону	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Америка	24 320 319,8	13 748 910,4	18 933 413,0	22 172 888,1	19 788 729,9	23 193 460,5	28 298 538,9	30 292 651,7	27 967 479,8
Азія та Тихоокеанський регіон	17 799 123,1	9 211 746,0	14 629 728,9	17 434 932,4	14 669 542,9	16 981 730,0	18 521 133,9	21 160 057,6	23 215 372,7
Європа-Африка-Середній Схід	18 578 665,9	9 438 734,9	13 486 556,9	15 369 891,1	13 918 960,0	14 550 073,9	18 257 645,8	16 657 626,3	15 941 782,6
Глобальний ринок	60 698 108,8	32 399 391,3	47 049 698,9	54 977 711,7	48 377 232,9	54 725 264,4	65 077 318,6	68 110 335,6	67 124 635,2

Динаміка сукупного обсягу продажу акцій глобального ринку цінних паперів (трлн. доларів США)

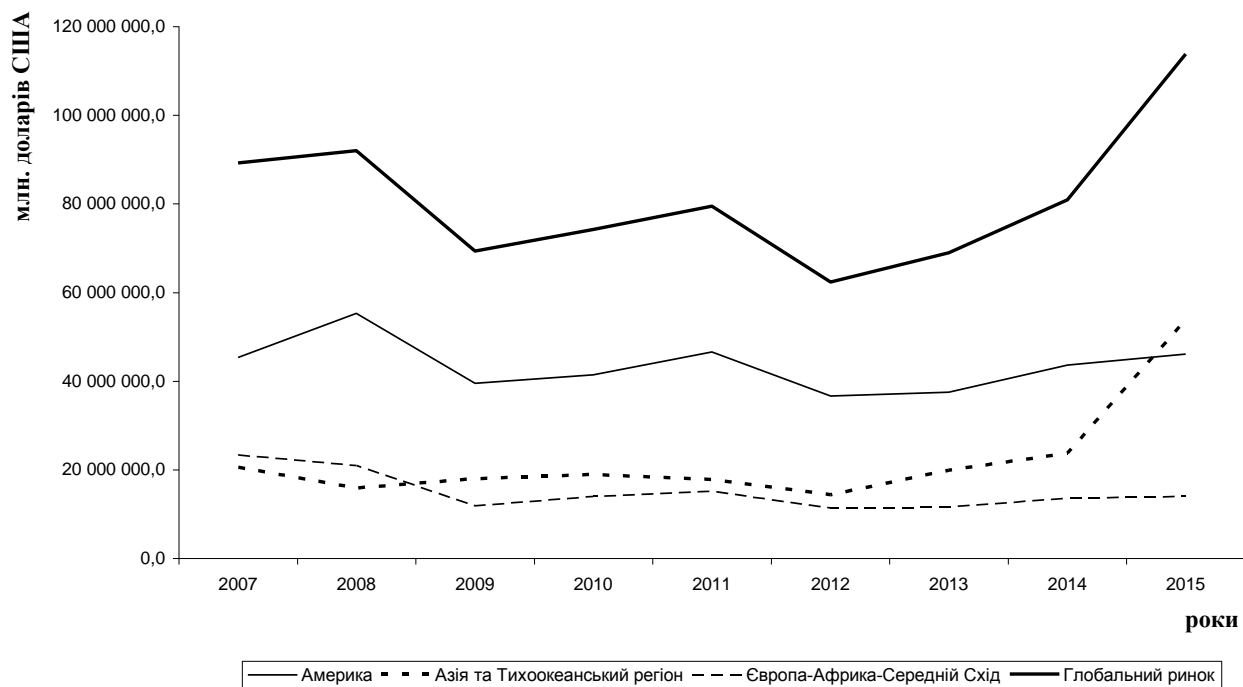
Назва регіону	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Америка	45 335 536,4	55 253 009,1	39 444 822,0	41 387 842,7	46 602 864,8	36 653 379,4	37 437 578,3	43 624 142,2	46 064 820,4
Азія та Тихоокеанський регіон	20 580 229,4	15 855 319,9	17 996 934,3	18 913 409,6	17 740 029,9	14 301 271,5	19 906 047,5	23 691 515,6	53 729 490,7
Європа-Африка-Середній Схід	23 310 517,0	20 900 643,4	11 874 436,3	13 940 952,0	15 107 203,0	11 343 710,8	11 583 289,9	13 606 818,7	13 950 096,5
Глобальний ринок	89 226 282,8	92 008 972,3	69 316 192,6	74 242 204,3	79 450 097,6	62 298 361,6	68 926 915,6	80 922 476,6	113 744 407,6

²⁵ Сформовано на основі даних Світової федерації бірж (<http://www.world-exchanges.org>)

Динаміка капіталізації глобального ринку цінних паперів

Динаміка сукупного обсягу продажу акцій

Додаток Г

Проформи фінансово-майнової позиції та результативності діяльності
українських та іноземних корпорацій²⁶

Додаток Г.1

Проформи фінансово-майнової позиції та результативності діяльності

ПАТ „Миронівський хлібопродукт”

Фінансово-майновий стан корпорації²⁷ (млн. грн.)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Економічні ресурси					
<i>Необоротні активи:</i>	9004,3	11804,5	12976,8	20271,3	26818,9
Нематеріальні активи (придбані)	229,4	226,9	382,9	332,7	521,1
Незавершені капітальні інвестиції	2545,4	3194,7	1411,2	533,8	1561,6
Основні засоби	5954,9	8026,4	10264,2	19132,7	24204,3
Довготермінові фінансові інвестиції	0	0	0	62,6	62,3
Гудвіл	22,4	22,4	22,4	23,0	68,6
<i>Оборотні активи:</i>	6470,6	8010,9	8546,7	13140,0	18042,0
Запаси	2806,5	3520,0	3262,0	4544,7	8447,7
Поточні біологічні активи	1086,5	1273,1	1570,8	747,4	1340,7
Поточна дебіторська заборгованість	1807,1	2461,7	2533,7	5139,4	7469,3
Поточні фінансові інвестиції	14,2	0	0	0	0
Гроші та їх еквіваленти	756,3	756,1	1179,4	559,4	784,4
Витрати майбутніх періодів	0	0	0	0	0
Капітал					
<i>Власний (акціонерний) капітал:</i>	6810,9	8820,7	9074,1	3011,6	1744,5
Зареєстрований капітал	786,9	786,9	786,9	786,9	786,9
Вилучений капітал	(193,6)	(588)	(588,0)	(588,0)	(588,0)
Додатковий капітал	46,2	80,9	80,9	7678,4	11119,9
Резервний капітал	169,7	169,7	169,7	169,7	169,7
Нерозподілений прибуток	6001,6	8371,1	8087,5	(5596,8)	(10586,8)
<i>Позиковий капітал</i>	2387,0	4177,4	2486,3	2401,6	6675,3
<i>Залучений капітал</i>	5956,7	6392,1	9783,2	27998,2	36441,1
Валюта балансу	15474,9	19815,3	21343,6	33411,4	44860,9

²⁶ Сформовано автором на основі публічної фінансової звітності корпорацій²⁷ Показники фінансово-майнового стану в усіх компонентах додатку Б подані станом на останній день звітного (фінансового) року

Продовження додатку Г.1

Фінансові результати та сукупний дохід (млн. грн.)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Фінансові результати					
Чистий дохід від реалізації	9964,5	11381,6	11826,7	14636,7	23983,1
Собівартість реалізації	(7085,6)	(8006,6)	(9339,4)	(9769,3)	(20853,3)
Операційні доходи	709,6	823,9	964,7	1129,1	1175,9
Операційні витрати	(1023,2)	(1149,5)	(1271,1)	(2139,1)	(1652,2)
Інвестиційні, фінансові та інші доходи	46,1	87,1	65,2	52,1	21,1
Фінансові та інші витрати	(513,6)	(595,3)	(980,4)	(9232,4)	(9160,9)
Податок на прибуток	(60,6)	(19,0)	(67,4)	909,1	907,6
Чистий прибуток (збиток)	2369,5	1910,8	1198,3	(12417,2)	(5578,8)
Інший сукупний дохід					
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	X ²⁸	X	0	7820,4	4319,9
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	X	X	0	0	0
Курсові різниці	X	X	0	0	0
Сукупний дохід	X	X	1198,3	(4596,8)	(1258,8)

²⁸ Подання інформації про сукупний дохід не передбачалось формами фінансової звітності до 2012 р. включно

Додаток Г.2

Проформи фінансово-майнової позиції та результативності діяльності

ПАТ „Концерн-Електрон”

Фінансово-майновий стан корпорації (млн. грн.)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Економічні ресурси					
<i>Необоротні активи:</i>	254,2	246,5	234,8	231,1	237,7
Нематеріальні активи (придбані)	0	0,3	0,3	0,3	0,3
Незавершені капітальні інвестиції	0	0	0	0	0
Основні засоби	13,9	12,8	12,5	12,5	12,2
Довготермінові фінансові інвестиції	238,6	232,6	221,3	214,2	221,1
Гудвіл	0	0	0	0	0
<i>Оборотні активи:</i>	101,1	118,4	116,5	112,3	152,5
Запаси	0	0	0	0	0
Поточні біологічні активи	0	0	0	0	0
Поточна дебіторська заборгованість	3,6	7,3	33,5	42,2	129,3
Поточні фінансові інвестиції	0	0	0	0	0
Гроші та їх еквіваленти	97,5	110,6	82,9	70,1	23,2
Витрати майбутніх періодів	0	0	0	0	0
Капітал					
<i>Власний (акціонерний) капітал:</i>	354,4	363,7	351,0	342,8	343,5
Зареєстрований капітал	57,4	57,4	57,4	57,4	57,4
Вилучений капітал	(0,1)	0	(0,1)	(0,1)	(0,1)
Додатковий капітал	237,2	241,6	241,4	240,6	240,6
Резервний капітал	52,0	56,5	56,5	44,6	44,6
Нерозподілений прибуток	7,9	8,3	(4,1)	0,3	1,0
<i>Позиковий капітал</i>	0	0	0	0	0
<i>Залучений капітал</i>	0,9	1,2	0,4	0,7	46,7
Валюта балансу	355,3	364,9	351,4	343,5	390,2

Фінансові результати та сукупний дохід (млн. грн.)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Фінансові результати					
Чистий дохід від реалізації	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5
Собівартість реалізації	(0,6)	(0,5)	(0,5)	(0,4)	(0,5)
Операційні доходи	22,2	19,8	16,9	13,0	4,6
Операційні витрати	(9,7)	(9,8)	(10,6)	(11,0)	(12,0)
Інвестиційні, фінансові та інші доходи	6,7	5,1	5,3	9,6	12,2
Фінансові та інші витрати	(9,6)	(4,7)	(14,9)	(10,7)	(4,1)
Податок на прибуток	(1,8)	(2,3)	(1,3)	(0,5)	0
Чистий прибуток (збиток)	7,9	8,1	(4,6)	0,3	0,7
Інший сукупний дохід					
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	X	X	0	0	0
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	X	X	0	0	0
Курсові різниці	X	X	0	0	0
Сукупний дохід	X	X	(4,6)	0,3	0,7

Додаток Г.3

Проформи фінансово-майнової позиції та результативності діяльності

ПАТ „Концерн Галнафтогаз”

Фінансово-майновий стан корпорації (млн. грн.)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Економічні ресурси					
<i>Необоротні активи:</i>	4059,5	5024,7	5602,6	6692,0	6859,0
Нематеріальні активи (придбані)	8,2	5,6	2,9	3,8	9,4
Незавершені капітальні інвестиції	73,9	131,6	111,3	152,1	178,0
Основні засоби	3177,9	3247,9	3415,5	3527,0	3640,8
Довготермінові фінансові інвестиції	799,2	1639,3	2072,8	2934,4	2990,6
Гудвіл	0	0	0	0	0
<i>Оборотні активи:</i>	1701,1	1163,8	901,0	1456,2	4327,4
Запаси	16,3	9,3	10,8	132,0	209,9
Поточні біологічні активи	0	0	0	0	0
Поточна дебіторська заборгованість	1344,4	941,7	822,7	1177,6	2988,5
Поточні фінансові інвестиції	76,1	114,9	0	0	0
Гроші та їх еквіваленти	163,7	33,3	45,4	122,9	1029,7
Витрати майбутніх періодів	47,6	51,7	6,5	6,7	64,0
Капітал					
<i>Власний (акціонерний) капітал:</i>	2515,4	2901,4	3331,0	2478,2	2532,1
Зареєстрований капітал	195,3	195,3	195,3	195,3	195,3
Вилучений капітал	0	0	0	0	0
Додатковий капітал	1787,1	1787,1	1807,2	1831,2	1810,1
Резервний капітал	38,5	38,5	38,5	38,5	38,5
Нерозподілений прибуток	494,6	880,6	1290,1	413,2	488,2
<i>Позиковий капітал</i>	2489,0	2470,2	2468,5	4765,7	7251,2
<i>Залучений капітал</i>	756,3	816,9	704,2	904,3	1403,1
Валюта балансу	5760,7	6188,5	6503,7	8148,2	11186,4

Фінансові результати та сукупний дохід (млн. грн.)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Фінансові результати					
Чистий дохід від реалізації	н/д	392,0	494,9	1312,0	5448,8
Собівартість реалізації	н/д	(212,7)	(285,9)	(50,2)	(2304,7)
Операційні доходи	н/д	639,7	634,9	30,7	127,0
Операційні витрати	н/д	(545,9)	(617,5)	(705,5)	(888,1)
Інвестиційні, фінансові та інші доходи	н/д	344,8	459,7	362,2	535,4
Фінансові та інші витрати	н/д	(210,2)	(265,9)	(2086,5)	(2815,8)
Податок на прибуток	н/д	0	(16,4)	251,9	(25,4)
Чистий прибуток (збиток)	н/д	382,2	403,8	(885,2)	77,2
Інший сукупний дохід					
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	н/д	X	0	0	70,2
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	н/д	X	0	0	0
Курсові різниці	н/д	X	0	0	0
Частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств	н/д	X	0	0	79,7
Сукупний дохід	н/д	382,2	403,8	(885,2)	55,1

Додаток Г.4

Проформи фінансово-майнової позиції та результативності діяльності

ПрАТ „Київстар”

Фінансово-майновий стан корпорації (млн. грн.)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Економічні ресурси					
<i>Необоротні активи:</i>	8434,5	8366,7	9121,4	9922,2	13182,1
Нематеріальні активи (придбані)	1134,3	1315,8	1223,5	1248,1	4363,3
Незавершені капітальні інвестиції	511,3	499,5	704,1	636,9	476,4
Основні засоби	6489,2	6452,8	6342,1	6137,9	7002,5
Довготермінові фінансові інвестиції	37,7	37,6	34,6	16,0	20,6
Гудвіл	0	0	0	0	0
<i>Оборотні активи:</i>	5939,0	6508,8	2347,4	3590,7	4293,5
Запаси	841,4	727,0	37,8	61,0	58,1
Поточні біологічні активи	0	0	0	0	0
Поточна дебіторська заборгованість	3885,8	4125,0	1380,9	1384,5	2191,6
Поточні фінансові інвестиції	0	0	0	0	0
Гроші та їх еквіваленти	889,5	1369,9	641,9	1829,9	1684,5
Витрати майбутніх періодів	164,8	132,7	119,1	137,0	168,5
Капітал					
<i>Власний (акціонерний) капітал:</i>	12098,5	12563,0	9203,6	8451,9	10873,6
Зареєстрований капітал	884,4	887,1	887,1	887,1	887,1
Вилучений капітал	370,4	370,4	370,4	370,4	370,4
Додатковий капітал	59,1	294,3	375,4	309,3	284,9
Резервний капітал	133,6	133,1	133,1	133,1	133,1
Нерозподілений прибуток	11391,9	11618,9	8282,8	7597,2	10043,3
<i>Позиковий капітал</i>	51,2	0	0	0	0
<i>Залучений капітал</i>	2223,8	2312,6	2265,3	5060,9	6601,9
Валюта балансу	14373,5	14875,6	11468,9	13512,9	17475,6

Фінансові результати та сукупний дохід (млн. грн.)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Фінансові результати					
Чистий дохід від реалізації	12439,5	13159,0	13052,5	12975,8	14933,0
Собівартість реалізації	(6369,9)	(6288,6)	(6295,5)	(7564,8)	(7899,8)
Операційні доходи	185,7	145,8	255,7	1126,8	4922,9
Операційні витрати	(1817,1)	(2333,6)	(2500,5)	(3363,1)	(7025,2)
Інвестиційні, фінансові та інші доходи	955,0	631,5	30,9	26,5	0
Фінансові та інші витрати	(11,8)	(29,6)	(36,1)	(428,7)	(1693,1)
Податок на прибуток	(1309,2)	(1187,7)	(727,3)	(577,3)	(848,1)
Чистий прибуток (збиток)	4072,2	4096,9	3779,6	2195,3	2446,2
Інший сукупний дохід					
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	X	X	0	0	0
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	X	X	0	0	0
Курсові різниці	X	X	0	0	0
Інший сукупний дохід	X	X	0,8	3,7	0
Сукупний дохід	X	X	3780,4	2198,9	2446,2

Додаток Г.5

Проформи фінансово-майнової позиції та результативності діяльності
ПАТ „МОТОР СІЧ”

Фінансово-майновий стан корпорації (млн. грн.)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Економічні ресурси					
<i>Необоротні активи:</i>	<i>н/д</i>	<i>4426,7</i>	<i>4893,2</i>	<i>5474,3</i>	<i>6043,6</i>
Нематеріальні активи (придбані)	н/д	0,3	1,1	1,9	1,9
Незавершені капітальні інвестиції	н/д	0	0	0	0
Основні засоби	н/д	4046,6	4531,6	5220,4	5817,9
Довготермінові фінансові інвестиції	н/д	327,6	312,4	85,2	96,3
Гудвіл	н/д	0	0	0,7	0
<i>Оборотні активи:</i>	<i>н/д</i>	<i>7284,3</i>	<i>8302,0</i>	<i>11100,5</i>	<i>14701,4</i>
Запаси	н/д	4667,5	5490,1	7224,5	10533,3
Поточні біологічні активи	н/д	0,3	0,2	0,1	0,1
Поточна дебіторська заборгованість	н/д	1602,1	1343,3	2295,8	2218,2
Поточні фінансові інвестиції	н/д	682,4	916,3	551,0	635,5
Гроші та їх еквіваленти	н/д	218,5	456,8	950,5	1273,4
Витрати майбутніх періодів	н/д	0	0	0	0
Капітал					
<i>Власний (акціонерний) капітал:</i>	<i>н/д</i>	<i>7846,2</i>	<i>9242,5</i>	<i>10768,2</i>	<i>14234,0</i>
Зареєстрований капітал	н/д	280,5	280,5	280,5	280,5
Вилучений капітал	н/д	(27,2)	(29,9)	(14,7)	(0,4)
Додатковий капітал	н/д	809,4	909,0	959,3	1064,6
Резервний капітал	н/д	73,9	74,0	71,2	71,2
Нерозподілений прибуток	н/д	7069,5	8363,2	9891,6	13316,5
<i>Позиковий капітал</i>	<i>н/д</i>	<i>527,2</i>	<i>531,6</i>	<i>604,8</i>	<i>659,7</i>
<i>Залучений капітал</i>	<i>н/д</i>	<i>3338,8</i>	<i>3422,0</i>	<i>5211,9</i>	<i>5862,8</i>
Валюта балансу	н/д	11712,2	13196,1	16584,9	20756,5

Фінансові результати та сукупний дохід (млн. грн.)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Фінансові результати					
Чистий дохід від реалізації	н/д	7845,6	8583,9	10730,1	13830,7
Собівартість реалізації	н/д	(4628,5)	(4974,2)	(5515,0)	(4907,3)
Операційні доходи	н/д	5280,2	5664,5	7550,9	10560,0
Операційні витрати	н/д	(6082,5)	(7083,3)	(9121,7)	(13561,4)
Інвестиційні, фінансові та інші доходи	н/д	154,1	106,4	209,9	408,3
Фінансові та інші витрати	н/д	(138,8)	(233,8)	(1537,4)	(1736,6)
Податок на прибуток	н/д	(607,2)	(744,4)	(746,5)	(1193,7)
Чистий прибуток (збиток)	н/д	1822,9	1319,2	1560,4	3399,8
Інший сукупний дохід					
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	X	X	10,1	3,7	0
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	X	X	0	0	0
Курсові різниці	X	X	(0,4)	35,2	(14,3)
Інший сукупний дохід	X	X	119,3	(9,4)	108,2
Сукупний дохід	X	X	1424,9	1588,6	3493,7

Додаток Г.6

Проформи фінансово-майнової позиції та результативності діяльності
ПрАТ „МТС Україна”

Фінансово-майновий стан корпорації (млн. грн.)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Економічні ресурси					
<i>Необоротні активи:</i>	7280,2	6059,2	6288,6	5907,9	11412,9
Нематеріальні активи (придбані)	958,3	870,2	841,2	746,6	3998,5
Незавершені капітальні інвестиції	509,1	473,0	660,4	509,6	1099,6
Основні засоби	4931,8	4023,7	4021,8	3731,4	5367,5
Довготермінові фінансові інвестиції	0	18,3	0	0	0
Гудвіл	0	0	0	0	0
<i>Оборотні активи:</i>	1922,4	3351,4	2955,7	6097,3	3506,9
Запаси	59,0	30,9	22,4	26,6	35,6
Поточні біологічні активи	0	0	0	0	0
Поточна дебіторська заборгованість	1352,5	1671,3	1394,9	1509,0	1242,5
Поточні фінансові інвестиції	0	0	1300,0	268,1	0
Гроші та їх еквіваленти	478,5	1610,3	152,1	4251,3	2177,4
Витрати майбутніх періодів	1,0	0,5	1,0	3,4	7,6
Капітал					
<i>Власний (акціонерний) капітал:</i>	7215,8	7254,2	7476,4	6976,9	9399,4
Зареєстрований капітал	7,8	7,8	7,8	7,8	7,8
Вилучений капітал	0	0	0	0	0
Додатковий капітал	14,1	14,1	1,4	1,5	1,4
Резервний капітал	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0
Нерозподілений прибуток	7192,0	7230,3	7465,2	6965,6	9388,3
<i>Позиковий капітал</i>	0	0	0	0	0
<i>Залучений капітал</i>	1987,4	2156,4	1768,0	5028,4	5520,4
Валюта балансу	9203,3	9410,6	9244,3	12005,2	14919,7

Фінансові результати та сукупний дохід (млн. грн.)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Фінансові результати					
Чистий дохід від реалізації	9123,6	9651,3	9953,7	10062,5	10087,9
Собівартість реалізації	(5948,2)	(5264,1)	(4992,2)	(5390,6)	(5285,3)
Операційні доходи	127,6	175,0	234,5	2192,3	2774,5
Операційні витрати	(1788,1)	(1727,0)	(1927,8)	(4148,1)	(4733,1)
Інвестиційні, фінансові та інші доходи	83,5	145,7	159,3	325,4	283,0
Фінансові та інші витрати	(43,4)	(45,3)	(60,1)	(64,4)	(178,3)
Податок на прибуток	(502,1)	(667,2)	(659,1)	(398,7)	(526,0)
Чистий прибуток (збиток)	1052,8	2268,4	2708,3	2578,4	2422,7
Інший сукупний дохід					
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	X	X	(13,0)	0	0
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	X	X			0
Курсові різниці	X	X			0
Інший сукупний дохід	X	X	1,5	0,3	0
Сукупний дохід	X	X	2696,7	2578,6	2422,7

Додаток Г.7

Проформи фінансово-майнової позиції та результативності діяльності
ПАТ „Орлан-Транс”

Фінансово-майновий стан корпорації (млн. грн.)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Економічні ресурси					
<i>Необоротні активи:</i>	10,5	9,7	9,0	8,2	7,5
Нематеріальні активи (придбані)	0	0	0	0	0
Незавершені капітальні інвестиції	0	0	0	0	0
Основні засоби	10,5	9,7	9,0	8,2	7,5
Довготермінові фінансові інвестиції	0	0	0	0	0
Гудвіл	0	0	0	0	0
<i>Оборотні активи:</i>	0,8	0,9	0,9	1,0	0,9
Запаси	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Поточні біологічні активи	0	0	0	0	0
Поточна дебіторська заборгованість	0,7	0,7	0,8	0,9	0,8
Поточні фінансові інвестиції	0	0	0	0	0
Гроші та їх еквіваленти	0	0	0	0	0
Витрати майбутніх періодів	0	0	0	0	0
Капітал					
<i>Власний (акціонерний) капітал:</i>	0,3	(0,1)	(0,8)	(1,6)	(2,5)
Зареєстрований капітал	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4
Вилучений капітал	0	0	0	0	0
Додатковий капітал	11,6	11,6	11,5	11,5	11,5
Резервний капітал	0	0	0	0	0
Нерозподілений прибуток	(12,7)	(13,1)	(13,8)	(14,5)	(15,4)
<i>Позиковий капітал</i>	0	0	0	0	0
<i>Залучений капітал</i>	11,1	10,7	10,8	10,8	10,8
Валюта балансу	11,4	10,6	9,9	9,2	8,3

Фінансові результати та сукупний дохід (млн. грн.)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Фінансові результати					
Чистий дохід від реалізації	1,0	1,3	1,2	1,3	1,6
Собівартість реалізації	(0,7)	(0,8)	(1,4)	(1,3)	(2,3)
Операційні доходи	0	0	0	0	0
Операційні витрати	(1,0)	(1,0)	(0,5)	(0,7)	(0,2)
Інвестиційні, фінансові та інші доходи	0	0,1	0	0	0
Фінансові та інші витрати	0	0	0	0	0
Податок на прибуток	0	0	0	0	0
Чистий прибуток (збиток)	(0,6)	(0,4)	(0,7)	(0,7)	(0,9)
Інший сукупний дохід					
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	X	X	0	0	0
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	X	X	0	0	0
Курсові різниці	X	X	0	0	0
Сукупний дохід	X	X	(0,7)	(0,7)	(0,9)

Додаток Г.8

Проформи фінансово-майнової позиції та результативності діяльності
компанії „Apple Inc.”

Фінансово-майновий стан корпорації (млн. дол. США)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Економічні ресурси					
<i>Необоротні активи:</i>	<i>71383</i>	<i>118411</i>	<i>133714</i>	<i>163308</i>	<i>201101</i>
Нематеріальні активи (придбані)	3556	4224	4179	4142	3893
Основні засоби	7777	15452	16597	20624	22471
Довготермінові фінансові інвестиції	55618	92122	106215	130162	164065
Гудвіл	896	1135	1577	4616	5116
<i>Оборотні активи:</i>	<i>44988</i>	<i>57653</i>	<i>73286</i>	<i>68531</i>	<i>89378</i>
Запаси	776	791	1764	2111	2349
Поточна дебіторська заборгованість	11717	18692	20641	27219	30343
Поточні фінансові інвестиції	16137	18383	26287	11233	20481
Гроші та їх еквіваленти	9815	10746	14259	13844	21120
Капітал					
<i>Власний (акціонерний) капітал:</i>	<i>76615</i>	<i>118210</i>	<i>123549</i>	<i>111547</i>	<i>119355</i>
Вкладений капітал	13331	16422	19764	23313	27416
Нерозподілений прибуток	62841	101289	104256	87152	92284
Інший сукупний дохід	443	499	(471)	1082	(345)
Резервний капітал	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
<i>Довготермінові зобов'язання</i>	<i>11786</i>	<i>19312</i>	<i>39793</i>	<i>56844</i>	<i>80610</i>
<i>Поточні зобов'язання</i>	<i>27970</i>	<i>38542</i>	<i>43658</i>	<i>63448</i>	<i>90514</i>
Валюта балансу	116371	176064	207000	231839	290479

Фінансові результати та сукупний дохід (млн дол. США)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Фінансові результати					
Чистий дохід від реалізації	108249	156508	170910	182795	233715
Собівартість реалізації	(64431)	(87846)	(106606)	(112258)	(140089)
Операційні витрати	(7599)	(10040)	(10830)	(11993)	(14329)
Витрати на дослідження і розвиток	(2429)	(3381)	(4475)	(6041)	(8067)
Інші доходи (витрати)	415	522	1156	980	1285
Податок на прибуток	(8283)	(14030)	(13118)	(13973)	(19121)
Чистий прибуток (збиток)	25922	41733	37037	39510	53394
Інший сукупний дохід					
Курсові різниці	X	X	(112)	(137)	(411)
Зміна справедливої вартості деривативів	X	X	64	1539	(592)
Зміна справедливої вартості ринкових цінних паперів	X	X	(922)	151	(424)
Сукупний дохід	X	X	36067	41063	51967

Додаток Г.9

Проформи фінансово-майнової позиції та результативності діяльності
компанії „Facebook Inc.”

Фінансово-майновий стан корпорації (млн. дол. США)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Економічні ресурси					
<i>Необоротні активи:</i>	<i>1727</i>	<i>3836</i>	<i>4825</i>	<i>26514</i>	<i>27755</i>
Нематеріальні активи (придбані)	* ²⁹	*	883	3929	3246
Основні засоби	1475	2391	2882	3967	5687
Довготермінові фінансові інвестиції	0	0	0	0	0
Гудвіл	162	1388	839	17981	18026
<i>Оборотні активи:</i>	<i>4604</i>	<i>11267</i>	<i>13070</i>	<i>13670</i>	<i>21652</i>
Поточна дебіторська заборгованість	547	719	1109	1678	2559
Поточні фінансові інвестиції	2396	7242	8126	6884	13527
Гроші та їх еквіваленти	1512	2384	3323	4315	4907
Витрати майбутніх періодів	149	471	512	793	659
Капітал					
<i>Власний (акціонерний) капітал:</i>	<i>4899</i>	<i>11755</i>	<i>15470</i>	<i>36096</i>	<i>44218</i>
Вкладений капітал	3299	10094	12297	30225	34886
Нерозподілений прибуток	1606	1659	3159	6099	9787
Інший сукупний дохід	(6)	2	14	(228)	(455)
Резервний капітал	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
<i>Довготермінові зобов'язання</i>	<i>533</i>	<i>2296</i>	<i>1325</i>	<i>2446</i>	<i>3264</i>
<i>Поточні зобов'язання</i>	<i>899</i>	<i>1052</i>	<i>1100</i>	<i>1424</i>	<i>1925</i>
Валюта балансу	6331	15103	17895	40184	49407

Фінансові результати та сукупний дохід (млн. дол. США)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Фінансові результати					
Чистий дохід від реалізації	3711	5089	7872	12466	17928
Собівартість реалізації	(860)	(1364)	(1875)	(2153)	(2867)
Операційні витрати	(707)	(1788)	(1778)	(2653)	(4020)
Витрати на дослідження і розвиток	(388)	(1399)	(1415)	(2666)	(4816)
Інші доходи (витрати)	(61)	(44)	(50)	(84)	(31)
Податок на прибуток	(695)	(441)	(1254)	(1970)	(2506)
Чистий прибуток (збиток)	1000	53	1500	2940	3688
Інший сукупний дохід					
Курсові різниці	X	X	11	(239)	(202)
Зміна справедливої вартості деривативів	X	X			
Зміна справедливої вартості ринкових цінних паперів	X	X	1	(3)	(25)
Сукупний дохід	X	X	1512	2698	3461

²⁹ В офіційній фінансовій звітності компанії інформація про гудвіл та нематеріальні активи подана однією статтею за 2011-2012 рр.

Додаток Г.10

Проформи фінансово-майнової позиції та результативності діяльності
компанії „Google Inc.”

Фінансово-майновий стан корпорації (млн. дол. США)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Економічні ресурси					
<i>Необоротні активи:</i>	<i>19816</i>	<i>33344</i>	<i>38034</i>	<i>50448</i>	<i>57347</i>
Нематеріальні активи (придбані)	1578	7473	6066	4607	3847
Основні засоби	9603	11854	16524	23883	29016
Довготермінові фінансові інвестиції	790	1469	1976	3079	5183
Гудвіл	7346	10537	11492	15599	15869
<i>Оборотні активи:</i>	<i>52758</i>	<i>60454</i>	<i>72886</i>	<i>80685</i>	<i>90114</i>
Запаси	35	505	* ³⁰	*	*
Поточна дебіторська заборгованість	5427	7885	8882	9383	11556
Поточні фінансові інвестиції	34643	33310	39819	46048	56517
Гроші та їх еквіваленти	9983	14778	18898	18347	16549
Капітал					
<i>Власний (акціонерний) капітал:</i>	<i>58145</i>	<i>71715</i>	<i>87309</i>	<i>104500</i>	<i>120331</i>
Вкладений капітал	20264	22835	25922	28767	32982
Нерозподілений прибуток	37605	48342	61262	75706	89223
Інший сукупний дохід	276	538	125	27	(1874)
Резервний капітал	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
<i>Довготермінові зобов'язання</i>	<i>5516</i>	<i>7746</i>	<i>7703</i>	<i>9828</i>	<i>7820</i>
<i>Поточні зобов'язання</i>	<i>8913</i>	<i>14337</i>	<i>15908</i>	<i>16805</i>	<i>19310</i>
Валюта балансу	72574	93798	110920	131133	147461

Фінансові результати та сукупний дохід (млн. дол. США)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Фінансові результати					
Чистий дохід від реалізації	37905	50175	55519	66001	74989
Собівартість реалізації	(13188)	(20634)	(21993)	(25691)	(28164)
Операційні витрати	(7813)	(9988)	(10986)	(13982)	(15183)
Витрати на дослідження і розвиток	(5162)	(6793)	(7137)	(9832)	(12282)
Інші доходи (витрати)	584	626	496	763	291
Податок на прибуток	(2589)	(2598)	(2552)	(3331)	(3303)
Чистий прибуток (збиток)	9737	10788	12920	14444	16348
Інший сукупний дохід					
Курсові різниці	X	X	89	(996)	(1067)
Зміна справедливої вартості деривативів	X	X	(413)	(98)	(327)
Зміна справедливої вартості ринкових цінних паперів	X	X	(554)	371	(507)
Сукупний дохід	X	X	12507	14346	14447

³⁰ В офіційній фінансовій звітності компанії за 2013-2015 рр. інформація про запаси не розкрита

Додаток Г.11

Проформи фінансово-майнової позиції та результативності діяльності
компанії „Microsoft Corporation”

Фінансово-майновий стан корпорації (млн. дол. США)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Економічні ресурси					
<i>Необоротні активи:</i>	33786	36187	40965	58138	51511
Нематеріальні активи (придбані)	744	3170	3083	6981	4835
Основні засоби	8162	8269	9991	13011	14731
Довготермінові фінансові інвестиції	10865	9776	10844	14597	12053
Гудвіл	12581	13452	14655	20127	16939
<i>Оборотні активи:</i>	74918	85084	101466	114246	124712
Запаси	1372	1137	1938	2660	2902
Поточна дебіторська заборгованість	14987	15780	17486	19544	17908
Поточні фінансові інвестиції	43162	56102	73218	77040	90931
Гроші та їх еквіваленти	9610	6938	3804	8669	5595
Капітал					
<i>Власний (акціонерний) капітал:</i>	57083	66363	78944	89784	80083
Вкладений капітал	63415	65797	67306	68366	68465
Нерозподілений прибуток	(6332)	566	9895	17710	9096
Інший сукупний дохід	* ³¹	*	1743	3708	2522
Резервний капітал	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
<i>Довготермінові зобов'язання</i>	22847	22220	26070	36975	46282
<i>Поточні зобов'язання</i>	28774	32688	37417	45625	49858
Валюта балансу	108704	121271	142431	172384	176223

Фінансові результати та сукупний дохід (млн. дол. США)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Фінансові результати					
Чистий дохід від реалізації	69943	73723	77849	86833	93580
Собівартість реалізації	(15577)	(17530)	(20249)	(26934)	(33038)
Операційні витрати	(18162)	(18426)	(20425)	(20632)	(20324)
Витрати на дослідження і розвиток	(9043)	(9811)	(10411)	(11381)	(12046)
Інші доходи (витрати)	910	504	288	61	346
Податок на прибуток	(4921)	(5289)	(5189)	(5746)	(6314)
Чистий прибуток (збиток)	23150	16978	21863	22074	12193
Інший сукупний дохід					
Зміна справедливої вартості деривативів	X	X	(26)	(35)	559
Зміна справедливої вартості ринкових цінних паперів	X	X	363	1737	(362)
Інше	X	X	(16)	263	(1383)
Сукупний дохід	X	X	22184	24039	11007

³¹ В офіційній фінансовій звітності компанії за 2011-2012 рр. інформація про нерозподілені прибутки та накопичений сукупний дохід наведена однією статтею

Додаток Г.12

Проформи фінансово-майнової позиції та результативності діяльності
компанії „Volkswagen Group”

Фінансово-майновий стан корпорації (млн. євро)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Економічні ресурси					
<i>Необоротні активи:</i>	<i>148129</i>	<i>196582</i>	<i>202141</i>	<i>220106</i>	<i>236548</i>
Нематеріальні активи (в т.ч. гудвіл)	22176	59158	59243	59935	61147
Основні засоби	48502	59458	64648	73754	83344
Довготермінові фінансові інвестиції	13298	11179	11875	13557	11878
Вимоги за операціями з надання фінансових послуг (довготермінові)	42450	49785	51198	57877	63185
<i>Оборотні активи:</i>	<i>105640</i>	<i>113061</i>	<i>122192</i>	<i>131102</i>	<i>145387</i>
Запаси	27551	28674	28653	31466	35048
Поточна дебіторська заборгованість	10479	10099	11133	11472	11132
Вимоги за операціями з надання фінансових послуг (поточні)	33754	36911	38386	44398	46888
Поточні фінансові інвестиції	6146	7433	8492	10861	15007
Гроші та їх еквіваленти	18291	18488	23178	19123	20871
Капітал					
<i>Власний (акціонерний) капітал:</i>	<i>63354</i>	<i>81825</i>	<i>90037</i>	<i>90189</i>	<i>88270</i>
Передплатний капітал	1191	1191	1191	1218	1283
Нерозподілений прибуток	47019	64815	72341	71197	69039
Резерви капіталу	9329	11509	12658	14616	14551
Інші резерви	–	–	(459)	(2081)	(4374)
<i>Довготермінові зобов'язання</i>	<i>89179</i>	<i>122306</i>	<i>115672</i>	<i>130314</i>	<i>145175</i>
<i>Поточні зобов'язання</i>	<i>101237</i>	<i>105513</i>	<i>118625</i>	<i>130706</i>	<i>148489</i>
Валюта балансу	253769	309644	324333	351209	381935

Фінансові результати та сукупний дохід (млн. євро)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Фінансові результати					
Чистий дохід від реалізації	159337	192676	197007	202458	213292
Собівартість реалізації	(131371)	(157518)	(161407)	(165934)	(179382)
Операційні витрати	(26422)	(34143)	(33886)	(34125)	(50883)
Операційні доходи	9727	10496	9956	10298	12905
Доходи (втрати) від інвестицій	2174	13568	3588	3988	4387
Фінансові витрати	(2047)	(2552)	(2366)	(2658)	(2393)
Податок на прибуток	(3126)	(3608)	(3283)	(3726)	(59)
Чистий прибуток (збиток)	15799	21884	9145	11068	(1361)
Інший сукупний дохід					
Актуарні доходи (втрати)	(722)	(3957)	1703	(5593)	1730
Курсові різниці	(189)	(212)	(2387)	1015	792
Хеджування грошових потоків	(1502)	1802	1500	(3563)	(2197)
Зміна справедливої вартості ринкових цінних паперів	200	448	100	539	(1278)
Частка іншого сукупного доходу в дочірніх і асоційованих підприємствах	(391)	78	(164)	380	399
Сукупний дохід	13196	20042	9891	3842	(1922)

Додаток Г.13

Проформи фінансово-майнової позиції та результативності діяльності
компанії „Vodafone Group plc”

Фінансово-майновий стан корпорації (млн. фунтів стерлінгів)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Економічні ресурси					
<i>Необоротні активи:</i>	<i>134217</i>	<i>119551</i>	<i>116675</i>	<i>97118</i>	<i>102726</i>
Нематеріальні активи	23322	21164	19749	23373	20953
Основні засоби	20181	18655	17584	22851	26603
Довготермінові фінансові інвестиції	39486	35899	47220	3667	3754
Гудвіл	45236	38350	24390	23315	22537
<i>Оборотні активи:</i>	<i>17003</i>	<i>20025</i>	<i>21649</i>	<i>24722</i>	<i>19847</i>
Запаси	537	486	353	441	482
Поточна дебіторська заборгованість	9259	10744	8018	8886	8053
Поточні фінансові інвестиції	674	1323	5350	4419	3855
Гроші та їх еквіваленти	6252	7138	7531	10134	6882
Капітал					
<i>Власний (акціонерний) капітал:</i>	<i>87555</i>	<i>76935</i>	<i>71477</i>	<i>70802</i>	<i>66145</i>
Підписний капітал	4082	3866	3866	3792	3792
Вилучений капітал	(8171)	(7841)	(9029)	(7187)	(7045)
Додатковий капітал	153760	154123	154279	116973	117054
Нерозподілений прибуток	(77661)	(84184)	(88834)	(51428)	(49471)
Інший сукупний дохід	15545	10971	11195	8652	1815
<i>Позиковий капітал</i>	<i>38281</i>	<i>34620</i>	<i>39704</i>	<i>29201</i>	<i>35058</i>
<i>Залучений капітал</i>	<i>25378</i>	<i>26754</i>	<i>26132</i>	<i>20858</i>	<i>19782</i>
Валюта балансу	151220	139576	138324	121840	122573

Фінансові результати та сукупний дохід (млн. фунтів стерлінгів)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Фінансові результати					
Чистий дохід від реалізації	45884	46417	38041	38346	42227
Собівартість реалізації	(30814)	(31546)	(26567)	(27942)	(30882)
Операційні витрати	(8367)	(8302)	(7019)	(7278)	(9201)
Операційні доходи	5043	8668	1043	(439)	(177)
Доходи (втрати) від інвестицій	1309	456	305	346	883
Фінансові витрати	(429)	(1932)	(1596)	(1554)	(1736)
Податок на прибуток	(1628)	(2546)	(476)	16582	4765
Чистий прибуток (збиток)	7870	7003	657	59420	5917
Інший сукупний дохід					
Актуарні доходи (втрати)	136	(272)	(182)	37	(212)
Курсові різниці	(2762)	(4354)	363	(2611)	(6517)
Зміна справедливої вартості ринкових цінних паперів	310	(17)	(73)	(119)	4
Інше	(2192)		(16)	(25)	(2)
Сукупний дохід	3381	2350	749	56702	(810)

Додаток Г.14

Проформи фінансово-майнової позиції та результативності діяльності
компанії „Tesla Motors Inc.”

Фінансово-майновий стан корпорації (млн. дол. США)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Економічні ресурси					
<i>Необоротні активи:</i>	340,6	589,4	1151,0	2650,6	5300,9
Транспортні засоби в операційній оренді	11,8	10,1	382,4	766,7	1791,4
Основні засоби	298,4	552,2	738,5	1829,3	3403,3
Резерви грошових коштів	8,1	5,2	6,4	11,4	31,5
Інші необоротні активи	22,4	22,0	23,6	43,2	74,6
<i>Оборотні активи:</i>	372,8	524,8	1265,9	3198,7	2791,6
Запаси	50,1	268,5	340,4	953,7	1277,8
Поточна дебіторська заборгованість	9,5	26,8	49,1	226,6	169,0
Поточні фінансові інвестиції та резерви грошових коштів	48,5	19,1	3,0	17,9	22,6
Гроші та їх еквіваленти	255,3	201,9	845,9	1905,7	1196,9
Витрати майбутніх періодів	9,4	8,4	27,6	94,7	125,2
Капітал					
<i>Власний (акціонерний) капітал:</i>	224,0	124,7	667,1	911,7	1089,0
Підписний капітал	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Додатковий капітал	893,3	1190,2	1806,6	2345,3	3414,7
Нерозподілений прибуток	(669,4)	(1065,6)	(1139,6)	(1433,7)	(2322,3)
<i>Довготермінові зобов'язання</i>	298,1	450,4	1074,7	2772,2	4145,2
<i>Поточні зобов'язання</i>	191,3	539,1	675,2	2107,2	2816,3
Валюта балансу	713,4	1114,2	2416,9	5849,3	8092,5

Фінансові результати та сукупний дохід (млн. дол. США)

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Фінансові результати					
Чистий дохід від реалізації	204,2	413,3	2013,5	3198,4	4046,0
Собівартість реалізації	(142,6)	(383,2)	(1557,2)	(2316,7)	(3122,5)
Операційні витрати	(104,1)	(150,4)	(285,6)	(603,7)	(922,2)
Витрати на дослідження і розвиток	(209,0)	(274,0)	(232,0)	(464,7)	(717,9)
Фінансові доходи	0,3	0,3	0,2	1,1	1,5
Фінансові витрати	(0,1)	(0,3)	(32,9)	(100,9)	(118,9)
Податок на прибуток	0,5	0,1	2,3	9,4	13,0
Чистий прибуток (збиток)	(254,4)	(396,2)	(74,0)	(294,0)	(888,7)
Інший сукупний дохід					
Курсові різниці	0	0	0	0	(11,0)
Доходи (втрати) від зміни справедливої вартості ринкових цінних паперів і деривативів	0	0	0	0	7,5
Сукупний дохід	(254,4)	(396,2)	(74,0)	(294,0)	(892,2)

Додаток Д

Аналіз економічного потенціалу корпорацій на основі показників їхньої фінансової звітності

Додаток Д.1

Примітки до методики аналізу

Завдання аналізу полягає у встановленні спроможності ефективного функціонування корпорацій в умовах постіндустріальної економіки. Основний акцент у ході аналізу зроблений на визначальних економічних факторах ефективності, що відповідають постіндустріальним критеріальним особливостям функціонування економіки – важливості інтелектуальної складової економічного потенціалу для генерування економічних вигод; необхідності формування резервів для страхування акціонерного капіталу, зважаючи на суспільно значимий характер діяльності корпорацій; прибутковість (продуктивність) капіталу з урахуванням усіх чинників економічної результативності (а не лише чистого прибутку). Метою аналізу не передбачена різностороння характеристика потенціалу корпорацій, чим пояснюється доволі обмежений перелік використовуваних індикаторів.

Застосовані у ході аналізу показники обчислені за методиками, запропонованими в дисертації. Для порівняння також наведене зіставлення значень традиційних і пропонувані показників (наприклад, рентабельності власного капіталу, що розраховується на базі значень лише чистого прибутку, та пропонуваного показника рентабельності акціонерного капіталу, який визначається з урахуванням сукупного доходу).

Значення аналітичних показників за окремі звітні періоди може бути не розраховане, що пояснюється такими причинами:

– відсутністю необхідних даних у використовуваних джерелах (зокрема, показник рентабельності акціонерного капіталу за 2011-2012 рр. за більшості з вибірки корпорацій не може бути розрахований, оскільки імперативними регламентаціями з бухгалтерського обліку та фінансової звітності не передбачалось подання в офіційній фінансовій звітності інформації про сукупний дохід). В таких випадках замість значення показника вказано „X”;

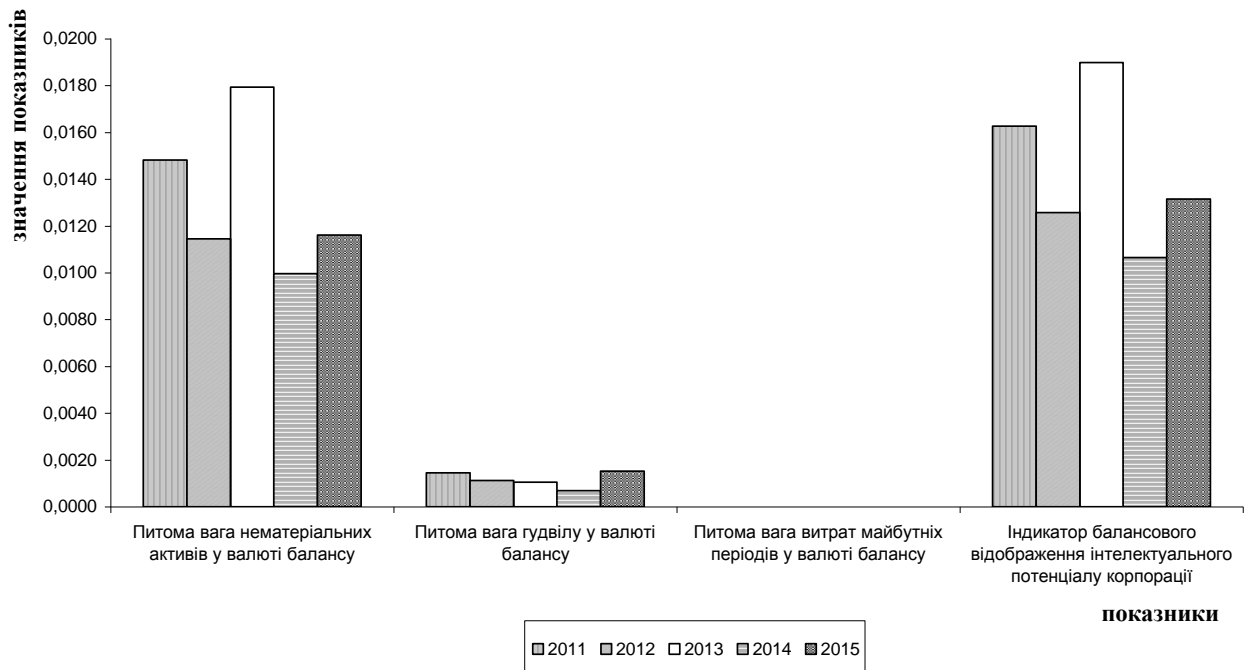
– невідповідністю даних методиці розрахунку показника (зокрема, при від’ємних значеннях прибутку чи сукупного доходу показник рентабельності обчислювати немає змісту). В таких випадках значення показника вказано „*”.

Додаток Д.2

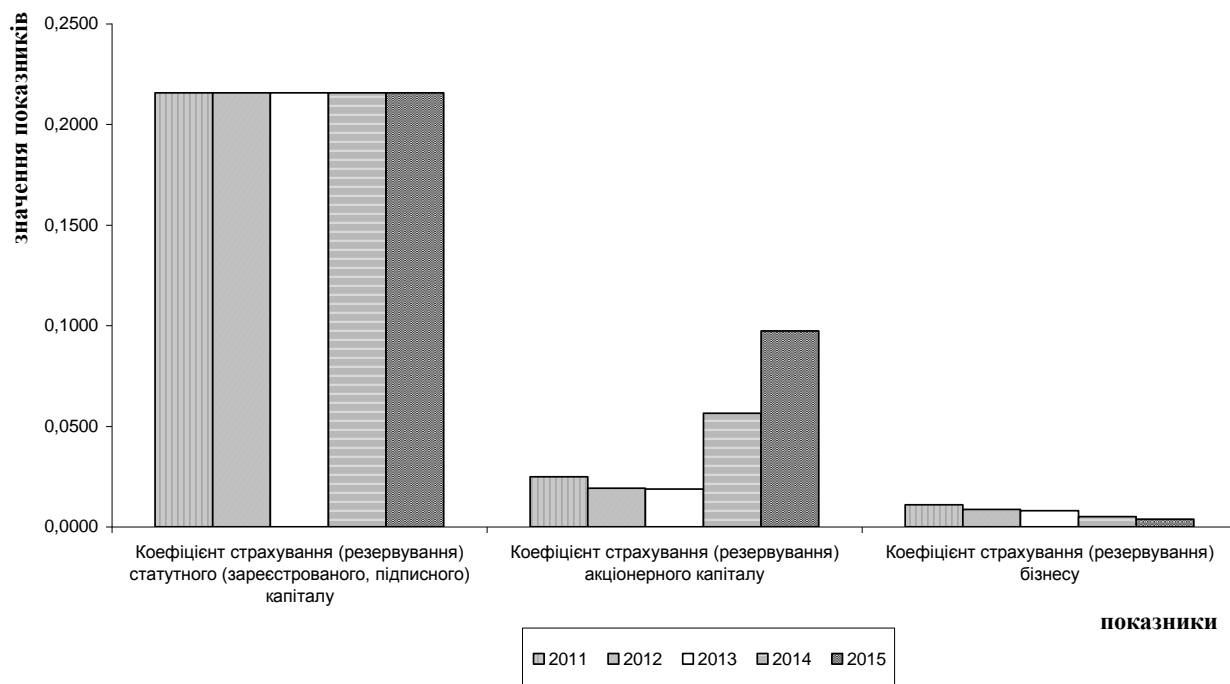
Аналіз економічного потенціалу ПАТ „Миронівський хлібопродукт” на основі показників його фінансової звітності

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Показники аналізу параметрів інтелектуальної складової економічного потенціалу корпорації					
Питома вага нематеріальних активів у валюті балансу	0,0148	0,0115	0,0179	0,0100	0,0116
Питома вага гудвілу у валюті балансу	0,0014	0,0011	0,0010	0,0007	0,0015
Питома вага витрат майбутніх періодів у валюті балансу	0	0	0	0	0
Індикатор балансового відображення інтелектуального потенціалу корпорації	0,0163	0,0126	0,0190	0,0106	0,0131
Показники аналізу страхування (резервування) бізнесу і капіталу					
Коефіцієнт страхування (резервування) статутного (зареєстрованого, підписного) капіталу	0,2157	0,2157	0,2157	0,2157	0,2157
Коефіцієнт страхування (резервування) акціонерного капіталу	0,0249	0,0192	0,0187	0,0563	0,0973
Коефіцієнт страхування (резервування) бізнесу	0,0110	0,0086	0,0080	0,0051	0,0038
Показники аналізу прибутковості капіталу					
Рентабельність власного капіталу	0,3479	0,2166	0,1321	*	*
Рентабельність акціонерного капіталу	X	X	0,1321	*	*

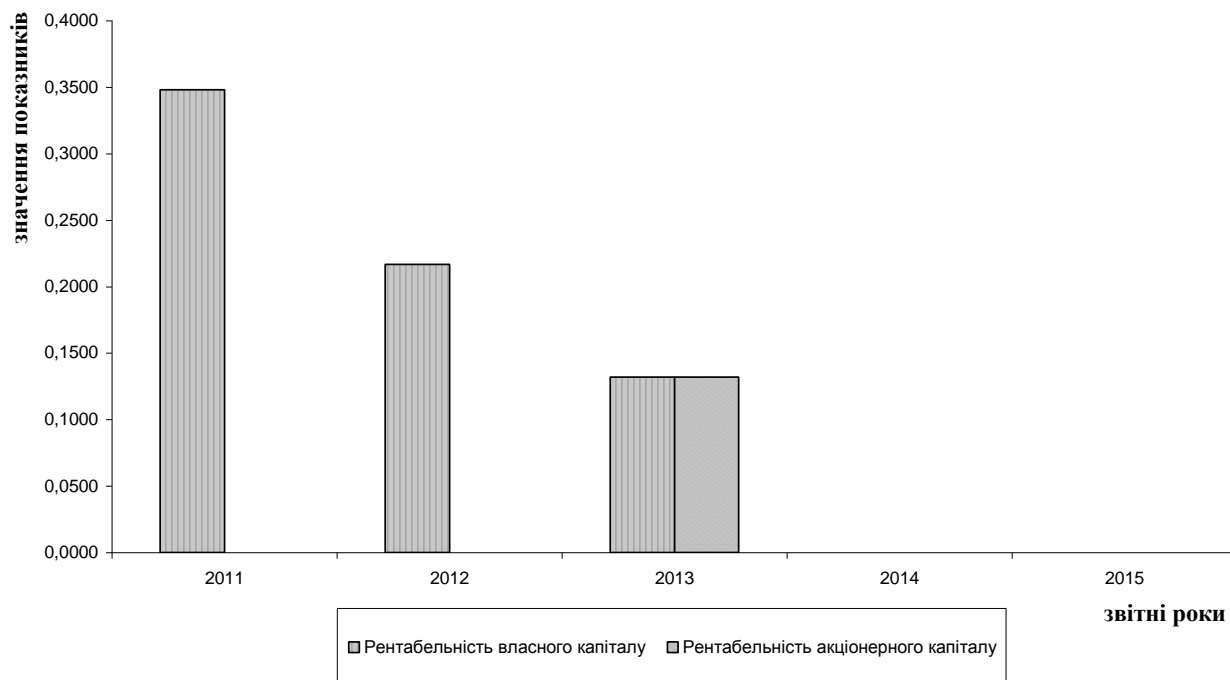
Показники аналізу параметрів інтелектуальної складової економічного потенціалу корпорації

Показники аналізу страхування (резервування) бізнесу і капіталу

Показники аналізу прибутковості капіталу

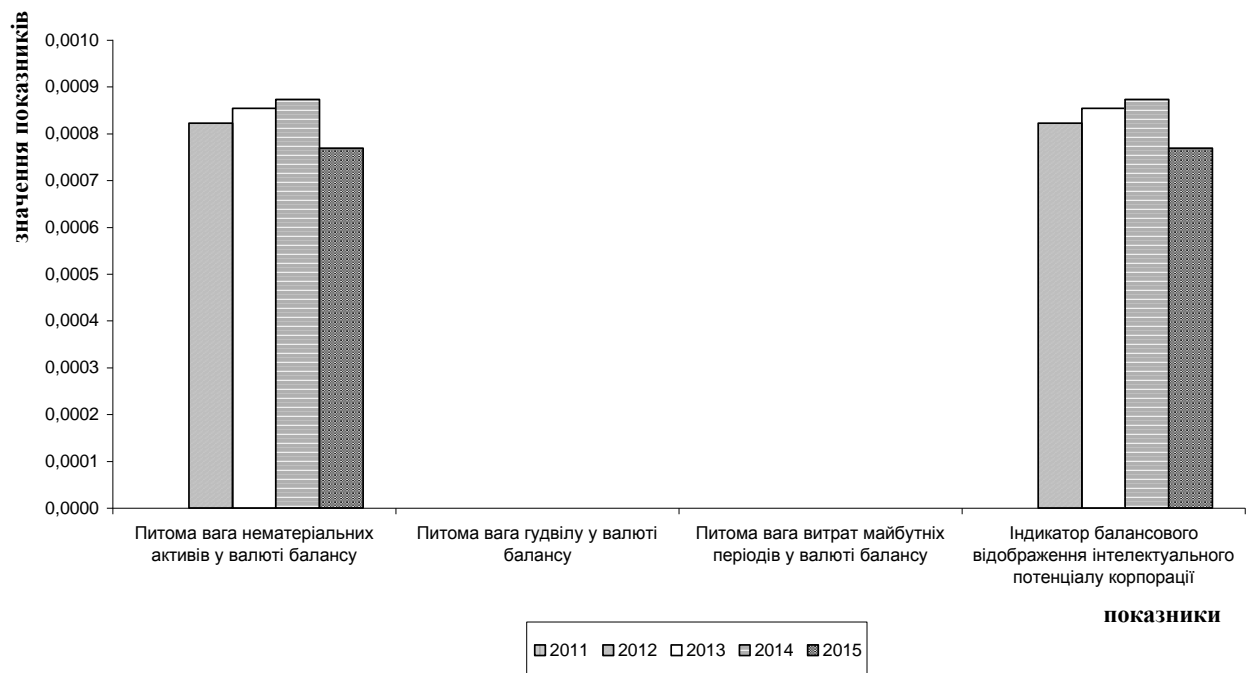

Додаток Д.3

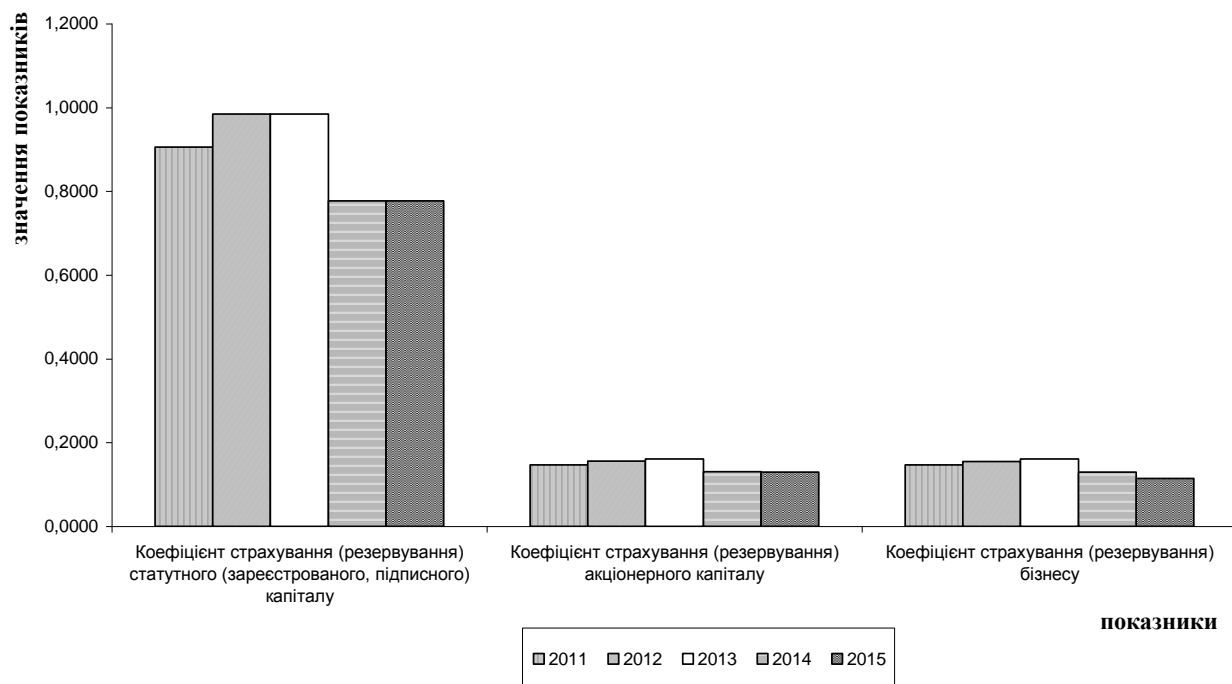
Аналіз економічного потенціалу ПАТ „Концерн-Електрон” на основі
показників його фінансової звітності

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Показники аналізу параметрів інтелектуальної складової економічного потенціалу корпорації					
Питома вага нематеріальних активів у валюті балансу	0	0,0008	0,0009	0,0009	0,0008
Питома вага гудвілу у валюті балансу	0	0	0	0	0
Питома вага витрат майбутніх періодів у валюті балансу	0	0	0	0	0
Індикатор балансового відображення інтелектуального потенціалу корпорації	0	0,0008	0,0009	0,0009	0,0008
Показники аналізу страхування (резервування) бізнесу і капіталу					
Коефіцієнт страхування (резервування) статутного (zareestrovanoгo, підписного) капіталу	0,9059	0,9843	0,9843	0,7770	0,7770
Коефіцієнт страхування (резервування) акціонерного капіталу	0,1467	0,1553	0,1610	0,1301	0,1298
Коефіцієнт страхування (резервування) бізнесу	0,1464	0,1548	0,1608	0,1298	0,1143
Показники аналізу прибутковості капіталу					
Рентабельність власного капіталу	0,0223	0,0223	*	0,0009	0,0020
Рентабельність акціонерного капіталу	X	X	*	0,0009	0,0020

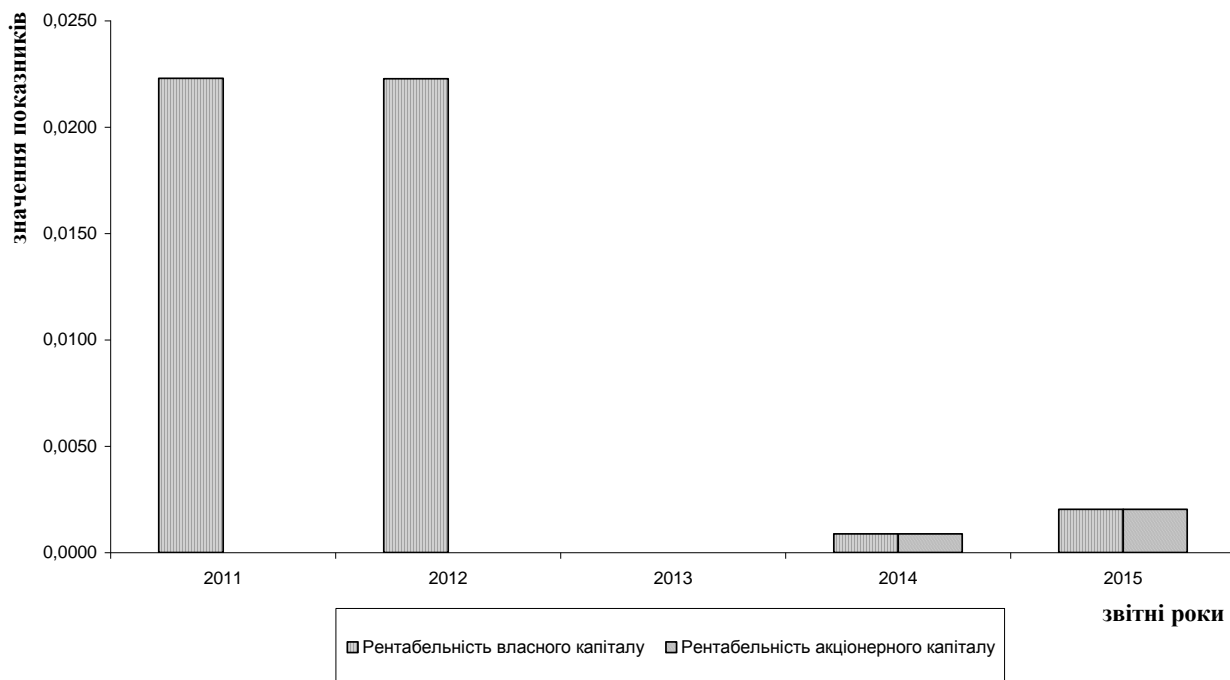
Показники аналізу параметрів інтелектуальної складової економічного потенціалу корпорації

Показники аналізу страхування (резервування) бізнесу і капіталу

Показники аналізу прибутковості капіталу

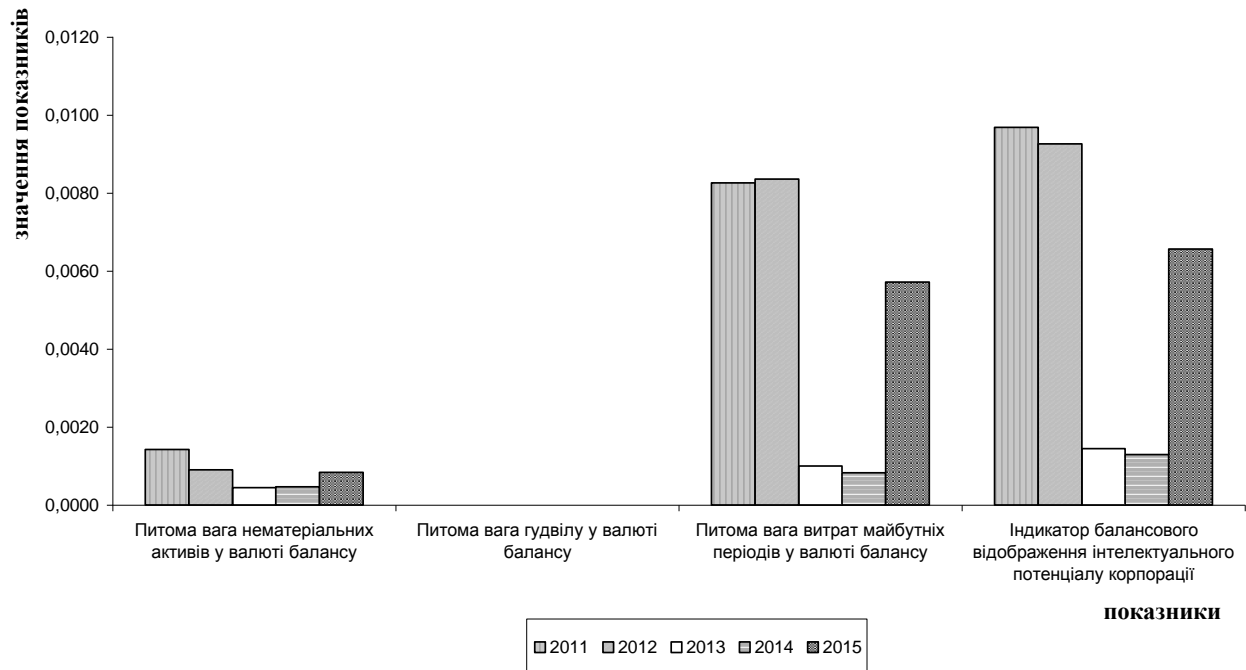

Додаток Д.4

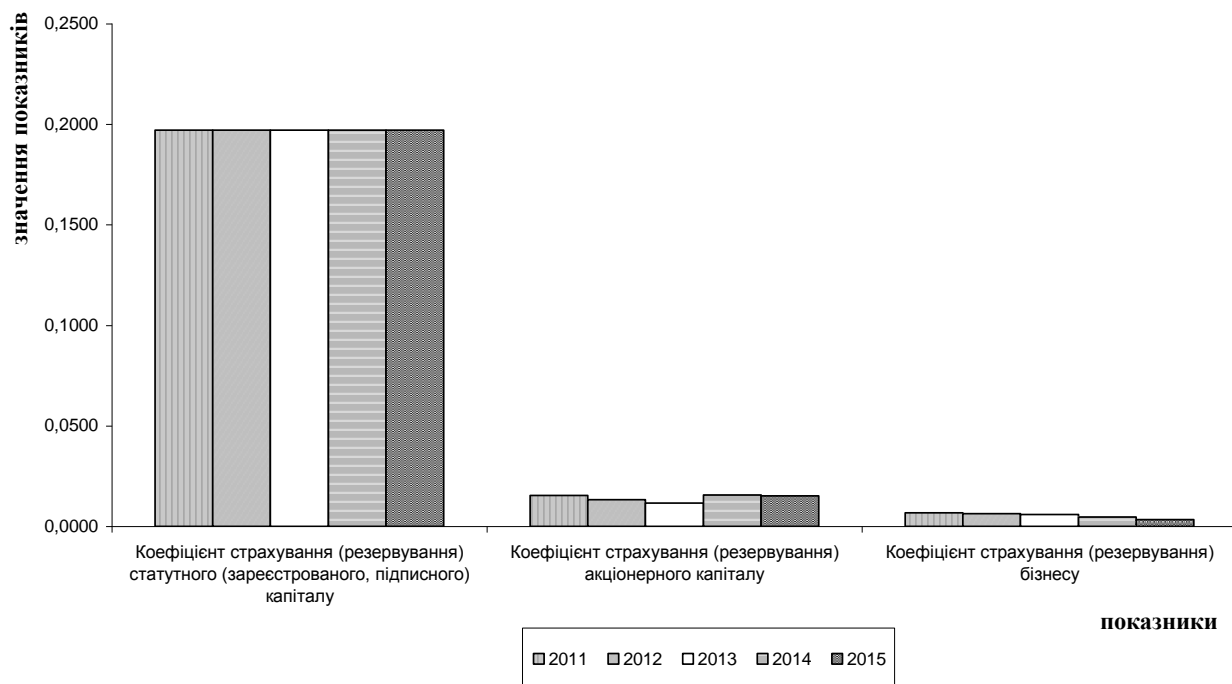
Аналіз економічного потенціалу ПАТ „Концерн Галнафтогаз” на основі
показників його фінансової звітності

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Показники аналізу параметрів інтелектуальної складової економічного потенціалу корпорації					
Питома вага нематеріальних активів у валюті балансу	0,0014	0,0009	0,0004	0,0005	0,0008
Питома вага гудвілу у валюті балансу	0	0	0	0	0
Питома вага витрат майбутніх періодів у валюті балансу	0,0083	0,0084	0,0010	0,0008	0,0057
Індикатор балансового відображення інтелектуального потенціалу корпорації	0,0097	0,0093	0,0014	0,0013	0,0066
Показники аналізу страхування (резервування) бізнесу і капіталу					
Коефіцієнт страхування (резервування) статутного (zareestrovanoго, підписного) капіталу	0,1971	0,1971	0,1971	0,1971	0,1971
Коефіцієнт страхування (резервування) акціонерного капіталу	0,0153	0,0133	0,0116	0,0155	0,0152
Коефіцієнт страхування (резервування) бізнесу	0,0067	0,0062	0,0059	0,0047	0,0034
Показники аналізу прибутковості капіталу					
Рентабельність власного капіталу	X	0,1317	0,1212	*	0,0305
Рентабельність акціонерного капіталу	X	X	0,1212	*	0,0218

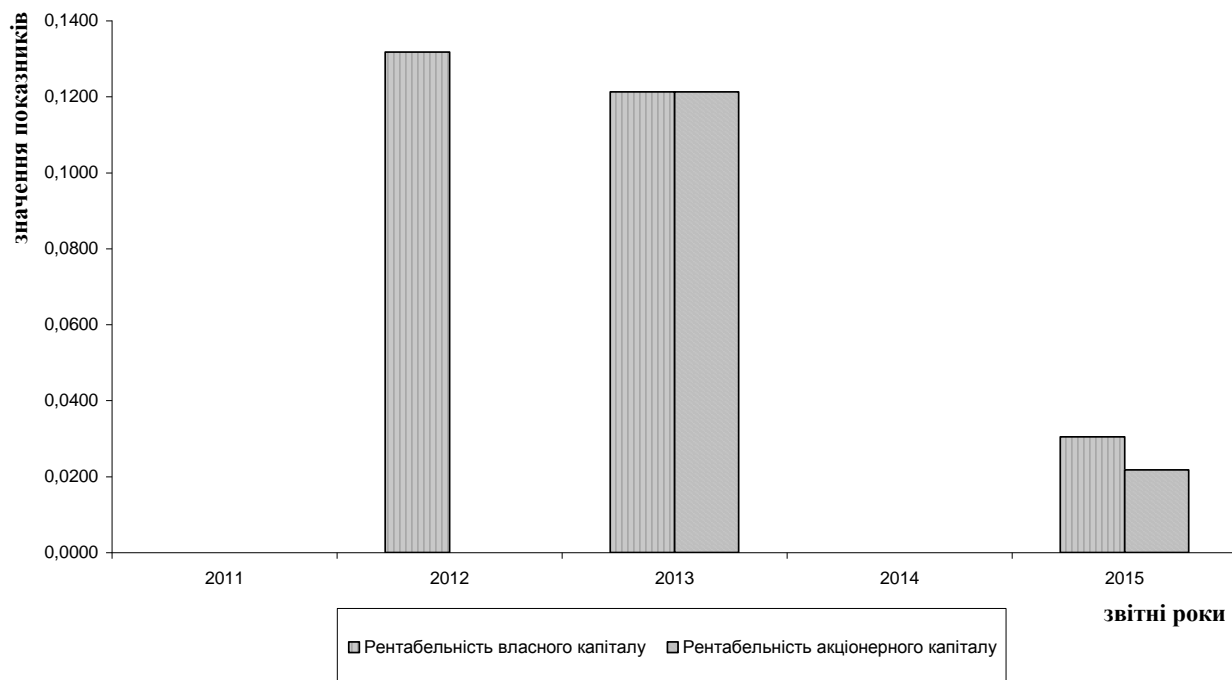
Показники аналізу параметрів інтелектуальної складової
економічного потенціалу корпорації

Показники аналізу страхування (резервування) бізнесу і капіталу

Показники аналізу прибутковості капіталу

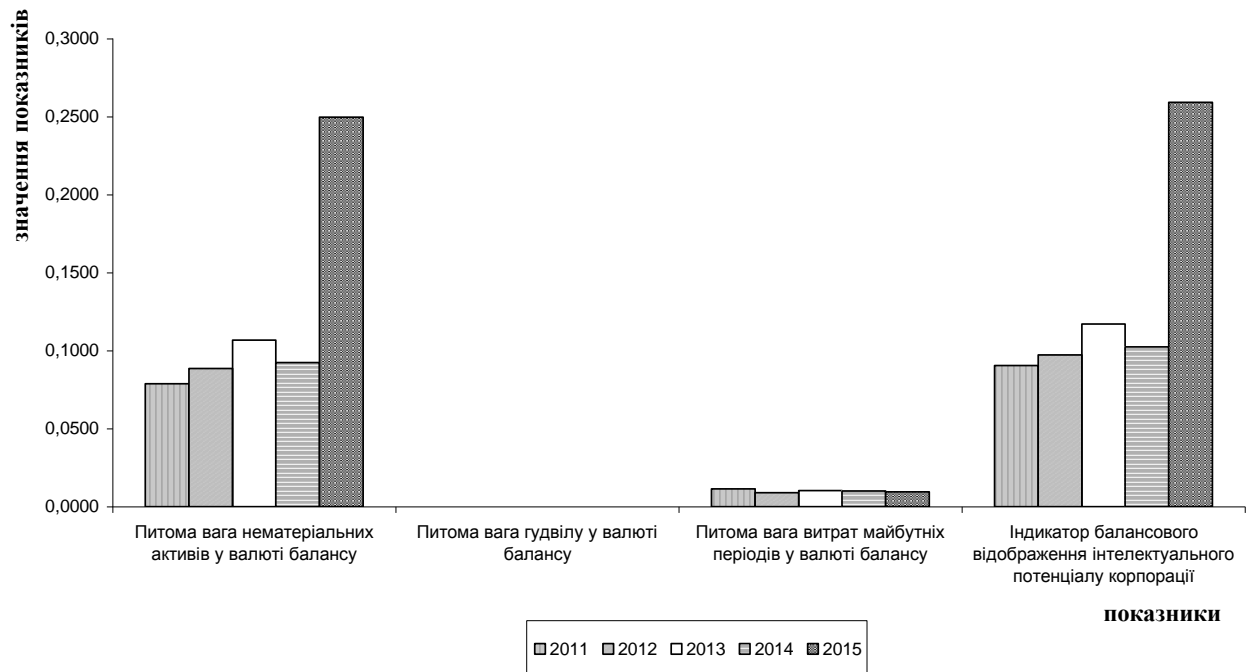

Додаток Д.5

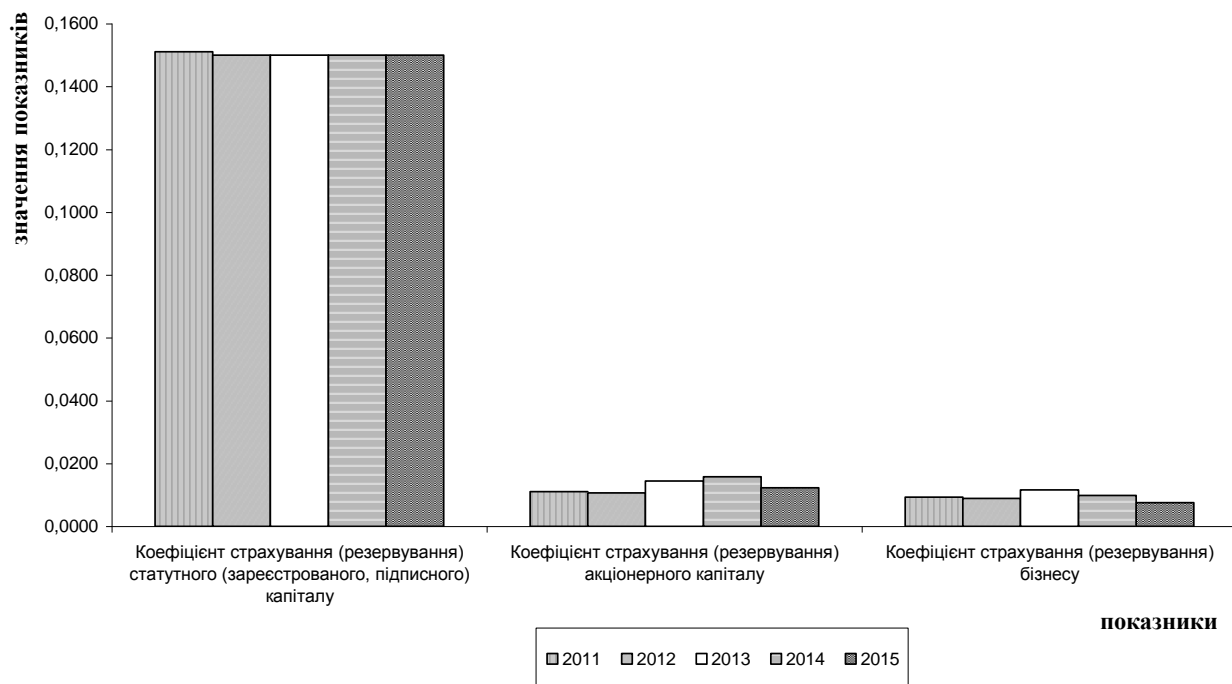
Аналіз економічного потенціалу ПрАТ „Київстар” на основі показників його фінансової звітності

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Показники аналізу параметрів інтелектуальної складової економічного потенціалу корпорації					
Питома вага нематеріальних активів у валюті балансу	0,0789	0,0885	0,1067	0,0924	0,2497
Питома вага гудвілу у валюті балансу	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
Питома вага витрат майбутніх періодів у валюті балансу	0,0115	0,0089	0,0104	0,0101	0,0096
Індикатор балансового відображення інтелектуального потенціалу корпорації	0,0904	0,0974	0,1171	0,1025	0,2593
Показники аналізу страхування (резервування) бізнесу і капіталу					
Коефіцієнт страхування (резервування) статутного (zareestrovanoogo, підписного) капіталу	0,1511	0,1500	0,1500	0,1500	0,1500
Коефіцієнт страхування (резервування) акціонерного капіталу	0,0110	0,0106	0,0145	0,0157	0,0122
Коефіцієнт страхування (резервування) бізнесу	0,0093	0,0089	0,0116	0,0098	0,0076
Показники аналізу прибутковості капіталу					
Рентабельність власного капіталу	0,3366	0,3261	0,4107	0,2597	0,2250
Рентабельність акціонерного капіталу	X	X	0,4108	0,2602	0,2250

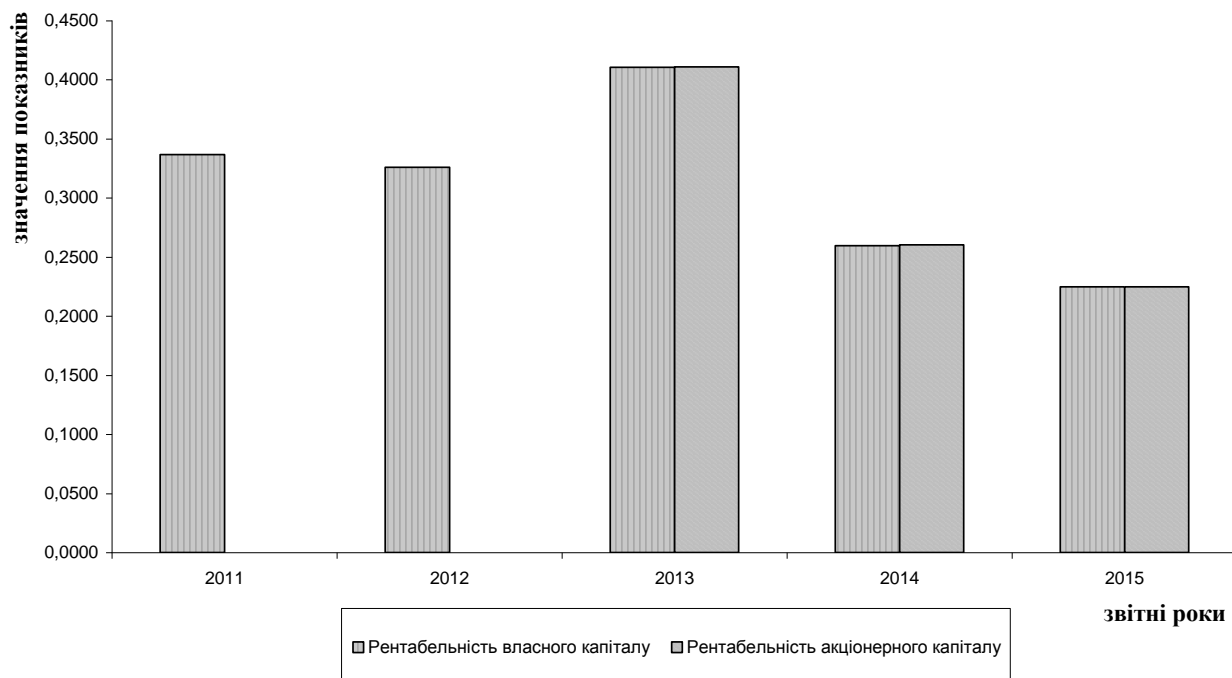
Показники аналізу параметрів інтелектуальної складової економічного потенціалу корпорації

Показники аналізу страхування (резервування) бізнесу і капіталу

Показники аналізу прибутковості капіталу

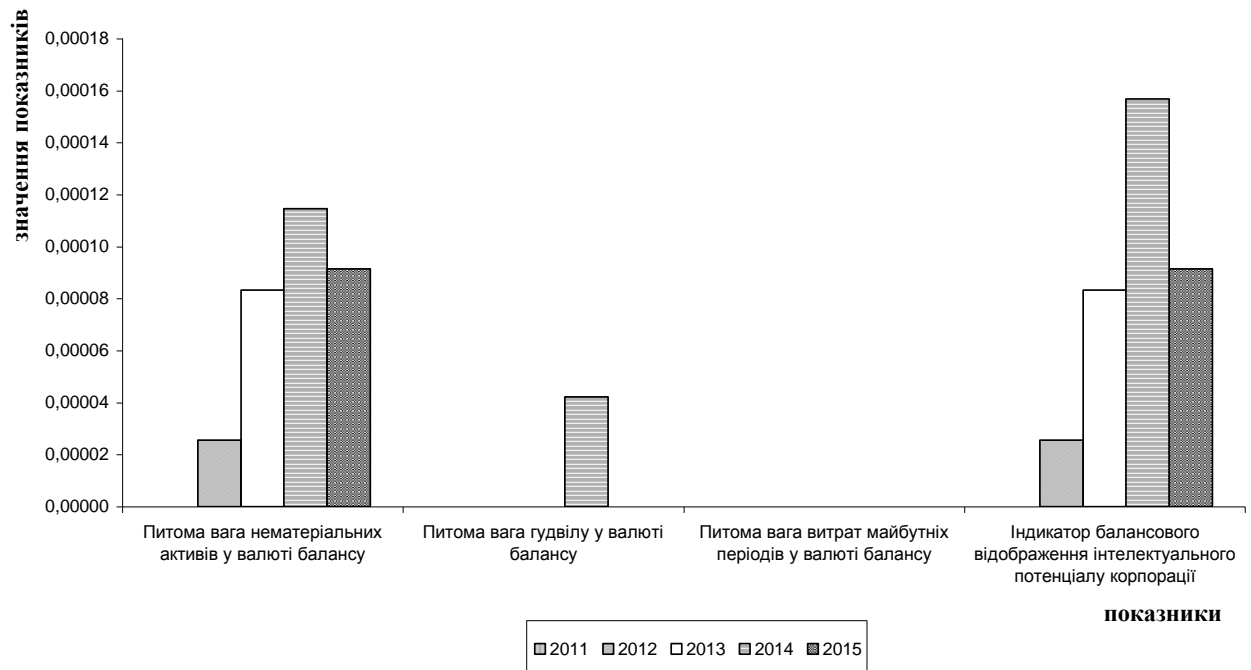

Додаток Д.6

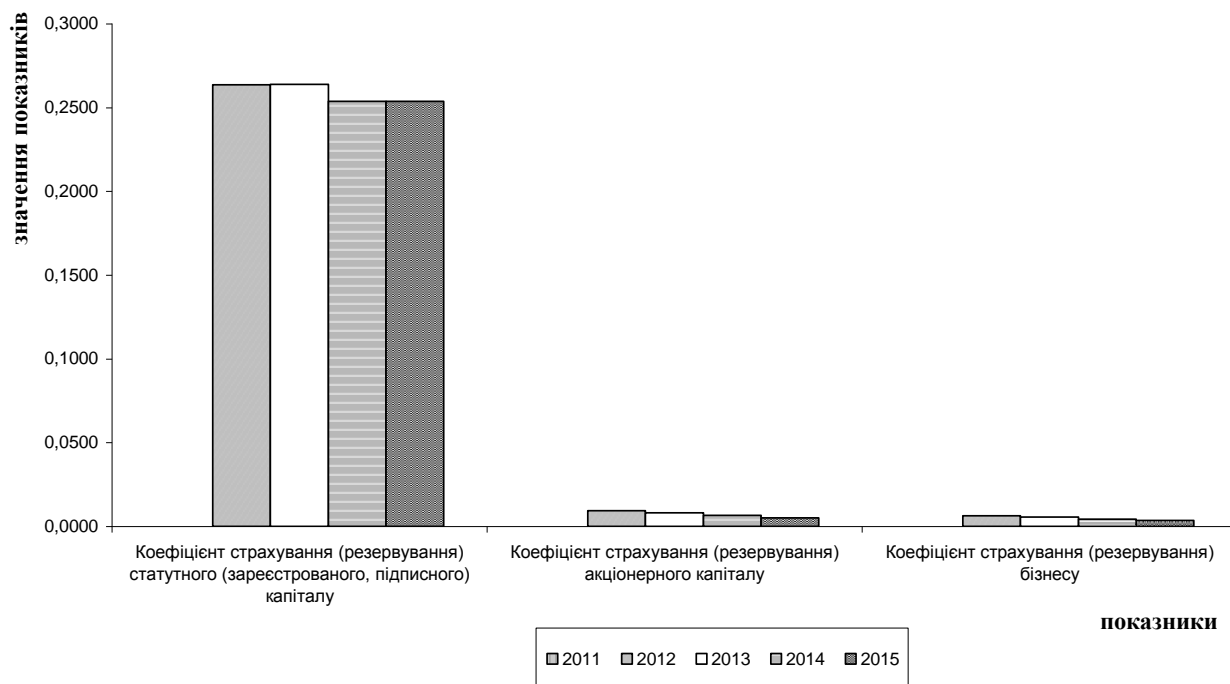
Аналіз економічного потенціалу ПАТ „МОТОР СІЧ” на основі показників його фінансової звітності

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Показники аналізу параметрів інтелектуальної складової економічного потенціалу корпорації					
Питома вага нематеріальних активів у валюті балансу	X	0,00003	0,00008	0,00011	0,00009
Питома вага гудвілу у валюті балансу	X	0	0	0,00004	0
Питома вага витрат майбутніх періодів у валюті балансу	X	0	0	0	0
Індикатор балансового відображення інтелектуального потенціалу корпорації	X	0,00003	0,00008	0,00016	0,00009
Показники аналізу страхування (резервування) бізнесу і капіталу					
Коефіцієнт страхування (резервування) статутного (zareestrovanoго, підписного) капіталу	X	0,2635	0,2638	0,2538	0,2538
Коефіцієнт страхування (резервування) акціонерного капіталу	X	0,0094	0,0080	0,0066	0,0050
Коефіцієнт страхування (резервування) бізнесу	X	0,0063	0,0056	0,0043	0,0034
Показники аналізу прибутковості капіталу					
Рентабельність власного капіталу	X	0,2323	0,1427	0,1449	0,2389
Рентабельність акціонерного капіталу	X	X	0,1542	0,1475	0,2454

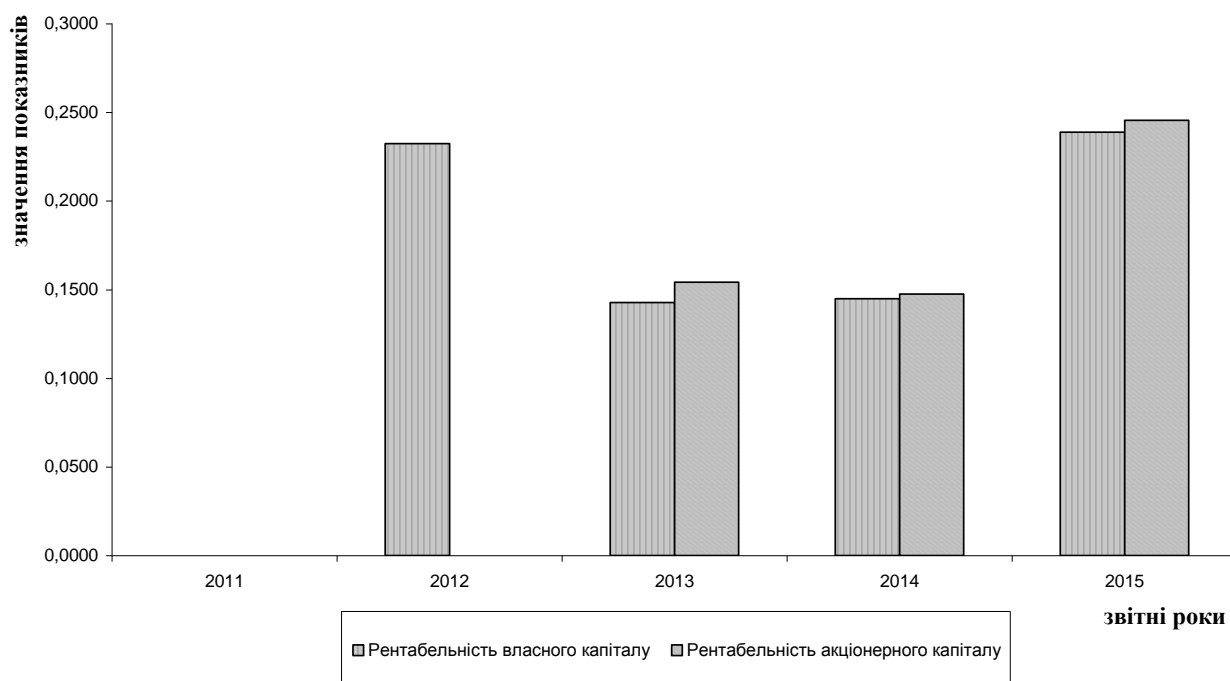
Показники аналізу параметрів інтелектуальної складової економічного потенціалу корпорації

Показники аналізу страхування (резервування) бізнесу і капіталу

Показники аналізу прибутковості капіталу

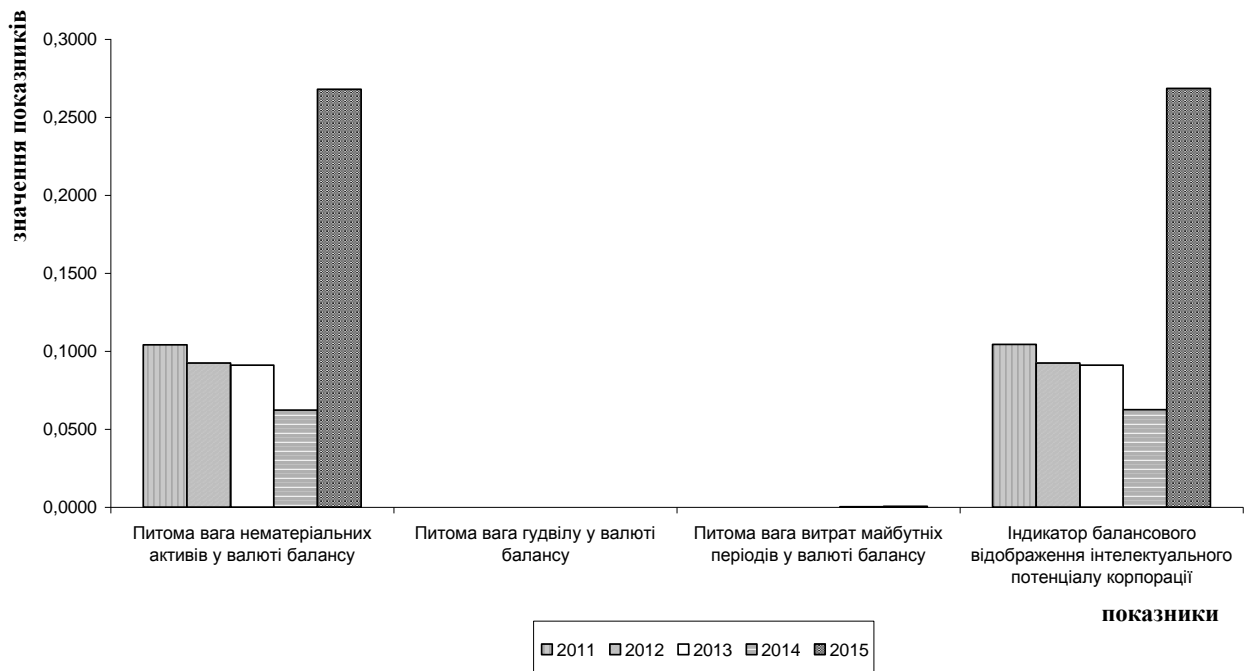

Додаток Д.7

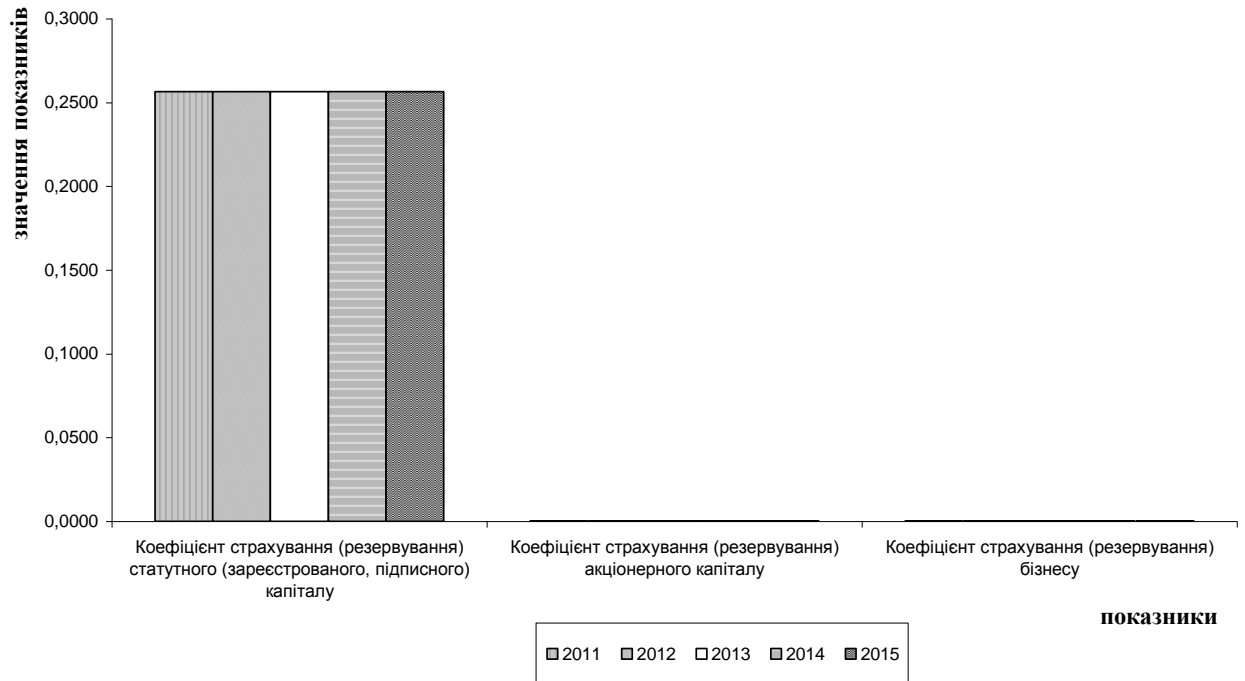
Аналіз економічного потенціалу ПрАТ „МТС Україна” на основі показників його фінансової звітності

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Показники аналізу параметрів інтелектуальної складової економічного потенціалу корпорації					
Питома вага нематеріальних активів у валюті балансу	0,1041	0,0925	0,0910	0,0622	0,2680
Питома вага гудвілу у валюті балансу	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
Питома вага витрат майбутніх періодів у валюті балансу	0,0001	0,0001	0,0001	0,0003	0,0005
Індикатор балансового відображення інтелектуального потенціалу корпорації	0,1042	0,0925	0,0911	0,0625	0,2685
Показники аналізу страхування (резервування) бізнесу і капіталу					
Коефіцієнт страхування (резервування) статутного (зареєстрованого, підписного) капіталу	0,2564	0,2564	0,2564	0,2564	0,2564
Коефіцієнт страхування (резервування) акціонерного капіталу	0,0003	0,0003	0,0003	0,0003	0,0002
Коефіцієнт страхування (резервування) бізнесу	0,0002	0,0002	0,0002	0,0002	0,0001
Показники аналізу прибутковості капіталу					
Рентабельність власного капіталу	0,1459	0,3127	0,3622	0,3696	0,2578
Рентабельність акціонерного капіталу	X	X	0,3607	0,3696	0,2578

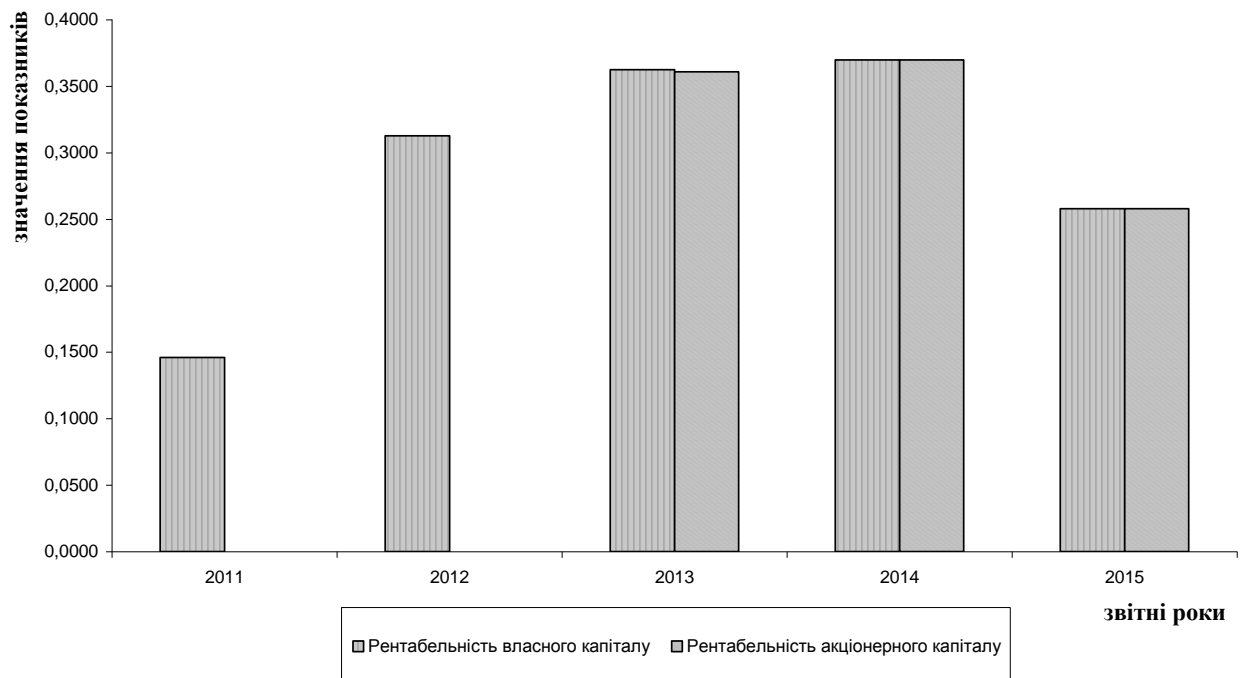
Показники аналізу параметрів інтелектуальної складової економічного потенціалу корпорації

Показники аналізу страхування (резервування) бізнесу і капіталу

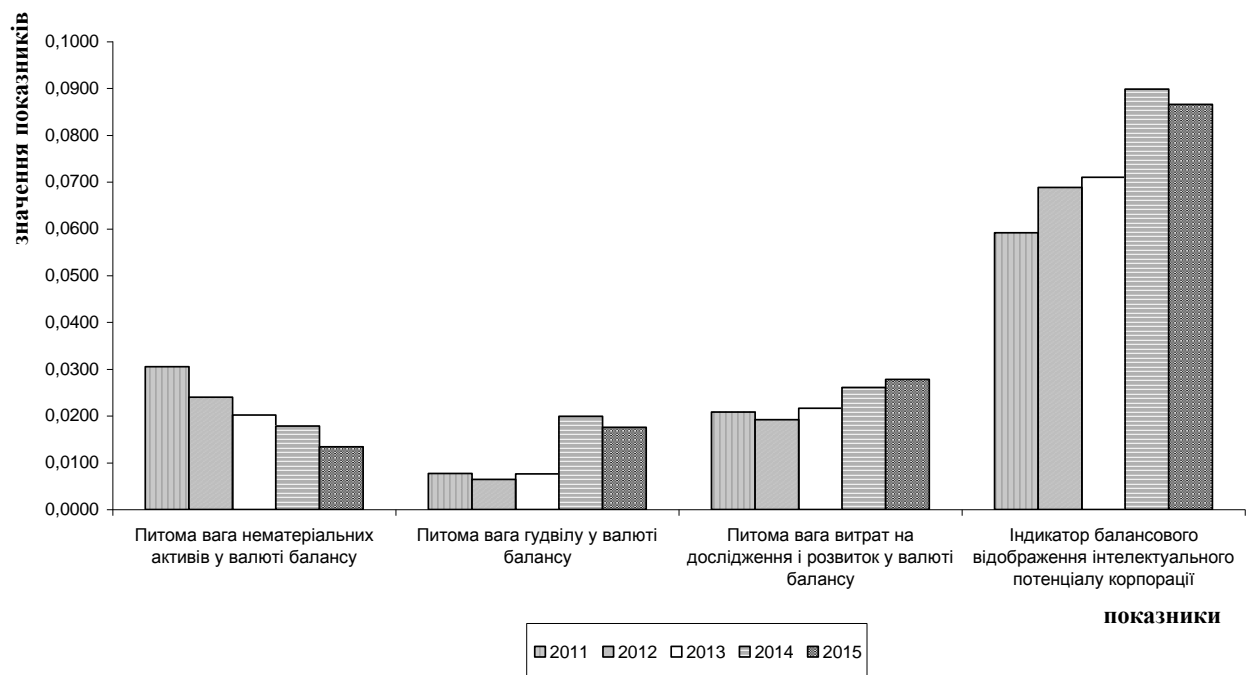
Показники аналізу прибутковості капіталу

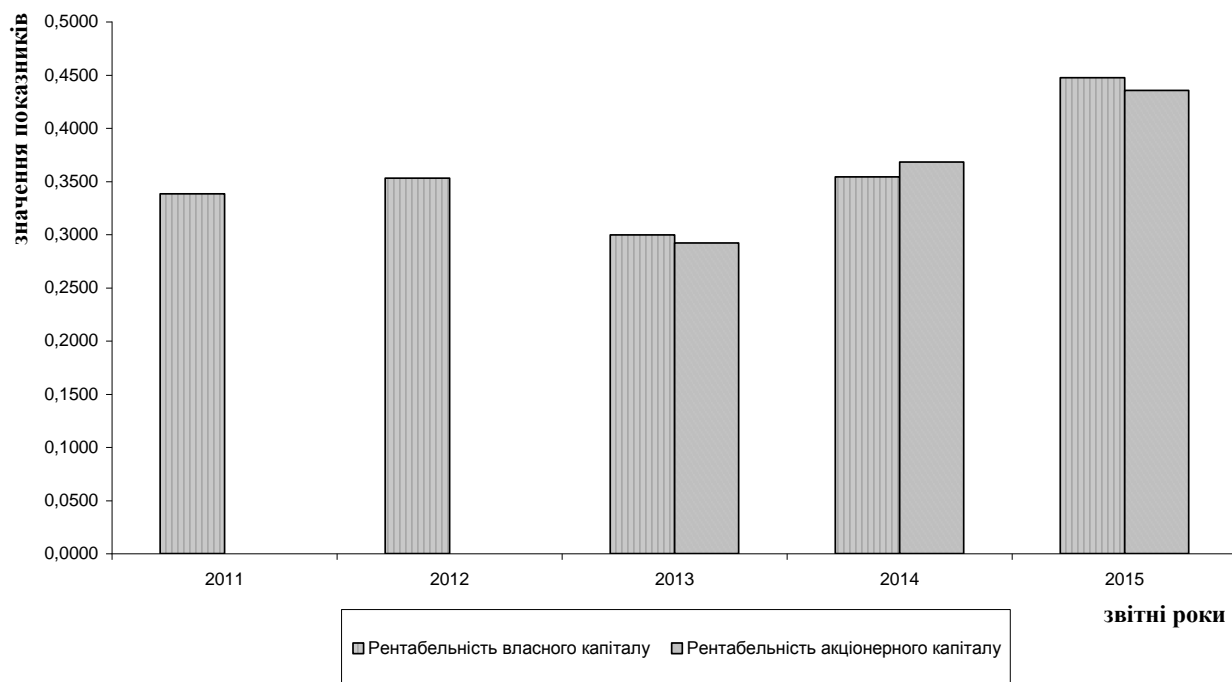
Додаток Д.8

Аналіз економічного потенціалу компанії „Apple Inc.” на основі показників
його фінансової звітності

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Показники аналізу параметрів інтелектуальної складової економічного потенціалу корпорації					
Питома вага нематеріальних активів у валюті балансу	0,0306	0,0240	0,0202	0,0179	0,0134
Питома вага гудвілу у валюті балансу	0,0077	0,0064	0,0076	0,0199	0,0176
Питома вага витрат на дослідження і розвиток у валюті балансу	0,0209	0,0192	0,0216	0,0261	0,0278
Індикатор балансового відображення інтелектуального потенціалу корпорації	0,0591	0,0688	0,0710	0,0899	0,0866
Показники аналізу страхування (резервування) бізнесу і капіталу					
Коефіцієнт страхування (резервування) статутного (zareestrovanoogo, підписного) капіталу	X	X	X	X	X
Коефіцієнт страхування (резервування) акціонерного капіталу	X	X	X	X	X
Коефіцієнт страхування (резервування) бізнесу	X	X	X	X	X
Показники аналізу прибутковості капіталу					
Рентабельність власного капіталу	0,3383	0,3530	0,2998	0,3542	0,4474
Рентабельність акціонерного капіталу	X	X	0,2919	0,3681	0,4354

Показники аналізу параметрів інтелектуальної складової
економічного потенціалу корпорації

Показники аналізу прибутковості капіталу

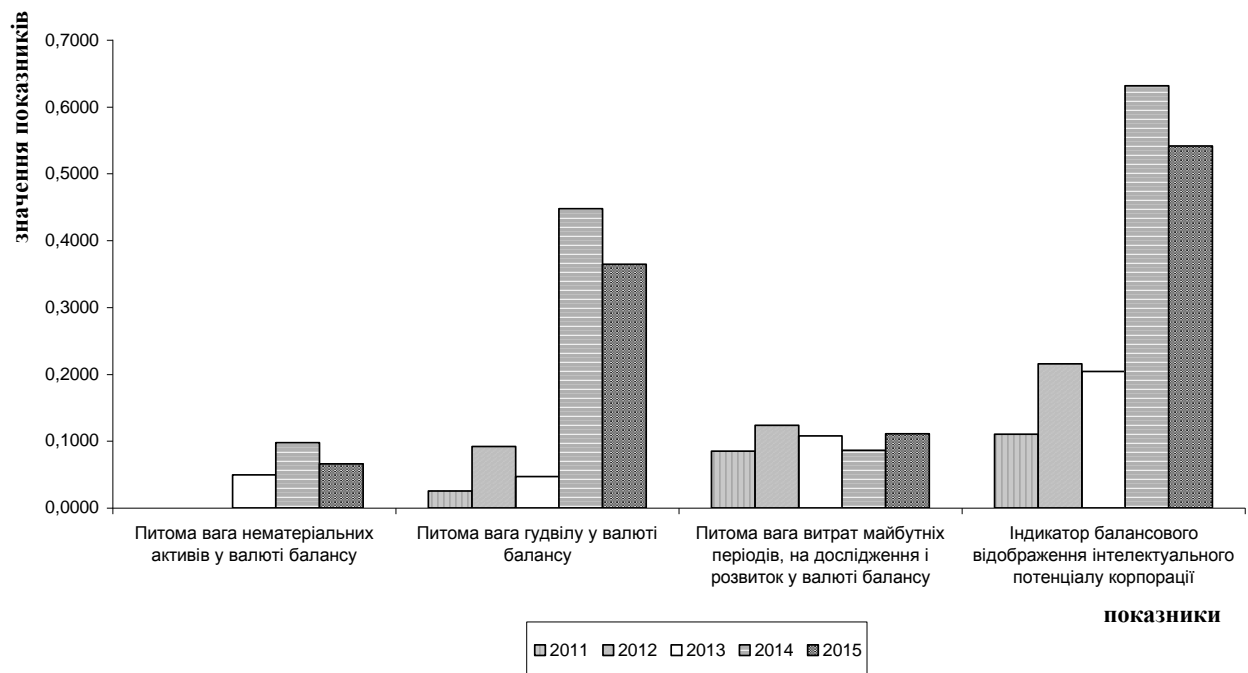

Додаток Д.9

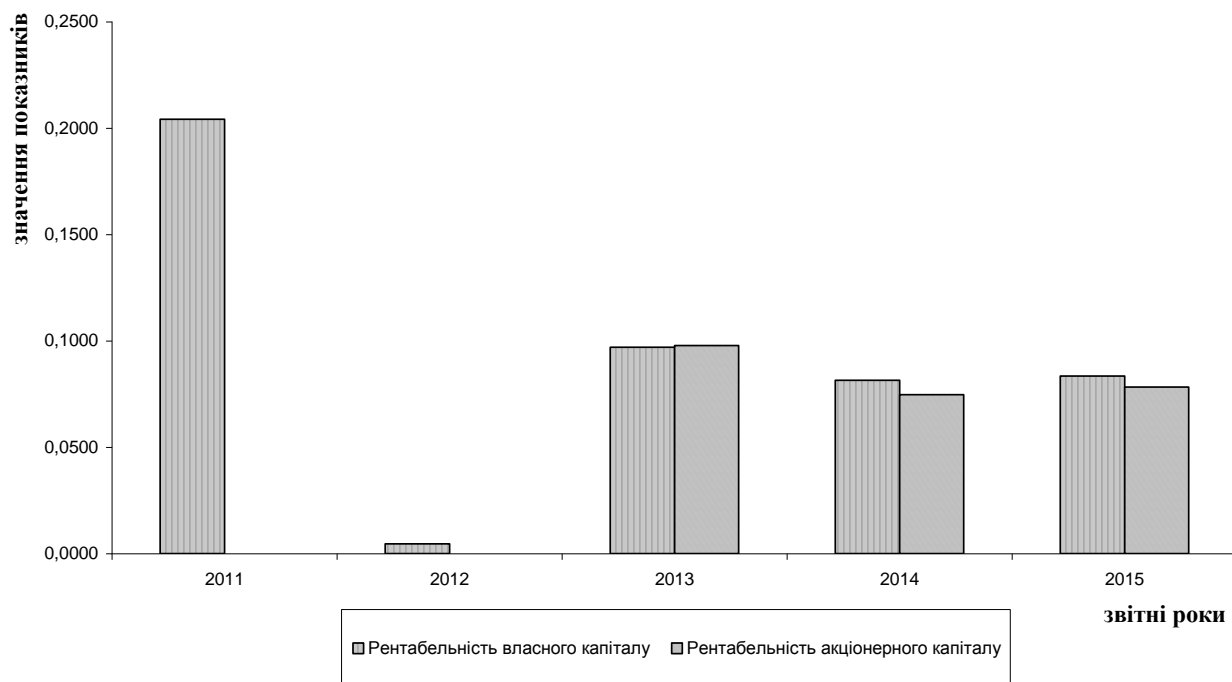
Аналіз економічного потенціалу компанії „Facebook Inc.” на основі показників
його фінансової звітності

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Показники аналізу параметрів інтелектуальної складової економічного потенціалу корпорації					
Питома вага нематеріальних активів у валюті балансу	0,0000	0,0000	0,0493	0,0978	0,0657
Питома вага гудвілу у валюті балансу	0,0256	0,0919	0,0469	0,4475	0,3648
Питома вага витрат майбутніх періодів, на дослідження і розвиток у валюті балансу	0,0848	0,1238	0,1077	0,0861	0,1108
Індикатор балансового відображення інтелектуального потенціалу корпорації	0,1104	0,2157	0,2039	0,6313	0,5414
Показники аналізу страхування (резервування) бізнесу і капіталу					
Коефіцієнт страхування (резервування) статутного (zareestrovanoгo, підписного) капіталу	X	X	X	X	X
Коефіцієнт страхування (резервування) акціонерного капіталу	X	X	X	X	X
Коефіцієнт страхування (резервування) бізнесу	X	X	X	X	X
Показники аналізу прибутковості капіталу					
Рентабельність власного капіталу	0,2041	0,0045	0,0970	0,0814	0,0834
Рентабельність акціонерного капіталу	X	X	0,0977	0,0747	0,0783

Показники аналізу параметрів інтелектуальної складової економічного потенціалу корпорації

Показники аналізу прибутковості капіталу

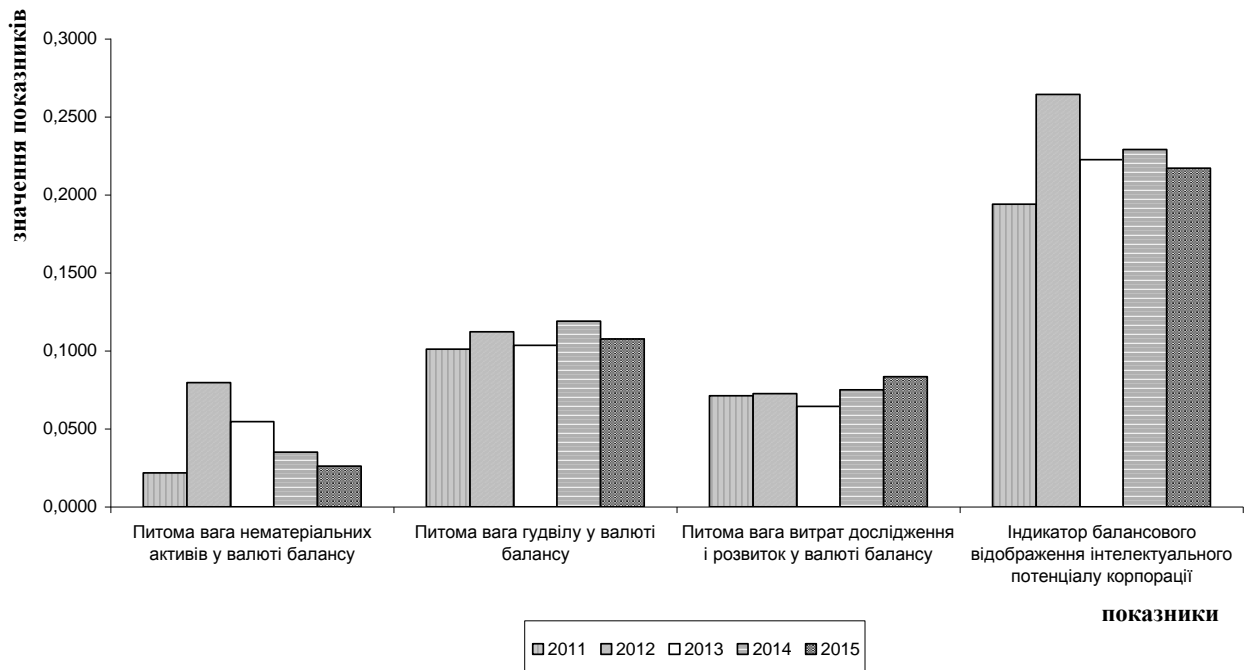

Додаток Д.10

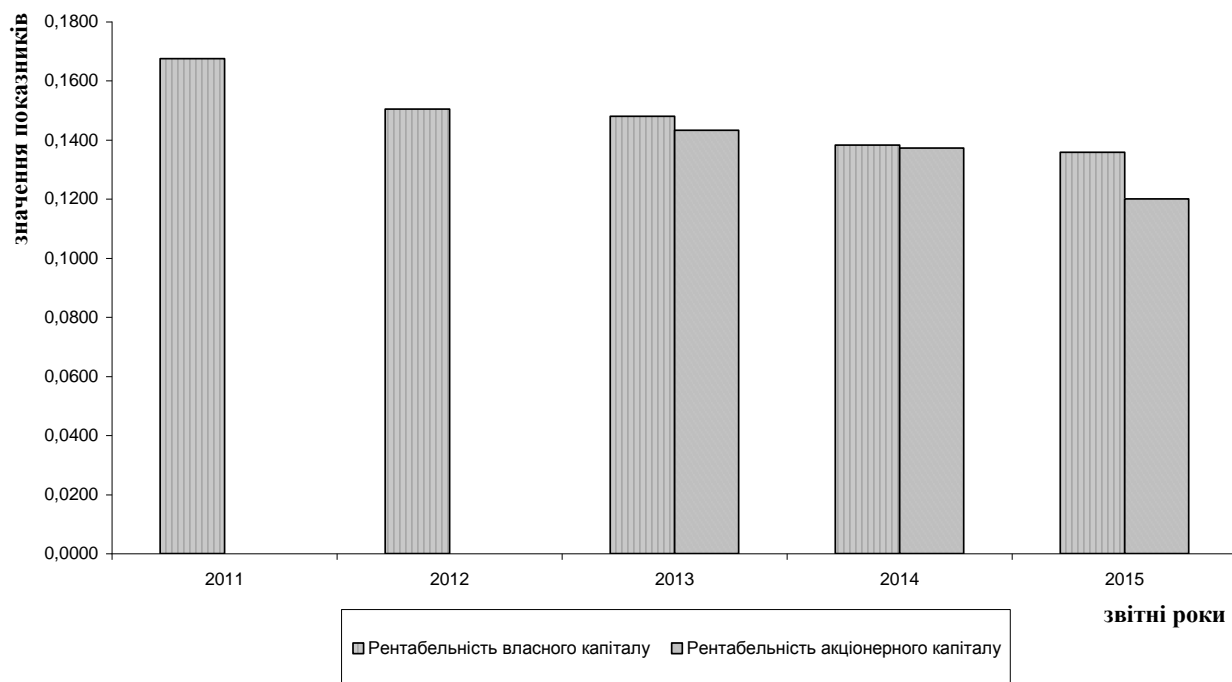
Аналіз економічного потенціалу компанії „Google Inc.” на основі показників
його фінансової звітності

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Показники аналізу параметрів інтелектуальної складової економічного потенціалу корпорації					
Питома вага нематеріальних активів у валюті балансу	0,0217	0,0797	0,0547	0,0351	0,0261
Питома вага гудвілу у валюті балансу	0,1012	0,1123	0,1036	0,1190	0,1076
Питома вага витрат дослідження і розвиток у валюті балансу	0,0711	0,0724	0,0643	0,0750	0,0833
Індикатор балансового відображення інтелектуального потенціалу корпорації	0,1941	0,2644	0,2226	0,2291	0,2170
Показники аналізу страхування (резервування) бізнесу і капіталу					
Коефіцієнт страхування (резервування) статутного (zareestrovanoгo, підписного) капіталу	X	X	X	X	X
Коефіцієнт страхування (резервування) акціонерного капіталу	X	X	X	X	X
Коефіцієнт страхування (резервування) бізнесу	X	X	X	X	X
Показники аналізу прибутковості капіталу					
Рентабельність власного капіталу	0,1675	0,1504	0,1480	0,1382	0,1359
Рентабельність акціонерного капіталу	X	X	0,1432	0,1373	0,1201

Показники аналізу параметрів інтелектуальної складової економічного потенціалу корпорації

Показники аналізу прибутковості капіталу

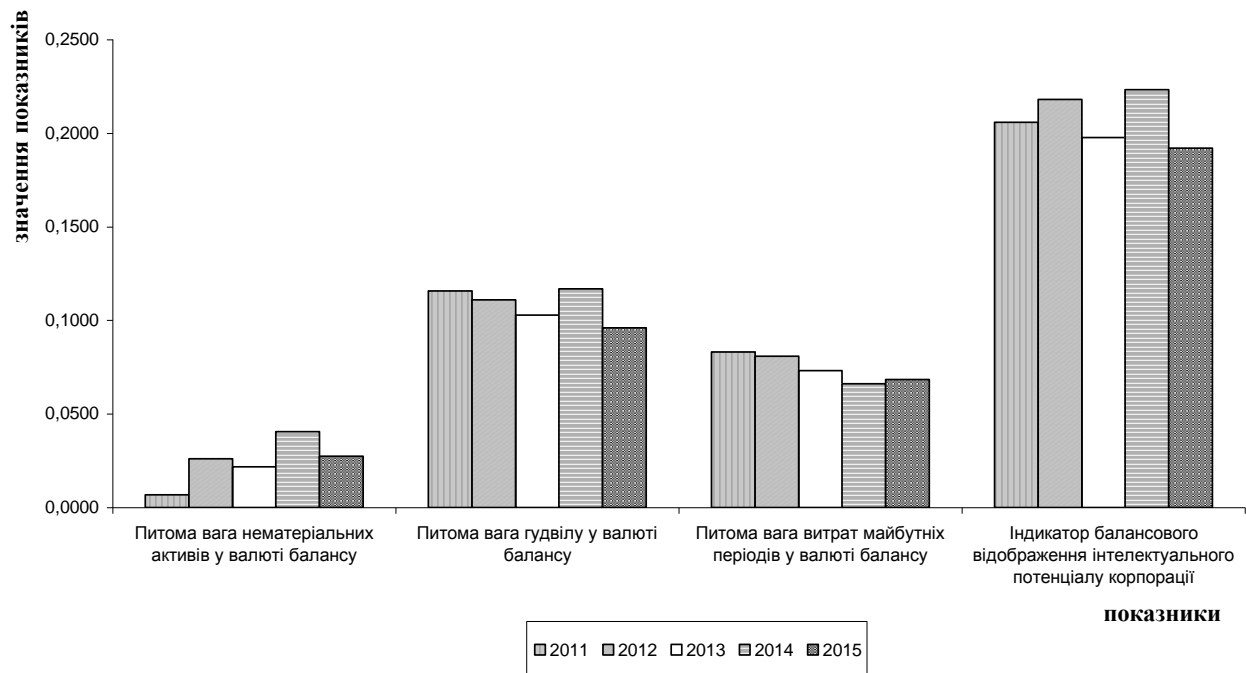

Додаток Д.11

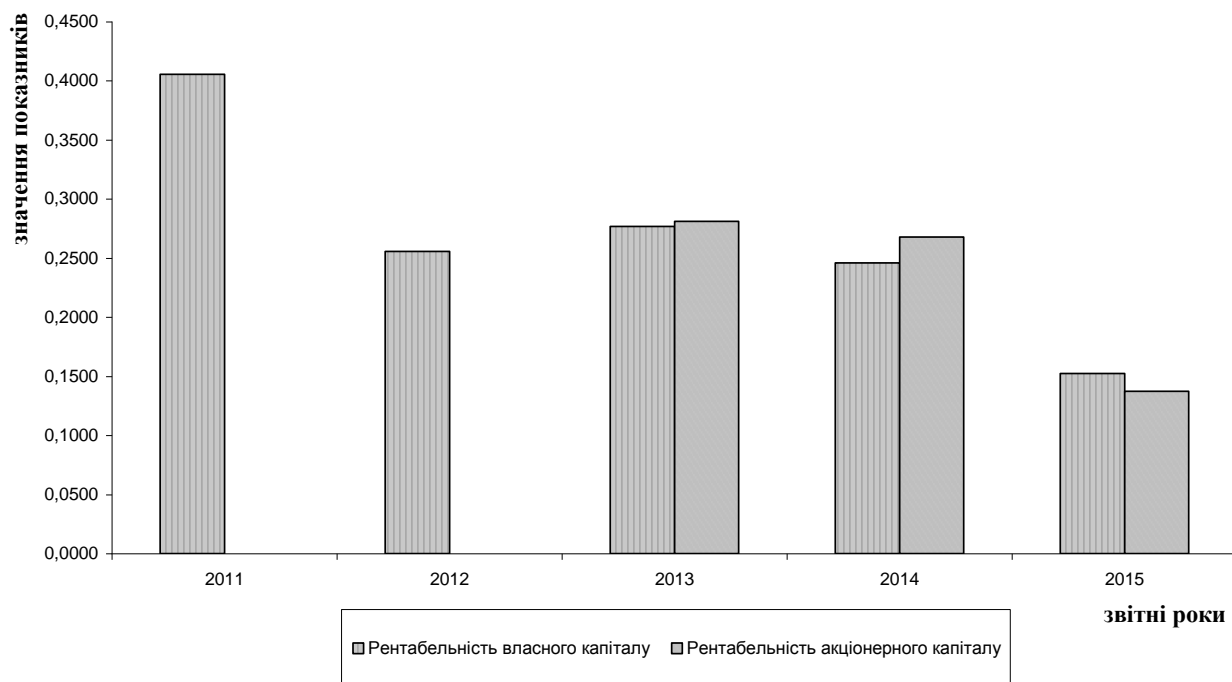
Аналіз економічного потенціалу компанії „Microsoft Corporation” на основі показників його фінансової звітності

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Показники аналізу параметрів інтелектуальної складової економічного потенціалу корпорації					
Питома вага нематеріальних активів у валюті балансу	0,0068	0,0261	0,0216	0,0405	0,0274
Питома вага гудвілу у валюті балансу	0,1157	0,1109	0,1029	0,1168	0,0961
Питома вага витрат майбутніх періодів у валюті балансу	0,0832	0,0809	0,0731	0,0660	0,0684
Індикатор балансового відображення інтелектуального потенціалу корпорації	0,2058	0,2180	0,1976	0,2233	0,1919
Показники аналізу страхування (резервування) бізнесу і капіталу					
Коефіцієнт страхування (резервування) статутного (zareestrovanoogo, підписного) капіталу	X	X	X	X	X
Коефіцієнт страхування (резервування) акціонерного капіталу	X	X	X	X	X
Коефіцієнт страхування (резервування) бізнесу	X	X	X	X	X
Показники аналізу прибутковості капіталу					
Рентабельність власного капіталу	0,4055	0,2558	0,2769	0,2459	0,1523
Рентабельність акціонерного капіталу	X	X	0,2810	0,2677	0,1374

Показники аналізу параметрів інтелектуальної складової економічного потенціалу корпорації

Показники аналізу прибутковості капіталу

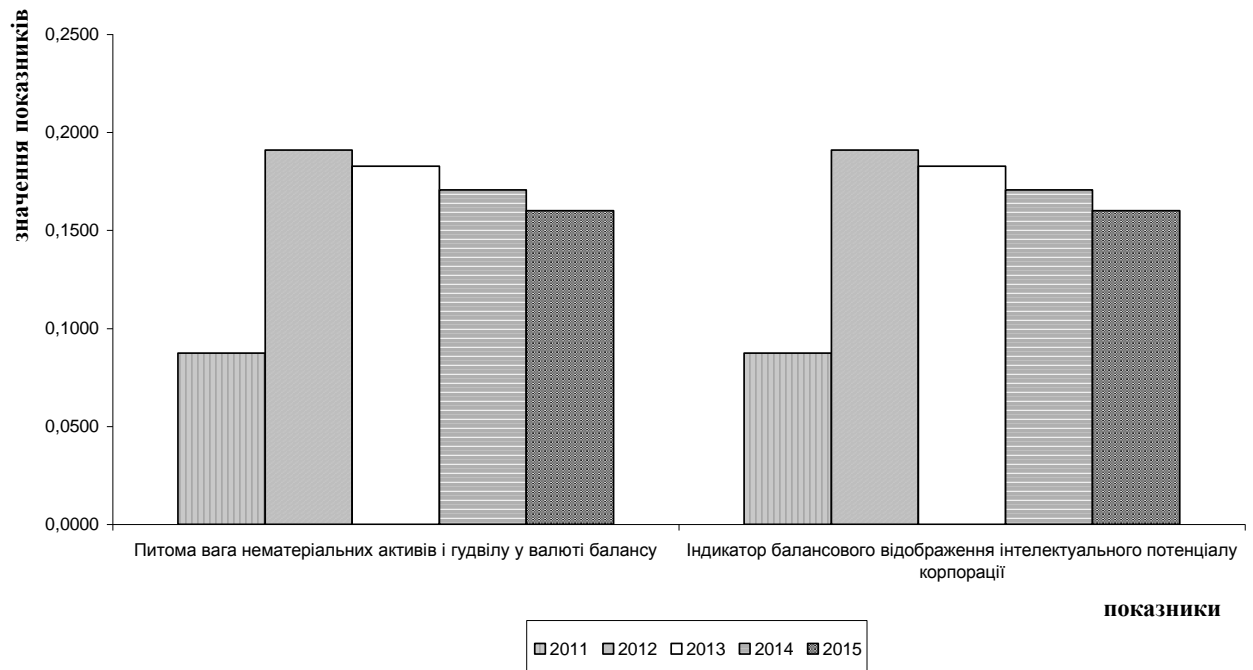

Додаток Д.12

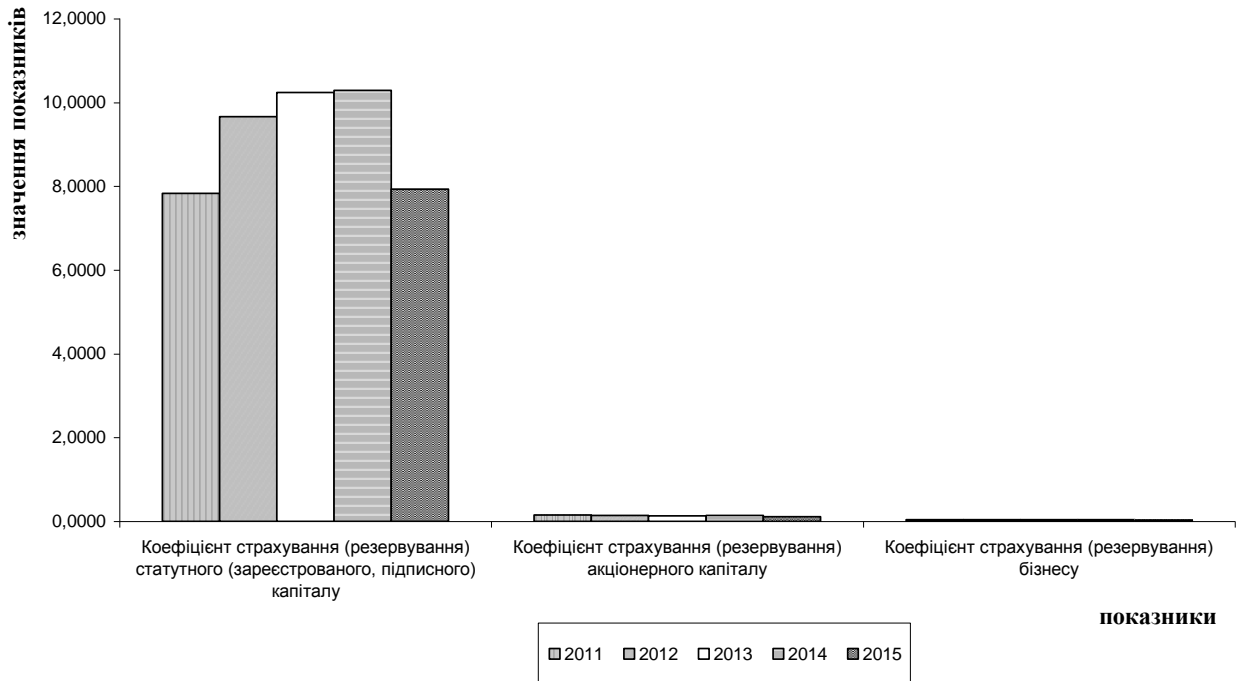
Аналіз економічного потенціалу компанії „Volkswagen Group” на основі показників його фінансової звітності

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Показники аналізу параметрів інтелектуальної складової економічного потенціалу корпорації					
Питома вага нематеріальних активів і гудвілу у валюті балансу	0,0874	0,1911	0,1827	0,1707	0,1601
Індикатор балансового відображення інтелектуального потенціалу корпорації	0,0874	0,1911	0,1827	0,1707	0,1601
Показники аналізу страхування (резервування) бізнесу і капіталу					
Коефіцієнт страхування (резервування) статутного (зареєстрованого, підписного) капіталу	7,8329	9,6633	10,2427	10,2915	7,9322
Коефіцієнт страхування (резервування) акціонерного капіталу	0,1473	0,1407	0,1355	0,1390	0,1153
Коефіцієнт страхування (резервування) бізнесу	0,0368	0,0372	0,0376	0,0357	0,0266
Показники аналізу прибутковості капіталу					
Рентабельність власного капіталу	0,2494	0,2674	0,1016	0,1227	*
Рентабельність акціонерного капіталу	0,2083	0,2449	0,1099	0,0426	*

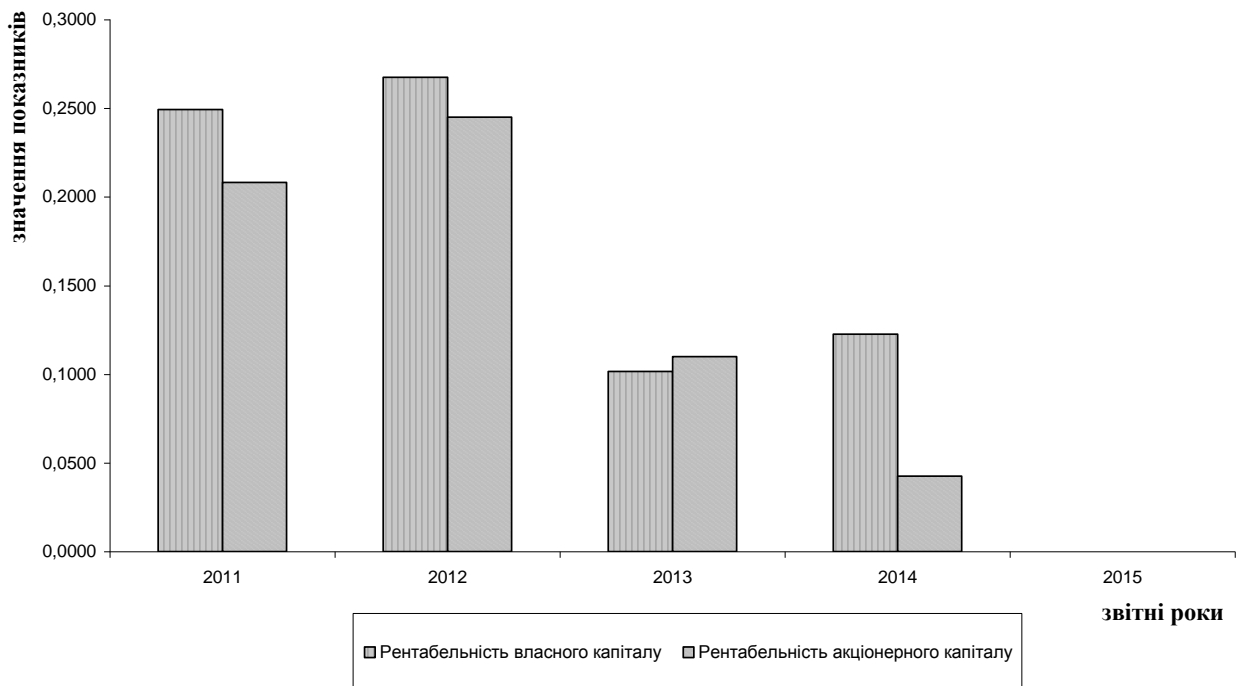
Показники аналізу параметрів інтелектуальної складової економічного потенціалу корпорації

Показники аналізу страхування (резервування) бізнесу і капіталу

Показники аналізу прибутковості капіталу

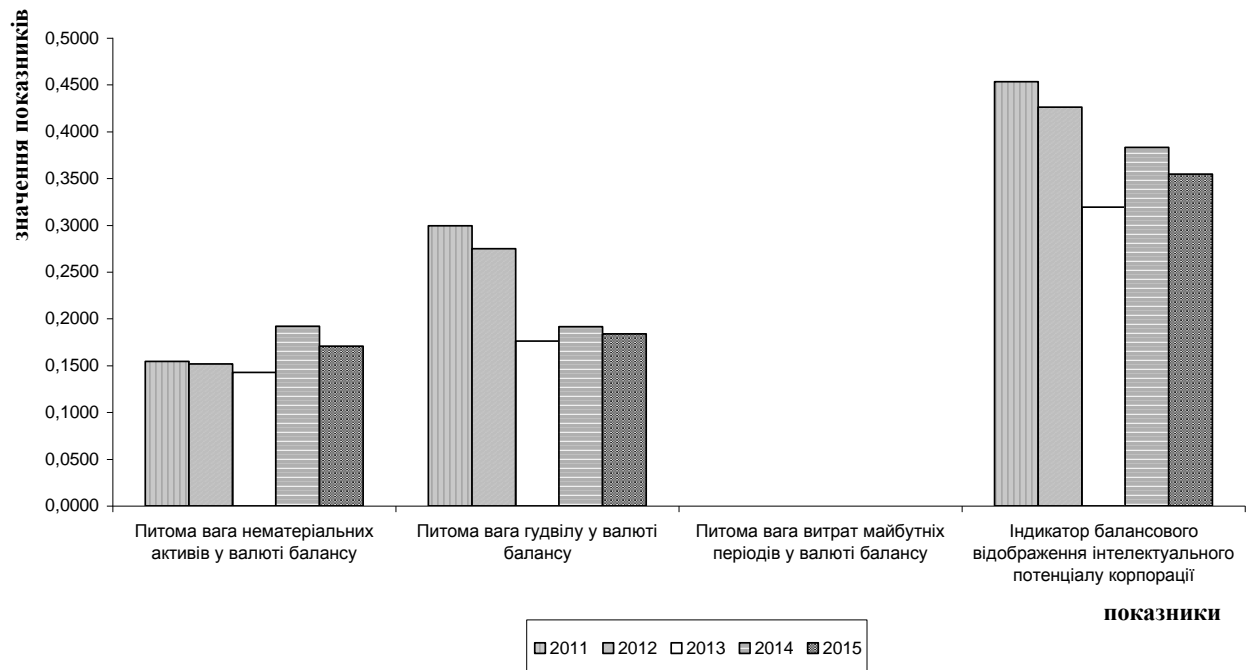

Додаток Д.13

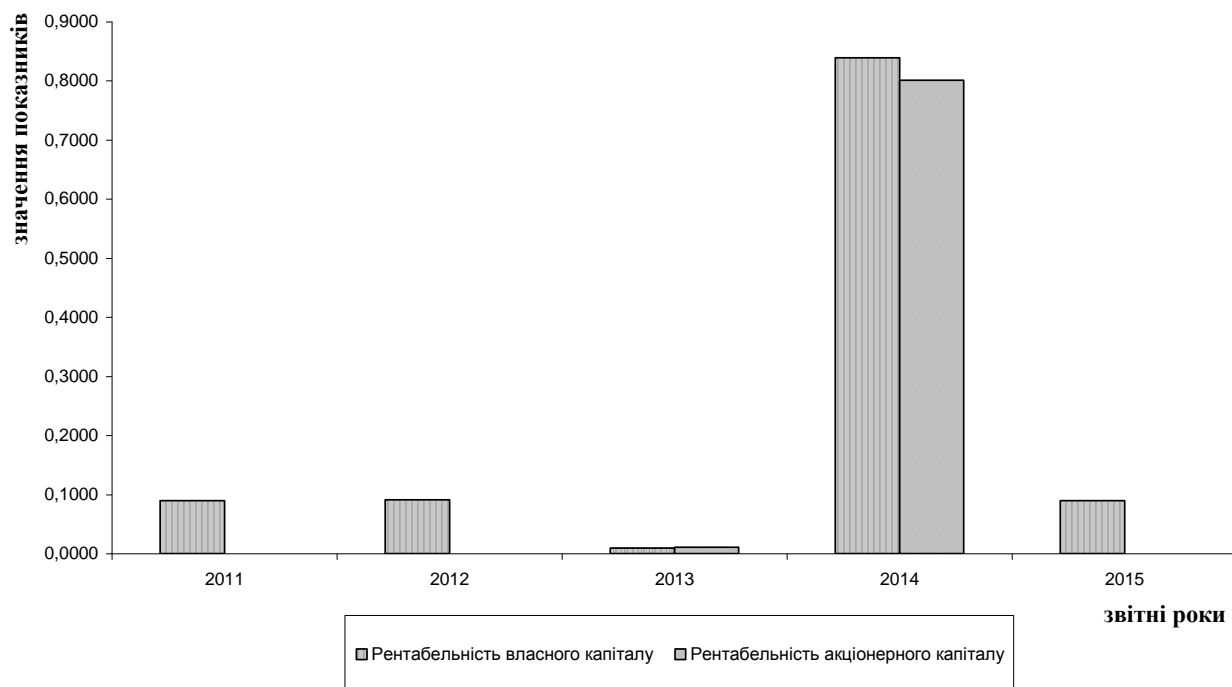
Аналіз економічного потенціалу компанії „Vodafone Group plc” на основі показників його фінансової звітності

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Показники аналізу параметрів інтелектуальної складової економічного потенціалу корпорації					
Питома вага нематеріальних активів у валюті балансу	0,1542	0,1516	0,1428	0,1918	0,1709
Питома вага гудвілу у валюті балансу	0,2991	0,2748	0,1763	0,1914	0,1839
Питома вага витрат майбутніх періодів у валюті балансу	0	0	0	0	0
Індикатор балансового відображення інтелектуального потенціалу корпорації	0,4534	0,4264	0,3191	0,3832	0,3548
Показники аналізу страхування (резервування) бізнесу і капіталу					
Коефіцієнт страхування (резервування) статутного (zareestrowanogo, підписного) капіталу	X	X	X	X	X
Коефіцієнт страхування (резервування) акціонерного капіталу	X	X	X	X	X
Коефіцієнт страхування (резервування) бізнесу	X	X	X	X	X
Показники аналізу прибутковості капіталу					
Рентабельність власного капіталу	0,0899	0,0910	0,0092	0,8392	0,0895
Рентабельність акціонерного капіталу	0,0386	0,0305	0,0105	0,8009	*

Показники аналізу параметрів інтелектуальної складової економічного потенціалу корпорації

Показники аналізу прибутковості капіталу

Додаток Д.14

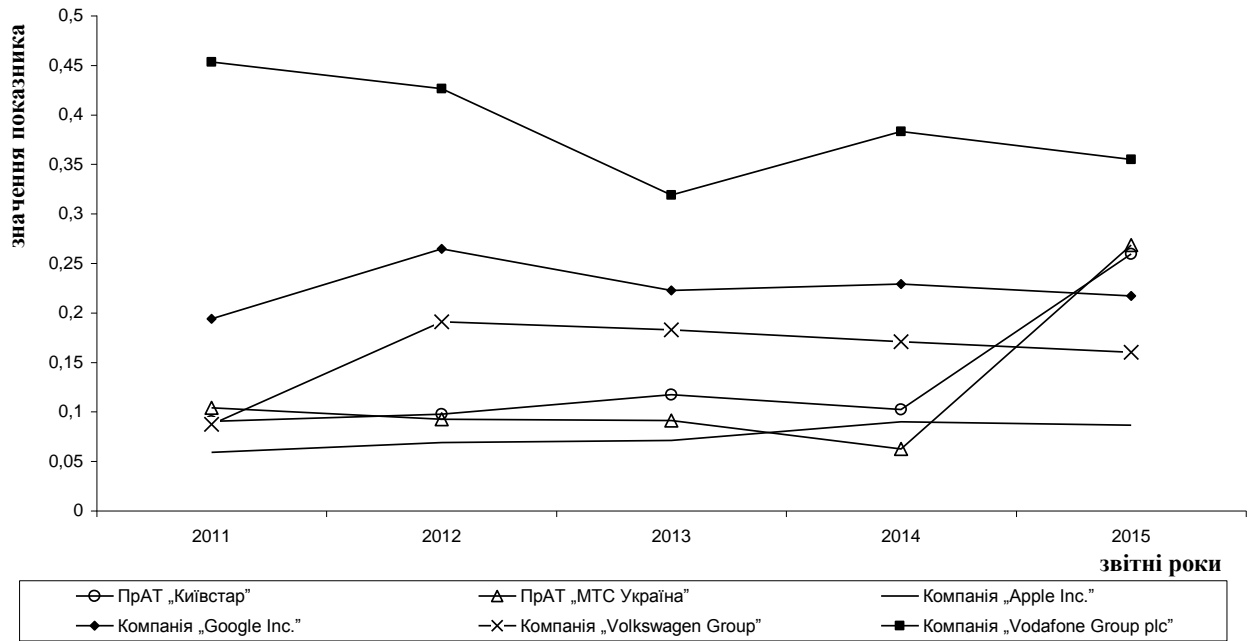
Аналіз економічного потенціалу компанії „Tesla Motors Inc.” на основі
показників його фінансової звітності

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Показники аналізу параметрів інтелектуальної складової економічного потенціалу корпорації					
Питома вага нематеріальних активів у валюті балансу	0	0	0	0	0
Питома вага гудвілу у валюті балансу	0	0	0	0	0
Питома вага витрат майбутніх періодів у валюті балансу	0,0132	0,0075	0,0114	0,0162	0,0155
Індикатор балансового відображення інтелектуального потенціалу корпорації	0,0132	0,0075	0,0114	0,0162	0,0155
Показники аналізу страхування (резервування) бізнесу і капіталу					
Коефіцієнт страхування (резервування) статутного (zareestrovanoгo, підписного) капіталу	X	X	X	X	X
Коефіцієнт страхування (резервування) акціонерного капіталу	X	X	X	X	X
Коефіцієнт страхування (резервування) бізнесу	X	X	X	X	X
Показники аналізу прибутковості капіталу					
Рентабельність власного капіталу	*	*	*	*	*
Рентабельність акціонерного капіталу	*	*	*	*	*

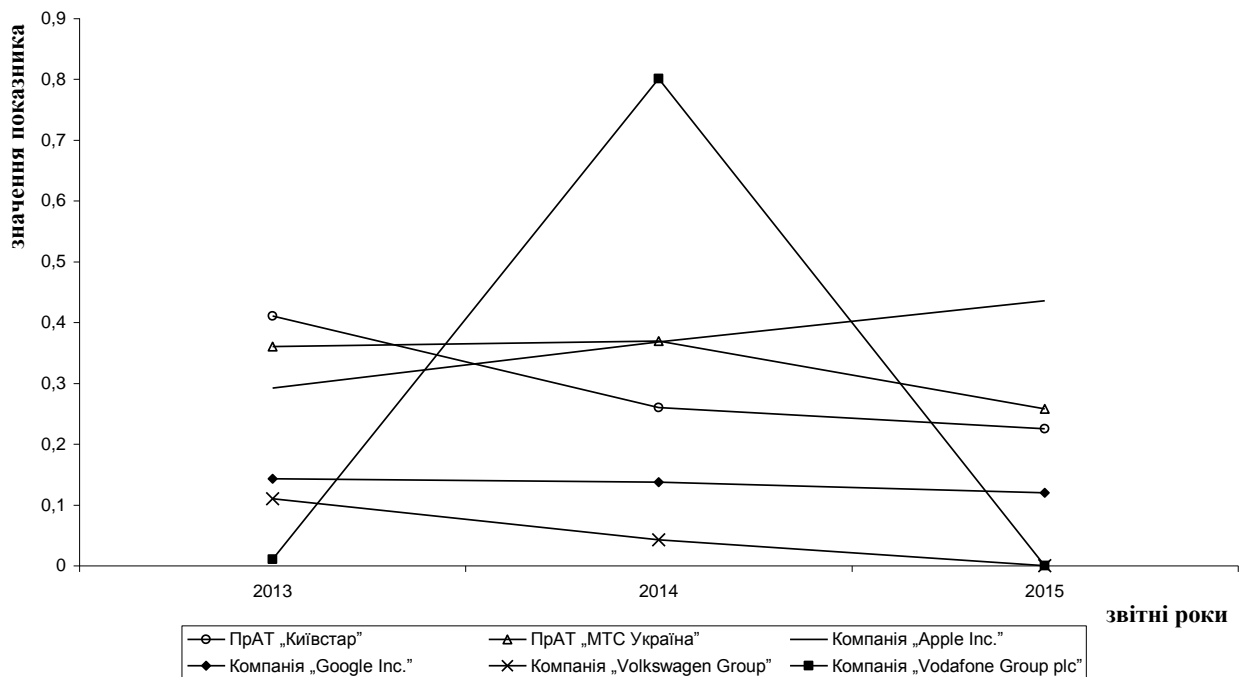
Додаток Д.15

Порівняльний аналіз параметрів економічного потенціалу корпорацій

Динаміка балансового індикатора інтелектуального потенціалу корпорацій

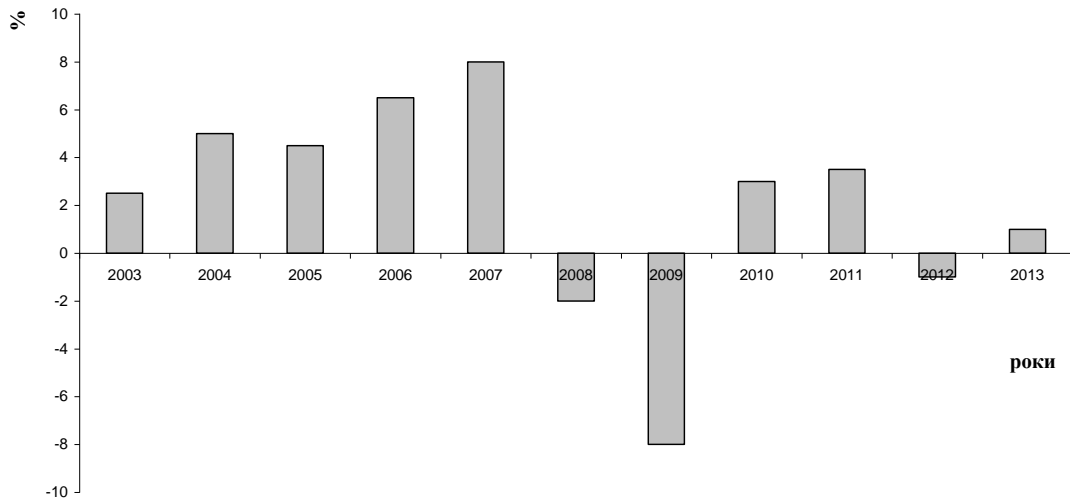

Динаміка показника рентабельності акціонерного капіталу

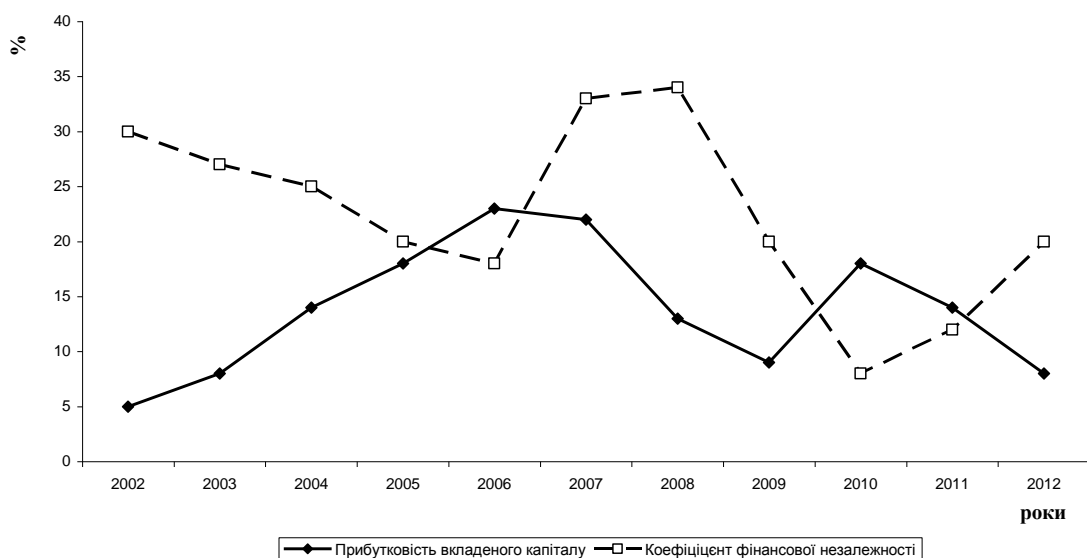
Додаток Е
Динаміка ринкових індикаторів
Додаток Е.1

Динаміка темпу росту прибутку нефінансових корпорацій ЄС³²

Додаток Е.2

Динаміка усереднених фінансових індикаторів топ-40 гірничодобувних корпорацій за ринковою капіталізацією³³

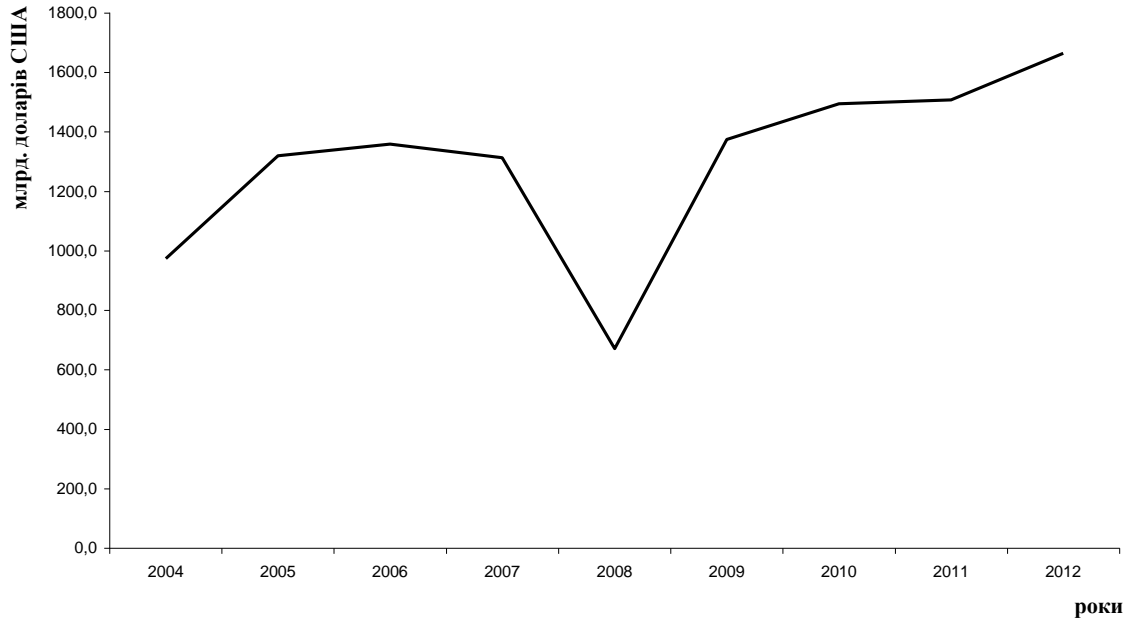
³² Сформовано за даними Європейського центрального банку

[https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/eb201501_focus06.en.pdf]

³³ Джерело: <https://www.pwc.com/gx/en/mining/publications/assets/pwc-mine-a-confidence-crisis.pdf>

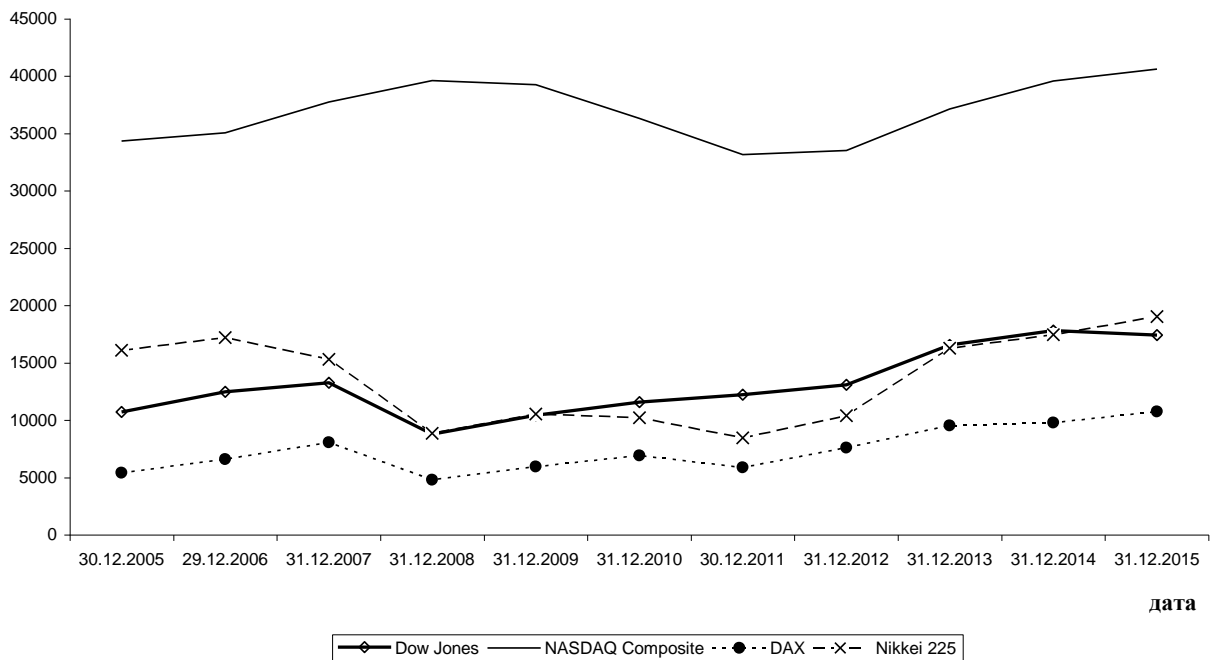
Додаток Е.3

Динаміка прибутку після оподаткування корпорацій США, млрд. доларів
США³⁴

Додаток Е.4

Динаміка основних біржових індексів³⁵

³⁴ Джерело: <https://fred.stlouisfed.org/series/CP>

³⁵ Джерело: <http://investfunds.ua/markets/indicators>

Додаток Ж

Систематизація елементів наукової новизни дисертацій українських науковців щодо концептуально-теоретичних, методологічних та методичних засад формування фінансової звітності

Автор, назва дисертації і рік захисту	Напрями наукової новизни			
	Концептуально-теоретичні засади фінансової звітності	Методологія формування фінансової звітності	Формат і форми фінансових звітів	Методика складання фінансової звітності
Лучко М.Р., Консолідована фінансова звітність: системний підхід до побудови та розвитку, 2008 рік	<i>Вперше</i> обґрунтовано концептуальні положення консолідованої фінансової звітності, що базуються на економічній концепції прав власності, що уможливило облікове відображення та врахування взаємовідносин підприємств консолідованої групи як цілісного економічного утворення, яке складається з юридично самостійних осіб;			<i>Удосконалено</i> етапи процесу складання консолідованої фінансової звітності з урахуванням адаптованого до вітчизняної облікової практики порядку застосування методів консолідації, рекомендованих МСФЗ (методу повної інтеграції рахунків, методу злиття часток, методу участі у капіталі, методу пропорційної консолідації); перелік даних, які підлягають розкриттю у примітках з метою суттєвого покращення якісних характеристик корисності інформації консолідованих фінансових звітів.
Кучеренко Т. С., Фінансова звітність у системі управління сільськогосподарським виробництвом, 2011 рік	<i>Вперше</i> доведено як підсистемність, так і визначальність фінансової звітності у бухгалтерському обліку, її окреме сприйняття, специфічність предмета та об'єктів з метою розвитку публічної бухгалтерської звітності як окремої складової системи економічних знань, що дозволяє виділити та розвивати теорію й практику цієї системи	<i>Набули подальшого розвитку</i> критерії формування та застосування принципів фінансової звітності з метою встановлення їх ієрархії, діалектичного взаємозв'язку, доречності застосування, що дозволяє розглядати облікову політику щодо їх дотримання у контексті	<i>Удосконалено</i> зміст і структуру звіту про фінансовий стан підприємства (балансу) з метою посилення інформаційного забезпечення управління, що дозволяє відображати контрольовані специфічні для галузі активи: земельні та біологічні; <i>Набули подальшого розвитку</i> побудову звіту про власний	<i>Удосконалено</i> методологічні аспекти формування звіту про фінансові результати сільськогосподарських підприємств відповідно до функціональної належності доходів і витрат звичайної діяльності та стратегії накопичення прибутку;

	<p>знань відокремлено від інших обліково-аналітичних дисциплін; запропоновані наукові підходи посилення впливу фінансової звітності у глобальній системі управління через її розбудову з врахуванням вимог управлінської парадигми фінансового капіталу та сталого розвитку, що дозволило обґрунтувати концептуальні засади публічного відображення не тільки економічних, але й соціальних та екологічних параметрів діяльності підприємства. <i>Набули подальшого розвитку</i> прогнозування розвитку інституціонального забезпечення фінансової звітності з врахуванням впливу на її побудову розвитку теорії управління капіталом, запитів сучасних інституцій з корпоративних фінансів, розвитку системи оподаткування та державного й галузевого управління, що дозволило теоретично обґрунтувати зміни до форм фінансової звітності сільськогосподарських підприємств; парадигми фінансової звітності в залежності від моделей управління капіталом з метою</p>	<p>місії, стратегії і цілей підприємства, галузі, держави;</p>	<p>капітал відповідно до пріоритетності окремих видів власного капіталу та виділення галузевої його складової, що забезпечує здійснення основної діяльності аграрних підприємств; наукові підходи до розбудови звіту про фінансовий стан на основі прерогативи теорії підприємства (фірми) серед доктрин управління капіталом з метою обліково-інформативного забезпечення сталого розвитку, що дозволило запропонувати механізми балансових узагальнень найбільш важливих для аграрної галузі активів природоресурсного, соціального, інтелектуального характеру.</p>	
--	--	--	--	--

	створення дієвого обліково-аналітичного механізму щодо обраної стратегії економічного, соціального і екологічного розвитку підприємства, галузі.			
Харламова О.В., Методологія формування та архітектоніка транспарентної фінансової звітності, 2016 рік	<i>Уперше</i> сформульовано постулати транспарентної фінансової звітності, які ґрунтуються на її ключових ознаках (прозорість, відкритість і доступність) та конкретизуючих характеристиках (репрезентативність, релевантність та інклюзивність доступу), що забезпечує функціональність фінансової звітності шляхом підвищення її здатності виконувати функцію інформаційного забезпечення управлінських рішень інвестиційного характеру; розроблено концепцію архітектоніки фінансової звітності як систему вихідних теоретико-методологічних положень формування транспарентної фінансової звітності, формалізовано її конститутивні атрибути;	<i>Удосконалено</i> методологічні підходи до формування транспарентної фінансової звітності, які, на відміну від існуючих, враховують концепцію її архітектоніки, що дозволило обґрунтувати розмежування подання інформації щодо операційних, фінансових та інвестиційних складових елементів у всіх формах фінансової звітності, довести в контексті репрезентативності та релевантності доречність мінімалізму форм фінансової звітності (подання мінімуму суттєвої інформації в самих формах фінансової звітності, а її деталізацію – у Примітках), розробити практичні рекомендації щодо формування фінансової звітності за МСФЗ та запропонувати модельні форми фінансових звітів;	<i>Набула подальшого розвитку</i> модель Приміток до фінансової звітності, яка у контексті концепції архітектоніки ґрунтується на логічній конструкції «від об'єктивного до суб'єктивного», враховує рівень інформаційного ризику для користувачів і включає: основу підготовки, затвердження та подання фінансової звітності, суттєві положення облікової політики; облікові судження й припущення; застосування нових стандартів; рекласифікація та виправлення помилок у фінансовій звітності, - що забезпечує посилення транспарентності фінансової звітності через підвищення її зіставності та репрезентативності;	<i>Набули подальшого розвитку</i> методичні положення трансформації фінансової звітності в МСФЗ-формат у частині класифікації рахунків на статичній та динамічній, використання додаткових субрахунків для відображення коригувань у складі нерозподіленого прибутку, розрахунків відкладених податків, логічної послідовності трансформації форм фінансової звітності, яка відповідає концепції її архітектоніки, формату першої фінансової звітності за МСФЗ, пооб'єктних трансформаційних коригувань, - що в сукупності надало можливість розробити алгоритм трансформації фінансової звітності в МСФЗ – формат;

<p>Озеран А. В., Гармонізація фінансової звітності підприємств з міжнародними стандартами та потребами управління, 2016 рік</p>	<p><i>Вперше</i> сформовано зміст інформаційної парадигми фінансової звітності, що базується на теорії асиметричної інформації та кібернетичному підході до теорії інформації, відповідно до яких фінансова звітність розглядається як інформація, що знижує ступінь невизначеності стосовно фінансово-господарської діяльності підприємства через налагодження комунікаційного зв'язку між керуючим органом і керованим об'єктом; обґрунтовано концепцію істинного та добросовісного відображення інформації у фінансовій звітності як сучасну її ідеологію, що передбачає прийнятну для висловлення професійного судження точність, достатню для прийняття дієвих управлінських рішень, а також високу кваліфікацію та етичність її укладачів, завдяки чому фінансова звітність відображає об'єктивну інформацію про діяльність підприємства для формування адекватної думки у користувачів; <i>набули подальшого розвитку</i> концептуальні основи фінансової звітності через доповнення принципів її</p>	<p><i>Удосконалено</i> методологічні підходи до формування показників фінансових звітів підприємств (повний перехід до балансу-нетто; побудова балансу за п'ятироздільною схемою з чітким поділом активів і зобов'язань на довгострокові і короткострокові; відображення у балансі сум ПДВ, не підтверджених податковими накладними постачальника, податкового кредиту і податкових зобов'язань, пов'язаних із авансами; подання у звіті про фінансові результати доходів і збитків від інших операцій на нетто-основі, якщо їх величина є несуттєвою; пропозиція щодо ідентичності віднесення відсотків і дивідендів сплачених та отриманих за видами діяльності у Звіті про фінансові результати і Звіті про рух грошових коштів; пропозиції щодо більш коректного і прозорого відображення капітальних інвестицій на створення необоротних</p>		<p><i>Вперше</i> розкрито процес трансформації бухгалтерської звітності у фінансову через аналіз критеріїв їх зв'язку та відмінностей, що дало можливість запропонувати концепцію фінансової звітності, гармонізованої з міжнародними стандартами; розроблено порядок розкриття інформації у примітках до фінансових звітів через групування інформації за ознакою релевантності, встановлення критеріїв визначення суттєвості інформації на рівні окремого підприємства, формулювання принципів розкриття інформації, що запобігає її дублюванню, елімінуванню неактуального розкриття, сприяє прозорості звітних даних, уможливує зниження інформаційних ризиків і забезпечує гнучкість, зрозумілість та зіставність приміток до фінансових звітів; <i>удосконалено</i> організаційно-методичні питання розкриття інформації за сегментами діяльності, зокрема: алгоритм виділення операційних і звітних сегментів, що базується на управлінському підході; зміст та формат звіту при розкритті інформації за сегментами; методика розподілу загальної</p>
---	--	---	--	--

	<p>формування принципами економічності й етичності; дослідження впливу принципів фінансової звітності на практику бухгалтерського обліку і зміст фінансової інформації, що дає змогу сприймати інформацію про фінансовий стан підприємства як результат бухгалтерської інтерпретації фактів господарського життя;</p>	<p>активів), що сприяє адекватнішому відображенню фінансового стану підприємства, і наближає вітчизняну фінансову звітність до положень МСФЗ;</p>		<p>суми активів, зобов'язань, доходів і витрат за звітними сегментами. Наведений комплекс заходів уможливило проведення аналізу діяльності підприємства у розрізі його компонентів, що сприяє покращенню аналітичного забезпечення фінансового менеджменту; <i>набули подальшого розвитку організаційно-методичні основи застосування XBRL (гнучкої мови ділової звітності) як електронного формату обміну звітною інформацією: визначено етапи впровадження XBRL у фінансову звітність України, продемонстровано форматування фінансових звітів із використанням XBRL-тегів і МСФЗ-таксономії, що створює основу для впровадження та розвитку в Україні інструментів формування і передачі фінансової звітності різним категоріям користувачів за допомогою сучасних інформаційних технологій.</i></p>
<p>Хомин П. Я., Формування системи звітності сільськогосподарських підприємств та її облікового забезпечення, 2004 рік</p>	<p><i>Вперше</i> теоретично обґрунтовано концептуальний підхід щодо ролі та місця звітності в цілісній системі економічної інформації, сутністю якого є ієрархічність, взаємозв'язок і взаємозалежність 3</p>	<p><i>Вперше</i> визначено методологічний підхід щодо консолідації звітних показників за сукупністю підприємств, який дозволяє уникнути взаємного погашення негативних і позитивних</p>	<p><i>Вперше</i> критично оцінено діючі форми звітності і визначено якісні характеристики звітної інформації у вигляді методологічно обґрунтованих критеріїв формування звітних</p>	

	управлінською діяльністю; сформульовано мету й основні вимоги до функціонування системи звітності з урахуванням її ролі та місця в інформаційному забезпеченні управлінської діяльності;	відхилень, що відбувається відповідно до існуючої методики їх зведення у звітності за підпорядкованими суб'єктами господарської діяльності;	показників, адекватних раціональним запитам користувачів у галузі сільського господарства;	
Коробко О. М., Бухгалтерська фінансова звітність: методологія складання і практика використання, 2003 рік	уточнено поняття “бухгалтерська фінансова звітність”, що розкриває зміст звітної інформації – про фінансовий стан, результати діяльності, рух грошових коштів та власний капітал, мету складання та адресність подання задоволення конкретних інформаційних потреб зовнішніх і внутрішніх користувачів;	<i>дістали подальший розвиток</i> питання складу та змістового навантаження якісних характеристик та принципів формування бухгалтерської фінансової звітності. Запропоновано включити принципи періодичності і повноти до складу якісних характеристик та доповнити останні ознаками своєчасності і раціональності. Визнати принцип грошового вимірника як обмеження до якісних характеристик звітної інформації;	розроблено рекомендації щодо удосконалення форм балансу, звіту про фінансові результати, звіту про рух грошових коштів, що дозволяє відобразити реальний майновий і фінансовий стан господарюючого суб'єкту, та підвищує якість інформації, яка надається користувачам;	
Семчук І. В., Консолідована фінансова звітність групи підприємств: організаційно- методичні засади формування і контролю, 2010 рік	<i>Вперше</i> визначено місце консолідованої фінансової звітності в системі елементів методу бухгалтерського обліку на основі встановлення порядку використання бухгалтерської інформації при підготовці її показників, що стало базою для удосконалення організаційно-методичного забезпечення формування			<i>Удосконалено</i> модель процесу складання консолідованої фінансової звітності групи підприємств, яка представлена послідовністю науково обґрунтованих етапів формування її показників, що дозволяє забезпечити систему управління групою підприємств необхідною інформацією про їх діяльність;

	консолідованої фінансової звітності;			порядок врахування внутрішньогрупових операцій при підготовці консолідованої фінансової звітності шляхом розробки робочої схеми їх елімінування, що забезпечує інформаційні потреби материнського підприємства про напрями й результати діяльності дочірніх підприємств, сприяє своєчасному виявленню та усуненню впливу внутрішньогрупових операцій на показники консолідованої фінансової звітності;
Шевря Я.В., Фінансова звітність у системі інформаційного забезпечення прийняття рішень, 2011 рік	<i>Дістало подальший розвиток обґрунтування положень запропонованої концептуальної основи фінансової звітності в частині змістового наповнення її основних складових (зміст, мета, функції, якісні характеристики та система нормативно-правового регулювання фінансової звітності, користувачі та вирішення конфлікту їх інтересів, форми і методи розкриття інформації, взаємозв'язок з аналізом), що дозволило удосконалити теоретико-організаційні засади складання фінансової звітності для підвищення її ролі у системі інформаційного забезпечення прийняття рішень</i>		<i>Удосконалено інформаційно-аналітичне забезпечення зовнішніх користувачів шляхом доповнення Приміток до річної фінансової звітності матричною формою розкриття аналітичних показників діяльності підприємства, що сприяє удосконаленню інформаційної та комунікаційної функцій фінансової звітності;</i>	<i>Удосконалено організаційно-методичні засади підвищення інформативності фінансової звітності в частині теоретичного обґрунтування мети, змісту, форми і показників запропонованої аналітичної форми фінансової звітності, що дозволить використовувати її як інформаційне джерело для прийняття стратегічних рішень;</i>

	зовнішніми користувачами;			
Мервенецька В.Ф., Звітність у системі інформаційного забезпечення управління діяльністю сільськогосподарських підприємств, 2011 рік	<i>Набули подальшого розвитку</i> обґрунтування складу і змісту якісних характеристик та принципів формування звітності підприємств, що зумовлює та забезпечує можливість її використання для задоволення потреб внутрішніх і зовнішніх користувачів;			<i>Набули подальшого розвитку</i> методичні засади формування та відображення інформації про фінансові результати сільськогосподарської діяльності в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності відповідно до вимог П(С)БО 30 “Біологічні активи”, що уможливило максимальне врахування особливостей біологічних перетворень у сільському господарстві та забезпечує оперативний моніторинг виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції.
Мейш А. В., Звітність про фінансові результати діяльності суб'єктів господарювання: порядок формування та облікове забезпечення, 2012 рік			<i>Удосконалено</i> зміст і структуру ф. № 2 “Звіт про фінансові результати” шляхом розмежування та перегрупування статей доходів і витрат, що дозволило підвищити її інформативність та оперативність використання в управлінських рішеннях;	<i>Удосконалено</i> організаційні засади облікового відображення формування інформації про фінансові результати шляхом розвитку методичної та технічної складових організації бухгалтерського обліку в частині документування та модифікації методів обліку складових доходів і витрат на торговельних підприємствах для побудови єдиних процедур розрахунку фінансових результатів на запит користувачів;
Івахів Ю. О., Фінансова звітність підприємств: обліково- аналітичні аспекти, 2012 рік	<i>Вперше</i> сформовано теоретичні основи фінансового звітування як системи генерування, розкриття, поширення і використання фінансової інформації про діяльність			<i>Удосконалено</i> методичні положення формування та розкриття інформації про результати господарської діяльності підприємства у фінансовій звітності через

	підприємства для прийняття користувачами економічних рішень;			обґрунтування необхідності конкретних змін й доповнень до чинних форм Звіту про фінансові результати і Звіту про рух грошових коштів, що дозволить упорядкувати звітні показники за економічним змістом, взаємозв'язками між ними, адаптувати їх до потреб користувачів;
Біла Л. М., Формування системи фінансової звітності сільськогосподарських підприємств, 2005 рік	<i>Вперше</i> обґрунтовано необхідність доповнення фінансової звітності сільськогосподарських підприємств додатковою інформацією про особливості їх діяльності та запропоновано структуру й форми додатків, сформульовано їх мету, основні завдання та функції, що сприятиме створенню цілісної інформаційної бази для потреб управління на мікро - і макрорівнях;		<i>удосконалено:</i> форму Звіту про рух грошових коштів та методика його складання, яка передбачає використання прямого методу для відображення надходжень і видатків грошових коштів від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, що сприяє спрощенню облікових процедур;	
Головащенко О.М., Інформаційні та структурно-методичні засади формування фінансової звітності, 2006 рік	<i>Вперше</i> визначені елементи сучасної фінансової звітності, що сформовані під впливом різноманітних теорій балансознавства, й визначені підходи до отримання достовірної інформації за допомогою інтеграції концепцій статичної та динамічної інтерпретації балансу;		<i>Вперше</i> розроблені рекомендації щодо удосконалення структури, змісту основних форм фінансової звітності, які сприятимуть реальному відчуттю дійсності та підвищуватимуть корисні властивості отримуваної інформації;	<i>Удосконалено</i> структурно-методичні підходи до формування фінансової звітності на основі оптимізації взаємозв'язку та залежностей інформаційних потоків між основними функціями управління;
Чижевська Л.В., Бухгалтерський			вирішується питання щодо вибору найбільш	проведений критичний аналіз способів узгодження

баланс: теорія і практика (на матеріалах підприємств Житомирської області), 1999 рік			раціональної структури балансу для осіб, зацікавлених в отриманні різного роду інформації; обґрунтовані суттєві зміни в діючій формі балансу, що мають на меті посилити вплив даних балансу на ефективність управлінських рішень, а також вимоги до комп'ютерних програм в частині складання звітності	українського балансу з міжнародними стандартами бухгалтерського обліку
Буфатіна І. В., Інформаційні та методологічні засади формування і аналізу фінансових звітів підприємств, 2002 рік		Розробка критеріїв ефективності та збалансованості якісних характеристик інформації, обґрунтування доцільності практичного застосування критеріїв доречності й достовірності інформації, що подається у фінансових звітах		Побудова та впровадження принципово нового алгоритму визначення показників звіту про рух грошових коштів у вигляді робочої таблиці, яка дозволяє уникнути помилок при складанні звіту та забезпечує достовірність інформації, що надається користувачам фінансової звітності;
Герасименко О.С., Методика складання консолідованої звітності та аналіз ефективності діяльності дочірніх підприємств, 2007 рік	<i>Отримало подальший розвиток</i> уточнення та класифікація факторів, що зумовлюють виникнення розбіжностей між національними та міжнародними стандартами при складанні консолідованої фінансової звітності групами підприємств. Це сприятиме гармонізації процесу передачі інформації про результати діяльності групами українських підприємств зарубіжним користувачам.			<i>Вперше</i> розроблено алгоритм підготовки консолідованої фінансової звітності, що включає в себе чотири структуровані блоки: сфера застосування, зміст та форма, аналітична база, фактор оприлюднення;

<p>Костюченко В.М., Методологія й організація обліку і аналізу діяльності юридичної особи та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці, 2008 рік</p>	<p><i>Вперше</i> визначено економічні та правові засади групи підприємств та консолідації фінансових звітів в Україні, що сприятиме розумінню розбіжностей у змісті нормативних актів при веденні обліку та складанні фінансової звітності учасників та консолідованої звітності групи як єдиної економічної одиниці;</p>	<p><i>Вперше</i> опрацьовано методологічну базу та розроблено методику складання консолідованого звіту про рух грошових коштів групи підприємств;</p>	<p><i>Вдосконалено</i> процес консолідації фінансових звітів групи підприємств як єдиної економічної одиниці при поетапному та зворотному об'єднанні, що забезпечує врахування особливостей об'єднання підприємств, ідентифікацію їх в обліку та раціональну організацію обліку й складання консолідованої фінансової звітності; методику консолідації фінансових звітів групи підприємств, об'єднаних методом придбання та злиття за П(с)БО 20 „Консолідована фінансова звітність”, зокрема враховано всі типи внутрішньогрупових операцій та їх вплив на фінансовий результат дочірнього підприємства, податок на прибуток материнського та його дочірніх підприємств з метою розрахунку консолідованої суми податку та ін.; порядок консолідації фінансових звітів в іноземній валюті групи підприємств, до складу якої входять материнське та його дочірні підприємства, з урахуванням міжнародного досвіду, зокрема часового методу та методу поточного курсу (чистих інвестицій), що сприятиме формуванню порівняльної інформації на</p>
--	---	---	--

				міжнародному рівні; порядок складання та подання консолідованих звітів групи підприємств в умовах диверсифікації діяльності, що дасть можливість консолідувати фінансові звіти підприємств групи, діяльність яких відрізняється від діяльності материнського підприємства;
Онищенко В.П., Методика та організація консолідованої фінансової звітності, 2008 рік	<i>Дістали подальшого розвитку концептуальні засади складання консолідованої фінансової звітності учасників спільної діяльності без створення юридичної особи за договором простого товариства, що забезпечують реалізацію принципів превалювання економічної сутності над юридичною формою та обачності, сприяють гармонізації П(С)БО з МСФЗ;</i>		<i>Удосконалено форму консолідованого балансу та звіту про фінансові результати з приведенням їх у відповідність з домінуючим у МСФЗ підходом з точки зору єдиної економічної одиниці шляхом відображення частки меншості як складової частини власного капіталу і як складової частини чистого прибутку, що сприятиме зближенню П(С)БО з МСФЗ та реалізації принципу превалювання економічної сутності над юридичною формою;</i>	<i>Дістали подальшого розвитку порядок складання спеціальних форм внутрішньогрупової звітності, матриць відповідності та робочих консолідаційних таблиць, що дозволяють контролювати збалансованість консолідуючих коригувань та підвищувати достовірність консолідованої фінансової звітності;</i>

Додаток 3

Динаміка витрат на дослідження і розвиток у світовому масштабі

Витрати на дослідження і розвиток³⁶

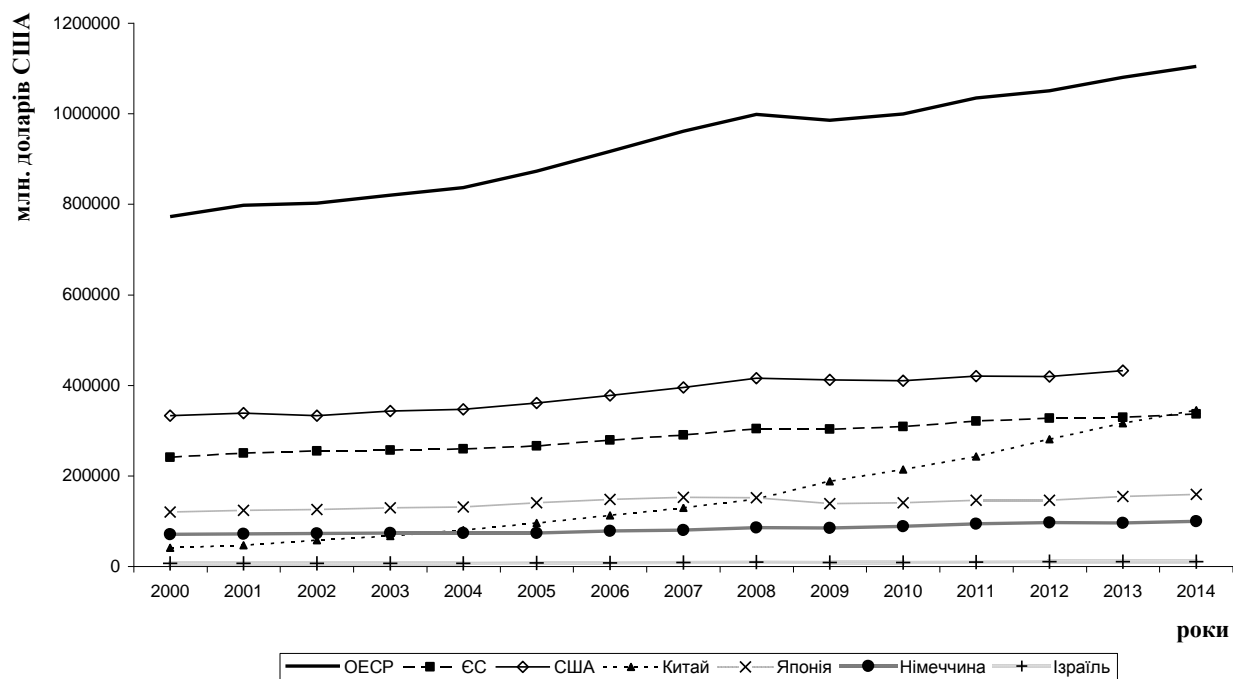
Країна (об'єднання)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ОЕСР	772445	797655	802087	820155	836351	872650	916776	960718	998551	985497	999220	1034691	1050355	1079757	1104658
ЄС	240903	249585	254676	256818	259292	265535	279228	289799	303841	303344	308915	321041	326739	328745	336705
США	333146	338685	333151	342931	347142	361066	377207	395493	415342	411369	410093	420072	419528	432583	
Китай	41091	46603	57219	66700	79685	95544	112714	129146	149034	187534	213460	242801	281108	316303	344645
Японія	120215	123567	125583	128858	131452	140623	147343	152884	151538	138632	140607	145531	146332	154534	159218
Німеччина	70876	71894	72794	73509	73285	73856	77648	79863	85704	84916	87966	93940	96886	95645	99585
Ізраїль	6299	6721	6631	6332	6614	7197	7782	8818	8926	8605	8659	9282	9829	10049	10358

Питома вага витрат на дослідження і розвиток у структурі ВВП, %

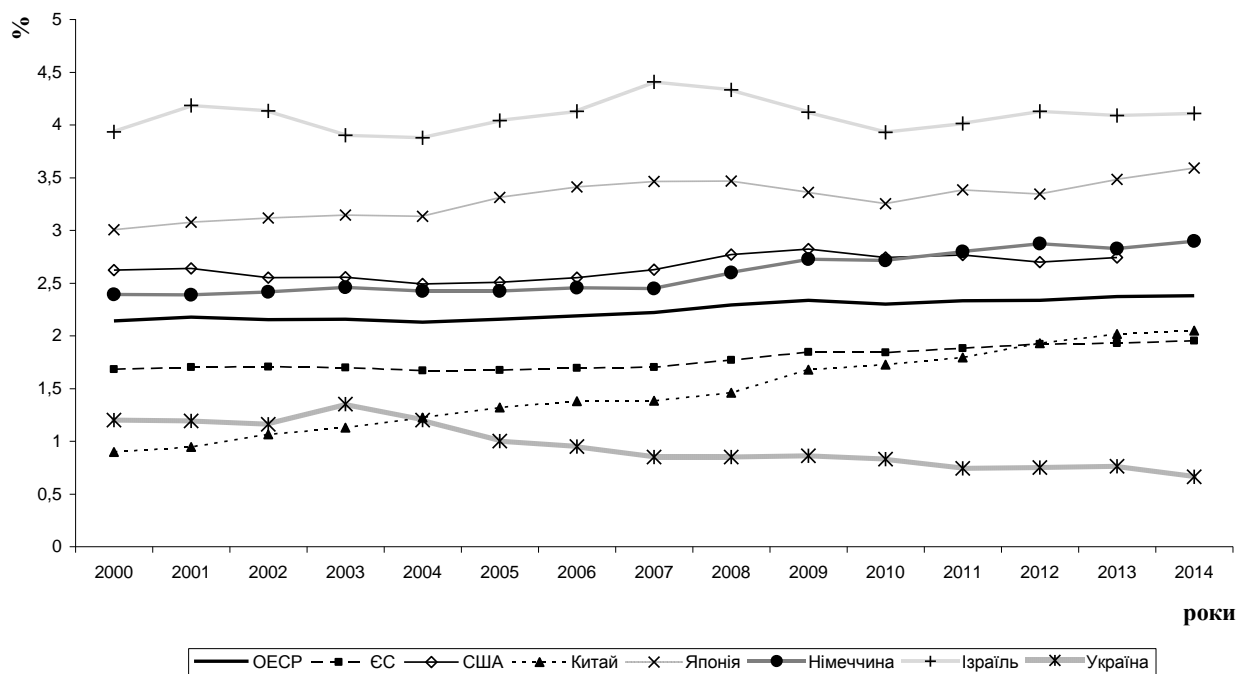
Країна (об'єднання)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ОЕСР	2,138	2,175	2,152	2,155	2,127	2,155	2,187	2,218	2,291	2,336	2,299	2,33	2,336	2,37	2,377
ЄС	1,682	1,7	1,706	1,696	1,67	1,673	1,695	1,701	1,768	1,843	1,842	1,881	1,921	1,93	1,951
США	2,621	2,638	2,55	2,553	2,49	2,506	2,55	2,627	2,767	2,819	2,74	2,763	2,699	2,742	
Китай	0,898	0,945	1,064	1,127	1,223	1,318	1,38	1,384	1,457	1,679	1,727	1,794	1,928	2,015	2,047
Японія	3,002	3,074	3,116	3,144	3,133	3,309	3,409	3,461	3,467	3,357	3,252	3,381	3,342	3,482	3,588
Німеччина	2,392	2,386	2,415	2,457	2,421	2,423	2,456	2,446	2,597	2,726	2,714	2,796	2,872	2,826	2,897
Ізраїль	3,932	4,185	4,132	3,9	3,875	4,039	4,128	4,407	4,329	4,121	3,93	4,011	4,129	4,088	4,109
Україна	1,2	1,19	1,16	1,35	1,2	1	0,95	0,85	0,85	0,86	0,83	0,74	0,75	0,76	0,66

³⁶ Сформовано за даними Організації з економічного співробітництва та розвитку [<https://data.oecd.org/rd/gross-domestic-spending-on-r-d.htm>]

Динаміка витрат на дослідження і розвиток

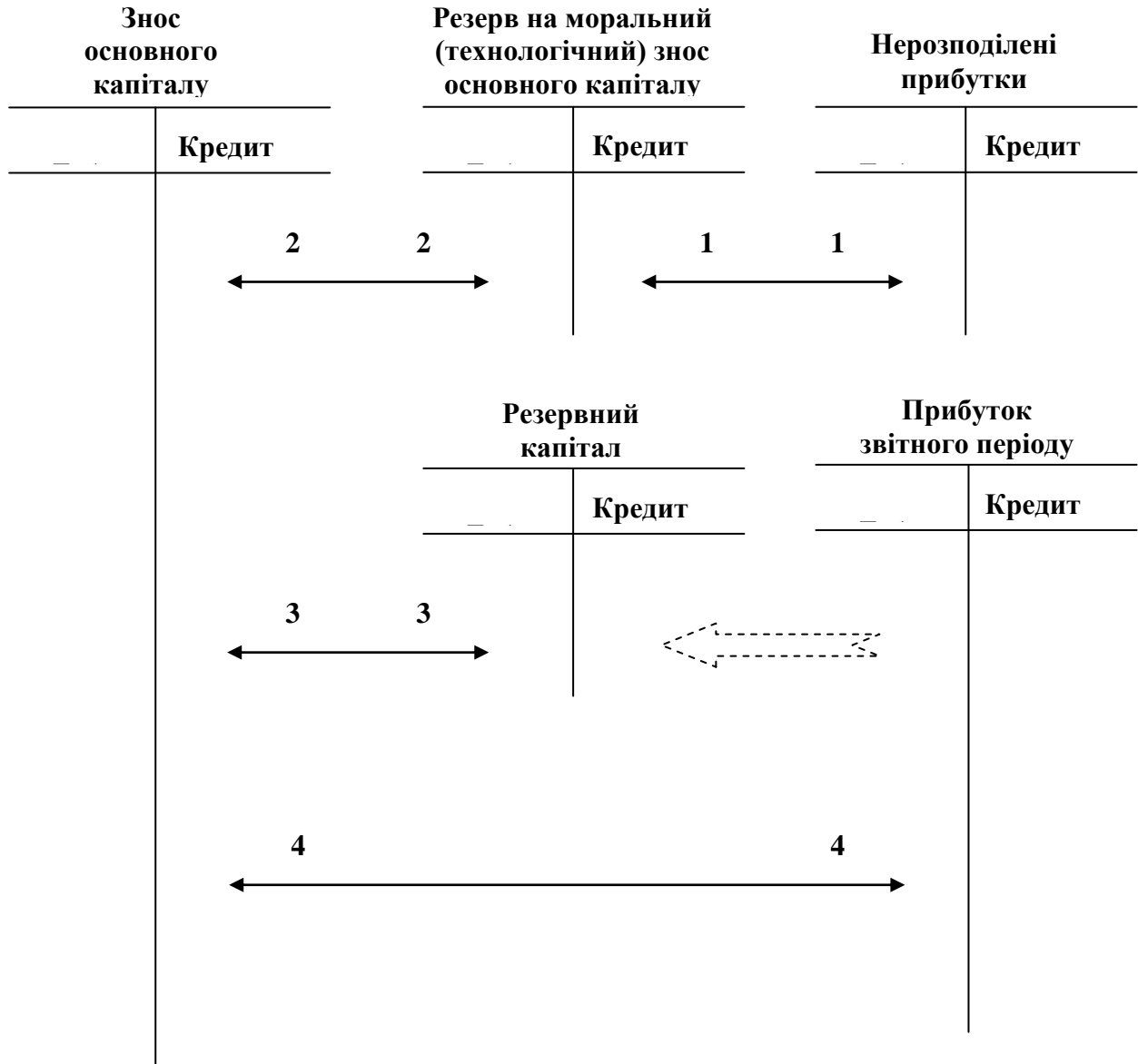

Питома вага витрат на дослідження і розвиток в структурі ВВП

Додаток Й

**Графічна інтерпретація методики відображення морального зносу
основного капіталу в системі бухгалтерського обліку**

1 – Створення резерву на моральний (технологічний) знос основного капіталу за рахунок нерозподілених прибутків.

2 – Нарахування морального зносу за рахунок наперед створеного резерву.

3 – Нарахування морального зносу за рахунок резервного капіталу (у разі відсутності сформованого резерву на моральний (технологічний) знос основного капіталу³⁷).

4 – Нарахування морального зносу за рахунок прибутку звітного періоду (у разі відсутності сформованого резерву на моральний (технологічний) знос основного капіталу та резервного капіталу).

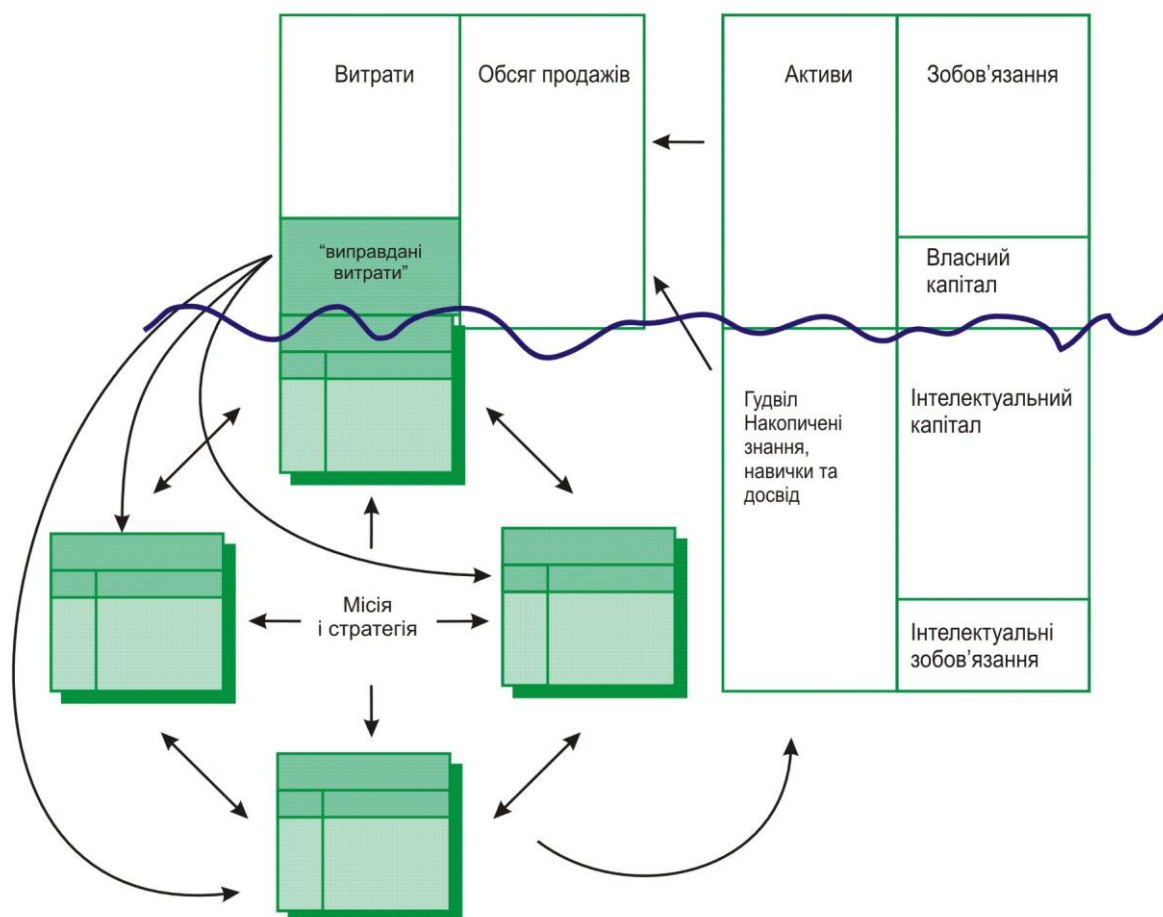
³⁷ Аналіз фінансових звітів іноземних корпорацій (Додаток Д) засвідчив наявність в окремих балансах резервів з від'ємним значенням, що теоретично допускає можливість використання облікових резервів без їх попереднього створення.

Додаток К

Інтерпретація балансового відображення інтелектуального потенціалу підприємства

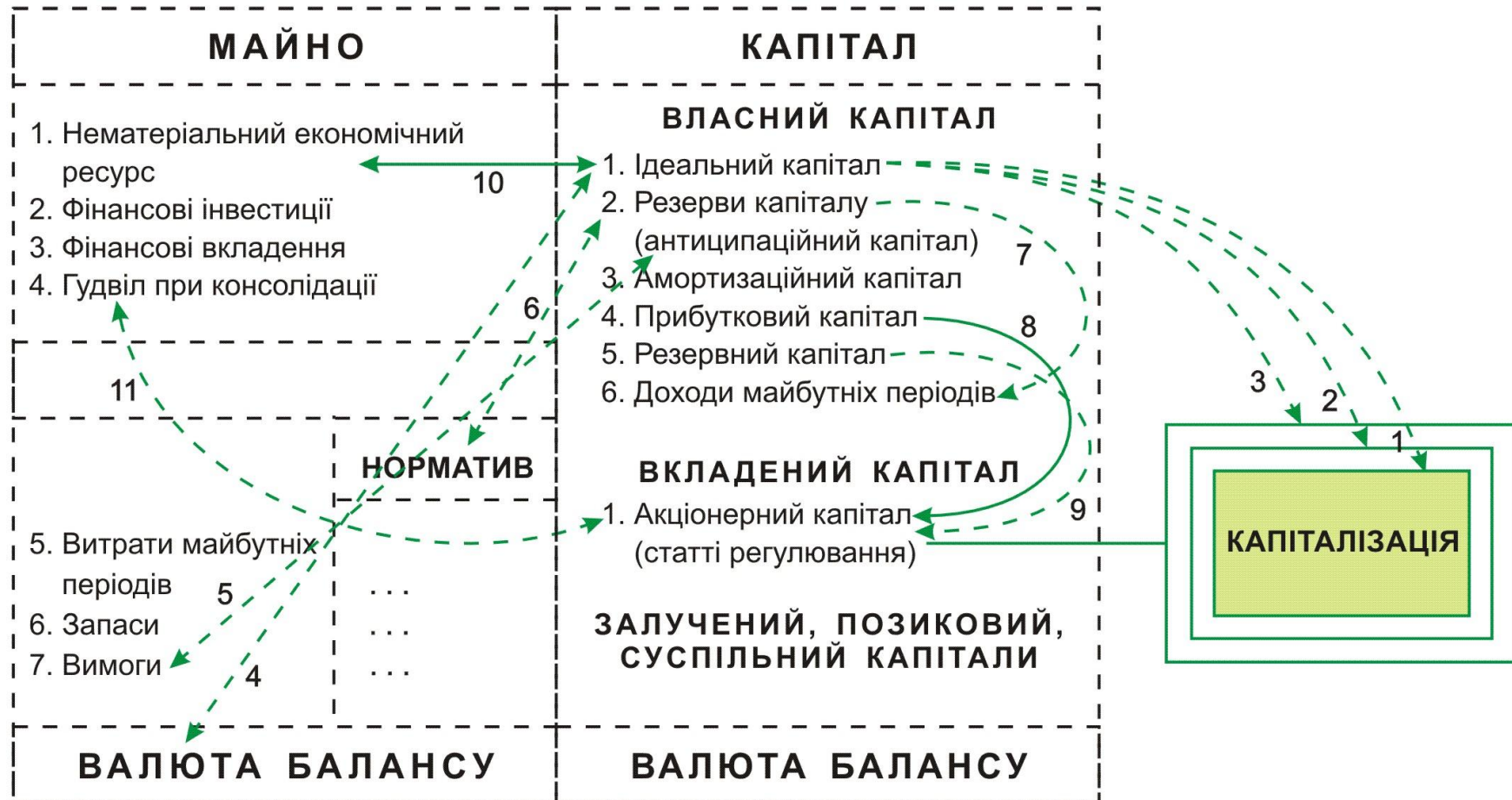
Додаток К.1

Інтерпретація балансового відображення інтелектуального потенціалу згідно з моделлю Збалансованої системи показників Р. Каплана і Д. Нортон [77]

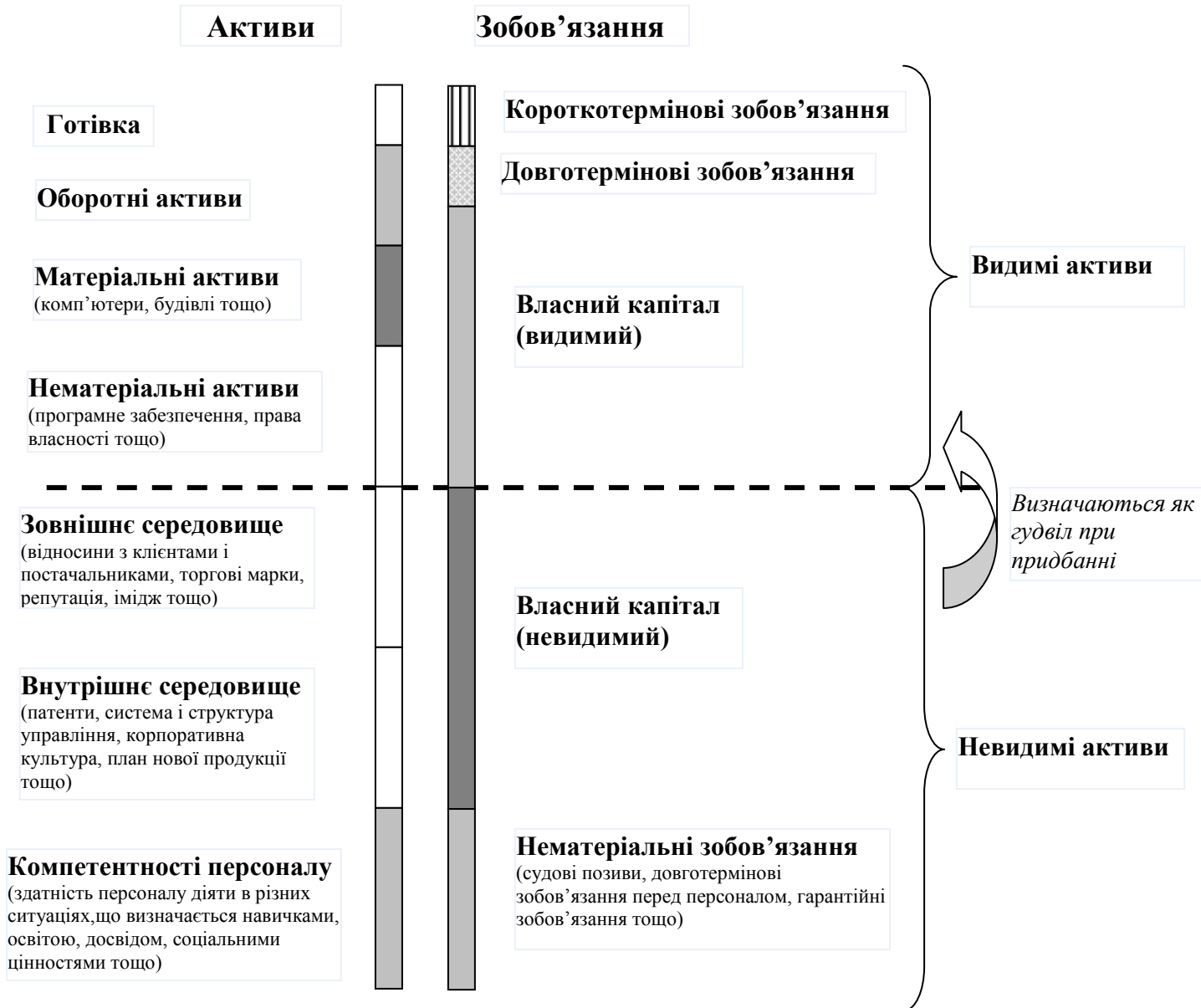
Додаток К.2

Інтерпретація балансового відображення інтелектуального потенціалу відповідно до концепції капіталізації економічного потенціалу І.Й. Яремка [292]

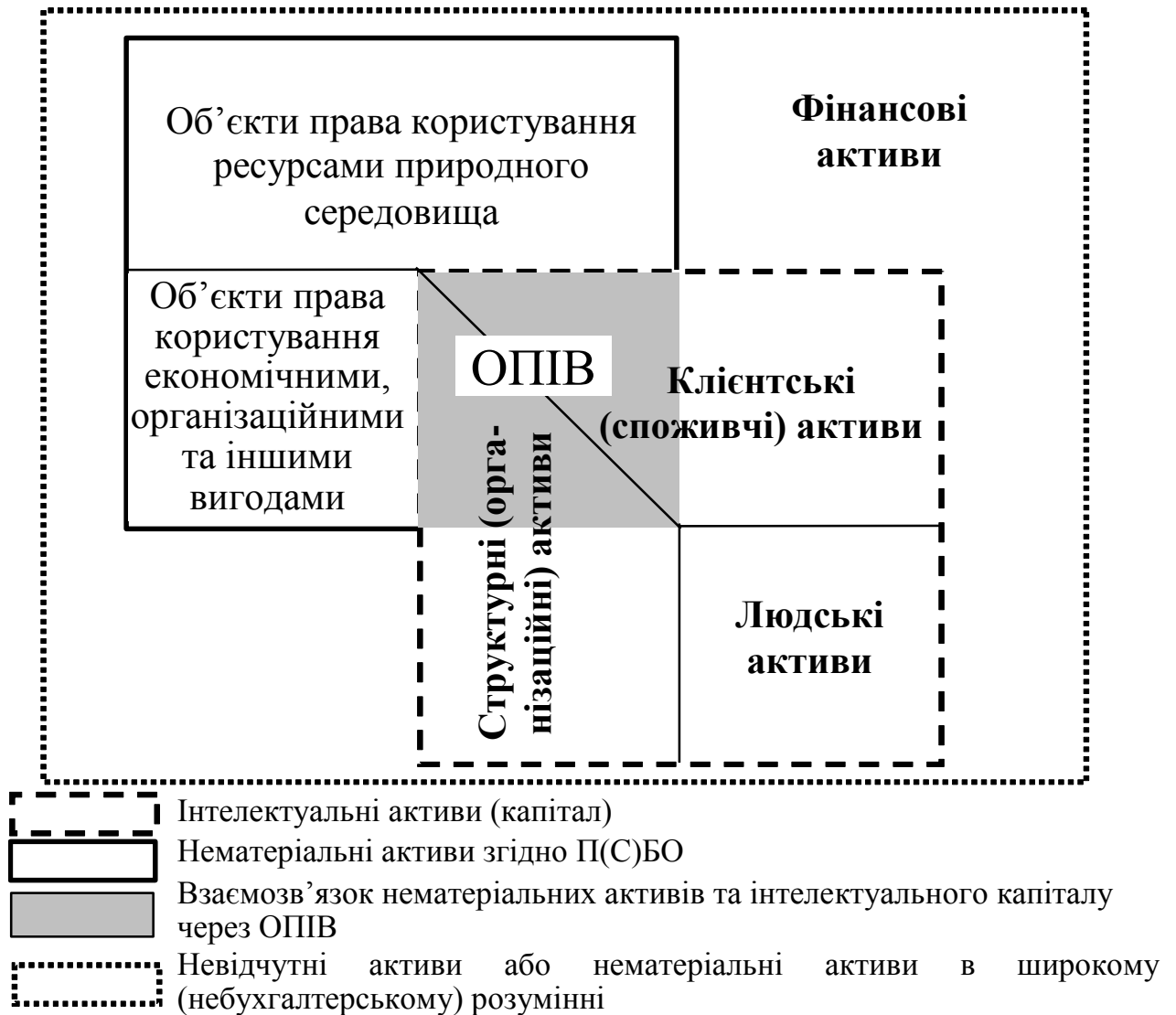
Додаток К.3

Інтерпретація балансового відображення інтелектуального потенціалу Г. Бода
та П. Шлавік [295]

Додаток К.4

Інтерпретація інтелектуального потенціалу С.Ф. Легенчука [106]

Додаток Л

Адаптивні баланси корпорацій постіндустріальної економіки

Додаток Л.1

Адаптивний баланс ПАТ „Миронівський хлібопродукт”, тис. грн.

Статті	31.12.2015 р.
АКТИВ	
I. Необоротні активи	
Інтелектуальні активи	20175592
Основні засоби	24204323
Інвестиційна нерухомість	0
Незавершені капітальні інвестиції	1561589
Довготермінові біологічні активи	253908
Довготермінові фінансові інвестиції	62348
Довготермінова дебіторська заборгованість	0
Відтерміновані податкові активи	137762
Інші необоротні активи	9286
Разом необоротних активів	46473389
II. Оборотні активи	
Запаси	8447702
Поточні біологічні активи	1340669
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1926254
Дебіторська заборгованість за розрахунками	3102473
Інша поточна дебіторська заборгованість	2440481
Поточні фінансові інвестиції	0
Гроші та їх еквіваленти	784415
Інші оборотні активи	0
Разом оборотних активів	18041994
III. Витрати майбутніх періодів	0
Баланс	64515383

Статті	31.12.2015 р.
ПАСИВ	
I. Акціонерний капітал	
Статутний (підписний) капітал	786928
Неоплачений капітал	0
Вилучений капітал	(588020)
Додатковий капітал	11119932
Резерви капіталу, в т.ч. - Резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу	242043 242043
Резервний капітал	169732
Прибутковий капітал	(10828875)
Інтелектуальний капітал	19654500
Неконтрольована частка	842752
Разом акціонерного капіталу	21398992
II. Довготермінові зобов'язання і забезпечення	
Відтерміновані податкові зобов'язання	293912
Довготермінові кредити банків	6675321
Інші довготермінові зобов'язання	14784670
Довготермінові забезпечення	87972
Цільове фінансування	0
Разом довготермінових зобов'язань і забезпечень	21841875
III. Поточні зобов'язання і забезпечення	
Короткотермінові кредити банків	0
Поточна кредиторська заборгованість	16215015
Поточні забезпечення	0
Доходи майбутніх періодів	0
Інші поточні зобов'язання	5059501
Разом поточних зобов'язань і забезпечень	21274516
Баланс	64515383

Додаток Л.2

Адаптивний баланс ПАТ „Концерн-Електрон”, тис. грн.

Статті	31.12.2015 р.
АКТИВ	
I. Необоротні активи	
Інтелектуальні активи	5708
Основні засоби	12157
Інвестиційна нерухомість	0
Незавершені капітальні інвестиції	18
Довготермінові біологічні активи	0
Довготермінові фінансові інвестиції	221092
Довготермінова дебіторська заборгованість	4125
Відтерміновані податкові активи	0
Інші необоротні активи	0
Разом необоротних активів	243100
II. Оборотні активи	
Запаси	14
Поточні біологічні активи	0
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	63
Дебіторська заборгованість за розрахунками	40953
Інша поточна дебіторська заборгованість	88300
Поточні фінансові інвестиції	0
Гроші та їх еквіваленти	23154
Інші оборотні активи	0
Разом оборотних активів	152484
III. Витрати майбутніх періодів	0
Баланс	395584

Статті	31.12.2015 р.
ПАСИВ	
I. Акціонерний капітал	
Статутний (підписний) капітал	57400
Неоплачений капітал	0
Вилучений капітал	(92)
Додатковий капітал	240572
Резерви капіталу, в т.ч. - Резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу	122 122
Резервний капітал	44587
Прибутковий капітал	885
Інтелектуальний капітал	5430
Разом акціонерного капіталу	348904
II. Довготермінові зобов'язання і забезпечення	
Відтерміновані податкові зобов'язання	0
Довготермінові кредити банків	0
Інші довготермінові зобов'язання	0
Довготермінові забезпечення	0
Цільове фінансування	0
Разом довготермінових зобов'язань і забезпечень	0
III. Поточні зобов'язання і забезпечення	
Короткотермінові кредити банків	0
Поточна кредиторська заборгованість	1171
Поточні забезпечення	0
Доходи майбутніх періодів	0
Інші поточні зобов'язання	45509
Разом поточних зобов'язань і забезпечень	46680
Баланс	395584

Додаток Л.3

Адаптивний баланс ПАТ „Концерн Галнафтогаз”, тис. грн.

Статті	31.12.2015 р.
АКТИВ	
I. Необоротні активи	
Інтелектуальні активи	475309
Основні засоби	578663
Інвестиційна нерухомість	3062120
Незавершені капітальні інвестиції	177992
Довготермінові біологічні активи	0
Довготермінові фінансові інвестиції	2990638
Довготермінова дебіторська заборгованість	113
Відтерміновані податкові активи	40036
Інші необоротні активи	0
Разом необоротних активів	7324871
II. Оборотні активи	
Запаси	209905
Поточні біологічні активи	0
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	235080
Дебіторська заборгованість за розрахунками	2482862
Інша поточна дебіторська заборгованість	270542
Поточні фінансові інвестиції	0
Гроші та їх еквіваленти	1029749
Інші оборотні активи	35318
Разом оборотних активів	4263456
III. Витрати майбутніх періодів	63952
Баланс	11652279

Статті	31.12.2015 р.
ПАСИВ	
I. Акціонерний капітал	
Статутний (підписний) капітал	195265
Неоплачений капітал	0
Вилучений капітал	0
Додатковий капітал	1810117
Резерви капіталу, в т.ч. - Резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу	52168 52168
Резервний капітал	38476
Прибутковий капітал	436057
Інтелектуальний капітал	465900
Разом акціонерного капіталу	2997983
II. Довготермінові зобов'язання і забезпечення	
Відтерміновані податкові зобов'язання	0
Довготермінові кредити банків	5371210
Інші довготермінові зобов'язання	0
Довготермінові забезпечення	18903
Цільове фінансування	17
Разом довготермінових зобов'язань і забезпечень	5390130
III. Поточні зобов'язання і забезпечення	
Короткотермінові кредити банків	240024
Поточна кредиторська заборгованість	2800676
Поточні забезпечення	0
Доходи майбутніх періодів	87113
Інші поточні зобов'язання	136353
Разом поточних зобов'язань і забезпечень	3264166
Баланс	11652279

Додаток Л.4

Адаптивний баланс ПрАТ „Київстар”, тис. грн.

Статті	31.12.2015 р.
АКТИВ	
I. Необоротні активи	
Інтелектуальні активи	16149682
Основні засоби	7002543
Інвестиційна нерухомість	0
Незавершені капітальні інвестиції	476431
Довготермінові біологічні активи	0
Довготермінові фінансові інвестиції	20609
Довготермінова дебіторська заборгованість	401016
Відтерміновані податкові активи	
Інші необоротні активи	918195
Разом необоротних активів	24968476
II. Оборотні активи	
Запаси	58095
Поточні біологічні активи	0
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	732462
Дебіторська заборгованість за розрахунками	1096105
Інша поточна дебіторська заборгованість	363060
Поточні фінансові інвестиції	0
Гроші та їх еквіваленти	1684546
Інші оборотні активи	190770
Разом оборотних активів	4125038
III. Витрати майбутніх періодів	168454
Баланс	29261968

Статті	31.12.2015 р.
ПАСИВ	
I. Акціонерний капітал	
Статутний (підписний) капітал	887119
Неоплачений капітал	0
Вилучений капітал	(370398)
Додатковий капітал	284851
Резерви капіталу, в т.ч. - Резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу	75642 75642
Резервний капітал	133068
Прибутковий капітал	9967700
Інтелектуальний капітал	11786400
Разом акціонерного капіталу	22660019
II. Довготермінові зобов'язання і забезпечення	
Відтерміновані податкові зобов'язання	113780
Довготермінові кредити банків	0
Інші довготермінові зобов'язання	0
Довготермінові забезпечення	17102
Цільове фінансування	0
Разом довготермінових зобов'язань і забезпечень	130882
III. Поточні зобов'язання і забезпечення	
Короткотермінові кредити банків	0
Поточна кредиторська заборгованість	3914352
Поточні забезпечення	422267
Доходи майбутніх періодів	533262
Інші поточні зобов'язання	1601186
Разом поточних зобов'язань і забезпечень	6471067
Баланс	29261968

Додаток Л.5

Адаптивний баланс ПАТ „МОТОР СІЧ”, тис. грн.

Статті	31.12.2015 р.
АКТИВ	
I. Необоротні активи	
Інтелектуальні активи	1884
Основні засоби	5817858
Інвестиційна нерухомість	28457
Незавершені капітальні інвестиції	0
Довготермінові біологічні активи	0
Довготермінові фінансові інвестиції	96331
Довготермінова дебіторська заборгованість	6646
Відтерміновані податкові активи	0
Інші необоротні активи	92439
Разом необоротних активів	6043615
II. Оборотні активи	
Запаси	10533272
Поточні біологічні активи	138
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	910190
Дебіторська заборгованість за розрахунками	1153560
Інша поточна дебіторська заборгованість	154436
Поточні фінансові інвестиції	635516
Гроші та їх еквіваленти	1273420
Інші оборотні активи	40855
Разом оборотних активів	14701387
III. Витрати майбутніх періодів	0
Баланс	20756541

Статті	31.12.2015 р.
ПАСИВ	
I. Акціонерний капітал	
Статутний (підписний) капітал	280529
Неоплачений капітал	
Вилучений капітал	(374)
Додатковий капітал	1098704
Резерви капіталу, в т.ч. - Резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу	58179 58179
Резервний капітал	71184
Прибутковий капітал	13258304
Інтелектуальний капітал	X
Неконтрольована частка	(82307)
Разом акціонерного капіталу	14234040
II. Довготермінові зобов'язання і забезпечення	
Відтерміновані податкові зобов'язання	8516
Довготермінові кредити банків	17878
Інші довготермінові зобов'язання	29097
Довготермінові забезпечення	134625
Цільове фінансування	1056084
Разом довготермінових зобов'язань і забезпечень	1246200
III. Поточні зобов'язання і забезпечення	
Короткотермінові кредити банків	601461
Поточна кредиторська заборгованість	4581161
Поточні забезпечення	60369
Доходи майбутніх періодів	1168
Інші поточні зобов'язання	32142
Разом поточних зобов'язань і забезпечень	5276301
Баланс	20756541

Додаток Л.6

Адаптивний баланс ПрАТ „МТС Україна”, тис. грн.

Статті	31.12.2015 р.
АКТИВ	
I. Необоротні активи	
Інтелектуальні активи	23753113
Основні засоби	5367511
Інвестиційна нерухомість	
Незавершені капітальні інвестиції	1099587
Довготермінові біологічні активи	0
Довготермінові фінансові інвестиції	0
Довготермінова дебіторська заборгованість	0
Відтерміновані податкові активи	936758
Інші необоротні активи	10496
Разом необоротних активів	31167465
II. Оборотні активи	
Запаси	35561
Поточні біологічні активи	
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	533287
Дебіторська заборгованість за розрахунками	684762
Інша поточна дебіторська заборгованість	24409
Поточні фінансові інвестиції	5
Гроші та їх еквіваленти	2177405
Інші оборотні активи	43811
Разом оборотних активів	3499240
III. Витрати майбутніх періодів	7640
Баланс	34674345

Статті	31.12.2015 р.
ПАСИВ	
I. Акціонерний капітал	
Статутний (підписний) капітал	7817
Неоплачений капітал	0
Вилучений капітал	0
Додатковий капітал	1355
Резерви капіталу, в т.ч. - Резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу	53675 53675
Резервний капітал	1954
Прибутковий капітал	9334580
Інтелектуальний капітал	19754600
Разом акціонерного капіталу	29153981
II. Довготермінові зобов'язання і забезпечення	
Відтерміновані податкові зобов'язання	0
Довготермінові кредити банків	0
Інші довготермінові зобов'язання	0
Довготермінові забезпечення	18402
Цільове фінансування	0
Разом довготермінових зобов'язань і забезпечень	18402
III. Поточні зобов'язання і забезпечення	
Короткотермінові кредити банків	
Поточна кредиторська заборгованість	4687031
Поточні забезпечення	223303
Доходи майбутніх періодів	543791
Інші поточні зобов'язання	47837
Разом поточних зобов'язань і забезпечень	5501962
Баланс	34674345

Додаток Л.7

Адаптивний баланс ПАТ „Орлан-Транс”, тис. грн.

Статті	31.12.2015 р.
АКТИВ	
I. Необоротні активи	
Інтелектуальні активи	0
Основні засоби	7490
Інвестиційна нерухомість	
Незавершені капітальні інвестиції	0
Довготермінові біологічні активи	0
Довготермінові фінансові інвестиції	0
Довготермінова дебіторська заборгованість	0
Відтерміновані податкові активи	0
Інші необоротні активи	0
Разом необоротних активів	7490
II. Оборотні активи	
Запаси	74
Поточні біологічні активи	0
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	677
Дебіторська заборгованість за розрахунками	56
Інша поточна дебіторська заборгованість	36
Поточні фінансові інвестиції	0
Гроші та їх еквіваленти	3
Інші оборотні активи	2
Разом оборотних активів	848
III. Витрати майбутніх періодів	4
Баланс	8342

Статті	31.12.2015 р.
ПАСИВ	
I. Акціонерний капітал	
Статутний (підписний) капітал	1433
Неоплачений капітал	0
Вилучений капітал	0
Додатковий капітал	11489
Резерви капіталу, в т.ч. - Резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу	0
Резервний капітал	0
Прибутковий капітал	(15379)
Інтелектуальний капітал	0
Разом акціонерного капіталу	(2457)
II. Довготермінові зобов'язання і забезпечення	
Відтерміновані податкові зобов'язання	0
Довготермінові кредити банків	0
Інші довготермінові зобов'язання	0
Довготермінові забезпечення	0
Цільове фінансування	0
Разом довготермінових зобов'язань і забезпечень	0
III. Поточні зобов'язання і забезпечення	
Короткотермінові кредити банків	0
Поточна кредиторська заборгованість	10799
Поточні забезпечення	0
Доходи майбутніх періодів	0
Інші поточні зобов'язання	0
Разом поточних зобов'язань і забезпечень	10799
Баланс	8342

Додаток Л.8

Адаптивний баланс компанії „Apple Inc.”, млн. доларів США

Статті	26.09.2015 р.
АКТИВ	
I. Необоротні активи	
Інтелектуальні активи	475654
Основні засоби	22471
Довготермінові фінансові інвестиції	164065
Довготермінова дебіторська заборгованість	X
Інші необоротні активи	5556
Разом необоротних активів	667746
II. Оборотні активи	
Запаси	2349
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	16849
Дебіторська заборгованість за розрахунками	13494
Відтерміновані податкові активи	5546
Поточні фінансові інвестиції	20481
Гроші та їх еквіваленти	21120
Інші оборотні активи	9539
Разом оборотних активів	89378
III. Витрати майбутніх періодів	X
Баланс	757124

Статті	26.09.2015 р.
ПАСИВ	
I. Акціонерний капітал	
Статутний (підписний) капітал	27416
Прибутковий капітал	92059
Акумуляований інший сукупний дохід	(345)
Інтелектуальний капітал	466645
Резерви капіталу, в т.ч. - Резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу	225 225
Разом акціонерного капіталу	586000
II. Довготермінові зобов'язання	
Довготермінова заборгованість	53463
Доходи майбутніх періодів (не поточні)	3624
Інші довготермінові зобов'язання	33427
Разом довготермінових зобов'язань і забезпечень	90514
III. Поточні зобов'язання	
Поточна кредиторська заборгованість	35490
Поточна заборгованість за довготерміновими зобов'язаннями	2500
Забезпечення	25181
Зобов'язання за комерційними цінними паперами	8499
Доходи майбутніх періодів	8940
Разом поточних зобов'язань і забезпечень	80610
Баланс	757124

Додаток Л.9

Адаптивний баланс компанії „Facebook Inc.”, млн. доларів США

Статті	31.12.2015 р.
АКТИВ	
I. Необоротні активи	
Інтелектуальні активи	291854
Основні засоби	5687
Довготермінові фінансові інвестиції	X
Довготермінова дебіторська заборгованість	X
Інші необоротні активи	796
Разом необоротних активів	298337
II. Оборотні активи	
Запаси	X
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	2559
Дебіторська заборгованість за розрахунками	X
Відтерміновані податкові активи	X
Поточні фінансові інвестиції	13527
Гроші та їх еквіваленти	4907
Інші оборотні активи	X
Разом оборотних активів	20993
III. Витрати майбутніх періодів	659
Баланс	319989

Статті	31.12.2015 р.
ПАСИВ	
I. Акціонерний капітал	
Статутний (підписний) капітал	–
Додатково вкладений капітал	34886
Прибутковий капітал	9219
Акумуляований інший сукупний дохід	(455)
Інтелектуальний капітал	270582
Резерви капіталу, в т.ч. - Резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу	568 568
Разом акціонерного капіталу	314800
II. Довготермінові зобов'язання	
Зобов'язання з фінансової оренди	107
Інші довготермінові зобов'язання	3157
Разом довготермінових зобов'язань і забезпечень	3264
III. Поточні зобов'язання	
Поточна кредиторська заборгованість	413
Забезпечення	1449
Доходи майбутніх періодів	56
Зобов'язання з фінансової оренди	7
Разом поточних зобов'язань і забезпечень	1925
Баланс	319989

Додаток Л.10

Адаптивний баланс компанії „Google Inc.”, млн. доларів США

Статті	31.12.2015 р.
АКТИВ	
I. Необоротні активи	
Інтелектуальні активи	399485
Основні засоби	29016
Довготермінові фінансові інвестиції	5183
Відтерміновані податкові активи	251
Аванси сплачені	3181
Інші необоротні активи	X
Разом необоротних активів	437116
II. Оборотні активи	
Запаси	
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	11556
Інша дебіторська заборгованість	450
Відтерміновані податкові активи	1903
Поточні фінансові інвестиції	56517
Гроші та їх еквіваленти	16549
Інші оборотні активи	X
Разом оборотних активів	86975
III. Витрати майбутніх періодів	3139
Баланс	527230

Статті	31.12.2015 р.
ПАСИВ	
I. Акціонерний капітал	
Статутний (підписний) капітал	32982
Прибутковий капітал	88933
Акумуляований інший сукупний дохід	(1874)
Інтелектуальний капітал	379769
Резерви капіталу, в т.ч. - Резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу	290 290
Разом акціонерного капіталу	500100
II. Довготермінові зобов'язання	
Довготермінова заборгованість	1995
Доходи майбутніх періодів (не поточні)	151
Відтерміновані податкові зобов'язання (непоточні)	3852
Інші довготермінові зобов'язання	1822
Разом довготермінових зобов'язань і забезпечень	7820
III. Поточні зобов'язання	
Короткотермінові кредити	3225
Забезпечення	10636
Поточна кредиторська заборгованість	1931
Доходи майбутніх періодів	788
Зобов'язання за комерційними цінними паперами	2428
Відтерміновані податкові зобов'язання	302
Разом поточних зобов'язань і забезпечень	19310
Баланс	527230

Додаток Л.11

Адаптивний баланс компанії „Microsoft Corporation”, млн. доларів США

Статті	30.06.2015 р.
АКТИВ	
I. Необоротні активи	
Інтелектуальні активи	348691
Основні засоби	14731
Довготермінові фінансові інвестиції	12053
Відтерміновані податкові активи	
Аванси сплачені	
Інші необоротні активи	2953
Разом необоротних активів	378428
II. Оборотні активи	
Запаси	2902
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	17908
Інша дебіторська заборгованість	
Відтерміновані податкові активи	1915
Поточні фінансові інвестиції	90931
Гроші та їх еквіваленти	5595
Інші оборотні активи	5461
Разом оборотних активів	124712
III. Витрати майбутніх періодів	X
Баланс	503140

Статті	30.06.2015 р.
ПАСИВ	
I. Акціонерний капітал	
Статутний (підписний) капітал	68465
Прибутковий капітал	8949
Акумуляований інший сукупний дохід	2522
Інтелектуальний капітал	326917
Резерви капіталу, в т.ч. - Резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу	147 147
Разом акціонерного капіталу	407000
II. Довготермінові зобов'язання	
Довготермінова заборгованість	27808
Доходи майбутніх періодів (не поточні)	2095
Відтерміновані податкові зобов'язання (непоточні)	2835
Інші довготермінові зобов'язання	13544
Разом довготермінових зобов'язань і забезпечень	46282
III. Поточні зобов'язання	
Короткотермінові кредити	4985
Поточна заборгованість за довготерміновими зобов'язаннями	2499
Поточна кредиторська заборгованість	6591
Доходи майбутніх періодів	23223
Забезпечення	5096
Зобов'язання за комерційними цінними паперами	92
Відтерміновані податкові зобов'язання	606
Інші поточні зобов'язання	6766
Разом поточних зобов'язань і забезпечень	49858
Баланс	503140

Додаток Л.12

Адаптивний баланс компанії „Volkswagen Group”, млн. євро

Статті	31.12.2015 р.
АКТИВ	
I. Необоротні активи	
Інтелектуальні активи	61147
Основні засоби	50171
Основні засоби в оренді	33173
Незавершені капітальні інвестиції	504
Довготермінові фінансові інвестиції	10878
Вимоги за операціями з надання фінансових послуг	63185
Інші фінансові активи	6730
Довготермінова дебіторська заборгованість	1340
Відтерміновані податкові активи	8421
Інші необоротні активи	–
Разом необоротних активів	236548
II. Оборотні активи	
Запаси	35048
Поточні біологічні активи	
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	11132
Вимоги за операціями з надання фінансових послуг (поточні)	46888
Інші фінансові активи	10043
Дебіторська заборгованість за податками	1029
Інша дебіторська заборгованість	5367
Поточні фінансові інвестиції	15007
Гроші та їх еквіваленти	20871
Разом оборотних активів	145387
III. Витрати майбутніх періодів	
Баланс	381935

Статті	31.12.2015 р.
ПАСИВ	
I. Акціонерний капітал	
Статутний (підписний) капітал	1283
Прибутковий капітал	68537
Гібридний капітал	7560
Резерви капіталу, в т.ч. - Резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу	15053 502
Інші резерви	(4374)
Інтелектуальний капітал	–
Неконтрольована частка	210
Разом акціонерного капіталу	88270
II. Довготермінові зобов'язання і забезпечення	
Фінансові зобов'язання	73292
Інші фінансові зобов'язання	5901
Інші довготермінові зобов'язання	4905
Пенсійні забезпечення	27535
Відтерміновані податкові зобов'язання	8373
Інші забезпечення	25170
Разом довготермінових зобов'язань і забезпечень	145175
III. Поточні зобов'язання і забезпечення	
Пут опціони та гарантії акціонерам неконтрольованої частки	3933
Фінансові зобов'язання	72313
Кредиторська заборгованість	20460
Заборгованість з податків	330
Інші фінансові зобов'язання	10350
Інші зобов'язання	14014
Забезпечення з податків	1301
Інші забезпечення	25788
Разом поточних зобов'язань і забезпечень	148489
Баланс	381935

Додаток Л.13

Адаптивний баланс компанії „Vodafone Group plc”, млн. євро

Статті	31.12.2015 р.
АКТИВ	
I. Необоротні активи	
Інтелектуальні активи	44677
Основні засоби	26603
Довготермінові фінансові інвестиції	(3)
Інші інвестиції	3757
Відтерміновані податкові активи	23845
Довготермінова дебіторська заборгованість	4865
Разом необоротних активів	103913
II. Оборотні активи	
Запаси	482
Відтерміновані податкові активи	575
Поточні фінансові інвестиції	3855
Гроші та їх еквіваленти	6882
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	8053
Разом оборотних активів	19847
III. Витрати майбутніх періодів	X
Баланс	123760

Статті	31.12.2015 р.
ПАСИВ	
I. Акціонерний капітал	
Статутний (підписний) капітал	3792
Додатково вкладений капітал	117054
Вилучений капітал	(7045)
Резерви капіталу, в т.ч. - Резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу	–
Прибутковий капітал	(49471)
Акумуляований інший сукупний дохід	1815
Інтелектуальний капітал	1187
Неконтрольована частка	1588
Разом акціонерного капіталу	68920
II. Довготермінові зобов'язання	
Довготермінові кредити	22435
Відтерміновані податкові зобов'язання	595
Забезпечення	1649
Довготермінова заборгованість	1264
Разом довготермінових зобов'язань	25943
III. Поточні зобов'язання	
Короткотермінові кредити	12623
Заборгованість з податків	599
Забезпечення	767
Кредиторська заборгованість	14908
Разом поточних зобов'язань	28897
Баланс	123760

Додаток Л.14

Адаптивний баланс компанії „Tesla Motors Inc.”, млн. доларів США

Статті	31.12.2015 р.
АКТИВ	
I. Необоротні активи	
Інтелектуальні активи	32411
Основні засоби	3403
Транспортні засоби в операційній оренді	1791
Резерви грошових коштів	32
Інші необоротні активи	75
Разом необоротних активів	37712
II. Оборотні активи	
Запаси	1278
Поточна дебіторська заборгованість	169
Поточні фінансові інвестиції та резерви грошових коштів	23
Гроші та їх еквіваленти	1197
Разом оборотних активів	2667
III. Витрати майбутніх періодів	125
Баланс	40504

Статті	31.12.2015 р.
ПАСИВ	
I. Акціонерний капітал	
Статутний (підписний) капітал	0
Додатково вкладений капітал	3415
Акумуляований інший сукупний дохід	(4)
Прибутковий капітал	(2322)
Резерви капіталу, в т.ч. <i>- Резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу</i>	—
Інтелектуальний капітал	32411
Разом акціонерного капіталу	33500
II. Довготермінові зобов'язання	
Довготермінові фінансові зобов'язання	2040
Доходи майбутніх періодів (не поточні)	446
Боргові цінні папери	42
Гарантійні забезпечення	1294
Інші довготермінові зобов'язання	365
Разом довготермінових зобов'язань і забезпечень	4187
III. Поточні зобов'язання	
Забезпечення	423
Доходи майбутніх періодів	424
Поточна кредиторська заборгованість	916
Поточні гарантійні забезпечення	137
Зобов'язання за завдатками споживачів	283
Поточна заборгованість за довготерміновими зобов'язаннями	633
Разом поточних зобов'язань і забезпечень	2816
Баланс	40504

Додаток М

Порівняння складу корпоративної звітності США, ЄС та України

Параметри звіту	США	ЄС ³⁸	Україна
1	2	3	4
1. Опис бізнесу. Загальна характеристика бізнесу	п. 1. Опис бізнесу	Опис діяльності. Імовірні перспективи подальшого розвитку. Наявність філіалів.	Основні відомості про емітента. Опис бізнесу.
Ризики	п. 1А. Опис факторів ризику. п. 7А. Кількісні та якісні показники ринкового ризику.	Політика управління фінансовими ризиками та фінансові інструменти.	
Майно	п. 2. Майно		Інформація про основні засоби емітента (за залишковою вартістю). Інформація щодо вартості чистих активів емітента. Відомості щодо особливої інформації та інформації про іпотечні цінні папери, що виникла протягом звітного періоду.
Судові справи	п. 3. Судові процеси		
Охорона праці	п. 4. Безпека в шахтах		
2. Акції та акціонери	п. 5. Ринок обігу простих акцій. Акціонери – пов'язані особи. Емісія простих акцій. п. 12. Мажоритарні акціонери та пов'язані особи.	Придбання власних акцій.	Інформація про випуски акцій емітента
3. Корпоративне управління та корпоративна безпека Органи управління	п. 10. Керівництво і корпоративне управління. п. 11. Компенсації виконавчим директорам.	Кодекс корпоративного управління. Склад адміністративного, управлінського та наглядового органів.	Інформація щодо посади корпоративного секретаря. Інформація щодо освіти та стажу роботи посадових осіб емітента. Інформація про загальні збори акціонерів. Інформація про стан корпоративного управління.

³⁸ Згідно з вимогами Директиви 2013/34/ЄС

Продовження додатку М

1	2	3	4
Пов'язані особи	п. 13. Угоди і трансакції з пов'язаними особами.		Інформація про володіння посадовими особами емітента акціями емітента. Інформація про осіб, що володіють 10 відсотків та більше акцій емітента
4. Фінансові показники Фінансова звітність	п. 8. Фінансова звітність і додаткові дані. п. 6. Окремі фінансові показники	Фінансова (консолідована) звітність	Річна фінансова звітність підприємства. Примітки до фінансової звітності.
Аналіз фінансового стану	п. 7. Аналіз фінансового стану та результатів діяльності	Аналіз фінансового стану.	
5. Облікова політика та внутрішній контроль	п. 9. Зміни в обліковій політиці. п. 9А. Середовище і процедури внутрішнього контролю	Внутрішній контроль	
6. Інновації та інтелектуальний потенціал		Діяльність у сфері досліджень та розвитку.	
7. Контрагенти професійних послуг	п. 14. Професійні бухгалтери й аудитори та їх оплата		Інформація про осіб, послугами яких користується емітент. Відомості про аудиторський висновок (звіт). Текст аудиторського висновку (звіту).

Додаток Н

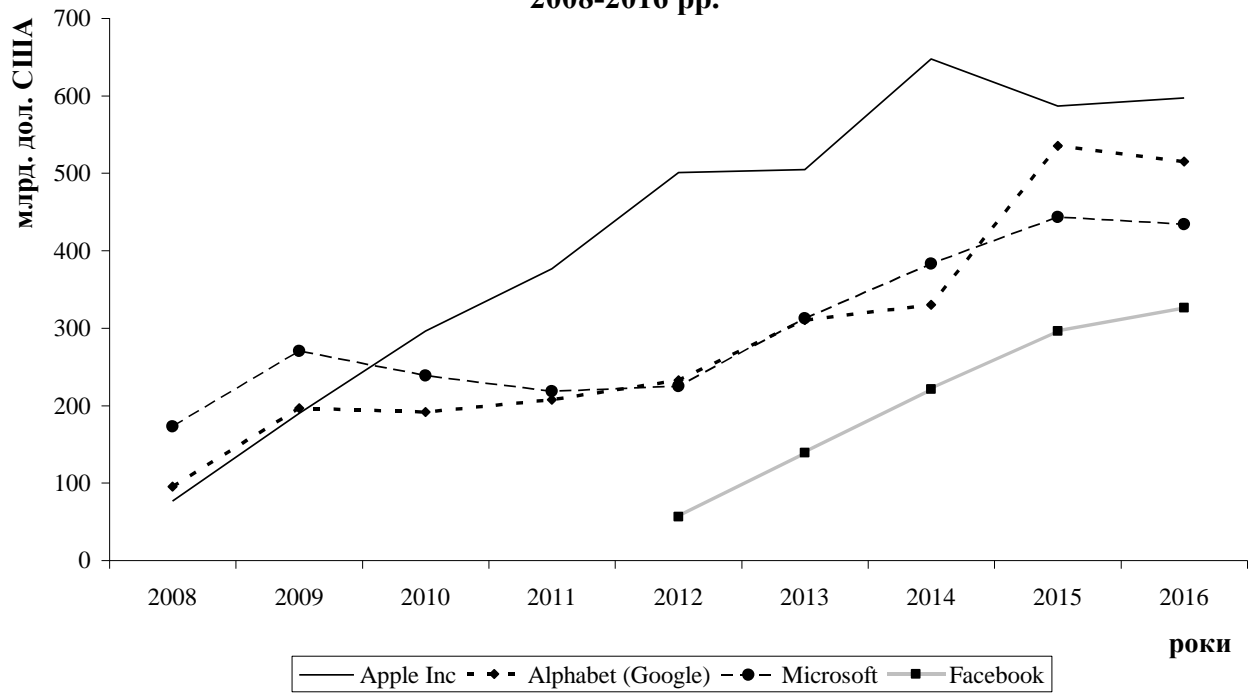
Динаміка ринкової капіталізації найбільших публічних корпорацій

Ринкова капіталізація найбільших публічних корпорацій (млрд. доларів США)³⁹

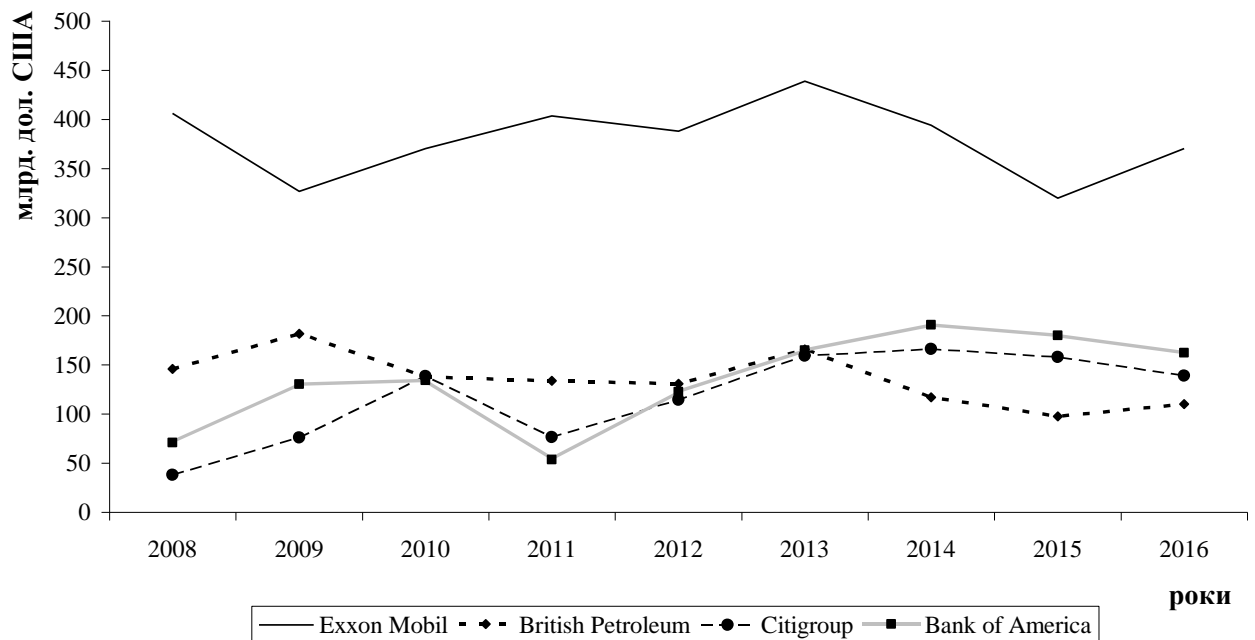
Назва корпорації	Сфера діяльності	Ринкова капіталізація станом на останній день торгівлі акціями кожного року (за винятком 2016 р.)								
		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Apple Inc	Комп'ютерна техніка, приладобудування	76,83	189,8017	295,8863	376,4106	500,6107	504,7708	647,361	586,9	596,9887
Alphabet (Google)	Індустрія програмного забезпечення, Інтернет індустрія	95,31	196,33	191,33	207,17	232,71	310,0791	329,7685	535,1	514,9235
Microsoft	Індустрія програмного забезпечення	172,929	270,6354	238,7845	218,3801	224,801	312,2973	382,8803	443,2	434,1301
Facebook	Інтернет індустрія	X	X	X	X	56,13	139,19	220,85	296	326,3578
Exxon Mobil	Індустрія нафти і газу	406,07	326,47	369,97	403,49	388	438,7	393,9	319,71	369,96
British Petroleum	Індустрія нафти і газу	145,91	181,65	137,63	133,84	130,9	165,49	117,07	97,47	110,02
Citigroup	Банківська сфера	38,06	75,91	138,57	76,4	114,4	159,02	166,14	157,83	138,83
Bank of America	Банківська сфера	70,65	130,37	134,23	53,57	122,44	164,91	190,66	179,93	162,21

³⁹ Сформовано на основі даних порталу <https://ycharts.com/dashboard/>

Динаміка ринкової капіталізації високотехнологічних компаній за 2008-2016 рр.

Динаміка ринкової капіталізації банківських та нафтогазових компаній за 2008-2016 рр.

Додаток П

Практична обліково-звітна інтерпретація концептуально-теоретичних і методологічних наукових результатів дослідження

Зміст господарської операції	Пропонована кореспонденція рахунків		Обліковий регістр	Відображення у фінансовій звітності
	Дебет	Кредит		
1	2	3	4	5
Обліково-звітна інтерпретація морального зносу основного капіталу				
Нараховано резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу	Нерозподілені прибутки	Резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу	Регістр з обліку власного капіталу	Звіт про власний капітал: ст. „Формування резерву на моральний (технологічний) знос основного капіталу”
Залишок резерву на моральний (технологічний) знос основного капіталу на кінець звітного періоду	–	Резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу	Регістр з обліку власного капіталу	Баланс: розділ пасиву „Акціонерний капітал”, ст. „Резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу”
Нараховано моральний знос: – основних засобів; – нематеріальних активів	Резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу	Знос (накопичена амортизація) основних засобів; Знос (накопичена амортизація) нематеріальних активів	Регістр з обліку власного капіталу	Звіт про прибутки і збитки: розділ „Звіт про сукупний дохід”, ст. „Втрати від морального зносу основного капіталу”. Звіт про власний капітал: ст. „Списання резерву на моральний (технологічний) знос основного капіталу”
Нараховано моральний знос (при відсутності сформованого резерву): – основних засобів; – нематеріальних активів	Резервний капітал	Знос (накопичена амортизація) основних засобів; Знос (накопичена амортизація) нематеріальних активів	Регістр з обліку власного капіталу	Звіт про прибутки і збитки: розділ „Звіт про сукупний дохід”, ст. „Втрати від морального зносу основного капіталу”. Звіт про власний капітал: ст. „Інші зміни в капіталі”

Продовження додатку II

1	2	3	4	5
Нараховано моральний знос (при відсутності відповідного резерву та резервного капіталу): – основних засобів; – нематеріальних активів	Фінансові результати	Знос (накопичена амортизація) основних засобів; Знос (накопичена амортизація) нематеріальних активів	Регістр з обліку власного капіталу	Звіт про прибутки і збитки: розділ „Звіт про сукупний дохід”, ст. „Втрати від морального зносу основного капіталу”. Звіт про власний капітал: ст. „Інші зміни в капіталі”
Обліково-звітна інтерпретація інтелектуального капіталу				
Придбано інтелектуальний актив	Інтелектуальні активи	Розрахунки з постачальниками	Регістр з обліку капітальних вкладень	Баланс: розділ активу „Необоротні активи”, ст. „Інтелектуальні активи”; розділ пасиву „Поточні зобов’язання”, ст. „Кредиторська заборгованість”
Здійснено витрати на дослідження і розробки	Витрати на дослідження і розробки	Рахунки обліку ресурсів та розрахунків	Регістр з обліку капітальних вкладень	Баланс: розділ активу „Оборотні активи”, ст. „Витрати майбутніх періодів”
Створено інтелектуальний актив власними силами корпорації (історична собівартість)	Капітальні інвестиції	Витрати на дослідження і розробки	Регістр з обліку капітальних вкладень	Баланс: розділ активу „Необоротні активи”, ст. „Незавершені капітальні інвестиції”
Визнано і відображено в системі бухгалтерського обліку інтелектуальний актив (за історичною собівартістю)	Інтелектуальні активи	Капітальні інвестиції	Регістр з обліку капітальних вкладень	Баланс: розділ активу „Необоротні активи”, ст. „Інтелектуальні активи”

Продовження додатку П

1	2	3	4	5
Проведено дооцінку інтелектуального активу при визнанні до справедливої вартості (синергетичний ефект)	Інтелектуальні активи	Інтелектуальний капітал	Регістр з обліку капітальних вкладень	Баланс: розділ активу „Необоротні активи”, ст. „Інтелектуальні активи”, розділ пасиву „Акціонерний капітал”, ст. „Інтелектуальний капітал”; Звіт про прибутки і збитки, розділ „Сукупний дохід”, ст. „Дооцінка (уцінка) інтелектуальних активів”; Звіт про власний капітал, ст. „Інший сукупний дохід за звітний період”
Проведено переоцінку інтелектуальних активів у зв'язку: – зі збільшенням корисності; – зі зменшенням корисності	Інтелектуальні активи Інтелектуальний капітал	Інтелектуальний капітал Інтелектуальні активи	Регістр з обліку капітальних вкладень	Баланс: розділ активу „Необоротні активи”, ст. „Інтелектуальні активи”, розділ пасиву „Акціонерний капітал”, ст. „Інтелектуальний капітал”; Звіт про прибутки і збитки, розділ „Сукупний дохід”, ст. „Дооцінка (уцінка) інтелектуальних активів”; Звіт про власний капітал, ст. „Інший сукупний дохід за звітний період”

Додаток Р

Довідки про впровадження результатів дослідження

КОНЦЕРН-ЕЛЕКТРОН

ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО

Код ЄДРПОУ: 13801109
п/р 26003000000060 у ПАТ «ВіЕс Банк» м. Львова,
МФО 325213, інд. под. №138011013030, № свід. 100341730

79018, Україна, м. Львів, вул. Стороженка, 32
тел.: +38 032 233-51-96, факс: +38 032 233-53-44
e-mail: info@electron.ua www.electron.ua

"06" 05 2016 р. № 002/147-1

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукових досліджень за тематикою формування системи публічної звітності корпорацій в умовах постіндустріальної економіки, отриманих здобувачем Національного університету „Львівська політехніка” Пилипенком Любомиром Миколайовичем при виконанні дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

Ураховуючи практичну спрямованість результатів наукового дослідження, на ПАТ „Концерн-Електрон” використано науково-методичні розробки, обґрунтовані в дисертаційній роботі Пилипенка Л.М. „Система публічної звітності корпорацій в умовах постіндустріальної економіки”. Базові засади щодо вироблення адаптивної до потреб управління звітності враховані при розробці облікової політики та її подальшого втілення у діяльність обліково-аналітичних та фінансово-економічних служб товариства. Передусім на практиці найбільшого ефекту отримали принципи обліково-звітного відображення морального зносу основного капіталу та методичні засади бухгалтерського обліку внутрішньо генерованого гудвілу товариства.

Цим підтверджуємо факт впровадження у практичну діяльність ПАТ „Концерн-Електрон” розробок, що наведені у дисертаційній роботі Пилипенка Л.М., та відзначаємо їх дієвість у процесах формування інформаційно-аналітичного базису для управління економічним потенціалом та ефективним функціонуванням підприємств корпоративного типу. Вважаємо, що отримані в дисертаційній роботі наукові результати можуть бути використані у практиці організації бухгалтерського обліку й формування публічної звітності вітчизняними підприємствами корпоративного типу.

Відзначаючи обґрунтованість теоретико-методичних засад та прикладний характер отриманих наукових результатів для корпорацій, які здійснюють свою діяльність в умовах вітчизняної трансформаційної економіки, вважаємо, що результати їх апробації дають підстави пропонувати розробку адаптивного змісту бухгалтерського обліку та публічної звітності до розгляду державними органами з вироблення стандартизованих і регламентованих процедур обліково-звітної системи для вітчизняних корпоративних утворень.

Рекомендації прийняті до впровадження на безоплатній основі.

Президент- голова Правління
ПАТ «Концерн-Електрон»

Ю.Г. Бубес

003207

17.03.2016 р.

ДОВІДКА**про впровадження науково-методичних розробок, отриманих здобувачем наукового ступеня доктора економічних наук Національного університету „Львівська політехніка” Пилипенком Любомиром Миколайовичем при виконанні дисертаційної роботи „Система публічної звітності корпорацій в умовах постіндустріальної економіки”**

Результати дисертаційної роботи Пилипенка Л.М., зокрема концептуально-методологічні підходи до відображення в бухгалтерському обліку й фінансовій звітності прибутку корпорації та методологічні підходи бухгалтерського обліку внутрішньо генерованого гудвілу, базові засади його репрезентації в інтегрованій звітності впроваджені у практичну діяльність ПАТ „Орлан-Транс”. Їхнє впровадження дало змогу чіткіше розмежувати компоненти чистого прибутку та іншого сукупного доходу, а також забезпечило більш об'єктивну формалізацію інформаційно-інтелектуальної компоненти сукупного економічного потенціалу товариства.

Практичне використання обґрунтованого в дисертаційній роботі такого типу інформаційного інструментарію засвідчує про його відповідність реальним потребам репрезентації результатів діяльності і економічного потенціалу на підприємствах корпоративного типу в українській транзитивній економіці, необхідності розкриття динаміки ефективності їхнього функціонування саме за критерієм чистого прибутку і сукупного доходу. Позитивним методичним засобом для нашого товариства визнається пропонований підхід до позиціювання потенціалу з урахуванням внутрішньо генерованого гудвілу та наявних, але не оприлюднених інформаційно-інтелектуальних компонентів економічних ресурсів і капіталу.

Загалом відзначаємо, що сформована за допомогою впроваджених інструментальних засобів об'ємніша інформаційна база дає змогу підвищити об'єктивність розкриття потенціалу вітчизняних корпорацій на міжнародних конкурентних ринках, сприяє демонстрації їхньої інвестиційної привабливості. Впровадження у практику ПАТ „Орлан-Транс” вказаного інформаційно-аналітичного інструментарію дало змогу обліково-економічним службам об'ємніше та більш об'єктивно забезпечувати інформаційні потреби управлінської системи товариства, обґрунтовувати управлінські рішення у збалансуванні операційної та стратегічної діяльності.

Цим підтверджуємо факт впровадження у практичну діяльність товариства розробок, що містяться у наукових дослідженнях Пилипенка Л.М., та їх дієвість у забезпеченні окремих елементів системи обліку та розширення публічної фінансової звітності. Вважаємо, що використання сформульованого при виконанні дисертаційної роботи інструментарію є адекватним для української практики, передусім для вітчизняних підприємств корпоративного типу, оскільки дає змогу більш об'єктивно проаналізувати їх діяльність на міжнародних ринках капіталу та інвестицій.

Голова правління
ПАТ „Орлан-Транс”

Хромець В. І.

Аудиторська фірма “Леополіс-Аудит”

Свідоцтво про внесення в реєстр суб'єктів підприємницької діяльності №3273 від 30.10.2003р.

адреса: 79060, м. Львів, вул. Наукова 94/160,

П/рахунок № 26001000348937 у ПАТ “Універсал Банк”, МФО 322001

Код ЄДРПОУ 32639637

Вих.№7 від 10.05.2016 р.

м.Львів

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Пилипенка Л.М. на тему: „Система публічної звітності корпорацій в
умовах постіндустріальної економіки” в діяльність Приватного
підприємства Аудиторської фірми „Леополіс-аудит”**

Запропоновані в дисертаційній роботі теоретичні та прикладні положення щодо формування системи публічної звітності корпорацій були використані при проведенні аудиторської діяльності ПП АФ „Леополіс-аудит”. Зокрема, при плануванні і проведенні аудиторських перевірок та наданні супутніх аудиту послуг застосовано запропонований функціональний підхід до аналізу системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності економічних суб'єктів як інструмента управління ризиками корпорації, що дало можливість удосконалити методику та підвищити рівень об'єктивності оцінки властивого ризику при проведенні аудиторських перевірок. У процесі надання супутніх аудиту послуг використано концептуальні засади формування нефінансової звітності, які передбачають першочергову репрезентацію результатів діяльності корпорацій через показники впливу на баланс абсолютних благ і екстерналій.

Наведене засвідчує про прикладну спрямованість розробок здобувача та їх впровадження у практику аудиторської фірми.

Директор
ПП АФ “Леополіс-аудит”

М.І. Хомечко

УКРАЇНА
ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

ЄДРПОУ 38557560, 79008, м. Львів, вул. В. Винниченка, 18 тел. 261- 21-55, факс 235-60-80

E-mail: guc@loda.gov.ua

28.04.2016 № 1-12-1109 На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження Пилипенка Л.М.

Департамент економічної політики Львівської обласної державної адміністрації, виконуючи регіональну Програму «Інвестиційний розвиток Львівської області на 2011-2015 роки», впровадив сучасні підходи та розробки до встановлення об'єктивної величини потенціалу суб'єктів господарювання області, їх інвестиційної привабливості. Для вироблення економічної політики, методів та механізмів залучення інвестицій необхідний об'ємний формалізований базис інформаційного забезпечення. Відповідним цьому вважається розроблений здобувачем наукового ступеня доктора економічних наук Національного університету «Львівська політехніка» Пилипенком Любомиром Миколайовичем інформаційний інструментарій, який ґрунтується на публічній інформації щодо результативної діяльності та потенціалу корпоративних структур української економіки. Для встановлення його дієвості на практиці у процесі проведеного наукового дослідження обґрунтовано доцільні для таких цілей методичні положення формування адаптивної до вітчизняної практики системи публічної звітності корпорацій, які здійснюють свою діяльність не тільки на вітчизняних ринках, але й об'єктивно функціонують в умовах глобальної постіндустріальної економіки.

Сформульовані розробки містять низку пропозицій і рекомендацій, які охоплюють концептуально-методологічне та організаційно-методичне вирішення проблематики побудови адаптивного формату публічної звітності корпорацій та оцінно-аналітичних процедур її опрацювання. Ураховуючи комплексний зміст та прикладний характер сформованих розробок їх використано в діяльності департаментів Львівської обласної державної адміністрації для моніторингу економічного потенціалу підприємств корпоративного типу та суспільно значимих підприємств. При моніторингу виконання стратегії розвитку Львівської області та обласних програм розвитку для реалізації різнотипових завдань департаментами облдержадміністрації використано вказаний методичний інструментарій аналізу фінансової звітності корпорацій, який дав змогу підвищити об'єктивність оцінки інтелектуального потенціалу та ефективності його використання підприємствами області за допомогою розроблених у процесі наукового дослідження аналітичних показників. У процесі аналізу інноваційного потенціалу та конкурентоспроможності підприємств області, їх функціонування та розвитку використовується модель формату публічної корпоративної звітності, яка, забезпечуючи прозорий і

релевантний формат показників звітності, дає змогу підвищити оцінку інвестиційної привабливості підприємств області.

За результатами практичного використання розробленого інформаційного інструментарію відзначаємо, що запропоновані інструментальні засоби, зведені у доцільну інформаційну публічну систему, дають змогу характеризувати сформульовану концептуальну основу адаптивного інструментарію відповідною моніторингу визначальних факторів інвестиційної привабливості підприємств регіону, а також факт дієвості їх використання як додаткових засобів в реалізації регіональних програм Львівської області.

Впровадження у практику авторських розробок дає підстави відзначити, що їх використання забезпечує більш об'ємний зріз інформації щодо структури економічних ресурсів і капіталу регіональних суб'єктів господарювання, сприяє підвищенню рівня аналітичності процесів моніторингу, проведених працівниками облдержадміністрації, та забезпечує вищу об'єктивність економічного потенціалу, інвестиційної привабливості та збалансованості економічної і соціальної складових ефективності на основі публічної звітності акціонерних товариств та суспільно значимих товариств корпоративного типу, які здійснюють свою діяльність на території області.

Довідка надана для представлення у спеціалізовану вчену раду із захисту дисертацій.

Директор департаменту

Р.С. Филипів

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ
"Навчально-методичний центр Спiлки аудиторiв України"

Р/р № 26006300004087 у ПАТ "ДіамантБанк", МФО 320854, код ЄДРПОУ 32814642
 69035, м. Запоріжжя пр. Леніна, 161 / 10; тел.: (061) 701-50-19

12.04.2016 р.

*До Спеціалізованої вченої ради Д 26.870.01
 у Національній академії статистики, обліку
 та аудиту
 04107, м. Київ, вул. Підгірна, 1*

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження, отриманих здобувачем наукового ступеня доктора економічних наук Національного університету "Львівська політехніка" Пилипенком Л. М., при розробленні адаптивних засад формування системи публічної звітності корпорацій в умовах постіндустріальної економіки

При виконанні дисертації "Система публічної звітності корпорацій в умовах постіндустріальної економіки" отримані результати, які містять низку теоретико-методологічних розробок та методичних рекомендацій, що мають практичне значення для формування обліково-звітного забезпечення управлінських процесів та інформаційних запитів стейкхолдерів корпорацій. Окремі з положень наукових результатів Пилипенка Л.М. використані при формуванні програм удосконалення професійних знань аудиторів "Аудит фінансових інструментів" та "Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і фінансової звітності: практика застосування та актуальні зміни".

У процесі підвищення кваліфікаційного рівня слухачам викладають сформовані в роботі методологічні основи обліково-звітного відображення морального зносу основного капіталу корпорації та принципи і методи підтвердження даних у розробленому форматі бухгалтерського балансу й звіту про прибутки і збитки корпорацій.

У зміст програм включено теоретичний базис розвитку методології бухгалтерського обліку і фінансової звітності, який у змісті аудиторського висновку щодо фінансової репрезентації економічного потенціалу й ефективності діяльності корпорацій глибше враховує положення органічної балансової теорії. Планом підвищення кваліфікації передбачено розгляд пропонувананих в роботі концептуальних засад формування нефінансової звітності та підтвердження таких показників за наслідками проведеного аудиту.

Директор
 ТОВ "НМЦ САУ"

О. В. Царенко

03667

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛТЕХНІКА»

вул. С. Бандери, 12, Львів, 79013, тел. (380-32) 237-49-93, 258-27-58, факс: (380-32) 258-26-80
 ел. пошта: coffice@lp.edu.ua, інтернет: www.lp.edu.ua

31.05.2016 № 67-01-1097

на № _____

До спеціалізованої вченої ради Д 26.870.01
 Національної академії статистики, обліку та аудиту

Довідка

**про використання у навчальному процесі результатів наукового дослідження
 Пилипенка Любомира Миколайовича**

Основні положення та результати дисертаційної роботи Пилипенка Любомира Миколайовича „Система публічної звітності корпорацій в умовах постіндустріальної економіки”, підготовленої для здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, впроваджені у навчальний процес, використовувались при організації студентських науково-дослідницьких робіт, а також при написанні курсових, випускних бакалаврських, дипломних і магістерських кваліфікаційних робіт. Розроблені методичні положення використовувались при викладанні навчальних дисциплін: „Звітність підприємств” (для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня „бакалавр” напряму підготовки 6.030509 „Облік і аудит”), „Облік і звітність в корпораціях” (для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня „спеціаліст” спеціальності 7.03050901 „Облік і аудит”), „Бухгалтерський облік в управлінні підприємством” та „Фінансовий аналіз” (для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня „магістр” спеціальності 8.03050901 „Облік і аудит”).

Розроблений в процесі виконання дисертаційної роботи теоретико-методологічний базис концепції збереження інтелектуального капіталу як елемент адаптивної концептуальної основи фінансової звітності, сформульовані методичний інструментарій аналізу фінансової звітності корпорацій для оцінки їх інтелектуального потенціалу й ефективності його використання та функціональний підхід до обґрунтування адаптивної структурної побудови обліково-звітної системи як інструмента управління ризиками корпорації використані при формуванні освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії за спеціальністю 071 „Облік і оподаткування”, зокрема освітньої компоненти дисциплін „Методологія наукових досліджень в обліково-аналітичній сфері знань” та „Обліково-звітна система в архітектоніці сучасної економіки”.

Для забезпечення основних програмних компетентностей доктора філософії за вказаною спеціальністю у профіль навчально-освітньої програми закладено базові принципи, які контекстно узгоджуються із аргументованими здобувачем концептуальними засадами формування нефінансової звітності, що передбачають репрезентацію результатів діяльності корпорацій через показники впливу на баланс абсолютних благ і екстерналій, ґрунтовані на міждисциплінарній основі, зокрема теоретичних положеннях фізичної економії.

**Проректор з науково-педагогічної
 роботи, к.т.н., доц.**

Давидчак О.Р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи
Національного університету
„Львівська політехніка”д.е.н., проф. Н.І. Чухрай
05 2016р.

про використання результатів дисертаційної роботи Пилипенка Л.М. „Система публічної звітності корпорацій в умовах постіндустріальної економіки” для здобуття наукового ступеня доктора економічних наук при виконанні науково-дослідної теми кафедри обліку та аналізу Національного університету „Львівська політехніка” „Концептуальний базис адаптивного формату фінансової звітності компаній та оцінно-аналітичні засади її опрацювання”

Комісія у складі голови – начальника НДЧ к.т.н., Жук Л.В. та членів: к.е.н., професора кафедри обліку та аналізу Загороднього А.Г., к.т.н., завідувача відділу науково-організаційного супроводу наукових досліджень Лазько Г.В. та заступника начальника планово-фінансового відділу Чулой Т.М. цим актом підтверджує, що результати наукового дослідження доцента кафедри обліку та аналізу Пилипенка Любомира Миколайовича використані при виконанні науково-дослідної теми кафедри обліку та аналізу Національного університету „Львівська політехніка” „Концептуальний базис адаптивного формату фінансової звітності компаній та оцінно-аналітичні засади її опрацювання” (номер державної реєстрації 0112U001220).

Розроблений Пилипенком Л.М. теоретико-методологічний базис формулювання інституційних засад системи публічної звітності корпорацій включений у розділ 1 „Сучасний стан публічної репрезентації об’єктів обліку у фінансовій (корпоративній) звітності компаній” (підрозділ 1.1 „Роль фінансової звітності в управлінні ринковою економікою”); обґрунтований при виконанні дослідження формат публічної (корпоративної) фінансової звітності увійшов у розробку розділу 2 „Розвиток концептуальних засад побудови формату фінансової звітності та оцінно-аналітичного інструментарію її опрацювання в умовах постіндустріальної економіки” (підрозділ 2.1 „Вплив сучасних тенденцій розвитку економіки на обґрунтування формату публічної корпоративної звітності”). Сформульоване концептуально-методологічне обґрунтування підходів до обліково-звітної репрезентації прибутку корпорації включене до виконання підрозділу 2.2 „Прибуток як бухгалтерська оцінка ефективності функціонування компаній”.

Голова комісії:
Начальник НДЧ,
к.т.н., доцент

Л.В. Жук

Члени комісії:
к.е.н., професор кафедри ОА

А.Г. Загородній

Зав. відділу науково-організаційного
супроводу наукових досліджень, к.т.н.

Г.В. Лазько

Заст. нач. ПФВ

Т.М. Чулой

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи
Національного університету
„Львівська політехніка”

д.е.н., проф. Н.І. Чухрай

” 05 2016р.

АКТ

про використання результатів дисертаційної роботи Пилипенка Л.М. „Система публічної звітності корпорацій в умовах постіндустріальної економіки” для здобуття наукового ступеня доктора економічних наук при виконанні науково-дослідної теми кафедри обліку та аналізу Національного університету „Львівська політехніка” „Розвиток концептуальних і методологічних засад системи бухгалтерського обліку”

Комісія у складі голови – начальника НДЧ к.т.н., Жук Л.В. та членів: к.е.н., професора кафедри обліку та аналізу Загороднього А.Г., к.т.н., завідувача відділу науково-організаційного супроводу наукових досліджень Лазько Г.В. та заступника начальника планово-фінансового відділу Чулой Т.М. цим актом підтверджує, що результати наукового дослідження доцента кафедри обліку та аналізу Пилипенка Любомира Миколайовича використані при виконанні науково-дослідної теми кафедри обліку та аналізу Національного університету „Львівська політехніка” „Розвиток концептуальних і методологічних засад системи бухгалтерського обліку” (номер державної реєстрації 0115U004217).

Сформульована Пилипенком Л.М. концепція збереження інтелектуального капіталу як елемент адаптивної концептуальної основи фінансової звітності включена у розробку розділу 2 „Розвиток методологічної основи обліку і принципів фінансової звітності для відображення інтелектуального потенціалу підприємства” (підрозділ 2.1 „Дослідження методологічного потенціалу облікової системи для цілей агрегування об’єкта „інтелектуальний потенціал”).

Голова комісії:
Начальник НДЧ,
к.т.н., доцент

Л.В. Жук

Члени комісії:
к.е.н., професор кафедри ОА

А.Г. Загородній

Зав. відділу науково-організаційного
супроводу наукових досліджень, к.т.н.

Г.В. Лазько

Заст. нач. ПФВ

Т.М. Чулой

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи
Національного університету
„Львівська політехніка”д.е.н., проф. Н.І. Чухрай
” 05 2016р.

АКТ

про використання результатів дисертаційної роботи Пилипенка Л.М. „Система публічної звітності корпорацій в умовах постіндустріальної економіки” для здобуття наукового ступеня доктора економічних наук при виконанні науково-дослідної теми кафедри обліку та аналізу Національного університету „Львівська політехніка” „Система обліку і звітності як інструментарій управління підприємством”

Комісія у складі голови – начальника НДЧ к.т.н., Жук Л.В. та членів: к.е.н., професора кафедри обліку та аналізу Загороднього А.Г., к.т.н., завідувача відділу науково-організаційного супроводу наукових досліджень Лазько Г.В. та заступника начальника планово-фінансового відділу Чулой Т.М. цим актом підтверджує, що результати наукового дослідження доцента кафедри обліку та аналізу Пилипенка Любомира Миколайовича використані при виконанні науково-дослідної теми кафедри обліку та аналізу Національного університету „Львівська політехніка” „Система обліку і звітності як інструментарій управління підприємством ” (номер державної реєстрації 0115U004216).

Сформульований Пилипенком Л.М. теоретичний базис розвитку методології бухгалтерського обліку та фінансової звітності для агрегування та репрезентації в цих системах економічного потенціалу й ефективності діяльності підприємств з урахуванням базових засад органічної балансової теорії та фундаментальних положень фізичної економії увійшов у розробку розділу 1 „Концептуально-теоретичні засади розвитку бухгалтерського обліку та фінансової звітності” (підрозділ 1.1 „Теоретичні засади бухгалтерського обліку та фінансової звітності”). Обґрунтовані методологічні основи обліково-звітного відображення морального зносу основного капіталу корпорації включені у розділ 2 „Концептуально-теоретичні й методологічні підходи відображення в системі бухгалтерського обліку та фінансової звітності власного капіталу підприємства” (підрозділ 2.2 „Оцінювання в системі обліково-звітного забезпечення збереження основного капіталу”).

Голова комісії:
Начальник НДЧ,
к.т.н., доцент

Л.В. Жук

Члени комісії:
к.е.н., професор кафедри ОА

А.Г. Загородній

Зав. відділу науково-організаційного
супроводу наукових досліджень, к.т.н.

Г.В. Лазько

Заст. нач. ПФВ

Т.М. Чулой